

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
Τμήμα Ιστορίας – Αρχαιολογίας - Κοινωνικής
Ανθρωπολογίας

Η ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ **ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ**

Διπλωματική εργασία

της

Χριστίνας Παπακώστα
A.M. 1199052

Επόπτης εργασίας : κα Αντίκλεια Μουνδρέα – Αγροφώτη
Επικουρική επόπτης εργασίας : κα Κατερίνα Τρανταλίδου

Βόλος – Σεπτέμβριος 2003

Στο εξώφυλλο: Ο νεολιθικός οικισμός της *Μαγουλίτσας Ι* στο Αρτεσιανό Καρδίτσας (φωτογραφία της γράφουσας).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 2806/1
Ημερ. Εισ.: 23-04-2004
Δωρεά: _____
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΙΑΚΑ
2003
ΠΑΠ

*Στους γονείς μου
και στη γενέτειρά μου
Καρδίτσα*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000072357

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Πρόλογος	1-2
Εισαγωγή	3
<u>Κεφάλαιο 1</u>	
Επισκόπηση των αρχαιολογικών εργασιών και των τοπογραφικών ερευνών στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα	
1.1 Ιστορικό ερευνών	4-9
1.2 Χρονολογικό πλαίσιο θεσσαλικής προϊστορίας	9-14
<u>Κεφάλαιο 2</u>	
Ο ρόλος του χάρτη στην αρχαιολογική έρευνα και η χαρτογράφηση της Θεσσαλίας	
2.1 Ο ρόλος του χάρτη στην αρχαιολογική έρευνα	15-17
2.2 Η αρχαιολογική χαρτογράφηση της Δυτικής Θεσσαλίας	17-24
<u>Κεφάλαιο 3</u>	
Η Αρχαιολογία του Χώρου και οι έρευνες χωρικής ανάλυσης στη Θεσσαλία	
3.1 Ιστορικό έρευνας του χώρου	25-28
3.2 Η Αρχαιολογία του Χώρου	28-31
3.3 Αρχαιολογικά μοντέλα χωρικής ανάλυσης	31-34
3.4 Ιστορικό ερευνών ανάλυσης του χώρου στη Θεσσαλία	34-40
3.5 Το τοπίο της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας ως φορέας μύθων	40-44
<u>Κεφάλαιο 4</u>	
Το γεωγραφικό και το γεωμορφολογικό πλαίσιο της Δυτικής Θεσσαλίας	
4.1 Τοπογραφία Θεσσαλίας	45
4.2 Οριοθέτηση Θεσσαλίας	45-46
4.3 Η αρχιτεκτονική του αναγλύφου της Δυτικής Θεσσαλίας	46-47
4.4 Η γεωμορφολογία της Δυτικής Θεσσαλίας	47-48
4.5 Το κλίμα της Δυτικής Θεσσαλίας	48-50
4.6 Η βλάστηση	50
4.7 Τα εδάφη	50-51
<u>Κεφάλαιο 5</u>	
Αρχειοθέτηση των προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας	
	52-67

Κεφάλαιο 6

Στατιστική προσέγγιση των κατανομών των προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας

6.1 Κατανομή των θέσεων κατά χρονολογική περίοδο	68-73
6.2 Είδος των προϊστορικών εγκαταστάσεων	74-78
6.3 Είδη οικισμών	78-85
6.4 Τοπογραφία των θέσεων	85-87
6.5 Ιστορικό της έρευνας των προϊστορικών θέσεων της Δυτικής Θεσσαλίας	87-95
6.6 Αρχιτεκτονικά κατάλοιπα	95-96
6.7 Ταφές και νεκροταφεία	96-97
6.8 Κινητά ευρήματα	98-100
6.9 Συγκριτικά στοιχεία μεταξύ δυτικής και ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας	100-104

Κεφάλαιο 7

Η προϊστορική κατοίκηση της Δυτικής Θεσσαλίας

7.1 Προνεολιθικές βαθμίδες: Η Παλαιολιθική εποχή στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα	105-112
7.2 Προνεολιθικές βαθμίδες: Η «Επιπαλαιολιθική» ή Μεσολιθική στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα	112-114
7.3 Η Νεολιθική εποχή στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα.....	114-119
α. Η Προκεραμεική Νεολιθική στη Δυτική Θεσσαλία	119-121
β. Η Αρχαιότερη Νεολιθική στη Δυτική Θεσσαλία	121-125
γ. Η Μέση Νεολιθική στη Δυτική Θεσσαλία	125-128
δ. Η Νεότερη Νεολιθική στη Δυτική Θεσσαλία	128-133
ε. Η Χαλκολιθική στη Δυτική Θεσσαλία	133-134
7.4 Η Χαλκοκρατία στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα	134-136

Κεφάλαιο 8

Η κατανομή των νεολιθικών θέσεων στο χώρο της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας

137-145

Κεφάλαιο 9

Γενικά συμπεράσματα

146-149

Κατάλογος συντημήσεων-Βιβλιογραφία

150-168

Παραρτήματα

A. Κατάλογοι θέσεων

- A1. Κατάλογος των προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας
- A2. Αλφαβητικός κατάλογος θέσεων
- A3. Κατάλογος θέσεων ανά νομό
- A4. Κατάλογος λημμάτων των σημαντικότερων προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας
- A5. Κατάλογος θέσεων με τη χρονική κατανομή αυτών καθόλη τη

διάρκεια της προϊστορίας

A6. Κατάλογος θέσεων με τη χρονική κατανομή αυτών καθόλη τη διάρκεια της Νεολιθικής

A7. Κατάλογος θέσεων με τη χρονική κατανομή αυτών καθόλη τη διάρκεια της Χαλκοκρατίας

B. Χάρτες

B1-26. Χάρτες Θεσσαλίας

B27. Η κατανομή του είδους των προϊστορικών εγκαταστάσεων ανά νομό

B28. Η κατανομή των νεολιθικών θέσεων και των θέσεων της Χαλκοκρατίας στο χώρο της Δυτικής Θεσσαλίας

B29-38. Νεολιθικές θέσεις της Δυτικής Θεσσαλίας ανά φάση και ανά νομό, όπου εντοπίστηκαν οικιστικά κατάλοιπα

B39-53. Νεολιθικές θέσεις της Δυτικής Θεσσαλίας ανά φάση και ανά νομό, όπου εφαρμόζεται το μοντέλο του εγγύτερου γείτονα

B54. Η κατανομή των θέσεων της Χαλκοκρατίας στο χώρο της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας

Γ. Κατάλογος εικόνων

Γ1. Κατάλογος εικόνων κεφαλαίων 1-9

Γ2. Κατάλογος εικόνων και σχεδίων των προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας

(αντιστοιχεί στα παραρτήματα A1 και A4)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία είναι απόρροια της τετραετούς φοίτησής μου στο τμήμα Ιστορίας – Αρχαιολογίας - Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Πολλοί είναι εκείνοι, οι οποίοι συνέδραμαν στην ολοκλήρωση της συγκεκριμένης μελέτης.

Καταρχάς, θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινείς και βαθύτατες μου ευχαριστίες στην επόπτριά μου, αναπληρώτρια καθηγήτρια προϊστορικής αρχαιολογίας, κα Αντίκλεια Μουνδρέα-Αγραφιώτη (που με ενθάρρυνε ταυτόχρονα να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα), που χάρη στη μεθοδικότητα, τις αστείρευτες γνώσεις και επισημάνσεις, την επιμονή και υπομονή και κυρίως την ακατάπαυστη υποστήριξη και ενθάρρυνσή της οποίας, η παρούσα εργασία δεν θα είχε έλθει εις πέρας.

Θερμές ευχαριστίες στην επικουρική μου επόπτη, διδάσκουσα του τμήματος, κα Κατερίνα Τρανταλίδου, για τις σημαντικότερες επισημάνσεις και συμβουλές της κυρίως σε θέματα τοπογραφίας και την παροχή βιβλιογραφικών πληροφοριών και βιβλιογραφικού υλικού.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τη διδάσκουσα προϊστορικής αρχαιολογίας του τμήματος κα Ευγενία Γιαννούλη για τις χρήσιμες επισημάνσεις σε θέματα Χωρικής Αρχαιολογίας, καθώς και για την παροχή βιβλιογραφικού υλικού.

Θα ήθελα, επιπλέον, να ευχαριστήσω τους υπαλλήλους της ΙΓ΄ ΕΠΚΑ Βόλου κ. Κωνσταντίνο Βουζαξάκη, κα Ελισάβετ Νικολάου, κα Ευαγγελία Σκαφιδά και κ. Λεωνίδα Χατζηαγγελάκη για τις σημαντικές επισημάνσεις τους αναφορικά με προϊστορικές θέσεις της ευρύτερης περιοχής της Καρδίτσας, που οι ίδιοι ερεύνησαν, την παροχή βιβλιογραφικού υλικού από τη βιβλιοθήκη της εφορείας, αλλά και από το προσωπικό τους αρχείο.

Επιπρόσθετα, ευχαριστώ ειλικρινώς τον αναπληρωτή καθηγητή Πολιτικής των Υποδομών του τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης κ. Παντελή Σκάγιανη και κυρίως τον μεταπτυχιακό του φοιτητή Αντώνη Σαμαρά για την παροχή του ηλεκτρονικού υποβάθρου της Θεσσαλίας.

Ακόμη, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στο φοιτητή του τμήματος Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Ηλεκτρονικών Υπολογιστών του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Βασίλη Μπολώτη για την παραχώρηση

οργάνων σχεδίου και τις πολύ χρήσιμες επισημάνσεις του σε ό, τι αφορά στο συγκεκριμένο θέμα.

Θερμές ευχαριστίες στον υπεύθυνο πληροφορικής κ. Κώστα Καλφούτζο για τη βοήθειά του σε θέματα υπολογιστών.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον υπάλληλο της βιβλιοθήκης κ. Σάκη Κράβαρη για τη βοήθειά του στην εύρεση παλαιότερων και τουρκικών τοπωνυμίων της περιοχής των Φαρσάλων, καθώς και τις συμφοιτήτριες μου Χριστίνα Μπάμπη και Πατερή Παρασκευή για την παροχή βιβλιογραφικού υλικού και βιβλιογραφικών πληροφοριών.

Θα ήταν παράλειψή μου να μην ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την ηθική και υλική υποστήριξη σε όλο το διάστημα της εκπόνησης της εργασίας. Η συμβολή των γονέων μου υπήρξε σημαντική, αφού με βοήθησαν στην εύρεση παλαιότερων και τουρκικών ονομασιών χωριών της Καρδίτσας και στον εντοπισμό, στην επί τόπου παρατήρηση και φωτογράφιση προϊστορικών θέσεων της περιοχής μου. Τέλος, ευχαριστώ όλους, όσοι σε όλο αυτό το χρονικό διάστημα στάθηκαν στο πλευρό μου και με ενθάρρυναν σε στιγμές ψυχικής φόρτισης και αποθάρρυνσης.

Με ευγνωμοσύνη, εκτίμηση και σεβασμό

Χριστίνα Γεωργίου Παπακώστα

19 Σεπτεμβρίου 2003

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το θέμα, που τίθεται προς πραγματεία στην παρούσα εργασία είναι η διερεύνηση της προϊστορικής κατοίκησης της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας. Αρχικό μέλημα μας είναι η επισκόπηση των αρχαιολογικών εργασιών και των επιφανειακών ερευνών, που έχουν πραγματοποιηθεί στην περιοχή από την εποχή των προδρομικών ερευνών του Τσουντα, του Αρβανιτόπουλου και των Wace & Thompson ως τις σύγχρονες έρευνες των αρχαιολόγων των τοπικών εφορειών. Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε το «ιστορικό» της έρευνας για την προϊστορική Θεσσαλία και θα καθορίσουμε, βάσει των αρχαιολογικών δεδομένων, τα χρονικά όρια της προϊστορίας στην υπό εξέταση περιοχή. Βασική μέριμνά μας είναι να επισημάνουμε τη συμβολή του χάρτη στην αρχαιολογική έρευνα και να παρουσιάσουμε όλες τις προσπάθειες χαρτογράφησης της περιοχής από τις αρχές του περασμένου αιώνα ως σήμερα. Εν συνεχεία θα διερευνήσουμε το αντικείμενο της Αρχαιολογίας του Χώρου, στα πλαίσια της οποίας εντάσσεται η παρούσα μελέτη, και θα παρουσιάσουμε το χρονικό των ερευνών στη Θεσσαλία από την άποψη της χωρικής ανάλυσης. Τέλος, επιχειρούμε μια συνοπτική παρουσίαση του γεωγραφικού και του γεωμορφολογικού πλαισίου της υπό εξέταση περιοχής.

Κύριος στόχος της μελέτης μας είναι η χωρική προσέγγιση της προϊστορικής κατοίκησης της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας και η παρουσίαση των συμπερασμάτων, που προέκυψαν από την αρχειοθέτηση, τη διαχείριση και τη στατιστική ανάλυση των πληροφοριών μιας απλής βάσης δεδομένων, που υλοποιήθηκε σε ένα λογιστικό φύλλο, με το πρόγραμμα EXCEL. Στη συνέχεια επιδιώκουμε να ανασυστήσουμε την εκάστοτε προϊστορική περίοδο, όπως αποτυπώνεται στην περιοχή βάσει των υλικών καταλοίπων. Μέλημά μας είναι η κατά το δυνατόν πληρέστερη παρουσίαση των θέσεων της Παλαιολιθικής, της Μεσολιθικής και της Νεολιθικής εποχής, ενώ οι θέσεις της Χαλκοκρατίας συμπεριλήφθησαν στο γενικό κατάλογο των προϊστορικών θέσεων της Δυτικής Θεσσαλίας, ωστόσο ως περίοδος της όψιμης προϊστορίας δεν παρουσιάζεται αναλυτικά. Τέλος, θα επιδιώξουμε μια πρώτη προσπάθεια εφαρμογής χωρικής ανάλυσης των νεολιθικών θέσεων, γεγονός, που θα μας επιτρέψει να διερευνήσουμε την κατανομή στην υπό εξέταση περιοχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΠΕΔΙΑΔΑ

1. Ιστορικό ερευνών

Το ενδιαφέρον του ανθρώπου για τα υλικά τεκμήρια του παρελθόντος είναι πάρα πολύ παλιό, αφού σχετικές μαρτυρίες αντλούμε ακόμη και από τα Ομηρικά έπη. Όπως παρατηρεί ο Γαλλής (1992:12), στη ραψωδία Ψ της Ιλιάδας (329-332) ο Όμηρος αναφέρει κατά την περιγραφή της προετοιμασίας των αγώνων προς τιμή του Πατρόκλου, ότι ο Νέστορας προκειμένου να συμβουλέψει το γιο του Αντίλοχο για το πώς θα νικήσει τους αγώνες, του δείχνει δύο πέτρες (που είχε τοποθετήσει ο Αχιλλέας ως τέρμα στους αγώνες της αρματοδρομίας) διερωτώμενος, αν αυτές αποτελούν τον τάφο κάποιου ατόμου ή τις είχαν τοποθετήσει εκεί οι αρχαίοι κάποτε ως σημάδι νύσσας σε αγώνες. Έντονο, επίσης, φαίνεται πως υπήρξε και κατά τη ρωμαϊκή εποχή (ίσως και πολύ παλιότερα) το ενδιαφέρον των ανθρώπων για τα επιφανειακά υλικά κατάλοιπα, που εύκολα διακρίνονται στις νεολιθικές μαγούλες της θεσσαλικής πεδιάδας, και κυρίως για τους λειασμένους λίθινους πελέκεις, που θεωρούνταν ότι είχαν πέσει από τον ουρανό και αποκαλούνταν κεράυνια. Ακόμη, και σήμερα σε πολλές περιοχές του θεσσαλικού κάμπου αρκετές είναι οι δεισιδαιμονίες, που επικρατούν σχετικά με τα επιφανειακά ευρήματα, τα οποία εντοπίζονται πάνω στις προϊστορικές «μαγούλες»¹ (Γαλλής, 1992:13).

Οι «μαγούλες», τεχνητοί γήλοφοι, που χαρακτηρίζουν μια ιδιαίτερη μορφή προϊστορικής εγκατάστασης αποτέλεσε πόλο έλξης και έγινε αντικείμενο ενδιαφέροντος και έρευνας πολλών περιηγητών, που ερεύνησαν την πεδιάδα της Δυτικής Θεσσαλίας κατά τη περίοδο της Τουρκοκρατίας. Οι πρώτες τοπογραφικές έρευνες στην υπό εξέταση περιοχή πραγματοποιήθηκαν από τον περιηγητή W. Leake, ο οποίος περιηγήθηκε την Ελλάδα κατά τα έτη 1805-7 και 1810 και συμπεριέλαβε τα αποτελέσματα των ερευνών του στο έργο «*Travels in Northern Greece*», όπου περιγράφει σύγχρονους οικισμούς της Τουρκοκρατίας και επισημαίνει πολλούς

¹ Διεξοδική αναφορά για την ετυμολογία και την ερμηνεία της λέξεως, καθώς και μνεία για τις διαχρονικές δεισιδαιμονίες, που επικρατούν ως σήμερα σε χωριά της Θεσσαλίας, γίνεται στο κεφ. 6.

αρχαιολογικούς χώρους και προϊστορικούς οικισμούς της Ελλάδας. Στην περιοχή της Δυτικής Θεσσαλίας οι έρευνες του Leake υπήρξαν καθοριστικές, αφού ήταν ο πρώτος, που παρατήρησε σε πολλά σημεία της πόλεως και της ακρόπολης των Τρικάλων αρχαία λείψανα, τα οποία ανήκαν, όπως απέδειξαν μεταγενέστερες έρευνες, στο Ιερό του Ασκληπιού. Μετά τον Leake, περιηγήθηκε τη Θεσσαλία ο H. G. Lolling το 1884 επισημαίνοντας κυρίως μυκηναϊκές θέσεις, ενώ σημαντική υπήρξε και η έρευνα των Ziehen & Amelung στην περιοχή των Τρικάλων, οι οποίοι προσπάθησαν να καθορίσουν τη θέση του Ασκληπιείου. Σημαντικές ήταν, επίσης, την ίδια περίπου περίοδο οι έρευνες του Γάλλου περιηγητή L. Heuzey και του I. Λεονάρδου στην ευρύτερη περιοχή του Παλαμά, του J. L. Ussing στην αρχαία πόλη του Λιμναίου, καθώς και του N. Γεωργιάδη στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας. Από το 1896 ως το 1945 σημαντική στα αρχαιολογικά δρώμενα της Θεσσαλίας είναι και η συνδρομή του αυτοδίδακτου αρχαιολόγου N. Γιαννόπουλου.

Οι πρώτες συστηματικές αρχαιολογικές έρευνες στην περιοχή ξεκίνησαν από το Χρίστο Τσουντα, ο οποίος εργάστηκε στη Θεσσαλία από το 1899 ως το 1906 καταγράφοντας όσους προϊστορικούς οικισμούς μπορούσε να επισημάνει εκατέρωθεν της σιδηροδρομικής γραμμής Βόλου-Λάρισας και Βόλου-Φαρσάλων-Καρδίτσας. Συνολικά κατέγραψε 63 θέσεις με νεολιθική κατοίκηση και πάνω από 30 ακόμη οικισμούς, οι οποίοι απέδωσαν μόνο ευρήματα της Χαλκοκρατίας. Ο συστηματικός κατάλογος των προϊστορικών οικισμών της Θεσσαλίας και τα αποτελέσματα των εκτεταμένων ανασκαφών του Τσουντα στο Σέσκλο και στο Διμήνι περιλαμβάνονται στο θεμελιώδες έργο του με τίτλο «*Αι Προϊστορικάί Ακροπόλεις Διμηνίου και Σέσκλου*»².

Το έργο του Τσουντα συνέχισαν και συμπλήρωσαν οι άγγλοι αρχαιολόγοι A. Wace & M. Thompson, οι οποίοι εργάστηκαν στη Θεσσαλία κατά το διάστημα 1907-1910 διενεργώντας ανασκαφικές εργασίες σε δύο σημαντικές θέσεις της Δυτικής Θεσσαλίας, στο Τσαγγλί και την Τζάνη μαγούλα. Ταυτόχρονα πραγματοποίησαν και τοπογραφικές έρευνες στην ευρύτερη περιοχή της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, ενώ κατέγραψαν και κάποιες θέσεις της Βοιωτίας. Στο έργο τους «*Prehistoric Thessaly*» (1912) περιέλαβαν τον κατάλογο του Τσουντα για τις νεολιθικές θέσεις διατηρώντας την ίδια αρίθμηση (ως τη θέση 63), και επιπλέον συμπεριέλαβαν και τις θέσεις της

² Την ίδια περίπου περίοδο (1902) ο Πέτρος Καστριώτης διενεργεί δοκιμαστική ανασκαφή σε πολλά σημεία της πόλεως των Τρικάλων φέρνοντας στο φως λείψανα, τα οποία ταύτισε με το άβατο του Ασκληπιείου.

Χαλκοκρατίας, που ο Τσουντας δεν είχε αριθμήσει και όσες θέσεις οι ίδιοι εντόπισαν. Έτσι κατάρτισαν ένα κατάλογο με 124 συνολικά προϊστορικές θέσεις, από τις οποίες οι 40 επισημάνθηκαν στο χώρο της Δυτικής Θεσσαλίας.

Παράλληλα ήδη από το 1906 είχε αρχίσει να εργάζεται στη Θεσσαλία ως έφορος αρχαιοτήτων ο Απόστολος Αρβανιτόπουλος, ο οποίος συνέχισε τις ανασκαφικές εργασίες του Π. Καστριώτη στο Ασκληπιείο των Τρικάλων, ενώ το 1917 στη θέση Κούφια Ράχη Γεωργικού έφερε στο φως τον πρωιμότερο θολωτό μυκηναϊκό τάφο της Θεσσαλίας. Ο Αρβανιτόπουλος εργάστηκε στη Θεσσαλία ως το 1926, οπότε και εκλέχτηκε καθηγητής Αρχαιολογίας του πανεπιστημίου Αθηνών. Παρότι υπήρξε κλασικός αρχαιολόγος οι τοπογραφικές του έρευνες συνέδραμαν στην επισήμανση αρκετών προϊστορικών θέσεων στις νοτιοανατολικές εσχατιές της Δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας (Άγιος Γεώργιος Φαρσάλων 1, Γκιόλι Βρύσιων, Γυναικόκαστρο, Κονάκι Μαραθέα, Μύλος Μπεκριλέρ, Αγραπιδιά, Σπαθάκια Ντιρομάγουλα), αλλά και στην περιοχή του Βόλου. Το 1924 δημοσιεύεται το περισπούδαστο έργο του F. Stählin «*Das Hellenische Thessalien*», στο οποίο εκτός από την τοπογραφία της αρχαίας Θεσσαλίας περιλαμβάνονται και αναφορές σε γνωστούς προϊστορικούς οικισμούς και άλλοι, που επισημάνθηκαν από τις έρευνες του ιδίου.

Στην εποχή του μεσοπολέμου εργάστηκαν στη Θεσσαλία η αμερικανίδα αρχαιολόγος Hazel Hansen (1924, 1927-8) και ο γερμανός αρχαιολόγος K. Grundmann (1930). Η εργασία της Hansen με τίτλο «*Early Civilization in Thessaly*» αποτελεί μια καλή σύνθεση των αρχαιολογικών δεδομένων για την περιοχή επιδιώκοντας να εντάξει το προϊστορικό θεσσαλικό υλικό στα ευρύτερα γεωγραφικά πλαίσια του ελλαδικού χώρου και της Βαλκανικής χωρίς ωστόσο να παρέχει νέα τοπογραφικά στοιχεία. Ο Grundmann συνέδραμε κυρίως στη λεπτομερή ταξινόμηση της νεολιθικής κεραμικής, επεσήμανε αρκετούς νέους προϊστορικούς οικισμούς κυρίως στην Ανατολική Θεσσαλία (Μαγούλα Χατζημισιώτικη) και παρείχε έναν τοπογραφικό χάρτη των προϊστορικών θέσεων της Βοίβης. Την ίδια περίοδο ο H. Reinerth (1942) πραγματοποιεί ανασκαφικές εργασίες στην Μαγούλα Βισβίκη της Ανατολικής Θεσσαλίας, όπου αποκαλύπτει μέγαρο της Νεότερης Νεολιθικής. Τέλος, την ίδια εποχή ο Y. Bequignon εργάζεται στη Θεσσαλία πραγματοποιώντας ανασκαφικές εργασίες στο Παλαιόκαστρο Αμπελείας, στη Μαγούλα και στην Ακρόπολη Κτούρι, καθώς και στο αρχαίο θέατρο της Λάρισας και στο ναό του Θαυλίου Διός στο Βελεστίνο. Την ίδια περίπου περίοδο (1935) ο O. Davies

πραγματοποιεί τοπογραφικές έρευνες στην ευρύτερη περιοχή της αποξηραμένης λίμνης Ξυνιάδας. Το 1950 η εργασία του E. Kirsten με τίτλο «*Beitrage zur historischen Landesknde Thessaliens*» αποτελεί μία σύνθεση των προϊστορικών θέσεων της Θεσσαλίας, που είχαν επισημανθεί μέχρι τότε. Εξίσου σημαντική για την μυκηναϊκή κατοίκηση της περιοχής είναι η διδακτορική διατριβή του A.Hunter (1953) με τίτλο «*The Bronze Age in Thessaly and its Environs with Special Reference to Mycenaean Culture*», όπου επισημαίνονται νέοι προϊστορικοί οικισμοί άγνωστοι μέχρι τότε κυρίως στη Δυτική Θεσσαλία, στην περιοχή της Αγιάς και του Τυρνάβου.

Μία νέα περίοδος στην έρευνα της θεσσαλικής προϊστορίας άρχισε στα μέσα της δεκαετίας του '50. Ο Vladimir Milojcic και ο Δημήτρης Θεοχάρης ήταν οι αρχαιολόγοι, που μετά το 1950, σφράγισαν με τη δραστηριότητά τους τις προϊστορικές έρευνες στη Θεσσαλία για μία και πλέον εικοσαετία, (εργάστηκαν παράλληλα ως το 1977). Το κύριο έργο του Milojcic ήταν οι μεγάλες στρωματογραφικές τομές στην Άργισσα, στην Οτζάκι και στην Αράπη Μαγούλα (1953-1958), στην Αγία Σοφία (1966) και στα Πευκάκια (1970-1977) της Ανατολικής Θεσσαλίας για τη διευκρίνιση των διαφόρων φάσεων της Νεολιθικής και της Εποχής του Χαλκού. Επιπλέον, το όνομά του συνδέεται και με την αποκάλυψη στις όχθες του Πηνειού λιθοτεχνίας και πανίδας του Ανώτερου Πλειστόκαινου το 1958. Εξίσου σημαντική υπήρξε η συνδρομή του Θεοχάρη στη διερεύνηση της προϊστορικής κατοίκησης της Δυτικής Θεσσαλίας από το 1956, όποτε και τοποθετήθηκε επιμελητής αρχαιοτήτων της περιοχής. Διαδέχτηκε τον Νίκο Βερδελή, που σφράγισε και αυτός τις αρχαιολογικές έρευνες τις περιοχής με τις εργασίες του. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε την αποκάλυψη 1 αψιδοειδούς κτηρίου της Εποχής Χαλκού στην Αγριελιά Τρικάλων.

Ο Θεοχάρης ανέσκαψε μερικές από τις σημαντικότερες νεολιθικές θέσεις της υπό μελέτη περιοχής, τη Μαγούλα Τσαπόχα, τη Μαγουλίτσα I, το Αχίλλειο, τη Μαγούλα Αγίας Παρασκευής, την Αμάκια Φίλιας, το Ασκληπιείο των Τρικάλων, ενώ μαζί με τη σύζυγο του Μαρία Παπαδοπούλου πραγματοποίησε αρκετές τοπογραφικές έρευνες στη Δυτική Θεσσαλία εντοπίζοντας και νέες θέσεις (Μαγουλίτσα, Λέστενο, Μαγούλα, Άγιοι Θεόδωροι κ. α.). Εκτός από τη Δυτική Θεσσαλία ο Θεοχάρης έκανε και στρωματογραφικές τομές και συστηματικές ανασκαφές στην Ανατολική Θεσσαλία επισημαίνοντας αρκετές νεολιθικές θέσεις (Πύρασο, Σουφλί Μαγούλα, Γεντίκι, Νεσσωνίδα I και II, Σέσκλο, Ιωλκό), αλλά και προνεολιθικές, όπως η παλαιολιθική

λιθοτεχνία, που εντόπισε στην κοιλάδα του Πηνειού και στην Αλόννησο και η πιθανή μεσολιθική εγκατάσταση στη Βοίβη.

Επιπρόσθετα, αξίζει να αναφέρουμε και τον David French, ο οποίος πραγματοποίησε το 1960 τοπογραφικές έρευνες στην περιοχή, προκειμένου να ταυτίσει γνωστούς προϊστορικούς οικισμούς, ενώ συγχρόνως εντόπισε και πολλούς νέους. Στα αποτελέσματα της επιφανειακής έρευνας του D. French στηρίχτηκε ο Paul Halstead, ο οποίος πραγματοποίησε επιφανειακές έρευνες στην περιοχή περιλαμβάνοντας τα αποτελέσματα των δικών του ερευνών και τον κατάλογο των προϊστορικών θέσεων του French στη διατριβή του με τίτλο *«Strategies for Survival: An Ecological Approach to Social and Economic Change in the Early Farming Communities of Thessaly, N. Greece»*.

Ο Γεώργιος Χουρμουζιάδης επιμελητής αρχαιοτήτων από το 1965 διενήργησε πολλές ανασκαφικές έρευνες αποκαλύπτοντας τα λείψανα των καλύτερα γνωστών θέσεων της Δυτικής Θεσσαλίας: Πρόδρομος I, II και III, Μεγάλο Κεφαλόβρυσο, Μαγούλα Κοσκινά και Μαγούλα Θεοφάνη. Αξιοσημείωτη, επιπρόσθετα, ήταν η αρχαιολογική δραστηριότητα του Γ. Ζιάκα, οι τοπογραφικές έρευνες του οποίου από το 1970 και εξής στο νομό Τρικάλων συνέβαλαν στη διεύρυνση του καταλόγου των προϊστορικών θέσεων της περιοχής. Σημαντική ήταν η συμβολή του Κ. Γαλλή στην περιοχή της Δυτικής Θεσσαλίας, οι εργασίες του οποίου έφεραν στο φως το 1973 το δεύτερο γνωστό νεολιθικό νεκροταφείο καύσεων στην Πλατειά Μαγούλα Ζάρκου (μετά τη Σουφλί Μαγούλα) εμπλουτίζοντας έτσι τις γνώσεις μας για τις ταφικές συνήθειες των νεολιθικών οικιστών της Δυτικής Θεσσαλίας. Παράλληλα, ανέσκαψε σημαντικές προϊστορικές θέσεις της περιοχής (Μαγούλα Μακρυχώρι, Μαγούλα Κεραμαριά, Μάννες Αρτεσιανού, Πηνειάδα 1/ Μαγούλα Στεργιάνα και τον οικισμό στην Πλατειά Μαγούλα Ζάρκου). Οι συνεχείς τοπογραφικές έρευνές του από το 1970 ως σήμερα στην περιοχή της Ανατολικής Θεσσαλίας οδήγησαν στην κατάρτιση του *«Ατλαντα των προϊστορικών οικισμών της ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας»*. Ακόμη, την ίδια περίοδο (1973-1974) σε συνεργασία με την M. Gimbutas πραγματοποίησαν στρωματογραφική τομή στο Αχίλλειο των Φαρσάλων φέρνοντας στο φως αρκετά αρχιτεκτονικά λείψανα αυξάνοντας έτσι τις γνώσεις μας για τη δομή και την κατασκευή των νεολιθικών οικιών στην υπό μελέτη περιοχή. Από τις έρευνες των ξένων αρχαιολόγων στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα θα πρέπει να μνημονευθούν οι τοπογραφικές έρευνες των M.H. Aude, Cl. Decourt, B. Helly, J. Jacques, G. Lucas, M. J. Tournebise το 1979-82 στην περιοχή του Φυλλήιου όρους στην Καρδίτσα, καθώς

και της γαλλικής αρχαιολογικής σχολής στα λεκανοπέδια Β και ΒΑ των Τρικάλων. Σημαντική υπήρξε και η έρευνα του Α. Σάμψων το 1981 στην περιοχή της Ξυνιάδας Φθιώτιδος, ενώ η εργασία του Bryan Feuer με τίτλο «*The Northern Mycenaean border in Thessaly*», που δημοσιεύτηκε το 1983, διεύρυνε τις γνώσεις μας για τη μυκηναϊκή κατοίκηση του βόρειου τμήματος της Θεσσαλίας. Σημαντικές ανασκαφικές εργασίες και επιφανειακές έρευνες πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία είκοσι χρόνια από τους αρχαιολόγους της ΙΓ, ΙΔ και ΙΕ ΕΠΚΑ εμπλουτίζοντας τον κατάλογο των προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τη συστηματική ανασκαφή της Ν. Κυπαρίσση-Αποστολικά στο σπήλαιο της Θεόπετρας, τις δοκιμαστικές ανασκαφές του Λ. Χατζηαγγελάκη στη Μαγούλα Συκεώνος, Μαγούλα Παλιουρίου, Μαγούλα Οργόζινος, Μαγούλα Φαναρίου /Αμπέλια 1 και 2, Αγριοκέρασο, Παλαιόκαστρο Πετρωτού και της Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου στη Φήκη Τρικάλων. Τέλος, αξιοσημείωτες είναι οι τοπογραφικές έρευνες των αρχαιολόγων των παραπάνω εφορειών, όπως οι έρευνες των Ε. Νικολάου, Β. Ροντήρη και Ε. Σκαφιδά στην ευρύτερη περιοχή των Σοφάδων και του Παλαμά, καθώς και του Α. Τσουκνίδα και της Σ. Δημάκη στην ευρύτερη περιοχή του Δομοκού. Οι αρχαιολογικές έρευνες αυτές συνέβαλαν στον εντοπισμό νέων προϊστορικών θέσεων και στην ταύτιση ήδη γνωστών στη βιβλιογραφία από τις προδρομικές έρευνες του Τσουντα, του Αρβανιτόπουλου και των Wace & Thompson³.

2. Χρονολογικό πλαίσιο θεσσαλικής προϊστορίας

Στόχος της γράφουσας στην παρούσα υποενότητα είναι να διερευνήσει και να καθορίσει όσο είναι επιτρεπτό από τα μέχρι στιγμής αρχαιολογικά δεδομένα τα χρονικά όρια της θεσσαλικής προϊστορίας. Ίσως μεταγενέστερες ανασκαφικές εργασίες και χρονολογήσεις με σύγχρονες αρχαιομετρικές μεθόδους στο μέλλον να ανατρέψουν κάποια από τα στοιχεία, που εμείς παραθέτουμε στη συνέχεια.

Καταρχάς, όσον αφορά στην Παλαιολιθική και Μεσολιθική περίοδο, οι συστηματικές ραδιοχρονολογήσεις από τη στρωματογραφική ακολουθία του σπηλαίου της Θεόπετρας πιστοποίησαν την ανθρώπινη παρουσία σ' αυτό κατά τα τελευταία 50.000 χρόνια περίπου επιτρέποντας έτσι τον προσδιορισμό του πρώιμου

³ Θεοχάρη, 1958:70-71, Halstead, 1984:77-84, Γαλλής, 1990:8-13, Γαλλής, 1992:13-22, Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά, 1994:10-11, Γαλλής, 1996:23-30, Νικολάου & Φιρφιρή, 1999:369, Ντάντος, 1999:207.

αρχαιολογικού ορίζοντα της θεσσαλικής προϊστορίας. Ωστόσο, αξίζει να διευκρινίσουμε ότι οι ηλικίες, που έχουμε μέχρι στιγμής δεν καλύπτουν όλο το χρονικό διάστημα από τα 50.000 χρόνια ως σήμερα, αλλά σχηματίζουν διαστήματα, από τα οποία απουσιάζουν χρονολογημένα δείγματα. Το μεγαλύτερο μάλιστα από τα επεισόδια αυτά τοποθετείται χρονικά από τα 28.000-16.000 BP συμπίπτοντας με το τέλος μιας ψυχρής εκτεταμένης φάσης. Επιπρόσθετα, χρονολογημένα δείγματα απουσιάζουν από την 5^η, την, 4^η και την 3^η χιλιετία, γεγονός, που ίσως ερμηνεύεται από τη διάβρωση, που έχει υποστεί κατά καιρούς το σπήλαιο από υπόγεια ύδατα (Φακορέλλης & Μανιάτης, 2000:57).

Η κατοίκηση στο σπήλαιο της Θεόπετρας είναι γνωστή από την Κατώτερη Παλαιολιθική, αλλά οι χρονολογήσεις αφορούν μόνο στη Μέση Παλαιολιθική και εξής. Συγκεκριμένα, η παρουσία του ανθρώπου στη Θεόπετρα και στο θεσσαλικό χώρο κατά τη Μέση Παλαιολιθική επιβεβαιώθηκε από τη χρονολόγηση των 4 ανθρώπινων αποτυπωμάτων, που διατηρήθηκαν στα αντίστοιχα στρώματα του σπηλαίου. Η ραδιοχρονολόγηση του συγκεκριμένου ευρήματος απέδωσε συμβατική ηλικία 46327 ± 1590 χρόνια BP (Φακορέλλης & Μανιάτης, 2000:57), στοιχείο, που μας επιτρέπει να τοποθετήσουμε τη συγκεκριμένη φάση στη Θεσσαλία στο παραπάνω διάστημα. Παρόμοιες ηλικίες για τον προσδιορισμό του χρονολογικού ορίζοντα της Μέσης Παλαιολιθικής έδωσαν και τα παλαιολιθικά ευρήματα από τις όχθες του Πηνειού⁴. Ειδικότερα, η χρονολόγηση των ευρημάτων του Πηνειού κατέστη δυνατή χάριν των ερευνών για τις τελευταίες Τεταρτογενείς αποθέσεις, που πραγματοποιήθηκαν από την Α. Demitrac. Έτσι, τα ευρήματα της επιφανειακής έρευνας του Runnels το 1987 προσδιορίστηκαν σε χρονολογική ακολουθία βασισμένη στην ποτάμια διαστρωμάτωσή τους. Συγκεκριμένα, η Demitrac εξασφάλισε ανάλυση των οστρέων (*Unio crassus batanus* and *Corbicula fluminalis*) με τη μέθοδο του ραδιοάνθρακα, καθώς και αναλύσεις με σειρές Ουρανίου για την πεδογενετική μελέτη των παλαιοπλημμυρισμένων περιοχών της Λάρισας. Ανάλυση με ραδιοάνθρακα πραγματοποιήθηκε σε όστρεα *Unio crassus batanus*, από την οποία προήλθαν δείγματα για την ανάλυση από το χωριό της Αμυγδαλέας αποδίδοντας χρονολόγηση 38000 ± 1500 χρόνια BP. Η ίδια μέθοδος χρησιμοποιήθηκε και για τον

⁴ Διεξοδική αναφορά για τις έρευνες και τα αποτελέσματα των ερευνών στην κοιλάδα του Πηνειού γίνεται στο κεφ. 7.

προσδιορισμό της χρονολόγησης δείγματος οστρέων *Corbicula fluminalis*, που πάρθηκε από το χωριό Μικρόλιθος, χρονολογούμενο στα 42000 ± 3500 χρόνια BP.

Παρόμοια χρονολόγηση (44100 χρόνια BP) είχε δώσει και η ανάλυση, που είχε πραγματοποιήσει ο H. Schneider σε μια κοίτη Λιγνίτη σε βάθος 7-9μ. κάτω από την πεδιάδα στην όχθη του Πηνειού κάτω από το χωριό Αμυγδαλέα. Συνεπώς, η αρχή της απόθεσης της ποτάμιας ακολουθίας των παλαιοπλημμυρισμένων πεδιάδων της Λάρισας μπορεί να προσδιοριστεί νωρίτερα από 45-40000 χρόνια BP. Το ανώτατο όριο της απόθεσης των παλαιοπλημμυρισμένων πεδιάδων υποδηλώνεται με ανάλυση των πεδογενετικών πυρήνων του ασβεστίου του άνθρακα, που σχηματίστηκε στο χώμα των περιοχών αυτών. Συγκεκριμένα, η Demitrac πρότεινε δύο αποκλίνουσες χρονολογήσεις με αναλύσεις Ουρανίου / Θωρίου: 27.000 ± 8.000 χρόνια BP κοντά στη βάση του εδάφους αφενός και αφετέρου 18.000 ± 8.000 χρόνια BP κοντά στην κορυφή του εδάφους συνάγοντας το συμπέρασμα ότι το παλαιο-έδαφος αυτό άρχισε να σχηματίζεται πριν 27000 χρόνια BP, αφότου η ποτάμια απόθεση είχε σταματήσει. Συνεπώς, η απόθεση, μέσα στην οποία εντοπίστηκαν τα παλαιολιθικά λίθινα εργαλεία και τα απολιθωμένα οστά ζώων του Πηνειού τοποθετείται χρονικά ανάμεσα σε 45-27000 χρόνια BP. Στον ίδιο χρονολογικό ορίζοντα τοποθετούνται και οι αποθέσεις απολιθωμένων οστών, που μεταφέρθηκαν μέσω του ποταμού, σύμφωνα με τις παρατηρήσεις του Milojevic (Runnels, 1988:283-284). Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι ο χρονολογικός ορίζοντας της Μέσης Παλαιολιθικής στη Θεσσαλία τοποθετείται με τα μέχρι στιγμής δεδομένα από 48000 / 45000 περίπου έως 27000 χρόνια BP.

Η χρονολόγηση της Ανώτερης Παλαιολιθικής στη Δυτική Θεσσαλία οφείλεται στον ανθρώπινο σκελετό, που εντοπίστηκε στο τετράγωνο K10 του σπηλαίου της Θεόπετρας και έδειξε ότι πρόκειται για έναν άνθρωπο, που έζησε περί το 14760-14290 BP.

Όσον αφορά στη Μεσολιθική περίοδο, που είναι πολύ λίγο γνωστή για τη Θεσσαλία, ο χρονολογικός της ορίζοντας προσδιορίστηκε από την ανάλυση με C14 του δεύτερου ακέραιου σκελετού, που εντοπίστηκε στις επιχώσεις του σπηλαίου. Το δείγμα έδωσε συμβατική ηλικία 8070 ± 60 χρόνια BP και βαθμολογημένη 7180-6830 και 7300-6770 BP (Φακορέλλης & Μανιάτης, 2000:56).

Η χρονολόγηση της Θεσσαλικής Νεολιθικής αποτέλεσε ένα από τα ζητήματα, που απασχόλησε και απασχολεί ιδιαίτερα τους μελετητές. Στις αρχές του προηγούμενου αιώνα η χρονολόγηση της Νεολιθικής βασιζόταν στη στρωματογραφική θέση σε σχέση με τις πρώιμες περιόδους της Χαλκοκρατίας

(σχετική χρονολόγηση) (Γαλλής, 1996:30). Πρώτος ο Τσούντας βασιζόμενος στα αποτελέσματα και τις παρατηρήσεις από τις ανασκαφικές του εργασίες στο Σέσκλο και στο Διμήνι διέκρινε 2 περιόδους: την Α, την οποία εντόπισε στα χαμηλότερα στρώματα του Σέσκλου και αντιστοιχεί με την Αρχαιότερη και Μέση Νεολιθική της σύγχρονης ορολογίας και τη Β (η οποία ταυτίζεται με τη σημερινή Νεότερη Νεολιθική), μία μεταγενέστερη περίοδο, που εντόπισε στο Διμήνι και στα ανώτερα στρώματα του Σέσκλου. Διαγνωστικά γνωρίσματα των 2 περιόδων του Τσούντα ήταν η διαφοροποίηση της κεραμικής: μονόχρωμη κεραμική (Α1 και Β1), εγχάρακτη (Α2 και Β2) και γραπτή (Α3 και Β3). Επιπρόσθετα, παρατήρησε ότι τα χαμηλότερα στρώματα της περιόδου Α στο Σέσκλο περιελάμβαναν λίγη ή καθόλου γραπτή κεραμική υποθέτοντας ότι αυτό ίσως υποδηλώνει την ύπαρξη μιας ακόμη προγενέστερης της Α περιόδου, της Αρχαιότερης Νεολιθικής και της Προκεραμεικής, όπως αποδείχτηκε αργότερα. Ανάμεσα στη Νεολιθική και στη Μυκηναϊκή εποχή ο Τσούντας διέκρινε την περίοδο Γ, όπως ορίστηκε η Χαλκοκρατία, διαγνωστικά στοιχεία της οποίας θεώρησε τη γραπτή (Γ1), την εγχάρακτη (Γ2) και την μονόχρωμη (Γ3) κεραμική (Halstead, 1984:77).

Λίγο αργότερα οι Wace & Thompson ανασκάπτοντας αρκετές θέσεις στη Θεσσαλία (Ζερέλια, Ραχμάνι, Τσαγγλί, Τζάνη) επεξεργάστηκαν τις υποδιαιρέσεις του Τσούντα βασιζόμενοι στα πορίσματα των δικών τους ερευνών και έκαναν πιο λεπτομερείς υποδιαιρέσεις των διάφορων κεραμικών τύπων κυρίως ανάλογα με τη διακόσμηση· διατηρώντας όμως τη διαίρεση της Νεολιθικής σε 2 περιόδους. Ωστόσο, διαίρεσαν την περίοδο Γ του Τσούντα δημιουργώντας μια νέα, τη Χαλκολιθική, στην οποία έδωσαν την ονομασία περίοδος Γ, ενώ την Εποχή του Χαλκού την ονόμασαν περίοδος Δ. Ως διαγνωστικά στοιχεία της Χαλκολιθικής οι άγγλοι ερευνητές θεώρησαν τις κατηγορίες κεραμικής Γ1α, Γ1γ, Γ1δ και τα πρώιμα παραδείγματα της κατηγορίας Γ3. Ως διαγνωστικά χαρακτηριστικά της Εποχής του Χαλκού θεώρησαν τα μεταγενέστερα παραδείγματα της κατηγορίας Γ3, τη μινύεια κεραμική και την αμαυρή γραπτή κεραμική, που απαντά στην Κεντρική και στη Νότια Ελλάδα (W & T, 1912:235-239, Halstead, 1984:78). Οι στρωματογραφικές ανασκαφές του Θεοχάρη, τέλος, παράλληλα με του Milojevic επέτρεψαν την καλύτερη διευκρίνιση των διάφορων φάσεων της Νεολιθικής εποχής, κυρίως της Αρχαιότερης και της Μέσης (Γαλλής, 1992:21) και καθιέρωσαν τις υποδιαιρέσεις της Νεολιθικής, που ισχύουν σήμερα.

Στην παρούσα έρευνα, λοιπόν, χρησιμοποιούμε τη διαίρεση, που έχει καθιερωθεί για τη Θεσσαλία από τις ανασκαφικές εργασίες του Θεοχάρη και του Milojević. Έτσι η Νεολιθική εποχή χωρίζεται σε Προκεραμεική, Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη, (πρόσφατα έχει προταθεί ο αποχωρισμός των τελευταίων φάσεων της Νεότερης Νεολιθικής και η δημιουργία μιας άλλης βαθμίδας, της Τελικής Νεολιθικής) με τις υποπεριόδους εκάστης, όπως είχε άλλωστε χωριστεί η Νεολιθική εποχή από τον Weinberg, κατά το πρότυπο του Evans για τη Μινωική Κρήτη (Θεοχάρης, 1981:46, Γαλλής, 1992:37). Τα χρονικά πλαίσια της Νεολιθικής στη Θεσσαλία είναι δυνατόν να καθοριστούν με τη βοήθεια των συμβατικών ραδιοχρονολογήσεων, που διαθέτουμε προς το παρόν από αρκετές νεολιθικές θέσεις. Συγκεκριμένα, από ραδιοχρονολογήσεις, που έγιναν στα προκεραμεικά στρώματα του Σέσκλου και της Άργισσας διεφάνη ότι η συγκεκριμένη φάση καλύπτει χρονικά το διάστημα από 6800-6600 χρόνια BP, ενώ αναφορικά με την Αρχαιότερη Νεολιθική από ραδιοχρονολογήσεις στα αντίστοιχα στρώματα του Σέσκλου, της Άργισσας και του Αχιλλείου αποδείχτηκε ότι καλύπτει χρονικά το διάστημα από το 6500-5800 χρόνια BP, πολύ νωρίτερα δηλαδή από το τέλος της 7^{ης} χιλιετίας, όπως είχε θεωρηθεί παλιότερα.

Αναφορικά με τη Μέση Νεολιθική αντίστοιχες ραδιοχρονολογήσεις από το Σέσκλο έδωσαν χρονολόγηση 5800-5300 χρόνια BP τοποθετώντας τη συγκεκριμένη φάση στο παραπάνω διάστημα. Όσον αφορά στην επόμενη φάση, τη Νεότερη Νεολιθική η μακρά διάρκεια της (5300-4500 BP) είχε οδηγήσει το Θεοχάρη και το Milojević να τη διακρίνουν σε μεγαλύτερες υποπεριόδους, στις προδιμηνιακές φάσεις (5300-4800 BP) και στις κυρίως διμηνιακές (4800-4500 BP). Έπεται η Χαλκολιθική, που τοποθετείται χρονικά ανάμεσα στα 4500-3200 χρόνια BP και προαναγγέλλει την επόμενη περίοδο, τη Χαλκοκρατία, που τώρα επωάζεται. Η Χαλκολιθική αντιστοιχεί με την Τελική Νεολιθική, όρος, που χρησιμοποιείται κυρίως στη Νότιο Ελλάδα και στα νησιά του Αιγαίου και είχε προταθεί από τον C. Renfrew (Γαλλής, 1996:30).

Κλείνοντας την σύντομη παρουσίαση του χρονολογικού πλαισίου της θεσσαλικής προϊστορίας κρίνουμε απαραίτητο να επισημάνουμε ότι σαν απόλυτη χρονολόγηση της περιόδου της όψιμης προϊστορίας λαμβάνουμε υπόψη μας τις αντίστοιχες χρονολογήσεις, που ισχύουν για τη Νότιο Ελλάδα. Έτσι, η Πρώιμη Εποχή του Χαλκού τοποθετείται χρονικά από το 2800/ 2700-1900 χρόνια BP, η Μεσοελλαδική από 1900-1600 χρόνια BP, ενώ η Ύστερη Χαλκοκρατία καλύπτει

χρονικά το διάστημα από 1600-1100 χρόνια BP με τις αντίστοιχες υποδιαίρέσεις τους (Θεοχάρης, 1970:123).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΧΑΡΤΗ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ Η ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

1. Ο ρόλος του χάρτη στην αρχαιολογική έρευνα

Στην παρούσα υποενότητα θα εξετάσουμε τη συμβολή του «χάρτη» στην αρχαιολογική έρευνα και γενικότερα στη διαμόρφωση της γνώσης μας για την αρχαιότητα. Προκειμένου να διερευνήσουμε και να κατανοήσουμε τη συμβολή του «χάρτη» στην αρχαιολογία κρίνουμε απαραίτητο να ορίσουμε την έννοια «χάρτης». Με τον όρο «χάρτης», λοιπόν, νοείται η απεικόνιση πάνω σε χαρτί του γεωμορφολογικού αναγλύφου μιας στενής ή μιας ευρύτερης περιοχής. Αρχικά, η μελέτη και η κατανόηση ενός χάρτη, όπου θα απεικονίζονται τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής από την αρχαιότητα ως σήμερα, επιτρέπει τον εντοπισμό και την χωροθέτηση αρχαίων εγκαταστάσεων. Μια πρώτη παρατήρηση στην ονομασία των διάφορων γεωμορφολογικών γνωρισμάτων μιας περιοχής, όπως «Κεραμαριά», «Κάστρο» κλπ., που επισημαίνονται σε έναν χάρτη και που συνήθως υποδηλώνουν την ύπαρξη αρχαίων εγκαταστάσεων στις συγκεκριμένες περιοχές, μας επιτρέπει να εντοπίσουμε με ευκολία αρχαίες θέσεις. Σε αυτό συμβάλλει καθοριστικά, επίσης, και η μελέτη των μορφολογικών γνωρισμάτων μιας περιοχής, όπως λίμνες, ποτάμια, πρόσβαση σε θάλασσα ή άλλων στοιχείων, όπως η κατασκευή οχυρωματικών έργων σε ορισμένες χρονολογικές περιόδους κλπ.

Ωστόσο, θα πρέπει να έχουμε υπόψη αναφορικά με τον εντοπισμό μιας αρχαιολογικής θέσης ότι η επιλογή μιας συγκεκριμένης εγκατάστασης δεν εξαρτάται μόνο από τους παραπάνω χωροφυσικούς παράγοντες, αλλά και από τις παραγωγικές, τεχνολογικές δραστηριότητες της κάθε εποχής (χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι όταν δεν υπήρχαν έργα ύδρευσης η επιλογή μιας θέσης υπαγορευόταν από την ύπαρξη υπόγειων υδάτων ή πηγών νερού), καθώς και από την οικονομία και από το πολιτισμικό επίπεδο των ανθρώπων της εκάστοτε εποχής. Έτσι, τα κριτήρια επιλογής μιας θέσης κατοίκησης είναι διαφορετικά για κάθε ιστορική περίοδο. Για παράδειγμα, όπως θα διαπιστώσει ο αναγνώστης και στο σχετικό με την στατιστική προσέγγιση των προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας κεφάλαιο, οι

προϊστορικοί οικισμοί της περιοχής (κυρίως οι νεολιθικοί και οι μεσοελλαδικοί) ιδρύονται κοντά σε ποτάμια ή λίμνες (αναφέρουμε εδώ την ύπαρξη αρκετών θέσεων στην ευρύτερη περιοχή της απηξηραμένης σήμερα λίμνης Ξυνιάδας).

Επίσης, μια παλαιότερη έρευνα της γράφουσας σχετικά με τη νεολιθική κατοίκηση και χαρτογράφηση της Μαγνησίας μας επέτρεψε να διαπιστώσουμε ότι οι παράκτιες εγκαταστάσεις της Ανατολικής Θεσσαλίας κατά τη Νεολιθική εποχή είναι ελάχιστες (Ταρσανάς, Βελανιδιά, Πύρασος, Φθιώτιδες Θήβες, Μαγούλα Αιδινιώτικη, Σπήλαιο Κύκλωπα, Άγιος Πέτρος, Του παπά το Χούμα). Οι άνθρωποι της περιόδου αυτής επιλέγουν εύφορες πεδιάδες, που αρδεύονται εύκολα από κοντινές πηγές. Αντίθετα, κατά την εποχή του Χαλκού συνεχίζεται η κατοίκηση στην πεδιάδα, που επιτρέπει εύκολη πρόσβαση στη θάλασσα, ωστόσο, όμως, εμφανίζονται και σημαντικοί παράκτιοι οικισμοί ως αποτέλεσμα της αυξανόμενης εμπορικής και ναυτικής δραστηριότητας. Γεγονός, που ενισχύεται, ακόμη, και από την μετακίνηση ελληνικών φύλων προς τα παράλια. Τέλος, στα Κλασσικά και Ελληνιστικά χρόνια παρατηρούμε ανάπτυξη μεγάλων τειχισμένων πόλεων σε θέσεις παλιότερων εγκαταστάσεων. Στα Μεταβυζαντινά έχουμε μετατόπιση των εγκαταστάσεων στο εσωτερικό ή σε φυσικές οχυρώσεις από το φόβο των πειρατών, ενώ κατά την Τουρκοκρατία διακρίνουμε μια προτίμηση των Θεσσαλών σε δύσβατα και απροσπέλαστα μέρη, όπως το Πήλιο.

Έχοντας τα παραπάνω στοιχεία υπόψη μας είναι δυνατό να γίνει επιφανειακή έρευνα στις περιοχές αυτές και πάντα με τη συμβολή του χάρτη να εντοπισθεί όσο το δυνατό μεγαλύτερος αριθμός εγκαταστάσεων, οι οποίες και θα αποτυπωθούν στο χάρτη ανεξαρτήτως περιόδου. Κάτω από αυτές τις συνθήκες θα είμαστε σε θέση να αναγνώσουμε την σχέση των εγκαταστάσεων μεταξύ τους, αλλά και να ερμηνεύσουμε την κατά εποχή κατοίκηση μιας περιοχής και την επιλογή μιας συγκεκριμένης θέσης (Μακρή-Σκοτεινιώτη, 1995:211-212).

Επιπρόσθετα, η συμβολή του χάρτη στην αρχαιολογική έρευνα συνίσταται και στο γεγονός ότι στα πλαίσια της ιστορικής γεωγραφίας μας επιτρέπει να διερευνήσουμε τη διάταξη των οικισμών στο χώρο και να καθορίσουμε τα όρια της εκάστοτε περιοχής ελέγχου (Μακρή-Σκοτεινιώτη, 1995:212). Για το λόγο αυτό οι αρχαιολόγοι τα τελευταία 20 χρόνια έχουν καταφύγει σε συγκεκριμένα μοντέλα χωρικής ανάλυσης, που χρησιμοποιούνται από την ανθρωπογεωγραφία.

Επίσης, η συμβολή του χάρτη και η χαρτογράφηση περιοχών διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο και στην ιστορική τοπογραφία, στην ταύτιση δηλαδή αρχαίων

πόλεων, που δεν έχουν επιβεβαιωθεί επιγραφικά. Διερευνώντας την ίδια ονομασία των πόλεων, που σε αρκετές περιπτώσεις φέρουν ονόματα, που βασίζονται σε γεωγραφικά στοιχεία της περιοχής⁵, τις φιλολογικές πηγές, τους μύθους καθώς και τα αρχαιολογικά ευρήματα, όπου είναι επιτρεπτό, μπορούμε να προσεγγίσουμε το πρόβλημα. Τέλος, η τοπογράφηση και η αποτύπωση αρχαιολογικών λειψάνων επί χάρτου σε αρκετές περιπτώσεις μας επιτρέπει να διαπιστώσουμε την οργάνωση των αμυντικών περιβόλων, των οχυρώσεων, των αποχετευτικών συστημάτων και των συστημάτων ύδρευσης ενός οικισμού όσο και την πολεοδομική τους οργάνωση. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε την περίπτωση του Καλλιθήρου Καρδίτσας (εικ.1). Η συνεχής αποτύπωση επί χάρτου των ανασκαφικών λειψάνων επέτρεψε την αποκάλυψη της αρχαίας πόλης, η οποία δεν είναι σήμερα ορατή λόγω της ύπαρξης στη συγκεκριμένη τοποθεσία του σύγχρονου οικισμού (Μακρή-Σκοτεινιώτη, 1995:216-220).

Βέβαια όσον αφορά στην προϊστορία έχουν επέλθει σημαντικές αλλαγές στις ακτογραμμές και στον ρου των ποταμών, ενώ οι αλλουβιακές αποθέσεις έχουν μεταβάλλει σημαντικά το τοπίο. Επομένως, σε αρκετές περιπτώσεις η καταγραφή θέσεων με ανθρώπινη δραστηριότητα και κατ' επέκταση η τοπογράφηση και η αποτύπωση αρχαιολογικών λειψάνων επί χάρτου είναι αδύνατη.

Κλείνοντας τη διερεύνηση του ρόλου της χαρτογράφησης στην αρχαιολογική έρευνα θεωρούμε απαραίτητο να επισημάνουμε ότι στόχος μας ήταν να αναγνώσουμε όσο μας επιτρέπει η περιορισμένη έκταση της παρούσας μελέτης και να επισημάνουμε συνοπτικά τη συμβολή του χάρτη στη μελέτη της ιστορίας μας και στην κατανόηση τη ένταξής του ανθρώπου σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον. Για το σκοπό αυτό επιλέχθηκαν να παρουσιαστούν μόνο τα σημαντικότερα στοιχεία, που καθιστούν αδιαμφισβήτητο το χάρτη απαραίτητο αρωγό και συνοδοιπόρο της αρχαιολογικής έρευνας.

2. Η αρχαιολογική χαρτογράφηση της Δυτικής Θεσσαλίας

Βασική μέριμνα μας στο κεφάλαιο αυτό είναι να παρουσιάσουμε και να σχολιάσουμε εν συντομία όσους χάρτες της προϊστορικής Δυτικής Θεσσαλίας

⁵ Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι σύμφωνα με τον Στράβωνα η ονομασία «Παγασαί» προέρχεται από τη λέξη «Παγαί», που σημαίνει πηγές. Για την πόλη του Βόλου συγκεκριμένα η ονομασία παραπέμπει στις πηγές της Μπουρμπουλίθρας (Μακρή-Σκοτεινιώτη, 1995:216).

κατορθώσαμε να συγκεντρώσουμε στα πλαίσια της παρούσης έρευνας από προγενέστερες μελέτες. Στόχος μας είναι να διερευνήσουμε το χρονικό αποτύπωσης επί χάρτου των θέσεων της Δυτικής Θεσσαλίας από τις προδρομικές έρευνες του Χρίστου Τσουντα ως και τις προσφάτως ανασκαφθείσες και εντοπισθείσες θέσεις, όπως εμείς κατορθώσαμε να τις αποτυπώσουμε στους χάρτες, που παραθέτουμε στο παράρτημα Β της έρευνά μας. Τέλος, αξίζει να επισημάνουμε ότι κρίναμε σκόπιμο να διατηρήσουμε, όπου ήταν εφικτό, τα ακριβή τοπωνύμια των χαρτών, όπως αποδόθηκαν από τον εκάστοτε ερευνητή, έτσι ώστε να μην προκληθεί σύγχυση στον αναγνώστη.

Ο πρώτος χάρτης, που παρατίθεται στο παράρτημα Β (χάρτης 1) της μελέτης μας, δημοσιεύτηκε στις αρχές του 19^{ου} αιώνα στο θεμελιώδες έργο του Χ. Τσουντα «*Αι Προϊστορικάί ακροπόλεις Διμηνίου και Σέσκλου*». Είναι ο πρώτος χάρτης, που αναπαριστά την προϊστορική Θεσσαλία και πάνω σ' αυτόν στηρίχθηκαν οι περισσότεροι μεταγενέστεροι ερευνητές επισημαίνοντας και κάποιες νέες θέσεις. Ο αριθμός των προϊστορικών θέσεων, που γνώριζε συνολικά ο Τσουντας ήταν 63, ωστόσο, εμείς δεν θα αναφερθούμε σε όλες της θέσεις τις Θεσσαλίας, αλλά θα επικεντρώσουμε την προσοχή μας στις θέσεις, που επεσήμανε και που αφορούν τη δυτική θεσσαλική πεδιάδα. Ειδικότερα, ο Τσουντας είχε επισημάνει 22 θέσεις στην υπό μελέτη περιοχή, οι οποίες επισημαίνονται στο παράρτημα Α1. Αξιοσημείωτο, επίσης, είναι το γεγονός ότι ο χάρτης, που παραθέτει ο Τσουντας είναι ακόμη και σήμερα αρκετά εύχρηστος, αφού παραθέτει και τις ονομασίες των ορέων, των ποταμών, των λιμνών, των πόλεων και των χωριών, ενώ ο σχεδιασμός του είναι τέτοιος, που επιτρέπει μέσω διακεκομμένων γραμμών την αναγνώριση των οροσειρών, των λιμνών και του σιδηροδρομικού δικτύου.

Η επόμενη προσπάθεια χαρτογράφησης (χάρτης 2) δημοσιεύτηκε το 1912 στο έργο των Wace & Thompson «*Prehistoric Thessaly*», όπου αποτυπώνονται οι σημαντικότερες θέσεις της περιοχής μέχρι τότε. Πρόκειται για τις θέσεις Τσαγγλί, Τζάνη Μαγούλα, Ζάρκος.

Ο επόμενος χάρτης, που παραθέτουμε στο παράρτημα Β της μελέτης μας (χάρτης 3), δημοσιεύτηκε το 1924 στο έργο του F. Stählin «*Das Hellenische Thessalien*» και αποτελεί ουσιαστικά χαρτογράφηση της αρχαίας Θεσσαλίας. Ωστόσο, όμως, επισημαίνονται αρκετές προϊστορικές θέσεις μεταξύ των οποίων και θέσεις, που δεν είχαν αναφερθεί μέχρι τότε, όπως η θέση Περιστεριά Πουρναρίου στις νότιες εσχατιές της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας (Τσουκνίδας, 1994:110, 121).

Στον επόμενο χάρτη (χάρτης 4), ο οποίος δημοσιεύτηκε το 1928 στο έργο του Γ. Μυλωνά «*Η Νεολιθική εποχή εν Ελλάδι*» αποτυπώνονται όλες οι ανασκαμμένες νεολιθικές θέσεις της Ελλάδας. Ο συγκεκριμένος, όμως, χάρτης δεν επιτρέπει τη διερεύνηση των εντοπισθεισών μέχρι το 1928 θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, αφού περιλαμβάνει μόνο τις ανασκαμμένες θέσεις, που μέχρι τότε ήταν δύο: το Τσαγγλί και η Τζάνη Μαγούλα.

Εν συνεχεία παραθέτουμε το χάρτη 5, που σχεδιάστηκε το 1933, και συμπεριλαμβάνεται στη μελέτη της Η. Hansen με τίτλο «*Early Civilization in Thessaly*». Το σκεπτικό του συγκεκριμένου χάρτη συνίσταται στην καταγραφή των δεδομένων, που ήταν γνωστά ως τις αρχές του '30. Ο χάρτης της Hansen διευκολύνει, καταρχάς, τον αναγνώστη με την παράθεση ενός υπομνήματος, σύμφωνα με το οποίο οι προϊστορικές θέσεις αναπαρίστανται με ένα τρίγωνο, οι πόλεις με κύκλο, τα έλη με το αντίστοιχο σύμβολο, ενώ οι αρχαίες ονομασίες παραθέτονται σε παρένθεση. Η Hansen στην καταγραφή των θέσεων της βασίζεται στο έργο του Leake «*Travels in Northern Greece*», καθώς και στα δεδομένα, που προέκυψαν από τις αρχαιολογικές έρευνες των Wace & Thompson. Οι θέσεις, που γνωρίζει είναι: Ζάρκος, Παραπράστανη, Μερίχοβον, Μάρκο, Παλαμάς, Αλμαντάρ, Ορφανά, Αμάραντος, Χατζιόμπασι, Δεμερλί, Τσαχμάτι, Χατζη-Αμάρ, Πρόερνα, Βαρδαλή, Γουσγουνάρι, Πασιά Μαγούλα, Τζίνι, Αμπελεία, Βασιλί, Τζάνη-Μαγούλα, Μακριά Μαγούλα, Άρνη-Κιέριον, Μύλος, Ορμάν Μαγούλα, Ντουβλαντάν, Θαυμακός, Τσαγγλί, Λασποχώρι, Καρδίτσα, Νταούτ, Σιμικλί, Μπαλταλάρ. Συνολικά, λοιπόν, οι θέσεις, που γνώριζε είναι 34, όσες δηλαδή θέσεις είχαν επισημανθεί από τις έρευνες του Leake και των Wace & Thompson. Κλείνοντας τον σχολιασμό του συγκεκριμένου χάρτη επισημαίνουμε ότι αποτυπώνεται με εύληπτο τρόπο το ανάγλυφο της περιοχής, ωστόσο ο χάρτης αυτός είναι αρκετά δύσχρηστος, αφού τα ονόματα των θέσεων δεν είναι ευδιάκριτα από τον αναγνώστη εξαιτίας της μικρής κλίμακας.

Η επόμενη προσπάθεια χαρτογράφησης της Θεσσαλίας (χάρτης 6) αφορούσε στις νεολιθικές θέσεις μόνο της περιοχής της λίμνης Βοίβης από τον Grundmann (1937). Πρόκειται για τον πρώτο χάρτη, όπου η απεικόνιση των προϊστορικών θέσεων είχε ένα ευριστικό αποτέλεσμα. Η κατανομή των θέσεων υποδεικνύει την ακτογραμμή της προϊστορικής Βοίβης. Λόγω του ότι στον συγκεκριμένο χάρτη χαρτογραφείται η Ανατολική Θεσσαλία, που δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσης έρευνας, θεωρήσαμε σκόπιμο να παραθέσουμε το χάρτη αυτό, αλλά να μην εισέλθουμε σε περαιτέρω λεπτομέρειες.

Ο επόμενος χάρτης, που παραθέτουμε, (χάρτης 7) δημοσιεύτηκε το 1958 στο άρθρο του Δ. Παπαχατζή «*Η σημερινή θέση της τοπογραφικής μελέτης της αρχαίας Θεσσαλίας*» στο περιοδικό *Θεσσαλικά*. Το σκεπτικό του σχεδιασμού του συγκεκριμένου χάρτη συνίσταται στην καταγραφή των νέων δεδομένων από τις ανασκαφές, που διεξήχθησαν μέχρι το 1959. Όπως αναφέρει ο ίδιος σε σημείωμά του, πολύ μικρή πρόοδος είχε σημειωθεί στην τοπογραφική μελέτη της Θεσσαλίας από την εποχή του Leake. Ο λόγος είναι πρώτα ότι ένα πλήθος ομηρικών πόλεων ήταν ήδη στην αρχαιότητα εγκαταλελειμμένες, με αποτέλεσμα οι αρχαίοι γεωγράφοι να μην μπορούν να συνδέσουν τα αντίστοιχα τοπωνύμια, καθώς και λόγω της έλλειψης επιγραφικών ευρημάτων από τους μελετώμενους τόπους και η αοριστία, με την οποία γίνεται λόγος για αυτούς στις φιλολογικές πηγές (Παπαχατζής, 1959:3). Σύμφωνα με τον συγγραφέα του άρθρου ο χάρτης, αν και έχει υποστεί κάποια επεξεργασία, παραμένει ο σχεδιασμένος χάρτης από τον Stählin. Μερικά ελαττώματα και λάθη, όπως η ανακριβής αποτύπωση μερικών ακτών, η υποδήλωση της παλιάς κατεύθυνσης της οδού Βόλου-Λάρισας, που κόβει τη σιδηροδρομική γραμμή, ενώ σήμερα βρίσκεται παντού στα ανατολικά της, η απουσία εθνικών και επαρχιακών οδών, ιδίως στην περιοχή της Καρδίτσας και η παρουσίαση της Ασκουρίδος ως λίμνης και μερικά άλλα είναι αβλαβή για το σκοπό, που χρησιμοποιείται ο χάρτης εδώ (Παπαχατζής, 1959: 4).

Οι θέσεις της Δυτικής Θεσσαλίας, που γνώριζε ο Παπαχατζής, συνολικά 25 είναι οι ακόλουθες: Άρνη, Αστέριον (Βλοχός), Γόμφοι, Γυναικόκαστρο, Δερεγκλί, Δομοκός (Θαυμακός), Τζάνη Μαγούλα, Τσαγγλί, Ευύδριον, Ζάρκο, Ιθώμη, Κιέριον, Κλοκωτός, Κοπρετζί, Κτιμένη, Λιμναίον, Ματαράγκα, Μουζάκι, Οιχαλία, Πρόερνα, Τρίκκη, Φάκιον (Πέτρινο), Φήκη, Φύλλος, Χτούρι. Ο χάρτης αυτός, αν εξαιρέσουμε τα λάθη και τα ελαττώματα, που προαναφέρθηκαν, είναι αρκετά χρήσιμος, αφού επισημαίνονται και τα αρχαία τοπωνύμια, ενώ διακρίνονται ρητά τα θεσσαλικά από τα προθεσσαλικά και τα τούρκικα ονόματα. Τέλος, η ευχρηστία του χάρτη έγκειται στην πετυχημένη παρουσίαση του γεωγραφικού αναγλύφου, των ορέων, των λιμνών και των σιδηροδρομικών δικτύων.

Η επόμενη προσπάθεια χαρτογράφησης της Δυτικής Θεσσαλίας πραγματοποιήθηκε στις αρχές του 1960 από τον D. French, ο οποίος αποτύπωσε επί χάρτου τις θέσεις της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού. Στο παράρτημα Β παραθέτουμε 3 χάρτες (χάρτες 8 α, β, γ), όπου ανάμεσα στις άλλες Πρωτοχαλκές θέσεις της Ελλάδας διακρίνονται και οι αντίστοιχες εγκαταστάσεις της υπό μελέτη περιοχής.

Ειδικότερα οι Πρωτοελλαδικές θέσεις, που προέκυψαν από τις επιφανειακές θέσεις του French στην περιοχή, είναι οι ακόλουθες (σε παρένθεση παραθέτουμε τον αριθμό καταλόγου, με τον οποίο η εκάστοτε θέση έχει αποτυπωθεί στο χάρτη): Ανωχώρι (30), Καππαδοκικό (103), Καρδίτσα (106), Κεφαλόβρυσο (118), Κιέριον (129), Μαυραχάδες (174), Ορμάν Μαγούλα (196), Ορφανά (198), Τρίκαλα (272), Τζάνη (273).

Το 1969 ο Δ. Θεοχάρης στα πλαίσια της μελέτης του με τίτλο «Η αυγή της Θεσσαλικής προϊστορίας» χαρτογραφεί τις κυριότερες προνεολιθικές και πρώιμες νεολιθικές θέσεις της Θεσσαλίας (χάρτης 9). Το 1973 αποτυπώνει επί χάρτου τις σημαντικότερες νεολιθικές θέσεις της Θεσσαλίας στα πλαίσια του περισπούδαστου έργου του «*Νεολιθική Ελλάδα*» (χάρτης 10). Οι θέσεις της Δυτικής Θεσσαλίας, που είχαν καταγραφεί μέχρι τότε, όπως προκύπτει από το υπόμνημα του χάρτη, ήταν συνολικά 17. Ωστόσο, αξίζει να αναφέρουμε ότι ο συγκεκριμένος χάρτης περιλαμβάνει μόνο τις συστηματικά ή δοκιμαστικά ανεσκαμμένες θέσεις ή κάποιες άλλες, που έχουν προσδιοριστική σημασία. Για το λόγο αυτό ο παρόν χάρτης δεν αντανακλά τον πραγματικό αριθμό των θέσεων, που είχαν επισημανθεί ως το 1973.

Η επόμενη προσπάθεια χαρτογράφησης πραγματοποιήθηκε το 1983 από τον Feuer και αφορούσε στην αποτύπωση των μυκηναϊκών θέσεων της Θεσσαλίας (χάρτης 11). Συγκεκριμένα, ο ερευνητής είχε υπόψη του τις ακόλουθες 31 θέσεις της Δυτικής Θεσσαλίας: Βούναινα (Χαμπασλάρ) (61), Αγριλιά (Άγιος Αθανάσιος) (67), Εξάλοφος (68), Άγιος Νικόλαος Τρικάλων (69), Παλαμάς (70), Κούφια Ράχη Γεωργικού (71), Ογλές Ματαράγκας (72), Μακριά Μαγούλα Ματαράγκας (73), Αμάκια Φίλιας (74), Σταυρός (75), Μαγούλα Παλιάμπελα (76), Ομόλιον (78), Κτούρι (79), Κτούρι Μαγούλα (80), Τζίνι (81), Πασιά Μαγούλα, Βασιλής, Παλαβού Μύλος (82), Ρευματιά-Παλιάμπελα (83), Παλαιόκαστρο Αμπελείας (84), Βρύση Πλατάνια Βασιλικών (85), Τσαγγλί (86), Χολέβα Τρύπα Αγίου Αντωνίου (87), Αχίλλειο (88), Φετίχ Τζαμί (89), Μαγούλα Αμπέλια (90), Μαγούλα Δεμερλί (91), Μαγούλα Αγίου Γεωργίου (92), Βρύση Πλατάνια Βρύσιων (93), Γυναικόκαστρο (94), Βαρδαλή (95), Παναγιά (96).

Το 1984 ο Halstead στα πλαίσια της διατριβής του δημοσιεύει έναν συστηματικό κατάλογο των προϊστορικών θέσεων της Θεσσαλίας, όπου καταγράφονται 682 συνολικά θέσεις, ενώ ο αριθμός των θέσεων του δυτικού τμήματος της περιοχής υπολογίζεται στις 102. Στο χάρτη 12 του παραρτήματος Β, αποτυπώνονται μόνο οι σημαντικότερες θέσεις της περιοχής, οι οποίες είναι: Μακριά Μαγούλα (95),

Παλαιόκαστρο-Δερεγκλί (502), Ακρόπολη Κτούρι (614), Αγριλιά (618) και Χαμπασλάρ (659). Στα πλαίσια μιας άλλης έρευνάς του, που δημοσιεύτηκε επίσης στις αρχές της δεκαετίας του '80, ο Halstead χαρτογράφησε μόνο τις νεολιθικές θέσεις της Θεσσαλίας (χάρτης 13). Η δυσχρηστία, όμως της παρούσας αποτύπωσης, συνίσταται στην έλλειψη των τοπωνυμίων, ενώ επιτρέπεται μόνο η διερεύνηση της κατανομής στην ανατολική και στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα αντιστοίχως και η μεταξύ τους σύγκριση.

Την ίδια περίπου περίοδο (1982) ο Γαλλής αποτυπώνει επί χάρτου τους προϊστορικούς οικισμούς της Θεσσαλίας (χάρτης 14) στα πλαίσια της μελέτης του για τις νεολιθικές καύσεις των νεκρών στην υπό μελέτη περιοχή.

Η επόμενη προσπάθεια χαρτογράφησης της προϊστορικής Θεσσαλίας πραγματοποιείται στα 1987 από τον C. Runnels (χάρτης 15), ο οποίος αποτυπώνει επί χάρτου τις θέσεις της ευρύτερης περιοχής της Λάρισας, όπου εντοπίστηκαν παλαιολιθικά ευρήματα. Λόγω του ότι στον συγκεκριμένο χάρτη χαρτογραφείται η Ανατολική Θεσσαλία, που δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσης έρευνας, θεωρήσαμε σκόπιμο απλά να παραθέσουμε το χάρτη και να μην εισέλθουμε σε περαιτέρω λεπτομέρειες. Την ίδια περίοδο δημοσιεύεται από τον D. Müller στα πλαίσια της έρευνάς του με τίτλο “Topographischer Bildkommentar zu den Historien Herodotus” η χαρτογράφηση της αρχαίας Θεσσαλίας με τις μέχρι τότε γνωστές θέσεις (χάρτης 16).

Το 1989 σε τοπικό περιοδικό της Καρδίτσας δημοσιεύεται από τον Κ. Καταραχιά ένα χάρτη, όπου αποτυπώνονται με εύληπτο τρόπο μόνο οι μυκηναϊκές θέσεις της Δυτικής Θεσσαλικής πεδιάδας (χάρτης 17). Ο συγγραφέας έχει καταγράψει συνολικά τις έξι εγκαταστάσεις: Νέο Μοναστήρι (Αρχαία Πρόερνα) (1), Γεφύρια (2), Τζάνη Μαγούλα (3), Μαγούλα Θεοφάνη (4), Σοφάδες (5), Πύργος Κιερίου-Άρνη (6), Πύργος Κιερίου-Μακριά Μαγούλα (7), Φίλια (Ιερό Ιτωνίας Αθηνάς) (8), Μαγούλα Παλιάμπελα (9), Γκιόλι Φύλλου (10), Βλοχός (11), Παλαμάς (12), Γεωργικό (13), Τρίκαλα (14), Εξάλοφος (15) και Αγριλιά (16).

Το 1992 ύστερα από 20 χρόνια τοπογραφικών ερευνών στην Ανατολική Θεσσαλία ο Κ. Γαλλής κατάρτισε τον πρώτο ολοκληρωμένο άτλαντα των προϊστορικών οικισμών της ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας. Στο παράρτημα της παρούσας έρευνας παραθέτουμε τη χαρτογράφηση των οικισμών, που συμπεριελήφθησαν στον Άτλαντα (χάρτης 18), καθώς και το αντίστοιχο ευρετήριο ονομασιών των θέσεων της εν λόγω περιοχής.

Το 1994 η Σ. Δημάκη αποτυπώνει επί χάρτου τις προϊστορικές εγκαταστάσεις των νοτιότερων εσχατιών της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας (χάρτης 19). Με τις επιφανειακές έρευνες της ίδιας έχουν επισημανθεί συνολικά 10 θέσεις. Πρόκειται για τις: Μαγούλα Μαμαλούδη (1), Μαγούλα Κουτροπού (2), Κομμένο Τζαμί (3), Μαγούλα Γκερένη (4), Μαγούλα Βαθύρεμα (5), Μαγούλα Ίμβρου Πηγάδι (6), Μάτι (7), Μαγούλα Ράχης (8), Μαγούλα Λίμνης (9), Ράχες Άγιος Ταξιάρχης (10). Την ίδια περίοδο ο Α. Τσουκνίδας χαρτογραφεί τις θέσεις της ίδιας περιοχής, που προέκυψαν από τις δικές του τοπογραφικές έρευνες (χάρτης 20).

Επίσης την ίδια περίοδο η Β. Ροντήρη στα πλαίσια μιας έρευνάς της για την κατανομή της νεολιθικής κεραμικής στο χώρο της Θεσσαλίας αποτυπώνει επί χάρτου τις εγκαταστάσεις της περιοχής κατά την Αρχαιότερη, Μέση και Νεότερη Νεολιθική (χάρτες 21 α, β, γ). Όπως γίνεται κατανοητό, η χαρτογράφηση αποσκοπεί μόνο στη διερεύνηση της κατανομής των θέσεων, γεγονός, που δικαιολογεί την έλλειψη αναφοράς των τοπωνυμίων από τη συγγραφέα. Τοπογραφικές έρευνες στην ευρύτερη περιοχή των Σοφάδων Καρδίτσας από τις αρχαιολόγους της ΙΓ ΕΠΚΑ Ε. Νικολάου, Β. Ροντήρη και Ε. Σκαφιδά το 1994 επέτρεψαν τον εντοπισμό και την ταύτιση των τοπωνυμίων της βιβλιογραφίας των προϊστορικών οικισμών της περιοχής με τα σημερινά και κατ' επέκταση την αποτύπωση επί χάρτου των θέσεων ανά φάση (χάρτες 22 α, β, γ) (Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά, 1994: 11-12).

Η επόμενη προσπάθεια χαρτογράφησης, που παραθέτουμε, πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της μελέτης της τοπογράφου Θ. Μακρή-Σκοτεινιώτη το 1995 σχετικά με το ρόλο του χάρτη στην αρχαιολογική έρευνα. Στην συγκεκριμένη έρευνα χαρτογραφήθηκε η κατανομή των νεολιθικών θέσεων της Θεσσαλίας (χάρτης 23). Την ίδια περίοδο ο Κ. Συριόπουλος χαρτογραφεί σχηματικά όλες τις προϊστορικές θέσεις της Ελλάδος στα πλαίσια της μελέτης του αναφορικά με την προϊστορική κατοίκηση της Ελλάδος. Λόγω του ότι ο συγκεκριμένος ερευνητής αποτυπώνει επί χάρτου τις προϊστορικές θέσεις ανά περίοδο και φάση και ανά γεωγραφικό διαμέρισμα επιλέξαμε να παρουσιάσουμε 1 μόνο δείγμα των χαρτών του. Στο χάρτη 24 του παραρτήματος Β για παράδειγμα, όπου απεικονίζεται η κατοίκηση της Θεσσαλίας κατά την ΥΕ περίοδο, αποτυπώνονται οι θέσεις Άγιος Γεώργιος (100), Αχίλλειο (101), Ρευματιά (97), Βασιλής (98), Τσαγγλί (99), Βασιλικά (96), Ζάρκο (102), Βλοχός (103), Φύλλον (104), Ομόλιον (105) και Καρδίτσα (106).

Η επόμενη προσπάθεια χαρτογράφησης πραγματοποιήθηκε το 1996 από τον Κ. Κωτσάκη και δημοσιεύτηκε μέσα από το έργο «Νεολιθικός πολιτισμός στην Ελλάδα».

Στο χάρτη αποτυπώνονται οι μέχρι τότε γνωστές νεολιθικές θέσεις της Θεσσαλίας (χάρτης 25), ενώ παρουσιάζεται με εύληπτο τρόπο η αρχιτεκτονική του αναγλύφου της περιοχής. Τέλος, η πιο πρόσφατη αποτύπωση επί χάρτου της Θεσσαλίας πραγματοποιήθηκε το 1996 από την C. Perlès στα πλαίσια της διερεύνησης της κατανομής στην εν λόγω περιοχή κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική II περίοδο (χάρτης 26). Η χαρτογράφηση αυτή βασίζεται αποκλειστικά στον Άτλαντα του Κ. Γαλλή (1992).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΕΡΕΥΝΕΣ ΧΩΡΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ

Στο παρόν κεφάλαιο θα διερευνήσουμε το αντικείμενο της Αρχαιολογίας του Χώρου, στα πλαίσια της οποίας εντάσσεται η εφαρμογή χωρικής ανάλυσης των νεολιθικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, που παρουσιάζουμε στο κεφάλαιο 8 της παρούσας έρευνας. Στόχος μας είναι να επισημάνουμε και να παραθέσουμε συνοπτικά τα βασικότερα θεωρητικά σχήματα-μοντέλα ανάλυσης του χώρου και θα παρουσιάσουμε το χρονικό ερευνών στη Θεσσαλία από την άποψη της χωρικής ανάλυσης⁶.

1. Ιστορικό έρευνας του χώρου

Στα τέλη του 16^{ου} αιώνα παρατηρείται ένα αυξανόμενο επιστημονικό ενδιαφέρον για τη μελέτη του χώρου, που οδηγεί στην ανάπτυξη «σχολών», καθεμιά από τις οποίες προσεγγίζει το χώρο με έμφαση σε διαφορετικά στοιχεία. Τον επόμενο αιώνα επιχειρείται το πέρασμα από τη χαρτογράφηση των κατανομών (*distribution maps*) στην ανάλυση του χώρου και η υποστήριξη αυτής της προσπάθειας με διάφορα θεωρητικά σχήματα. Συγκεκριμένα, στα 1880-1900 εμφανίζεται στην Κεντρική Ευρώπη η *Αυστρογερμανική σχολή των «Ανθρωπογεωγράφων»*, αντικείμενο των οποίων αποτελεί η διερεύνηση της έννοιας της κατανομής των θέσεων στο χώρο σε αναφορά με τη γεωμορφολογία και τη βιοποικιλότητα της εκάστοτε περιοχής (*settlement pattern analysis*). Στα πλαίσια, λοιπόν, της ερμηνείας και ανάλυσης της κατανομής των οικισμών στο χώρο με βάση περιβαλλοντικούς παράγοντες οι ανθρωπογεωγράφοι χρησιμοποίησαν διάφορα γεωγραφικά μοντέλα.

Ένα τέτοιο θεωρητικό μοντέλο αναπτύχθηκε από τον γερμανό γεωγράφο Walter Christaller στη δεκαετία του 1930, ο οποίος επινόησε τη *θεωρία της κεντρικής θέσης*, προκειμένου να εξηγήσει τη χωροθέτηση των πόλεων και των κωμοπόλεων στη νότια

⁶ Για τα θέματα της Αρχαιολογίας του Χώρου η εργασία μου χρησιμοποίησε εκτενώς τις σημειώσεις των πανεπιστημιακών παραδόσεων της κας Ε. Γιαννούλη (2001-2003), όπου και η εκτενέστερη βιβλιογραφία για το θέμα.

Γερμανία της εποχής του. Συγκεκριμένα υποστήριξε πως σε ένα ομοιόμορφο τοπίο (χωρίς βουνά ή ποταμούς ή μεταβολές στην κατανομή των εδαφών και των πόρων) ή και μη (παράδειγμα Μεσοποταμίας) ο τύπος του χώρου των οικισμών θα ήταν τελείως κανονικός. Κεντρικές θέσεις ή οικισμοί του ίδιου μεγέθους θα βρίσκονταν σε ίση μεταξύ τους απόσταση, ενώ θα περιβάλλονταν από έναν αστερισμό δευτερευόντων κέντρων, που θα πλαισιώνονταν από μικρότερους δορυφόρους. Κάτω από αυτές τις συνθήκες οι περιοχές, που «ελέγχονταν» από κάθε κέντρο θα είχαν εξαγωνικό σχήμα και τα διάφορα επίπεδα του κέντρου θα δημιουργούσαν ένα πολυσύνθετο οικιστικό πλέγμα. Το βασικό χαρακτηριστικό της συγκεκριμένης θεωρίας είναι ότι κάθε μεγάλο κέντρο θα βρίσκεται σε κάποια απόσταση από τα γειτονικά του και θα περιβάλλεται από ένα δακτύλιο μικρότερων οικισμών σε έναν ιεραρχικά δομημένο τύπο. Το μεγάλο κέντρο θα προμηθεύει συγκεκριμένα αγαθά και υπηρεσίες στην περιοχή, που το περιβάλλει και θα αποσπά ως αντάλλαγμα συγκεκριμένα αγαθά και υπηρεσίες (εικ. 2)(Renfrew & Bahn, 2001:184-185). Αξίζει να σημειωθεί ότι το συγκεκριμένο μοντέλο βρήκε εφαρμογή στο νησί της Μήλου, όπου διαπιστώθηκε ότι η κατανομή των οικισμών του νησιού στο χώρο κατά την 3^η χιλιετία ερμηνεύεται σύμφωνα με τη θεωρία της κεντρικής διοίκησης (Renfrew & Wagstaff).

Ένα άλλο οικιστικό μοντέλο, που ανέπτυξε ο Christaller, είναι η κατασκευή των πολυγώνων του Thiessen (βλ. εικ. 13). Σύμφωνα με το συγκεκριμένο μοντέλο κατασκευάζονται πολύγωνα, που διαιρούν μια περιφέρεια σε έναν αριθμό χωριστών περιοχών, καθεμιά από τις οποίες εστιάζεται σε μία μεμονωμένη θέση. Τα πολύγωνα δημιουργούνται, αν τραβήξουμε ευθείες γραμμές ανάμεσα σε κάθε ζευγάρι γειτονικών θέσεων, καθώς και μια δεύτερη σειρά γραμμών κάθετα προς την πρώτη στο μέσο καθεμιάς από αυτές τις γραμμές. Η ένωση της δεύτερης σειράς γραμμών δημιουργεί τα πολύγωνα Thiessen, τα οποία επιτρέπουν τον επιμερισμό μιας περιφέρειας στις θέσεις, που περιέχει. Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί ότι το συγκεκριμένο μοντέλο χωρικής ανάλυσης δεν υπολογίζει τις διαφορές αναφορικά με το μέγεθος ή τη σπουδαιότητα των θέσεων. Για το λόγο αυτό το συγκεκριμένο μοντέλο θα πρέπει να εφαρμόζεται μόνο για θέσεις της ίδιας τάξης στην οικιστική ιεραρχία. Τέλος, αξίζει να επισημανθεί ότι τα πολύγωνα του Thiessen βρίσκουν εφαρμογή σε θέσεις, που χαρακτηρίζονται ως απόλυτα σύγχρονες (Renfrew & Bahn, 2001:185).

Την ίδια περίπου περίοδο, επίσης, στην Ευρώπη αναπτύσσεται η λεγόμενη *Βρετανική σχολή*, οι αντιπρόσωποι της οποίας αποδέχονται τη θεωρία των ανθρωπογεωγράφων σχετικά με την ερμηνεία της κατανομής των θέσεων με βάση

περιβαλλοντικούς παράγοντες. Ωστόσο, όμως, οι υπέρμαχοι της Βρετανικής σχολής τίθενται υπέρ της ύπαρξης μιας ζωτικής περιοχής, όπου η εκάστοτε ομάδα ανθρώπων θα μπορούσε να αναπτύξει τις καθημερινές της παραγωγικές και οικονομικές δραστηριότητες. Σε αντίθεση, λοιπόν, με τους ανθρωπογεωγράφους αυτοί διερευνούν και επιδιώκουν να ερμηνεύσουν την κατανομή των θέσεων στο χώρο ως προς τη σημασία των πρώτων υλών ως στρατηγική επιλογή οικονομικής εκμετάλλευσης μιας θέσης (site-catchment analysis). Προκύπτει από αυτές τις νέες προσπάθειες η *Cambridge School of New Geography*, η οποία συστηματοποιεί και θεωρητικοποιεί τις τάσεις για το περιβάλλον.

Τέλος, αναπτύσσεται και η λεγόμενη *Αμερικανική σχολή*, η οποία δίνει περισσότερο έμφαση στην ανθρωπολογική διάσταση της κατανομής των οικισμών στο χώρο (Clarke, 1977: 2-5). Σύμφωνα με τους υπέρμαχους αυτής της Σχολής η θέση και οι παράγοντες, που επηρεάζουν την επιλογή μιας τοποθεσίας, ίσως υπαγορεύεται από άλλα στοιχεία, που μέχρι στιγμής εμείς δεν είμαστε σε θέση να αναγνώσουμε, όπως η πιθανή πίστη των ανθρώπων της εκάστοτε χρονικής περιόδου σε δεισδαιμονίες και μοχθηρά πνεύματα. Είναι το λεγόμενο εμπειρικό περιβάλλον, που ο Ernest Burch ονόμασε στη μελέτη του για τους Εσκιμώους της Αλάσκας (Renfrew & Bahn, 2001:262).

Τα τρία βασικά ρεύματα χωρικής ανάλυσης έδωσαν το έναυσμα για την ανάπτυξη συγγενών με τη μελέτη του χώρου θεωριών (χαρακτηριστικά αναφέρουμε τη διατύπωση της ανθρωπολογικής και της οικονομικής θεωρίας του χώρου, της θεωρίας της κοινωνικής φυσικής και της στατιστικής μηχανικής) και ενέπνευσαν αρκετούς ερευνητές (όπως τους Thuner, Weber, Losch, Lowry, Garin, Burgess, Hoyt), οι οποίοι πρότειναν δικά τους μοντέλα για την ανάλυση του χώρου βασισμένα σ' αυτές (Clarke, 1977:24-28). Όπως γίνεται κατανοητό λόγω της περιορισμένης έκτασης της εργασίας μας στα πλαίσια της παρούσης μελέτης δεν είναι δυνατόν να αναφερθούμε εκτενώς σε καθεμιά από τις παραπάνω θεωρίες.

Στον αντίποδα της παραπάνω διάκρισης έρχεται να προστεθεί και η άποψη του Γ. Χουρμουζιάδη (1977), ο οποίος συμφωνεί εν μέρει με την κλασική πρόταση του Clarke, διατυπώνει ωστόσο την ύπαρξη δύο επιπλέον σχολών αναφορικά με τη μελέτη του χώρου. Συγκεκριμένα, διακρίνει την Αρχαιολογία του Χώρου σε τέσσερα βασικά ρεύματα: (α) την *Ευρωπαϊκή σχολή*, η οποία αποτελείται από τους *Ανθρωπογεωγράφους*, την *Αγγλική σχολή* και τη *σχολή της Νέας Γεωγραφίας* (β) την *Αμερικανική σχολή*, όπου επικρατεί ο ανθρωπολογικός χαρακτήρας της έρευνας και

όχι ο γεωγραφικός. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια η αρχαιολογική έρευνα του χώρου επιδιώκει να εντοπίσει και να χαρτογραφήσει την παρουσία των προϊστορικών θέσεων σε επίπεδο περιφέρειας (γ) τη *Γαλλική σχολή*, που ασχολείται επίσης με γεωγραφικές προσεγγίσεις και (δ) τη *Ρωσική σχολή*, που επηρεάζεται από τη μαρξιστική θεωρία δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην οικονομία, καθώς και στη μελέτη των οικιστικών και των κοινωνικών δομών αναπτύσσοντας ανασκαφικές έρευνες μεγάλης κλίμακας σε επίπεδο οικισμού και περιφέρειας (Χουρμουζιάδης, 1977:18).

Εν κατακλείδι, θα λέγαμε ότι η ιστορική γεωγραφία αναφορικά με την ανάλυση του χώρου προσανατολίζεται προς τρεις βασικές κατευθύνσεις. Την ερμηνεία της κατανομής των θέσεων στο χώρο σε σχέση με περιβαλλοντικούς, κοινωνικοοικονομικούς ή άλλους ανθρωπολογικούς παράγοντες. Ουσιαστικά, η διαφοροποίηση ανάμεσα στις τρεις σχολές συνίσταται στη διαφορετική θεωρητική προσέγγιση της καθεμιάς, που στην πραγματικότητα η μεταξύ τους απόκλιση δεν είναι αγεφύρωτη. Και αυτό ισχύει, καθώς η επιλογή μιας θέσης σε αναφορά με τη βιοποικιλότητα μιας περιοχής σε αρκετές περιπτώσεις δεν αναιρεί την ύπαρξη πρώτων υλών ως πηγή τροφοδότησης της εκάστοτε θέσης. Ίσως, λοιπόν, η εκάστοτε προσπάθεια χωρικής ανάλυσης των οικισμών μιας στενής ή ευρύτερης γεωγραφικά περιοχής δεν θα έπρεπε να συνίσταται στην αποδοχή ή την τυφλή απόρριψη της μίας ή της άλλης μονόπλευρης θεωρητικής προσέγγισης, αλλά στην πιθανότητα η εκάστοτε διάταξη των οικισμών μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου να υπαγορεύεται από τον συνδυασμό των παραμέτρων μεταξύ τους. Στοιχείο, που θα επιβεβαιωθεί και από την εφαρμογή χωρικής ανάλυσης, που επιχειρήσαμε, στους νεολιθικούς οικισμούς της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, και που ακολουθεί σε επόμενο κεφάλαιο.

2. Η Αρχαιολογία του Χώρου

Προσανατολισμένοι, λοιπόν, προς την ανθρωπογεωγραφία οι αρχαιολόγοι χρησιμοποιούν εδώ και περισσότερα από 20 χρόνια συγκεκριμένα γεωγραφικά μοντέλα, προκειμένου να ερμηνεύσουν τη διάταξη των οικισμών στο χώρο. Πως ορίζεται, όμως, ο χώρος στην αρχαιολογία και ποια είναι η ιδιοποιός διαφορά του από τον τόπο, το τοπίο και το περιβάλλον;

Η επιστήμη της αρχαιολογίας δεν ασχολείται εξ ορισμού με την φιλοσοφική έννοια του χώρου (πεπερασμένου ή άπειρου), αλλά εστιάζεται κυρίως στα αρχαιολογικά κατάλοιπα, όπως αυτά κατανέμονται στο χώρο, διερευνώντας την

πιθανή χρήση, τη λειτουργία τους ή και το συμβολισμό τους. Για την αρχαιολογική πραγματικότητα η έννοια «χώρος» διακρίνεται σε χώρο Α και χώρο Β. Ο χώρος Α ορίζεται ως η διάταξη, η τακτική συνύπαρξη των αντικειμένων, υλικών καταλοίπων (κινητών και ακίνητων) στο χώρο, ενώ ως χώρος Β νοείται η διάταξη των αντικειμένων και η μεταξύ τους σχέση στο χώρο, η οποία εμπεριέχεται σε ένα ευρύτερο περιβαλλοντικό σύνολο.

Ποια είναι, όμως, η ιδιοποιός διαφορά μεταξύ των δύο χώρων; Ενώ ο χώρος Α γίνεται αντιληπτός μόνο ως διάταξη και αξιολογική θέση, στο χώρο Β εμπεριέχεται όλη η πιθανή διάταξη γενικά και συγχρόνως είναι αυτόνομη και απελευθερωμένη από τη διάταξη των αντικειμένων, αφού δεν εξισώνεται με τα στοιχεία, που την περιβάλλουν. Δηλαδή ενώ ο χώρος Α, όπως προειπώθηκε, νοείται ως η διάταξη του συνυπάρχειν, ο χώρος Β δρα ανεξάρτητα της ύπαρξης διατεταγμένων αντικειμένων. Από την άλλη, όμως, όπως ήδη έγινε αντιληπτό, η κοινή συνισταμένη του χώρου Α και Β είναι η διάταξη των αντικειμένων στο χώρο και μια τέτοια τακτική συνύπαρξη αντικειμένων στο χώρο δεν θα μπορούσε να δρα ανεξάρτητη από την έννοια του χρόνου. Ο κοινός, λοιπόν, τόπος του συνυπάρχειν στο χώρο και στο χρόνο εμπεριέχεται στην έννοια της κατανομής, η οποία, όταν είναι σύγχρονη στο χώρο, προσδιορίζεται από την έννοια «πολιτισμός» (culture) (Jammer, 2001: xix-xxv).

Μια άλλη προσέγγιση της έννοιας του χώρου προτείνει ο Γ. Χουρμουζιάδης, ο οποίος στα πλαίσια της μελέτης του χώρου ως αρχαιολογικού «αντικειμένου» διέκρινε το χώρο σε δύο κατηγορίες: (α) τον φυσικό και (β) τον ανθρωπογενή. «Στην πρώτη εντάσσεται ο φυσικός χώρος, την ποσότητα και την ποιότητα του οποίου την ορίζουν τα στοιχεία της φύσης είτε αυτά είναι σήμερα ορατά, συνεπώς σύγχρονα με την έρευνα, είτε συμπεραίνονται με τη βοήθεια αρχαιομετρικών προσεγγίσεων. Στη δεύτερη εντάσσεται ο ανθρωπογενής χώρος, την ποσότητα και την ποιότητα του οποίου την καθορίζουν τα κατάλοιπα της ανθρώπινης κοινωνικής δραστηριότητας» (Χουρμουζιάδης, 1977: 17).

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι για την σχολή των συμβολιστών η έννοια του χώρου ορίζεται ως η συγκεκριμενοποίηση μιας υπαρξιακής εμπειρίας ή κατάστασης, που αποτυπώνεται υλικά.

Πάνω σε αυτό το θεωρητικό υπόβαθρο βασίστηκε η δημιουργία ενός αυτοτελούς κλάδου της αρχαιολογίας, που εντάσσεται στο πλαίσιο της Νέας Αρχαιολογικής πραγματικότητας, και έχει καθιερωθεί ως Αρχαιολογία του Χώρου (Spatial Archaeology). Σύμφωνα με τον David Clarke, πρωτεργάτη της Αναλυτικής

Αρχαιολογίας, αντικείμενο της Αρχαιολογίας του Χώρου είναι η ανασύσταση των πληροφοριών, που εξάγονται από τις σχέσεις των αρχαιολογικών δεδομένων στο χώρο, η μελέτη των κοινωνικών συνεπειών, που προέκυψαν από τις ανθρώπινες δραστηριότητες μέσα στις οικιστικές δομές, καθώς και η μελέτη της αποτύπωσης αυτών στους οικισμούς, στα συστήματα των οικισμών και στα περιβάλλοντά τους (Clarke, 1977:9). Δηλαδή η Αρχαιολογία του Χώρου καλύπτει οτιδήποτε έχει υλική υπόσταση και αφήνει κατάλοιπα ως αποτέλεσμα ανθρώπινης δραστηριότητας, ενώ η ανάγνωση των αποτυπωμάτων πρέπει να γίνεται από τους αρχαιολόγους σε συνάρτηση με το περιβάλλον.

Στο σημείο αυτό κρίνεται επιβεβλημένο να επισημάνουμε για την αποφυγή εννοιολογικής σύγχυσης από τον αναγνώστη ότι ο χώρος, αντικείμενο της Χωρικής Αρχαιολογίας, αποτελεί μια ευρεία έννοια, στην οποία εμπεριέχονται οι όροι «περιβάλλον» και «τοπίο»⁷. Ωστόσο, όμως, τις τελευταίες δεκαετίες έχουν αναπτυχθεί ξεχωριστοί κλάδοι, καθένας από τους οποίους μελετά και ασχολείται με τις παραπάνω έννοιες. Συγκεκριμένα, η ανασύσταση του τρόπου εκμετάλλευσης της χλωρίδας και της πανίδας από τον άνθρωπο και η διερεύνηση των μέσων παραγωγής των παρελθοντικών κοινωνιών στις μεταβαλλόμενες περιβαλλοντικές συνθήκες (Renfrew & Bahn, 2001:584) αποτελεί αντικείμενο μελέτης του κλάδου της Περιβαλλοντικής Αρχαιολογίας (Environmental Archaeology). Από την άλλη η δημιουργία του κλάδου της Αρχαιολογίας του τοπίου⁸ ή του τόπου (Landscape Archaeology) αποσκοπεί στην εξέταση «μεμονωμένων χαρακτηριστικών, συμπεριλαμβανομένων των οικισμών, που θεωρούνται ως αυτοτελή συστατικά μέσα σε μια ευρύτερη προοπτική του μοντέλου της ανθρώπινης δραστηριότητας σε μια ευρεία περιοχή» (Renfrew & Bahn, 2001:578). Εν κατακλείδι, θα λέγαμε ότι μπορεί το αντικείμενο μελέτης των τριών

⁷ Στα πλαίσια των θεωρητικών νοητικών σχημάτων, που προαναφέραμε για την ερμηνευτική προσέγγιση της έννοιας «χώρος», θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε την ευρεία αυτή λέξη ως χώρο Α και τις έννοιες «περιβάλλον» και «τοπίο» ως χώρο Β, εμπεριέχοντα σε ένα ευρύτερο σύνολο (χώρος Α).

⁸ Αναφορικά με την ορθότητα της λέξεως «τοπίο» έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις. Σύμφωνα με τον Γ. Πίκουλα ο συγκεκριμένος όρος είναι αδόκιμος και αποτελεί ένα είδος νεολογισμού και ανεπιτυχή προσπάθεια ελληνικής απόδοσης των ξενόγλωσσων “landscape”, “paysage” ή “landschaft”, καθώς το «τοπίον» ή τοπειον» απαντά μόνο στη Νεοελληνική και υποδηλώνει την τοποθεσία. Ο δόκιμος όρος είναι η λέξη «τόπος», που υποδηλώνει τη χώρα, την επικράτεια (territorium) μιας πόλης, και αποτελεί αντικείμενο μελέτης της Ιστορικής Γεωγραφίας [Topography κατά τους αγγλοσάξονες και Ιστορική Τοπογραφία στην ελληνική]. Έτσι, λοιπόν, η επιστήμη, που εξετάζει τον τόπο ονομάζεται [Ιστορική] Τοπογραφία και όχι Τοπιογραφία (!) ως αποτέλεσμα των ισχυρισμών, όσων υπερασπίζονται τον όρο «τοπίο» (Πίκουλας, 1992-1998:577-578) και κατ’ επέκταση η σωστή ελληνική απόδοση του “Landscape Archaeology” είναι Αρχαιολογία του Τόπου και όχι του Τοπίου.

αυτόνομων κλάδων της αρχαιολογίας να είναι διαφορετικό, αφού καθένας από τους τρεις κλάδους δίνει έμφαση σε διαφορετικά στοιχεία, κοινός τόπος αποτελεί η διερεύνηση και η προσπάθεια ανασύστασης του περιβαλλοντικού, αλλά και του πολιτισμικού «τοπίου» μιας στενής ή ευρύτερης γεωγραφικά περιοχής.

3. Αρχαιολογικά μοντέλα χωρικής ανάλυσης

Το 1972 ο άγγλος αρχαιολόγος Eric Higgs δημιούργησε ένα μοντέλο χωρικής ανάλυσης (βασιζόμενος στη θεωρία του Thuner) και υπέθεσε ότι μια ομάδα ανθρώπων, προκειμένου να επιβιώσει, χρειάζεται μια συγκεκριμένη ποσότητα αγαθών, επομένως μια ζωτική έκταση, μια περιοχή εκμετάλλευσης και τροφοδότησης, για αναπτύξει τις δραστηριότητές της. Κατά την προϊστορική εποχή, με βάση τα μέσα και τις πιθανές ανάγκες του ανθρώπου, καθόρισε την ακτίνα δράσης του στα 2 χλμ., για τους παράκτιους οικισμούς καθορίστηκε μία ζώνη 5 χλμ. κατά μήκος της θάλασσας, ενώ κατά τα κλασσικά χρόνια η ακτίνα αυτή φτάνει στα 3 χλμ. λόγω της ύπαρξης πρωτόγονων μεταφορικών μέσων. Τοποθετώντας, λοιπόν, τις ακτίνες δράσης του εκάστοτε οικισμού σε ένα χάρτη με τη μορφή κύκλων με κέντρο κάθε οικισμό, καθόρισε τη μέγιστη πυκνότητα της προϊστορικής κατοίκησης ανά περιοχή. Η θεωρία του Higgs επιβεβαιώθηκε με τοπογραφικές έρευνες σε πολλές περιοχές της Ηπείρου (εικ. 3) (Μακρή-Σκοτεινιώτη, 1995:212).

Ένας από τους πρώτους αρχαιολόγους, που ασχολήθηκαν με τη μελέτη και την ανάλυση του χώρου, επίσης, είναι ο Ian Hodder (1976), ο οποίος θεώρησε ότι η ερμηνεία των παρατηρήσεων πάνω στο χώρο πρέπει να λαμβάνει υπόψη της την ιδεολογία, τις κοινωνικές δράσεις και τις νοητικές λειτουργίες (Χουρμουζιάδης, 1977:21). Σύμφωνα με το Hodder υπάρχουν τρία θεωρητικά σχήματα, μοντέλα ανάλυσης του χώρου, η εφαρμογή των οποίων μπορεί να οδηγήσει στην ερμηνεία της έννοιας της κατανομής των οικισμών της εκάστοτε υπό μελέτη περιοχής.

Στο πρώτο τα σημεία-κουκίδες, που υποδηλώνουν θέσεις-οικισμούς σε μια συγκεκριμένη περιοχή, είναι κατανομημένα τυχαία στο χώρο (εικ. 4). Οι κύκλοι υποδηλώνουν τις σφαίρες επιρροής γύρω από τις θέσεις. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο μοντέλο δημιουργούνται μερικά υποτιθέμενα ζεύγη θέσεων, ενώ κάποιες άλλες θέσεις κατανέμονται στο χώρο με τη μορφή της διασποράς. Οι συγκεκριμένες θέσεις αντιπροσωπεύονται στο σχέδιο από τις μοναδικές κουκίδες. Πιθανότατα τα ζεύγη υποδηλώνουν εκείνους τους οικισμούς, που μετακινήθηκαν, ενώ

οι κύκλοι αντιπροσωπεύουν την περιοχή, την οποία εκμεταλλεύονται οι αγροτικοί πληθυσμοί, που μετακινήθηκαν. Εναλλακτικά, οι μονές θέσεις, που κατανέμονται με τη μορφή διασποράς στο χώρο και που η μέση απόσταση του ενός από τον άλλον είναι μεγάλη, πιθανότατα αποτελούν σημαντικά περιφερειακά κέντρα εξυπηρέτησης των μικρότερων θέσεων, αυτών δηλαδή, που βρίσκονται στις περιοχές με μικρότερο ανταγωνισμό από τα βασικά κέντρα.

Το δεύτερο μοντέλο χωρικής ανάλυσης (εικ. 5), που προτείνει ο Hodder, συνίσταται στη δημιουργία εξαγώνων, από τα οποία προκύπτει ότι οι θέσεις κατανέμονται τυχαία στο χώρο με τη μορφή τακτικής διασποράς. Συγκεκριμένα, υποθέτουμε ότι τα σημεία στο μέρος της υπό εξέταση περιοχής είναι κατανομημένα στο χώρο με τη μορφή τακτικής διασποράς. Πάνω από την υπό μελέτη περιοχή δημιουργείται ένα δίκτυο εξαγώνων, των οποίων ο προσανατολισμός και το μέγεθος μάς επιτρέπει να το μετατρέψουμε. Πρέπει να σημειώσουμε ότι μία θέση εμφανίζεται στα περισσότερα εξάγωνα, γεγονός που αποδεικνύει ότι η υπόθεση μας είναι σωστή. Το μέγεθος του εξαγώνου μάς οδηγεί να επικαλεστούμε πιθανότατα πτυχές του μοντέλου της κεντρικής διοίκησης, προκειμένου να εξηγήσουμε την κατανομή. Σε περιπτώσεις, που το συγκεκριμένο μοντέλο δεν εφαρμόζεται, πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας ότι πιθανότατα κάποια εξάγωνα είναι κενά εξαιτίας της καταστροφής κάποιων θέσεων. Επίσης, αν κάποια εξάγωνα περιλαμβάνουν περισσότερες από μία θέσεις πρέπει να υποθέσουμε ότι αυτές δεν είναι απόλυτα σύγχρονες μεταξύ τους. Εάν στο προαναφερθέν μοντέλο δημιουργήσουμε ένα περίγραμμα γύρω από τις θέσεις (εικ. 6) τότε προκύπτει το τρίτο μοντέλο, όπως γίνεται εμφανές στην εικόνα 7. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό η κατανομή των θέσεων είναι τυχαία, ωστόσο, όμως, χαρακτηρίζεται από όχι και τόσο πυκνή συγκέντρωση των θέσεων (Hodder, 1976:).

Πρωτεργάτης της χωρικής ανάλυσης υπήρξε και ο David Clarke (1977), ο οποίος διέκρινε τρία επίπεδα ανάλυσης του χώρου: (α) το *μικροεπίπεδο*, το οποίο μελετά μικρού μεγέθους κατασκευές (τάφους, βραχοσκεπές κ.α) δίνοντας έμφαση στην κατανομή των αντικειμένων σε σχέση με την πρώτη ύλη (β) το *μεσοεπίπεδο*, το οποίο μελετά τις διακοινοτικές σχέσεις, την αποτύπωσή τους στο χώρο, την σχέση τους με το φυσικό περιβάλλον και τον τρόπο διαμόρφωσης των σχέσεων αυτών μέσα σε αυτό (γ) το *μακροεπίπεδο*, το οποίο μελετά τις σχέσεις των οικισμών μεταξύ τους σε συγκεκριμένες περιβαλλοντικές συνθήκες. Δηλαδή το κατά πόσο ένας οικισμός κατανέμεται στο χώρο λόγω της ύπαρξης πρώτων υλών, που ευνοούν πιθανότατα τη

μείωση κόπου και χρόνου και επιτυγχάνεται η μεγιστοποίηση της απόδοσης (εικ. 8)(Clarke, 1977: 11-15).

Το 1977 ο Γ. Χουρμουζιάδης πρότεινε ένα άλλο τρόπο προσέγγισης του χώρου, τα ποσοτικά και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του οποίου ορίζονται από το βασικό αντικειμενικό μέγεθος του αρχαιολογικού υλικού, που είναι ο «οικισμός». Με βάση την πρόταση του Χουρμουζιάδη οι έννοιες «χώρος» και «οικισμός» μπορούν να συγχωνευτούν στον όρο: «οικοχώρος», αφού τόσο οι ενδοκοινοτικές όσο και οι διακοινοτικές σχέσεις έχουν ερευνητική αξία μόνο ως δράσεις συγκεκριμένης οικιστικής εκμετάλλευσης σε ένα συγκεκριμένο χώρο. Και στην περίπτωση μιας τέτοιας εκμετάλλευσης πρωτεύοντα ρόλο διαδραματίζει η εκτίμηση των ποιοτικών και ποσοτικών στοιχείων του χώρου, που παράγονται από τις καθημερινές δράσεις των υποκειμένων της χωροοργάνωσης και της χωροχρήσης. Έτσι, διακρίνει δύο επίπεδα ανάλυσης του χώρου: (α) *το διαχρονικό*, όπου πραγματοποιείται μελέτη σε σχέση με τον κάθετο χρονικό άξονα. Περιλαμβάνει τα μεγέθη, τα υλικά δομής, την οριζόντια κατανομή των αρχιτεκτονικών κατασκευών, την παραγωγική διαδικασία (χαρακτήρας και εξειδίκευση) και τις ιδεολογικές δράσεις. Το συγκεκριμένο πεδίο αντιστοιχεί στο μικροεπίπεδο και το μεσοεπίπεδο του Clarke. Το (β) πεδίο ανάλυσης, που το ονομάζει *συγχρονικό*, περιλαμβάνει επιφανειακές έρευνες για τη διερεύνηση των ορίων ενός οικισμού και τη μελέτη των καταλοίπων των ενδοκοινοτικών διαδικασιών σε μία φάση. Έτσι, είναι δυνατή η ανάγνωση των ενδοκοινοτικών σχέσεων, που μπορούν να αναπτυχθούν με έναν από τους ακόλουθους τρόπους: (1) κυκλικός τρόπος ανάπτυξης, (2) συμπαγής τρόπος ανάπτυξης, (3) πολυκεντρικός τρόπος ανάπτυξης και (4) ανάπτυξη κάθετη προς μία παραγωγική πηγή (Χουρμουζιάδης, 1977: 21-22).

Ένα άλλο οικιστικό μοντέλο είναι το λεγόμενο μοντέλο XTENT (εικ. 9), που κατασκεύασαν το 1979 οι Renfrew & Level. Το πλεονέκτημα του συγκεκριμένου προτύπου εγκατάστασης έναντι των προαναφερθέντων προσεγγίσεων είναι η καταγραφή των ισοδύναμων σε μια οικιστική ιεραρχία θέσεων με διαφορετικό μέγεθος. Σκοπός του συγκεκριμένου μοντέλου είναι να αποδώσει περιοχές σε κέντρα ανάλογα με την κλίμακά τους. Έτσι, υποθέτει ότι ένα μεγάλο κέντρο θα κυριαρχήσει επάνω σε ένα μικρό, αν βρίσκονται κοντά το ένα στο άλλο. Σε μια τέτοια περίπτωση της λεγόμενης *κυριαρχίας*, η περιοχή της μικρότερης θέσης απορροφάται υποθετικά πάντα από αυτή της μεγαλύτερης: σε πολιτικό πλαίσιο, η μικρότερη θέση δεν έχει ανεξάρτητη ή αυτόνομη ύπαρξη. Η συγκεκριμένη προσέγγιση υπερνικά τον

περιορισμό της μεθόδου του προαναφερθέντος μοντέλου, όπου οι περιοχές ορίζονται ανεξάρτητα από το μέγεθος του κέντρου και όπου δεν υπάρχουν ισχυρότερα ή υποδεέστερα κέντρα. Στο υπό εξέταση μοντέλο το μέγεθος του κάθε κέντρου υποτίθεται ότι είναι άμεσα ανάλογο προς την περιφέρεια της επιρροής του, η οποία θεωρείται όμοια στο σχήμα με μια καμπάνα ή με μια καμπανόμορφη σκηνή: όσο μεγαλύτερο είναι το μέγεθος του κέντρου, τόσο ψηλότερη είναι η σκηνή. Τα κέντρα θεωρούνται ότι είναι δευτερεύοντα, αν οι συνδεόμενες καμπανόμορφες σκηνές τους πέσουν μέσα σε αυτήν ενός μεγαλύτερου κέντρου. Αν αυτές προεξέχουν, θα έχουν τη δική τους αυτόνομη ύπαρξη ως κέντρα πολιτικών ενότητων. Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι το μοντέλο XTENT προσφέρει μια απλή προσέγγιση της πολιτικής πραγματικότητας, ωστόσο επιτρέπει την κατασκευή ενός υποθετικού πολιτικού χάρτη με βάση τα κατάλληλα δεδομένα επιφανειακής έρευνας (Renfrew & Bahn, 2001:185-188).

Ένα άλλο γεωγραφικό μοντέλο είναι αυτό του «εγγύτερου γείτονα» (βλ. εικ. 3), που αναπτύχθηκε στην Αγγλία για σύγχρονους οικισμούς, αλλά χρησιμοποιήθηκε από Γάλλους ερευνητές (Decourt, Helly) τη δεκαετία του '80 για οικισμούς της Ελληνιστικής περιόδου στη Θεσσαλία. Το συγκεκριμένο μοντέλο βασίζεται στη δυναμική κάθε οικισμού να καταλάβει όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ζωτική περιοχή γύρω από αυτόν, γεγονός, που έρχεται σε σύγκρουση με την ανάλογη των γειτονικών οικισμών. Η σύγκρουση αυτή εξισορροπείται δημιουργώντας ορισμένα όρια, ενώ η απόσταση μεταξύ των θέσεων καθορίζει και την περιοχή ελέγχου εκάστης. Για τη δήλωση της περιοχής ελέγχου χρησιμοποιούνται κι εδώ τεμνόμενοι κύκλοι με κέντρο τον κάθε οικισμό (Μακρή-Σκοτεινιώτη, 1995:212).

4. Ιστορικό ερευνών ανάλυσης του χώρου στη Θεσσαλία

Οι πρώτες προσπάθειες χωρικής ανάλυσης στη Θεσσαλία πραγματοποιήθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1980 από τους Γάλλους αρχαιολόγους J.C. Decourt και B. Helly, οι οποίοι εφάρμοσαν το μοντέλο του εγγύτερου γείτονα και τα πολύγωνα του Thiessen σε οικισμούς της Ελληνιστικής περιόδου της κάτω κοιλάδας του Ενιπέα και της περιοχής των Αντιχασίων (βλ. εικ. 3). Ωστόσο, λόγω του ότι η παραπάνω εφαρμογή ανάλυσης χώρου αφορούσε οικισμούς πολύ μεταγενέστερης περιόδου από αυτής, που εμείς εξετάζουμε, κρίνουμε σκόπιμο απλά να μνημονεύσουμε τη συγκεκριμένη προσπάθεια και να μην κάνουμε εκτενέστερη αναφορά.

Το 1984 ο John Halstead πραγματοποίησε την πρώτη εκτενή έρευνα στη Θεσσαλία από την άποψη ανάλυσης του χώρου. Στόχος της έρευνάς του, μεταξύ άλλων, ήταν η διερεύνηση της έννοιας της κατανομής των θέσεων της Θεσσαλίας κατά τη Νεολιθική και τη Χαλκολιθική εποχή, και η ανάλυση μοντέλων εγκατάστασης στην περιοχή. Προκειμένου να ερμηνεύσει την κατανομή των θέσεων της υπό εξέταση περιοχής ο Halstead εστιάστηκε σε δύο βασικές παραμέτρους. Αρχικά προσπάθησε να μελετήσει τη διάταξη των θέσεων στο χώρο σε αναφορά με περιβαλλοντικούς παράγοντες και δη τη γεωμορφολογία, τη βιοποικιλότητα του Θεσσαλικού τοπίου. Συγκεκριμένα, θεώρησε ότι η επιλογή των εγκαταστάσεων των προϊστορικών οικιστών υπαγορευόταν από την ανάγκη τους για πρόσβαση σε ποικίλα μικροπεριβάλλοντα. Βασικά χαρακτηριστικά μιας πιθανής εγκατάστασης έπρεπε να ήταν η παροχή νερού, οι υγρές εκτάσεις, που επέτρεπαν το ψάρεμα, η βοσκή, καθώς και οι εκτάσεις αρόσιμης γης. Η διαθεσιμότητα των προαναφερθέντων χαρακτηριστικών υπολογίζεται σε ακτίνα 1-2 χλμ. από την κάθε θέση.

Αφετέρου προσπάθησε να ερμηνεύσει την κατανομή των θέσεων της Θεσσαλίας με βάση κοινωνικοπολιτικούς παράγοντες. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη ερμηνευτική προσέγγιση η επιλογή μιας θέσης δεν ερμηνευόταν μόνο από την ανάγκη τροφοδότησης (site-catchment analysis), αλλά και από την εγγύτητα μιας θέσης με τις άλλες γειτνιάζουσες της (nearest neighbour analysis), με τις οποίες υπήρχε ανταλλακτική, ανταγωνιστική ή απλώς συμβιωτική σχέση. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο μοντέλο χωρικής ανάλυσης η μέση απόσταση κάθε οικισμού από τον αμέσως εγγύτερό του υπολογίζεται στα 4χλμ. (Halstead, 1984:199-200, 219-225).

Τα συμπεράσματα, στα οποία κατέληξε ο Halstead αναφορικά με την κατανομή των θέσεων της Ανατολικής Θεσσαλίας, με την οποία και ασχολήθηκε διεξοδικά, συνοψίζονται στο ότι η κατανομή ήταν ανομοιογενής, εκδηλωνόταν με τη μορφή συγκέντρωσης παρά διασποράς και η συγκέντρωση σε συγκεκριμένο περιβάλλον υποδήλωνε εκούσιες επιλογές. Ο Halstead θεώρησε ότι αναφορικά με την επιλογή της θέσης δινόταν προτεραιότητα σε περιοχές, που παρείχαν πρόσβαση σε ποικίλα μικροπεριβάλλοντα, ενώ αποφεύγονταν ομογενείς εκτάσεις αρόσιμης γης (Perles, 1999:42).

Η δεύτερη εκτενή μελέτη και ανάλυση της Ανατολικής Θεσσαλίας πραγματοποιήθηκε από τον Κωνσταντίνο Γαλλή, ο οποίος μετά από χρόνια επιφανειακών ερευνών δημοσίευσε έναν συστηματικό *άτλαντα* των προϊστορικών εγκαταστάσεων της ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας. Στόχος του ήταν η παρουσίαση

των τοπογραφικών στοιχείων των προϊστορικών οικισμών της Ανατολικής Θεσσαλίας κυρίως κατά τη Νεολιθική εποχή και την Εποχή του Χαλκού. Επίσης, μέριμνα του συγγραφέως ήταν η πληρέστερη παρουσίαση με συνοπτικό τρόπο των δεδομένων του επιφανειακού υλικού, καθώς και μια πρώτη στατιστική προσέγγιση των δεδομένων (Γαλλής, 1992:222). Επίσης, αξίζει να επισημανθεί ότι στη μελέτη του ο Γαλλής συμπεριέλαβε και τους λόφους της Κεντρικής Θεσσαλίας, για τους οποίους ο Halstead στη μελέτη του δεν έκανε σχετική αναφορά (Perles, 1999:43). Στο σημείο αυτό κρίνεται αναγκαίο να αναφερθεί ότι διεξοδική αναφορά των δεδομένων και των συμπερασμάτων της έρευνας του Γαλλή θα πραγματοποιηθεί παρακάτω, αφού πάνω στον «Άτλαντα» αυτόν, στηρίχθηκε η μελέτη και η ανάλυση του χώρου της Ανατολικής Θεσσαλίας της αρχαιολόγου Catherine Perlès (1999, 2001).

Βασιζόμενοι στον «Άτλαντα» του Γαλλή ο γεωμορφολόγος Van Andel και ο αρχαιολόγος Runnels δημοσίευσαν το 1995 μια άλλη ανάλυση σχετικά με τις παλαιοπλημμυρισμένες εκτάσεις της Λάρισας, στην οποία εστιάστηκαν κυρίως στην κοιλάδα του Πηνειού, στην περιοχή της Νεσσωνίδας και του Τυρνάβου (Perlès, 1999:43). Σε αντίθεση με τον Halstead οι δύο ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι αναφορικά με την κατανομή των θέσεων της Ανατολικής Θεσσαλίας οι εγκαταστάσεις εκτείνονταν στις πλημμυρισμένες και υγρές εκτάσεις, που επέτρεπαν την ανοιξιάτικη αρδεύσιμη καλλιέργεια (Perlès, 1999:42).

Βασιζόμενη στον «Άτλαντα» του Γαλλή η αρχαιολόγος C. Perlès δημοσίευσε το 1999 την μελέτη της με τίτλο «*Η κατανομή των μαγούλων της Ανατολικής Θεσσαλίας*». Στόχος της συγγραφέως ήταν να διερευνήσει αν το δείγμα των θέσεων του Γαλλή, που ήταν μεγαλύτερο συγκριτικά με αυτό του Halstead, μετέβαλε τα συμπεράσματα της πρώτης μελέτης του Halstead. Το δείγμα των θέσεων, πάνω στο οποίο βασίστηκε ήταν 106 θέσεις γνωστής χρονολόγησης και 7 απροσδιόριστης, ενώ στο δείγμα αυτό συμπεριλήφθησαν και οι λόφοι της Κεντρικής Θεσσαλίας, τα Ρεβένια, που ο Halstead και οι Van Andel και Runnels δεν είχαν λάβει υπόψη. Ωστόσο, το δείγμα μειώνεται σε 92 θέσεις, αν αντικείμενο μελέτης αποτελέσει η κατανομή των οικισμών μόνο στις υπώρειες και στους λόφους της Κεντρικής Θεσσαλίας.

Σε αντίθεση με τους προηγούμενους ερευνητές η Perlès προσπάθησε να εξετάσει τον τρόπο κατανομής των οικισμών της Ανατολικής Θεσσαλίας μόνο κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική II ή φάση «Πρωτοσέσκλο» και συμπέρανε ότι πρόκειται για ομοιογενή και πυκνή κατανομή, ενώ εντοπίστηκαν και τρεις κενές από θέσεις ζώνες

(βλ. χάρτη B26). Η μεγαλύτερη περιοχή χωρίς οικισμούς εκτείνεται στη λεκάνη της Κάρλας και των λιμνών της Νεσσωνίδας κάτω από το συμβατικό όριο 63-64μ., που είχε οριστεί από τον Grundmann (εικ. 10). Στο νότιο τμήμα μόνο μία θέση είναι τοποθετημένη ανατολικά αυτής της περιοχής (no372) σχεδόν ακριβώς, όπου ο αναβαθμός Νιαμάτα χωρίζει αυτές τις χαμηλές περιοχές σε δύο χωριστές λεκάνες: στη *λίμνη Κάρλα* και στα *χαμηλώματα Ελεύθεροι*. Υπάρχουν άλλες 2 κενές περιοχές στην Κεντρική Θεσσαλία, οι οποίες περιβάλλονται από ένα μεγάλο αριθμό εγκαταστάσεων. Η ανυπαρξία εγκατάστασης στις δύο περιοχές δεν οφείλεται στη διάβρωση, αλλά πιθανότατα σε κάποιο περιβαλλοντικό παράγοντα. Γεγονός, που ενισχύεται και από την χαμηλή πυκνότητα εγκαταστάσεων στις ίδιες περιοχές κατά τους κλασσικούς και σύγχρονους χρόνους. Γύρω από τις περιοχές αυτές η κατανομή των οικισμών εμφανίζεται με τη μορφή συγκέντρωσης και χαρακτηρίζεται από μικρή απόσταση μεταξύ των οικισμών.

Προκειμένου να ερμηνεύσει την έννοια της κατανομής των οικισμών της υπό εξέταση περιοχής στο χώρο η Perlès χρησιμοποίησε 4 μοντέλα χωρικής ανάλυσης σε αναφορά με περιβαλλοντικούς παράγοντες και επιχείρησε να δει, αν και κατά πόσο αυτά απαντούν στην περιοχή της Ανατολικής Θεσσαλίας. Το πρώτο πρότυπο εγκατάστασης, που χρησιμοποίησε ήταν το αυτό του «εγγύτερου γείτονα» (Nearest Neighbour Analysis), σύμφωνα με το οποίο η μέση απόσταση κάθε οικισμού από τον εγγύτερο του είναι 2.7χλμ., γεγονός, που ισχύει για 105 θέσεις. Η υπόθεση αυτή επιβεβαιώθηκε, αφού το 60% των οικισμών απείχαν λιγότερο από 2.5χλμ. από τους αντίστοιχους κοντινότερους οικισμούς. Αν αποκλειστούν οι ορεινοί οικισμοί, τότε η μέση απόσταση ανάμεσα στους 92 οικισμούς του κέντρου της Ανατολικής Θεσσαλίας μειώνεται σε 2.3χλμ. Αυτή η μικρή απόσταση μεταξύ οικισμών απαντά συνήθως σε θέσεις παραποτάμιας, παρόχθιας λιμνών ή σε θέσεις, που αποτελούσαν κομβικά σημεία επικοινωνίας, πράγμα, που δεν ισχύει στην περίπτωσή μας. Γενικά, χαρακτηριστικό είναι ότι αρκετοί γειτονικοί οικισμοί τοποθετούνται στην ίδια ακριβώς απόσταση από μια άλλη θέση στα πλαίσια ενός δικτυωτού προτύπου (εικ. 11).

Το δεύτερο μοντέλο, που χρησιμοποίησε, αυτό της «μη τυχαίας κατανομής» (a Non-Random distribution) βασιζόταν στην υπόθεση της μη τυχαίας διάταξης των οικισμών στο χώρο: σύμφωνα με το συγκεκριμένο μοντέλο η μικρή απόσταση ανάμεσα στους οικισμούς υποδήλωνε συγκεντρωμένη κατανομή. Κατά πόσο, όμως, η κατανομή των θέσεων μπορούσε να θεωρηθεί τυχαία ή περισσότερο πυκνή από το

αναμενόμενο; Συγκρίνοντας με μια τυχαία κατανομή η Perlès διαπίστωσε ότι η κατανομή των οικισμών της Ανατολικής Θεσσαλίας εμφανίζεται στατιστικά περισσότερο κανονική χωρίς ιδιαίτερες συγκεντρώσεις και επομένως απέρριψε την υπόθεση της τυχαίας κατανομής.

Το τρίτο μοντέλο, που χρησιμοποίησε η Perlès, είναι αυτό της «θεωρητικής ευρύτερης περιοχής» (Theoretical Areal Territory)(εικ.12). Το μοντέλο αυτό βασίζεται στους αμέσως γειτνιάζοντες οικισμούς. Μια κυκλική περιοχή μιας διαμέτρου ίσης με τη μέση απόσταση μεταξύ των οικισμών αντιπροσωπεύεται από ένα κύκλο με κέντρο την εγκατάσταση. Συνεπώς, κάθε οικισμός θα είχε θεωρητικά εμβαδόν 430-450 εκτάρια. Η κατανομή των οικισμών της Ανατολικής Θεσσαλίας αντιστοιχεί στην έννοια της «θεωρητικής ευρύτερης περιοχής», εφ' όσον οι οικισμοί είναι κατανεμημένοι σε κανονική απόσταση ο ένας από τον άλλον.

Το τελευταίο μοντέλο, που εφάρμοσε η Perlès, είναι το πρότυπο των πολυγώνων του Thiessen (Thiessen Polygons). Σύμφωνα με αυτό, όπως ήδη επισημάνθηκε, πραγματοποιείται θεωρητική διαίρεση του χώρου σε πολύγωνα, στα οποία αντιστοιχεί 1 οικισμός. Η εφαρμογή αυτή επιβεβαίωσε την πυκνή και κανονική κατανομή των οικισμών της Ανατολικής Θεσσαλίας. Σύμφωνα με το παραπάνω μοντέλο παρατηρήθηκε συγκέντρωση σε πολύ μικρές περιοχές νότια της πεδιάδας της Λάρισας σε υψόμετρο 60-100μ. και στους χαμηλούς λόφους της Κεντρικής Θεσσαλίας σε υψόμετρο 100-200μ. Αντίθετα, διαπιστώθηκε ότι το λεκανοπέδιο του Τυρνάβου χαρακτηρίζεται από διασπαρμένους οικισμούς με μέση απόσταση περίπου 3χλμ. (εικ. 13).

Τα συμπεράσματα, στα οποία κατέληξε η Perlès ήταν τα ακόλουθα: Γενικά, οι οικισμοί είναι διασκορπισμένοι σε όλη την Ανατολική Θεσσαλία, χωρίς ιδιαίτερη συγκέντρωση κοντά στις κοιλάδες και στις πλημμυρισμένες εκτάσεις, όπως είχαν υποστηρίξει οι Van Andel και Runnels ή σε περιοχές διαφοροποιημένου μικροπεριβάλλοντος, όπως είχε υποστηρίξει ο Halstead. Η απουσία συγκέντρωσης ιδιαίτερα κατά μήκος πηγών νερού είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακή εκτός αν το νερό ήταν διαθέσιμο από στέρνες, γεγονός, που δεν επιβεβαιώνεται από τα αρχαιολογικά κατάλοιπα. Συμπέρανε, επίσης, ότι ο ρόλος των περιβαλλοντικών παραγόντων ήταν απωθητικός, αφού μερικές περιοχές αποφεύγονταν είτε εξαιτίας της υγρασίας τους είτε εξαιτίας της ξηρασίας τους εποχικά. Η συγκέντρωση οικισμών παρατηρείται σε περιοχές, που δεν πλημμύριζαν, όπου υπήρχαν περισσότερο ομοιογενή περιβάλλοντα και δεν εξαρτάται από το είδος του εδάφους, ενώ δεν υπάρχει σχέση ανάμεσα στην

επιλογή ή πυκνότητα της εγκατάστασης και το περιβάλλον (γειτνίαση νερού κ. α). Τέλος, παρατήρησε ότι σε γενικές γραμμές οι οικισμοί της Αρχαιότερης Νεολιθικής II απέφευγαν μερικές περιοχές για άγνωστους λόγους, αλλά διασκορπίστηκαν με μέση απόσταση 2.3χλμ. προς όλες τις κατευθύνσεις γύρω και μεταξύ αυτών των περιοχών.

Ωστόσο, η Perlès διαπίστωσε ότι παρατηρούνται διαφορές κατανομών (settlement variability) ανά περιοχή. Συγκεκριμένα, στους λόφους της Κεντρικής Θεσσαλίας, που βρίσκονται σε υψόμετρο 100-400μ., καταγράφηκε ένας σχεδόν ίδιος αριθμός οικισμών της Αρχαιότερης Νεολιθικής II (32) με το σύνολο των οικισμών των δύο κοντινών πεδιάδων (39). Εξαιτίας των κενών ζωνών στους λόφους η συνολική πυκνότητα των οικισμών είναι χαμηλότερη, ωστόσο, όμως, η βασική απόσταση μεταξύ των οικισμών είναι χαμηλή (1.9χλμ. στην πεδιάδα της Λάρισας και 2.1χλμ. στους χαμηλότερους λόφους της περιοχής των Ρεβενίων). Αντίθετα, στη νότια πεδιάδα της Λάρισας οι οικισμοί κατανέμονται με τη μορφή διασποράς και σε ακανόνιστα διαστήματα, ενώ στο λεκανοπέδιο του Τυρνάβου η πυκνότητα των θέσεων είναι χαμηλή και τα κενά τους διπλάσια απ' αυτά των προαναφερθεισών περιοχών. Τέλος, η χαμηλή αυτή πυκνότητα των θέσεων εξηγεί και την άποψη των Van Andel και Runnels, οι οποίοι αναφορικά με τις εκτάσεις του Πηνειού, του Τυρνάβου και του λεκανοπεδίου της Νεσσωνίδας, συμπέραναν ότι η πυκνότητα των οικισμών είναι υψηλότερη στις πλημμυρισμένες πεδιάδες και στις γύρω περιοχές, απ' ότι στα υψώματα.

Εφόσον, η Perlès συμπέρανε ότι αναφορικά με τη κατανομή των οικισμών της Ανατολικής Θεσσαλίας ο περιβαλλοντικός παράγων υπήρξε απωθητικός εφάρμοσε στη συνέχεια το πρότυπο ανάλυσης με βάση κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες. Το πρότυπο αυτό ανταποκρίνεται στο πρότυπο σταδιακού αποικισμού του Haggert σε μια ομοιογενή πεδιάδα από τα διασπασμένα κέντρα. Πιθανότατα, τα αρχικά κέντρα θα πρέπει να ήταν οικισμοί της Αρχαιότερης Νεολιθικής I, που διασπάστηκαν δημιουργώντας κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική II την υπό εξέταση κατανομή των οικισμών. Το πρότυπο της κανονικής διάσπασης των οικισμών ερμηνεύεται, αφού η αύξηση του πληθυσμού θα δημιουργούσε κοινωνικά προβλήματα εκτός και αν επιβαλλόταν κάποιος πολιτικός έλεγχος. Κάτω από άλλες συνθήκες ο οικισμός θα διασπόταν. Ταυτόχρονα, κάθε αύξηση του πληθυσμού θα συνεπαγόταν αύξηση στις καλλιεργήσιμες περιοχές και τους βοσκοτόπους. Μεγαλώνοντας τους οικισμούς με την καλλιέργεια ή την εκτροφή ζώων θα αυξανόταν το κόστος εργασίας και οι κίνδυνοι κατά τη διάρκεια δύσκολων περιόδων. Κάτω από αυτές τις συνθήκες

εικάζεται η περιοδική διάσπαση ενός οικισμού με την ίδρυση άλλων κοντά στον αρχικό, γεγονός, που επέτρεψε τον περιορισμό του πληθυσμού μέσα σε κάθε οικισμό, τον περιορισμό των αποστάσεων προς τους βοσκοτόπους, τη μείωση του κόστους εργασίας και την επικοινωνία με τους συγγενείς των άλλων οικισμών (Perlès, 1999: 42-54).

Εν κατακλείδι, λοιπόν, θα λέγαμε ότι η κατανομή των νεολιθικών θέσεων της ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας σύμφωνα με τη μελέτη της Perlès ερμηνεύεται πιο ικανοποιητικά από μοντέλα ανάλυσης, που βασίζονται σε κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες, παρά σε περιβαλλοντικούς.

5. Το τοπίο της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας ως φορέας μύθων

Το θεσσαλικό τοπίο και η βιοποικιλότητα της εν λόγω περιοχής από αρχαιοτάτων χρόνων τροφοδότησε αρκετούς μύθους και τοπικές παραδόσεις, που αναβιώνουν μέχρι σήμερα μέσα από τις διηγήσεις και τις προφορικές μαρτυρίες των κατοίκων της περιοχής. Στόχος μας είναι να παρουσιάσουμε κάποιους από τους μύθους, που κατορθώσαμε να συγκεντρώσουμε στα πλαίσια της παρούσας μελέτης, μέσα από τους οποίους διακρίνεται το γεωμορφολογικό πλαίσιο της Δυτικής Θεσσαλίας, διεξοδική αναφορά του οποίου ακολουθεί στο επόμενο κεφάλαιο.

Ένας από τους πιο γνωστούς μύθους της περιοχής είναι αυτός του Δευκαλίωνα και της Πύρρας (εικ.14). Σύμφωνα με τη μυθολογική παράδοση ο Δευκαλίωνας ήταν γιος του βασιλιά της θεσσαλικής Φθίας και γενάρχη των Ελλήνων, Προμηθέα και είχε σύζυγό του την Πύρρα, κόρη του Επιμηθέα και της Πανδώρας. Κατά το σχετικό μύθο, όταν ο Δίας θέλησε να εξαφανίσει τους ανθρώπους με κατακλυσμό, γιατί είχαν γίνει κακοί, ο Προμηθέας συμβούλεψε το γιο του να κατασκευάσει μία ξύλινη κιβωτό, για να μπορέσει να διασωθεί αυτός και η γυναίκα του από την οργή του θεού. Ο Δίας άρχισε να βρέχει ασταμάτητα 9 μέρες και νύχτες με αποτέλεσμα ολόκληρη η θεσσαλική πεδιάδα να κατακλυστεί από τα νερά της βροχής. Όταν σταμάτησε η βροχή και τα νερά αποτραβήχτηκαν, η κιβωτός του Δευκαλίωνα προσάραξε στο όρος της Όθρυος ή στον Παρνασσό ή κατ' άλλη παραλλαγή στο βουνό «Καράβα» των Αγράφων Καρδίτσας (εικ. 15). Επειδή δεν υπήρχαν άνθρωποι πάνω στη γη, αφού είχαν πνιγεί, ο Δίας συμβούλεψε το Δευκαλίωνα και την Πύρρα να ρίχνουν πέτρες πίσω τους. Από τις πέτρες, που έριχνε ο Δευκαλίωνας γεννήθηκαν άντρες και από τις αντίστοιχες της Πύρρας γυναίκες. Έτσι, η γη ξανακατοικήθηκε από ανθρώπους και η

λέξη «λάας» και «λάος» ή «λαός», που σημαίνει πέτρα, επικράτησε να υποδηλώνει το πλήθος των ανθρώπων (Ρούσσος, 1986:59-60).

Σύμφωνα με έναν άλλο μύθο σε πολλά χωριά της Καρδίτσας, όπου παλιότερα (ή ακόμη και σήμερα) υπήρχαν πολλές λίμνες, ρέματα ή έλη οι κάτοικοι έκαναν λόγο για ένα φοβερό τέρας-δράκο, το Γήταυρο, που ζούσε μέσα στα βουρκόνερα και τρομοκρατούσε τους κατοίκους με τα δυνατά μουγκρητά του (Γριβέλλας, Καραφύλλης, Μαγόπουλος, 1997:17-22).

Σύμφωνα με μια άλλη μυθική παράδοση στη Δυτική Θεσσαλία και συγκεκριμένα στην κωμόπολη του Παλαμά Καρδίτσας είχαν συμπλακεί οι Τιτάνες με τους Γίγαντες. Κατά το μύθο, όταν οι Τιτάνες νικήθηκαν από τους Γίγαντες και μετακινήθηκαν προς τον κάμπο, προκειμένου να μην φαίνονται από το βουνό Στρογγυλοβούνι, απ' όπου οι γίγαντες τους πετούσαν θεόρατες πέτρες, κρύφτηκαν σε έναν λόγγο, ο οποίος είχε σχήμα παλάμης. Στην περιοχή αυτή οφείλεται η ονομασία του Παλαμά. Σύμφωνα με μια άλλη παραλλαγή, καθώς οι Τιτάνες οπισθοχωρούσαν προς τους λόγγους, τη στιγμή, που ο Δίας με τους Κύκλωπες τους έριχναν κεραυνούς και πέτρες, εκείνοι για να κρυφτούν έφτιαξαν με τις παλάμες τους γούρνες. Από το γεγονός της κατασκευής χαρακωμάτων από τις παλάμες των Τιτάνων η συγκεκριμένη περιοχή φέρει το αντίστοιχο όνομα (Νικολάου & Φιρφιρή, 1999:316).

Άλλες πάλι μυθικές παραδόσεις αναφέρουν ότι στην υπό εξέταση περιοχή διαδραματίστηκε ο μύθος του Αιατού και της Πολύκλειας, δύο αδερφών καταγόμενων από τη γενιά των Ηρακλειδών, οι οποίοι είχαν λάβει χρησμό ότι όποιος από τη γενιά τους θα πατούσε στην εχθρική γη των Βοιωτών στην αντίπερα όχθη του Αχελώου θα γινόταν και ο βασιλιάς της. Όταν η στρατιά τους ήταν έτοιμη να διασχίσει τον ποταμό η Πολύκλεια έδωσε το πόδι της επικαλούμενη ότι τραυματίστηκε και παρακάλεσε τον αδερφό της να την περάσει απέναντι. Εκείνος τη σήκωσε στην αγκαλιά του και καθώς πλησίαζαν στην απέναντι όχθη, η Πολύκλεια πήδηξε στο έδαφος καταφέροντας να καταλάβει τη βασιλεία. Ο Αιατός διαπιστώνοντας την απάτη σε βάρος του, παντρεύτηκε την αδερφή του και απόκτησαν ένα αγόρι, το Θεσσαλό, από το όνομα του οποίου ονόμασαν τη χώρα Θεσσαλία (Ιντζεσίλογλου, 1995:11-12).

Ένας άλλος μύθος, που διαδραματίζεται στην περιοχή είναι ο μύθος, που αναφέρεται στον πόλεμο ανάμεσα στο βασιλιά των Δωριέων Αιγίμιο και στους Λαπίθες. Σύμφωνα με τον μύθο ξέσπασε πόλεμος ανάμεσα στους Δωριείς υπό τον Αιγίμιο, που κατοικούσαν στην Ιστιαιώτιδα, και στους Λαπίθες υπό τον Κόρωνο, που κατοικούσαν στη γύρω από τον Όλυμπο περιοχή. Επειδή οι Λαπίθες υπερτερούσαν

στρατιωτικά από τους Δωριείς οι τελευταίοι ζήτησαν τη βοήθεια του Ηρακλή καταφέροντας να αιχμαλωτίσουν τους Λαπίθες και εξαναγκάζοντάς τους να φύγουν από την περιοχή τους, την οποία και διεκδικούσαν (Ιντζεσίλογλου, 1995:17).

Μια άλλη τοπική παράδοση αποδίδει τη δημιουργία της λίμνης Πλαστήρα στο Δία (εικ. 16). Σύμφωνα, λοιπόν, με το μύθο ένα πρωινό ο Δίας, αφού έφαγε αμβροσία και ήπια νέκταρ, πάνω από τον Όλυμπο άφησε την ματιά του να πλανηθεί προς τον Ταυρωπό (αρχαία ονομασία του Μέγδοβα). Αφού απόλαυσε την άγρια ομορφιά θέλησε να παντρέψει το γκριζοπράσινο χρώμα των βουνών και των δασών με το βαθυγάλαζο μιας λίμνης. Έτσι, χτύπησε με το κεραυνό του τα βράχια του βουνού, έφραξε τον ποταμό και δημιούργησε τη λίμνη. Αμέσως γύρω από τη λίμνη συγκεντρώθηκαν νεράιδες, δρυάδες και ορειάδες και εγκαταστάθηκαν μόνιμα εκεί μετά τη μυστική συμφωνία των νερών (Τουριστικός οδηγός Νομού Καρδίτσας-Λίμνη Ν. Πλαστήρα:36).

Εξίσου αρκετές είναι και οι τοπικές παραδόσεις, που αφορούν στην κατοίκηση προελληνικών μυθικών, αλλά και ιστορικών φύλων στην περιοχή. Κατά την προϊστορική περίοδο, οι πηγές αναφέρουν ότι στην περιοχή κατοικούσαν οι Πελασγοί, αργότερα οι Μινύες και οι Μυρμιδόνες, βασιλιάς των οποίων κατά τη διάρκεια του Τρωικού πολέμου ήταν ο Πηλέας, πατέρας του Αχιλλέα (εικ. 17). Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Απολλόδωρου στην περιοχή αυτή έζησαν αργότερα και οι Αθαμάνες, όταν ο βασιλιάς τους Αθάμας εκδιώχτηκε από τη Βοιωτία, επειδή σκότωσε το γιο του Λέαρχο και εγκαταστάθηκε στις πλαγιές της Πίνδου (Χατζηαγγελάκης, 1990:77), καθώς και οι Δόλοπες, που εγκαταστάθηκαν στο ορεινό συγκρότημα των Αγράφων. Μάλιστα σύμφωνα με τον Όμηρο, ο βασιλιάς των Δολόπων ήταν δάσκαλος του Αχιλλέα και συμμετείχε στην τρωική εκστρατεία (εικ. 18). Το πρώτο ελληνικό φύλλο ινδοευρωπαϊκής καταγωγής, που εγκαταστάθηκε στην περιοχή ήταν οι Αιολείς, που μεταξύ άλλων οικισμών ίδρυσαν τον οικισμό της Άρνης, ο οποίος μετενομάστηκε σε «Αρναία» και «Αιολίδα Γη». Προς το τέλος της μυκηναϊκής εποχής στην περιοχή εγκαταστάθηκαν και οι Βοιωτοί, οι οποίοι σύμφωνα με τη μυθική παράδοση πήραν το όνομά τους από τον Βοιωτό, γιο της Άρνης, που όταν γεννήθηκε λέγεται ότι η μητέρα του τον έβαλε ανάμεσα σε βόδια ή κατ' άλλους η ονομασία τους οφείλεται στο ότι οδηγήθηκαν στην περιοχή από ένα βόδι. Τέλος, ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι μετά τον Τρωικό πόλεμο κατέβηκαν από τη Θεσπρωτία και εγκαταστάθηκαν στη Δυτική Θεσσαλία οι Θεσσαλοί, στο όνομα των οποίων οφείλεται και η μετονομασία της περιοχής σε «Θεσσαλιώτιδα» (Γριβέλλας, Καραφύλλης, Μαγόπουλος, 1997:23-26).

Πολλές είναι οι μυθικές παραδόσεις, σύμφωνα με τις οποίες η Δυτική Θεσσαλία αποτελούσε τόπο λατρείας πολλών ολύμπιων θεών. Σύμφωνα, λοιπόν, με τις παραδόσεις αυτές, αλλά και με τα μέχρι στιγμής αρχαιολογικά ευρήματα, η περιοχή των Τρικάλων αποτελούσε τόπο λατρείας του Ασκληπιού (Κακριδής, 1986:214) (εικ.19), ενώ το αρχαίο Κιέριο του Ποσειδώνα, που έφερε το προσωνύμιο «Κουάριος» ή «Κιέριος» (=αυτός, που δίνει νερό). Επίσης, στον οικισμό της αρχαίας Φίλιας η θεά Αθηνά λατρευόταν ως «Ιτωνία» (=αυτή, που ορμά στον πόλεμο)(εικ. 20), ενώ στο αρχαίο Φύλλο τιμόταν ο Απόλλωνας, που έφερε την προσωνυμία «Φυλλήιος». Τα ως τώρα αρχαιολογικά κατάλοιπα από την περιοχή της Μητρόπολης πιστοποιούν τη λατρεία της θεάς Αφροδίτης ως «Καστνία», ενώ γνωρίζουμε ότι οι κάτοικοι της περιοχής, προκειμένου να τύχουν της εύνοιάς της θυσίαζαν προς τιμή της χοίρους. Επίσης, τόποι λατρείας έχουν εντοπιστεί στους αρχαίους Γόμφους, όπου λατρευόταν ο Δίας ως «Παλάμνιος» (=φονιάς), ο Διόνυσος ως «Κάρπιος» (=αυτός, που φέρνει καρπούς) και άλλες θεότητες (Γριβέλλας, Καραφύλλης, Μαγόπουλος, 1997:30).

Τέλος, οι μέχρι στιγμής ανασκαφικές εργασίες στην περιοχή επιβεβαίωσαν τη λατρεία των κατοίκων της αρχαιότητας και σε κατώτερες θεότητες, ήρωες και νύμφες. Συγκεκριμένα, στις αρχαίες Ιχνές λατρευόταν η Θέτιδα ως «Ιχναία» (=αυτή, που βρίσκει τα ίχνη, ανακαλύπτει τους ενόχους), στην Άρνη η ομώνυμη νύμφη, κόρη του θεού Κουάριου, στον αρχαίο οικισμό του Ερμητσίου οι Διόσκουροι (Ασκληπιάδες) ως «Μεγάλοι Θεοί», στη Μητρόπολη οι Μοίρες (εικ.21) κ.α. Όπως και στην ευρύτερη περιοχή του Θεσσαλικού κάμπου και στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα οι κάτοικοι λάτρευαν τον Ηρακλή, τον Αίολο, τις Δρυάδες, τις Αμαδρυάδες, τον Αχιλλέα, τον Νεοπτόλεμο και άλλα μυθικά πρόσωπα (Γριβέλλας, Καραφύλλης, Μαγόπουλος, 1997:30-31).

Κλείνοντας την αναφορά μας στις μυθολογικές πηγές της Δυτικής Θεσσαλίας δεν θα μπορούσαμε να μην μνημονεύσουμε τις μεγάλες μυθικές πόλεις και τοποθεσίες της περιοχής, στις οποίες αναφέρεται ο Όμηρος στην Ιλιάδα του. Συγκεκριμένα, στον κατάλογο των πλοίων κατά την τρωική εκστρατεία ο ποιητής αναφέρει ότι οι γιοι του Ασκληπιού, Μαχάονας και Ποδαλείριος, αρχηγοί της εκστρατευτικής δύναμης της Τρίκης, της Ιθώμης και της Οιχαλίας απέστειλαν 30 πλοία, ενώ «...Όσοι άφησαν τ' Ορμένιο και την Υπέρεια κρήνη, τ' Αστέριο και τις κορυφές τις άσπρες του Τιτάνου, τους διοικούσε ο Ευρύπυλος, λαμπρός Ευαιμονίδης κι είχε σαράντα ολόμαυρα καράβια στο κατόπι....» (Β 487-760).

Η πολύ καλή γεωγραφική γνώση του Ομήρου της Θεσσαλίας, τα αρκετά αιολικά γλωσσικά στοιχεία στην ποίησή του, η θεσσαλική καταβολή του ήρωά του Αχιλλέα και πολλά άλλα στοιχεία οδήγησαν αρκετούς μελετητές στην υπόθεση ότι πιθανόν ο τόπος καταγωγής του Ομήρου (εικ. 22) να είναι η Θεσσαλία. Υπάρχει μάλιστα και επίγραμμα, που αναφέρεται την καταγωγή του Ομήρου, σύμφωνα με το οποίο η Θεσσαλία είναι η πιθανότερη γενέτειρά του. Οι τέσσερις πρώτοι στίχοι του επιγράμματος αυτού σε έμμετρη νεοελληνική απόδοση παραθέτονται παρακάτω (Γριβέλλας, Καραφύλλης, Μαγόπουλος, 1997:36-37).

«Άλλοι τροφό σου, Όμηρε, θαρρούν την Κολοφώνα,
άλλοι την Ίο και τη Χιό, την όμορφη τη Σμύρνη,
τη δεντροφύτευτη, αρκετοί, λένε, τη Σαλαμίνα
και πάμπολλοι, γεννήτρα σου, τη γη της Θεσσαλίας...».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΤΟ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

1. Τοπογραφία Θεσσαλίας

Το γεωγραφικό διαμέρισμα της Θεσσαλίας ορίζεται από την Ήπειρο, τη Μακεδονία και τη Στερεά Ελλάδα. Χωρίζεται σε 4 νομούς: το νομό Καρδίτσας, Τρικάλων, Λαρίσης και Μαγνησίας (εικ. 23). Οι δύο πρώτοι νομοί αποτελούν το δυτικό τμήμα της Θεσσαλίας, ενώ οι δύο τελευταίοι το ανατολικό. Ωστόσο, στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινίσουμε ότι στην παρούσα έρευνα αναφορικά με το δυτικό τμήμα της Θεσσαλίας δεν θα εστιαστούμε μόνο στους δύο νομούς, που εντάσσονται διοικητικά σ' αυτό, αλλά μέριμνά μας είναι να διερευνήσουμε την προϊστορική περίοδο σε ολόκληρη τη δυτική θεσσαλική πεδιάδα, που εκτείνεται Β από το νομό Τρικάλων και Καρδίτσας και αγγίζει την περιοχή της Ξυνιάδας στα Ν, που διοικητικά υπάγεται στο νομό Φθιώτιδας και στα Α περιλαμβάνει την περιοχή των Φαρσάλων μέχρι και πριν τους λόφους των Ρεβενίων, που χωρίζουν τη δυτική από την ανατολική θεσσαλική πεδιάδα.

2. Οριοθέτηση Θεσσαλίας

Στη βόρεια πλευρά τα όρια της Θεσσαλίας αντιστοιχούν με τον υδροκρίτη ανάμεσα στον Πηνειό και τον Αλιάκμονα. Συμπεριλαμβάνει τη δυτική πλευρά του Ολύμπου, ενώ η κοιλάδα του Τιταρήσιου υπήρξε πάντα πολύ σημαντική πρόσβαση στη Θεσσαλία από το βορρά λόγω του πλάτους της, καθώς και των δύο λεκανών, που διασχίζει, της Ελασσόνας και της Βλαχογιάννης. Οι λεκάνες αυτές αποτελούν τη φυσική μετάβαση προς τη Δυτική Μακεδονία. Δυτικότερα, η δεύτερη διάβαση ανάμεσα στη Μακεδονία και τη Θεσσαλία σχηματίζεται από την κοιλάδα του Μουργανιού, που επιτρέπει την πρόσβαση στα Γρεβενά και στον Άνω Αλιάκμονα. Στη δυτική πλευρά η πεδιάδα της Θεσσαλίας συναντάει τον όγκο της οροσειράς της Πίνδου, ενώ στα βόρεια συναντώνται η κοιλάδα του Πηνειού με αυτή του Μετσοβίτικου. Στη νότια πλευρά μία παραφυάδα της Πίνδου με διεύθυνση από ανατολικά προς τα δυτικά συναντά τον όγκο της Όθρυος. Η παραφυάδα αυτή

χαμηλώνει αρκετά στην προέκταση του Δομοκού επιτρέποντας το πέρασμα του δρόμου στο κατώτερο άκρο της πόλης. Ο δρόμος συναντά τη λεκάνη της Ξυνιάδας, που εξαρτάται υδρολογικά από τη Θεσσαλία και κατεβαίνει στην κοιλάδα του Σπερχειού. Το ανατολικό τμήμα της Θεσσαλίας ορίζεται από όρη μικρής διαμέτρου. Πρόκειται για τον Κάτω Όλυμπο, την Όσσα, το Μαυροβούνι και το Πήλιο (Sivignon, 1992:23-27).

3. Η αρχιτεκτονική του αναγλύφου της Δυτικής Θεσσαλίας

Η θεσσαλική πεδιάδα είναι η μεγαλύτερη της Ελλάδας και αποτελεί μία κλειστή γεωγραφική ενότητα, που περιβάλλεται από βουνά. Μια χαμηλή οροσειρά, τα Ρεβένια, με κατεύθυνση από ΒΔ προς ΝΑ χωρίζει τη Θεσσαλία σε δύο πεδιάδες, που έχουν σχήμα λεκάνης (εικ. 24). Η χαμηλή αυτή οροσειρά, που σε κανένα σημείο της, Ν από τα όρη του Ζάρκου, δεν υπερβαίνει τα 750μ., δεν εμποδίζει την επικοινωνία μεταξύ της ανατολικής και της δυτικής Θεσσαλίας. Το ίδιο υποθέτουμε ότι θα συνέβαινε και κατά τα προϊστορικά χρόνια, γεγονός, που επιβεβαιώνεται από τη διασπορά προϊστορικών θέσεων ακόμη και στους αυχένες της οροσειράς, που διαπίστωσε ο Γαλλής με τοπογραφικές έρευνες στην περιοχή. Στο βόρειό τους τμήμα τα Ρεβένια διακόπτονται από τον Πηγειό, στα στενά του Ζάρκου και του Καλαμακίου, ο οποίος στο σημείο αυτό περνάει από τη δυτική στην ανατολική θεσσαλική πεδιάδα. Το τμήμα των Ρεβενίων, Β του Πηγειού, είναι τα όρη του Ζάρκου, τα οποία ορίζουν από Δ, την κοιλάδα του Τιταρήσιου. Ν του Πηγειού οι λόφοι της Κεντρικής Θεσσαλίας αποτελούνται από χαμηλά βουνά, τον Τίτανο και το Χαλκοδόνιο, που οριοθετούν την Ανατολική Θεσσαλία από ΝΔ και Ν (Γαλλής, 1992:23).

Και οι δύο πεδιάδες είναι μακρόστενες με διεύθυνση, κατά μήκος, από τα ΒΔ προς τα ΝΑ. Η μεγαλύτερη λεκάνη είναι αυτή της Δυτικής Θεσσαλίας (για την ακρίβεια της ΝΔ), που έχει μήκος 80χλμ. περίπου, από τα ΒΔ προς τα ΝΑ και 35χλμ. κάθετα στην προηγούμενη διάσταση, ενώ περιλαμβάνεται μεταξύ ενός υψομέτρου 140μ. στα κράσπεδα της Πίνδου και 90μ. στην κοιλάδα του Πηγειού. Γύρω από τις δύο θεσσαλικές πεδιάδες εκτείνονται κλιμακωτά πολλές μικρότερες και λιγότερο σημαντικές, όπως η πεδιάδα της Ξυνιάδας στις νότιες εσχατιές της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας. Ελάχιστες είναι και οι πεδιάδες του θεσσαλικού κάμπου με άνοιγμα προς τη θάλασσα. Πρόκειται για την πεδιάδα του Αλμυρού στα νότια και το δέλτα του Πηγειού στο βορρά. Η Θεσσαλία, εκτός από τις λεκάνες με ομαλό πυθμένα

και τις απόκρημνες πλαγιές των βουνών, παρουσιάζει ελάχιστες μορφές γήινου αναγλύφου. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι σε συνάρτηση με το υδρογραφικό δίκτυο της περιοχής όλη η Θεσσαλία αποστραγγίζεται από τον Πηνειό και τους μαιάνδρους του (βλ. χάρτες παραρτήματος B28-54)(Sivignon, 1992:34-44). Αφού περάσει από τα στενά του Ζάρκου-Καλαμακίου εμπλουτισμένος με τα νερά των παραποτάμων του Ληθαίου, Πάμισου, Ονοχώνου, Κουάριου, Απιδανού και Ενιπέα, που συμβάλλουν στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα, προχωρεί προς τα Α μέχρι το ύψος της Λάρισας, (εκεί δέχεται και τα νερά του Τιταρήσιου και του Ελασσονίτικου), όπου και στρέφεται κατά 90° προς Β, για να χυθεί, αφού διασχίσει τα στενά της Ροδιάς και την κοιλάδα των Τεμπών, στο Αιγαίο (Γαλλής, 1992:24).

4. Η γεωμορφολογία της Δυτικής Θεσσαλίας

Το ανάγλυφο της Θεσσαλίας με εξαίρεση τις ακτογραμμές είχε σταθεροποιηθεί ήδη κατά το Πλειστόκαινο, όταν εξαφανίστηκε η λίμνη, που υπήρχε στη θεσσαλική πεδιάδα. Οι γεωλογικοί σχηματισμοί της περιοχής ανήκουν στην Αλπινική ζώνη και χωρίζονται σε δύο βασικές ενότητες, που διαφοροποιούνται στρωματογραφικά, λιθολογικά και τεκτονικά. Στην πρώτη ενότητα, τη λεγόμενη «*Βασική (υποκείμενη) οροσειρά*», οι σχηματισμοί αποτελούνται από αλπινικά και μεταμορφωσιγενή πετρώματα, τα οποία διαιρούνται στρωματογραφικά σε: α) *Παλαιοζωικό αιώνα*, όπου αμμώδη αργίλικα πετρώματα και ψαμμίτες έχουν μεταβληθεί σε μαρμαρυγικούς σχιστόλιθους, γνεύσιους και αμφιβόλους, ενώ ενίοτε εντοπίζονται και ανατεξίτες, μιγματίτες και γρανίτες β) *Πέρμια-Τριαδική περίοδο*, κατά την οποία διακρίνουμε παχιά στρώματα μαρμάρων, που δημιουργούνται επάνω στα μεταμορφωσιγενή πετρώματα του Παλαιοζωικού αιώνα γ) *Κρητιδική περίοδο*, η οποία χαρακτηρίζεται από παχιά ως λεπτά ασβεστολιθικά στρώματα, ενώ ενίοτε απαντούν και διεισδύσεις ασφάλτου και δ) *Φλύσχη*, ο οποίος αποτελείται από εκτεταμένους ψαμμίτες, ασβεστολιθικούς ψαμμίτες, μάργη και αργίλους.

Στη δεύτερη ενότητα, που ονομάζεται «*Επιφανειακή (επικαθήμενη) οροσειρά*», ολόκληρη η αλπινική οροσειρά μετά την Μεταηώκαινη πτύχωση έχει εξυψωθεί ισοστατικά. Έτσι, έχουν δημιουργηθεί επιμήκεις λεκάνες ανάμεσα στα βουνά, οι οποίες έχουν γεμίσει από τα μεταφερθέντα υλικά, που προέκυψαν από την ανάδυση των πετρωμάτων της βασικής οροσειράς. Συγκεκριμένα, κατά την Ολιγόκαινη ως τη Μειόκαινη στην περιοχή της Θεσσαλίας διαπιστώνονται χοντρόκοκοι ψαμμίτες, που

εναλλάσσονται με αργιλικούς σχιστόλιθους με αποτέλεσμα τη δημιουργία ρυθμιτών. Κατά το Νεογενές έχουν εναποτεθεί στις λεκάνες ανάμεσα στα βουνά ηπειρωτικά ιζήματα, λιμναίας ή ποτάμιας προέλευσης, όπως λιμναίοι ασβεστόλιθοι και λιγνίτες, ενώ κατά το Πλειστόκαινο σχηματίζονται ποτάμιας κυρίως αποθέσεις μέσα σε τεκτονικές τάφρους (εικ. 25) (Γαλλής, 1992:29-30).

Τα γενικά χαρακτηριστικά του αναγλύφου της Θεσσαλίας οφείλονται, επίσης, στο γεγονός ότι ανήκει σε τρεις μεγάλες γεωλογικές ενότητες, που αφορούν το σύνολο της Βαλκανικής Χερσονήσου: στην πελαγονική ζώνη και στο εδαφικό κάλυμμα, στην υποπελαγονική και στη ζώνη της Πίνδου (εικ. 26-27). Γενικά, η Ανατολική Θεσσαλία ανήκει στην πελαγονική ζώνη, ενώ η Δυτική εξαρτάται από την υποπελαγονική και τη ζώνη της Πίνδου. Ως αποτέλεσμα των γεωτεκτονικών αυτών σχηματισμών το ΒΔ άκρο της υπό μελέτη περιοχής αποτελείται από μάργες, ψαμμίτες, στην κορυφή των οποίων δεσπόζουν τα Μετέωρα. Το νότιο άκρο των σχηματισμών αυτών αποτελεί η πόλη των Τρικάλων, ενώ ξαναεμφανίζονται στο ύψος της Καρδίτσας ακουμπώντας στις χαμηλότερες πλαγιές της Πίνδου. Η δυτική θεσσαλική πεδιάδα είναι μια ζώνη αποσάθρωσης με έντονες κατολισθήσεις, που τροφοδοτούν τη συχνή σεισμική δραστηριότητα στην περιοχή, αποτέλεσμα της οποίας ήταν ο σχηματισμός της λεκάνης της Ξυνιάδας. Στο Ν τμήμα της πεδιάδας ορθώνονται τα υψώματα, που εφάπτονται στην Πίνδο, στην περιοχή του Δομοκού και σχηματίζουν Α την Όθρυ. Τα υψώματα αυτά αποτελούν σχηματισμοί οφειτών. Τέλος, η ύπαρξη μεσοζωικών ασβεστολίθων, σχιστολίθων και φλύσχη, που εντοπίζονται στην Πίνδο, ερμηνεύεται από το γεγονός της ένταξης της Δυτικής Θεσσαλίας στην ομώνυμη γεωτεκτονική ενότητα (Sivignon, 1992:38-42).

5. Το κλίμα της Δυτικής Θεσσαλίας

Το κλίμα της Δυτικής Θεσσαλίας είναι μάλλον ηπειρωτικό παρά μεσογειακό, με κάποιες ιδιαιτερότητες. Ειδικότερα, η μέση ετήσια θερμοκρασία στις πεδινές περιοχές της Δυτικής Θεσσαλίας κυμαίνεται από 16,3-16,9 °C, ενώ σε περιοχές με μεγαλύτερο υψόμετρο παρατηρείται μια αισθητή μείωση. Κατά τους ψυχρούς μήνες η μέση θερμοκρασία σε περιοχές με χαμηλό υψόμετρο είναι μεγαλύτερη από 5 °C. Στη Δυτική Θεσσαλία το σύνολο των βροχοπτώσεων αυξάνεται όσο πλησιάζουμε προς την Πίνδο. Η κατανομή μάλιστα των βροχοπτώσεων-χιονοπτώσεων τις διάφορες εποχές του χρόνου είναι άνιση, καθώς η ψυχρή εποχή είναι η εποχή με τη μεγαλύτερη

ποσότητα βροχοπτώσεων-χιονοπτώσεων (εικ. 28). Το μέγιστο σημειώνεται κατά τους μήνες Οκτώβρη, Νοέμβριο και Δεκέμβριο, σε αντίθεση με τους τρεις πρώτους μήνες του χρόνου, όπου παρατηρείται μια σημαντική μείωση στο σύνολο τους. Ο Απρίλιος εμφανίζεται ιδιαίτερα ξηρός μήνας, γεγονός, που προσδίδει στην περιοχή ένα τόνο ηπειρωτικού κλίματος, ενώ το καλοκαίρι, αν και χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα ξηρό, συχνά διακόπτεται από καταιγίδες. Κατά τη θερμή εποχή εκδηλώνονται στη Δυτική Θεσσαλία δύο από τους τρεις υπάρχοντες καιρικούς τύπους, που διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του κλίματος της περιοχής. Ενίοτε, επικρατεί το τροπικό κλίμα, που χαρακτηρίζεται από την επίδραση αέρινων μαζών από την Αφρική, ενώ άλλες φορές ο τύπος του κεντρικού μεσογειακού. Αντίθετα, η ψυχρή εποχή χαρακτηρίζεται από ψυχρούς ανέμους, που προκαλούν βροχές και χιόνια, ενώ κατά την ύπαρξη συστημάτων υφέσεων η περιοχή δέχεται πολύ λιγότερες βροχοπτώσεις, καθώς προφυλάσσεται από τους ανέμους λόγω της οροσειράς της Πίνδου.

Το ανάγλυφο της περιοχής καθορίζεται, επίσης, από τον προσανατολισμό, το υψόμετρο και την έκθεση στους ανέμους. Η Δυτική Θεσσαλία ανήκει στη δεύτερη κλιματική περιοχή, που είναι προφυλαγμένη από τους ανέμους. Η θεσσαλική λεκάνη, επίσης, διαθέτει δύο περιθωριακές ζώνες. Η υπό εξέταση περιοχή ανήκει στη δεύτερη, κατά την οποία σε μία ταινία πλάτους 20χλμ. από τους πρόποδες της Πίνδου οι βροχοπτώσεις είναι πολύ μεγαλύτερες ιδιαίτερα στο τρίγωνο, που σχηματίζεται ανάμεσα στην Πίνδο και στα Χάσια, ΒΔ των Τρικάλων (εικ. 29). Εδώ οι φθινοπωρινές βροχές αρχίζουν πολύ νωρίς, γεγονός, που περιορίζει την υγρασία στην περιοχή (Sivignon, 1992:47-69). Μάλιστα σύμφωνα με τον Voors ο αριθμός των ημερών με παγωνιά κυμαίνεται μεταξύ 11 και 62, στοιχείο, που καθιστά την πεδιάδα την ψυχρότερη της Ελλάδας. Το καλοκαίρι η θερμοκρασία φτάνει εδώ τους 27.3 °C (Ιούλιος), αλλά εμφανίζονται και πολύ υψηλότερες θερμοκρασίες (40°C). Αυτό το κλίμα, επομένως, δεν ευνοεί τις κλασικές μεσογειακές καλλιέργειες. Οι παραπάνω γεωμορφολογικές και κλιματολογικές συνθήκες στη ΒΔ Θεσσαλία, οι οποίες δεν θα απείχαν πολύ από τις σημερινές, ίσως ερμηνεύουν την πολύ μικρή συγκέντρωση μόνιμων οικισμών στο νομό των Τρικάλων, όπως θα διαπιστώνει κανείς από τη μελέτη του χάρτη και από το σχετικό με την κατανομή των νεολιθικών θέσεων της Δυτικής Θεσσαλίας κεφάλαιο, που ακολουθεί (Παπαγιαννάκης, 1996:225-226).

Παράλληλα, όμως, η Δυτική Θεσσαλία εντάσσεται και στην τελευταία κλιματική περιοχή, που αποτελείται από τα βουνά και ιδιαίτερα από την Πίνδο. Εδώ επικρατεί

ένα ορεινό μεσογειακό κλίμα. Το υψόμετρο προκαλεί την πτώση των μέσων ετήσιων τιμών θερμοκρασίας, ενώ η καλοκαιρινή ξηρασία δεν είναι έντονη λόγω των αρκετών βροχοπτώσεων (Sivignon, 1992:69).

6. Η βλάστηση

Η περιοχή της Δυτικής Θεσσαλίας χαρακτηρίζεται από μια μεγάλη ποικιλία βλάστησης, που διαφοροποιείται ανάλογα με το υψόμετρο. Στο εσωτερικό της περιοχής εντοπίζονται συνδυασμοί φυλλοβόλων δέντρων (δρύες, ασπροβαλανιδιές), ενώ η καλλιέργεια του βαμβακιού, του ρυζιού, του καπνού, του καλαμποκιού και του τεύτλου καταλαμβάνει τη μεγαλύτερη έκταση της φυτικής βλάστησης. Αντίθετα, οι ορεινές περιοχές χαρακτηρίζονται από συνδυασμούς έλατου και οξυάς, καστανιάς, πεύκου, ελαιώνων και οπωροφόρων δέντρων (Sivignon, 1992:83-105).

7. Τα εδάφη

Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημάνουμε ότι η διερεύνηση των εδαφών της Δυτικής Θεσσαλίας έχει μεγάλη σημασία, καθώς από αυτά προέρχεται η πρώτη ύλη (πηλός), από την οποία οι νεολιθικοί οικιστές, αλλά και οι κάτοικοι μεταγενέστερων περιόδων, ακόμη και οι σημερινοί ίσως σε κάποια χωριά της περιοχής, κατασκεύαζαν τη σκευή τους. Επομένως, η γνώση της εδαφολογικής σύστασης θα μπορούσε να ευνοήσει στον εντοπισμό κέντρων παραγωγής και διακίνησης της κεραμικής κατά τους προϊστορικούς χρόνους στην περιοχή (Γαλλής, 1992:32).

Τα εδάφη της Θεσσαλίας διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες (εικ. 30): στα νεότερα προσχωσιγενή εδάφη της πεδιάδας, στις ρετζίνες, που σχηματίστηκαν στους λόφους και στα εδάφη διαφόρων τύπων, που συναντώνται στην περιφέρεια της πεδιάδας και των βουνών. Στην υπό εξέταση περιοχή απαντούν και οι τρεις κατηγορίες εδαφών. Στην πρώτη κατηγορία διακρίνουμε τρεις ομάδες εδαφών βάσει του pH τους, της υφής και της διαπερατότητας του εδάφους. Στην ομάδα Α ανήκουν εδάφη με μικρές επιφάνειες, που εντοπίζονται κατά μήκος του Πηνειού. Πρόκειται για βαθιά εδάφη καστανού χρώματος με λεπτή υφή, με νεότερες ποτάμιες προσχώσεις χωρίς ιδιαίτερο αδρομερές υπέδαφος (Sivignon, 1992:108), στοιχείο, που μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι το συγκεκριμένο χώμα θα προτιμούνταν από τους προϊστορικούς κατοίκους της περιοχής για την κατασκευή της κεραμικής τους. Στη Β ομάδα

απαντούν εδάφη καστανά, ασβεστούχα ή μη, προσχωσιγενή με αργιλώδες υπέδαφος και ικανοποιητική εσωτερική αποχέτευση. Το μεγαλύτερο ποσοστό της επιφάνειας της Δυτικής Θεσσαλίας καλύπτεται από αυτά τα εδάφη, που είναι κατάλληλα για καλλιέργεια και πιθανώς είχαν προτιμηθεί από τους νεολιθικούς αγρότες της περιοχής για την ανάπτυξη της γεωργοκτηνοτροφικής τους δραστηριότητας. Λόγω του ότι παρουσιάζουν φυσική αποχέτευση υποθέτουμε ότι θα είχαν χρησιμοποιηθεί από πάρα πολύ νωρίς από τους κατοίκους της περιοχής. Στην Γ ομάδα ανήκουν εδάφη με πολύ λεπτή ή κολλοειδή υφή, που εντοπίζονται κυρίως πάνω σε ομαλό ανάγλυφο ή ελαφρές κοιλότητες. Εδώ ανήκουν αλκαλικά και αλατούχα εδάφη, που πλημμυρίζουν όλο το χρόνο ή σε περιόδους βροχοπτώσεων και είναι κατάλληλα για την καλλιέργεια βαμβακιού και σιταριού.

Η δεύτερη κατηγορία εδαφών, που διαπιστώνουμε στην υπό εξέταση περιοχή είναι, όπως προαναφέρθηκε, οι ρετζίνες, που αποτελούν ουσιαστικά ένα μείγμα από μάργες και πλειοκαινικά κροκκαλοπαγή και εντοπίζονται στους λόφους των Ρεβενίων και του Δομοκού, Α της Ξυνιάδας. Τα εδάφη αυτά σήμερα προτιμούνται για την καλλιέργεια δημητριακών και πολύ πιθανόν να είχαν επιλεγεί από τους προϊστορικούς κατοίκους για ανάλογες δραστηριότητες. Τέλος, η Γ κατηγορία περιλαμβάνει κυρίως χαλικώδη εδάφη, ελάχιστα βαθιά, που υπάγονται στην κατηγορία των επιφανειακών σχηματισμών. Άλλοτε πρόκειται για καστανά εδάφη με αρκετό βάθος, αρκετά όξινα και με αργιλο-αμμώδη υφή. Τα εδάφη αυτά είναι εξαιρετικά για τις ξερικές καλλιέργειες και την καλλιέργεια οσπρίων. Τέλος, δεν θα πρέπει να παραλείψουμε να αναφέρουμε ότι πέρα των προαναφερθέντων, σε ένα μεγάλο τμήμα της θεσσαλικής πεδιάδας εντοπίζονται ελώδεις και λιμναίες αποθέσεις, που ακόμη και μετά την κατασκευή αποστραγγιστικών έργων, διατηρήθηκε ένας υδροφόρος ορίζοντας, που προκάλεσε το σχηματισμό αλατούχων και αλκαλικών-αλατούχων εδαφών (Sivignon, 1992:108-112).

Εν κατακλείδι, αξίζει να επισημάνουμε ότι η παραπάνω γεωμορφολογική και κλιματολογική αναφορά δεν έχει μεταβληθεί σημαντικά από τη νεολιθική περίοδο ως σήμερα. Στο ίδιο τοπίο φαίνεται ότι εγκαταστάθηκαν και έδρασαν με την έναρξη του Ολόκαινου οι οικιστές της περιοχής. Ωστόσο, στην παρούσα ενότητα δεν θα γίνει αναφορά στην εικόνα του θεσσαλικού τοπίου κατά την προϊστορική περίοδο και τις μεταβολές, που υπέστη κατά τη διάρκεια και τη μετάβαση της μιας στην άλλη γεωλογική περίοδο, αφού ανασύσταση του παλαιοπεριβάλλοντος επιχειρούμε στο σχετικό με την προϊστορική κατοίκηση της υπό μελέτη περιοχής κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΑΡΧΕΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

Μεθοδολογία και προβλήματα έρευνας, μέθοδος παρουσίασης δεδομένων

Το θέμα, που τίθεται προς πραγματεία στην παρούσα έρευνα, είναι η διερεύνηση της προϊστορικής κατοίκησης της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας. Στόχος της συγκεκριμένης μελέτης, όπως ήδη προειπώθηκε και στην εισαγωγή, ήταν η καταγραφή και αρχειοθέτηση των προϊστορικών θέσεων της υπό εξέταση περιοχής, καθώς και η δοκιμή ορισμένων μοντέλων ως προς τη γεωγραφική κατανομή των θέσεων. Η παραπάνω προοπτική επιτεύχθη, καθώς αρχικό μέλημά μας ήταν η δημιουργία και η συνεχής τροφοδότηση μίας απλής βάσης δεδομένων, που υλοποιήθηκε σε ένα λογιστικό φύλλο, με το πρόγραμμα EXCEL. Συγκεκριμένα, η αποδελτίωση των θέσεων και η αρχειοθέτηση τους στο excel έγινε με βάση μια σειρά μεταβλητών, με τις οποίες οργανώσαμε τις πληροφορίες, που συγκεντρώσαμε. Συνολικά ο πίνακας, που δημιουργήθηκε περιελάμβανε 48 μεταβλητές, που ήταν κατά σειρά οι εξής:

Ονομασίες των θέσεων

Ονόματα

Καταρχάς, όσον αφορά στην ονομασία της εκάστοτε θέσης διατηρήσαμε την ονομασία, όπως συναντάται στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία. Σε κάποιες περιπτώσεις, όμως, επιλέξαμε αντί της τουρκικής ονομασίας ορισμένων θέσεων την ελληνική. Αυτό προτιμήθηκε, γιατί θεωρήσαμε καλύτερο στη χαρτογράφηση των θέσεων να επισημαίνονται τα σημερινά ονόματα των οικισμών, έτσι ώστε να διευκολύνεται ο αναγνώστης ανατρέχοντας μελλοντικά σε έναν οποιοδήποτε σύγχρονο χάρτη. Ο περιορισμός αυτός αφορά τις ακόλουθες θέσεις (σε παρένθεση δίνεται ο αριθμός καταλόγου): Δενδράκι (57), Ελληνικό 2 (62), Ευύδριο (68), Κατωχώρι (82), Κοκκίνα (86), Νέο Ικόνιο (190)⁹. Η παραπάνω σύμβαση δεν ισχύει

⁹ Η συγκεκριμένη θέση είναι γνωστή στη βιβλιογραφία ως Τζίνι. Ωστόσο, ντόπιοι κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας επεσήμαναν ότι η σύγχρονη ονομασία του συγκεκριμένου χωριού είναι Νέο Ικόνιο. Εμείς αποτολμούμε να χρησιμοποιήσουμε τη συγκεκριμένη ονομασία χωρίς να απορρίπτουμε το ενδεχόμενο της παραπληροφόρησης μας και πιθανού λάθους. Για

για θέσεις, που εντοπίστηκαν στη βιβλιογραφία είτε με την ελληνική είτε με την τουρκική ονομασία, παρά μόνο για όσες αναφέρονταν μόνο με την τουρκική.

Ακόμη, αξίζει να επισημάνουμε ότι στη μεταβλητή «ΘΕΣΗ» σε αρκετές περιπτώσεις θεωρήσαμε σκόπιμο να διευκρινίζουμε και το όνομα της κοινότητας, του δήμου ή του νομού, όπου υπάγεται η εκάστοτε θέση, για την αποφυγή σύγχυσης, καθώς αρκετές από αυτές φέρουν την ίδια ακριβώς ονομασία. Αρκετές, επίσης, είναι οι περιπτώσεις των θέσεων εκείνων, οι οποίες στην ίδια μεταβλητή φέρουν σε παρένθεση το όνομα της κοινότητας, του δήμου ή του νομού, όπου εμπίπτει η εκάστοτε θέση υποδηλώνοντας ότι οι μεταβλητές, που αφορούν στη σημερινή, στην παλαιότερη και στην τουρκική ονομασία, καταδεικνύουν την εκάστοτε ονομασία της κοινότητας, του δήμου ή του νομού, που υπάγεται η θέση. Τέλος, κρίνεται απαραίτητο να αναφέρουμε ότι στην παρούσα έρευνα συμπεριλήφθησαν ξεχωριστά οι μαγούλες από την περιοχή του Παλαμά Καρδίτσας, οι οποίες κόπηκαν από τους αγροτικούς δρόμους της περιοχής και γι' αυτό φέρουν και διαφορετικά ονόματα. Πρόκειται για τις μαγούλες: Μαγούλα Μιχοπούλου / Παπουτσή (αρ. κατ. 134), που είναι συνέχεια της Μαγούλας στα Μαντέικα (αρ. κατ. 156) και Μαγούλα Παλούκι (αρ. κατ. 148), που είναι ίδια με την προηγούμενη, αλλά χωρίστηκε από τον επαρχιακό δρόμο Καρδίτσας-Παλαμά (Νικολάου & Φιρφιρής, 1999:340). Επιλέξαμε να τις συμπεριλάβουμε ξεχωριστά, γιατί έτσι έχουν καταγραφεί από τους αρχαιολόγους της ΙΓ ΕΠΚΑ. Τέλος, αποτολμήσαμε να συμπεριλάβουμε στον κατάλογο των προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας και μία θέση, η ύπαρξη της οποίας είναι γνωστή από γραπτή μαρτυρία κατοίκου του χωριού Λεοντάρι Καρδίτσας. Πρόκειται για τη Μαγούλα Ρουμάνια (αρ. κατ. 153), στην οποία, όμως, μολονότι σύμφωνα πάντα με την μαρτυρία του κατοίκου του χωριού περισυλλέχθηκαν αρκετά ευρήματα της Νεολιθικής εποχής από τον ίδιο, δεν έχει πραγματοποιηθεί περαιτέρω έρευνα από την αρμόδια εφορεία (Σιάνος, 1995:25-27).

Ακόμη, κάποιες θέσεις του Χ. Τσουντα και των Wace & Thompson, για τις οποίες δεν προσδιορίζεται από τους μεταγενέστερους ερευνητές, αν έχουν ταυτιστεί ή όχι συμπεριλήφθηκαν στον κατάλογο της παρούσας έρευνας. Λόγω του ότι οι συγκεκριμένες θέσεις δεν έφεραν ονομασία, αλλά προσδιορίζονταν μόνο από τα γεωγραφικά τους στοιχεία δώσαμε την ονομασία του κοντινότερου χωριού, στο οποίο

αυτό επιστούμε την ιδιαίτερη προσοχή του αναγνώστη για τη σημερινή ονομασία της συγκεκριμένης θέσης.

βρίσκονται. Η σύμβαση αυτή αφορά στις θέσεις Μαγούλα Αγίας Τριάδας / Προαστίου (αρ. κατ. 94), Μαγούλα Γεφυριών / Σταυρού (αρ. κατ. 104), Μαγούλα Μέλισσας / Σταυρού (αρ. κατ. 151). Σε άλλες περιπτώσεις πάλι λόγω του ότι δεν ήταν εφικτή η απόδοση στη θέση της ονομασίας του εγγύτερου χωριού διατηρήσαμε την αρίθμηση του Τσουντα και των Wace & Thompson. Πρόκειται για τις εξής θέσεις: Θέση 44 του Τσουντα (αρ. κατ. 73), θέση 57 των Τσουντα και των W & T (αρ. κατ. 74), θέση 102 των W & T (αρ. κατ. 76).

Επιπρόσθετα, αναφορικά με την παρουσίαση των θέσεων αξίζει να αναφέρουμε ότι σε αρκετές περιπτώσεις οι ονομασίες και οι κώδικες, που κάποιοι ερευνητές απέδωσαν σε ορισμένες θέσεις ήταν ίδιοι υποδηλώνοντας όμως τελείως διαφορετικές θέσεις. Για το λόγο αυτό επιλέξαμε, για να μην προκληθεί σύγχυση στον αναγνώστη, να αναφέρεται σε παρένθεση ο ερευνητής, που επεσήμανε την εκάστοτε θέση. Σε άλλες πάλι περιπτώσεις επιλέξαμε λόγω του ότι το όνομα, που οι ερευνητές απέδωσαν σε κάποιες θέσεις ήταν το ίδιο, να αριθμήσουμε τις συγκεκριμένες θέσεις για την καλύτερη διάκρισή τους¹⁰. Ακόμη, η αναφορά δύο ή περισσότερων ονομάτων στη μεταβλητή «ΘΕΣΗ» επιλέγη συνειδητά, προκειμένου ο αναγνώστης να έχει συγκεντρωμένες όλες τις ονομασίες, με τις οποίες εντοπίζεται η εκάστοτε θέση στη βιβλιογραφία (είτε πρόκειται για παλαιότερο ή νεότερο τοπωνύμιο της θέσης είτε πρόκειται για το σημερινό όνομα της θέσης κλπ.). Μόνο στην περίπτωση των Τρικάλων (αρ. κατ. 242) στη μεταβλητή «ΘΕΣΗ» δεν αναφέρεται το ακριβές τοπωνύμιο της θέσης, αφού τα ευρήματα της συγκεκριμένης θέσης καλύπτουν όλο το φάσμα της ελληνικής προϊστορίας και λείψανα διαφορετικών προϊστορικών περιόδων εντοπίστηκαν σε διαφορετικά τμήματα της έκτασης, που καταλάμβανε η αρχαία Τρίκη¹¹.

Επιλέξαμε, επίσης, να διερευνήσουμε και να συγκεντρώσουμε σε ανεξάρτητο πεδίο της β/δ πληροφορίες, που αφορούν στην σημερινή ονομασία των θέσεων, στην παλαιότερη και όπου κατέστη εφικτό και στην τουρκική ονομασία της εκάστοτε

¹⁰ Αυτό επιλέγη για τις θέσεις: Άγιος Γεώργιος Φαρσάλων 1 (αρ. κατ. 8), Γκιόλι (Φύλλον) 1, 2, 3 (αρ. κατ. 49, 50, 51, 52), Μαγούλα Αγίου Γεωργίου Φαρσάλων 2 (αρ. κατ. 96), Μαγούλα Φαναρίου / Αμπέλια 1 και 2 (αρ. κατ. 164, 165), Μαγούλα Χαμάμια 1 και 2 (Σοφάδων) (αρ. κατ. 167, 168), Νερολάκκα (Ζαμίου) 1 και 2 (αρ. κατ. 194, 195).

¹¹ Η αρχαία Τρίκη εκτεινόταν από τις παρυφές του λόφου Προφήτης Ηλίας, δηλαδή από την νοτιοανατολική κλιτύ της ακροπόλεως της και βρισκόταν στην αριστερή όχθη του Ληθαίου ποταμού. Αφθονία κεραμικής προϊστορικών χρόνων βρέθηκε κατά χώραν γύρω από την τοποθεσία «Ντάπιω», γύρω από την ακρόπολη, καθώς και γύρω από τη Μεσαιωνική συνοικία «Βαρούσυ» (Θεοχάρη, 1958:70, Ζιάκας, 1992:38-39).

θέσης. Σε αρκετές περιπτώσεις η συγκέντρωση των παραπάνω στοιχείων βασίστηκε στην παράθεση των τουρκικών ονομασιών ερευνητών, που έκριναν σκόπιμο όχι μόνο να τις καταγράψουν, αλλά και να αποδώσουν στην αγγλική γλώσσα τη μετάφραση της εκάστοτε ονομασίας, όπως οι ερευνητές Wace & Thompson στο έργο τους «*Prehistoric Thessaly*». Επιπρόσθετα, η προσωπική παρατήρηση του πίνακα 1 του Χ. Τσουντα στο έργο του «*Αι Προϊστορικά ακροπόλεις Διμηνίου και Σέσκλου*», όπου αποτυπώνονται, από τον θεμελιωτή της ελληνικής προϊστορίας, οι τουρκικές και παλαιότερες ονομασίες πόλεων και κοινοτήτων της Θεσσαλίας, επέτρεψε την καταγραφή των παλαιότερων ονομασιών των θέσεων μας. Τέλος, αξίζει να επισημάνουμε ότι πολλές ονομασίες διασταυρώθηκαν με τις προφορικές μαρτυρίες κατοίκων της ευρύτερης περιοχής της Καρδίτσας, των Φαρσάλων και του Βόλου, που με ανιδιοτέλεια και αγάπη για τον τόπο τους έσπευσαν να εντοπίσουν και να μας μεταφέρουν παλαιότερες ονομασίες και τοπωνύμια της υπό μελέτη περιοχής. Η συνδρομή τους υπήρξε τεράστια και από τη θέση αυτή τους ευχαριστούμε θερμότατα (Σ. Κράβαρης, Ο. Νασιοπούλου-Παπακώστα).

Όσον αφορά στις παλαιότερες και σημερινές ονομασίες των θέσεων της περιοχής των Φαρσάλων, που συμπεριλήφθη στην παρούσα εργασία καθώς αποτελεί το ανατολικότερο όριο της Δυτικής Θεσσαλίας, άξια μνείας είναι η συμβολή του *Ατλαντα της ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας* του Κ. Γαλλή (1992). Για το λόγο αυτό θεωρήσαμε απαραίτητο να συμπεριλάβουμε αρχικά¹² στο αρχείο των θέσεων μας και την ονομασία της εκάστοτε θέσης σύμφωνα με τον παραπάνω «Ατλαντα», καθώς σε αντίθεση με την παρούσα έρευνα η ονομασία της εκάστοτε θέσης στο έργο του Γαλλή βασίστηκε στο όνομα του σύγχρονου δήμου ή κοινότητας ή οικισμού στην περιφέρεια του οποίου εμπίπτει η κάθε θέση (Γαλλής, 1992:85). Έτσι ο αναγνώστης θα έχει τη δυνατότητα ανατρέχοντας ίσως μελλοντικά στον *Ατλαντα της ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας* να εντοπίζει με μεγαλύτερη ευκολία τις θέσεις, που εμείς συμπεριλάβαμε στη συγκεκριμένη μελέτη και που εντάσσονται στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα.

Αναφορικά με την παλαιότερη ονομασία των θέσεων επιλέξαμε, όπου ήταν εφικτό, να αναφέρουμε και τις ονομασίες αρχαίων μεγάλων πόλεων σύμφωνα πάντα

¹² Ωστόσο λόγω του ότι η ονομασία των θέσεων, που αντλήσαμε από τον Γαλλή ταυτιζόταν με τις ονομασίες των αντίστοιχων θέσεων του δικού μας καταλόγου κρίναμε απαραίτητο να μην συμπεριλάβουμε τη συγκεκριμένη στήλη στον κατάλογο 1 του παραρτήματος Α. Πρόκειται για τις θέσεις: Δασόλοφος 1 (Δασόλοφος στον Άτλαντα), Ερέτρια και Υπέρεια 2 (Υπέρεια στον Άτλαντα).

με τις αρχαίες πηγές π. χ. ο οικισμός της Άρνης (αρ. κατ. 22) ταυτίζεται με την Ακρόπολη του αρχαίου Κιερίου, τη σημαντικότερη πόλη της περιοχής στην αρχαιότητα, ενώ σε ό, τι αφορά στην τουρκική ονομασία θεωρήσαμε καλό, όπου κατέστη δυνατό να επισημάνουμε το τουρκικό όνομα μαζί με την ελληνική ερμηνεία του. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τη Μαγούλα Μεγάλο Παζαράκι (αρ. κατ. 132)· η τουρκική ονομασία του χωριού, όπου υπάγεται η θέση, είναι Bazar και σημαίνει αγορά, παζάρι. Πρέπει να σημειώσουμε ότι εμείς απλά καταγράψαμε τα αρχαία τοπωνύμια, όπως τα εντοπίσαμε στη βιβλιογραφία, ωστόσο στην παρούσα εργασία δεν θα αναφερθούμε στις διαφορετικές απόψεις, που έχουν διατυπωθεί σε σχέση με την ακριβή θέση και την ταύτισή τους.

Προκειμένου η παρούσα μελέτη να έλθει εις πέρας ως προς τα ονόματα των θέσεων πολλά προβλήματα αντιμετωπίσαμε και πολλοί σκόπελοι «αναδύονταν» κατά καιρούς καθόλη τη διάρκεια της πορείας της έρευνάς μας. Στη συνέχεια αναφέρουμε κάποια από τα σημαντικότερα μεθοδολογικά προβλήματα, τα οποία αρκετές φορές μας αποθάρρυναν.

Ένα σημαντικό πρόβλημα, που κληθήκαμε να αντιμετωπίσουμε, ήταν το γεγονός ότι αρκετές από τις θέσεις τις συναντήσαμε στη βιβλιογραφία με διαφορετική ονομασία, αφού κάθε ερευνητής κυρίως στις επιφανειακές έρευνες έδιδε στις θέσεις διαφορετική ή κωδικοποιημένη ονομασία, ενίοτε το όνομα της κοινότητας ή του δήμου ή το ακριβές τοπωνύμιο της κοινότητας. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι στην επιφανειακή έρευνα του Α. Τσουκνίδα στην ευρύτερη περιοχή του Δομοκού μεταξύ των άλλων θέσεων εντοπίστηκε και η θέση Νέο Μοναστήρι 4 (125 στον αλφαβητικό κατάλογο θέσεων της παρούσης έρευνας)(Τσουκνίδα, 1994:110), ενώ η Σ. Δημάκη σύμφωνα με τις δικές της τοπογραφικές έρευνες κατέγραψε την ίδια θέση ως Μαγούλα Μαμαλούδη (Δημάκη, 1994:91). Το παραπάνω πρόβλημα αντιμετωπίστηκε, καθώς με μια προσεκτική μελέτη των γεωγραφικών στοιχείων και της τοπογραφίας των «δύο» θέσεων διαπιστώσαμε ότι τελικά πρόκειται για την ίδια θέση. Συχνό, επίσης, ήταν το φαινόμενο, κατά το οποίο αρκετές θέσεις αναφέρονταν από τους εκάστοτε ερευνητές με την παλαιότερη ή την τουρκική ονομασία τους και για την αποφυγή επανάληψης της ίδιας θέσης έπρεπε να διερευνήσουμε προσεκτικά και τις παλαιότερες ονομασίες των θέσεων και να επιχειρήσουμε την ταύτισή τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η θέση Παλαιόκαστρο Αμπελείας των Φαρσάλων, την οποία ο Feuer την αναφέρει με τη σύγχρονη ονομασία ως

Παλαιόκαστρο (Feuer, 1983:211), ενώ ο Halstead προσθέτει και την τουρκική ονομασία, ως Παλαιόκαστρο-Δερεγκλί (Halstead, 1984:240).

Το ότι η καταγραφή των ονομασιών των θέσεων αποτέλεσε τον μεγαλύτερο σκόπελο παρατηρείται και από το γεγονός ότι δεν προσδιορίζονταν πάντα από τους μεταγενέστερους ερευνητές, αν αρκετές θέσεις των προδρομικών ερευνών του Τσουντα, του Αρβανιτόπουλου και των Wace & Thompson έχουν ταυτιστεί ή όχι. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα εμείς να τις συμπεριλάβουμε στην έρευνά μας αντιμετωπίζοντας την πιθανότητα της επανάληψης κάποιων εξ αυτών.

Τέλος, αρκετοί ερευνητές, (όπως ο Συριόπουλος στο έργο του «*Προϊστορική κατοίκησης της Ελλάδος και η Γένεσις του Ελληνικού Έθνους*» και οι Γαλλής & Ορφανίδη στο «*Figurines of Neolithic Thessaly*») δεν κατέγραφαν πάντα το ακριβές τοπωνύμιο της εκάστοτε θέσης, αλλά το όνομα των κοινοτήτων ή του δήμου, στον οποίο ανήκε η κάθε θέση. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα σε αρκετές περιπτώσεις, όταν σε μια κοινότητα είχαν εντοπιστεί παραπάνω από δύο θέσεις, να μην γνωρίζουμε αν οι συγκεκριμένοι ερευνητές είχαν καταγράψει μία ήδη γνωστή στη βιβλιογραφία θέση ή κάποια καινούργια. Για αυτό σε μερικές περιπτώσεις συμπεριλάβαμε και τις θέσεις αυτές αποτολμώντας πιθανή επανάληψη προαναφερθείσας.

Νομοί-Επαρχίες

Η αποδελτίωση των προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας βασίστηκε στη διερεύνηση της επαρχίας, του δήμου και του νομού, που υπάγεται η εκάστοτε θέση. Στο συγκεκριμένο εγχείρημά μας λόγω των μεταβολών, που επήλθαν στους δήμους με το πρόγραμμα «Καποδίστριας», αρωγός μας υπήρξε η ιστοσελίδα του υπουργείου Εσωτερικών, όπου παραθέτονται ηλεκτρονικοί χάρτες ανά νομό με τις νέες ρυθμίσεις στους δήμους και στις κοινότητες (<http://ypes.gr/kapodistrias/greek/kapo/nomoi.htm>). Η βάση δεδομένων μας, επίσης, συμπεριέλαβε πληροφορίες σχετικές με τα γεωγραφικά στοιχεία της κάθε θέσης. Αρκετές ήταν οι περιπτώσεις εκείνες των θέσεων, για τις οποίες η ακριβής γεωγραφική τους θέση ήταν απροσδιόριστη. Δυστυχώς, οι ακριβείς γεωγραφικές συντεταγμένες των θέσεων μας ήταν άγνωστες (με εξαίρεση τη θέση 215), γεγονός, που δυσκόλεψε την έρευνά μας.

Συγκεκριμένα, σε αρκετές περιπτώσεις αναφερόταν από τους ερευνητές μόνο ότι ορισμένες θέσεις βρίσκονταν σε κάποιες συγκεκριμένες κοινότητες των πέντε υπό εξέταση νομών χωρίς να διευκρινίζονται περαιτέρω γεωγραφικά στοιχεία.

Χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η θέση Αγραπιδιά (αριθμός 11 του καταλόγου της παρούσης έρευνας), για την οποία ο Α. Τσουκνίδας αναφέρει απλώς ότι εντοπίζεται στο ομώνυμο χωριό της Φθιώτιδας (Τσουκνίδας, 1994:110). Το μεγαλύτερο πρόβλημα, όμως, εντοπιζόταν, όταν σε αρκετές περιπτώσεις σε μία κοινότητα επισημαίνονταν περισσότερες από μία θέσεις. Στο χωριό Βαρδαλή Φθιώτιδας π. χ. αναφέρεται η ύπαρξη έξι θέσεων σε διαφορετικές τοποθεσίες της ίδιας κοινότητας. Σε άλλες περιπτώσεις αναφερόταν απλά η θέση του εκάστοτε οικισμού ή ταφικού συνόλου σε σχέση με τη δυτική θεσσαλική πεδιάδα χωρίς να προσδιορίζεται η κοινότητα, η πόλη ή ο νομός, στον οποίο υπάγεται η εκάστοτε θέση. Χαρακτηριστικά επισημαίνουμε τη θέση Χαϊκάλι (αρ. κατ. 258), η οποία αναφέρεται από τον Halstead ότι βρίσκεται νοτιοανατολικά της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας (Halstead, 1994:240) χωρίς να παρέχονται περαιτέρω πληροφορίες.

Η ανεπάρκεια ακριβών γεωγραφικών στοιχείων και συντεταγμένων, καθώς και η έλλειψη χαρτογράφησης των συγκεκριμένων θέσεων από τους ερευνητές σε κάποιες περιπτώσεις, δεν επέτρεψε την ταύτιση τριών θέσεων και κατ' επέκταση την ακριβή τοποθέτησή τους επάνω στους χάρτες. Συγκεκριμένα, δεν κατέστη δυνατή η ταύτιση των θέσεων Μαυρακάδων (αρ. κατ. 180), Φαρσαλίτης (αρ. κατ. 253) και Χαϊκάλι (αρ. κατ. 258), καθώς οι θέσεις αυτές δεν αποτυπώνονται στους σύγχρονους οδικούς χάρτες, ενώ και ντόπιοι κάτοικοι της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, που ερωτήθησαν, δεν γνώριζαν ούτε είχαν ακουστά τα συγκεκριμένα τοπωνύμια. Έτσι, παρά τις επίμονες προσπάθειές μας εντοπισμού των παλαιότερων ή νέων ονομασιών των συγκεκριμένων θέσεων δεν καταφέραμε να εντοπίσουμε τα τοπωνύμια αυτά. Παραταύτα η χαρτογράφησή τους στην παρούσα έρευνα ήταν επιβεβλημένη για τη διερεύνηση της κατανομής στο χώρο της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας (διεξοδική αναφορά για τη χαρτογράφηση των δεδομένων ακολουθεί).

Η έλλειψη ακριβών γεωγραφικών στοιχείων και συντεταγμένων, επιπρόσθετα, δημιούργησε αρκετά προβλήματα στην αρχειοθέτηση των βιβλιογραφικών μας πληροφοριών. Σε αρκετές περιπτώσεις δεν ήταν λίγες οι θέσεις, στις οποίες εντοπίστηκαν δύο ή περισσότερες εγκαταστάσεις ή ταφικά σύνολα με διαφορετική χρονολόγηση. Το πρόβλημά μας συνίστατο στο γεγονός ότι πολύ πιθανόν να επρόκειτο για δύο διαφορετικές θέσεις, που εντοπίστηκαν στην ίδια μεν περιοχή, αλλά σε διαφορετικές τοποθεσίες. Ωστόσο, όμως, η έλλειψη γεωγραφικών στοιχείων δεν επέτρεψε να υποστηρίξουμε την παραπάνω πεποίθηση και προκειμένου να

διασώσουμε την πληροφορία και να αποφύγουμε το ενδεχόμενο επανάληψης της ίδιας πιθανόν θέσης καταγράψαμε τις δύο θέσεις ως μία..

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της κοινότητας Αγίου Θεοδώρου Καρδίτσας. Στην Αυγή της Θεσσαλικής Προϊστορίας ο Δ. Θεοχάρης αναφέρει ότι στην παραπάνω κοινότητα εντόπισε μία πιθανολογούμενη ακεραμεική θέση, η οποία χρήζει ανασκαφικών εργασιών, ώστε να επιβεβαιωθεί και στρωματογραφικά η πρώιμη αυτή χρονολόγηση (Θεοχάρης, 1967:75). Ο Halstead το 1984 στη διδακτορική του διατριβή αναφέρει ότι στην παραπάνω κοινότητα εντοπίστηκαν λείψανα Αρχαιότερης και Μέσης Νεολιθικής χωρίς να προσδιορίζει περαιτέρω ακριβή γεωγραφικά στοιχεία (Halstead, 1984:241). Πιθανώς οι δύο παραπάνω μελετητές αναφέρονταν στην ίδια θέση, που εντοπίστηκε σε απροσδιόριστο μέχρι στιγμής σημείο της κοινότητας. Το πρόβλημα, όμως, έγινε έντονο, όταν ήρθε στα χέρια μας ένα εγχειρίδιο τοπικής ιστορίας του νομού Καρδίτσας, όπου οι ντόπιοι ερευνητές-συγγραφείς έκαναν λόγο για πρόσφατη ανακάλυψη ενός θολωτού μυκηναϊκού τάφου σε απροσδιόριστο σημείο της ίδιας κοινότητας.

Κατηγορίες θέσεων και είδη οικισμών

Η αποδελτίωση των προϊστορικών θέσεων της Δυτικής Θεσσαλίας βασίστηκε στην καταγραφή βασικών χαρακτηριστικών τους γνωρισμάτων. Συγκεκριμένα, επιχειρήσαμε να αρχειοθετήσουμε τις θέσεις μας με βάση το είδος της εγκατάστασης, αν δηλαδή πρόκειται για πεδινή, λοφώδη, ορεινή, λιμναία-παραλίμνια, παραποτάμια θέση ή εάν πρόκειται για σπηλαιοκατοίκηση, καθώς και την κατηγορία της κατοίκησης, αν πρόκειται για χαμηλό γήλοφο (μαγούλα), επίπεδο ή μη οικισμό, νεκροταφείο, σπήλαιο κλπ. Ακόμη, μέριμνά μας ήταν να εντοπίσουμε, όπου ήταν δυνατόν τη σημερινή μορφή της θέσης (αν είναι ευδιάκριτη ή μη, αν καλλιεργείται κι αν έχει καταστραφεί από την συνεχή άρωση), το ύψος και τη διάμετρό της (όπου ήταν δυνατή η αναφορά στις συγκεκριμένες μεταβλητές οι διαστάσεις των θέσεων παραθέτονται σε μέτρα), το απόλυτο υψόμετρο, στο οποίο βρίσκεται η καθεμία θέση, καθώς και την επιφάνεια-έκταση, που αυτή καταλαμβάνει σε τετραγωνικά μέτρα. Επίσης, σκοπός μας ήταν να προσδιορίσουμε την ακριβή τοποθεσία των θέσεων, αν δηλαδή βρίσκονται στην πεδιάδα, σε βουνό κλπ. Για το λόγο αυτό αποφασίσαμε να διερευνήσουμε τρεις παραμέτρους: αν βρίσκονται στην πεδιάδα, αν εντοπίζονται σε χαμηλό υψόμετρο (ορίζοντας το χαμηλό υψόμετρο από 100-500μ. από την πεδιάδα) και αν βρίσκονται σε μέσο υψόμετρο, το οποίο ορίσαμε από 500-1015μ. Η τριμερής

αυτή διαίρεση στηρίχθηκε στην κλίμακα υψομετρικής διαφοράς, που παραθέτεται στους ταξιδιωτικούς χάρτες Road (3 Ήπειρος / Θεσσαλία και 4 Στερεά Ελλάδα) σε συνεργασία με τη γεωγραφική υπηρεσία στρατού (Γ.Υ.Σ) κλίμακας 1:250 000.

Καταρχάς, θεωρήσαμε πεδινή μια θέση, που είτε βρίσκεται σε πεδιάδα είτε σε χαμηλό υψόμετρο (100-500μ.), ενώ ημιορεινές και ορεινές όσες βρίσκονταν σε μέσο υψόμετρο (500-1015μ.). Ακόμη, θεωρήθηκαν παραποτάμιες όσες θέσεις εντοπίστηκαν σε κοντινή απόσταση από ποταμό, παραπόταμο, ρέμα κλπ., ενώ λιμναίες-παραλίμνιες εκείνες, που συγκεντρώνονται εντός και εκτός της αποξηραμένης λίμνης Ξυνιάδας. Σε σχέση με την κατηγορία των θέσεων (με εξαίρεση τις θέσεις εκείνες, οι οποίες προσδιορίζονταν από τους μελετητές ότι επρόκειτο για μαγούλες, νεκροταφεία, σπήλαια, επίπεδοι οικισμοί κλπ.) λόγω του ότι για ένα μεγάλο ποσοστό θέσεων παρέμενε αδιευκρίνιστη η κατηγορία αποφασίσαμε να την «προσδιορίσουμε» στα πλαίσια της παρούσας μελέτης με βάση την τοπογραφία και τα γεωγραφικά στοιχεία της θέσης. Για παράδειγμα, αν μία θέση αναφερόταν ότι βρισκόταν σε βουνό και γνωρίζαμε ότι επρόκειτο για εγκατάσταση τη θεωρήσαμε οικισμό σε βουνό, αν σε λόφο οικισμό σε λόφο κ. ο. κ.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνουμε ότι η παρούσα εργασία αποτελεί μια άσκηση επί χάρτου και για το λόγο αυτό είναι πολύ πιθανό οι τιμές, που εμείς δώσαμε στις μεταβλητές «ΕΙΔΟΣ ΘΕΣΗΣ», «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ», «ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΣΗΣ», «ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΘΕΣΗΣ», να απέχουν από τις πραγματικές. Στην πραγματικότητα υπάρχουν αντικειμενικοί ορισμοί των υψομέτρων για την πεδιάδα, το λόφο, τις ημι-ορεινές κλπ. περιοχές (Τρανταλίδου, προσωπική επισήμανση). Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τις τιμές, που έδωσε ο Γαλλής στις προϊστορικές θέσεις της ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας σε σχέση με το απόλυτο υψόμετρο (0-100μ., 100-200μ., 200-400μ., άνω των 400μ.). Ωστόσο, όμως, η μελέτη μόνο του βιβλιογραφικού υλικού και η αδυναμία στα πλαίσια της συγκεκριμένης εργασίας συστηματικής επί τόπου έρευνας των θέσεων μας υπαγόρευσε τις τιμές των πινάκων, που παραθέτουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Νεκροταφεία

Λόγω του ότι σε μερικές θέσεις, όπως η Πλατειά μαγούλα Ζάρκου (αρ. κατ. 218, 219), όπου εκτός από τον οικισμό εντοπίστηκε και νεκροταφείο, θεωρήσαμε σκόπιμο να συμπεριλάβουμε τις συγκεκριμένες θέσεις ξεχωριστά με στοιχείο διαφοροποίησης τα αρχικά (Ε) εγκατάσταση και (Ν) νεκροταφείο.

Αναφορικά με την κατηγορία της θέσης ο όρος «νεκροταφείο» αντικατροπτίζει την ύπαρξη συστάδας τάφων (από δύο και πάνω). Ωστόσο, όμως σε δύο περιπτώσεις, στην Κούφια Ράχη Γεωργικού (αρ. κατ. 89) και στην Αστρίτσα (αρ. κατ. 25) η απόδοση του παραπάνω όρου είναι καταχρηστική, αφού και στις δύο περιπτώσεις εντοπίστηκαν ένας θολωτός και ένας κιβωτιόσχημος τάφος αντίστοιχα. Η σκέψη μας για την απόδοση του όρου νεκροταφείου και όχι ταφικού συνόλου ή μεμονωμένης ταφής στις συγκεκριμένες θέσεις καθοδηγήθηκε από την υπόθεση του Θεοχάρη (Θεοχάρης, 1960:171) ότι σχετικά με την πρώτη θέση «η πλησιέστερα μυκηναϊκή θέσις, εις την οποίαν είναι δυνατόν να ανηκεν ο τάφος, δεν έχει ακόμη εντοπισθεί. Υποθέτω, ότι η πιθανωτέρα θέση είναι το ύψωμα του ανατολικάς της Καρδίτσης χωρίου Κουρτέσου». Υποθέτουμε δηλαδή ότι οι συγκεκριμένοι τάφοι εντάσσονται στα πλαίσια εκτεταμένων νεκροταφείων, που ακόμη δεν έχουν εντοπισθεί.

Χρονολόγηση των θέσεων

Σε ανεξάρτητο πεδίο της β/δ καταγράψαμε τις πληροφορίες σχετικά με τη χρονολογική περίοδο και τη φάση κάθε θέσης. Οι θέσεις της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, που αναφέρονται ως ακεραμικές (Άγιος Θεόδωρος / Άγιοι Θεόδωροι (αρ. κατ. 9), Γκέκα / Αχίλλειο Φαρσάλων (αρ. κατ. 47), Μαγούλα Κοσκινά (αρ. κατ. 117), Μούτα-Θεόπετρα Καλαμπάκας (αρ. κατ. 184) θεωρήθηκαν αβέβαιες λόγω του ότι δεν είναι ακόμη στρωματογραφικά τεκμηριωμένες. Για το λόγο αυτό αποφασίσαμε τις τέσσερις αυτές θέσεις να τις συμπεριλάβουμε τόσο στα στατιστικά συμπεράσματά όσο και στους χάρτες ως θέσεις της Αρχαιότερης Νεολιθικής.

Επίσης, σε αρκετές περιπτώσεις δεν προσδιοριζόταν από τους ερευνητές η φάση, στην οποία χρονολογούνται τα διάφορα ευρήματα, που παρουσιάζονταν στις εκάστοτε δημοσιεύσεις παρά μόνο η γενική περίοδος κατοίκησης (Νεολιθική, Χαλκοκρατία κλπ.). Τέλος, δεν ήταν και λίγες οι περιπτώσεις, κατά τις οποίες οι ερευνητές δεν ανέφεραν με σαφήνεια σε ποια περίοδο ανήκουν τα εκάστοτε ευρήματα, με αποτέλεσμα να τα τοποθετούν μεταξύ δυο περιόδων (π. χ. Νεολιθική / Χαλκοκρατία). Το γεγονός αυτό δεν επέτρεψε την ακριβή τροφοδότηση της βάσης μας, αφού αναγκαστήκαμε, προκειμένου να μη χαθεί η πληροφορία ή να «τοποθετήσουμε» τα ευρήματα αυθαίρετα σε μια από τις περιόδους ή και στις δύο αναφερόμενες από τους ερευνητές. Πρόβλημα, όμως, αντιμετωπίσαμε κι όταν η χρονολόγηση κάποιων θέσεων εκφραζόταν επιφυλακτικά από τους ερευνητές. Τέλος, αξίζει να επισημάνουμε ότι σε αρκετές περιπτώσεις δεν αναφερόταν από τους

ερευνητές η χρονολογική περίοδος, στην οποία τοποθετείται χρονικά μια θέση, ενώ η μόνη πληροφορία, που δινόταν ήταν ότι επρόκειτο για προϊστορική θέση.

Στο σημείο αυτό επιβάλλεται να διευκρινίσουμε ότι θέλουμε απλά να καταγράψουμε εδώ τα προβλήματα, που αντιμετωπίσαμε κατά την τροφοδότηση της β/δ κατανοώντας ότι σε αρκετές περιπτώσεις η χρονολόγηση των ευρημάτων και κατ' επέκταση των φάσεων μιας αρχαιολογικής θέσης δεν είναι πάντα δυνατή, κυρίως όταν πρόκειται για θέσεις, που εντοπίζονται μόνον κατά την επιφανειακή έρευνα ή εξαιτίας της κακής κατάστασης των ευρημάτων, της ανυπαρξίας οικονομικών κονδυλίων για την ολοκλήρωση της μελέτης, της συντήρησης τους και άλλων παραμέτρων, που στην παρούσα μελέτη δεν θα θίξουμε. Τέλος, κρίναμε σκόπιμο να συμπεριλάβουμε στην αποδελτίωση την μεταβλητή «ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ», που αφορά κυρίως στη Νεολιθική εποχή, προκειμένου να διερευνήσουμε την εξέλιξη της νεολιθικής κεραμικής στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα και να την αντιπαραβάλλουμε ίσως με τους «πολιτισμούς», που απαντούν στην Ανατολική Θεσσαλία και σε ποια συχνότητα.

Ιστορικό της έρευνας-είδη αρχαιολογικών επεμβάσεων

Στη συνέχεια ακολουθούν τα πεδία, όπου καταγράψαμε τις ανασκαφικές πληροφορίες για κάθε θέση, όπως για το ποιος εντόπισε ή ανέσκαψε τη θέση, ποια χρονική περίοδο (πριν ή μετά το 1960), ποιο ήταν το είδος της έρευνας (συστηματική ανασκαφή, δοκιμαστική τομή, επιφανειακή έρευνα) και ποιο ήταν το αποτέλεσμα, ποια πολιτισμική περίοδο και φάση δηλαδή, συγκέντρωσε στοιχεία ανθρώπινης δραστηριότητας η κάθε θέση.

Αρχαιολογικά δεδομένα

Επιδιώκοντας να διερευνήσουμε την ύπαρξη και το είδος των αρχαιολογικών λείψανων και των κινητών ευρημάτων των προϊστορικών θέσεων χρησιμοποιήσαμε 21 διαφορετικές μεταβλητές, που θα επέτρεπαν την επίτευξη του παραπάνω στόχου. Οι μεταβλητές αυτές είναι οι εξής: ευρήματα, αρχιτεκτονικά λείψανα, αρχιτεκτονικές κατασκευές, κεραμική, ταφές, μέταλλα, λίθινα, οστέινα, πήλινα, μαρμάρινα αντικείμενα, πρώτες ύλες (εννοώντας κονδύλους ή πυρήνες), εργαλεία-λαξευμένα τέχνηρα, τυπολογία εργαλείων, υλικό κατασκευής εργαλείων (πυριτόλιθος, οψιανός, οστό, χαλαζίας κλπ.), σφονδύλια, ειδώλια, πανίδα, χλωρίδα, ιχθυοπανίδα, όστρεα, άλλα ευρήματα. Στο σημείο αυτό θέλουμε να αναφέρουμε ότι σε όλες τις μεταβλητές,

που αφορούν στο είδος των ευρημάτων, συμπεριλάβαμε και πεδία, που αφορούσαν σε μία σύντομη περιγραφή της εκάστοτε κατηγορίας των ευρημάτων.

Πολλές ήταν οι δυσκολίες για την συμπλήρωση των παραπάνω πεδίων λόγω του διαφορετικού βαθμού δημοσίευσης των ευρημάτων των θέσεων, αλλά και πολλών ασαφειών ως προς την ύπαρξη ορισμένων κατηγοριών κινητών ευρημάτων. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε την περίπτωση του Παλαιόκαστρου Αμπελείας, όπου μεταξύ άλλων εντοπίστηκαν και οστά χωρίς να προσδιορίζεται αν ανήκαν σε ανθρώπινα ή σε ζωικά σκελετικά κατάλοιπα έχοντας ως απόρροια την αδυναμία ένταξης του παρόντος στοιχείου σε κάποια από τις κατηγορίες της β/δ.

Αρχιτεκτονικά λείψανα

Στη συγκεκριμένη μεταβλητή συμπεριλάβαμε μόνο ό, τι αφορά σε κατάλοιπα οικιών, τοίχων, οχυρώσεων και άλλων συναφών κτισμάτων, ενώ θεωρήσαμε σωστό να τη διαφοροποιήσουμε από τη μεταβλητή «ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ», όπου εντάξαμε ανοιχτές εστίες, λάγκους απορριμμάτων, βόθρους, κεραμικούς κλιβάνους κλπ. Την ίδια σύμβαση ακολουθήσαμε και για τα ταφικά σύνολα, τα οποία δεν συμπεριλήφθησαν στη μεταβλητή «ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΚΑΤΑΛΟΠΙΑ», αλλά σε μία ξεχωριστή, η οποία περιελάμβανε αποκλειστικά ταφές και τάφους.

Κινητά ευρήματα

Κεραμική

Στη συγκεκριμένη μεταβλητή συμπεριλάβαμε μόνο ό, τι αφορούσε είτε σε ακέραια αγγεία είτε σε όστρακα.

Αντικείμενα από πηλό

Στην κατηγορία αυτή δεν συμπεριλήφθη η κεραμική, παρά μόνο τα ειδώλια και τα σφονδύλια, τα οποία κρίναμε απαραίτητο να τα εξετάσουμε και ως ξεχωριστές κατηγορίες.

Λίθινα αντικείμενα

Στη συγκεκριμένη κατηγορία συμπεριλάβαμε ευρήματα, όπως ειδώλια, σφραγίδες, σφονδύλια, αγγεία, κοσμήματα, καθώς και τα λαξευμένα τέχνηρα, τα οποία, ωστόσο, τα εντάξαμε και σε ξεχωριστή μεταβλητή με την ομώνυμη ονομασία.

Εργαλεία

Στη συγκεκριμένη μεταβλητή συμπεριλάβαμε εργαλεία λίθινα κυρίως από οψιανό και πυριτόλιθο, ενώ αναφορικά με την τυπολογία εντάξαμε εδώ εργαλεία από λειασμένο λίθο, όπως πελέκεις, σμίλες κ.α. και λαξευμένα τέχνηρα άλεσης και τριβής. Στην ίδια κατηγορία συμπεριλάβαμε και τα οστέινα εργαλεία, τα οποία απομονώσαμε από την κατηγορία οστέινα αντικείμενα.

Οστέινα αντικείμενα

Στην κατηγορία αυτή θεωρήσαμε καλό να συμπεριλάβουμε όσα αντικείμενα από οστό ή κέρατο εντοπίσαμε κατά την καταγραφή των δεδομένων μας είτε πρόκειται για περόνες, χάντρες κ.α.

Κοσμήματα

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει χάντρες, βραχιόλια, περίπτα από όστρεο, λίθο ή άλλο υλικό, που χρησιμοποιήθηκαν ως κοσμήματα από τους προϊστορικούς οικιστές της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας.

Διάφορα

Στην κατηγορία αυτή συμπεριλάβαμε τα ευρήματα, τα οποία λόγω της έλλειψης προσδιορισμού του υλικού κατασκευής τους δεν κατέστη δυνατό να τα εντάξουμε σε μια από τις προαναφερθείσες κατηγορίες.

Βιβλιογραφία

Για την κάθε θέση δίνεται σε ανεξάρτητο πεδίο η κυριότερη βιβλιογραφία (βλ. παραρτήματα Α1 και Α4), ενώ στο τέλος της εργασίας παραθέτεται η γενική βιβλιογραφία, που χρησιμοποιήσαμε. Για τις θέσεις, που υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία και κυρίως για όσες έχουν συστηματικά ή δοκιμαστικά ανασκαφεί, περιλήφθησαν οι σημαντικές εκθέσεις ανασκαφών και οι οριστικές δημοσιεύσεις ως το Μάρτιο του 2003. Για το λόγο αυτό μεταγενέστερες τυχόν μελέτες για κάποιες από τις προϊστορικές θέσεις της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας δεν συμπεριλήφθησαν. Για κάποιες θέσεις (βλ. Αγριοκέρασο και Παλαιόκαστρο Πετρωτού), που έχουν ανασκαφεί προσφάτως και δεν κατέστη δυνατή η μέχρι στιγμής έκθεση των αρχαιολογικών ευρημάτων θεωρήσαμε καλό να βασιστούμε σε πρόχειρες δημοσιεύσεις στον τοπικό τύπο ή σε προφορικές ανακοινώσεις και επισημάνσεις των

ίδιων των ανασκαφών. Επίσης, πρέπει να επισημάνουμε ότι η βιβλιογραφία, που εμείς χρησιμοποιήσαμε αφορά κυρίως σε ελληνικές και αγγλικές δημοσιεύσεις, καθώς και γαλλικά ή γερμανικά κείμενα, που έτυχαν ελληνικής μετάφρασης σε τοπικά περιοδικά.

Τέλος, κρίνουμε απαραίτητο να επισημάνουμε ότι πρόβλημα αντιμετωπίσαμε και στη συγκέντρωση του βιβλιογραφικού μας υλικού, καθώς στην προσπάθειά μας να συγκεντρώσουμε όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες για τις προϊστορικές θέσεις της Δυτικής Θεσσαλίας από παραπομπές κειμένων προγενέστερων ερευνητών διαπιστώσαμε ότι αρκετές από τις βιβλιογραφικές παραπομπές ήταν μερικές φορές λανθασμένες.

Παρουσίαση των πληροφοριών της β/δ

Κατάλογοι θέσεων (Παράρτημα Α)

Η διαχείριση των πληροφοριών των πεδίων της β/δ μάς οδήγησε στα εξής: στην παρουσίαση μιας πρώτης στατιστικής προσέγγισης των διάφορων πληροφοριών, που θα παρουσιάσουμε αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο (κεφ. 6). Στην σύνταξη ενός αναλυτικού καταλόγου των προϊστορικών θέσεων της Δυτικής Θεσσαλίας, καθώς και ενός καταλόγου αναλυτικότερων λημμάτων για τις πιο σημαντικές θέσεις (παράρτημα Α1-Α7). Στο παράρτημα Α1 παρατίθενται ο αλφαβητικός κατάλογος των προϊστορικών θέσεων της Δυτικής Θεσσαλίας. Ο κατάλογος αυτός περιλαμβάνει ένα επιλεγμένο μέρος των πληροφοριών της β/δ. Ειδικότερα, συμπεριλαμβάνονται οι ονομασίες της κάθε θέσης (η σημερινή, η παλαιότερη και η τουρκική), ο νομός, στον οποίο υπάγεται η κάθε θέση, τα γεωγραφικά στοιχεία, η πολιτισμική περίοδος και φάση και τέλος η βιβλιογραφία της εκάστοτε θέσης. Κρίναμε σκόπιμο, τέλος, να συμπεριλάβουμε στο παράρτημα Α4 αναλυτικότερα λήμματα για τις σημαντικότερες προϊστορικές θέσεις της περιοχής, όπου παρέχονται πληροφορίες σχετικές με τη γεωγραφική θέση, τη χρονολόγηση, τα ανασκαφικά δεδομένα και τα ευρήματα καθώς και τη βιβλιογραφία. Οι θέσεις παρουσιάζονται κατά αλφαβητική σειρά του ονόματος εκάστης. Τη σειρά αυτή ακολούθησε και η αρίθμηση των θέσεων. Στο παράρτημα Α2 δίδεται ένας σύντομος αλφαβητικός κατάλογος των προϊστορικών θέσεων και ένας δεύτερος κατάλογος ανά νομό παρατίθεται στο παράρτημα Α3.

Χάρτες (Παράρτημα Β)

Στο παράρτημα Β παραθέτουμε τους χάρτες (εκτός από τους χάρτες, που συγκεντρώσαμε σε σχέση με τη χαρτογράφηση της Θεσσαλίας), που σχεδιάσαμε στα πλαίσια της παρούσης μελέτης. Στο σημείο αυτό επιβάλλεται να υπενθυμίσουμε ότι ο σχεδιασμός των χαρτών της παρούσης μελέτης βασίστηκε στους ταξιδιωτικούς χάρτες Road (3 Ήπειρος / Θεσσαλία και 4 Στερεά Ελλάδα), που βασίστηκαν στους χάρτες της γεωγραφικής υπηρεσίας στρατού (Γ.Υ.Σ) και έγιναν σε κλίμακα 1:250 000. Στους ίδιους χάρτες στηριχθήκαμε στην προσπάθεια εφαρμογής του μοντέλου του «εγγύτερου γείτονα», που αναζητήσαμε την εφαρμογή του μόνο στις νεολιθικές θέσεις της υπό μελέτης περιοχής. Αξίζει να διευκρινίσουμε ότι για την εφαρμογή του μοντέλου απαραίτητη ήταν η δημιουργία κύκλων με κέντρο την εκάστοτε θέση και με ακτίνα 2,5 χλμ. (διάμετρο 5 χλμ.). Για την ακριβή απόδοση της ακτίνας των κύκλων στο χάρτη βασιστήκαμε στην κλίμακα, που παρατίθεται σε χιλιόμετρα, στους χάρτες Road. Το μοντέλο αυτό δεν εφαρμόστηκε για τις θέσεις της εποχής του Χαλκού, της όψιμης δηλαδή προϊστορίας, όπου το «διαμορφωτικό» στάδιο αστικοποίησης έχει πλέον αρχίσει (από την Πρωτοελλαδική II περίοδο) (Κόνσολα, 1984:170-171).

Στο χάρτη B28 έχουμε συμπεριλάβει το σύνολο των προϊστορικών θέσεων της Δυτικής Θεσσαλίας και τις σημαντικότερες θέσεις της Ανατολικής (ο χάρτης αυτός αντιστοιχεί στο παράρτημα Α1). Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι θέσεις της Νεολιθικής περιόδου, όπου εντοπίστηκαν οικιστικά κατάλοιπα, ανά φάση και ανά νομό (B29-38). Ακολουθούν 15 θεματικοί χάρτες (B39-53), όπου παρουσιάζονται οι νεολιθικές θέσεις της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας ανά φάση και νομό και εφαρμόζεται μια πρώτη προσπάθεια χωρικής ανάλυσης. Στη συνέχεια στο χάρτη B54 παρουσιάζονται οι θέσεις της Χαλκοκρατίας των υπό εξέταση νομών. Όσον αφορά στη χαρτογράφηση των θέσεων αξίζει να επισημάνουμε ότι αποτυπώνονται οι ποταμοί και οι παραπόταμοι του κάθε νομού, οι λίμνες, καθώς και η διάκριση της πεδιάδας από το χαμηλό υψόμετρο. Στους χάρτες παραθέτουμε τις θέσεις με τον αύξοντα αριθμό του καταλόγου των θέσεων (βλ. παράρτημα Α1-Α2).

Η χαρτογράφηση των θέσεων βασίστηκε μόνο στις βέβαιες προϊστορικές θέσεις της περιοχής, που ερευνήσαμε, ενώ εύλογο είναι αναφορικά με την αποτύπωσή τους στο χάρτη ότι προσπαθήσαμε να είναι όσο το δυνατόν πιο κοντά στην πραγματικότητα. Τέλος, επισημαίνουμε ότι η ανεπάρκεια των γεωγραφικών πληροφοριών των θέσεων: Θέση 57 των Τσουντα και των W&T (αρ. κατ. 74), Καρδίτσα (ανατολικά) (αρ. κατ. 78), Μαυρακάδων (αρ. κατ. 180), Ομόλιον (αρ. κατ.

202), Φαρσαλίτης (αρ. κατ. 253) δεν επέτρεψε ίσως την ορθή αποτύπωσή τους στους χάρτες. Δεν συμπεριλάβαμε, τέλος, τη θέση Χαικάλι (αρ. κατ. 258) λόγω του ότι οι γεωγραφικές πληροφορίες είναι ανεπαρκείς, που δεν επιτρέπουν καν την ένταξή τους σε έναν από τους υπό εξέταση νομούς της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας.

Κατάλογοι εικόνων (Παράρτημα Γ)

Στο τελευταίο παράρτημα (Γ) παραθέτουμε τις εικόνες, που συγκεντρώσαμε στα πλαίσια της παρούσας έρευνας. Στο παράρτημα Γ1 θεωρήσαμε σκόπιμο να συμπεριλάβουμε τις εικόνες, που αντιστοιχούν σε όλα τα κεφάλαια της μελέτης μας, ενώ στο Γ2 παραθέτουμε τις εικόνες και τα σχέδια, που αντιστοιχούν στα παραρτήματα Α1-Α2 και Α4 (ως προς την αρίθμηση των εικόνων του παραρτήματος Γ2 σημειώνουμε ότι αυτή συνεχίζει την αρίθμηση του καταλόγου Γ1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΑΝΟΜΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

Σκοπός της παρούσης εργασίας, όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή, είναι η προσπάθεια μιας πρώτης στατιστικής προσέγγισης των προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας. Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιάσουμε τα στατιστικά συμπεράσματα, που προέκυψαν από τη διαχείριση των πληροφοριών της β/δ των θέσεων της Δυτικής Θεσσαλίας υπό τη μορφή πινάκων και γραφικών παραστάσεων. Πρόθεσή μας είναι να επιδιώξουμε στη συνέχεια μια πρώτη συγκριτική προσέγγιση της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας με την ανατολική, βασιζόμενοι για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου στον *Ατλαντα των προϊστορικών οικισμών της ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας* του Κ. Γαλλή (1992). Φιλοδοξία μας, τέλος, είναι ο αναγνώστης να αποκτήσει μια συνολική και πλήρη εικόνα αναφορικά με την προϊστορική κατοίκηση της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλίας.

Ο συνολικός αριθμός των προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, που προέκυψε από τη β/δ, ανέρχεται στις 262. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε ότι σε ορισμένους πίνακες, όπως στον πίνακα, που υποδηλώνει την κατανομή των πολιτισμικών περιόδων της προϊστορίας στην υπό εξέταση περιοχή, ο αριθμός των θέσεων διαφοροποιείται, γιατί η κάθε θέση μπορεί να κατοικείται σε πολλές χρονολογικές περιόδους. Ακόμη, και στους συνθετικούς πίνακες της συγκεκριμένης έρευνας, όπου συνδυάζεται μια οποιαδήποτε μεταβλητή με τη μεταβλητή «ΠΕΡΙΟΔΟΣ» ο αριθμός των θέσεων θα αυξάνεται κατά 1.

Παρουσίαση και σχολιασμός στατιστικών συμπερασμάτων της προϊστορικής κατοίκησης της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας

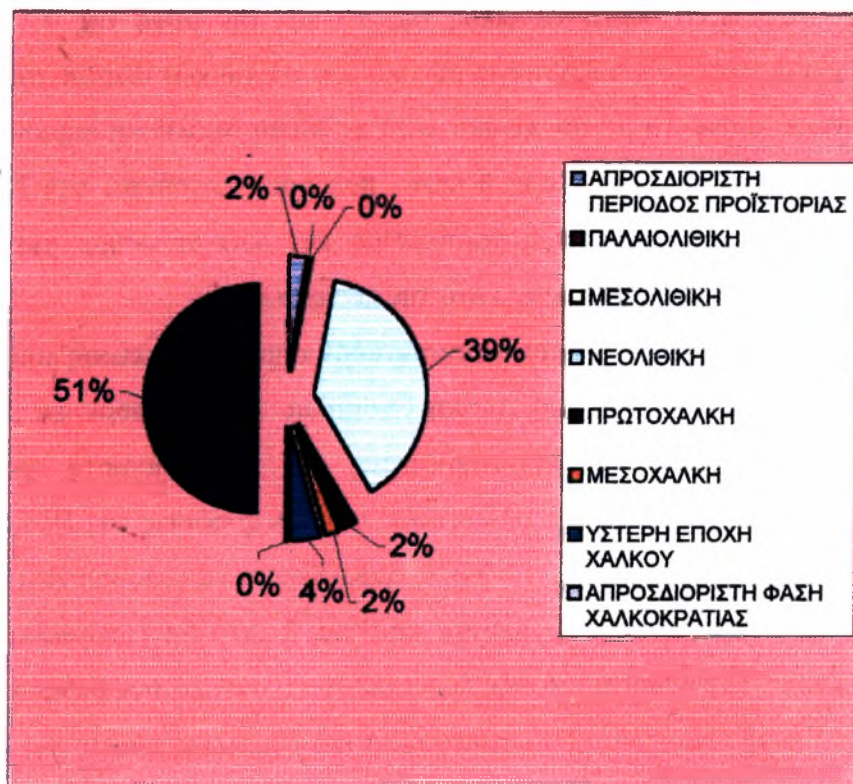
1. Κατανομή των θέσεων κατά χρονολογική περίοδο

Αρχικά, επιδιώξαμε να διερευνήσουμε την κατανομή των πολιτισμικών περιόδων της προϊστορίας στην υπό εξέταση περιοχή. Όπως γίνεται φανερό από τον πίνακα και

το γράφημα 1, που ακολουθούν, από το σύνολο των 263 προϊστορικών θέσεων της περιοχής το 5% (13 θέσεις) εμφανίζουν ίχνη ανθρώπινης δραστηριότητας σε απροσδιόριστη από τους ανασκαφείς και τους ερευνητές περίοδο της προϊστορίας. Πολύ χαμηλός είναι ο αριθμός των θέσεων, που είχαν κατοικηθεί κατά την Παλαιολιθική και Μεσολιθική περίοδο. Πρόκειται για το σπήλαιο Μούτα-Θεόπετρα Καλαμπάκας (αρ. κατ. 184), στο οποίο έχει εντοπιστεί μια βεβαιωμένη στρωματογραφικά ακολουθία από την Μέση Παλαιολιθική έως και τη Νεολιθική εποχή (βλ. αντίστοιχο λήμμα παραρτήματος Α4 και κεφ. 7).

Το μεγαλύτερο ποσοστό των θέσεων 78% (203 θέσεις) της Δυτικής Θεσσαλίας ανήκει στη Νεολιθική εποχή. Και αυτό είναι αναμενόμενο, αφού η ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας υπήρξε η κοιτίδα του νεολιθικού πολιτισμού έχοντας να επιδείξει σημαντικότερες θέσεις. Η μετατόπιση του κέντρου βάρους της κατοίκησης με την έναρξη της 3^{ης} χιλιετίας προς τα νότια (Δημακοπούλου, 1996:191) αποτυπώνεται με σαφή τρόπο και στο χώρο της Δυτικής Θεσσαλίας. Συμβουλευόμενοι τον πίνακα 1 διαπιστώνουμε ότι μόλις το 5% των θέσεων (12 θέσεις) μαρτυρά κατοίκηση κατά την Πρωτοελλαδική περίοδο, το 4% (10 θέσεις) κατά τη Μεσοελλαδική, το 8% (22 θέσεις) εμφανίζει ίχνη ανθρώπινης εγκατάστασης και δραστηριότητας κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ	Άθροισμα	%
ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑΣ	13	5
ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ	1	0
ΜΕΣΟΛΙΘΙΚΗ	1	0
ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	203	78
ΠΡΩΤΟΧΑΛΚΗ	12	5
ΜΕΣΟΧΑΛΚΗ	10	4
ΥΣΤΕΡΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ	22	8
ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΦΑΣΗ ΧΑΛΚΟΚΡΑΤΙΑΣ	1	0
Γενικό Άθροισμα	263	100

Πίνακας-Γράφημα 1: Κατανομή των πολιτισμικών περιόδων στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα

Ο πίνακας 2, παρουσιάζει την κατανομή των θέσεων ανά περίοδο και φάση. Μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι στην υπό εξέταση περιοχή εντοπίστηκαν 13 θέσεις απροσδιώριστης από τους ερευνητές χρονολογικής περιόδου και φάσης, ενώ αναφορικά με τις πρωιμότερες περιόδους της Απώτερης προϊστορίας συμπεραίνουμε ότι η συχνότητα των θέσεων είναι εξαιρετικά χαμηλή (στο σπήλαιο της Θεόπετρας αντιπροσωπεύονται στρωματογραφικά 2 φάσεις της Παλαιολιθικής, η Μέση και η Ανώτερη). Επίσης, η ίδια θέση μας παρέχει τις μοναδικές μέχρι στιγμής αρχαιολογικές μαρτυρίες, στρωματογραφικά τεκμηριωμένες για την ύπαρξη της Μεσολιθικής περιόδου στο θεσσαλικό χώρο¹³. Αντίθετα οι θέσεις της Αρχαιότερης και Μέσης Νεολιθικής είναι οι πολυαριθμότερες. Διαπιστώνουμε ότι 47 θέσεις εμφανίζουν ίχνη κατοίκησης σε απροσδιώριστη από τους συγγραφείς φάση της Νεολιθικής, 101 θέσεις παρουσιάζουν ανθρώπινη δραστηριότητα κατά την

¹³ Ενδείξεις Μεσολιθικής δραστηριότητας έχουν αναφερθεί και από την περιοχή της Βοΐβης της αποξηραμένης σήμερα λίμνης Κάρλας στην Ανατολική Θεσσαλία (Θεοχάρης, 1993:270), ωστόσο, όμως, η χρονολόγηση, της συγκεκριμένης θέσης έχει αμφισβητηθεί από μεταγενέστερους ερευνητές (διεξοδική αναφορά για τη Μεσολιθική εποχή στη Θεσσαλία έπεται στο επόμενο κεφάλαιο).

Αρχαιότερη¹⁴ Νεολιθική. Κατά το τέλος της 5^{ης} και την αρχή της 4^{ης} χιλιετίας παρατηρούμε μια σημαντική αύξηση στο σύνολο των νεολιθικών θέσεων της Δυτικής Θεσσαλίας, αφού σύμφωνα με τον πίνακα κατά τη Μέση Νεολιθική δημιουργούνται 25 επιπλέον θέσεις. Το σύνολο των θέσεων, που χρονολογούνται στη Νεότερη¹⁵ Νεολιθική (94 θέσεις), είναι όμως χαμηλότερο και διαπιστώνουμε μια αισθητή μείωση των θέσεων, που κατοικούνται κατά την περίοδο αυτή.

Κατά την Πρώιμη Χαλκοκρατία διαπιστώνουμε σημαντική μείωση του αριθμού των θέσεων, που κατοικούνται στη Δυτική Θεσσαλία. Παρατηρούμε ότι 35 θέσεις εμφανίζουν ίχνη ανθρώπινης δραστηριότητας σε απροσδιόριστη φάση της Πρωτοελλαδικής, ενώ η κατανομή των θέσεων στις τρεις φάσεις της Πρωτοχαλκής στη Δυτική Θεσσαλία έχει ως εξής: 14 θέσεις εμφανίζονται να κατοικούνται κατά την Πρωτοελλαδική I, 22 κατά την Πρωτοελλαδική II και 8 κατά την Πρωτοελλαδική III. Από τα παραπάνω οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι το σύνολο των βέβαιων θέσεων της Πρώιμης Εποχής Χαλκού, που κατοικούνται και στις τρεις φάσεις της περιόδου είναι 44 θέσεις. Το παραπάνω σύνολο ίσως προαναγγέλλει τη δειλή δημιουργία των πρώτων αστικών κέντρων, που εγκαθιδρύονται με την έναρξη της 3^{ης} χιλιετίας στην ηπειρωτική Ελλάδα και καταλαμβάνουν πολύ μεγαλύτερη έκταση συγκριτικά με τους αγροτικούς νεολιθικούς οικισμούς (Κόνσολα, 1984:170-171, Γαλλής, 1992:232).

Κατά την Μεσοελλαδική περίοδο ο αριθμός των θέσεων παρουσιάζει μια πολύ μικρή αύξηση, που ερμηνεύεται με τη δημιουργία 19 επιπλέον θέσεων. Οι ανεπαρκείς πληροφορίες των ερευνητών δεν μας επιτρέπουν να προσδιορίσουμε την ακριβή φάση κατοίκησης των μεσοελλαδικών αυτών θέσεων.

Κατά την Ύστερη εποχή του Χαλκού ο αριθμός των θέσεων αυξάνεται: διαπιστώνουμε ότι 50 θέσεις παρουσιάζουν ίχνη κατοίκησης σε απροσδιόριστη φάση της Ύστεροελλαδικής περιόδου, ενώ η κατανομή των θέσεων στις τρεις φάσεις της Ύστεροελλαδικής περιόδου διαμορφώνεται ως εξής: 1 θέση κατοικήθηκε κατά την Ύστεροελλαδική I, 3 κατά την Ύστεροελλαδική II και 32 κατά την Ύστεροελλαδική III. Επομένως, η Ύστεροελλαδική III είναι η περίοδος της μεγαλύτερης επέκτασης των εγκαταστάσεων στη Δυτική Θεσσαλία.

¹⁴ Κρίνουμε σκόπιμο να υπενθυμίσουμε ότι στις θέσεις της Αρχαιότερης Νεολιθικής συμπεριλήφθησαν και οι 4 φερόμενες ως προκεραμεικές.

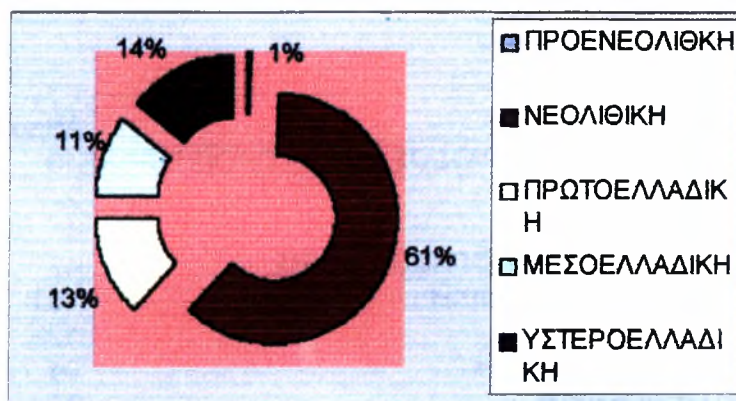
¹⁵ Κρίνουμε απαραίτητο να διευκρινίσουμε ότι για τη δημιουργία του συγκεκριμένου πίνακα στις θέσεις της Νεότερης Νεολιθικής περιόδου συμπεριλάβαμε και εκείνες της Χαλκολιθικής. Πρόκειται για τις θέσεις Ερέτρια (αρ. κατ. 67), Μαγούλα Κοσκινά (αρ. κατ. 117), Μαγούλα Συκεώνος (αρ. κατ. 160), Μαγούλα Φαναρίου / Αμπέλια I (αρ. κατ. 164), Μούτα-Θεόπετρα Καλαμπάκας (αρ. κατ. 184), Τζάνη-(Τσάνη)-Τσαν μαγούλα (αρ. κατ. 241).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΚΑΙ ΦΑΣΗ	Άθροισμα
ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ / ΦΑΣΗ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑΣ	13
ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ	2
ΜΕΣΟΛΙΘΙΚΗ	1
ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΦΑΣΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗΣ	47
ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	101
ΜΕΣΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	126
ΝΕΟΤΕΡΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	94
ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	35
ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗ I	14
ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗ II	22
ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗ III	8
ΜΕΣΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	63
ΥΣΤΕΡΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΧΑΛΚΟΥ	50
ΥΣΤΕΡΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ I	1
ΥΣΤΕΡΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ II	3
ΥΣΤΕΡΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ III	32
ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΦΑΣΗ ΧΑΛΚΟΚΡΑΤΙΑΣ	4
Γενικό Άθροισμα	616

Πίνακας 2α: Η κατανομή των περιόδων και των φάσεων καθόλη τη διάρκεια της προϊστορίας στο χώρο της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας

Τέλος, ο πίνακας και το γράφημα 2β μας επιτρέπουν να διερευνήσουμε την κατανομή μόνο των περιόδων της προϊστορίας στην περιοχή της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας. Παρατηρούμε ότι στο 1% του συνόλου (3 θέσεις) διαπιστώνεται ανθρώπινη δραστηριότητα κατά τις Προνεολιθικές βαθμίδες. Ουσιαστικά πρόκειται για 1 θέση, το σπήλαιο της Θεόπετρας, όπου έχει αποκαλυφθεί μια στρωματογραφική αλληλουχία από τη Μέση Παλαιολιθική ως και τη Μεσολιθική περίοδο. Το 61% των θέσεων (368 θέσεις) κατοικήθηκαν καθόλη τη διάρκεια της Νεολιθικής περιόδου, το 13% (79 θέσεις) κατά την πρώιμη εποχή Χαλκού, ενώ το 11% (63 θέσεις) και το 14% (86 θέσεις) του συνόλου εμφανίζουν ίχνη εγκατάστασης καθόλη τη διάρκεια της Μεσοελλαδικής και της Υστεροελλαδικής εποχής αντιστοίχως.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ	%
ΠΡΟΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	3	1
ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	368	61
ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	79	13
ΜΕΣΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	63	11
ΥΣΤΕΡΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	86	14
Γενικό Άθροισμα	599	100

Πίνακας-γράφημα 2β: Η κατανομή των περιόδων της προϊστορίας στο χώρο της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας

Στην προσπάθειά μας να εξετάσουμε την κατανομή¹⁶ των νεολιθικών και των θέσεων της χαλκοκρατίας στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα εξαιρουμένων των θέσεων, που εμφανίζονται σε απροσδιόριστη φάση έκαστης περιόδου, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι τα δικά μας στοιχεία επιβεβαιώνουν το φαινόμενο, που είχε παρατηρήσει ο Halstead στη διδακτορική διατριβή του για την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας. Συγκεκριμένα, ο Halstead είχε παρατηρήσει μια βαθμιαία αύξηση του συνόλου των θέσεων κατά τη Νεολιθική: από 61 θέσεις της Αρχαιότερης Νεολιθικής σε ένα μέγιστο αριθμό 110 θέσεων κατά τη Νεότερη Νεολιθική, ενώ στη συνέχεια σημείωσε μια σημαντική πτώση του αριθμού των θέσεων κατά τη Χαλκοκρατία περίπου στο μισό (Halstead, 1984:215-219, 229-231). Πράγματι, αν εξαιρέσουμε τις θέσεις, όπου εντοπίζεται κατοίκηση σε απροσδιόριστη φάση της Νεολιθικής και της Εποχής του Χαλκού αντίστοιχα, παρατηρούμε ένα παρόμοιο φαινόμενο. Συγκεκριμένα, κατά τη Νεότερη Νεολιθική περίοδο οι θέσεις της Δυτικής Θεσσαλίας ανέρχονται στις 94. Αν τώρα προσθέσουμε τις τρεις φάσεις της Πρωτοελλαδικής και της Υστεροελλαδικής, το σύνολο των θέσεων που προκύπτει, είναι 44 και 36 θέσεις αντίστοιχα, δηλαδή περίπου το μισό των θέσεων της Νεότερης Νεολιθικής. Εμείς, όμως, διαπιστώσαμε και μια σημαντική μείωση του αριθμού των θέσεων μεταξύ Μέσης και Νεότερης Νεολιθικής.

Στους πίνακες Α5-Α7 αναφέρονται οι θέσεις ανά νομό και επισημαίνεται σε ποια περίοδο και φάση εντοπίστηκαν ίχνη κατοίκησης εκάστης.

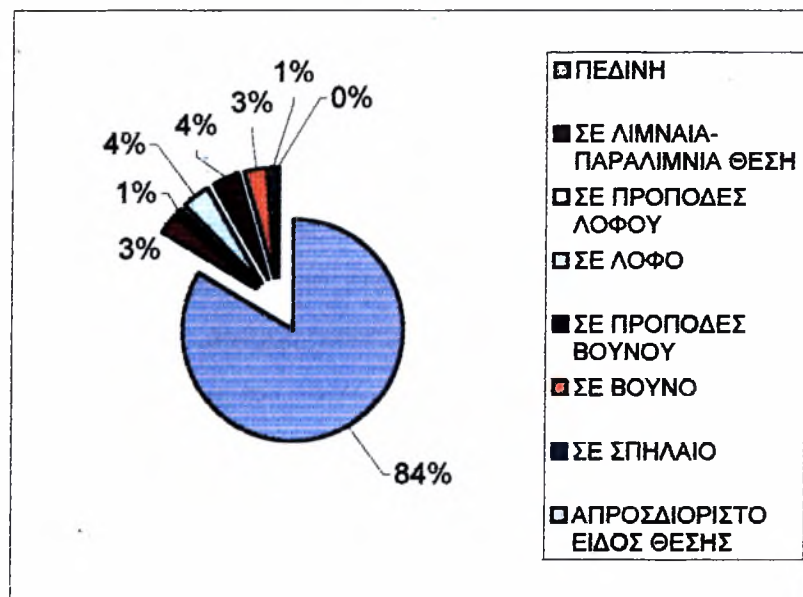
¹⁶ Διεξοδική αναφορά για την κατανομή των προϊστορικών θέσεων ακολουθεί στο επόμενο κεφάλαιο, όπου εξετάζεται η εκάστοτε περίοδος της προϊστορίας ξεχωριστά, καθώς και στα γενικά συμπεράσματα.

2. Είδος¹⁷ των προϊστορικών εγκαταστάσεων

Στη συνέχεια εξετάζουμε το είδος των προϊστορικών θέσεων της Δυτικής Θεσσαλίας σε σχέση με την άμεση τοπογραφία της θέσης. Οι τιμές, που μπορεί να πάρει μια θέση σχετικά με το είδος της είναι οι εξής: πεδινή, λιμναία-παραλίμνια θέση, σε πρόποδες λόφου, σε λόφο, σε πρόποδες βουνού, σε βουνό και σε σπήλαιο. Λαμβάνοντας τώρα υπόψη τον παρακάτω πίνακα και γράφημα διαπιστώνουμε ότι αναφορικά με την τοπογραφία των προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας το 84% αυτών (219 θέσεις) είναι πεδινές, 4% των προϊστορικών θέσεων βρίσκονται είτε σε λόφο (11 θέσεις) είτε σε πρόποδες βουνού (10 θέσεις), ενώ 3% των θέσεων βρίσκονται σε λιμναία-παραλίμνια τοποθεσία (8 θέσεις) και σε βουνό (9 θέσεις). Επιπρόσθετα, αναφορικά με το είδος παρατηρούμε ότι 1% του συνόλου καταλαμβάνουν θέσεις, που βρίσκονται σε πρόποδες βουνού ή σε σπήλαιο.

ΕΙΔΟΣ ΘΕΣΗΣ / ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	Άθροισμα	%
ΠΕΔΙΝΗ	219	84
ΣΕ ΛΙΜΝΑΙΑ-ΠΑΡΑΛΙΜΝΙΑ ΘΕΣΗ	8	3
ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΛΟΦΟΥ	2	1
ΣΕ ΛΟΦΟ	11	4
ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΒΟΥΝΟΥ	10	4
ΣΕ ΒΟΥΝΟ	9	3
ΣΕ ΣΠΗΛΑΙΟ	2	1
ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ ΕΙΔΟΣ ΘΕΣΗΣ	1	0
Γενικό Άθροισμα	262	100

¹⁷ Πρέπει να διευκρινίσουμε ότι η επιλογή της μεταβλητής «ΕΙΔΟΣ ΘΕΣΗΣ / ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ» στην πραγματικότητα θα μπορούσε να αποδοθεί καλύτερα ως «ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ» ή «ΥΨΟΜΕΤΡΟ» (Τρανταλίδου, προσωπική επισήμανση).

Πίνακας-Γράφημα 3: Το είδος της θέσης / εγκατάστασης καθόλη τη διάρκεια της προϊστορίας στο χώρο της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας

Στον πίνακα 4 και στον χάρτη 27 του παραρτήματος Β επισημαίνουμε το είδος των θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας ανά νομό. Συγκεκριμένα, διαπιστώνουμε ότι στο νομό Καρδίτσας το 88% (120 θέσεις) αφορά πεδινές εγκαταστάσεις, το 5% (7 θέσεις) εγκαταστάσεις σε πρόποδες βουνού, το 4% (5 θέσεις) σε λόφο, το 2% (2 θέσεις) σε βουνό και το 1% (2 θέσεις) σε πρόποδες λόφου.

ΕΙΔΟΣ ΘΕΣΗΣ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	%
ΠΕΔΙΝΗ	120	88
ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΛΟΦΟΥ	2	1
ΣΕ ΛΟΦΟ	5	4
ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΒΟΥΝΟΥ	7	5
ΣΕ ΒΟΥΝΟ	3	2
Γενικό Αθροισμα	137	100

Πίνακας 4: Η κατανομή του είδους της εγκατάστασης των προϊστορικών θέσεων στο νομό Καρδίτσας

Στον πίνακα 5 και στον προηγούμενο χάρτη δίνεται η κατανομή του είδους των προϊστορικών θέσεων στο νομό Λαρίσης. Ειδικότερα, στο νομό Λαρίσης αναφορικά με τις πεδινές εγκαταστάσεις παρατηρούμε μια μικρή αύξηση σε αντίθεση με τις αντίστοιχες του νομού Καρδίτσας. Συνολικά στο νομό Λαρίσας έχουν καταγραφεί 39 πεδινές θέσεις, που αντιπροσωπεύουν ένα ποσοστό της τάξεως του 94%, ενώ από 2% καταλαμβάνει 1 θέση σε λόφο, 1 σε πρόποδες βουνού και 1 σε σπήλαιο.

ΕΙΔΟΣ ΘΕΣΗΣ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	%
ΠΕΔΙΝΗ	39	94
ΣΕ ΛΟΦΟ	1	2
ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΒΟΥΝΟΥ	1	2
ΣΕ ΣΠΗΛΑΙΟ	1	2
Γενικό Άθροισμα	42	100

Πίνακας 5: Η κατανομή του είδους της εγκατάστασης των προϊστορικών θέσεων στο νομό Λάρισας

Επιπρόσθετα, στους πίνακες 6 και 7 και στο χάρτη 27 του παραρτήματος Β, δίνονται τα στατιστικά συμπεράσματα, που αφορούν στην κατανομή του είδους της εγκατάστασης στους νομούς Τρικάλων και Φθιώτιδας. Όπως βλέπει κανείς με μια πρώτη ματιά, στο νομό Τρικάλων το μεγαλύτερο ποσοστό (85%) αναφορικά με το είδος της εγκατάστασης καταλαμβάνεται από τις πεδινές θέσεις (30 θέσεις), ένα 6% (2 θέσεις) εντοπίστηκαν σε πρόποδες βουνού, ενώ από ένα ποσοστό της τάξεως 3% (1 θέση) καταλαμβάνει 1 εγκατάσταση σε λόφο, 1 σε βουνό και 1 σε σπήλαιο. Αντιστοίχως, στον νομό Φθιώτιδας το 63% (29 θέσεις) εντοπίζονται στην πεδιάδα, το 17% (8 θέσεις) σε λιμναία-παραλίμνια τοποθεσία, το 9% σε λόφο, ενώ εντύπωση προκαλεί το αρκετά σημαντικό ποσοστό των εγκαταστάσεων σε βουνό. Το συγκεκριμένο ποσοστό, όπως γίνεται οφθαλμοφανές, αγγίζει το 11% (5 θέσεις) σε αντίθεση με τους προαναφερθέντες νομούς, όπου το αντίστοιχο ποσοστό είτε ανέρχεται στο 3% (1 θέση) στην περίπτωση των Τρικάλων και 2% (3 θέσεις) στην περίπτωση της Καρδίτσας είτε ήταν ανύπαρκτο, καθώς δεν εντοπίστηκαν εγκαταστάσεις, όπως μαρτυρά η περίπτωση της Λάρισας.

ΕΙΔΟΣ ΘΕΣΗΣ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	%
ΠΕΔΙΝΗ	30	85
ΣΕ ΛΟΦΟ	1	3
ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΒΟΥΝΟΥ	2	6
ΣΕ ΒΟΥΝΟ	1	3
ΣΕ ΣΠΗΛΑΙΟ	1	3
Γενικό Άθροισμα	35	100

Πίνακας 6: Η κατανομή του είδους της εγκατάστασης των θέσεων στον νομό Τρικάλων

ΕΙΔΟΣ ΘΕΣΗΣ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	%
ΠΕΔΙΝΗ	29	63
ΣΕ ΛΙΜΝΑΙΑ-ΠΑΡΑΛΙΜΝΙΑ ΘΕΣΗ	8	17
ΣΕ ΛΟΦΟ	4	9
ΣΕ ΒΟΥΝΟ	5	11
Γενικό Άθροισμα	46	100

Πίνακας 7: Η κατανομή του είδους της εγκατάστασης των θέσεων στον νομό Τρικάλων

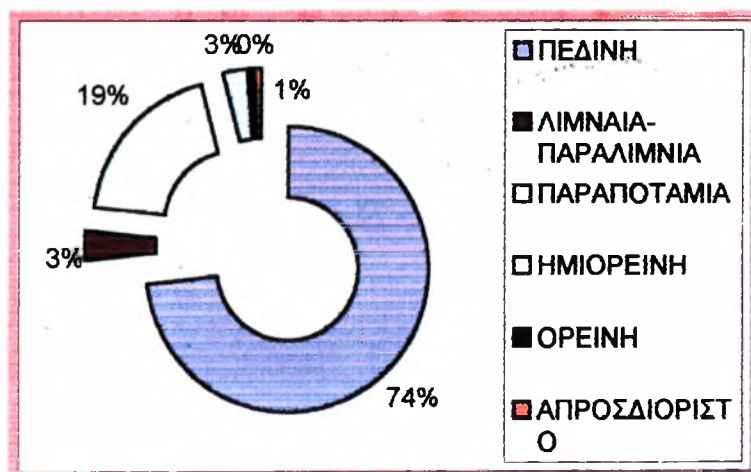
Είναι προφανές ότι το ανάγλυφο του κάθε νομού επηρεάζει την τοπογραφία των θέσεων.

Ο πίνακας 8 δίνει το είδος του περιβάλλοντος των προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας. Μέλημα μας στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν να διερευνήσουμε το περιβάλλον της εκάστοτε θέσης, αλλά σε αναφορά κυρίως με το υδρογραφικό δίκτυο της περιοχής. Γεγονός, που θα μας επέτρεπε να διερευνήσουμε το ποσοστό κατανομής των θέσεων σε σχέση με την παραπάνω παράμετρο. Οι τιμές, που επιλέξαμε στην προκείμενη περίπτωση ήταν πεδινή, λιμναία-παραλίμνια, ημι-ορεινή και παραποτάμια. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνουμε ότι στις τιμές «ΛΙΜΝΑΙΑ-ΠΑΡΑΛΙΜΝΙΑ» και «ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑ» εντάξαμε τις θέσεις εκείνες, για τις οποίες είχαμε στοιχεία αναφορικά με την ύπαρξη δίπλα ή σε κοντινή απόσταση από αυτές υδροφόρου ορίζοντα. Ωστόσο, δεν μπορούμε να αμφισβητήσουμε την πιθανή ύπαρξη πηγής ύδατος κοντά στους άλλους προϊστορικούς οικισμούς, που δεν συμπεριλήφθησαν στις προαναφερθείσες τιμές, καθώς δεν μνημονεύονταν από τους ερευνητές (Τρανταλίδου, προσωπική επισήμανση). Όσον αφορά, επίσης, στις τιμές «ΛΙΜΝΑΙΑ-ΠΑΡΑΛΙΜΝΙΑ» και «ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑ» θα πρέπει να πούμε ότι δεν αποκλείουμε βέβαια το ενδεχόμενο αυτές να συναντώνται τόσο στην πεδιάδα όσο και στις υπόλοιπες περιοχές (Τρανταλίδου, προσωπική επισήμανση). Επιλέξαμε, όμως, τη συγκεκριμένη διάκριση, για να εξετάσουμε το ποσοστό των θέσεων, που εντοπίζονται κοντά ή δίπλα σε ποταμό, λίμνη κλπ. και για τις υπόλοιπες διατηρήσαμε τιμές, που αφορούν στη γεωγραφική τους θέση.

Λαμβάνοντας τώρα υπόψη τον παρακάτω πίνακα και γράφημα διαπιστώνουμε ότι το 74% (192 θέσεις) εντοπίζονται σε πεδινό περιβάλλον. Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός, σύμφωνα με το οποίο το 19% των θέσεων (51 θέσεις) εντοπίζονται δίπλα ή

κοντά σε ποτάμι, γεγονός, που επιβεβαιώνεται και από την αποτύπωση των θέσεων μας επί χάρτου (βλ. χάρτες παραρτήματος Β28-Β54). Το 3% των θέσεων (7 θέσεις) εντοπίζονται σε μέσο υψόμετρο, στοιχείο, που τις καθιστά ημιορεινές και σε λιμναία-παραλίμνια τοποθεσία (9 θέσεις). Τέλος, 2 θέσεις, που αποτελούν το 1% της ποσοστιαίας μονάδας εντοπίζονται σε απροσδιόριστο από τους ερευνητές περιβάλλον, ενώ 1 θέση θεωρείται ορεινή.

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	Άθροισμα	%
ΠΕΔΙΝΗ	192	74
ΛΙΜΝΑΙΑ-ΠΑΡΑΛΙΜΝΙΑ	9	3
ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑ	51	19
ΗΜΙΟΡΕΙΝΗ	7	3
ΟΡΕΙΝΗ	1	0
ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ	2	1
Γενικό Άθροισμα	262	100

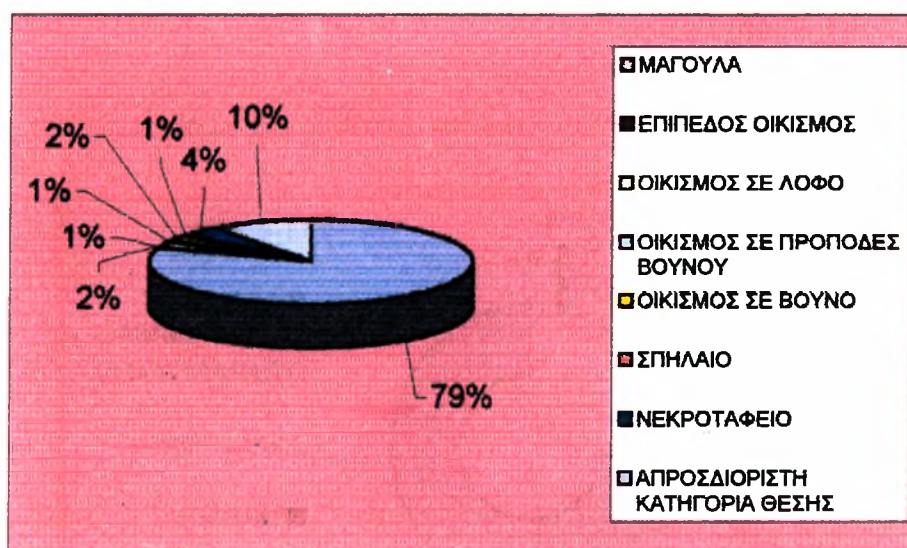
Πίνακας-Γράφημα 8: Το είδος του περιβάλλοντος των προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας

3. Είδη οικισμών

Στον πίνακα και γράφημα 9 δίδεται η κατηγορία, στην οποία εντάσσονται οι προϊστορικές θέσεις της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας. Σύμφωνα με την έρευνά μας οι τιμές, που μπορεί να πάρει μία θέση είναι: μαγούλα, επίπεδος οικισμός, οικισμός σε λόφο, σε πρόποδες βουνού, σε βουνό, σε σπήλαιο και νεκροταφείο. Λαμβάνοντας υπόψη μας τον πίνακα και το γράφημα, που ακολουθούν, συμπεραίνουμε ότι αναφορικά με την κατηγορία της θέσης το 97% (210 θέσεις) είναι μαγούλες, το 10% (26 θέσεις) δυστυχώς παραμένει άγνωστο, αφού δεν προσδιορίζεται από τους ερευνητές, ενώ το 4% (10 θέσεις) αφορά νεκροταφεία. Επιπρόσθετα, από 2% (5

θέσεις) καταλαμβάνουν οικισμοί σε λόφο και βουνό αντίστοιχα, ενώ από 1% (2 θέσεις) επίπεδοι οικισμοί, οικισμοί σε πρόποδες βουνού και σπήλαια.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΣΗΣ	Άθροισμα	%
ΜΑΓΟΥΛΑ	210	79
ΕΠΙΠΕΔΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ	2	1
ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΕ ΛΟΦΟ	5	2
ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΒΟΥΝΟΥ	2	1
ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΕ ΒΟΥΝΟ	5	2
ΣΠΗΛΑΙΟ	2	1
ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ	10	4
ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΣΗΣ	26	10
Γενικό Άθροισμα	262	100

Πίνακας-Γράφημα 9: Κατηγορία, στην οποία εντάσσονται οι προϊστορικές θέσεις της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας

Όπως μπορεί να παρατηρήσει κανείς στον πίνακα 10 δίδεται η κατανομή των διάφορων μορφών εγκατάστασης της Δυτικής Θεσσαλίας σε πεδινές, λοφώδεις, ορεινές κλπ. περιοχές. Συγκεκριμένα, διαπιστώνουμε ότι στο σύνολο των 262 προϊστορικών θέσεων της περιοχής οι 210 έχουν τη μορφή τεχνητού γηλόφου (μαγούλας) και αναφορικά με την κατανομή τους στο χώρο παρατηρούμε ότι οι 190 μαγούλες εντοπίζονται στην πεδιάδα, 5 σε λιμναία-παραλίμνια τοποθεσία και σε λόφο αντιστοίχως, 4 σε πρόποδες βουνού, 3 σε βουνό, 2 σε πρόποδες λόφου, ενώ για 1 θέση το είδος της εγκατάστασης ήταν απροσδιόριστο από τους ερευνητές. Σε αντίθεση με την μεγάλη πυκνότητα, που παρουσιάζουν οι μαγούλες ως μορφή εγκατάστασης στο χώρο της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, οι υπόλοιπες κατηγορίες εγκατάστασης εμφανίζονται σε πολύ μικρότερη συχνότητα. Ειδικότερα, λαμβάνοντας

υπόψη μας τον συγκεκριμένο πίνακα παρατηρούμε ότι 2 επίπεδοι οικισμοί απαντούν στην υπό εξέταση περιοχή και εντοπίζονται σε λιμναία-παραλίμνια τοποθεσία, 5 οικισμοί επισημάνθηκαν σε λοφώδεις και ορεινές περιοχές αντιστοίχως και 2 οικισμοί στους πρόποδες βουνού.

Επίσης, διαπιστώνουμε ότι σε 2 περιπτώσεις έχουμε μαρτυρίες σπηλαιοκατοίκησης, ενώ σε αναφορά με τα νεκροταφεία ως κατηγορίας θέσης διαπιστώνουμε ότι ο μεγαλύτερος αριθμός αυτών (5 θέσεις) βρίσκονται στην πεδιάδα, 3 σε πρόποδες βουνού και από μία θέση εντοπίζεται σε λοφώδη και ορεινή περιοχή αντιστοίχως. Τέλος, ένα αρκετά σημαντικό σύνολο θέσεων (26 θέσεις) εντοπίζονται σε πεδινές περιοχές (24 θέσεις), σε λιμναία-παραλίμνια τοποθεσία (1 θέση) και σε πρόποδες βουνού (1 θέση) χωρίς ωστόσο τα μέχρι στιγμής αρχαιολογικά δεδομένα να μας επιτρέπουν τον προσδιορισμό της κατηγορίας των συγκεκριμένων θέσεων. Ίσως η κατανομή των απροσδιόριστων αυτών σε σχέση με την κατηγορία της εγκατάστασης, στην οποία εντάσσονται, σε μία από τις προαναφερθείσες μορφές εγκατάστασης να παρείχε περισσότερα ενδιαφέροντα στατιστικά συμπεράσματα.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΣΗΣ	ΕΙΔΟΣ ΘΕΣΗΣ / ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	Άθροισμα
ΜΑΓΟΥΛΑ	ΠΕΔΙΝΗ	190
	ΣΕ ΛΙΜΝΑΙΑ-ΠΑΡΑΛΙΜΝΙΑ ΘΕΣΗ	5
	ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΛΟΦΟΥ	2
	ΣΕ ΛΟΦΟ	5
	ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΒΟΥΝΟΥ	4
	ΣΕ ΒΟΥΝΟ	3
	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ ΕΙΔΟΣ ΘΕΣΗΣ	1
ΕΠΙΠΕΔΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΣΕ ΛΙΜΝΑΙΑ-ΠΑΡΑΛΙΜΝΙΑ ΘΕΣΗ	2
ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΕ ΛΟΦΟ	ΣΕ ΛΟΦΟ	5
ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΒΟΥΝΟΥ	ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΒΟΥΝΟΥ	2
ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΕ ΒΟΥΝΟ	ΣΕ ΒΟΥΝΟ	5
ΣΠΗΛΑΙΟ	ΣΕ ΣΠΗΛΑΙΟ	2
ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ	ΠΕΔΙΝΗ	5
	ΣΕ ΛΟΦΟ	1
	ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΒΟΥΝΟΥ	3
	ΣΕ ΒΟΥΝΟ	1
ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΣΗΣ	ΠΕΔΙΝΗ	24
	ΣΕ ΛΙΜΝΑΙΑ-ΠΑΡΑΛΙΜΝΙΑ ΘΕΣΗ	1
	ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΒΟΥΝΟΥ	1
Γενικό Άθροισμα		262

Πίνακας 10: Συνθετικός πίνακας 2 μεταβλητών (κατηγορία και είδος θέσης)

Μερίμνα μας, επίσης, ήταν να διερευνήσουμε το είδος των αρχαιολογικών ερευνών σε σχέση με το περιβάλλον της εκάστοτε θέσης. Εξαιτίας της δυσχρηστίας

του συγκεκριμένου πίνακα, που δημιουργήσαμε, παραθέτουμε κάποια από τα βασικά συμπεράσματα, που προέκυψαν σχετικά. Συμπεράναμε, λοιπόν, ότι από τις 191 πεδινές θέσεις, που ερευνήθηκαν, στις 110 πραγματοποιήθηκαν τοπογραφικές έρευνες, στις 62 δεν προσδιορίζεται το είδος των ερευνών, που διενεργήθηκαν, ενώ οι 19 ανασκάφηκαν δοκιμαστικώς. Επίσης, από τις 9 θέσεις, που εντοπίστηκαν σε λιμναίο-παραλίμνιο περιβάλλον, οι 7 επισημάνθηκαν από επιφανειακή έρευνα, ενώ στις 2 το είδος της έρευνας δεν προσδιορίζεται. Αναφορικά τώρα με το είδος της έρευνας, που ακολουθήθηκε σε παραποτάμιες θέσεις, παρατηρούμε ότι από τις 51 θέσεις οι 27 επισημάνθηκαν με επιφανειακή έρευνα, οι 9 ανασκάφηκαν δοκιμαστικώς, οι 4 συστηματικά, ενώ για 11 θέσεις δεν είμαστε σε θέση μέχρι στιγμής να επισημάνουμε το είδος του περιβάλλοντος εκάστης λόγω ανεπαρκών πληροφοριών. Επιπρόσθετα, από τις 8 θέσεις, που βρίσκονται σε ημιορεινή τοποθεσία, για τις 4 μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι εντοπίστηκαν με επιφανειακή έρευνα, ενώ οι υπόλοιπες 4 δεν κατέστη εφικτό να προσδιορισθούν ως προς το είδος έρευνας με βάση πάντα τα δεδομένα, που εμείς συγκεντρώσαμε στα πλαίσια της παρούσας μελέτης. Τέλος, δεν κατέστη δυνατός ο προσδιορισμός του είδους έρευνας σε 1 θέση ορεινής περιοχής, καθώς και σε 2 θέσεις απροσδιόριστου περιβάλλοντος χώρου.

Τέλος, μας απασχόλησαν και άλλα στοιχεία από τα οποία επιδιώξαμε να αντλήσουμε κάποια στατιστικά συμπεράσματα αναφορικά με τις προϊστορικές θέσεις της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας. Η δυσχρηστία, όμως, των πινάκων, που προέκυψαν, δεν μας επέτρεψε να τους συμπεριλάβουμε στην παρούσα μελέτη. Για το λόγο αυτό κρίναμε σκόπιμο να αναφερθούμε απλώς σε κάποια επιπλέον στοιχεία, που διερευνήσαμε. Με μια πρώτη παρατήρηση της βάσης δεδομένων, που δημιουργήσαμε, διαπιστώσαμε αναφορικά με της διαστάσεις των θέσεων ότι το ύψος των προϊστορικών θέσεων της περιοχής ποικίλλει από 2-20μ. Το συχνότερα απαντώμενο ύψος στην περιοχή της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας είναι 3, 4 και 7μ. Η μεταβλητή του ύψους θεωρήσαμε ότι δηλώνει το ύψος της κάθε θέσης σε σχέση με το άμεσο περιβάλλον της χωρίς να υπολογίζεται το πάχος των επιχώσεων της κατοίκησης. Για την πλειονότητα των θέσεων, οι οποίες είναι μαγούλες, η μέτρηση υποθέτουμε ότι υποδηλώνει το ύψος της ίδιας της μαγούλας. Αντίθετα, για τις θέσεις, που βρίσκονται σε λοφώδη ή ορεινή περιοχή, οι οποίες σε αρκετές περιπτώσεις βρίσκονται στην κορυφή ενός υψώματος, το ύψος πιθανότατα δίνει το συνολικό ύψος του χώρου, όπου παρατηρείται η διασπορά των ευρημάτων. Ωστόσο, στην περίπτωση

της Δυτικής Θεσσαλίας οι πληροφορίες για το ύψος των θέσεων αφορούσαν κυρίως τις μαγούλες, ενώ σε καμία σχεδόν άλλη μορφή εγκατάστασης δεν διαπιστώσαμε αναφορά στις διαστάσεις των συγκεκριμένων θέσεων. Διαφοροποίηση διαπιστώσαμε, επίσης, και αναφορικά με τη διάμετρο των χαμηλών εξάρσεων, η οποία μπορεί να κυμαίνεται από 75-250μ., ενώ η επιφάνεια της εκάστοτε θέσης ποικίλλει από 200-180.000 τ. μ.

Τη δεδομένη στιγμή κρίνουμε επιβεβλημένο να επισημάνουμε ότι σε αρκετές προηγούμενες αναφορές μας χρησιμοποιήσαμε τη λέξη «οικισμός» αυθαίρετα, προκειμένου να αντικατασταθεί η λέξη «θέση-εγκατάσταση». Ωστόσο, η λέξη «οικισμός» αποτελεί ουσιαστικά μια κατηγορία θέσης. Θεωρούμε απαραίτητο στο συγκεκριμένο σημείο να ορίσουμε την έννοια «μαγούλα» και να αναφέρουμε εν συντομία τους παράγοντες σχηματισμού μιας μαγούλας, καθώς και να επισημάνουμε τη διαφοροποίηση, που υφίσταται ανάμεσα στη συγκεκριμένη μορφή εγκατάστασης και στον επίπεδο οικισμό.

Καταρχάς, με τον όρο μαγούλα νοείται μία μορφή εγκατάστασης των νεολιθικών αγροτών της Θεσσαλίας υπό τη μορφή τεχνητού γηλόφου. Ο όρος αυτός είναι ευρύτερα γνωστός με τη συγκεκριμένη ονομασία στην υπό εξέταση περιοχή, ενώ στη Βόρεια Ελλάδα συναντάται ως «τούμπα»¹⁸, στη Μικρά Ασία ως «Tere» και «Hüyük» και στη Μέση Ανατολή ως «Tell» (Βουζαζάκης, 1994:25-27).

Η ίδια η λέξη «μαγούλα» θεωρήθηκε λέξη σλαβικής καταγωγής (W & T, 1912:5). Σύμφωνα με τον Γαλλή, όμως, η ρίζα της ανάγεται στη λατινική και έχει την ίδια ετυμολογία με το *magulus*, υποκοριστικό του *magus*, που σημαίνει μάγος, μαγικός. Η ρίζα της λέξεως είναι κοινή για όλες τις σχετικές ονομασίες στις διάφορες βαλκανικές χώρες μέχρι την Κεντρική Ευρώπη: *magule* στα αλβανικά, *moghila* στα ρουμανικά και *mogila* στα πολωνικά και ρώσικα. «Είναι δηλαδή η προεξοχή σαν μάγουλο στην επίπεδη επιφάνεια της πεδιάδας, που δεν είναι απλή φυσική έξαρση, αλλά και μια θέση με κάτι το μυστηριώδες, το παράξενο, προφανώς από τα λείψανα κατοίκησης από το παρελθόν» (Γαλλής, 1992:14).

Μάλιστα τα εκάστοτε αρχαιολογικά ευρήματα, που εντοπίζονταν κατά καιρούς από σημερινούς κατοίκους της Θεσσαλίας τροφοδότησαν ποικίλες δεισιδαιμονίες, που έχουν παραδοθεί μέσα από θρύλους και παραδόσεις ως τις μέρες μας π.χ. τα

¹⁸ Η λέξη «Τούμπα» αποτελεί παραφθορά της λέξης «Τύμβος» και χρησιμοποιείται, για να δηλωθούν τόσο οι προϊστορικοί οικισμοί όσο και οι πραγματικοί ταφικοί τύμβοι (Γαλλής, 1992:13).

σφονδύλια οι κάτοικοι τα ονόμαζαν νεραϊδοσφόντυλα θεωρώντας ότι φέρνουν τύχη και γάλα στις γυναίκες, ενώ οι πελέκεις θεωρούνταν ότι είχαν δημιουργηθεί από τους κεραυνούς. Ο Κ. Γαλλής στον *Άτλαντα των προϊστορικών οικισμών της ανατολικής Θεσσαλικής πεδιάδας* καταγράφει αρκετά παραδείγματα σύγχρονων κατοίκων της Θεσσαλίας, που αποδίδουν μαγικές ιδιότητες σε ευρήματα, που περισυνέλεξαν από μαγούλες. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι στο χωριό Νίκαια της Λάρισας οι κάτοικοι συνέλεξαν μικρά αγγεία από νεροσυρμές θεωρώντας ότι τα τοποθέτησαν εκεί καλές νεράιδες. Στη συνέχεια έτριβαν το αγγείο και η σκόνη, που παραγόταν δινόταν σε εγκύους ή σε ασθενείς αποδίδοντας ιαματικές ιδιότητες στα περισυνελεχθέντα αγγεία (Γαλλής, 1992:14).

Πού, όμως, οφείλεται η δημιουργία μιας μαγούλας; Δεδομένου ότι τα νεολιθικά σπίτια (για τα είδη των νεολιθικών σπιτιών θα αναφερθούμε διεξοδικά στο επόμενο κεφάλαιο) χρειάζονταν συνεχείς επιδιορθώσεις και ενίοτε και ανακατασκευή, οι νεολιθικοί οικιστές της Θεσσαλίας, που έπρεπε να ξαναχτίσουν το σπίτι τους είχαν τρεις δυνατότητες. Η πρώτη δυνατότητα υπαγόρευε το γκρέμισμα του παλιού σπιτιού, την απομάκρυνση των μπάζων και το κτίσιμο καινούργιου. Η συγκεκριμένη διαδικασία θα ήταν αρκετά χρονοβόρα και επίπονη, ενώ τα μπάζα θα έπρεπε να μεταφερθούν σε χώρο εκτός του οικισμού, καθώς δίπλα θα υπήρχαν άλλες κατοικίες. Η δεύτερη περίπτωση συνίστατο στην μετακίνηση των κατοίκων σε άλλον ελεύθερο χώρο εντός του οικισμού και το κτίσιμο ενός καινούργιου. Η τελευταία περίπτωση υπαγόρευε το κτίσιμο του παλιού οικοδομήματος, την πρόχειρη διαμόρφωση του χώρου χωρίς την απομάκρυνση των μπάζων και το κτίσιμο μιας νέας οικίας επάνω στο χαμηλό γήλοφο, που θα είχε δημιουργηθεί.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες και επιλέγοντας ο νεολιθικός οικιστής να κτίσει την κατοικία του επάνω στα παλιά ερείπια κτίζει το σπίτι του λίγο ψηλότερα από τη γύρω έκταση. Αν αυτό επαναληφθεί αρκετές φορές και για ολόκληρο τον οικισμό, ακόμη και σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, τότε όλος ο οικισμός αρχίζει και αποκτά σημαντικό ύψος δημιουργώντας μια μαγούλα (εικ. 31). Μάλιστα έχει υπολογιστεί ότι μία νεολιθική οικία δίνει ερείπια του ύψους των 30εκ. ή του 1/3 του ύψους της (εξαρτάται βέβαια και από την υποθεμελίωση). Αν υποθετικά θεωρηθεί σταθερό αυτό το ύψος των 30εκ., απαιτούνται μόλις 20 αναδομήσεις, προκειμένου να σχηματιστεί ένας λόφος 6μ. (ανάλογα βέβαια και με το πόσο συχνά και για ποιους λόγους ανακαινίζεται μία οικία). Αν θεωρήσουμε πως η γενιά διαρκεί κατά μέσο όρο 30

χρόνια, απαιτούνται 600 για το σχηματισμό μιας μαγούλας ύψους 6μ. (Βουζαζάκης, 1994:31-33).

Πώς μπορούμε, όμως, να ερμηνεύσουμε το μεγάλο ποσοστό των χαμηλών γηλόφων (79%) ως μορφή εγκατάστασης στη Δυτική Θεσσαλία και γιατί οι νεολιθικοί κάτοικοι εξέφραζαν την προτίμησή τους στη συγκεκριμένη κατηγορία εγκατάστασης; Παλιότεροι μελετητές θεωρούσαν τις μαγούλες θεμελιακές κατασκευές, πάνω στις οποίες τοποθετούνταν ο εκάστοτε οικισμός, προκειμένου να απολαμβάνει τα προνόμια της προστασίας από τους εχθρούς και τις πλημμύρες, του καθαρού αέρα και της θέας. Σήμερα, όμως, γνωρίζουμε ότι έργα σκόπιμης ανύψωσης στις μαγούλες έχουν εντοπιστεί σε προχωρημένες φάσεις της Χαλκοκρατίας ως απώρροια της κοινωνικής διαστρωμάτωσης και της αστικοποίησης. Η προτίμηση των νεολιθικών οικιστών στις μαγούλες θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως αποτέλεσμα της παράδοσης του ίδιου του οικισμού και του συναισθηματικού δεσμού των κατοίκων με το χώρο. Η παραπάνω προοπτική, όμως, οδηγεί στην παραδοχή της ύπαρξης της κληρονομιάς και της ιδιοκτησίας, στοιχεία, που δεν επιβεβαιώνονται εύκολα από τα αρχαιολογικά δεδομένα.

Ίσως, η πρακτική της μαγούλας αντανακλά κάποια στενότητα χώρου του ίδιου του οικισμού. Στην περίπτωση της Δυτικής Θεσσαλίας, με μια πρώτη παρατήρηση, αυτό θα μπορούσε να ισχύσει, αφού το μεγαλύτερο ποσοστό των οικισμών θα βρισκόταν μέσα στα έλη, τα οποία θα περιόριζαν την καλλιεργήσιμη έκταση. Σίγουρα, όμως, ο εκάστοτε οικισμός θα εκμεταλλευόταν μια ορισμένη έκταση γύρω από αυτόν μεγαλύτερη από εκείνη του οικιστικού του χώρου, έκταση την οποία κάλλιστα θα μπορούσε να κατοικήσει. Έτσι, ακόμη και η αυξημένη συγκέντρωση των οικισμών στη θεσσαλική πεδιάδα κατά τη Νεολιθική περίοδο δεν δικαιολογεί έλλειψη χώρου για τη δημιουργία οικισμών. Γεγονός, που, όπως ήδη θίξαμε παραπάνω, αποδεικνύεται και από το ότι με την έναρξη της Χαλκοκρατίας ο αριθμός των εγκαταστάσεων μειώνεται σημαντικά, ενώ αυξάνεται η έκταση των οικισμών (Βουζαζάκης, 1994:42-44).

Προκειμένου να κατανοήσουμε ή έστω να προσεγγίσουμε την προτίμηση των νεολιθικών οικιστών στις μαγούλες, θεωρούμε χρήσιμο να τις αντιπαραβάλλουμε με τους επίπεδους οικισμούς. Η δημιουργία επίπεδων οικισμών συνήθως συνίσταται στη δεύτερη οικιστική δυνατότητα, που υποθέσαμε προηγουμένως ότι πιθανώς είχαν οι νεολιθικοί κάτοικοι της Θεσσαλίας, ώστε να κτίσουν ξανά την κατοικία τους. Δηλαδή οι επίπεδοι οικισμοί είναι αποτέλεσμα της συνεχούς μετακίνησης των νέων κατοικιών

σε χώρους δίπλα από τις παλιές οικίες, γεγονός, που ευνοούσε την αύξηση της έκτασης των οικισμών¹⁹. Σ' αυτό ίσως συνέβαλλε και το γεγονός ότι στους επίπεδους οικισμούς η καλλιεργήσιμη έκταση συνήθως βρίσκεται ανάμεσα στα σπίτια, επιτρέποντας έτσι την μεταφορά εκεί ενός σπιτιού σε περίπτωση καταστροφής του (Βουζαξάκης, 1994:33).

Η αντιπαράθεση ανάμεσα στις μαγούλες και στους επίπεδους οικισμούς θα πρέπει να γίνει με δεδομένη τη διαφορετική κατανομή και χρήση του χώρου. Βασιζόμενοι στην προϋπόθεση αυτή διαπιστώνουμε ότι στις μαγούλες ο χώρος κατοικίας είναι περιορισμένος και διαφοροποιείται από το χώρο της καλλιεργήσιμης έκτασης. Αντίθετα, στις επίπεδες εγκαταστάσεις ο χώρος είναι κοινός και για κατοικία και για καλλιέργεια, αφού τα χωράφια βρίσκονται ανάμεσα στις οικίες. Η συγκεκριμένη πρακτική υποδηλώνει μια διαφορετική αντιμετώπιση από τους νεολιθικούς κατοίκους των δύο υπό εξέταση μορφών εγκατάστασης αναφορικά με την εργασία και το χρόνο, που αυτή απαιτείται, καθώς και διαφορετική κοινωνική οργάνωση με συγκεκριμένες ανάγκες. Επιπρόσθετα, στις μαγούλες ο χώρος, όπου αναπτύσσεται ο οικισμός ορίζεται από το ίδιο του το σχήμα του γήλοφου, γεγονός, που αντανακλά μια κλειστή και οριοθετημένη κοινωνία με εσωστρεφή πιθανόν χαρακτήρα. Αντίθετα, στους επίπεδους οικισμούς η κοινωνική οργάνωση ίσως ήταν πιο «χαλαρή», ορίζοντας έτσι έναν συνοικισμό ομάδων. Τέλος, ίσως διαπιστώνεται και κάποια διαφοροποίηση ανάμεσα στις σχέσεις των συγκεκριμένων οικισμών μεταξύ τους, υπόθεση, που απαιτεί πολύ έρευνα έως ότου επιβεβαιωθεί. Εν κατακλείδι, θα λέγαμε ότι η προτίμηση στη μία ή την άλλη μορφή εγκατάστασης ίσως ερμηνεύεται από τις ανάγκες και την κοινωνικοοικονομική δομή της εκάστοτε κοινότητας, που θα υπαγόρευαν μία συγκεκριμένη πρακτική για την οργάνωση και τη χρήση του χώρου κατοικίας (Cranstone, 1972:496, Klark & Piggott, 1980:301, 303-307, Ανδρέου & Κωτσάκης, 1987:64-65, 85-86, Βουζαξάκης, 1994:44-45).

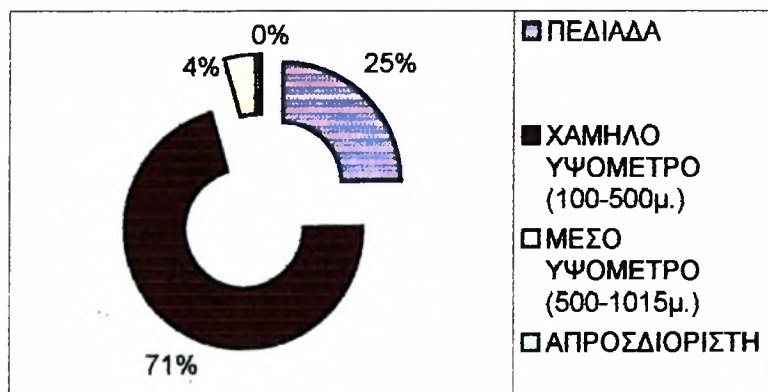
4. Τοπογραφία των θέσεων

Συνεχίζοντας τη στατιστική προσέγγιση των προϊστορικών θέσεων της δυτικής Θεσσαλικής πεδιάδας επιδιώξαμε να διερευνήσουμε την τοπογραφία της εκάστοτε

¹⁹ Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνουμε ότι με τον όρο «επίπεδος οικισμός» ορίζεται μία θέση, που είτε δεν κατοικήθηκε επί μακρόν, όπως προαναφέραμε, ή δεν ήταν εκτεταμένη είτε βρισκόταν σε πλαγιά, οπότε τα οικοδομικά υλικά κατρακύλησαν ή η δόμηση των ρικημάτων δεν ήταν από πλιθιά, όπως συνήθως συμβαίνει στις μαγούλες (Τρανταλίδου, προσωπική επισήμανση).

θέσης. Έτσι, λοιπόν, όπως προκύπτει από τον πίνακα και το γράφημα 11, το 71% (185 θέσεις) των θέσεων της υπό μελέτη περιοχής εντοπίζεται σε χαμηλό υψόμετρο, το 25% (65 θέσεις) συγκεντρώνονται στην πεδιάδα, το 4% (11 θέσεις) σε μέσο υψόμετρο, ενώ για μία μόνο θέση οι ανεπαρκείς πληροφορίες των ερευνητών δεν μας επέτρεψαν να προσδιορίσουμε την τοπογραφία της.

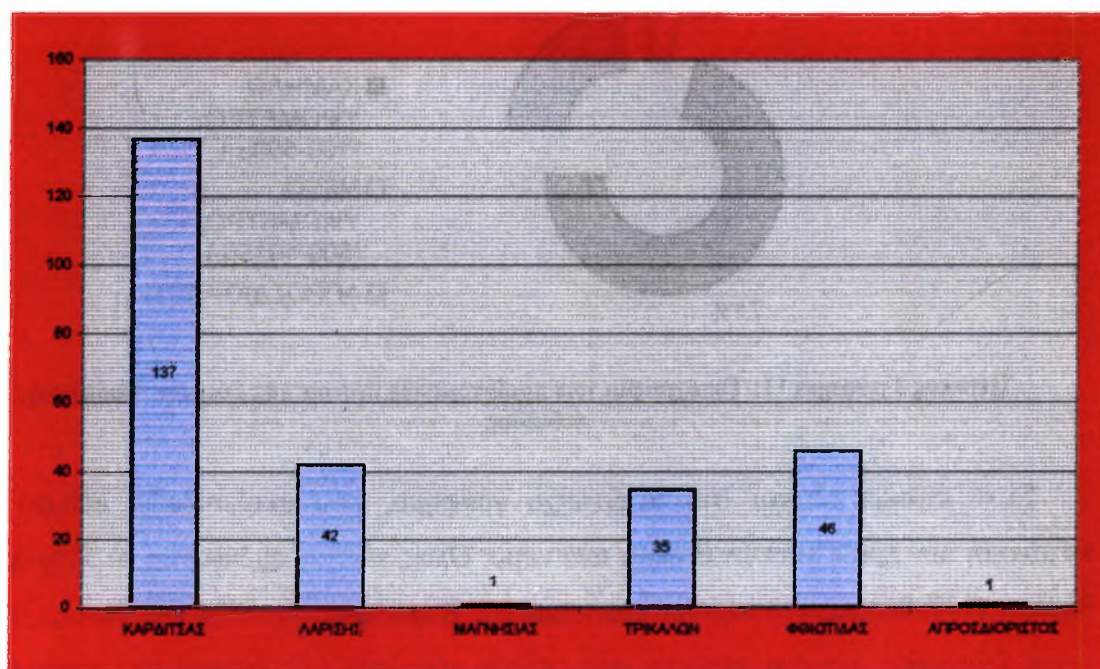
ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΘΕΣΗΣ	Αθροισμα	%
ΠΕΔΙΑΔΑ	65	25
ΧΑΜΗΛΟ ΥΨΟΜΕΤΡΟ (100-500μ.)	185	71
ΜΕΣΟ ΥΨΟΜΕΤΡΟ (500-1015μ.)	11	4
ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ	1	0
Γενικό Αθροισμα	262	100

Πίνακας-Γράφημα 11: Τοπογραφία των προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας

Στον πίνακα 12 και στο αντίστοιχο γράφημα, που ακολουθούν, δίδεται η κατανομή των προϊστορικών θέσεων ανά νομό. Όπως γίνεται, ευδιάκριτο το 53% των θέσεων (137 θέσεις) εντοπίζεται στο νομό της Καρδίτσας, το 18% (46 θέσεις) στο νομό Φθιώτιδας και ένα ποσοστό της τάξεως του 16% (42 θέσεις) στο νομό της Λάρισας. Επιπρόσθετα, ένα μικρό ποσοστό της τάξεως του 13% (35 θέσεις) διαπιστώνουμε ότι συγκεντρώνεται στην ευρύτερη περιοχή του νομού Τρικάλων, ενώ από 1 θέση εντοπίζουμε στην περιοχή της Μαγνησίας και 1 σε απροσδιόριστο από τους ερευνητές νομό. Πρόκειται για τη θέση Χαικάλι (αρ. κατ. 258), για την οποία ο Halstead αναφέρει ότι βρίσκεται εντός της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, ωστόσο περαιτέρω γεωγραφικά στοιχεία δεν επισημαίνει (Halstead, 1984:240, 245).

ΝΟΜΟΣ	Αθροισμα	%
ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	137	53
ΛΑΡΙΣΗΣ	42	16
ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	1	0
ΤΡΙΚΑΛΩΝ	35	13
ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ	46	18
ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟΣ	1	0
Γενικό Αθροισμα	262	100

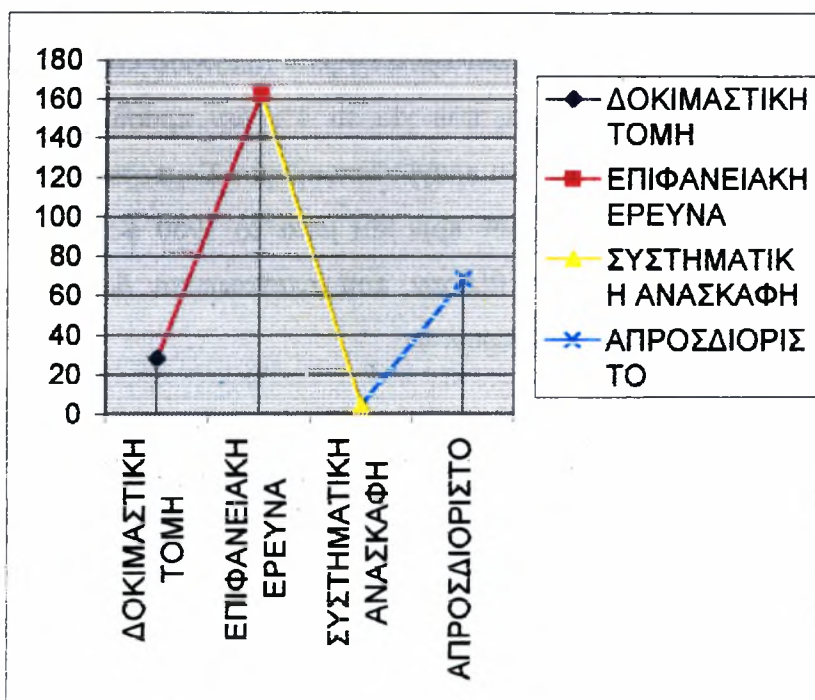
Πίνακας-Γράφημα 12: Κατανομή προϊστορικών θέσεων Δυτικής Θεσσαλικής πεδιάδας ανά νομό

5. Ιστορικό της έρευνας των προϊστορικών θέσεων της Δυτικής Θεσσαλίας

Κρίναμε ενδιαφέρον, επίσης, να διερευνήσουμε το είδος των αρχαιολογικών ερευνών, που πραγματοποιήθηκαν στην περιοχή από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα ως σήμερα. Όπως μπορεί να διαπιστώσει κανείς παρατηρώντας τον πίνακα και το γράφημα 13, στο 61% (162 θέσεις) των θέσεων πραγματοποιήθηκαν επιφανειακές έρευνες, στο 26% (68 θέσεις) δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε το ακριβές είδος

της αρχαιολογικής έρευνας, που διενεργήθη, το 11% (28 θέσεις) ανασκάφτηκαν δοκιμαστικά, ενώ το 2% των θέσεων (4 θέσεις) ανασκάφηκαν συστηματικά.

ΕΙΔΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	Άθροισμα	%
ΔΟΚΙΜΑΣΤΙΚΗ ΤΟΜΗ	28	11
ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	162	61
ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΑΦΗ	4	2
ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ	68	26
Γενικό Άθροισμα	262	100

Πίνακας-Γράφημα 13: Είδος των αρχαιολογικών ερευνών, που έχουν πραγματοποιηθεί στο χώρο της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας

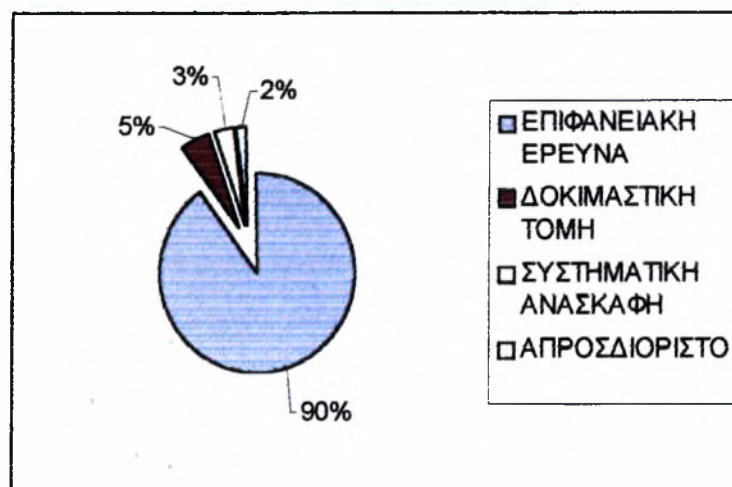
Επιπλέον, αναφορικά με το είδος των αρχαιολογικών ερευνών, επιδιώξαμε να διερευνήσουμε πόσες θέσεις της υπό εξέταση περιοχής ερευνήθηκαν ως το 1960 και πόσες από το 1960 ως σήμερα. Για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου δημιουργήσαμε 2 πίνακες, η δυσχρηστία, όμως των οποίων δεν μας επέτρεψε να τους παραθέσουμε στην έρευνά μας. Από τους πίνακες αυτούς προέκυψε ότι 60 θέσεις της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας ερευνήθηκαν από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα έως το 1960,

ενώ ο αριθμός των θέσεων, που ερευνήθηκαν από το 1960 ως σήμερα έχει σχεδόν τριπλασιαστεί, αφού ανέρχεται στις 151 θέσεις.

Στόχος μας, ακόμη, ήταν να διερευνήσουμε και το είδος των ερευνών, που πραγματοποιήθηκε πριν και μετά το 1960. Για το σκοπό αυτό δημιουργήσαμε 2 πίνακες, όπου επισημαίνονταν πόσες, ποιες και με ποιο είδος αρχαιολογικής έρευνας ερευνήθηκαν οι θέσεις της υπό εξέταση περιοχής πριν και μετά το 1960. Από τους πίνακες αυτούς προέκυψαν οι πίνακες και τα γραφήματα 14, 15 από τα οποία συνάγουμε τα ακόλουθα συμπεράσματα. Όπως ήδη προαναφέρθηκε το σύνολο των θέσεων, που ερευνήθηκαν μέχρι το 1960 είναι 60. Διαπιστώνουμε ότι το 90% αυτών ερευνήθηκαν με τοπογραφικές έρευνες, το 5% ανασκάφη στρωματογραφικά, το 3% συστηματικά, ενώ για ένα ποσοστό της τάξεως του 2% δεν προσδιορίζεται το ακριβές είδος έρευνας.

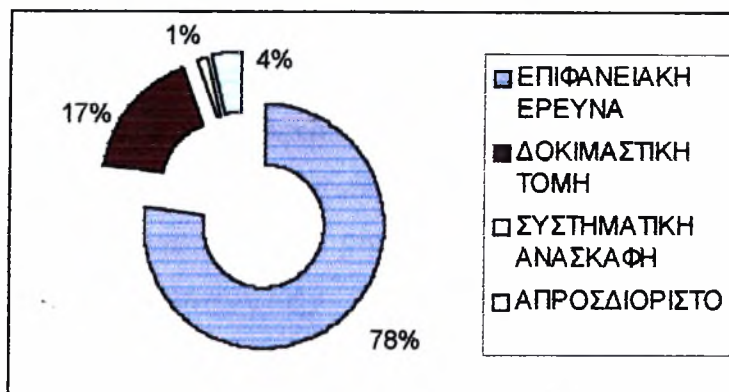
Αντίστοιχα, αναφορικά με το είδος των ερευνών από το 1960 ως σήμερα διαπιστώνουμε ότι το 78% των θέσεων ερευνήθηκαν τοπογραφικά, το 17% ανασκάφη δοκιμαστικά, το 1% συστηματικά, ενώ για το 4% δεν προσδιορίζεται από τους ερευνητές το είδος της έρευνας, που πραγματοποιήθηκε. Συμπερασματικά θα λέγαμε συγκρίνοντας το είδος των ερευνών πριν και μετά το 1960 ότι παρατηρούμε μια σημαντική αύξηση του 12% των θέσεων, που ανασκάφηκαν δοκιμαστικά και μια αισθητή μείωση των επιφανειακών ερευνών.

ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	ΔΟΚΙΜΑΣΤΙΚΗ ΤΟΜΗ	ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΑΦΗ	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ	Γενικό Άθροισμα
54	3	2	1	60

Πίνακας-Γράφημα 14: Είδος έρευνας από τα τέλη του 18ου έως το 1960

ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	ΔΟΚΙΜΑΣΤΙΚΗ ΤΟΜΗ	ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΑΦΗ	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ	Γενικό Άθροισμα
117	26	2	6	151

Πίνακας-Γράφημα 15:Είδος έρευνας μετά το 1960 έως σήμερα

Επιπροσθέτως, στην προσπάθειά μας να συνάγουμε ειδικότερα στατιστικά συμπεράσματα αναφορικά με τα τοπογραφικά χαρακτηριστικά των προϊστορικών θέσεων της Δυτικής Θεσσαλίας, καθώς και την πιθανή διαφοροποίηση τους ανά χρονολογική περίοδο συνδυάσαμε δύο ή και περισσότερες μεταβλητές του αρχείου μας δημιουργώντας τους παρακάτω συνθετικούς πίνακες.

Στον πίνακα 16 κρίναμε σκόπιμο να διερευνήσουμε την κατανομή του είδους και της κατηγορίας της εκάστοτε θέσης σε σχέση με τις πολιτισμικές περιόδους και φάσεις της προϊστορίας. Συγκεκριμένα, διαπιστώνουμε ότι από το σύνολο των 219 πεδινών θέσεων οι 190 είναι μαγούλες, οι 5 νεκροταφεία, ενώ οι 24 απροσδιόριστης κατηγορίας. Ως προς την κατανομή των παραπάνω μορφών εγκατάστασης στα χρονικά όρια της προϊστορίας διαπιστώνουμε τα εξής: 163 μαγούλες τοποθετούνται χρονικά στη Νεολιθική εποχή, 11 σε απροσδιόριστη φάση της προϊστορίας, 9 στην Πρωτοελλαδική, 4 στην Υστεροελλαδική και 3 στη Μεσοελλαδική. Από τα 5 νεκροταφεία, που εντοπίζονται στην πεδιάδα τα 4 χρονολογούνται στην Υστεροελλαδική εποχή και μόνο 1 θέση κατά τη Νεολιθική. Τέλος, οι 23 θέσεις απροσδιόριστης κατηγορίας κατανέμονται χρονικά ως εξής: 16 από αυτές εμφανίζουν ίχνη ανθρώπινης δραστηριότητας κατά τη Νεολιθική περίοδο, 6 κατά την Υστεροελλαδική, ενώ από 1 εντοπίζουμε κατά την Πρωτοελλαδική και σε απροσδιόριστη προϊστορική φάση.

Στον ίδιο πίνακα παρατηρούμε ότι από το σύνολο των 8 θέσεων, που βρίσκονται σε λιμναία-παραλίμνια τοποθεσία, οι 5 είναι μαγούλες, οι 2 επίπεδοι οικισμοί. Η χρονική κατανομή των συγκεκριμένων θέσεων διαμορφώνεται ως εξής: 3 μαγούλες χρονολογούνται κατά τη Νεολιθική, 1 στην Πρωτοελλαδική και Μεσοελλαδική αντιστοίχως, 2 επίπεδοι οικισμοί εμφανίζουν ίχνη ανθρώπινης κατοίκησης κατά τη Νεολιθική, ενώ 1 Μεσοελλαδική θέση είναι απροσδιόριστης κατηγορίας. Όσον αφορά στο είδος θέσης, που εντοπίζεται σε πρόποδες λόφου, επισημαίνονται 2 θέσεις, που χρονολογούνται στη Νεολιθική και αποτελούν χαμηλές εξάρσεις. Αντίστοιχα η κατανομή των θέσεων σε λόφο σε σχέση με την κατηγορία της θέσης και την περίοδο-φάση της προϊστορίας, στην οποία χρονολογούνται, έχει ως εξής: Από το άθροισμα των 11 θέσεων οι 5 είναι νεολιθικές μαγούλες, ενώ οι 5 οικισμοί εντοπίζονται σε λόφο, εξ αυτών οι 2 Νεολιθικής και Μεσοελλαδικής χρονολόγησης και 1 Πρωτοελλαδικής. Τέλος, επισημαίνεται και 1 μόνο νεκροταφείο σε λόφο, το οποίο τοποθετείται χρονικά στην Ύστερη Εποχή Χαλκού. Επίσης, συμβουλευόμενοι τον παρακάτω πίνακα διαπιστώνουμε ότι οι θέσεις, που εντοπίζονται στους πρόποδες βουνών είναι 11, από τις οποίες 3 νεολιθικές μαγούλες και 1 της Ύστερης Χαλκοκρατίας. Η δεύτερη μορφή εγκατάστασης περιλαμβάνει οικισμούς σε πρόποδες βουνού, από τους οποίους 1 τοποθετείται χρονικά σε απροσδιόριστη φάση της Χαλκοκρατίας και 1 στην Υστεροελλαδική περίοδο. Η τελευταία κατηγορία περιλαμβάνει 3 νεκροταφεία της Υστεροελλαδικής, που εντοπίζονται σε πρόποδες βουνού, ενώ 1 θέση επίσης της Ύστερης Χαλκοκρατίας τοποθετείται σε απροσδιόριστη κατηγορία.

Επίσης, προέκυψε ότι από το σύνολο 9 θέσεων, που βρίσκονται σε βουνό, οι 3 είναι νεολιθικές μαγούλες και οι 5 οικισμοί σε βουνό, εκ των οποίων οι 2 χρονολογούνται στη Νεολιθική περίοδο, ενώ οι 3 παρουσιάζουν λείψανα της Μεσοελλαδικής περιόδου. 1 νεκροταφείο επισημαίνεται σε βουνό Υστεροελλαδικής χρονολόγησης. Εν κατακλείδι, αξίζει να επισημάνουμε ότι, όπως προκύπτει από τον ακόλουθο πίνακα, 2 είναι οι θέσεις, που μαρτυρούν σπηλαιοκατοίκηση: η 1 θέση αφορά στην περίπτωση της Θεόπετρας, όπου εντοπίστηκαν στρώματα Παλαιολιθικής και Μεσολιθικής κατοίκησης και η άλλη θέση το σπήλαιο Βασιλότρυπα απροσδιόριστης μέχρι στιγμής προϊστορικής περιόδου, ενώ επισημαίνεται και 1 νεολιθική μαγούλα απροσδιορίστου είδους θέσεως.

ΕΙΔΟΣ ΘΕΣΗΣ / ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΣΗΣ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ	Αθροισμα		
ΠΕΔΙΝΗ	ΜΑΓΟΥΛΑ	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΦΑΣΗ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑΣ	11		
		ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	163		
		ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	9		
		ΜΕΣΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	3		
		ΥΣΤΕΡΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	4		
Αθροισμα			190		
ΕΙΔΟΣ ΘΕΣΗΣ / ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΣΗΣ	ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	1		
		ΥΣΤΕΡΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	4		
		Αθροισμα	5		
		ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΣΗΣ	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΦΑΣΗ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑΣ	1	
		ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	16		
Αθροισμα	Αθροισμα	ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	1		
		ΥΣΤΕΡΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	6		
		Αθροισμα	24		
		Αθροισμα	219		
		ΣΕ ΛΙΜΝΑΙΑ-ΠΑΡΑΛΙΜΝΙΑ ΘΕΣΗ	ΜΑΓΟΥΛΑ	ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	3
ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	1				
ΜΕΣΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	1				
Αθροισμα	5				
ΕΠΙΠΕΔΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ			2	
Αθροισμα	Αθροισμα	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΣΗΣ	2		
		ΜΕΣΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	1		
		Αθροισμα	1		
		Αθροισμα	8		
		ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΛΟΦΟΥ	ΜΑΓΟΥΛΑ	ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	2
ΣΕ ΛΟΦΟ	ΜΑΓΟΥΛΑ	Αθροισμα	2		
		ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	5		
		Αθροισμα	5		
		ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΕ ΛΟΦΟ	ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	2	
		ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	1		
Αθροισμα	Αθροισμα	ΜΕΣΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	2		
		Αθροισμα	5		
		ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ	1		
		ΥΣΤΕΡΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	1		
		Αθροισμα	11		
ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΒΟΥΝΟΥ	ΜΑΓΟΥΛΑ	ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	3		
		ΥΣΤΕΡΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	1		
		Αθροισμα	4		
		ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΒΟΥΝΟΥ	ΥΣΤΕΡΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	1	
		Αθροισμα	Αθροισμα	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΦΑΣΗ ΧΑΛΚΟΚΡΑΤΙΑΣ	1
Αθροισμα	2				
ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ	3				
ΥΣΤΕΡΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	3				
Αθροισμα	1				
Αθροισμα	Αθροισμα	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΣΗΣ	1		
		Αθροισμα	1		
		Αθροισμα	10		
		ΣΕ ΒΟΥΝΟ	ΜΑΓΟΥΛΑ	ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	3
		Αθροισμα	Αθροισμα	Αθροισμα	3
ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΕ ΒΟΥΝΟ	ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ			2	
ΜΕΣΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	3				
Αθροισμα	5				
ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ	ΥΣΤΕΡΟΕΛΛΑΔΙΚΗ			1	
Αθροισμα	Αθροισμα	Αθροισμα	1		
		Αθροισμα	1		
		Αθροισμα	9		

ΣΕ ΣΠΗΛΛΑΙΟ	ΣΠΗΛΛΑΙΟ	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΦΑΣΗ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑΣ ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΜΕΣΟΛΙΘΙΚΗ	1
	Αθροισμα		2
ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟ ΕΙΔΟΣ ΘΕΣΗΣ	ΜΑΓΟΥΛΑ	ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	1
	Αθροισμα		1
Γενικό Αθροισμα			262

Πίνακας 16: Συνθετικός πίνακας 3 μεταβλητών (είδος, κατηγορία θέσης και περίοδος)

Στον πίνακα 17, επιπρόσθετα, δίδεται η κατηγορία της εκάστοτε θέσης σε σχέση με την τοπογραφία της. Με μια πρώτη παρατήρηση διαπιστώνουμε ότι ο μεγαλύτερος αριθμός χαμηλών εξάρσεων (147 θέσεις) εντοπίζεται σε χαμηλό υψόμετρο, (το οποίο ορίσαμε από 100-500μ. πάνω από την πεδιάδα) οι 57 βρίσκονται σε πεδινές εκτάσεις της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, ενώ ενδιαφέρον αποτελεί και το γεγονός της ύπαρξης της συγκεκριμένης κατηγορίας θέσης σε περιοχές με μέσο υψόμετρο (το οποίο ορίσαμε από 500-1015μ. πάνω από την πεδιάδα). Τέλος, 1 μαγούλα δεν προσδιορίζεται αναφορικά με τα τοπογραφικά της χαρακτηριστικά, πολύ πιθανόν, όμως, θεωρούμε να βρίσκεται σε περιοχή πεδινή ή με χαμηλό υψόμετρο. Αναφορικά τώρα με τις άλλες μορφές οικισμών λαμβάνοντας υπόψη τον παρακάτω πίνακα διαπιστώνουμε ότι ένας μεγάλος αριθμός αυτών εντοπίζεται σε χαμηλό υψόμετρο. Ειδικότερα, θα λέγαμε ότι 2 επίπεδοι οικισμοί, 5 οικισμοί σε λοφώδη και 1 σε ορεινή περιοχή, 2 σε πρόποδες βουνού, 1 σπήλαιο και 7 νεκροταφεία επιλέγησαν να κατασκευαστούν από τους προϊστορικούς οικιστές της Δυτικής Θεσσαλίας σε υψόμετρο ως και 500μ. πάνω από την πεδιάδα, ενώ 2 νεκροταφεία επισημαίνονται σε πεδινές περιοχές.

Ακόμη, παρατηρώντας τον ίδιο πίνακα οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι 4 οικισμοί σε βουνό, 1 σπήλαιο και 1 νεκροταφείο εντοπίστηκαν σε περιοχές με μέσο υψόμετρο, ενώ στον παρόντα πίνακα ευδιάκριτες γίνονται 26 θέσεις, οι 20 από τις οποίες βρίσκονται σε χαμηλό υψόμετρο και οι 6 στην πεδιάδα, απροσδιόριστης κατηγορίας.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΣΗΣ	ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΘΕΣΗΣ	Άθροισμα
ΜΑΓΟΥΛΑ	ΠΕΔΙΑΔΑ	57
	ΧΑΜΗΛΟ ΥΨΟΜΕΤΡΟ (100-500μ.)	147
	ΜΕΣΟ ΥΨΟΜΕΤΡΟ (500-1015μ.)	5
	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ	1
ΕΠΙΠΕΔΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΧΑΜΗΛΟ ΥΨΟΜΕΤΡΟ (100-500μ.)	2
ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΕ ΛΟΦΟ	ΧΑΜΗΛΟ ΥΨΟΜΕΤΡΟ (100-500μ.)	5
ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΒΟΥΝΟΥ	ΧΑΜΗΛΟ ΥΨΟΜΕΤΡΟ (100-500μ.)	2
ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΕ ΒΟΥΝΟ	ΧΑΜΗΛΟ ΥΨΟΜΕΤΡΟ (100-500μ.)	1
	ΜΕΣΟ ΥΨΟΜΕΤΡΟ (500-1015μ.)	4
ΣΠΗΛΑΙΟ	ΧΑΜΗΛΟ ΥΨΟΜΕΤΡΟ (100-500μ.)	1
	ΜΕΣΟ ΥΨΟΜΕΤΡΟ (500-1015μ.)	1
ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ	ΠΕΔΙΑΔΑ	2
	ΧΑΜΗΛΟ ΥΨΟΜΕΤΡΟ (100-500μ.)	7
	ΜΕΣΟ ΥΨΟΜΕΤΡΟ (500-1015μ.)	1
ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΣΗΣ	ΠΕΔΙΑΔΑ	6
	ΧΑΜΗΛΟ ΥΨΟΜΕΤΡΟ (100-500μ.)	20
Γενικό Άθροισμα		262

Πίνακας 17: Συνθετικός πίνακας με συνδυασμό κατηγορία θέσης και τοπογραφία

Εξίσου ενδιαφέροντα θεωρούμε τον συνθετικό πίνακα 18, που παραθέτουμε στη συνέχεια, ο οποίος συνδυάζει την κατηγορία της θέσης σε σχέση με το είδος του περιβάλλοντος της εκάστης. Ειδικότερα, γίνεται οφθαλμοφανές ότι από το σύνολο των 210 τεχνητών γηλόφων οι 156 εντοπίζονται σε πεδινό περιβάλλον, οι 44 σε παραποτάμιο, οι 5 σε λιμναία-παραλίμνια και οι 3 σε ημιορεινή τοποθεσία. Όπως και στους προεκτεθέντες πίνακες έτσι και στον συγκεκριμένο ένα μικρό ποσοστό του ύψους των 2 θέσεων εντοπίζεται σε απροσδιόριστο περιβάλλον. Αντίστοιχα με τις υπόλοιπες κατηγορίες θέσεων διαπιστώνουμε ότι 2 επίπεδοι οικισμοί βρίσκονται σε λιμναίο-παραλίμνιο περιβάλλον, ενώ αναφορικά με τους οικισμούς σε λοφώδεις περιοχές συμπεραίνουμε ότι 3 από αυτούς βρίσκονται σε πεδινό περιβάλλον, 1 σε λιμναία-παραλίμνια και 1 σε παραποτάμια τοποθεσία.

Επιπρόσθετα, αναφορικά με τους οικισμούς σε πρόποδες λόφου συμπεραίνουμε ότι 1 εντοπίζεται σε πεδινό και 1 σε ημιορεινό περιβάλλον, ενώ ενδιαφέρον αποτελεί και η κατανομή των οικισμών σε βουνό σε σχέση με τις εκάστοτε περιβαλλοντικές συνθήκες. Ειδικότερα, όπως μπορεί να παρατηρήσει κανείς 1 οικισμός σε βουνό εντοπίζεται σε πεδινό περιβάλλον, 2 σε παραποτάμιο και ημιορεινό, ενώ σπηλαιοκατοίκηση διαπιστώνεται σε παραποτάμια (1 θέση) και σε ορεινή τοποθεσία· γεγονός αναμενόμενο, καθώς σπήλαια συναντώνται σε βουνά, ασβεστολιθικά εξάρματα κλπ. (Τρανταλίδου, προσωπική επισήμανση) (επίσης 1). Τέλος, σε ό, τι αφορά στην κατανομή των νεκροταφείων σε σχέση με τον περιβάλλοντα χώρο

παρατηρούμε ότι 7 εντοπίζονται στην πεδιάδα, 2 κοντά ή δίπλα σε ποταμό και 1 σε ημιορεινή περιοχή. Ωστόσο, ένας αρκετά σημαντικός αριθμός θέσεων (26 θέσεις), μολονότι εντοπίζονται οι 24 από αυτές σε πεδιάδα και 1 σε λιμναία-παραλίμνια και παραποτάμια αντιστοίχως τοποθεσία, παραμένει απροσδιόριστος σε σχέση με την κατηγορία της θέσης, στην οποία εντάσσεται.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΣΗΣ	ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	Άθροισμα
ΜΑΓΟΥΛΑ	ΠΕΔΙΝΗ	156
	ΛΙΜΝΑΙΑ-ΠΑΡΑΛΙΜΝΙΑ	5
	ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑ	44
	ΗΜΙΟΡΕΙΝΗ	3
	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ	2
ΕΠΙΠΕΔΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΛΙΜΝΑΙΑ-ΠΑΡΑΛΙΜΝΙΑ	2
ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΕ ΛΟΦΟ	ΠΕΔΙΝΗ	3
	ΛΙΜΝΑΙΑ-ΠΑΡΑΛΙΜΝΙΑ	1
	ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑ	1
ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΕ ΠΡΟΠΟΔΕΣ ΛΟΦΟΥ	ΠΕΔΙΝΗ	1
	ΗΜΙΟΡΕΙΝΗ	1
ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΕ ΒΟΥΝΟ	ΠΕΔΙΝΗ	1
	ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑ	2
	ΗΜΙΟΡΕΙΝΗ	2
ΣΠΗΛΑΙΟ	ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑ	1
	ΟΡΕΙΝΗ	1
ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ	ΠΕΔΙΝΗ	7
	ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑ	2
	ΗΜΙΟΡΕΙΝΗ	1
ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΘΕΣΗΣ	ΠΕΔΙΝΗ	24
	ΛΙΜΝΑΙΑ-ΠΑΡΑΛΙΜΝΙΑ	1
	ΠΑΡΑΠΟΤΑΜΙΑ	1
Γενικό Άθροισμα		262

Πίνακας 18: Συνθετικός πίνακας, που συνδυάζει την κατηγορία και το είδος του περιβάλλοντος της εκάστοτε θέσης

6. Αρχιτεκτονικά κατάλοιπα

Τέλος, επιδιώξαμε να διερευνήσουμε τον αριθμό των θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, στις οποίες εντοπίστηκαν αρχαιολογικά ευρήματα, καθώς και το είδος των ευρημάτων αυτών, κινητών και μη. Λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς, που αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, παρατηρούμε ότι από το σύνολο των 262 προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας σε 165 επισημαίνεται ο εντοπισμός αρχαιολογικών ευρημάτων, ενώ σε 97 θέσεις δεν διευκρινίζεται από τους ερευνητές και τους ανασκαφείς η ύπαρξη και το είδος των

ευρημάτων. Όσον αφορά στα αρχιτεκτονικά λείψανα παρατηρούμε ότι σε 22 θέσεις βεβαιώνεται η ύπαρξή τους, ενώ σε 5 θέσεις από το σύνολο των 262 έχουν επισημανθεί αρχιτεκτονικές κατασκευές (εντάσσοντας στην κατηγορία αυτή, όπως ήδη επεξηγήσαμε πιο πάνω ανοιχτές εστίες, λάκκους απορριμμάτων, βόθρους, κεραμικούς κλιβάνους κλπ.).

7. Ταφές και νεκροταφεία

Τα ταφικά σύνολα στην παρούσα μελέτη δεν συμπεριλήφθησαν στην παραπάνω μεταβλητή, αλλά σε μία ξεχωριστή, η οποία περιελάμβανε αποκλειστικά ταφές και τάφους. Με βάση τα δεδομένα, που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα έρευνα, το σύνολο των τάφων και των ταφών, που εντοπίστηκαν στη Δυτική Θεσσαλία είναι 13 συμπεριλαμβανομένων και των τάφων, που εντοπίστηκαν κατά συστάδες ή σε οργανωμένα νεκροταφεία και των μεμονωμένων ταφών. Σε μια παλιότερη μελέτη μας²⁰ αναφορικά με τα ταφικά σύνολα και αρχιτεκτονικά λείψανα της περιοχής είχαμε συμπεράνει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ταφικών λειψάνων ανάγεται στην Νεολιθική, ένα πολύ μικρό ποσοστό στην Υστεροελλαδική, ενώ η Παλαιολιθική και η Μεσολιθική αντιπροσωπεύονται από τις ταφές, που αποκαλύφθηκαν στα αντίστοιχα στρώματα του σπηλαίου της Θεόπετρας. Στην προσπάθειά μας, ακόμη, να διερευνήσουμε το είδος των τάφων καθόλη της διάρκεια της προϊστορίας της περιοχής διαπιστώσαμε ότι το 70% των ταφικών συνόλων αφορούν στις ταφές καύσεως του νεκροταφείου της Πλατειάς Μαγούλας Ζάρκου (λόγω του ότι εδώ έχει γίνει συστηματική εργασία), ενώ το 10% αφορά σε ταφές, για τις οποίες δεν υπάρχουν πλήρη βιβλιογραφικά στοιχεία. Ακόμη, το 7% και το 3% καταλαμβάνουν ταφές σε κιβωτίσχημους και θολωτούς τάφους αντίστοιχα, ενώ από 2% καταλαμβάνει η ανακομιδή, ένας εγχυτρισμός από την πόλη των Τρικάλων, ο λακκοειδής τάφος από τα μεσολιθικά στρώματα της Θεόπετρας και το σύνολο ενός κιβωτίσχημου και ενός λακκοειδούς από την Αγριλιά Τρικάλων.

²⁰ Στα πλαίσια της παρούσης μελέτης παρουσιάζουμε μόνο τα συμπεράσματα της προγενέστερης έρευνας πολύ συνοπτικά και χωρίς να παραθέτουμε τους πίνακες και τα διαγράμματα, που είχαν προκύψει. Η παρούσα έρευνα στηρίχθηκε σε πολλά περισσότερα δεδομένα και για το λόγο αυτό η προγενέστερη έρευνά μας κρίνεται ελλιπής, αφού εντοπίσαμε αρκετές επιπλέον ταφές. Ωστόσο, επιλέξαμε να παραθέσουμε τα συμπεράσματα της προηγούμενης, έτσι ώστε ο αναγνώστης να σχηματίσει μια βασική εικόνα για τις προϊστορικές ταφές της Δυτικής Θεσσαλίας. Άλλωστε τα νέα δεδομένα, που προστέθηκαν δεν διαφοροποιούν πάρα πολύ τα προεκτεθέντα συμπεράσματα.

Αναφορικά με τη σχέση των προϊστορικών τάφων με τους οικισμούς, στους οποίους ανήκουν διαπιστώσαμε ότι το 45% των τάφων βρίσκονται εκτός του οικισμού, το 11% εντός, ενώ για το 3% των τάφων δεν είμαστε σε θέση να το εντάξουμε σε μία από τις προαναφερθείσες κατηγορίες λόγω των ανεπαρκών στοιχείων. Παρά τη μεγάλη απόκλιση ανάμεσα στις δύο κατηγορίες συμπεραίνουμε την συνύπαρξη δύο εντελώς διαφορετικών πρακτικών. Συγκεκριμένα, στη Δυτική Θεσσαλία συναντάμε αφενός ταφές σε οργανωμένο νεκροταφείο (Πλατεία Μαγούλα Ζάρκου), γεγονός, που μαρτυρά την ύπαρξη οργανωμένων νεκροταφείων ήδη από τη Νεότερη Νεολιθική περίοδο. Από την άλλη μεριά έκδηλες γίνονται και οι ταφές εντός των οικισμών, όπως οι 2 διαδοχικές αποθέσεις ανθρώπινων κρανίων κάτω από δάπεδο οικίας στον Πρόδρομο Ι (βλ. παράρτημα Α4 λήμματα 219 και 222)(Γαλλής, 1982:172).

Σε σχέση, επιπρόσθετα, με τη διατήρηση ή μη σκελετικού υλικού, διαπιστώσαμε ότι σε αρκετές περιπτώσεις παρείχε ενδιαφέροντα στοιχεία για την ηλικία ή το φύλο του νεκρού (για παράδειγμα η μεσολιθική ταφή της Θεόπετρας, που από τη ραδιοχρονολόγηση του σκελετικού υλικού προέκυψε η ηλικία και το φύλο του ατόμου), ενώ σε άλλες παρόλο, που αναφέρεται διατήρηση του οι ανασκαφείς δεν αναφέρουν τέτοιου είδους πληροφορίες, πιθανότατα ίσως εξαιτίας της αδυναμίας μελέτης σκελετικού υλικού μέχρι στιγμής. Χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα αποτελούν τα σκελετικά κατάλοιπα από τον ταφικό πίθο των Τρικάλων (βλ. παράρτημα Α4 λήμμα 242). Συγκεκριμένα, το ποσοστό διατήρησης σκελετικού υλικού στις προϊστορικές ταφές κυμαίνεται στο 88%, ενώ για το 7% των τάφων δεν αναφέρεται ύπαρξη ανθρωπολογικού υλικού. Τέλος, επιδίωξή μας ήταν να εξετάσουμε την κατανομή των κτερισμάτων στα προϊστορικά ταφικά σύνολα της Δυτικής Θεσσαλίας. Συγκεκριμένα, το 81% των προϊστορικών τάφων έφεραν κτέριση, γεγονός, που επιβεβαιώνει τη δοξασία των προϊστορικών ρικιστών για τη μεταθάνατο ζωή. Ακόμη, το 14% περιλαμβάνει τις ταφές, για τις οποίες δεν γίνεται αναφορά από τους ανασκαφείς τους σχετικά με την παρουσία ή μη κτερισμάτων, ενώ το 3% αφορά ταφές ακτέριστες. Στο σημείο αυτό επιβάλλεται να τονίσουμε ότι σε μία περίπτωση, στο Αγριοκέρασο Τρικάλων η ταφή αναφέρεται ως ακτέριστη, ωστόσο, όμως δεν πρέπει να αποκλείσουμε το γεγονός της ανυπαρξίας κτερισμάτων εξαιτίας της καταστροφής του τάφου από εκσκαπτικό μηχάνημα. Αν μπορούσαμε να επιβεβαιώσουμε τη συγκεκριμένη υπόθεση, τότε ο αριθμός των κτερισμένων τάφων θα αυξανόταν κατά 1 ταφή.

8. Κινητά ευρήματα

Προκειμένου να διερευνήσουμε τον αριθμό και το είδος των κινητών ευρημάτων, που απέδωσε μέχρι σήμερα η έρευνα στο χώρο της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας (όπως προαναφέραμε ήδη και στο προηγούμενο κεφάλαιο) διακρίναμε τα κινητά ευρήματα σε διάφορες κατηγορίες (κεραμική, μέταλλα, λίθινα, οστέινα, πήλινα, εργαλεία κλπ.). Η καταγραφή και η ταξινόμηση των δεδομένων μας στο excel μας επέτρεψε να διαπιστώσουμε ότι από τις 262 θέσεις στις 124 αναφέρεται από τους ερευνητές ο εντοπισμός κεραμικής (είτε πρόκειται για ακέραια αγγεία είτε για όστρακα). Η εύρεση, επιπλέον, της κεραμικής και η συνεχής μελέτη της από τους ερευνητές μας επέτρεψε να καταγράψουμε εν συντομία την εξέλιξη της κεραμικής τυπολογίας καθόλη τη διάρκεια της νεολιθικής στη Δυτική Θεσσαλία. Ειδικότερα, διαπιστώνουμε ότι στο χώρο της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας εντοπίζεται σε αρκετά σημαντικό ποσοστό η κεραμική των φάσεων Πρωτοσέσκλου (μονόχρωμα, πρώιμα, γραπτά, μελανοστεφή) και του Προσέσκλου (εγχάρακτη διακόσμηση) της Αρχαιότερης Νεολιθικής II και III. Ακόμη, απαντάται σε αρκετά μεγάλο ποσοστό και η κεραμική της φάσεως του Σέσκλου (πυκνός ρυθμός, φλογόσχημη και γραμμική διακόσμηση) της Μέσης Νεολιθικής, καθώς και όλοι σχεδόν οι κεραμικοί τύποι των Προδιμηνιακών και κυρίως Διμηνιακών φάσεων της Νεότερης Νεολιθικής. Αντίθετα με την Ανατολική Θεσσαλία, σε πολύ μικρό ποσοστό αντιπροσωπεύεται στη Δυτική η φάση Ραχμάνι της Χαλκολιθικής, εύλογο, αφού η συγκεκριμένη φάση της Νεολιθικής απαντά στην υπό μελέτη περιοχή μόνο σε 6 θέσεις²¹.

Όπως ήδη προαναφέραμε στην κατηγορία «ΠΗΛΙΝΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ» δεν συμπεριλήφθη η κεραμική, ωστόσο, όμως συμπεριλήφθησαν τα ειδώλια και τα σφονδύλια, αν και παρουσιάζονται και ως ξεχωριστή κατηγορία.. Με βάση τους παραπάνω περιορισμούς προέκυψε ότι από τις 262 θέσεις στις 37 επισημάνθηκαν πήλινα αντικείμενα, όπως ειδώλια, σφονδύλια, βλήματα σφενδονών, σπείρες, κοσμήματα, ομοιώματα οικιών, βαρίδια, σβόλοι, σφραγιδόλιθοι κ. α. Απομονώνοντας από την παραπάνω κατηγορία τα ειδώλια συμπεράναμε ότι 49 θέσεις απέδωσαν ειδώλια (πήλινα ή λίθινα), ενώ σε 10 θέσεις επισημαίνεται η εύρεση πήλινων ή λίθινων σφονδυλίων.

²¹ Βλ. υποσημείωση 15 στο παρόν κεφάλαιο.

Αναφορικά τώρα με τα λίθινα αντικείμενα, στα οποία εντάξαμε και τα λαξευμένα τέχνηρα, διαπιστώσαμε ότι από το σύνολο των 262 θέσεων της υπό εξέταση περιοχής λίθινα επισημαίνονται σε 54 θέσεις. Τα λίθινα ευρήματα συνοψίζονται στα εξής: ειδώλια, αγγεία, σφονδύλια, σφραγίδες, εργαλεία, κοσμήματα κ. α. Απομονώνοντας μάλιστα από την κατηγορία «ΛΙΘΙΝΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ» τα εργαλεία προέκυψε ότι σε 52 θέσεις εντοπίστηκαν ακέραια λαξευμένα τέχνηρα ή θραύσματα από αιχμές, λεπίδες, εγκοπές, ξέστρα, οδοντωτά, κολοβώσεις, φολίδες κ. α. Διερευνώντας, επιπρόσθετα, το ακριβές υλικό κατασκευής των εργαλείων προέκυψε ότι σε 35 θέσεις το υλικό κατασκευής ήταν ο πυριτόλιθος, σε 22 ο οψιανός και μόλις σε 9 οστά ζώων.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των θέσεων με εργαλεία από πυριτόλιθο πιθανότατα ερμηνεύεται από το ενδεχόμενο το συγκεκριμένο πέτρωμα να είναι γηγενές. Σύμφωνα με τον Γαλλή μάλιστα πηγές πυριτόλιθου εντοπίζονται στην ευρύτερη περιοχή της Πίνδου και δη στο Περτούλι, στην Ελάτη και στα Στουρναραίικα (Elster, 1994:176). Επιπρόσθετα, εξετάσαμε αν και κατά πόσο τα διάφορα πετρώματα κατασκευής εργαλείων ανταλλάσσονταν ανάμεσα στις προϊστορικές κοινωνίες σε μορφή ακατέργαστης πρώτης ύλης ή ολοκληρωμένων εργαλείων. Διαπιστώσαμε ότι σε 11 θέσεις εντοπίστηκαν κόνδυλοι ή πυρήνες των προαναφερθέντων πετρωμάτων, επιβεβαιώνοντας έτσι την υπόθεση ερευνητών ότι ο οψιανός μεταφέρεται στη Θεσσαλία από τις Κυκλάδες με τη μορφή κονδύλων ή πυρήνων. Συγκεκριμένα, η Μουνδρέα-Αγραφιώτη θεώρησε ότι η έλλειψη φολίδων με εξωτερική φλούδα οψιανού από τη νεολιθική λιθοτεχνία των οικισμών του Προδρόμου Καρδίτσας υποδηλώνει ότι ο οψιανός έφτανε στη Θεσσαλία με τη μορφή κατεργασμένων ήδη πυρήνων, από τους οποίους οι νεολιθικοί οικιστές θα αντλούσαν λεπίδες και μικρολεπίδες έως την ουσιαστική εξάντληση του πυρήνα (Μουνδρέα-Αγραφιώτη, 1980: 494). Την ίδια υπόθεση είχε ενστερνιστεί και η Perlès στο συνέδριο για τα δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας (1975-1990) στη Θεσσαλία (Elster, 1994:173). Ωστόσο, ο περιορισμένος αριθμός των θέσεων, όπου εντοπίστηκαν πυρήνες ή κόνδυλοι, μας κάνει να είμαστε λίγο επιφυλακτικοί με το παραπάνω συμπέρασμα σε σχέση πάντα με τη Δυτική Θεσσαλία, χωρίς να υπονοείται ότι τα εργαλεία εισάγονταν από τις Κυκλάδες σε ολοκληρωμένη μορφή. Έως ότου οι έρευνες στην περιοχή φέρουν στο φώς και άλλα σχετικά ευρήματα δεν μπορούμε να βγάλουμε κάποιο ασφαλές συμπέρασμα ούτε, όμως και να απορρίψουμε ή να ενστερνιστούμε αβίαστα τις απόψεις των παραπάνω ερευνητών. Τέλος, σε έναν μικρό

αριθμό θέσεων της Δυτικής Θεσσαλίας εντοπίστηκαν και άλλα πετρώματα, όπως χαλαζίας, ψαμμόλιθος, γρανιτόλιθος ακόμη και ποταμόπετρες (κροκάλες), τα οποία οι προϊστορικοί κάτοικοι της περιοχής χρησιμοποιούσαν σε μικρότερη κλίμακα για την κατασκευή των εργαλείων τους (μυλόπετρες και κρουστήρες κυρίως).

Ακόμη, αναφορικά με τα εντοπισθέντα οστέινα αντικείμενα προέκυψε ότι από τις 262 θέσεις στις 14 εντοπίστηκαν ευρήματα της συγκεκριμένης κατηγορίας, από τις οποίες σε 8 θέσεις, όπως προείπαμε, μεταξύ των άλλων ευρημάτων επισημάνθηκαν και εργαλεία. Επίσης, έκπληξη αποτελεί το γεγονός, σύμφωνα με το οποίο μόνο από 4 θέσεις αναφέρονται μετάλλινα αντικείμενα²² ενώ από 2 θέσεις αναφέρεται η ύπαρξη και μαρμάρινων αντικειμένων. Επίσης, όσον αφορά στα ζωικά και φυτικά κατάλοιπα μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι έχουν εντοπισθεί σε 9 και 6 θέσεις αντιστοίχως, ενώ σε 3 θέσεις της Δυτικής Θεσσαλίας έχουν αναφερθεί κατάλοιπα ιχθυοπανίδας και σε 4 όστρεα. Με μια πρώτη εντύπωση η παραπάνω προοπτική μας εκπλήσσει λόγω της μεγάλης απόστασης της Δυτικής Θεσσαλίας από τη θάλασσα, ωστόσο δεν πρέπει να απορρίψουμε και την πιθανότητα, εύλογο άλλωστε, της προέλευσης των ψαριών και των οστρέων από τα ποτάμια και την αποξηραμένη σήμερα λίμνη της Ξυνιάδας. Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε ότι σε 13 θέσεις εντοπίστηκαν κι άλλου είδους ευρήματα, τα οποία λόγω της έλλειψης προσδιορισμού του υλικού κατασκευής τους δεν κατέστη εφικτό να τα κατατάξουμε σε μια από τις προαναφερθείσες κατηγορίες.

9. Συγκριτικά στοιχεία μεταξύ δυτικής και ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας

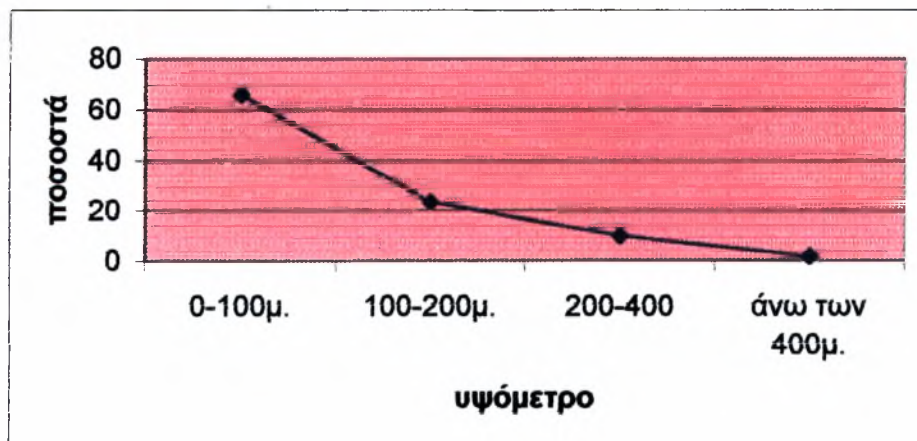
Κλείνοντας την προσπάθεια της στατιστικής προσέγγισης των προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας συνάγουμε το συμπέρασμα ότι ο συνολικός αριθμός αυτών ανέρχεται στις 262²³, στοιχείο, που έρχεται να ανατρέψει την άποψη της Hansen ότι η δυτική θεσσαλική πεδιάδα είχε περιορισμένη κατοίκηση κατά τη Νεολιθική εποχή λόγω των ελών (Hansen, 1933:18). Ένα ανάλογο φαινόμενο συγκέντρωσης κατοίκησης επισημαίνεται και στην ανατολική θεσσαλική πεδιάδα, καθώς οι εντοπισθείσες μέχρι στιγμής θέσεις είναι 258 σύμφωνα με τις τοπογραφικές

²² Προσπάθεια ερμηνείας του συγκεκριμένου φαινομένου ακολουθεί στο επόμενο κεφάλαιο.

²³ Στο σύνολο αυτό δεν συμπεριλάβαμε 3 νεολιθικές θέσεις, που αναφέρονται από το Χουρμουζιάδη (ΑΔ 29 χρονικά 1973-1974:196-197) στην περιοχή του Νέου Μοναστηρίου, καθώς δεν παρέχονται επιπλέον στοιχεία για την ακριβή τους θέση.

έρευνες του Γαλλή και της επιστημονικής του ομάδας. Σύμφωνα με τη στατιστική διερεύνηση της ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας, που πραγματοποίησε ο Γαλλής στον «Άτλαντά» του, η μεγαλύτερη πυκνότητα των οικισμών παρατηρείται στο πεδινό μέρος, ενώ πάνω από το υψόμετρο των 200μ. οι οικισμοί είναι πολύ αραιοί. Συγκεκριμένα, προέκυψε ότι το 64, 1% (164 θέσεις) είναι πεδινές, το 33, 2% (85 θέσεις) λοφώδεις, ενώ το 2, 7% (7 θέσεις) ορεινές. Αναφορικά με τη θέση των προϊστορικών οικισμών της Ανατολικής πεδιάδας σε σχέση με το απόλυτο υψόμετρο ο Γαλλής συμπέρανε ότι το 65, 8% (169 θέσεις) βρίσκονται σε υψόμετρο από 0-100μ., το 23% (59 θέσεις) σε υψόμετρο 100-200μ., το 9, 7% (25 θέσεις) μεταξύ 200-400μ. και 1, 6% σε υψόμετρο άνω των 400μ. (γράφημα 19) (Γαλλής, 1992:223).

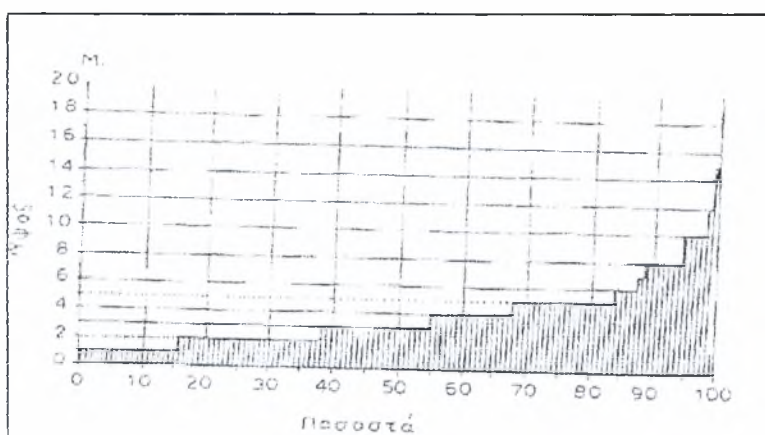
Όπως μπορεί να γίνει κατανοητό από τον αναγνώστη οι τιμές, που ο Γαλλής επέλεξε να χρησιμοποιήσει στη μεταβλητή «ΥΨΟΜΕΤΡΟ» διαφοροποιούνται από τις αντίστοιχες δικές και έτσι δεν μπορούσαμε να πραγματοποιήσουμε κάποια συγκριτική προσέγγιση²⁴. Ωστόσο, μια πρώτη παρατήρηση μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι σε αντίθεση με την Ανατολική, στη Δυτική Θεσσαλία μόλις το 25% (65 θέσεις) τοποθετούνται στην πεδιάδα (που ορίσαμε από 0-100μ.), ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό (71% δηλαδή 185 θέσεις) σε χαμηλό υψόμετρο (100-500μ.) και μόλις το 4% (11 θέσεις) σε μέσο (που εμείς ορίσαμε από 500-1015, όπου τοποθετείται η ψηλότερη θέση μας).

Γράφημα 19: Ποσοστά προϊστορικών θέσεων ανά υψόμετρο.

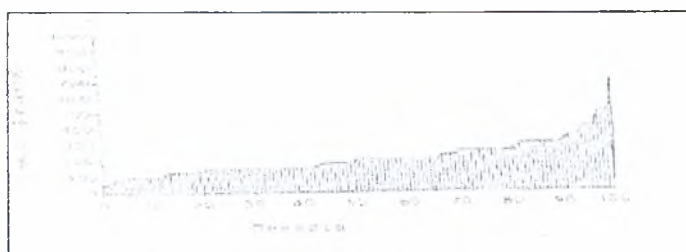
²⁴ Όπως ήδη αναφέραμε η διαφοροποίηση αυτή ερμηνεύεται από το γεγονός ότι η παρούσα έρευνα βασίστηκε σε νοητές ισούψεις και οι τιμές μας απέχουν από τις πραγματικές.

Μηδαμινές είναι οι αποκλίσεις, επιπρόσθετα, που παρατηρούμε στις διαστάσεις (ύψος και διάμετρος) των θέσεων της ανατολικής από τις αντίστοιχες της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας. Συγκεκριμένα, το μέσο ύψος των μαγούλων στην ανατολική πεδιάδα είναι 4, 9μ., αλλά το συχνότερα απαντώμενο είναι 2μ., δηλαδή οι πιο πολλές μαγούλες είναι χαμηλές του ύψους των 2μ. (γράφημα 20) (Γαλλής, 1992:225). Αντίθετα, στη δυτική το συχνά απαντώμενο ύψος, όπως άλλωστε προαναφέραμε, είναι 3, 4 και 7 μ. Δηλαδή, οι μαγούλες έχουν ένα σχετικά μέτριο ύψος, ενώ η μέγιστη τιμή ύψους, που μπορεί να πάρει μια μαγούλα στη Δυτική Θεσσαλία είναι 20μ. και στην Ανατολική 15μ. (γράφημα 21).

Γράφημα 20: Ποσοστά προϊστορικών θέσεων κατά ύψος (Γαλλής, 1992, πίνακας 2).

Τέλος, διαπιστώνουμε μια μικρή διαφοροποίηση αναφορικά με τη διάμετρο της εκάστοτε θέσης στις δύο πεδιάδες. Ενώ δηλαδή στη δυτική είπαμε ότι αυτή κυμαίνεται από 75-250μ. στην ανατολική η μεγαλύτερη διάμετρος θέσης, που καταγράφηκε αγγίζει τα 700μ, υποδηλώνοντας ότι οι μαγούλες της ανατολικής κάλυπταν πολύ μεγαλύτερη επιφάνεια από τις αντίστοιχες της Δυτικής (πίνακας, 32) (Γαλλής, 1992:225).

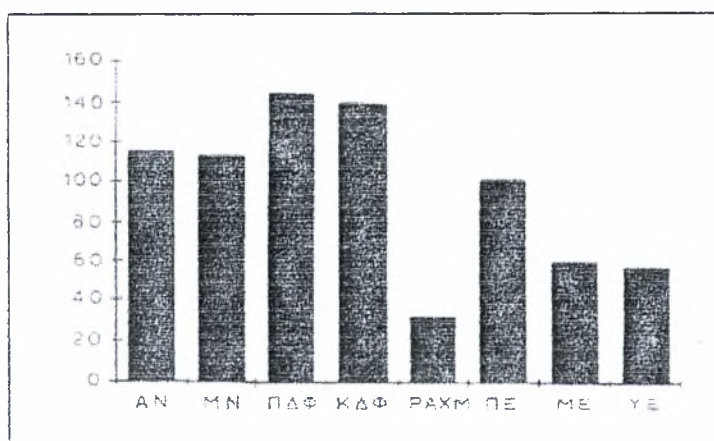

Γράφημα 21: Ποσοστά προϊστορικών θέσεων κατά μέγεθος διαμέτρους τους (Γαλλής, 1992, πίνακας 3).

Τέλος, αναφορικά με την κατανομή των προϊστορικών θέσεων κατά περίοδο διαπιστώνουμε, όπως προκύπτει και από το γράφημα 22 (βλ. επίσης και τον πίνακα 2

του συγκεκριμένου κεφαλαίου), μία μικρή διαφοροποίηση μεταξύ των δύο θεσσαλικών πεδιάδων. Ενώ δηλαδή στην ανατολική και δυτική Θεσσαλία κατά την Αρχαιότερη και Μέση Νεολιθική ο αριθμός των θέσεων είναι περίπου ο ίδιος, κατά την Νεότερη Νεολιθική παρατηρούμε μια αισθητή μείωση των οικισμών (94 θέσεις) της δυτικής και μια αρκετά αξιοσημείωτη αύξηση των θέσεων της ανατολικής (ο αριθμός των θέσεων την συγκεκριμένη περίοδο αγγίζει τις 140 περίπου). Ίσως η συστηματικότερη εξέταση των δεδομένων διευκρινίσει την εγκυρότητα αυτής της παρατήρησης για τη Δυτική Θεσσαλία.

Αντίθετα, η κατανομή των θέσεων στις επόμενες περιόδους δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη διαφοροποίηση. Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι έγινε σύγκριση των δυο πεδιάδων, όπου ήταν εφικτό και όπου οι μεταβλητές μας το επέτρεπαν. Για μία διεξοδικότερη στατιστική παρουσίαση των συμπερασμάτων των θέσεων της Ανατολικής Θεσσαλίας παραπέμπουμε στο τελευταίο κεφάλαιο του «Ατλαντα» του Γαλλή.

Γράφημα 22: Σύνολο θέσεων ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας ανά περίοδο. Όπου ΑΝ= αρχαιότερη ΝΕ, ΜΝ= μέση, ΠΔΦ= πριδιμηνιακές φάσεις, ΚΔΦ= κυρίως δημινιακές, ΠΕ= πρωτοελλαδική, ΜΕ= μεσοελλαδική, ΥΕ= υστεροελλαδική. (Γαλλής, 1992, πίνακας 9)

Στο παρόν κεφάλαιο επιδιώξαμε μια πρώτη στατιστική μόνο προσέγγιση των θέσεων της Δυτικής Θεσσαλίας, ενώ στο επόμενο κεφάλαιο πραγματοποιείται επισκόπηση της εκάστοτε προϊστορικής περιόδου. Έμφαση δίνεται, όπως αναφέρθηκε και στο εισαγωγικό σημείωμα της έρευνας, στην Νεολιθική εποχή και στα χαρακτηριστικά της, όπως αυτά αποτυπώθηκαν στο χώρο της Δυτικής Θεσσαλίας μέσα από τα αρχαιολογικά κατάλοιπα, που κατά καιρούς έχουν εντοπιστεί, ενώ θα γίνει προσπάθεια εφαρμογής ενός μοντέλου χωρικής ανάλυσης. Η Χαλκοκρατία ως περίοδος της όψιμης προϊστορίας θίγεται ακροθιγώς στην παρούσα έρευνα

επισημαίνοντας κυρίως κάποια διαγνωστικά της χαρακτηριστικά, όπως αυτά αποτυπώνονται στη Δυτική Θεσσαλία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Η ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

1. Προνεολιθικές βαθμίδες: Η Παλαιολιθική εποχή στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα

Τα πρώτα ίχνη παλαιολιθικής δραστηριότητας στη Θεσσαλία εντοπίστηκαν το 1958 από τη γερμανική αποστολή με επικεφαλής τον Milojević²⁵ στις όχθες του Πηνειού ποταμού (εικ. 32) κοντά στη Λάρισα. Το 1960 τα ευρήματα του Θεοχάρη²⁶ επίσης από την κοιλάδα του Πηνειού αύξησαν το σύνολο των θέσεων με Παλαιολιθική λιθοτεχνία, που εντοπίστηκαν στην περιοχή της ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας. Ωστόσο, όμως, οι πληροφορίες δεν ήταν επαρκείς να καθορίσουν την πολιτισμική φάση των εργαλείων. Ο αριθμός των λίθινων αυτών εργαλείων αποδόθηκε από τον Milojević στη Μέση Παλαιολιθική περίοδο, αν και υπήρχαν εργαλεία της Ανώτερης Παλαιολιθικής ή ακόμη μετέπειτα περιόδων, και δη στην τελευταία μεσοπαγετώδη (125-118.000 BP). Καμία άλλη μαρτυρία για την Παλαιολιθική εποχή δεν είχε αναφερθεί μέχρι τότε ούτε από την κοιλάδα του Πηνειού ούτε από άλλα μέρη της θεσσαλικής πεδιάδας με αποτέλεσμα η εικόνα της Παλαιολιθικής Θεσσαλίας να παραμένει μέχρι το 1987 ημιτελής.

Ο εντοπισμός παλαιολιθικών λιθοτεχνιών στην κοιλάδα του Πηνειού αποτέλεσε αφορμή για επέκταση των αρχαιολογικών ερευνών στην περιοχή τις επόμενες δεκαετίες. Το 1987 πραγματοποιήθηκε επιφανειακή έρευνα με επικεφαλής τον C. Runnels στα πλαίσια ενός ερευνητικού προγράμματος, που στόχευε στον επαναπροσδιορισμό του χαρακτήρα και της χρονολόγησης της Μέσης Παλαιολιθικής στην Ελλάδα. Βασική μέριμνα της ερευνητικής ομάδας ήταν να ερευνηθούν συστηματικά οι όχθες του Πηνειού, τα εδάφη κατά μήκος του ποταμού και άλλες περιοχές της Θεσσαλίας, για τα οποία οι ερευνητές είχαν ενδείξεις ότι επρόκειτο για αποθέσεις της τελευταίας Τεταρτογενούς περιόδου.

²⁵ Συγκεκριμένα, εντόπισε 19 υπαίθριες θέσεις σε μήκος 22 χλμ. του Πηνειού (Κουρτέση-Φιλιππάκη, 1996:12).

²⁶ Οι περισσότερες από τις θέσεις, που ερεύνησε ο Θεοχάρης ήταν κατά μήκος του ποταμού, βορειοανατολικά της Λάρισας, άλλες σε αρκετή απόσταση από τις όχθες του, ενώ η πιο απομακρυσμένη ήταν η θέση κοντά στην αρχαία Κρανώνα (Κουρτέση-Φιλιππάκη, 1996:12).

Τα αποτελέσματα των ερευνών ήταν η επισήμανση 32 θέσεων στην ευρύτερη περιοχή του Πηνειού σε καθεμία από τις οποίες εντοπίστηκε ποσότητα εργαλείων από πυριτόλιθο (εικ. 33-35). Αξίζει, επιπρόσθετα, να αναφερθεί ότι κατά την επιφανειακή έρευνα του Runnels το 1987 σε άλλα μέρη της ευρύτερης περιοχής της Λάρισας περισυνελέγησαν αρκετά εργαλεία πυριτόλιθου, ωστόσο, όμως δεν έχει προσδιοριστεί αν πρόκειται για προϊστορικά ή μεταγενέστερα ευρήματα. Μια μελλοντική έρευνα και μελέτη στην προαναφερθείσα περιοχή ίσως αναγνώσει την ακριβή χρονολόγηση των πυριτόλιθων διευρύνοντας τις γνώσεις μας πιθανότατα για το χαρακτήρα της θεσσαλικής προϊστορίας στην περίπτωση, που επιβεβαιωθεί ότι πρόκειται για προϊστορική εργοτεχνία (Runnels, 1988:277-278).

Σύμφωνα με την ερευνητική ομάδα του 1987, τα λίθινα εργαλεία στις κοίτες του Πηνειού προήλθαν από ανομοιογενή στρώματα, στα οποία εντοπίστηκε και απολιθωμένο σκελετικό υλικό θηλαστικών ζώων²⁷. Ένα μεγάλο ποσοστό της εργοτεχνίας (>40%) περιελάμβανε αποκρούσματα, που έφεραν δευτερογενή επέμβαση στις πλευρές, τα άκρα ή τις όψεις, ενώ μελέτη των ευρημάτων των προγενέστερων και της παρούσας έρευνας απέδωσε πολύ μικρό ποσοστό πυρήνων στο σύνολο της λιθοτεχνίας (εικ. 36). Το πιο αξιοσημείωτο τυπολογικά εργαλείο της λιθοτεχνίας του Πηνειού ήταν ο τύπος της αμφιπρόσωπης φυλλόσχημης αιχμής, χαρακτηριστικό εργαλείο της Λεβαλλουανής-Μουστεριαίας πολιτισμικής φάσης της Παλαιολιθικής της Κεντρικής Ευρώπης και των Βαλκανίων (εικ. 37).

Οι ερευνητές μελετώντας την εργοτεχνία της περιοχής οδηγήθηκαν στην υπόθεση ότι πιθανόν ακατέργαστα υλικά και εργαλεία μεταφέρθηκαν στο συγκεκριμένο μέρος της θεσσαλικής πεδιάδας από παλαιολιθικούς κυνηγούς και απορρίφθηκαν κατά μήκος της όχθης του Πηνειού, αφού είχε προηγηθεί μικρή χρήση τους. Η υπόθεση αυτή δίνει και μια πιθανή εξήγηση στη «συνύπαρξη» εργαλείων και απολιθωμένων οστών ζώων, αφού στο σημείο, όπου απορρίφθηκαν τα εργαλεία πιθανότατα θα ανακατεύτηκαν με τα οστά των θηραμάτων (Runnels, 1988:280-283). Επίσης, η μεγάλη αφθονία ξέστρων, που εντοπίστηκε στην κοιλάδα του Πηνειού επιβεβαιώνει την κατεργασία των δερμάτων των ζώων, που πιθανώς χρησιμοποιούνταν για ένδυση από τους παλαιολιθικούς κυνηγούς (Θεοχάρης, 1970: 37). Αντίθετα η σπανιότητα των πυρήνων στο εργαλειακό σύνολο της περιοχής

²⁷ Η πανίδα, που μελετήθηκε από τον J. Boessneck, αποτελείται από θηλαστικά, που ανάγονται στη μεσωπαγετώδη Riss-Wurm ή στην αρχή του Wurm (Θεοχάρης, 1969:134, Κουρτέση-Φιλίππκη, 1996:12).

επιβεβαιώνει, σύμφωνα με τους ερευνητές, ότι τα ολοκληρωμένα εργαλεία μεταφέρθηκαν στις όχθες του ποταμού, καθώς, όπως προαναφέρθηκε, αποτελούσε πέρασμα κοπαδιών και κατ' επέκταση σημείο κυνηγιού για τους παλαιολιθικούς κυνηγούς και χώρος προσωρινού καταυλισμού τους. Πιθανώς εκμεταλλεζόμενοι τη βιοποικιλότητα της περιοχής (π. χ. απόκρημνα φαράγγια) έστηναν ενέδρες στα ζώα της περιοχής ή καθάριζαν στο σημείο αυτό τα πτώματα των ζώων (Runnels, 1988:282-283).

Από τις προγενέστερες έρευνες του Milojević και του Θεοχάρη, αλλά και από την πιο πρόσφατη του Runnels στην περιοχή του Πηνειού θεωρήθηκε ότι περίπου το 75% της εργοτεχνίας, που συλλέχθηκε, χρονολογείται στη Μέση Παλαιολιθική περίοδο και μόλις το 25% στην Ανώτερη Παλαιολιθική. Ενώ η αρχική υπόθεση των ερευνητών συνέκλινε στο γεγονός της ύπαρξης δύο διαφορετικών χρονικών περιόδων, εντούτοις δεν προσδιορίστηκαν εργαλεία Ανώτερης Παλαιολιθικής εποχής με εξαίρεση δύο μεμονωμένων εργαλείων σε 2 θέσεις. Γεγονός, που δεν μπορεί να επιβεβαιώσει την ύπαρξη μιας ολόκληρης πολιτισμικής περιόδου, όπως η Ανώτερη Παλαιολιθική. Από το σύνολο των θέσεων με ίχνη Παλαιολιθικής δραστηριότητας εργοτεχνία της Μέσης Παλαιολιθικής συνυπήρχε σε θέσεις με παραγωγή Ανώτερης Παλαιολιθικής, ενώ υπάρχει ένας μικρός αριθμός θέσεων, όπου εντοπίστηκαν εργαλεία μόνο της πρώτης περιόδου. Η κατανομή αυτή ερμηνεύτηκε από τους ερευνητές από την πιθανή ύπαρξη δύο φάσεων Μέσης Παλαιολιθικής στην ευρύτερη περιοχή του Πηνειού. Η πρώτη φάση, που αντιπροσωπεύεται από ευρήματα των χαμηλότερων στρωμάτων, θα μπορούσε να είναι η Λεβαλλουανή-Μουστεριαία και η δεύτερη, προερχόμενη από τα ανώτερα στρώματα, να είναι αντιπροσωπευτική της Μουστεριαίας-Ωρινιάκας (Runnels, 1988: 284).

Εν κατακλείδι, θα λέγαμε ότι η κατανομή εργαλείων και απολιθωμένων οστών ζώων στην ευρύτερη περιοχή του Πηνειού πιθανότατα να ήταν το αποτέλεσμα μιας σύντομης κυνηγετικής επιδρομής από 45-27.000 χρόνια BP, αποτελώντας σύμφωνα με αυτή την υπόθεση η θεσσαλική πεδιάδα μέρος της εκμεταλλεύσιμης γης από μικρές ομάδες κυνηγών κατά τη Μέση Παλαιολιθική περίοδο. Οι εγκαταστάσεις επικεντρώνονταν ίσως στις παράκτιες ανατολικές ακτές, ενώ η οριστική εγκατάλειψη της πεδιάδας, που μπορεί απλώς να επισκέπτονταν σποραδικά από ομάδες, πιθανολογείται κατά τη διάρκεια των μεγάλων παγετώνων. Το γεγονός ότι η Παλαιολιθική παραγωγή στη Θεσσαλία εξαφανίζεται πριν το 30.000 χρόνια BP, γεγονός, που συμπίπτει με τη γενική εξαφάνιση των Neanderthals από την Ευρώπη

και την Εγγύς Ανατολή είναι ίσως σημαντικό, καθώς αν τα στοιχεία της Ωρινιάκιας προήλθαν από τους τελευταίους Neanderthal, μπορεί να ερμηνευτεί ο ξαφνικός τερματισμός αυτής της φάσης (Runnels, 1988: 287-289).

Καμία άλλη μαρτυρία και αρχαιολογική απόδειξη πέραν της κοιλάδας του Πηνειού δεν είχε αναφερθεί μέχρι το 1987 για την παλαιολιθική Θεσσαλία και οι γνώσεις μας για την «Απώτερη» προϊστορία περιορίστηκαν στα «απομεινάρια μετακινούμενων επισκεπτών προερχόμενων από παραλιακές θέσεις» (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000:24). Η ερμηνευτική αυτή προσέγγιση του Runnels, καθώς και η εκτίμηση του ιδίου και του Van Andel ότι υπήρχε κενό στην Θεσσαλική προϊστορία στο διάστημα μεταξύ 30.000 και 9.000 BP (Runnels 1988:284) πυροδότησε ποικίλες αντιδράσεις. Ήδη στην ξένη βιβλιογραφία (Childe 1958, Melleaart 1965, Perlès 1988, 1989, 1994, Runnels 1988) (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000:24) κατά τις προηγούμενες δεκαετίες είχε υποστηριχθεί και είχε θεωρηθεί σχεδόν αυτονόητο ότι η απουσία παλαιολιθικών και μεσολιθικών θέσεων στον ελλαδικό χώρο ερμηνεύεται από την υπόθεση, σύμφωνα με την οποία οι πρώτοι νεολιθικοί αγροτικοί οικισμοί της Θεσσαλίας και πιθανόν και άλλων περιοχών της Ελλάδας, δεν είναι αποτέλεσμα γηγενούς ανάπτυξης, αλλά αγροτικής μετακίνησης ανθρώπινων ομάδων από τη Μέση Ανατολή (Runnels, 1988:284, Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000:24).

Στον αντίποδα της παραπάνω θεωρίας είχε διατυπωθεί και η υπόθεση του Δ. Θεοχάρη, ο οποίος εκφράζοντας την αντίδραση του για το πρότυπο της διάδοσης του Childe, υποστήριξε ότι και στον Ελλαδικό χώρο οι παρόμοιες με τη Μέση Ανατολή περιβαλλοντικές συνθήκες θα μπορούσαν να συμβάλλουν στη δημιουργία ενός γηγενούς και αυτόχθονος νεολιθικού πολιτισμού (Θεοχάρης, 1967:2-4, Κωτσάκης, 1992:122-125). Στοιχείο, το οποίο μόνο ανασκαφικά θα μπορούσε να επιβεβαιωθεί. Πράγματι τρανή απόδειξη και επιβεβαίωση της υπόθεσης του Θεοχάρη στάθηκε αρχικά η στρωματογραφική συνέχεια από την Παλαιολιθική στη Νεολιθική εποχή, που αποκαλύφθηκε στο σπήλαιο Φράγχθι της Αργολίδας από τον Jacobsen το 1976 (Κωτσάκης, 1992:123). Αναφορικά, όμως με το θεσσαλικό χώρο η υπόθεση αυτή μέχρι το 1987 δεν μπόρεσε να επιβεβαιωθεί.

Ο Θεοχάρης είχε εντοπίσει στη Δυτική και συγκεκριμένα στη Θεόπετρα Καλαμπάκας (βλ. παράρτημα Α4 κατάλογο λημμάτων σημαντικότερων προϊστορικών θέσεων δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, θέση 184) ένα σπήλαιο, το οποίο σύμφωνα με την πεποίθηση του θα αποτελούσε απόδειξη της στρωματογραφικής αλληλουχίας καθόλη τη διάρκεια της προϊστορίας (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000:15)

ανατρέποντας έτσι τη θεωρητική προσέγγιση της διάδοσης του Childe και των υποστηρικτών του. Πράγματι οι πολυετείς ανασκαφικές εργασίες στο σπήλαιο της Θεόπετρας υπό την εποπτεία της Κυπαρίσση-Αποστολικά αποκάλυψαν την πιο πλήρη ακολουθία αρχαιολογικών αποθέσεων, που έχει εντοπιστεί ως τώρα στην Ελλάδα, εκτεινόμενη από τη Μέση Παλαιολιθική ως και την Νεολιθική περίοδο (Καρκάνας & Weiner, 2000:37). Η σπουδαιότητα, λοιπόν, της Θεόπετρας συνίσταται στη βεβαιωμένη στρωματογραφικά και ανασκαφικά παρουσία ανθρώπινης εγκατάστασης και δραστηριότητας στην περιοχή από το Ανώτερο Πλειστόκαινο ως και τις αρχές του Ολόκαινου (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000:24).

Η μοναδικότητα της Θεόπετρας, επιπρόσθετα, συνίσταται και στο γεγονός ότι εκτός των αρχαιολογικών ευρημάτων, που αποκαλύφθηκαν (κυρίως λιθοτεχνία και ζωικά σκελετικά κατάλοιπα) στις αποθέσεις της Μέσης Παλαιολιθικής, πολύ σημαντικά είναι και τα ανθρωπολογικά ευρήματα, το σπουδαιότερο των οποίων είναι οι σειρές 4 αποτυπωμάτων ποδιών. Τα αποτυπώματα της Θεόπετρας (που χρονολογούνται στα 46.000 χρόνια BP) αποτελούν τα επόμενα στη χρονική κλίμακα αρχαιότερα αποτυπώματα ποδιών στην Ευρώπη, καθώς τα πρωιμότερα χρονολογούνται στα 380.000 χρόνια BP και βρέθηκαν στην Terra Amata της Γαλλίας (Μανώλης, Aiello, Henessy, Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000:81). Η ύπαρξη των συγκεκριμένων αποτυπωμάτων στις αποθέσεις της Μέσης Παλαιολιθικής σε συνδυασμό με την Μουστεριαία τεχνολογία οδήγησε τους μελετητές στην υπόθεση ότι πιθανότατα τα αποτυπώματα να ανήκουν σε Neanderthal, γεγονός, που οδηγεί στην εκτίμηση ότι ο συγκεκριμένος ανθρωπολογικός τύπος ζούσε εκείνη την περίοδο στη Θεσσαλία και γενικότερα στον ελλαδικό χώρο (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000:25-26).

Ένα επιπλέον στοιχείο, που καθιστά τη Θεόπετρα μοναδική αναφορικά με τις αποθέσεις του Ανώτερου Πλειστόκαινου είναι τα κατάλοιπα παρουσίας φωτιάς στην περιοχή της Θεσσαλίας, που αποκαλύφθηκαν στο ίδιο στρώμα, που απέδωσε τα ανθρώπινα αποτυπώματα, καθώς και η συγκέντρωση πηλού. Στοιχείο, που προτάθηκε ότι χαρακτηρίζει την εξέλιξη της χρήσης του πηλού με πρώιμη εμφάνιση στη Θεόπετρα ήδη από το Ανώτερο Πλειστόκαινο (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000:22-23, 27). Επιπρόσθετα, τα σκελετικά λείψανα ενός ατόμου από το στρώμα της Ανώτερης Παλαιολιθικής αφενός επιβεβαιώνουν τη στρωματογραφική αλληλουχία του σπηλαίου αφετέρου αποτελούν ένα μοναδικής σημασίας αρχαιολογικό εύρημα όχι μόνο για την υπό εξέταση περιοχή, αλλά και για ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο. Και η

προοπτική αυτή επιβεβαιώνεται, αφού ο σκελετός της Ανώτερης Παλαιολιθικής της Θεόπετρας είναι ο πρώτος ακέραιος σκελετός σύμφωνα με τα μέχρι στιγμής αρχαιολογικά δεδομένα στον ελλαδικό χώρο, αν και διάσπαρτα οστά έχουν βρεθεί και στο Φράγχθι (εικ. 38). Και από το Απήδημα της Λακωνίας αναφέρεται ένα κρανίο της ίδιας περιόδου (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000:25).

Κλείνοντας τη διερεύνησή μας για την ανθρώπινη δραστηριότητα κατά το Ανώτερο Πλειστόκαινο στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα θεωρούμε απαραίτητο να αναζητήσουμε παράλληλα της ίδιας χρονικής περιόδου πέραν της ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας από τον ελλαδικό χώρο, την περιοχή των Βαλκανίων και της Κεντρικής Ευρώπης. Σύμφωνα με τα μέχρι στιγμής αρχαιολογικά δεδομένα τρεις είναι οι πιο σημαντικές γεωγραφικές περιοχές, όπου εντοπίστηκαν θέσεις της Μέσης Παλαιολιθικής στον ελλαδικό χώρο: η πιο καλά δημοσιευμένη περιοχή είναι η Ήπειρος με χαρακτηριστικές θέσεις τον Κοκκινόπηλο, τη Μόρφη, το Καρβουνάρι και τη βραχοσκεπή στο Ασπροχάλικο. Παλαιολιθική δραστηριότητα μαρτυρείται, επίσης, και στο νησιωτικό σύμπλεγμα του Ιονίου με χαρακτηριστικά ευρήματα από την Κέρκυρα (Runnels, 1988:284-285) και τις Διαπόντιους νήσους, την Κεφαλονιά, ενώ αριθμός εργαλείων τύπου Levallois εντοπίστηκε από τον Σορντίνα σε αρκετές θέσεις στη Λευκάδα, αν και τα προαναφερθέντα ευρήματα δεν έχουν δημοσιευτεί πλήρως (Σουγιουτζίογλου-Haywood, 1999: 6-8). Πρόσφατα μάλιστα η Κουρτέση-Φιλιππάκη και ο Sorel εντόπισαν τρεις νέες θέσεις Μέσης Παλαιολιθικής δραστηριότητας στη Ζάκυνθο στην περιοχή του Βασιλικού και του Γέρακα (Κουρτέση-Φιλιππάκη, 1996:25).

Παράλληλα με την έρευνα στην Ήπειρο και τα Ιόνια νησιά ενδείξεις παλαιολιθικής εγκατάστασης εντοπίστηκαν στο νησιωτικό σύμπλεγμα των Σποράδων με χαρακτηριστικά ευρήματα από την Αλόνησο, τα οποία αποτελούν τις αρχαιότερες ενδείξεις της παρουσίας και της δράσεως του ανθρώπου στο Αιγαίο (Θεοχάρης, 1970:39). Ακόμη, ίχνη Μέσης Παλαιολιθικής δραστηριότητας έχουν εντοπιστεί στην περιοχή της Ήλιδας (Αμαλιάδα, Κάστρο, Κατάκωλο, Ρετούνι, Λακόπετρα, Λάπα, Βασιλάκι)²⁸ (Κουρτέση-Φιλιππάκη, 1996:13-16) στην Πελοπόννησο, στα σπήλαια Κεφαλάρι και Κλεισούρα στο Άργος, όπου εντοπίστηκαν ανάλογα με το σπήλαιο της Θεόπετρας αποθέσεις της Μέσης και Ανώτερης Παλαιολιθικής εποχής (Runnels,

²⁸ Στις παραπάνω θέσεις έχουν εντοπιστεί και εργαλεία σύνολα της Ανώτερης Παλαιολιθικής (Κουρτέση-Φιλιππάκη, 1996:17).

1988:284-286) και στα Καλαμάκια της Μάνης (Κουρτέση-Φιλιππάκη, 1996:24). Εργαλεία της τεχνικής Levallois ήλθαν στο φως, επίσης, σε θαλάσσιες αναβαθμίδες στη Λακωνία (Κουρτέση-Φιλιππάκη, 1996:25). Τέλος, ίχνη Μέσης Παλαιολιθικής δραστηριότητας διαπιστώνουμε και στη Μακεδονία στο σπήλαιο των Πετραλώνων στη Χαλκιδική με το χαρακτηριστικό κρανίο προ-Neanderthal (εικ. 39) (Θεοχάρης, 1970:37), καθώς και σε θέση κοντά στο χωριό Παλαιόκαστρο της Δυτικής Μακεδονίας, όπου εντοπίστηκε σε ύψος 1000μ. μια μεμονωμένη αμφιπρόσωπη φυλλόσχημη αιχμή. Εύρημα, σύμφωνα με τον Runnels ασυνήθιστο, καθώς η Λεβαλλουανή-Μουστεριαία φάση, χαρακτηριστικό εργαλείο της οποίας είναι το συγκεκριμένο εργαλείο, εμφανίζεται συνήθως σε χαμηλότερα υψόμετρα και κοντά σε ακτές (Runnels, 1988:285). Ωστόσο, γνωρίζουμε ότι το τμήμα αυτό της Μακεδονίας δεν έχει ερευνηθεί εκτενώς, έτσι ώστε να έχουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα για την παρουσία του Ανώτερου Πλειστόκαινου. Ίχνη παλαιολιθικής δραστηριότητας ήλθαν στο φως και στην Ανατολική Μακεδονία, όπου η Τρανταλίδου στο σπήλαιο Πηγές Αγγίτη της Δράμας εντόπισε εργαλειακά σύνολα με χαρακτηριστικούς τύπους της Μέσης Παλαιολιθικής (Κουρτέση-Φιλιππάκη, 1996:24).

Αναζητώντας, τέλος, παράλληλα της Ανώτερης Παλαιολιθικής διαπιστώνουμε ότι η πολιτισμική φάση της Ωρινιάκιας έχει επιβεβαιωθεί σε ελάχιστες θέσεις στην Ελλάδα, όπως στο σπήλαιο Φράγχθι, Κεφαλάρι και Κλεισούρα (Κουρτέση-Φιλιππάκη, 1996:24) στην Αργολίδα, στο Ελαιοχώρι της Δυτικής Αχαΐας (Κουρτέση-Φιλιππάκη, 1996:25), καθώς, επίσης, στην Ήλιδα, στην Κέρκυρα. Τελευταία επιβεβαιώθηκε η ύπαρξη της Ανώτερης παλαιολιθικής και στη Θάσο (Κουρτέση-Φιλιππάκη, 1996:25). Ίχνη της πολιτισμικής φάσης «Γκραβέττια» της Ανώτερης Παλαιολιθικής έχουν επιβεβαιωθεί στο Ασπροχάλικο, στο Μεγαλάκκο (Κουρτέση-Φιλιππάκη, 1996:21), στο Κλειδί της Ηπείρου, στη Γκράβα της Κέρκυρας και στο Σεϊντί Βοιωτίας (Runnels, 1988:284). Μαρτυρίες παλαιολιθικής δραστηριότητας, τέλος, έχουμε και από την κεντρική Εύβοια, τη Δυτική Στερεά, τη Σκύρο των Σποράδων, το σπήλαιο του Κίτσου Αττικής, καθώς και από την ευρύτερη περιοχή της Θράκης. Ωστόσο δεν αναφέρεται ο ακριβής χρονολογικός τους ορίζοντας (Ευστρατίου & Ammerman, 1996:7-12, Κουρτέση-Φιλιππάκη, 1996:17, 21, 25).

Εν κατακλείδι, επιδιώκοντας να εντοπίσουμε παράλληλα της ελληνικής Λεβαλλουανής-Μουστεριαίας φάσης στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων διαπιστώνουμε ότι μικρής κλίμακας Μουστεριαία εργοτεχνία με αμφιπρόσωπες φυλλόσχημες αιχμές εντοπίστηκαν στη Ρουμανία, Βουλγαρία (σπήλαιο Szeleta της

φάσης Szeletian της Ανώτερης Παλαιολιθικής), Ουγγαρία (σπήλαιο Istallosko της Ωρινιάκιας) και Τσεχοσλοβακία επιβεβαιώνοντας την κατανομή του συγκεκριμένου πολιτισμού σε ολόκληρη σχεδόν τη Βαλκανική χερσόνησο και την Κεντρική Ευρώπη (Runnels, 1988: 287).

2. Προνεολιθικές βαθμίδες: η «Επιπαλαιολιθική» ή Μεσολιθική εποχή στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα

Πριν αναζητήσουμε κατάλοιπα της Μεσολιθικής εποχής στην υπό εξέταση περιοχή και παράλληλά της στον ελλαδικό χώρο κρίνουμε αναγκαίο να διερευνήσουμε το χαρακτήρα της συγκεκριμένης περιόδου. Καταρχάς πρέπει να καταστεί σαφές ότι λέγοντας Μεσολιθική εποχή νοείται η πολιτισμική φάση, το μεταβατικό στάδιο ανάμεσα στη θηρευτική και συλλεκτική οικονομία της Παλαιολιθικής εποχής και στο παραγωγικό στάδιο, που θα εκδηλωθεί με την εμφάνιση των πρώτων νεολιθικών κοινωνιών με τη μορφή της γεωργοκτηνοτροφικής δραστηριότητας (Θεοχάρης, 1970:45-46). Στον ελλαδικό χώρο η Μεσολιθική αποτελεί μια προέκταση του τέλους της Παλαιολιθικής, αφού η λιθοτεχνία ακολουθεί την παλαιολιθική παράδοση δικαιολογώντας έτσι τον επιπαλαιολιθικό χαρακτήρα της (Θεοχάρης, 1993:26). Παρόλο, όμως, που το κυνήγι διαδραματίζει ακόμη σημαντικό ρόλο για τις μεσολιθικές κοινωνίες ο χαρακτήρας της οικονομίας πλέον είναι περισσότερο συλλεκτικός παρά θηρευτικός (Θεοχάρης, 1970:45). Πολιτισμικά η Μεσολιθική είναι η ίδια η Τελική Παλαιολιθική, προσαρμοσμένη στις νέες περιβαλλοντικές συνθήκες του αρχόμενου Ολόκαινου. Συνθήκες, που υπαγορεύτηκαν από την μεγάλη κλιματολογική αλλαγή του τέλους του Πλειστόκαινου, που ακολούθησε την οριστική υποχώρηση των παγετώνων και την επικράτηση ξηρότερου και θερμότερου κλίματος (Θεοχάρης, 1970:45). Εν κατακλείδι, λοιπόν, θα λέγαμε ότι «δεν είναι η Μεσολιθική μια χρονική περίοδος, αλλά μια πολιτιστική φάση, που η χρονική της διάρκεια είναι άνιση, ανάλογη με τον χώρο, που αφήνουν σε κάθε περιοχή από τη μια μεριά το τέλος της Παλαιολιθικής και από την άλλη η αρχή της Νεολιθικής» (Θεοχάρης, 1970:46).

Αναφορικά με τη δυτική θεσσαλική πεδιάδα οι ανασκαφικές εργασίες στο σπήλαιο της Θεόπετρας έδωσαν, όπως προαναφέρθηκε, στην προϊστορική έρευνα του ελλαδικού χώρου σημαντικότερα αρχαιολογικά λείψανα από περιόδους ελάχιστα τεκμηριωμένες ανασκαφικά στην Ελλάδα, όπως είναι η Μεσολιθική (βλ. παράρτημα

A4 λήμμα 184). Η σπουδαιότητα της παρουσίας της Μεσολιθικής στη Θεσσαλία συνίσταται στο γεγονός της γεφύρωσης του χρονικού χάσματος ανάμεσα στην Παλαιολιθική και Νεολιθική περίοδο επιβεβαιώνοντας την αρχική άποψη του Θεοχάρη περί ιθαγένειας του νεολιθικού τρόπου παραγωγής στη Θεσσαλία (Θεοχάρης, 1967:2-4, Κωτσάκης, 1992:122-125, Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000:24). Μαρτυρίες της ύπαρξης της φάσης αυτής στην περιοχή της Δυτικής Θεσσαλίας αποτελούν καταρχάς τα σκελετικά κατάλοιπα μιας γυναίκας 20 περίπου χρόνων, που βρέθηκαν αδιατάρακτα σε ταφή κατά χώραν στο τετράγωνο H6 του σπηλαίου. Η χρονολόγηση του σπουδαίου αυτού ευρήματος έγινε με τη μέθοδο του C14, που έδωσε ηλικία 7.050-7.010 BP επιβεβαιώνοντας έτσι τη στρωματογραφική ακολουθία στις επιχώσεις της Θεόπετρας (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 1998:582-583).

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να επισημάνουμε στο σημείο αυτό την αξία των αρχαιοβοτανικών και των ζωοαρχαιολογικών καταλοίπων του ενδιάμεσου αυτού σταδίου, που επικράτησε να λέγεται Μεσολιθική, τα οποία αντανακλούν τις κλιματικές συνθήκες και τις διατροφικές συνήθειες των προνεολιθικών κυνηγών και τροφοσυλλεκτών της Θεόπετρας. Η απουσία στο παρελθόν τέτοιων ευρημάτων από ελληνικές ανασκαφές τροφοδοτούσε την άποψη της ‘εισηγμένης’ γεωργικής οικονομίας, ενώ η Θεόπετρα προτείνεται ως μια θέση, απ’ όπου πιθανολογείται γηγενής ανάπτυξη του νεολιθικού τρόπου παραγωγής. Βέβαια δεν θα μπορούσαμε να αποκλείσουμε κατά την ανασκαφέα ανταλλαγή ιδεών, γνώσεων και εμπειριών μεταξύ μετακινούμενων ομάδων από την Εγγύς Ανατολή (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000:24-27).

Όπως ήδη προειπώθηκε οι επιβεβαιωμένες στρωματογραφικά μεσολιθικές θέσεις στην Ελλάδα είναι ελάχιστες. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά το σπήλαιο Φράγχθι στην Αργολίδα, όπου εντοπίστηκε ταφή άρρενος ατόμου, ηλικίας 25 ετών στην είσοδο του σπηλαίου (εικ. 40), καθώς και σποραδικά ανθρωπολογικά λείψανα στο μεσολιθικό στρώμα του σπηλαίου, τα οποία σύμφωνα με τον Angel ανήκαν σε άντρες και γυναίκες βραχύσωμους γενικά (Θεοχάρης, 1970:46, Στραβοπόδη & Μανώλης, 2000:97). Επίσης, νεότερες έρευνες σε σπήλαια της Κλεισούρας στην Αργολίδα, στα Γιούρα της Αλοννήσου (εικ. 41), στην Μποϊλα της Ηπείρου και στο σπήλαιο των Πετραλώνων στη Χαλκιδική φαίνεται να επιβεβαιώνουν την ύπαρξη της μεταβατικής αυτής φάσης από το Πλειστόκαινο στο Ολόκαινο και στη χώρα μας (Θεοχάρης, 1970:34, Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000:24). Ίχνη της μεταβατικής αυτής περιόδου εντοπίζονται, ακόμη, στο νησιωτικό σύμπλεγμα του Ιονίου, όπου πέραν της

παλαιολιθικής εγκατάστασης ταυτίζονται και μεσολιθικές θέσεις. Στο Σιδάρι της Κέρκυρας ο Σορντίνας εντόπισε όστρεα και πυριτολιθικούς μικρόλιθους, γεγονός, που επιβεβαιώνει τη μεσολιθική εγκατάσταση στο νησί. Τέλος, ένα εργαλειακό σύνολο αποτελούμενο από πυρήνες, φολίδες και πελέκεις, που περισυνέλεξε ο Σορντίνας από την περιοχή Ν-Δ της χερσονήσου Βασιλικός της Ζακύνθου, χρονολογήθηκε στη μεσολιθική περίοδο λόγω της ομοιομορφίας του συνόλου με το αντίστοιχο στο Σιδάρι της Κέρκυρας (Σουγιουτζόγλου-Haywood, 1999:6-8). Τελευταία πρόσφατες ανασκαφικές εργασίες του Σάμψων στο Μαρουλά της Κύθνου έφεραν στην επιφάνεια έναν μεσολιθικό οικισμό και νεκροταφείο επιβεβαιώνοντας έτσι ότι υπήρχαν εγκαταστάσεις στο Αιγαίο στην αρχή του Ολόκαινου (Σάμψων, 1996:46-51).

Ενδείξεις για την ύπαρξη της συγκεκριμένης φάσης έχουν αναφερθεί και από την Ανατολική Θεσσαλία. Ο Θεοχάρης είχε θεωρήσει τη θέση Σαμάρι εντός της αποξηραμένης λίμνης Βοιβηίδας-Κάρλας χαρακτηριστικό παράδειγμα μεσολιθικού υπαίθριου οικισμού, παρά την απουσία σαφούς στρωματογραφικού προσδιορισμού (Θεοχάρης, 1969:278-279, Θεοχάρης, 1973:270). Αυτή την άποψη οι μεταγενέστεροι ερευνητές, Perlès και Runnels, αμφισβήτησαν και τοποθέτησαν τη λιθοτεχνία της Κάρλας στη Νεολιθική ή Χαλκή περίοδο (Runnels, 1988:284). Τέλος, αναζητώντας παράλληλα της συγκεκριμένης ταφικής πρακτικής στα μεσολιθικά στρώματα της Θεόπετρας από την Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή διαπιστώνουμε ότι η πρωτογενής μεσολιθική ταφή του σπηλαίου της Δυτικής Θεσσαλίας εμφανίζει αναλογίες με τις ταφές στο Nahal Oren, Hatoula στο Ισραήλ, στο Muge στην Πορτογαλία, καθώς και με ατομικές ταφές σε βραχοσκεπές στην Κριμαία της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (Στραβοπόδη & Μανώλης, 2000:97).

3. Η Νεολιθική εποχή στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα

Η αρχή του τροφοπαραγωγικού σταδίου

Η μετάβαση από την Παλαιολιθική στη Νεολιθική εποχή υπαγορεύτηκε τόσο από την αλλαγή του κλίματος, της τεχνολογίας, της πληθυσμιακής αύξησης όσο και από την αλλαγή του τρόπου ζωής, την έκλειψη των συνεχών μετακινήσεων των παλαιολιθικών κυνηγών και τροφοσυλλεκτών του ελλαδικού χώρου και την εισαγωγή μιας νέας οικονομίας, της τροφοπαραγωγικής. Ο χαρακτήρας του νέου αυτού παραγωγικού σταδίου συνίστατο στη δημιουργία μόνιμων εγκαταστάσεων, που είχε ως φυσική απόρροια την ανάπτυξη της γεωργοκτηνοτροφικής δραστηριότητας (εικ.

42-45)(Θεοχάρης, 1993:36). Η απαρχή του παραγωγικού σταδίου στην ελληνική χερσόνησο σύμφωνα με τις μέχρι στιγμής απόλυτες χρονολογήσεις, εντοπίζεται νωρίτερα από ότι στον υπόλοιπο ευρωπαϊκό χώρο (Θεοχάρης, 1973:36, Τρανταλίδου, 1996:95). Συγκεκριμένα, η εγκαθίδρυση του «νεολιθικού τρίπτυχου» στο Θεσσαλικό κάμπο πιθανότατα ευνοήθηκε και από την ίδια την αρχιτεκτονική του αναγλύφου της Θεσσαλικής γης με τις απέραντες καλλιεργήσιμες εκτάσεις των δύο πεδιάδων της. Όπως ήδη θίξαμε στην προηγούμενη παράγραφο, έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις σχετικά με την ιθαγένεια ή τον αποικισμό της νεολιθικής οικονομίας από τη Μέση Ανατολή. Η προσωπική, ωστόσο, πεποίθησή μας ταυτίζεται με την άποψη του Δ. Θεοχάρη, του Κ. Κωτσάκη και άλλων ερευνητών, οι οποίοι τάχθηκαν υπέρ της ανάπτυξης ενός γηγενούς και αυτόχθονος νεολιθικού πολιτισμού και στον ελλαδικό χώρο (Θεοχάρης, 1967:2-4, Κωτσάκης, 1992:122-125). Στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε να ανασυνθέσουμε το νεολιθικό περιβάλλον της υπό μελέτη περιοχής λαμβάνοντας υπόψη τα φυτικά και αρχαιοβοτανικά κατάλοιπα, που εντοπίστηκαν στη δυτική Θεσσαλική πεδιάδα.

Ανασύσταση του παλαιοπεριβάλλοντος της νεολιθικής Δυτικής Θεσσαλίας

Με βάση τις αναλύσεις γύρης, που έγιναν σε αρκετές θέσεις της Ελλάδας (Φράγγχι, σε παραλίμνιες θέσεις (Κωπαίδα, Παραλίμνη) κλπ. η έναρξη του Ολόκαινου συνοδεύεται από την προσαρμογή της βλάστησης στις νέες κλιματολογικές συνθήκες. Συγκεκριμένα, διαπιστώνουμε ότι στα χαμηλά υψόμετρα την Αρτεμίσια στέπα του Πλειστόκαινου διαδέχεται το με ξηρόφυτα ανοιχτό δάσος των θερμόφιλων αγριοβελανιδιών, ενώ στα ημιορεινά (7.000-1.000μ.) διαπιστώνονται δάση με πουρνάρια, ρουπάκια, σφενδάμους, φτελιές, φουντουκιές και φλαμουριές. Οι ορεινές θέσεις, που βρίσκονται σε υψόμετρο άνω 1.000-1.600μ., θα καλύπτονταν από κωνοφόρα δέντρα. Προς το τέλος της Μεσολιθικής-αρχή Νεολιθικής (από το 7.300-6.150 BP) ο χειμώνας είναι ήπιος, ενώ το καλοκαίρι θερμό και ξηρό. Από το 6.150-4.550 BP σημειώνεται μία κλιματολογική μεταβολή στον ελλαδικό χώρο άρα και στην περιοχή της Θεσσαλίας, η οποία χαρακτηρίζεται από την πτώση της θερμοκρασίας και την αύξηση των βροχοπτώσεων. Οι παραπάνω μεταβολές είχαν ως αποτέλεσμα την εξάπλωση των δασών και κάποιες διαφοροποιήσεις στη χλωρίδα.

Ειδικότερα, κωνοφόρα δέντρα εντοπίζουμε στα ημιορεινά, ενώ το αγριόπευκο φύτευται σε υψόμετρο από 600 / 700- 1.500μ. Επιπρόσθετα, τα φυλλοβόλα δάση της δρυός αλλάζουν μορφή, αφού πλέον η κοκκορεβιά, τα πουρνάρια, η φτελιά και η

φιλύρα ελαττώνονται και κυριαρχεί η όστρυνα, η οξιά και οι γιουνίπεροι. Τέλος, οι πόες αντιπροσωπεύονται από τις οικογένειες Αγρωστίδες, Βοραγινίδες, Σταυροφόρα κ. α (Τρανταλίδου, 1996:95). Αυτές οι συνθήκες αναφορικά με τη χλωρίδα και το κλίμα υποθέτουμε με βάση τα αρχαιολογικά κατάλοιπα θέσεων από τον ελλαδικό χώρο ότι επικρατούσαν καθόλη τη διάρκεια της Νεολιθικής εποχής και στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα ίσως με κάποιες διαφοροποιήσεις.

Όσον αφορά στα αρχαιολογικά τεκμήρια από την υπό εξέταση περιοχή αναφέρεται μόνο η ύπαρξη άγριας βρώμης και βελανιδιού (Halstead & Jones, 1993:1-3), κατάλοιπα της οποίας επισημάνθηκαν στην Πλατειά Μαγούλα Ζάρκου. Το ίδιο φυτό, καθώς και μια άγρια μορφή φακής απαντούν και στην Ανατολική Θεσσαλία (Άργισσα) (Τρανταλίδου, 1996:96). Δυστυχώς, η έλλειψη μέχρι στιγμής μελέτης του αρχαιοβοτανικού υλικού της Θεόπετρας (όπου εντοπίστηκε αρκετά σημαντική ποσότητα) δεν επέτρεψε την άμεση ανασύσταση της βλάστησης και του κλίματος της περιοχής (Μαγκαφά, 2000:136).

Μορφές νεολιθικής οικονομίας

Γεωργία

Στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα, όπως άλλωστε και στον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο, η εξέλιξη της νεολιθικής οικονομίας στηρίχθηκε σε τρία βασικά είδη καλλιεργήσιμων δημητριακών: το μονόκοκκο και δίκοκκο σιτάρι και το κριθάρι. Ειδικότερα, προέκυψε ότι κατάλοιπα των παραπάνω καλλιεργήσιμων ειδών εντοπίστηκαν στα νεολιθικά στρώματα του σπηλαίου της Θεόπετρας, στην Πλατειά Μαγούλα Ζάρκου (Halstead & Jones, 1993:1-2, Μαγκαφά, 2000:136), ενώ τα ίδια είδη σιτηρών απαντούν και στην Ανατολική Θεσσαλία στις θέσεις Γεντίκι και Σέσκλο (Τρανταλίδου, 1996:97, όπως και σύνοψη των δεδομένων της πανίδας και της χλωρίδας και η βασική βιβλιογραφία για το ίδιο θέμα).

Από τα υπόλοιπα δημητριακά συμπεραίνουμε ότι η βρώμη επιλεγόταν ως καλλιεργήσιμο είδος στο Αχίλλειο και στην Πλατειά Μαγούλα Ζάρκου, ενώ στην Ανατολική Θεσσαλία και δη στην Άργισσα τα αρχαιοβοτανικά κατάλοιπα αποδεικνύουν και την καλλιέργεια του κεχριού (Τρανταλίδου, 1996:97). Από τα ψυχανθή, αρχαιολογικά κατάλοιπα από τη Θεόπετρα και την Πλατειά Μαγούλα Ζάρκου απέδειξαν την προτίμηση των νεολιθικών αγροτών της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας στη καλλιέργεια του ροβιού και της φακής. Αποξηραμένοι καρποί βατόμουρου, σύκου, σταφυλιού, ελιάς από το ίδιο σπήλαιο επιβεβαίωσαν και την

καλλιέργεια εδώδιμων φρούτων και καρπών (Halstead & Jones, 1993:1-2, Μαγκαφά, 2000:135-136). Τέλος, αναφορικά με την οργάνωση των καλλιεργειών τα αρχαιολογικά κατάλοιπα της Θεσσαλίας μαρτυρούν τόσο την ύπαρξη της εναλλακτικής καλλιέργειας του εκάστου είδους²⁹, όσο και της μεικτής. Πιθανότατα η προτίμηση των νεολιθικών αγροτών της Θεσσαλίας υπαγορευόταν από τον περιβάλλοντα τον οικισμό χώρο, τις κλιματολογικές συνθήκες και την οικολογία των φυτών (Τρανταλίδου, 1996:98).

Κτηνοτροφία

Η νεολιθική κτηνοτροφία στον ελλαδικό χώρο βασίστηκε σε πέντε εξημερωμένα είδη: τους χοίρους, τις αίγες, τα πρόβατα, τα βοοειδή και τους σκύλους (Τρανταλίδου, 1996:98). Στην περίπτωση της Δυτικής Θεσσαλίας τα μέχρι στιγμής ζωικά σκελετικά λείψανα από την Πλατειά Μαγούλα Ζάρκου και από τον Πρόδρομο επιβεβαιώνουν την εκμετάλλευση προβάτων, χοίρων, αιγών, αγελάδων και σκύλων από τους νεολιθικούς κτηνοτρόφους της περιοχής (Halstead & Jones, 1980:97, Halstead & Jones, 1993:1-2).

Κυνήγι και αλιεία

Μεταξύ των άλλων δραστηριοτήτων της παραγωγικής οικονομίας, που λάμβαναν χώρα στις νεολιθικές κοινωνίες της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, ήταν το κυνήγι και η αλιεία. Ζωικά σκελετικά κατάλοιπα από τον Πρόδρομο υποδηλώνουν το κυνήγι θηλαστικών, όπως το ελάφι, ενώ το κυνήγι πτηνών, που επιχωριάζει κυρίως στα νησιά του Αιγαίου (Τρανταλίδου, 1996:100) αντιπροσωπεύεται εδώ από την ύπαρξη μόνο ενός οστού (Halstead & Jones, 1980:97). Όσον αφορά στην αλιεία, μολονότι η δυτική θεσσαλική πεδιάδα δεν βρέχεται από θάλασσα, όπως η ανατολική, τα λείψανα ιχθυοπανίδας και οστρέων, αν και σε μικρό ποσοστό, μαρτυρούν αλιευτικές δραστηριότητες και ανταλλαγές και στην υπό εξέταση περιοχή. Συγκεκριμένα, σε 2 περιπτώσεις, στην Πλατειά Μαγούλα Ζάρκου και στον Πρόδρομο έχει επιβεβαιωθεί ανασκαφικά η ύπαρξη οστών ψαριών, γεγονός, που υποδηλώνει ταυτόχρονα ότι τα ψάρια αποτελούσαν μέρος του διαιτολογίου του νεολιθικού ανθρώπου της περιοχής, αν και σε ελάχιστο ποσοστό. Σημειώνουμε τον εντοπισμό οστρέων, που

²⁹ Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι σύμφωνα με αρχαιοβοτανικές μελέτες στον Πρόδρομο το δίκοκκο σιτάρι καλλιεργούνταν χωριστά από τα όσπρια, ενώ στο Γεντίκι και την Άργισσα το μονόκοκκο σιτάρι καλλιεργούνταν μαζί με το δίκοκκο (Τρανταλίδου, 1996:98).

χρησιμοποιήθηκαν ως κοσμήματα στις δύο προαναφερθείσες θέσεις, στο Τσαγγλί και στη Θεόπετρα (εικ. 46-47 και αντίστοιχα λήμματα) (W & T, 1912:125, Halstead & Jones, 1980:97, Κυπαρρίση-Αποστολικά, 2000:201-202, Papathanasiou, 2000:125, Κυπαρρίση-Αποστολικά, 2001:109).

Άλλες δραστηριότητες των νεολιθικών αγροτών της Δυτικής Θεσσαλίας

Στα πλαίσια της μεικτής νεολιθικής οικονομίας οι αγρότες της Θεσσαλίας ασχολήθηκαν και με άλλες καθημερινές δραστηριότητες, οι οποίες σε αρκετές περιπτώσεις ήταν ιδιαίτερα χρονοβόρες. Η ανάπτυξη της υφαντικής (εικ. 48) και της καλαθοπλεκτικής επέτρεψαν την εκμετάλλευση των ερίων των προβάτων (εικ. 49) και την αποθήκευση-μεταφορά των καλλιεργήσιμων ειδών. Τα προϊόντα των δύο παραπάνω εργασιών, ακόμη, χρησιμοποιήθηκαν εκτεταμένα για την κάλυψη ατομικών αναγκών, όπως η ένδυση και για την κόσμηση των σπιτιών. Και αυτό ισχύει, αφού αρχαιολογικά λείψανα από ολόκληρο των ελλαδικό χώρο αποδεικνύουν ότι οι νεολιθικοί οικιστές ζούσαν ανάμεσα σε λεπτά ή αδρά υφάσματα, μπαινόβγαιναν στο σπίτι τους παραμερίζοντας και πατώντας υφαντά και ψάθες, όπου κάθονταν ή κοιμούνταν και δούλευαν χρησιμοποιώντας αυτά τα προϊόντα ή εργάζονταν, για να τα κατασκευάσουν. Πιθανότατα ψάθες ή υφαντά θα διαμόρφωναν οπτικά και θα οριοθετούσαν νοητά τον ανθρώπινο χώρο (Τζαχίλη, 1996:137).

Συγκεκριμένα, στο χώρο της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας τα μέχρι στιγμής αρχαιολογικά κατάλοιπα από αρκετές θέσεις επιβεβαιώνουν τη δραστηριότητα της υφαντικής. Τεκμήρια της καλαθοπλεκτικής ως σήμερα δεν έχουν επισημανθεί. Σε αρκετούς οικισμούς ο εντοπισμός αρκετών σφονδυλίων (Πηνειάδα 1 / Μαγούλα Στεργιάνα, Βάρκα / Πλατομάγουλα, Μαγούλα Κοσκινά, Μαγούλα Κουτσιούμπα, Μαγούλα Μεγάλο Παζαράκι, Μαγούλα Οργόζινος, Μαγούλα Συκεώνος, Νερόλακκα 1, Ομβριακή I, II) αποδεικνύει την ενασχόληση των νεολιθικών κατοίκων της περιοχής με το γνέσιμο, το κύριο μετασχηματιστικό δηλαδή στάδιο από τις ίνες στην κλωστή (Τζαχίλη, 1996:138). Σε δύο περιπτώσεις επισημαίνεται η παρουσία αγνύθων και πηνίων (Μαγούλα Μακρυχώρι, Θεόπετρα), ενώ η ύπαρξη οστέινων βελόνων στη Θεόπετρα και το Τσαγγλί μαρτυρά το ράψιμο των υφαντών, αλλά πιθανώς και των δερμάτων (βλ. παράρτημα Α4 αντίστοιχα λήμματα)(Τζαχίλη, 1996:139). Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε ότι η εύρεση ευρημάτων σχετικών με την υφαντική στα προκεραμικά στρώματα της Θεόπετρας επιβεβαιώνει την ενασχόληση των νεολιθικών Θεσσαλών ήδη από την αρχή του παραγωγικού σταδίου και καθόλη τη διάρκεια της νεολιθικής.

Στη συνέχεια της παρούσης μελέτης θα επιχειρήσουμε να ανασυστήσουμε τον χαρακτήρα της εκάστοτε νεολιθικής φάσης, με βάση τα αρχαιολογικά κατάλοιπα, που εντοπίστηκαν στο χώρο της Θεσσαλίας και δη της δυτικής.

α. Η Προκεραμεική Νεολιθική στη Δυτική Θεσσαλία

Η παλαιότερη πιστοποίηση του παραγωγικού σταδίου, όπως ήδη προαναφέραμε, στην Ευρώπη προέρχεται από την Ελλάδα και συγκεκριμένα από τη Θεσσαλία, όπου η αρχαιολογική έρευνα κατέδειξε την ύπαρξη μιας αρχόμενης, «πρωτονεολιθικής» φάσης. Βασική ιδιοποιός διαφορά του συγκεκριμένου προσταδίου της Νεολιθικής από τις επόμενες φάσεις αποτελεί η απουσία χρήσης αγγείων από ψημένο πηλό (Θεοχάρης, 1993:36). Ενδείξεις για την ύπαρξη βεβαιωμένης ανασκαφικά ακεραμεικής φάσης έχουμε κυρίως από την Ανατολική Θεσσαλία. Συγκεκριμένα, προκεραμεικά στρώματα έχουν αποκαλυφθεί στην ακρόπολη του Σέσκλου (εικ. 50), στην Άργισσα (εικ. 51), στη Σουφλί Μαγούλα, στο Γεντίκι και στη Νεσσωνίδα (Θεοχάρης, 1993:37-38). Πρόσφατα, η ύπαρξη της Ακεραμεικής επιβεβαιώθηκε στρωματογραφικά και στο σπήλαιο της Θεόπετρας αποτελώντας τη μοναδική μαρτυρία της συγκεκριμένης φάσης στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα (Κυπαρρίση-Αποστολικά, ΑΔ 42:707).

Ωστόσο, ενδείξεις για τη ύπαρξη της Ακεραμεικής υπάρχουν και σε άλλες θέσεις της Δυτικής Θεσσαλίας, όπως στο Αχίλλειο (Θεοχάρης, 1976:74), στη Μαγούλα Κοσκινά (Χουρμουζιάδης, 1969:93-95) και στον Άγιο Θεόδωρο Καρδίτσας (Θεοχάρης, 1976:75). Ειδικότερα, η δοκιμαστική ανασκαφή στο Αχίλλειο των Φαρσάλων το 1961 σύμφωνα με τον Θεοχάρη έφτασε ως τα προκεραμεικά στρώματα του οικισμού (Θεοχάρης, 1976:74-75). Η Gimbutas, όμως, που συνέχισε τις ανασκαφικές εργασίες κατά τα έτη 1973-1974 στην περιοχή, δεν εντόπισε ακεραμεικές αποθέσεις και οδηγήθηκε στο συμπέρασμα ότι η συγκεκριμένη φάση δεν αντιπροσωπεύεται στον οικισμό του Αχιλλείου (Perlès, 2001:70-71). Και στις δύο άλλες θέσεις, όμως, η ύπαρξη της ακεραμεικής αμφισβητήθηκε, αφού στην περίπτωση της Μαγούλας Κοσκινά η εύρεση πήλινων ενωτίων δεν μπορεί να επιβεβαιώσει στρωματογραφικά τη συγκεκριμένη φάση, καθώς το συγκεκριμένο εύρημα απαντά και στην επόμενη. Τέλος, ο ισχυρισμός της ύπαρξης προκεραμεικών στρωμάτων στους Αγίους Θεοδώρους βασίζεται σε επιφανειακές παρατηρήσεις και μόνο ανασκαφικά μπορεί με ασφάλεια να πιστοποιηθεί (Θεοχάρης, 1976:75).

Οικιστική οργάνωση και αρχιτεκτονική

Τα αρχιτεκτονικά λείψανα της συγκεκριμένης φάσης από το χώρο της δυτικής Θεσσαλικής πεδιάδας είναι ελάχιστα (Μόνο 1 δάπεδο οικίας αναφέρεται από το Αχιλλείο. Ωστόσο, ακόμη κι αν δεχτούμε την ύπαρξη της φάσης στη συγκεκριμένη θέση, το μεμονωμένο αυτό εύρημα δεν επιτρέπει τη διερεύνηση των προκεραμεικών οικιών της Δυτικής Θεσσαλίας) ως ανύπαρκτα και καθιστούν αδύνατη την ανασύσταση της οικιστικής οργάνωσης των θέσεων της περιοχής. Τα αρκετά, όμως οικιστικά κατάλοιπα από τους προαναφερθέντες συνοικισμούς της Ανατολικής Θεσσαλίας μας οδηγούν στην υπόθεση ότι και στην Δυτική Θεσσαλία πιθανόν οι οικίες να είχαν τη μορφή μικρών καλυβών από εύθαρτα υλικά, το δάπεδό τους να ήταν σκαμμένο στο στέρεο έδαφος, ενώ το σχήμα τους μάλλον ήταν ωοειδές παρά τετράπλευρο (εικ. 52). Σύμφωνα με το Θεοχάρη θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι ουσιαστικά επρόκειτο για καλύβες εποχικής δραστηριότητας των νεολιθικών γεωργοκτηνοτρόφων της Θεσσαλίας. Η έκταση, όμως, του οικισμού του Σέσκλου επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι πρόκειται μάλλον για μόνιμες εγκαταστάσεις (Θεοχάρης, 1993:40).

Λίθινα λειασμένα αντικείμενα

Τα μέχρι στιγμής ευρήματα τόσο από την περιοχή της Δυτικής όσο και της Ανατολικής Θεσσαλίας επιβεβαιώνουν την κατεργασία του λειασμένου λίθου στην Προκεραμεική Θεσσαλία. Από τα προκεραμεικά (:) στρώματα του Αχιλλείου έχουν επισημανθεί σμίλες, ενώ στους προκεραμεικούς οικισμούς της Ανατολικής Θεσσαλίας η επεξεργασία της πέτρας μαρτυράται από την παραγωγή σμιλών, πελέκεων, λειασμένων σχιστόλιθων, τριπτήρων, μικρολίθων και άλλων αντικειμένων (εικ. 53). Λίθινα αγγεία δεν απαντώνται στην Προκεραμεική Θεσσαλία, ωστόσο, η ύπαρξη άλλων λίθινων αντικειμένων από την Άργισσα, μας υποχρεώνει να μην τα θεωρήσουμε εντελώς άγνωστα στην περιοχή (Θεοχάρης, 1976:81-82).

Ειδωλοπλαστική (:)

Το χαρακτηριστικότερο εύρημα της Προκεραμεικής φάσης είναι τα μικροσκοπικά ενώτια (στην πλειοψηφία λίθινα και σπάνια πήλινα), που σύμφωνα με το Θεοχάρη ερμηνεύονται ως σχηματοποιήσεις του ανθρώπινου σώματος και αναζητούμε την καταγωγή τους στην παλαιολιθική εποχή. Πήλινα και λίθινα ενώτια (εικ. 54)

αποκαλύφθηκαν στο Αχίλλειο και στην Μαγούλα Κοσκινά³⁰, ενώ απαντούν σε όλους σχεδόν τους προκεραμεικούς οικισμούς της ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας (Θεοχάρης, 1967:82, Θεοχάρης, 1993:40). Επιπρόσθετα, ο εντοπισμός μικροσκοπικών σχηματοποιημένων ειδωλίων (εικ. 55) από το Σέσκλο και τη Σουφλί Μαγούλα σύμφωνα με το Θεοχάρη θα πρέπει να θεωρηθούν σχηματικές παραστάσεις του γυναικείου σώματος με στοιχεία στεατοπυγίας. Έτσι, σύμφωνα με το Θεοχάρη τα παραπάνω ευρήματα με κάθε επιφύλαξη αποτελούν πρόδρομοι των πήλινων ειδωλίων της νεολιθικής κεραμικής των επόμενων φάσεων (Θεοχάρης, 1967: 86, Θεοχάρης, 1993:40).

Όπως γίνεται κατανοητό από τον αναγνώστη στα πλαίσια της παρούσης έρευνας δεν μπορούμε να παρουσιάσουμε όλες τις κατηγορίες ευρημάτων της εκάστοτε φάσης, αλλά επιλέγουμε να θίξουμε ακροθιγώς τις σημαντικότερες κατά τη γνώμη μας και τις πιο αντιπροσωπευτικές.

β. Η Αρχαιότερη Νεολιθική στη Δυτική Θεσσαλία

Σε αντίθεση με την Προκεραμεική φάση, η ύπαρξη της οποίας με τα σημερινά δεδομένα αμφισβητείται στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα, η Αρχαιότερη Νεολιθική αντιπροσωπεύεται ικανοποιητικά παρέχοντας επαρκή αρχαιολογικά κατάλοιπα για τη διερεύνηση του χαρακτήρα της φάσης στην υπό μελέτη περιοχή. Ενδείξεις για την ύπαρξη βεβαιωμένης ανασκαφικά Αρχαιότερης Νεολιθικής φάσης έχουμε από 97 θέσεις, ενώ τυπικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της είναι η εμφάνιση της κεραμικής, η οποία αρχικά δεν αποτελεί απαραίτητο στοιχείο της νεολιθικής οικονομίας. Από τη στιγμή, όμως, που η χρήση της γενικεύεται κυριαρχεί στις καθημερινές δραστηριότητες των νεολιθικών αγροτών της Θεσσαλίας (Θεοχάρης, 1993:50).

Οικιστική οργάνωση και αρχιτεκτονική

Αναφορικά με την οργάνωση και την τεκτονική των οικισμών στην Αρχαιότερης Νεολιθικής γνωρίζουμε ότι η παγίωση των οικισμών, που είχε αρχίσει από την προηγούμενη φάση, ολοκληρώνεται τώρα. Αρχικά έχουμε μικρά χωριά ως αποτέλεσμα της συνύπαρξης μιας πατριάς ή μιας ομάδας οικογενειών, ενώ υπάρχουν και ενδείξεις για την ύπαρξη και μεγάλων κωμών, όπως στο Σέσκλο. Όσον αφορά στη

³⁰ Τις δύο συγκεκριμένες περιπτώσεις της Δυτικής Θεσσαλίας τις αναφέρουμε με κάθε επιφύλαξη.

δομή των οικιών, αυτή καθορίζεται από την ανάγκη αποθήκευσης των αγαθών της νεολιθικής οικονομίας (Θεοχάρης, 1993:54, 60). Στοιχεία για την κατοίκηση κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα προέρχονται από ανασκαφικές εργασίες σε 10 θέσεις. Στο παράρτημα Β (29-32) της εργασίας παραθέτονται χάρτες με τα οικιστικά κατάλοιπα των θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας ανά νομό. Τις πιο σημαντικές πληροφορίες για τις κατοικίες της περιόδου αυτής τις αντλούμε από τα αρχιτεκτονικά λείψανα στον Πρόδρομο και το Αχίλλειο.

Ειδικότερα, στον Πρόδρομο II η δοκιμαστική ανασκαφή του Χουρμουζιάδη έφερε στο φως οπές πασσάλων, που σύμφωνα με τους ερευνητές ίσως ανήκαν σε εσωτερικά στηρίγματα της στέγης της οικίας. Οι πάσσαλοι είχαν στερεωθεί στις οπές με λάσπη. Το πιο σημαντικό, όμως, εύρημα ήταν η αποκάλυψη μιας ξύλινης στέγης, η οποία είχε διατηρηθεί λόγω των συνθηκών υγρασίας της περιοχής, και πιθανότατα κάλυπτε μια έκταση τουλάχιστον 10x10μ. Η στέγη ήταν κατασκευασμένη από κορμούς και κλαδιά δέντρων και είχαν συνδεθεί μεταξύ τους με ξύλινα καρφιά. Ανάμεσα στα ευρήματα του Προδρόμου αποκαλύφθηκαν και σανίδες από κορμούς δέντρων, που είχαν κοπεί για την κατασκευή των σπιτιών. Ένας μεγάλος κορμός με τη φυσική του διχάλα αποτελούσε πιθανόν το κεντρικό στήριγμα της οριζόντιας δοκού της στέγης. Τα αρχιτεκτονικά λείψανα υποδηλώνουν την ύπαρξη πασσαλόπηκτων οικιών στο χώρο της Δυτικής Θεσσαλίας, ενώ ενδείξεις για την χρήση λίθων ή πλίνθων για την κατασκευή των σπιτιών δεν υπάρχουν (βλ. παράρτημα Α4 λήμμα 222) (Χουρμουζιάδης, ΑΔ 47: 194-196, Γαλλής, 1996:62, Perlès, 2001:184-191).

Επιπλέον, ενδείξεις για την έκταση και τη διάταξη των κατοικιών έχουμε από τα στρώματα της συγκεκριμένης φάσης από το Αχίλλειο των Φαρσάλων. Κατά τη διάρκεια ανασκαφικών εργασιών στην περιοχή ήλθε στο φως τμήμα οικίας της Αρχαιότερης Νεολιθικής II, οι τοίχοι της οποίας έφεραν λίθινα θεμέλια. Σε αυτά στηριζόταν τοίχος κατασκευασμένος με την τεχνική του αχυροπηλού (*pisé*). (εικ. 56-58). Στην αμέσως ανώτερη φάση, την Αρχαιότερη Νεολιθική III εντοπίστηκαν οικίες πασσαλόπηκτες, όμοιες με εκείνες του Προδρόμου (εικ. 59-60). Επιπρόσθετα, η ανασκαφή στο Αχίλλειο πρόσφερε σημαντικές πληροφορίες και για τη μορφή των αρχιτεκτονικών κατασκευών της φάσης. Συγκεκριμένα, αποκαλύφθηκαν εστίες στο εσωτερικό των κατοικιών και σε χώρους ανάμεσά τους. Μάλιστα ήλθε στο φως και ένας θολωτός φούρνος, καθώς και ένας πηλόκτιστος υπερυψωμένος ορθογώνιος χώρος, ο οποίος αποτελούσε συνέχεια του φούρνου (εικ. 61, βλ. επίσης, παράρτημα Α4 λήμμα 47)(Γαλλής, 1996:62, Perlès, 2001:184-196).

Περιορισμένα λείψανα οικιών αποκαλύφθηκαν, επίσης, και σε άλλες θέσεις της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, όπως στην Αμπελιά (Μεγάλου Κεφαλόβρυσου), στη Βαρδαλή 4, στη Μαγούλα Κεφαλόβρυσου, στη Μαγούλα Συκεώνος, στη Μαγούλα Τσαπόχα και στις θέσεις Ομβριακή I και II. Στις δύο τελευταίες μάλιστα περιπτώσεις εντοπίστηκαν θραύσματα πηλού με αποτυπώματα ξύλου, που προέρχονται από ξύλινες κατασκευές. Σύμφωνα με τον Σάμψων η αφθονία υπολειμμάτων ξύλου, που βρέθηκαν σε μεγάλη έκταση, υπαγορεύει την ύπαρξη λιμναίου πασσαλόπηκτου οικισμού στην σημερινή περιοχή της αποξηραμένης λίμνης Ξυνιάδας (Σάμψων, 1981:106). Αν η παραπάνω υπόθεση επιβεβαιωθεί τότε οι δύο αυτές εγκαταστάσεις της Ξυνιάδας θα αποτελέσουν το δεύτερο μετά το Δισπηλιό Καστοριάς λιμναίο πασσαλόπηκτο οικισμό των νεολιθικών χρόνων στην Ελλάδα (εικ. 62). Ακόμη, λείψανα κατοικιών της Αρχαιότερης Νεολιθικής από την περιοχή της Ανατολικής Θεσσαλίας (Άργισσα, Σέσκλο, Νεσσωνίδα, Οτζάκι, Μεγάλη Βρύση Τυρνάβου, Γεντίκι) επιβεβαιώνουν την ύπαρξη των παραπάνω οικιστικών τύπων στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας (Θεοχάρης, 1967:117). Εν κατακλείδι, λοιπόν, θα λέγαμε ότι κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική φάση οι κατοικίες των νεολιθικών αγροτών της Θεσσαλίας ήταν είτε πασσαλόπηκτες ή πλινθόκτιστες κυρίως στα πεδινά μέρη (Πρόδρομο, Άργισσα κλπ.), όπου σπάνιζαν οι λίθοι είτε με λιθόκτιστα θεμέλια σε λοφώδεις περιοχές, όπως στο Αχίλλειο και το Γεντίκι (Γαλλής, 1996:63).

Ταφικές συνήθειες

Αναφορικά με την ταφική πρακτική των νεολιθικών οικιστών της Θεσσαλίας και γενικότερα του ελλαδικού χώρου έχουμε ελάχιστες αρχαιολογικές μαρτυρίες. Τα έθιμα ταφής είναι διαφορετικά και ακαταστάλαχτα: ανακομιδές κρανίων και άλλων οστών, καύσεις νεκρών, ενταφιασμοί, ταφές κτερισμένες ή μη. Όλες οι παραπάνω ταφικές συνήθειες των νεολιθικών ανθρώπων και η διαφορετική αντιμετώπιση της ιδέας του θανάτου μαρτυρούν την έλλειψη σταθερής πίστης και δεν πιστοποιούν λατρεία των νεκρών (Θεοχάρης, 1993:62). Ειδικότερα, στο χώρο της Δυτικής Θεσσαλίας οι γνώσεις μας για τα ταφικά έθιμα των νεολιθικών οικιστών προέρχονται μόνο από δύο αποθέσεις κρανίων κάτω από το δάπεδο οικίας, που ήλθαν στο φως στον Πρόδρομο (βλ. παράρτημα Α4 λήμμα 222), καθώς και από το νεκροταφείο καύσεων, που ο Γαλλής αποκάλυψε στη Σουφλί Μαγούλα της Λάρισας³¹ (εικ. 63).

³¹ Εκτενής αναφορά για το έθιμο της καύσεως των νεκρών ακολουθεί στην σχετική με τις ταφικές συνήθειες της Νεότερης Νεολιθικής παράγραφο.

Τέλος, η ταφική πρακτική του ενταφιασμού στο χώρο της Δυτικής Θεσσαλίας επιβεβαιώνεται μόνο από τη Μαγούλα Κεφαλόβρυσου, όπου αποκαλύφθηκε ένας ανθρώπινος σκελετός σε οκλάζουσα στάση.

Κεραμική

Όσον αφορά στο διαγνωστικό χαρακτηριστικό της φάσης αυτής, την κεραμική, αρχικά και στην περιοχή της Δυτικής Θεσσαλίας, όπως και στον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο, κυριαρχεί αποκλειστικά η μονόχρωμη κεραμική (εικ. 64). Σε μια δεύτερη φάση της κεραμικής εξέλιξης αρχίζει η γραπτή (όπου σε ελάχιστες περιπτώσεις η ανθρώπινη μορφή εμφανίζεται σχηματοποιημένη, όπως στην περίπτωση πήλινης φιάλης από τη Μαγούλα Κοσκινά, βλ. παράρτημα Γ2 εικ. 126), η πλαστική διακόσμηση, καθώς και η εμπίεστη ή εγχάρακτη (Θεοχάρης, 1993:51-52, 54), γεγονός, που επιβεβαιώνεται από το πλήθος των κεραμικών ευρημάτων, που εντοπίστηκαν στην υπό εξέταση περιοχή.

Ειδωλοπλαστική

Τα ειδώλια, που εντοπίστηκαν σε 47 θέσεις της Δυτικής Θεσσαλίας, μας επιτρέπουν να διαπιστώσουμε ότι κατά τη φάση αυτή επικρατούν τα ζωόμορφα ειδώλια, οι φυσιοκρατικές ή σχηματοποιημένες αντρικές και γυναικείες μορφές (εικ. 65-66). Σύμφωνα με το Θεοχάρη ο εντοπισμός και αντρικών ειδωλίων στον ελλαδικό χώρο (στην περίπτωση της Δυτικής Θεσσαλίας 1 ειδώλιο αντρικής μορφής εντοπίστηκε στην Αμπελιά Μεγάλου Κεφαλόβρυσου) απορρίπτει την πίστη των νεολιθικών αγροτών σε μία γυναικεία θεότητα, όπως είχε ισχυριστεί η Gimbutas. Σύμφωνα με τον ερευνητή η νεολιθική κοινωνία φαίνεται να είναι προθεϊστική και αποδίδει την κατασκευή ειδωλίων στην προσπάθεια εμψύχωσης των πραγμάτων από τους νεολιθικούς ανθρώπους της Θεσσαλίας και του ευρύτερου ελλαδικού χώρου (Θεοχάρης, 1993:63-64).

Κλείνοντας τη διερεύνηση της Αρχαιότερης Νεολιθικής στο χώρο της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας διαπιστώνουμε ότι η βασική διαφοροποίηση της από την προηγούμενη φάση συνίσταται στην αλλαγή της μορφής της νεολιθικής κατοικίας και στην ανάπτυξη της κεραμικής τεχνολογίας. Στους υπόλοιπους τομείς οι μεταβολές δεν είναι εντυπωσιακές. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι στη λιθοτεχνία σε σύγκριση με την Προκεραμική παρατηρείται μία τάση για μακρολιθισμό, τάση, που θα συνεχιστεί και θα επιταθεί στις επόμενες φάσεις της νεολιθικής περιόδου. Γενικά,

η Αρχαιότερη Νεολιθική στη Δυτική Θεσσαλία, αλλά και στην υπόλοιπη ελληνική χερσόνησο, όπως έχει αποσαφηνισθεί μέσα από τις ανασκαφικές εργασίες, αποτελεί μια περίοδο θεμελίωσης σε όλους σχεδόν τους τομείς και οι κατοπινές εξελίξεις είτε πρωτοεμφανίζονται είτε έχουν τις προβαθμίδες τους εδώ (Θεοχάρης, 1993:59-60, 68).

γ. Η Μέση Νεολιθική στη Δυτική Θεσσαλία

Εξίσου ικανοποιητικά αντιπροσωπεύεται στη Δυτική Θεσσαλία και η μέση νεολιθική παρέχοντας επαρκή αρχαιολογικά λείψανα για τη διερεύνηση του χαρακτήρα της.

Οικιστική οργάνωση και αρχιτεκτονική

Στην οικιστική της Μέσης Νεολιθικής βεβαιώνεται με μεγαλύτερη πλέον ασφάλεια η ύπαρξη οργανωμένων «πολεοδομικά» οικισμών, όπου σε αρκετές περιπτώσεις συνυπήρχαν μερικές χιλιάδες άνθρωποι (περίπτωση Σέσκλου) υπονοώντας την ισχυροποίηση μιας κοινοτικής αρχής. Επίσης, για πρώτη φορά επισημαίνεται η ύπαρξη οχυρώσεων και ακροπόλεων (Θεοχάρης, 1993:8, 87). Τα δύο προαναφερθέντα χαρακτηριστικά μέχρι στιγμής δεν έχουν επιβεβαιωθεί στη Δυτική Θεσσαλία³² και οι γνώσεις μας περιορίζονται σε θέσεις της Ανατολικής (οχυρωματική τάφος από την Σουφλί Μαγούλα, πιθανό τμήμα οχύρωσης από τη Μαγούλα Χατζημισιώτικη, ακρόπολη Σέσκλου) (Θεοχάρης, 1993:95).

Στοιχεία για την κατοίκηση της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας έχουμε από αρκετές θέσεις της περιοχής, όπως διαπιστώνεται και από τους χάρτες 33-36 του παραρτήματος Β (Μαγούλα Μακρυχώρι, Μαγούλα Συκεώνος, Μαγούλα Τσαπόχα, Μαγουλίτσα Ι, Μάννες, Νερόλακκα Ι, Ομβριακή Ι και ΙΙ, Τσαγγλί, Αχίλλειο και Μεγάλο Παζαράκι) (βλ. αντίστοιχα λήμματα παραρτήματος Α4). Οι τρεις τελευταίες θέσεις μάλιστα παρέχουν τα περισσότερα στοιχεία, που εννοούν την ανασύσταση της

³² Ωστόσο, αξίζει να αναφέρουμε και την περίπτωση της Χρυσαιγής των Τρικάλων, όπου σύμφωνα με τον Ζιάκα, στον συγκεκριμένο οικισμό της 6^{ης} χιλιετίας π. Χ. επισημαίνεται Ι κυκλικό τείχος (περίβολο) με μικρές πέτρες (Ζιάκας, 1992:299). Είμαστε λίγο επιφυλακτικοί με την παραπάνω άποψη, καθώς ο παραπάνω οικισμός απ' όσο γνωρίζουμε δεν έχει ανασκαφεί ούτε έχει μελετηθεί διεξοδικά. Διάθεσή μας δεν είναι να αμφισβητήσουμε τον συγκεκριμένο ερευνητή ούτε διαθέτουμε τις γνώσεις να το κάνουμε. Ωστόσο, η συγκεκριμένη άποψη αντιτίθεται με το γενικό κανόνα, της πρωτοεμφάνισης δηλαδή οχυρωματικών έργων κατά τη ΜΝ και για το λόγο αυτό εκφράζουμε τις αμφιβολίες μας. Αν πράγματι, όμως, επιβεβαιωθεί ότι πρόκειται για οχυρωματικό έργο χρονολογούμενο στην Αρχαιότερη Νεολιθική, τότε η συγκεκριμένη θέση θα αποτελεί την πρώτη θέση στην Ελλάδα, όπου θα έχει διαπιστωθεί η ύπαρξη οχύρωσης ήδη από την Αρχαιότερη Νεολιθική ανατρέποντας έτσι τα μέχρι στιγμής δεδομένα.

κατοικίας κατά τη Μέση Νεολιθική περίοδο. Συγκεκριμένα, στο Τσαγγλί οι Wace & Thompson αποκάλυψαν 4 οικίες, οι οποίες φέρουν στην εσωτερική πλευρά των τοίχων παραστάδες. Χαρακτηριστικό των συγκεκριμένων οικιών αποτελεί η ύπαρξη 8 αντηρίδων, οι οποίες ανά 2 προεξέχουν από τους τοίχους προς το εσωτερικό της οικίας και σύμφωνα με τους ανασκαφείς εξυπηρετούσαν τη στήριξη της στέγης (βλ. παράρτημα Α4 λήμμα 67). Ο χαρακτηριστικός αυτός τύπος οικίας με τις εσωτερικές παραστάδες είναι γνωστός ως «οικία Τσαγγλίου» και απαντά και στην Ανατολική Θεσσαλία στη θέση Οτζάκι (W & T, 1912:115-121, Γαλλής, 1996:63).

Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημάνουμε ότι στην Οτζάκι Μαγούλα μεταξύ των άλλων αρχιτεκτονικών λειψάνων ήλθε στο φως πλινθόκτιστο μονόχωρο οίκημα, οι πλάγιοι τοίχοι του οποίου προεξέχουν δημιουργώντας ένα είδος προστώου (εικ. 67). Η συγκεκριμένη μορφή οικίας, που αποτελεί ένα προδρομικό είδος του μεγάρου, μέχρι στιγμής δεν έχει επιβεβαιωθεί στη Δυτική Θεσσαλία. Εξίσου αρκετές είναι οι πληροφορίες σχετικά με την κατασκευή και τη διάταξη των οικιών της Δυτικής Θεσσαλίας από την ανασκαφή του Αχιλλείου. Σε στρώματα της μεταβατικής περιόδου από την Αρχαιότερη Νεολιθική στην Μέση εντοπίστηκαν πασσαλόπηκτες οικίες με ελεύθερους χώρους μεταξύ τους. Εντός και εκτός των σπιτιών αποκαλύφθηκαν ελλειψοειδείς εστίες, ενώ σε εξωτερικό χώρο βρέθηκε και ένας θολωτός φούρνος. Κοντά στο φούρνο η ανεύρεση μιας επικλινούς κατασκευής με 5 εστίες και πλήθος ειδωλίων ερμηνεύτηκε από την ανασκαφέα ως βωμός για την τέλεση διάφορων ιεροτελεστιών. Επιπλέον, σε στρώματα σαφώς Μέσης Νεολιθικής εντοπίστηκε 1 οίκημα με λιθόκτιστα θεμέλια αποτελούμενο από 2 χώρους, ενώ στο εσωτερικό του αποκαλύφθηκαν 2 έδρανα. Και στην περίπτωση του συγκεκριμένου οικήματος η Gimbutas υπέθεσε (λόγω και της ανεύρεσης ειδωλίων) ότι πρόκειται για ιερό μάλλον παρά οικία (βλ. παράρτημα Α4 λήμμα 47)(Γαλλής, 1996:63-64).

Εν κατακλείδι, λοιπόν, θα λέγαμε ότι κατά τη Μέση Νεολιθική περίοδο στη Δυτική Θεσσαλία παρατηρείται γενίκευση της χρήσης λιθόκτιστων θεμελίων ή λιθόκτιστων τμημάτων των τοίχων των οικιών και πλινθόκτιστης ανωδομής. Το δάπεδο των κατοικιών είναι κατασκευασμένο συνήθως από πατημένο χώμα, όπως βεβαιώνεται στο Αχίλλειο, στη Μαγούλα Μακρυχώρι, στις Μάννες και στη Νερόλακκα 1. Ωστόσο, συνεχίζεται και η χρήση των πασσαλόπηκτων οικιών από τους νεολιθικούς Θεσσαλούς (βλ. εικ. 56-60). Όσον αφορά κατασκευαστικές λεπτομέρειες οι αρχαιολογικές μαρτυρίες της περιοχής μαρτυρούν ότι στους πλινθόκτιστους τοίχους ενίοτε γινόταν χρήση κάθετων πασσάλων για την καλύτερη

στήριξή τους. Οι ξυλοδεσιές δεν πρέπει να ήταν άγνωστες. Τέλος, οι τοίχοι τόσο των πασσαλόπηκτων όσο των πλινθόκτιστων σπιτιών καλύπτονταν για προστασία με επίχρισμα πηλού, όπως στην περίπτωση της Νερόλακκας 1. Τα κατώτερα τμήματα των τοίχων προστατεύονταν με όρθιες πλάκες (Γαλλής, 1996:64).

Εξίσου σημαντικές, επιπρόσθετα, για τη μορφή των νεολιθικών σπιτιών της Μέσης Νεολιθικής είναι και οι πληροφορίες, που αντλούμε από τα ομοιώματα σπιτιών της συγκεκριμένης φάσης, που εντοπίστηκαν τόσο στη Δυτική (Μυρίνη) (βλ. παράρτημα Γ2 εικ. 166) όσο και στην ανατολική θεσσαλική πεδιάδα (Κραννώνα, Στεφανοβίκειο, Νίκαια) (εικ. 68). Από τα ομοιώματα επιβεβαιώνεται ότι η στέγη των κατοικιών της Μέσης Νεολιθικής ήταν δίριχτη με οπαίο. Υπάρχουν, ωστόσο, και κάποια στοιχεία στα ομοιώματα, που δημιουργούν προβληματισμούς, για τα οποία, όμως στα πλαίσια της παρούσας εργασίας δεν θα κάνουμε λόγο. Αξιοσημείωτο, τέλος, αποτελεί το γεγονός της ύπαρξης γραπτής διακόσμησης στους οικίσκους όμοιας με εκείνης των αγγείων της περιόδου. Η παραπάνω προοπτική οδηγεί στην τολμηρή υπόθεση, σύμφωνα με την οποία ίσως κάποιες από τις πηλόκτιστες επιφάνειες των οικιών να έφεραν χρώμα για τη δήλωση των αρχιτεκτονικών λεπτομερειών ή η γραπτή διακόσμηση των συγκεκριμένων οικίσκων να αντανακλούσε την ύπαρξη τοιχογραφιών σε νεολιθικά σπίτια. Αν αποδεχτούμε την παραπάνω προοπτική δεν μπορούμε να αποκλείσουμε την ύπαρξη διώροφων κτισμάτων στην ευρύτερη περιοχή του θεσσαλικού κάμπου την περίοδο αυτή (Γαλλής, 1996:64).

Ταφικά έθιμα

Αναφορικά με τις ταφικές συνήθειες των νεολιθικών κατοίκων της Μέσης Νεολιθικής σχετικές αρχαιολογικές ενδείξεις από την υπό εξέταση περιοχή δεν υπάρχουν μέχρι σήμερα. Υποθέτουμε ότι και κατά τη φάση αυτή οι νεολιθικοί Θεσσαλοί θα ακολουθούσαν τις ίδιες με την προηγούμενη φάση ταφικές πρακτικές.

Κεραμική

Λαμβάνοντας υπόψη τα κεραμικά ευρήματα, που εντοπίστηκαν σε έναν αξιοσημείωτο αριθμό θέσεων της Μέσης Νεολιθικής της Δυτικής Θεσσαλίας, παρατηρούμε ότι κατά τη φάση αυτή αναπτύσσεται μια σταθερή διακόσμηση, που απλώνεται σε μεγαλύτερη ποικιλία σχημάτων αγγείων, ακολουθώντας, όμως, την ίδια τεχνική. Η συγκεκριμένη τεχνική υπαγορεύεται από την ύπαρξη υπόλευκου βάθους

με ερυθρόχρωμη διακόσμηση και σπάνια σκοτεινόχρωμο ή ερυθρό με λευκή διακόσμηση (εικ. 69). Τέλος, χαρακτηριστικό γνώρισμα της Μέσης Νεολιθικής κεραμικής είναι η διάσπαση των δύο βασικών αξόνων (κάθετος και οριζόντιος) επιτυγχάνοντας ένας είδος συστροφικής κίνησης. Μάλιστα, σύμφωνα με το Θεοχάρη η Τζάνη Μαγούλα και το Μεγάλο Παζαράκι ίσως αποτελούσαν τα κέντρα παραγωγής του «πυκνού ρυθμού» κάνοντας εξαγωγές σε πολλούς οικισμούς σε ολόκληρη τη χώρα (Θεοχάρης, 1993:103-104).

Ειδωλοπλαστική

Και στην ειδωλοπλαστική τα αρχαιολογικά ευρήματα από την περιοχή της Δυτικής Θεσσαλίας δεν παρουσιάζουν σημαντικές αλλαγές από την προηγούμενη φάση. Μια μικρή διαφοροποίηση στην τεχνική, στον τρόπο απόδοσης του ματιού, της κόμης και του προσώπου γενικά «δεν επηρεάζουν την εκτίμηση της απαραγνώριστης συνέχειας» (εικ. 70)(Θεοχάρης, 1993:107).

Συμπερασματικά, λοιπόν, θα λέγαμε ότι η Μέση Νεολιθική φάση αποτυπώνεται και στο χώρο της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας ως περίοδος ανάπτυξης και ομαλής εξέλιξης από την προηγούμενη φάση σε όλους σχεδόν τους τομείς, χωρίς να επισημαίνονται ριζικές και απότομες αλλαγές.

δ. Η Νεότερη Νεολιθική στη Δυτική Θεσσαλία

Εξίσου επαρκώς με τις δύο προηγούμενες φάσεις αντιπροσωπεύεται στη Δυτική Θεσσαλία η Νεότερη Νεολιθική, καθώς ο ικανοποιητικός αριθμός των αρχαιολογικών καταλοίπων επιτρέπει τη διερεύνηση των βασικών χαρακτηριστικών της συγκεκριμένης φάσης.

Οικιστική οργάνωση και αρχιτεκτονική

Όπως υποδηλώνουν οι χάρτες 37-38 του παραρτήματος Β, ελάχιστες είναι οι θέσεις της Νεότερης Νεολιθικής, όπου εντοπίστηκαν αρχιτεκτονικά λείψανα. Συγκεκριμένα, διαπιστώνουμε ότι και κατά τη Νεότερη Νεολιθική εξακολουθεί η παράλληλη χρήση τόσο των πασσαλόπηκτων σπιτιών όσο και κατοικιών με λίθινα θεμέλια και πλίνθινη ανωδομή, όπως μαρτυρούν τα αρχαιολογικά λείψανα από τον οικισμό της Πλατειάς Μαγούλας Ζάρκου (βλ. εικ. 56-60) (Γαλλής ΑΔ 45:213). Επιπρόσθετα, τα τμήματα δαπέδου από πηλό, που ήλθαν στο φως στις Μάννες (Γαλλής ΑΔ 29:568), τη Μαγούλα Συκεώνος (Χατζηαγγελάκης ΑΔ 51:358) και τη

Μαγούλα Οργόζινος (Χατζηαγγελάκης ΑΔ 51:351) επιβεβαιώνουν την κατασκευή των δαπέδων των οικιών από πατημένο πηλό. Τέλος, ένα ολόκληρο στρώμα από τεμάχια πηλού επαλείψεως στέγης (Θεοχάρης ΑΔ 21:252), που αποκαλύφθηκε στη Μαγούλα Τσαπόχα υποδηλώνει ότι και κατά τη φάση αυτή οι τοίχοι των οικιών καλύπτονταν με επίχρισμα πηλού (βλ παράρτημα Α4 αντίστοιχα λήμματα).

Αντίθετα, τα οικιστικά κατάλοιπα από την Ανατολική Θεσσαλία μαρτυρούν την εμφάνιση στο τμήμα αυτό του θεσσαλικού κάμπου και νέων αρχιτεκτονικών μορφών κατοίκησης κατά τη Νεότερη Νεολιθική. Συγκεκριμένα, στη Μαγούλα Βισβίκη αποκαλύφθηκε ένα κτίσμα αρκετά μεγάλων διαστάσεων με πρόδομο, έναν κύριο χώρο με εστίες, πίσω από τον οποίο υπάρχουν δύο δωμάτια και έναν μεγαλύτερο ενιαίο χώρο με μεγάλη εστία. Ο συγκεκριμένος αρχιτεκτονικός τύπος ονομάστηκε «μέγαρο» και αποτελεί σύμφωνα με τους ερευνητές προδρομική μορφή των μεγάρων του Διμηνίου και του Σέσκλου. Επιπρόσθετα, κατάλοιπα πλινθόκτιστου σπιτιού με παραστάδες, δηλαδή του τύπου του μεγάρου αποκαλύφθηκε και στον οικισμό της Αγίας Σοφίας καθιστώντας τον αρχιτεκτονικό αυτό τύπο αποκλειστικό γνώρισμα ορισμένων οικισμών της ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας κατά τη Νεότερη Νεολιθική (εικ. 71) (Γαλλής, 1996:65).

Επιπρόσθετα, σε θέσεις της Ανατολικής Θεσσαλίας, όπως στην Άργισσα, στην Οτζάκι και στην Αράπη Μαγούλα αποκαλύφθηκαν τάφροι, που σύμφωνα με ορισμένους μελετητές υποδηλώνουν την ύπαρξη οχυρωμένων οικισμών κατά τη Νεότερη Νεολιθική στη Θεσσαλία. Ωστόσο, κανείς δεν μπορεί να αποκλείσει το γεγονός της κατασκευής τάφρων για περιχαράκωση του χώρου και προστασία από τα άγρια ζώα (Γαλλής, 1996:65-66). Μολονότι τάφροι δεν έχουν επισημανθεί κατά τη φάση αυτή στη Δυτική Θεσσαλία, θεωρούμε πιθανό η πρακτική αυτή να μην είναι άγνωστη στη συγκεκριμένη περιοχή.

Ταφικά έθιμα

Τα δεδομένα για τις ταφικές συνήθειες των νεολιθικών οικιστών της Δυτικής Θεσσαλίας κατά την Νεότερη Νεολιθική προέρχονται κυρίως από τα αρχαιολογικά κατάλοιπα και κινητά ευρήματα του νεκροταφείου καύσεων στην Πλατειά Μαγούλα Ζάρκου (βλ. παράρτημα Α4 λήμμα 219). Ωστόσο, τα συμπεράσματα αυτά, που ακολουθούν αποτελούν μόνο υποθέσεις και μπορούν να ανατραπούν ή να τροποποιηθούν με μεταγενέστερες ανασκαφικές έρευνες, αλλά ακόμη και να επιβεβαιωθούν, όταν διασταυρωθούν και με άλλα ευρήματα.

Καταρχάς, αξίζει να σημειωθεί ότι το έθιμο της καύσεως ήταν αποκλειστικό και γενικό στο υπό εξέταση νεκροταφείο, γεγονός, που επιβεβαιώνεται από την ανυπαρξία τάφων και δεν περιοριζόταν στην καύση μιας συγκεκριμένης ηλικίας οικιστών. Και αυτό ισχύει, αφού αρκετά σημαντικός είναι ο αριθμός των παιδικών ταφών, που αποκαλύφθηκε στην Πλατειά Μαγούλα. Σύμφωνα με την πρακτική του νεκροταφείου τα οστά των νεκρών τοποθετούνταν μέσα σε τεφροδόχα αγγεία, τα οποία κατόπιν θάβονταν μέσα σε λάκκους. Τα τεφροδόχα αγγεία ήταν κυρίως σκευή χρήσης των οικιστών (κωδωνόσχημα κύπελλα, αμφορείς, ανοιχτές φιάλες), τα οποία ενίοτε έφεραν ενδείξεις προηγούμενης χρήσης ή αποτελούσαν ίσως προσωπικά αντικείμενα του νεκρού (Γαλλής, 1982:173-174). Μόνο σε μία περίπτωση αποκαλύφθηκε μία ταφή παιδική σε ζωόμορφο αγγείο, κατάλοιπο, που θα μπορούσε να φανερώνει ιδιαίτερη τρυφερότητα και φροντίδα των γονέων για τα οστά του μικρού παιδιού τους. Ίσως οι γονείς να επιθυμούσαν να θάψουν τα οστά του παιδιού τους μέσα στο αγαπημένο του αγγείο (Γαλλής, 1982:101).

Τα τεφροδόχα αγγεία θάβονταν μέσα στους λάκκους όρθια ή ανεστραμμένα και αν λάβουμε υπόψη μεταγενέστερες ταφές υποθέτουμε ότι ήταν σκεπασμένα με κάποιο άλλο ανεστραμμένο αγγείο. Στην περίπτωση της απουσίας ανεστραμμένου αγγείου για την κάλυψη του ταφικού δεν αποκλείεται η χρήση υφάσματος ή ψάθας γύρω από το αγγείο ή γύρω μόνο από το σκελετικό υλικό, γεγονός, που ερμηνεύει πιθανότατα τη διατήρηση του σκελετικού υλικού στη θέση του αποκλείοντας το σκόρπισμά του κατά το αναποδογύρισμα των αγγείων. Με το πέρασμα του χρόνου έλιωσε η οργανική ύλη και τα οστά έμειναν μέσα στο αγγείο, γεμίζοντας το κατώτερο τμήμα του προς το λαιμό, όπως αυτό ήταν αναποδογυρισμένο. Αντίθετα, τα οστά βρίσκονταν στο ύψος της κοιλιάς και της βάσεως στα όρθια αγγεία. Η παραπάνω πρακτική μαρτυρά διασφάλιση ή προσπάθεια των ζώντων να σκεπάσουν πιο αποτελεσματικά τα καμένα λείψανα του αγαπημένου τους προσώπου ή ερμηνεύεται από την ύπαρξη κάποιας δοξασίας, δεισιδαιμονίας, που με τα μέχρι στιγμής αρχαιολογικά κατάλοιπα δεν είμαστε σε θέση να την αναγνώσουμε (Γαλλής, 1982:174-175). Ίσως πάλι τα οστά απλά να «κάθισαν» στο κάτω μέρος του αγγείου (Τρανταλίδου, προσωπική επισήμανση).

Επιπρόσθετα, πιθανό είναι το γεγονός τα αγγεία να μην είχαν μόνο ταφική χρήση, αλλά ίσως οι νεολιθικοί οικιστές τα έσπαγαν επάνω στην πυρά ή τα μικρότερα από αυτά τα τοποθετούσαν ως προσφορά προς το νεκρό. Συνήθως, κοντά ή εντός του τεφροδόχου αγγείου τοποθετούσαν μικρά «συνοδεύοντα» αγγεία ως κτερίσματα, που

πιθανώς περιείχαν υγρή ή στερεή τροφή, γεγονός, που αντανακλά τις σχετικές με τη μεταθάνατο ζωή του νεολιθικού ανθρώπου δοξασίες (Γαλλής, 1982:113). Επίσης, εκτός από τα μικρά «συνοδεύοντα» αγγεία εντοπίστηκαν μερικές λεπίδες και 2 μικρά, πήλινα σχηματοποιημένα ειδώλια, για τα οποία, όμως, δεν μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι πρόκειται για κτερίσματα (Γαλλής, 1982:113-114). Ίσως μεταγενέστερες έρευνες δώσουν απάντηση στη σχέση τους με τα τεφροδόχα αγγεία.

Ακόμη, αξιοσημείωτη είναι η ύπαρξη συνοδευόντων κόκκινων οστράκων κοντά, επάνω ή μέσα στα τεφροδόχα αγγεία, που πιθανότατα αποτελούσαν μέρος κάποιας ιεροτελεστίας και προφανώς έχουν κάποιο συμβολισμό σχετικά με την ιδεολογία του νεολιθικού ανθρώπου. Το πλησιέστερο πράγμα, που μπορεί να υποθέσει κανείς, είναι ότι συμβολίζουν (όπως γενικά το κόκκινο χρώμα) το αίμα, που σχετίζεται με τη ζωή και την ανανέωση και που το έχουν ανάγκη οι νεκροί στη μεταθάνατο ζωή, για να συνεχίσουν τη ζωή τους (Γαλλής, 1982:115). Το πλησιέστερο παράλληλο, που μπορούμε να βρούμε είναι η ύπαρξη της κόκκινης ώχρας σε μερικές προϊστορικές ταφές, αλλά και η ύπαρξη του κόκκινου χρώματος γενικά σε ταφές και των ιστορικών χρόνων και των σύγχρονων πρωτόγονων και μη λαών (Γαλλής, 1982:176). Τέλος, αξίζει να ειπωθεί ότι αποκαλύφθηκε ένα πιθανό αποτεφρωτήριο στο χώρο του νεκροταφείου της Πλατειάς Μαγούλας, στο οποίο ίσως έκαιγαν αρχικά τους νεκρούς και κατόπιν τοποθετούσαν τα οστά τους στα τεφροδόχα αγγεία (Γαλλής, 1982:84).

Από τα μέχρι στιγμής ανασκαφικά δεδομένα στην Πλατειά Μαγούλα Ζάρκου μπορούμε να αντλήσουμε κάποιες πληροφορίες για τις δοξασίες του νεολιθικού ανθρώπου σχετικά με το θάνατο. Αρχικά, η τοποθέτηση κτερισμάτων στις ταφές καύσεων υποδηλώνει την πίστη των ανθρώπων στην ύπαρξη της ψυχής πέρα από το φθαρτό σώμα, στοιχεία, που απαντώνται και κατά τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους και που ερμηνεύουν ίσως την τοποθέτηση κτερισμάτων στα υπολείμματα των καύσεων. Αντίθετα, όταν επρόκειτο για κανονική ταφή η παρουσία των κτερισμάτων ήταν κάπως εύλογη, αφού έκδηλη ήταν η πίστη του προϊστορικού ανθρώπου στη συνέχεια της ζωής της ψυχής και μετά το θάνατο και ότι αυτή εξακολουθούσε να έχει γήινες ανάγκες, εφόσον παρέμενε το σώμα. Για το λόγο αυτό ο προϊστορικός άνθρωπος έβαζε κοντά στο νεκρό τροφές ή τα προσφιλή και χρήσιμα στη «νέα» ζωή του αντικείμενα (όπλα, σκεύη, κοσμήματα) (Γαλλής, 1982:180-181). Ωστόσο, όμως, από την άποψη της ιδεολογίας και των σχετικών με το θάνατο δοξασιών, το έθιμο της καύσεως δε σημαίνει πάντοτε κοινή ιδεολογία και δοξασίες για τη μεταθάνατο ζωή.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι αρχαίοι Κείοι, οι οποίοι έκαιγαν τον νεκρό, κοπάνιζαν τα οστά του, τα τοποθετούσαν σε ένα κόσκινο και τα σκόρπιζαν στη θάλασσα. Αντίθετα, σύγχρονοι πρωτόγονοι λαοί, όπως οι Τζουμάνα στον επάνω ρου του Αμαζονίου ή οι Ταγκανίκα λειτουργούν διαφορετικά σχετικά με το έθιμο της καύσης. Συγκεκριμένα, οι πρώτοι θεωρούν τα οστά του νεκρού τόπο ψυχής και για το λόγο αυτό τα καίνε και πίνουν τη σκόνη τους, προκειμένου να ξαναζήσει σε αυτούς ο νεκρός, ενώ οι δεύτεροι φοβούμενοι μήπως ο νεκρός ζωντανέψει και σκοτώσει κάποιον από τη φυλή τους, τον ξεθάβουν και τον καίνε (Γαλλής, 1982:186). Ωστόσο, οι συγκεκριμένες περιπτώσεις χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης, αφού ίσως οι πρακτικές αυτές να υπαγορεύονται από πρακτικούς λόγους, όπως έλλειψη άφθονης ξυλείας (Τρανταλίδου, προσωπική επισήμανση).

Τέλος, αξίζει να επισημάνουμε ότι η επιλογή καύσεως και όχι ταφής πιθανώς ερμηνεύεται από το γεγονός οι καύσεις να απευθύνονται σε μία ορισμένη κατηγορία νεκρών από άποψη φύλου, ηλικίας, επαγγέλματος, προελεύσεως, θύματα επιδημίας ή ασθενειών. Η υπόθεση αυτή χρησιμοποιήθηκε από τον Ιακωβίδη θέλοντας να ερμηνεύσει το αντίστοιχο φαινόμενο των καύσεων στο μυκηναϊκό νεκροταφείο της Περαιάς (Γαλλής, 1982:182) και για το λόγο αυτό τολμούμε να την υποθέσουμε και για την Πλατειά Μαγούλα. Σύμφωνα με μια άλλη αντίληψη το έθιμο της καύσεως από την πρακτική του πλευρά αποτελεί τον πιο γρήγορο και αποτελεσματικό τρόπο απαλλαγής από τον νεκρό (Γαλλής, 1982:181), αν και δεν θεωρούμε ότι η συγκεκριμένη ταφική πρακτική ερμηνεύεται από την επιθυμία των ζώντων να απαλλαγούν από τους νεκρούς τους, αλλά ίσως οφείλεται σε κάποιες από τις προαναφερθείσες θεωρίες ή σε κάτι άλλο, που τα μέχρι στιγμής δεδομένα δεν μας επιτρέπουν να σκεφτούμε. Ίσως το έθιμο αυτό να μην αποτελεί απαραίτητα αποτέλεσμα ενός μόνο παράγοντα, αλλά πολλών και διαφόρων αδύνατο σήμερα να προσδιοριστούν (Γαλλής, 1982:183).

Κλείνοντας την αναφορά μας στο νεολιθικό νεκροταφείο καύσεων της Πλατειάς Μαγούλας Ζάρκου και αναζητώντας παράλληλα της ίδιας ταφικής πρακτικής διαπιστώνουμε ότι δεν αποτελεί ένα μεμονωμένο φαινόμενο, αλλά εντοπίζουμε μια γενικότερη χρήση του εθίμου αυτού, το οποίο, αν και συναντάται σε πολύ περιορισμένο ποσοστό σε σχέση με τις ταφές, απαντάται σε πολλές θέσεις της Ευρώπης και της Εγγύς Ανατολής (Γαλλής, 1982:135-170).

Κεραμική

Βασιζόμενοι στα κεραμικά ευρήματα τόσο της Δυτικής όσο και της Ανατολικής Θεσσαλίας διαπιστώνουμε ότι κατά τη Νεότερη Νεολιθική φάση επικρατούν διαφορετικές από τις προηγούμενες των προγενέστερων φάσεων κατηγορίες κεραμικής, οι οποίες είναι περισσότερο σκοτεινόχρωμες γενικά ή με εγχάρακτη και θαμπή γραμμική διακόσμηση. Χαρακτηριστικό, τέλος, της κεραμικής κατά τη Νεότερη Νεολιθική αποτελεί η σπειροειδής και μαιανδροειδής διακόσμηση του κλασικού Διμηνίου, που απαντά αποκλειστικά και μόνο στον ευρύτερο θεσσαλικό χώρο (εικ. 72)(Θεοχάρης, 1993:126, 133).

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι η Νεότερη Νεολιθική αποτελεί την τελευταία πολιτισμική φάση του νεολιθικού πολιτισμού (Θεοχάρης, 1993:150), καθώς η Χαλκολιθική, που ακολουθεί, προαναγγέλλει τις αλλαγές, που επωάζονται και που θα αρχίσουν να διαφαίνονται με την έναρξη της επόμενης χιλιετίας.

ε. Η χαλκολιθική στη Δυτική Θεσσαλία

Οι γνώσεις μας για τη Χαλκολιθική της υπό εξέταση περιοχής είναι αρκετά περιορισμένες, καθώς η συγκεκριμένη φάση απαντά μόνο σε 6 θέσεις και τα όχι και τόσο ικανοποιητικά αρχαιολογικά ευρήματα δεν μας επιτρέπουν να διερευνήσουμε το χαρακτήρα της.

Οικιστική οργάνωση και αρχιτεκτονική

Τα ελάχιστα αρχιτεκτονικά λείψανα της Τελικής Νεολιθικής, που έχουν εντοπιστεί στη Δυτική Θεσσαλία κρίνονται ανεπαρκή για την ανασύσταση της οικιστικής και της αρχιτεκτονικής των χαλκολιθικών οικιών της περιοχής. Τμήματα καμένων ή μη πηλών και πασσαλότρυπες από τη Μαγούλα Συκεώνος και τη Μαγούλα Φαναρίου / Αμπέλια 1 για παράδειγμα μας πληροφορούν ότι και κατά τη φάση αυτή ίσως ήταν σε χρήση τα πασσαλόπηκτα σπίτια (Χατζηαγγελάκης ΑΔ 50:381 & ΑΔ 51:358). Επίσης, λίγοι αποσπασματικοί τοίχοι της Χαλκολιθικής ή της Χαλκοκρατίας, που εντόπισαν οι Wace & Thompson στο Τσαγγλί δεν παρέχουν επιπλέον στοιχεία για τη μορφή των σπιτιών της Δυτικής Θεσσαλίας κατά την Τελική Νεολιθική (W & T, 1912:115).

Οι περισσότερες πληροφορίες για την Τελική Νεολιθική προέρχονται από την Ανατολική Θεσσαλία φωτίζοντας έτσι τις γνώσεις μας για τη μορφή των κατοικιών κατά τη φάση αυτή. Ειδικότερα, σημαντικά στοιχεία έχει δώσει η ανασκαφή στο

Ραχμάνι, όπου αποκαλύφθηκε το δυτικό τμήμα μιας οικίας (οικία Q), που ήταν ένα απλό δρομικό κτίσμα με αψιδωτό πέρας (εικ. 73) (W & T, 1912:39-40). Ο συγκεκριμένος τύπος, που κυριαρχεί κυρίως στην επόμενη περίοδο, έχει εγείρει πολλές απόψεις και έχει οδηγήσει στη διατύπωση αρκετών θεωριών σχετικά με την ιθαγένεια ή τον αποικισμό του από την Ανατολή ή το Βορρά (Forsen, 1992:10-22).

Κεραμική

Αναφορικά με την κεραμική τέχνη της φάσης αυτής διαπιστώνουμε ότι ως ένα σημείο συνεχίζεται ο πολιτισμός του Διμηνίου, αφού η εγχάρακτη διακόσμηση της Τελικής Νεολιθικής αποτελεί εξέλιξη της αντίστοιχης διακόσμησης των Διμηνιακών φάσεων. Η γραπτή κεραμική με επίθετο λευκό ή ερυθρωπό χρώμα αποτελεί διαγνωστικό γνώρισμα της Τελικής Νεολιθικής κεραμικής στο θεσσαλικό χώρο (εικ. 74)(Γαλλής, 1992:78).

Ειδωλοπλαστική

Βασικό χαρακτηριστικό της Τελικής Νεολιθικής είναι τα λεγόμενα ακρόλιθα (χωριστό λίθινο κεφάλι επίθετο σε κορμό πήλινο), τα οποία στο θεσσαλικό χώρο εντοπίζονται ενίοτε με γραπτή διακόσμηση των κεφαλιών (εικ. 75)(Θεοχάρης, 1993:154). Τα συγκεκριμένα αυτά δημιουργήματα του πολιτισμού του Ραχμανίου εντοπίζονται μόνο στην Ανατολική Θεσσαλία, ενώ τα παραδείγματα της ειδωλοπλαστικής στη Δυτική περιορίζονται μέχρι στιγμής στην ανεύρεση σχηματοποιημένων κυρίως ειδωλίων της Τελικής Νεολιθικής.

Εν κατακλείδι, θα λέγαμε ότι οι φτωχές μαρτυρίες της Τελικής Νεολιθικής στη Δυτική Θεσσαλία, ήταν αρκετές να επισημάνουν την ύπαρξή της στην υπό εξέταση περιοχή. Ωστόσο, τα μέχρι στιγμής αρχαιολογικά δεδομένα δεν μπόρεσαν να επιβεβαιώσουν το χαλκολιθικό της χαρακτήρα με την ανεύρεση χάλκινων αντικειμένων, όπως στην Ανατολική (Σέσκλο, Πευκάκια, Πύρασος) (Θεοχάρης, 1993:152). Ελπίζουμε οι μελλοντικές έρευνες στην περιοχή να ανατρέψουν την υπάρχουσα εικόνα για τη «Χαλκολιθική» της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας.

4. Η χαλκοκρατία στη δυτική θεσσαλική πεδιάδα

Η εποχή του Χαλκού στη Δυτική Θεσσαλία παραμένει terra incognita ουσιαστικά, καθώς δεν έχει μελετηθεί τόσο διεξοδικά όσο η Νεολιθική και ελάχιστες είναι οι πληροφορίες, που προέρχονται από τις αρχαιολογικές έρευνες,

παρεμποδίζοντας έτσι τη διερεύνηση του χαρακτήρα της στην υπό μελέτη περιοχή. Τα περισσότερα στοιχεία (αν και στην περίπτωση αυτή περιορισμένα) σχετικά με την εποχή του Χαλκού στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας εντοπίζονται κυρίως στην Ανατολική Θεσσαλία, όπου επισημαίνονται σημαντικά κέντρα της περιόδου, όπως τα Πευκάκια στο Βόλο.

Στη Δυτική Θεσσαλία, μολονότι, όπως υποδηλώνουν οι χάρτες B28 (όπου αποτυπώνεται η κατανομή των βέβαιων νεολιθικών θέσεων και των θέσεων της Χαλκοκρατίας στο χώρο της Δυτικής Θεσσαλίας) και B54, ένας σημαντικός αριθμός θέσεων εμφανίζει ίχνη κατοίκησης στην εποχή του Χαλκού, τα αρχαιολογικά λείψανα είναι λίγα και περιορίζονται κυρίως σε κινητά ευρήματα, όπως κεραμική, εργαλεία, ειδώλια κ. α. Εντύπωση, επιπλέον, αποτελεί το γεγονός ότι καθόλη τη διάρκεια της Χαλκοκρατίας αναφέρονται μόνο 4 θέσεις (Εξάλοφος / Κωσταραίικα, Πηνειάδα 1 / Μαγούλα Στεργιάνα³³, Φήκη, Χολέβα Τρύπα), όπου έχουν εντοπιστεί μετάλλινα αντικείμενα, γεγονός, που δεν «πιστοποιεί» επαρκώς τον χαρακτήρα της περιόδου στην περιοχή. Η παντελής αυτή απουσία της μεταλλουργίας πιθανώς ερμηνεύεται από την έλλειψη μεταλλευμάτων στην περιοχή, αφού οι εγγύτερες και γνωστές μέχρι στιγμής στη Θεσσαλία πηγές μεταλλευμάτων βρίσκονταν στην περιοχή της Αττικής, Μακεδονίας και στο ΒΑ Αιγαίο. Ωστόσο, όμως, η παραπάνω υπόθεση μπορεί να θεωρηθεί βεβαιασμένη, αφού στην περιοχή της Δυτικής Θεσσαλίας δεν έχουν ανασκαφεί πολλά νεκροταφεία (μόνο 3 της περιόδου³⁴ από τα 9, που έχουν επισημανθεί), όπου συνήθως από τα μέχρι στιγμής αρχαιολογικά δεδομένα, εντοπίζονται συσσωρευμένα μετάλλινα αντικείμενα (Μουνδρέα-Αγραφιώτη, προσωπική επισήμανση). Αφετέρου, όμως, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι η επισήμανση ενός αρκετά μεγάλου αριθμού θέσεων της Χαλκοκρατίας στην περιοχή θα μπορούσε να αποδώσει και μετάλλινα αντικείμενα, αφού αυτά δεν εκλείπουν από θέσεις εγκατάστασης, ωστόσο, η αρχαιολογική σκαπάνη μέχρι στιγμής δεν έχει αποκαλύψει μέταλλα, γεγονός, που θα «φώτιζε» περαιτέρω τις γνώσεις μας.

Όσον αφορά στα αρχιτεκτονικά λείψανα της περιόδου, μολονότι σε αρκετές θέσεις αναφέρεται ο εντοπισμός καταλοίπων από τους ανασκαφείς-ερευνητές, μόνο

³³ Αξίζει να σημειώσουμε ότι στη θέση Πηνειάδα αναφέρεται ότι εντοπίστηκε 1 κιβωτιόσχημος τάφος με έναν ανθρώπινο σκελετό, 1 χάλκινο ξίφος με μικρές εφηλίδες, μάλλον από τη λαβή του και εργαλεία από πυριτόλιθο και οψιανό, ευρήματα, που, ωστόσο, δεν διευκρινίζονται από τους ανασκαφείς αν χρονολογούνται στην Εποχή του Χαλκού ή είναι μεταγενέστερα (ΑΔ 31 (1976) χρονικά Β1:175). Παραταύτα γνωρίζουμε με βεβαιότητα από την κεραμική (:) ότι η συγκεκριμένη θέση φέρει ίχνη ανθρώπινης δραστηριότητας κατά την συγκεκριμένη περίοδο.

³⁴ Πρόκειται για τις θέσεις Εξάλοφος / Κωσταραίικα, Κούφια Ράχη Γεωργικού και Φήκη.

σε 4 θέσεις προσδιορίζεται το είδος τους. Συγκεκριμένα, ο εντοπισμός 1 αφιδωτού-ωοειδούς κτίσματος στον Άγιο Αθανάσιο Αγρελίας Τρικάλων, που χρονολογείται στην Μεσοελλαδική περίοδο, επιβεβαιώνει τη χρήση τέτοιου τύπου αρχιτεκτονικών κτισμάτων και στη Δυτική Θεσσαλία. Εξίσου σημαντικά, επίσης, είναι τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα της Μεσοχαλκής περιόδου, που αποκαλύφθηκαν πρόσφατα στις θέσεις Αγριοκέρασο και Παλαιόκαστρο Πετρωτού της ορεινής περιοχής των Αγράφων (βλ λήμματα 12 και 205 παραρτήματος Α4) διευρύνοντας τις γνώσεις μας για την Μέση εποχή Χαλκού στη Δυτική Θεσσαλία (Χατζηαγγελάκης, 2003:7-8). Τέλος, αρκετά πλούσια είναι τα λείψανα, που αφορούν στα ταφικά κατάλοιπα της περιόδου, αφού στην υπό εξέταση περιοχή απαντούν όλα τα είδη των τάφων (κιβωτιόσχημοι, θαλαμοειδείς ή θαλαμωτοί, θολωτοί).

Κλείνοντας τη σύντομη αυτή επισκόπηση για την εποχή του χαλκού στη Δυτική Θεσσαλία κρίνεται επιβεβλημένη η εντατικοποίηση των αρχαιολογικών εργασιών στην περιοχή, καθώς ο μεγαλύτερος αριθμός των θέσεων της Χαλκοκρατίας, που έχει επισημανθεί, προέρχεται από τοπογραφικές έρευνες. Μόνο τότε θα είμαστε σε θέση να διερευνήσουμε και να διαφωτίσουμε ικανοποιητικά την οικιστική οργάνωση, τις ταφικές συνήθειες και άλλα διαγνωστικά γνωρίσματα της όψιμης αυτής περιόδου της προϊστορίας, όπως αποτυπώνεται στην περιοχή της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Η ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΝΕΟΛΙΘΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

Στόχος της παρούσης ενότητας, όπως ήδη προαναφέρθηκε και στο εισαγωγικό σημείωμα της μελέτης, είναι η διερεύνηση της κατανομής των νεολιθικών θέσεων της υπό εξέταση περιοχής. Στο σημείο αυτό θεωρούμε απαραίτητο να καταστήσουμε σαφές στον αναγνώστη ότι θα προσπαθήσουμε να εφαρμόσουμε το μοντέλο «του εγγύτερου γείτονα» και να παρουσιάσουμε τα βασικά συμπεράσματα της ανάλυσης ανά νομό. Θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι δεν κάναμε υπολογισμούς με βάση ένα στατιστικό μοντέλο για τον υπολογισμό της απόστασης του πλησιέστερου γείτονα, γιατί η εργασία μας δεν ήταν δυνατόν να γίνει με βάση πραγματικά δεδομένα (οι θέσεις τοποθετήθηκαν κατά προσέγγιση στους χάρτες). Οι κύκλοι, που δημιουργήσαμε, είναι απλώς ενδεικτικοί, γιατί χρησιμοποιήσαμε τη μέση απόσταση των θέσεων, όπως είχαν υπολογιστεί για την Ανατολική Θεσσαλία από την C. Perlès. Σύμφωνα με τη μελέτη αυτή το 60% των νεολιθικών θέσεων απείχαν λιγότερο από 2.5χλμ. από τον εγγύτερό τους γείτονα. Έτσι, υπολογίστηκε η μέση απόσταση του πλησιέστερου γείτονα (με μέση απόσταση 2.25χλμ. [$\sigma n - 1 = 1.11$]) και με βάση την εργασία αυτή φαίνεται ότι οι κατανομές δεν είναι τυχαίες, αλλά παρουσιάζουν κανονικότητες. Η απόσταση αυτή υπολογίστηκε, όμως, μόνον για τις θέσεις της Αρχαιότερης Νεολιθικής II, επομένως δεν είναι καθόλου σίγουρο ότι μπορεί να ισχύει και για τις επόμενες περιόδους (Μέση, Νεότερη Νεολιθική). Εμείς απλώς ενδεικτικά δοκιμάσαμε αυτή την ελάχιστη απόσταση για όλες της φάσεις της Νεολιθικής στη Δυτική Θεσσαλία.

Επιπλέον πληροφορίες αναφορικά με το συγκεκριμένο μοντέλο χωρικής ανάλυσης και γενικότερα για την αρχαιολογία του χώρου παραθέσαμε στο κεφάλαιο 3 της εργασίας μας, ενώ λεπτομέρειες σχετικά με τον τρόπο αποτύπωσης των θέσεων επί χάρτου και παρουσίασης του μοντέλου επισημαίνονται στο κεφάλαιο 5. Στο παράρτημα Β(39-Β53), τέλος, παραθέτουμε τους χάρτες της εκάστοτε φάσης της νεολιθικής ανά νομό, όπου εφαρμόστηκε το συγκεκριμένο μοντέλο.

Η κατανομή των νεολιθικών θέσεων στο νομό Καρδίτσας

Λαμβάνοντας υπόψη τον χάρτη 39 του παραρτήματος Β διαπιστώνουμε αναφορικά με την κατανομή των θέσεων της Αρχαιότερης Νεολιθικής στο νομό Καρδίτσας ιδιαίτερη προτίμηση των νεολιθικών αγροτών σε παραποτάμιες κυρίως θέσεις. Επιπρόσθετα, παρατηρούμε ότι το συγκεκριμένο μοντέλο χωρικής ανάλυσης δεν βρίσκει απόλυτη εφαρμογή στην υπό εξέταση περιοχή, αφού μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις η μέση απόσταση ενός οικισμού φαίνεται να είναι 2,5 χλμ. από τον αμέσως εγγύτερο του. Συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι το μοντέλο του εγγύτερου γείτονα βρίσκει εφαρμογή στη θέση 14, η οποία απέχει 2,5χλμ. από την αμέσως γειτνιάζουσά της 122, ενώ και η απόσταση της 122 από την εγγύτερη της 146, όπως και της 153 από την 171 επιβεβαιώνει θεωρητικά την ύπαρξη του μοντέλου στην περιοχή.

Στις περισσότερες περιπτώσεις, ωστόσο, η κατανομή χαρακτηρίζεται από σύμπτωση οικισμών, όπως διαπιστώνεται στην περιοχή γύρω από την πόλη της Καρδίτσας, της ευρύτερης περιοχής του Παλαμά και των Σοφάδων. Επιδιώκοντας να ερμηνεύσουμε την παραπάνω σύμπτωση υποθέτουμε ότι νεαρά μέλη των οικογενειών, που ήταν εγκατεστημένες σε 1 οικισμό, δημιούργησαν άλλους οικισμούς σε απόσταση πολύ κοντινή από την αρχική εγκατάσταση. Αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα τη διάσπαση της αρχικής-κύριας εγκατάστασης και τη δημιουργία άλλων δορυφορικών μικρότερων οικισμών γύρω ή κοντά σε αυτήν (Μουνδρέα-Αγραφιώτη, προσωπική επισήμανση). Πιθανότατα, η κύρια εγκατάσταση θα αποτελούσε την πηγή τροφοδότησης και ελέγχου των δορυφόρων της, γεγονός, που υποδηλώνει την ύπαρξη μιας μορφής αρχής κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική στο νομό Καρδίτσας (Renfrew & Bahn, 2001:264-265). Τέλος, παρατηρούμε και θέσεις, όπως οι 172 και 183, που εντοπίζονται στο βορειοδυτικό τμήμα του νομού και φαίνονται σχετικά απομονωμένες από τις υπόλοιπες, που συγκεντρώνονται στα βορειοανατολικά, για λόγους, που με τα μέχρι στιγμής δεδομένα δεν μπορούμε να ερμηνεύσουμε.

Την ίδια περίπου εικόνα διαπιστώνουμε αναφορικά με την κατανομή των θέσεων στο νομό Καρδίτσας και κατά την Μέση Νεολιθική φάση. Όπως παρατηρούμε στο χάρτη 40 κατά τη φάση αυτή σημειώνεται μια μικρή αύξηση των θέσεων, γεγονός, που υποδηλώνει πιθανή αύξηση του πληθυσμού (Θεοχάρης, 1993:88) σε κάποιες μάλιστα από τις οποίες διαπιστώνουμε τη δυναμική εκάστης να καταλάβει όσο το δυνατόν περισσότερη ζωτική περιοχή γύρω της. Η δυναμική αυτή έρχεται σε σύγκρουση με την ανάλογη ζωτική περιοχή της αμέσως εγγύτερης της θέσης

(Μακρή-Σκοτεινιώτη, 1995:212) επιβεβαιώνοντας την εφαρμογή του μοντέλου του εγγύτερου γείτονα και στις θέσεις 124-196, 171-163, 78 -194, 14-173-122- 146, 142 -108. Όπως και κατά την Αρχαιότερη και στην Μέση Νεολιθική παρατηρούμε σύμπτωση των νεολιθικών οικισμών του νομού Καρδίτσας, γεγονός, που υποδηλώνει τη διάσπαση κάποιων οικισμών σε άλλους μικρότερους και την απαρχή μιας κοινωνικής «στρωμάτωσης».

Αντίθετα, κατά τη Νεότερη Νεολιθική, όπως προκύπτει από τον χάρτη 41, διαπιστώνουμε μια αξιοσημείωτη μείωση των οικισμών της Καρδίτσας και δημιουργία ενός μικρού αριθμού θέσεων, που πρωτοεμφανίζονται τη συγκεκριμένη φάση. Πρόκειται για τις θέσεις 164, 149, 113, 148, 156, 95, 135, 134, 150, 121 και 151 του χάρτη. Αποτελεί πολύ ενδιαφέρον το γεγονός της μείωσης ή και εξαφάνισης κάποιων οικισμών, που είχαν κατοικηθεί από την Αρχαιότερη ή τη Μέση Νεολιθική και της δημιουργίας καινούργιων σε θέσεις, που δεν είχαν ξανακατοικηθεί. Τι οδήγησε τους αγρότες του τέλους της Μέσης Νεολιθικής να εγκαταλείψουν κάποιους οικισμούς και να ξαναχτίσουν τους ίδιους ή άλλους σε διαφορετική θέση; Την ερμηνεία του παραπάνω φαινομένου θα πρέπει κατά τη γνώμη μας να αναζητήσουμε στην πιθανότητα καταστροφής των συγκεκριμένων θέσεων. Πρόκειται για ένα φαινόμενο γενικευμένο σύμφωνα με το Θεοχάρη, αφού εντοπίζεται και σε άλλους οικισμούς τόσο της Θεσσαλίας (Τσαγγλί, Σέσκλο) όσο και της Μακεδονίας (Σέρβια Κοζάνης) (Θεοχάρης, 1993:120).

Επιπλέον, η αξιοπρόσεκτη μείωση των θέσεων της Νεότερης Νεολιθικής συγκριτικά με τις προηγούμενες φάσεις ίσως συνίστατο είτε στην καταστροφή κάποιων θέσεων, που δεν ανοικοδομήθηκαν έκτοτε, είτε στην σταδιακή ενσωμάτωση αγροτικών οικισμών σε μεγαλύτερα κέντρα, η μορφή των οποίων θα αποκρυσταλλωθεί με την έναρξη της 3^{ης} χιλιετίας. Αναφορικά, επιπρόσθετα, με την κατανομή των οικισμών της Νεότερης Νεολιθικής στην περιοχή της Καρδίτσας διαπιστώνουμε ότι το μοντέλου του εγγύτερου γείτονα δεν βρίσκει εφαρμογή, καθώς παρατηρείται μικρή ή μεγαλύτερη σύμπτωση των θέσεων.

Όσον αφορά στην κατανομή των θέσεων κατά την Τελική Νεολιθική από τον χάρτη 42 του παραρτήματος βλέπουμε ότι η σταδιακή ενσωμάτωση των μικρών αγροτικών οικισμών, που άρχισε ήδη από τη Νεότερη Νεολιθική, κορυφώνεται κατά την Τελική με τη δημιουργία 4 μόνο μεγαλύτερων κέντρων, που το κάθε ένα θα έχει κάτω από τον έλεγχό του μια ζωτική περιοχή τροφοδότησης αρκετά μεγάλης ακτίνας (Renfrew & Bahn, 2001:264-265).

Η κατανομή των νεολιθικών θέσεων στο νομό Λαρίσης

Βασιζόμενοι στο χάρτη 43 του παραρτήματος Β παρατηρούμε αναφορικά με την κατανομή των θέσεων της ευρύτερης περιοχής των Φαρσάλων μια συγκέντρωση των οικισμών της Αρχαιότερης Νεολιθικής δίπλα ή σε κοντινή απόσταση από τον Ενιπέα. Όσον αφορά στο μοντέλο του εγγύτερου γείτονα διαπιστώνουμε ότι και στο νομό Λαρίσης δεν βρίσκει απόλυτη εφαρμογή. Και αυτό ισχύει, καθώς μόνο σε 3 θέσεις η μέση απόσταση της ζωτικής περιοχής εκάστης φαίνεται να είναι 2,5 χλμ. (θέσεις 40-193-67). Στο δυτικό τμήμα της περιοχής των Φαρσάλων παρατηρούμε σύμπτωση των θέσεων, γεγονός, που επιβεβαιώνει τη διάσπαση των οικισμών σε μικρότερες εγκαταστάσεις και την απαρχή μιας μορφής κοινωνικής ιεράρχησης. Και αυτό ερμηνεύεται, όπως αναφέραμε και στον νομό Καρδίτσας, από την πιθανή άσκηση εξουσίας των κύριων εγκαταστάσεων στους μικρότερους δορυφορικούς οικισμούς (Renfrew & Bahn, 2001:264-265).

Η κατανομή των οικισμών της Μέσης Νεολιθικής (χάρτης 44) στο νομό της Λάρισας συνίσταται σε μία μικρή αύξηση, που ίσως ερμηνεύεται από τον πολλαπλασιασμό του πληθυσμού, ο οποίος θα υπαγόρευσε εν συνεχεία τη διάσπαση κάποιων θέσεων και τη δημιουργία νέων. Κατά τη Μέση Νεολιθική η θεωρητική προσέγγιση του εγγύτερου γείτονα βρίσκει εφαρμογή σε 3 επιπλέον θέσεις (228-5-180), όπου η περιοχή τροφοδότησης και ζωτικής εκμετάλλευσης εκάστης οριοθετείται ανά 2,5 χλμ. Η κατανομή των αγροτικών οικισμών των Φαρσάλων κατά τη Νεότερη Νεολιθική (χάρτης 45) εμφανίζει την ίδια ακριβώς εικόνα, που διαπιστώσαμε την ίδια περίοδο στο νομό Καρδίτσας. Ένας μικρός αριθμός θέσεων ιδρύεται, ενώ κάποιοι οικισμοί παύουν να κατοικούνται εντελώς, γεγονός, που οφείλεται σε μια πιθανή καταστροφή τους από πυρκαγιά, σεισμό ή άλλους αδιευκρίνιστους μέχρι στιγμής φυσικούς ή μη παράγοντες. Τέλος, η Τελική Νεολιθική (χάρτης 46) στην περιοχή των Φαρσάλων αντιπροσωπεύεται μόνο από ένα κέντρο, το Τσαγγλί, που και στην περίπτωση αυτή μαρτυρά εξαφάνιση κάποιων μικρών αγροτικών οικισμών ή την μείωση και εν συνέχεια την ενσωμάτωση τους σε μεγαλύτερα «αστικά» κέντρα, όπως το Τσαγγλί.

Η κατανομή των νεολιθικών θέσεων στο νομό Τρικάλων

Όσον αφορά στην κατανομή των νεολιθικών θέσεων στην ευρύτερη περιοχή των Τρικάλων κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική παρατηρώντας τον χάρτη 47 διαπιστώνουμε ότι και στην περίπτωση αυτή οι θέσεις κατανέμονται κοντά οι δίπλα

στους υδροφόρους ορίζοντες του νομού. Ωστόσο, μια εντελώς διαφορετική εικόνα εντοπίζουμε ως προς την κατανομή τους από αυτή των δύο προηγούμενων νομών. Ειδικότερα, σε 4 περιπτώσεις επισημαίνεται σύμπτωση οικισμών, που υποδηλώνει διάσπαση ορισμένων μεγάλων εγκαταστάσεων και δημιουργία άλλων μικρότερων. Επιπλέον, μόνο σε 1 περίπτωση διαπιστώσαμε ότι βρίσκεται εφαρμογή το μοντέλο του εγγύτερου γείτονα, καθώς η μέση απόσταση των θέσεων 242 και 261 φαίνεται να είναι 2,5 χλμ. Η κατανομή των υπόλοιπων θέσεων στο χώρο θα μπορούσε να ερμηνευτεί από ένα άλλο μοντέλο χωρικής ανάλυσης, που είχε χρησιμοποιήσει η Perles, προκειμένου να ερμηνεύσει την κατανομή των θέσεων της Ανατολικής Θεσσαλίας, αυτό της μη τυχαίας κατανομής. Στην περίπτωση της Ανατολικής Θεσσαλίας η Perles θεώρησε ότι η μικρή απόσταση ανάμεσα στους οικισμούς υποδήλωνε συγκεντρωμένη κατανομή, ενώ σε αντίθετη περίπτωση η κατανομή θα θεωρούνταν τυχαία (Perlès, 1999:46).

Στην περίπτωση των Τρικάλων η διαφοροποίηση της απόστασης των οικισμών 184, 257, 60, 85, 118 (ο οικισμός 261 δεν συμπεριλήφθη, αφού υπολογίστηκε στα πλαίσια του μοντέλου του εγγύτερου γείτονα) μας οδηγεί στην υπόθεση ότι αφού η μικρή απόσταση ανάμεσα στους οικισμούς υποδήλωνε συγκεντρωμένη κατανομή στην περίπτωση της Ανατολικής Θεσσαλίας, στην περίπτωση των Τρικάλων η διαφοροποίησης αυτής της απόστασης υποδηλώνει τυχαία κατανομή.

Παρατηρώντας τον χάρτη 48 του παραρτήματος διαπιστώνουμε ότι κατά τη Μέση Νεολιθική η κατανομή των θέσεων του νομού Τρικάλων χαρακτηρίζεται από σημαντική μείωση, αφού 8 οικισμοί της προηγούμενης φάσης εξαφανίζονται και ιδρύονται μόνο 3 νέοι. Η παραπάνω προοπτική αντιτίθεται στην εικόνα, που παρουσίαζε η Μέση Νεολιθική των προηγούμενων νομών, όπου η φάση αυτή χαρακτηριζόταν κυρίως από την αύξηση των οικισμών ως φυσικό επακόλουθο του πολλαπλασιασμού του πληθυσμού. Η συγκεκριμένη κατανομή μας προκαλεί εντύπωση, ωστόσο, δεν μπορούμε να ερμηνεύσουμε την αιτία της σημαντικής μείωσης των οικισμών κατά τη Μέση Νεολιθική. Η πιθανότερη υπόθεση ίσως σχετίζεται με μια πρόωρη ενσωμάτωση κάποιων οικισμών, που θα κορυφωθεί στις επόμενες φάσεις. Ίσως πάλι κάποιοι από τους νεολιθικούς αγρότες των Τρικάλων να αναγκάστηκαν για άγνωστους λόγους (πιθανόν λόγω των μη ευνοϊκών για καλλιέργεια κλιματολογικών συνθηκών του ΒΔ τμήματος της περιοχής, βλ. κεφ. 4, § 5, σ. 49) να μετακινηθούν προς την πόλη της Καρδίτσας ή των Φαρσάλων προς το

τέλος της Αρχαιότερης, υπόθεση, που θα ερμήνευε ικανοποιητικά την σημαντική μείωση των οικισμών κατά την Μέση Νεολιθική.

Επιδιώκοντας να διερευνήσουμε την κατανομή κατά τη Μέση Νεολιθική, λοιπόν, διαπιστώνουμε σε 3 περιπτώσεις σύμπτωση οικισμών, γεγονός, που επιβεβαιώνει τη διάσπαση μεγάλων αγροτικών οικισμών σε άλλους μικρότερους, άρα και την ύπαρξη μιας μορφής αρχής. Σε 2 περιπτώσεις, επίσης, βρίσκει εφαρμογή το μοντέλο του εγγύτερου γείτονα, καθώς η μέση απόσταση των οικισμών 211-60 και 84-226 αποδεικνύεται ότι είναι 2,5 χλμ. Τέλος, η κατανομή των θέσεων 184, 85 και 54 θα μπορούσε να θεωρηθεί τυχαία ή να ερμηνευτεί με κάποιους άλλους παράγοντες, που στην παρούσα φάση δεν είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε.

Η κατανομή των θέσεων των Τρικάλων κατά τη Νεότερη Νεολιθική παρουσιάζει την ίδια με τους προηγούμενους νομούς εικόνα, όπως μαρτυρά ο χάρτης 49. Συγκεκριμένα, διαπιστώνουμε μια σημαντική μείωση των θέσεων, που ίσως συνίστατο είτε στην καταστροφή κάποιων θέσεων είτε στην σταδιακή ενσωμάτωση αγροτικών οικισμών σε μεγαλύτερα κέντρα. Αναφορικά, επιπρόσθετα, με την κατανομή των οικισμών της Νεότερης Νεολιθικής στην περιοχή των Τρικάλων διαπιστώνουμε ότι το μοντέλου του εγγύτερου γείτονα δεν βρίσκει εφαρμογή, καθώς παρατηρείται μικρή ή μεγαλύτερη σύμπτωση των θέσεων. Τέλος, η Τελική Νεολιθική αντιπροσωπεύεται στο χώρο των Τρικάλων μόνο από το σπήλαιο της Θεόπετρας (χάρτης 50).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να εξετάσουμε τη συγκεκριμένη θέση ξεχωριστά, αφού λόγω του ότι πρόκειται για σπήλαιο θα πρέπει να την εντάξουμε σε ένα από τα υπάρχοντα μοντέλα σπηλαιοκατοίκησης. Πιθανότατα, καθόλη τη διάρκεια της Νεολιθικής η Θεόπετρα ίσως αποτελούσε μια θέση άμεσα εξαρτώμενη από κοντινό οικισμό, τον οποίο και θα συμπλήρωνε με τις ιδιαίτερες ιδιότητες, που παρέχει στους οικιστές του ως προστατευμένος χώρος. Στην περίπτωση αυτή η κατοίκηση του σπηλαίου θα είναι πιο συχνή ως μόνιμη και σε άμεση σχέση με το ενδοκοινοτικό δίκτυο, όπου θα περιλαμβάνονται νεκροταφείο, βοσκότοποι, καλλιεργήσιμες εκτάσεις κλπ. Το συγκεκριμένο μοντέλο βρίσκει εφαρμογή κυρίως σε σπήλαια πεδινά ή ημιορεινά του ηπειρωτικού χώρου, όπως το σπήλαιο Φράγχθι με τον οικισμό Παραλία κ. α.

Βασιζόμενοι στο άλλο μοντέλο σπηλαιοκατοίκησης η Θεόπετρα θα μπορούσε να αποτελεί εποχική εγκατάσταση ομάδων, που συνεχώς μετακινούνται διασχίζοντας μεγάλες αποστάσεις, όπως κτηνοτρόφων, που βόσκουν τα ζώα τους κατά τη θερινή

περίοδο στην πεδιάδα και το χειμώνα ανεβαίνουν στην Πίνδο (Κατσαρού, 2000:246). Αν αποδεχτούμε, λοιπόν, ένα από τα δύο προαναφερθέντα μοντέλα, τότε θα πρέπει να αναζητήσουμε τη θέση σε άμεση σχέση με την οποία βρισκόταν καθόλη τη διάρκεια της Νεολιθικής η Θεόπετρα. Μόνο τότε θα είμαστε σε θέση να διερευνήσουμε την κατανομή των θέσεων κυρίως κατά την Τελική Νεολιθική, όπου το σπήλαιο αποτελεί τη μόνη θέση με στρώματα Χαλκολιθικής στην περιοχή των Τρικάλων. Και αυτό ισχύει, αφού με τα υπάρχοντα δεδομένα και λόγω του ότι έχουμε να κάνουμε με σπήλαιο δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι παρατηρούμε ενσωμάτωση αγροτικών οικισμών σε ένα μεγαλύτερο κέντρο.

Η κατανομή των νεολιθικών θέσεων στο νομό Φθιώτιδας

Τέλος, αναφορικά με την κατανομή των θέσεων στις νοτιότερες εσχατιές της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, όπως προκύπτει από τον χάρτη 51 του παραρτήματος Β, και στην περίπτωση αυτή οι θέσεις κατανέμονται κοντά οι δίπλα στους υδροφόρους ορίζοντες του νομού. Συγκεκριμένα, κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική παρατηρούμε μια σύμπτωση οικισμών, που ερμηνεύεται, όπως και στις προηγούμενες περιπτώσεις, από διάσπαση των αρχικών κύριων εγκαταστάσεων και δημιουργία άλλων μικρότερων δορυφορικών σε κάποιες περιπτώσεις, από τους νεολιθικούς αγρότες της υπό εξέταση περιοχής (Renfrew & Bahn, 2001:264-265). Την ίδια περίπου εικόνα διαπιστώνουμε και κατά τη Μέση Νεολιθική (χάρτης 52) στην ευρύτερη περιοχή του Δομοκού, όπου παρατηρείται μια μεγαλύτερη σύμπτωση οικισμών, ως αποτέλεσμα πιθανόν της αύξησης του πληθυσμού, που επισημαίνεται στη φάση αυτή.

Η αναμενόμενη μείωση του αριθμού των θέσεων κατά την Νεότερη Νεολιθική στην περιοχή (χάρτης 53) και η ενσωμάτωση κάποιων μικρών αγροτικών οικισμών σε μεγαλύτερα «αστικά» κέντρα είναι η εικόνα, που παρουσιάζουν οι νοτιότεροι οικισμοί της Δυτικής Θεσσαλίας κατά τη φάση αυτή. Τέλος, όπως ήδη θα έγινε σαφές το μοντέλο του εγγύτερου γείτονα δεν βρίσκει εφαρμογή στη συγκεκριμένη περιοχή σε καμία φάση, αφού σε καμία περίπτωση δεν εντοπίστηκε οικισμός, η ακτίνα περιοχής εκμετάλλευσης του οποίου να ισοδυναμεί από τον αμέσως γειτνιάζοντα του 2,5 χλμ.

Κλείνοντας τη διερεύνηση της κατανομής των θέσεων στο χώρο της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας συνάγουμε το συμπέρασμα ότι παρατηρείται συγκέντρωση των θέσεων κυρίως δίπλα ή κοντά σε ποτάμια ή λίμνες (η περίπτωση αυτή αφορά στις

θέσεις, που εντοπίστηκαν στην αποξηραμένη σήμερα λίμνη Ξυνιάδα). Όπως διαπιστώνεται και από τον γενικό με τις βέβαιες νεολιθικές και θέσεις της Χαλκοκρατίας χάρτη 28 του παραρτήματος Β, καθόλη τη διάρκεια της Νεολιθικής παρατηρείται συγκέντρωση θέσεων κυρίως στα κεντρικά και νότια της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, ενώ η κατανομή των θέσεων στις βορειοδυτικές και στις ανατολικές εσχατιές της εμφανίζεται με τη μορφή διασποράς. Επίσης, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις από την Αρχαιότερη στη Μέση Νεολιθική υπάρχει μια σημαντική αύξηση στον αριθμό των οικισμών (με εξαίρεση την περιοχή των Τρικάλων, μια περαιτέρω μελλοντική έρευνα για την αναζήτηση της διαφορετικής εικόνας κατά τη Μέση Νεολιθική στην περιοχή θα είχε κατά τη γνώμη μας ενδιαφέρον), ενώ η μετάβαση στη Νεότερη χαρακτηρίζεται από μείωση των οικισμών. Σύμφωνα με τις Νικολάου, Ροντήρη και Σκαφιδά ίσως αυτό να ερμηνεύεται και από το γεγονός ότι σε κάποιες περιόδους οι νεολιθικοί κάτοικοι συνάντησαν ευνοϊκές συνθήκες και παρέμειναν σε κάποιες θέσεις, ενώ σε άλλες οι συνθήκες δεν τους ευνοούσαν και επέλεξαν να εγκατασταθούν αλλού, σε άλλα σημεία της πεδιάδας (Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά, 1994:12). Ίσως πάλι, όπως προαναφέραμε, η μείωση αυτή να ερμηνεύεται από τη δημιουργία μεγαλύτερων κέντρων κατά την Νεότερη Νεολιθική, η μορφή των οποίων θα αποκρυσταλλωθεί κατά την επόμενη περίοδο.

Τέλος, όπως διαπιστώσαμε η προσπάθεια εφαρμογής του μοντέλου χωρικής ανάλυσης του εγγύτερου γείτονα δεν καρποφόρησε σε όλες τις περιπτώσεις και όποτε συνέβη το αντίθετο δεν βρήκαμε απόλυτη εφαρμογή. Αυτό ίσως μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η κατανομή των θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας ερμηνεύεται περισσότερο από μοντέλα ανάλυσης, που βασίζονται σε κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες³⁵, όπως το πρότυπο σταδιακού αποικισμού σε μια ομοιογενή πεδιάδα από τα διασπασμένα κέντρα, που ακολουθήσαμε προκειμένου να ερμηνεύσουμε την σύμπτωση των οικισμών. Ωστόσο, δεν μπορούμε να απορρίψουμε ότι ο περιβαλλοντικός παράγων υπήρξε απωθητικός για τους νεολιθικούς κατοίκους της Δυτικής Θεσσαλίας, καθώς το μοντέλο του εγγύτερου γείτονα ενίοτε βρήκε εφαρμογή. Ίσως τελικά η προσπάθεια εφαρμογής του ενός ή του άλλου μοντέλου να μας αποπροσανατολίζει στην προσπάθειά μας να διερευνήσουμε

³⁵ Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε η Perlès για την κατανομή των θέσεων της ανατολικής θεσσαλικής πεδιάδας θεωρώντας ότι ο περιβάλλοντας χώρος υπήρξε μάλλον απωθητικός παρά ελκυστικός για τους νεολιθικούς αγρότες της Ανατολικής Θεσσαλίας (Perlès, 1999:53-54).

την κατανομή των νεολιθικών χωριών και πιθανώς για κάποιους άλλους απλούστερους, αλλά ανεξήγητους για μας σήμερα λόγους οι νεολιθικοί Θεσσαλοί να προτίμησαν να κατοικήσουν σε κάποια σημεία της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σκοπός της παρούσης μελέτης ήταν η αρχειοθέτηση, η στατιστική προσέγγιση και κατ' επέκταση η διερεύνηση της προϊστορικής κατοίκησης της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας. Μέλημά μας ήταν η κατά το δυνατόν πληρέστερη παρουσίαση της Παλαιολιθικής, της Μεσολιθικής και κυρίως της Νεολιθικής εποχής βασιζόμενοι στα μέχρι στιγμής αρχαιολογικά κατάλοιπα, που απέδωσαν οι ανασκαφικές εργασίες στην περιοχή. Οι θέσεις της Χαλκοκρατίας συμπεριλήφθησαν στο γενικό κατάλογο των προϊστορικών θέσεων της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, ωστόσο ως περίοδος της όψιμης προϊστορίας θίχτηκε ακροθιγώς. Επιπρόσθετα, επιδιώχτηκε μια πρώτη προσπάθεια εφαρμογής χωρικής ανάλυσης των νεολιθικών θέσεων της περιοχής επιτρέποντας τη διερεύνηση της κατανομής στην υπό εξέταση περιοχή.

Ολοκληρώνοντας την παρούσα έρευνα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι προϊστορικές θέσεις της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας ανέρχονται στις 262 και εντοπίζονται κυρίως στην πεδιάδα και σε χαμηλό υψόμετρο ως και 500μ. πάνω από αυτή, ενώ αρκετά μεγάλος είναι ο αριθμός των θέσεων, που βρίσκονται δίπλα ή κοντά σε ποτάμια. Η πλειοψηφία αυτών αφορά σε πεδινές κυρίως θέσεις, ενώ η μορφή της εγκατάστασης, που απαντά σε μεγαλύτερη συχνότητα στην περιοχή, είναι η μαγούλα. Επιπρόσθετα, διαπιστώσαμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των θέσεων της περιοχής έχει επισημανθεί ύστερα από επιφανειακές έρευνες, ενώ μόλις το 26% έχει ανασκαφτεί στρωματογραφικά. Οι σχετικά πρόσφατες ανασκαφικές εργασίες στο σπήλαιο της Θεόπετρας επιβεβαίωσαν στρωματογραφικά την ύπαρξη της Παλαιολιθικής και Μεσολιθικής εποχής και στη Δυτική Θεσσαλία δικαιώνοντας τις υποθέσεις των ερευνητών για στρωματογραφική συνέχεια στο σπήλαιο και θέτοντας υπό αμφισβήτηση το μοντέλο διάδοσης του νεολιθικού τρόπου παραγωγής από τη Μέση Ανατολή του Childe.

Τα ικανοποιητικά αρχαιολογικά κατάλοιπα της Νεολιθικής εποχής επέτρεψαν την ανασύνθεση του τρόπου ζωής των αγροτών της Δυτικής Θεσσαλίας, που σε τίποτα ίσως δεν θα διέφερε από την καθημερινότητα των αγροτών, που ζούσαν στο θεσσαλικό κάμπο ως τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Η ύπαρξη μέχρι σήμερα σε χωριά της Καρδίτσας και γενικότερα της Δυτικής Θεσσαλίας πλινθόκτιστων σπιτιών με δάπεδο

από πηλό (εικ. 76), η χρήση της λεγόμενης «μπότζας», φούρνων, που μέχρι πρότινος υπήρχε σε πολλά αγροτικά σπίτια της περιοχής, η κτηνοτροφική δραστηριότητα και η καλλιέργεια της γης με τις «καλές» και τις «κακές» σοδειές (εικ. 77), η παραγωγή υφαντών και ενδυμάτων, η πώληση κατοικίδιων ζώων από γυναίκες-αγρότισσες στις τοπικές λαϊκές αγορές μέχρι σήμερα, καθώς και η πληρωμή σε αρκετές περιπτώσεις σε είδος αποτελούν το καλύτερο εθνογραφικά παράλληλο για την ανασύσταση και την κατανόηση του νεολιθικού τρόπου ζωής (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2001:153-154, Νικολάου-Ροντήρη-Σκαφιδά, 1994:9, Σκαφιδά, 1994:177-188). Ένας τρόπος ζωής, που μέχρι πρόσφατα ή ακόμη και σήμερα διαπιστώνεται σε πολλές αγροτικές οικογένειες του θεσσαλικού κάμπου. Τα λίγα αρχαιολογικά κατάλοιπα της Χαλκοκρατίας, τέλος, δεν ευνοούν την συναγωγή ακριβών συμπερασμάτων για το χαρακτήρα της στην υπό εξέταση περιοχή και καθιστούν επιβεβλημένη περαιτέρω έρευνα.

Η παρούσα μελέτη επιβεβαίωσε την αξία της Αρχαιολογίας του Χώρου και δη της χωρικής ανάλυσης, καθώς η χρήση των στατιστικών μεθόδων και προγραμμάτων, αφενός επιτρέπει το χειρισμό μεγάλης ποσότητας αρχαιολογικής πληροφορίας. Η χαρτογραφική απόδοση των κατανομών, επιπρόσθετα, επιτρέπει την ερμηνευτική τους προσέγγιση σε αναφορά με τη γεωμορφολογία, τη βιοποικιλότητα του τοπίου ή με κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες, γεγονός, που ευνοεί την ανασύνθεση, την ανασύσταση του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος της εκάστοτε θέσης. Επίσης, η αποτύπωση σε χάρτες των κατανομών στο χώρο ευνοούν την σύγκριση ολόκληρων γεωγραφικών περιοχών και την αναγωγή συμπερασμάτων για διαφορετικές περιοχές σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Συγκεκριμένα για την περιοχή της Θεσσαλίας η ανάλυση του χώρου στο ανατολικό τμήμα του συγκεκριμένου γεωγραφικού διαμερίσματος δημιούργησε την προοπτική μιας εφαρμογής χωρικής ανάλυσης στην περιοχή της Δυτικής Θεσσαλίας στα πλαίσια της συγκεκριμένης μελέτης.

Αναφορικά με τη διερεύνηση της κατανομής των θέσεων στο χώρο της Δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας μεταξύ των άλλων προέκυψε συγκέντρωση των θέσεων κυρίως στα κεντρικά και νότια της πεδιάδας και διασπορά στις βορειοδυτικές και στις ανατολικές εσχατιές της. Σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις από την Αρχαιότερη στη Μέση Νεολιθική διαπιστώσαμε μια σημαντική αύξηση στον αριθμό των οικισμών και μείωση των θέσεων κατά την Νεότερη και Τελική Νεολιθική. Ακόμη, η προσπάθεια εφαρμογής του μοντέλου χωρικής ανάλυσης του εγγύτερου γείτονα δεν καρποφόρησε

σε όλες τις περιπτώσεις, γεγονός, που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η κατανομή των θέσεων της Δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας ερμηνεύεται ίσως καλύτερα από μοντέλα ανάλυσης, που βασίζονται σε κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες χωρίς, ωστόσο, να ενστερνιζόμαστε ότι ο περιβαλλοντικός παράγων υπήρξε απωθητικός για τους νεολιθικούς κατοίκους της Δυτικής Θεσσαλίας, αφού το μοντέλο του εγγύτερου γείτονα ενίοτε βρήκε εφαρμογή. Φιλοδοξία μας ήταν η εφαρμογή των μοντέλων χωρικής ανάλυσης στην περιοχή της Δυτικής Θεσσαλίας να εμπλουτίσει τις γνώσεις μας για την κατανομή των οικισμών της περιοχής, ενώ η χαρτογραφική αποτύπωση τους να επιτρέψει τη δημιουργία μιας σφαιρικής εικόνας για το σύνολο της Θεσσαλίας.

Κλείνοντας την μελέτη για την προϊστορική κατοίκηση της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας αξίζει να αναφέρουμε αναφορικά με τον αριθμό των προϊστορικών θέσεων της περιοχής ότι θεωρούμε βέβαιο κάποιες θέσεις να συμπεριλήφθησαν εις διπλούν εξαιτίας της ελλιπής επισήμανσης από τους εκάστοτε ερευνητές, αν κάποιες θέσεις των προδρομικών ερευνών του Αρβανιτόπουλου, του Τσουντα και των Wace & Thompson έχουν ταυτιστεί ή όχι. Ακόμη, λόγω του ότι αρκετά στοιχεία προέρχονται από ξένη βιβλιογραφία είναι πιθανό να μην έχουμε αποδώσει σωστά κάποια τοπωνύμια. Επίσης, η συγκέντρωση και η καταγραφή του στοιχείων, πάνω στα οποία βασιστήκαμε για την παρούσα έρευνα, στηρίχθηκε σε βιβλιογραφικό υλικό προσιτό σε μας, ενώ τα δεδομένα, που χρησιμοποιήθηκαν προέρχονται από έρευνες, που διενεργήθηκαν ως το Μάρτιο του 2003. Σύμφωνα με αυτή την προοπτική νεότερες πιθανώς έρευνες και δημοσιεύσεις των ευρημάτων δεν έχουν συμπεριληφθεί στην παρούσα μελέτη. Ακόμη, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η έρευνάς μας «στερείται» επιφανειακής έρευνας, ενώ περιορίστηκε σε επιτόπου παρατήρηση και φωτογράφιση κάποιων θέσεων, όπου ήταν εφικτό. Στα πλαίσια της παρούσας μελέτης είμαστε σίγουροι ότι πολλές παραλείψεις έγιναν, ίσως και αρκετές παρερμηνεύσεις του πρωτογενούς υλικού από τη γράφουσα. Γι' αυτό πιθανά τέτοια αστοχήματα ας μας συγχωρεθούν.

Τέλος, πολλές υποθέσεις διατυπώθηκαν, πολλές εικασίες έγιναν, τις οποίες καλούμαστε να επιβεβαιώσουμε ή και να διαψεύσουμε με περισσότερα υλικά τεκμήρια. Για το λόγο αυτό κρίνεται επιβεβλημένη η εντατικοποίηση των αρχαιολογικών εργασιών και τοπογραφικών ερευνών στην περιοχή της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, καθώς η υπό εξέταση περιοχή αποτελεί μια από τις πιο «φτωχές» από την άποψη της ερευνητικής δραστηριότητας περιοχές του ελλαδικού

χώρου. Τα στοιχεία, που εμείς συλλέξαμε, καταγράψαμε και παρουσιάσαμε ελπίζουμε να εμπλουτιστούν στο άμεσο μέλλον τόσο με την αύξηση του αριθμού των οικισμών όσο και με την συμπλήρωση των επιφανειακών δεδομένων για τις ήδη γνωστές θέσεις. Ίσως τότε μια μελλοντική έρευνα για την προϊστορική κατοίκηση της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας αποτελέσει μια πιο εμπειριστατωμένη μελέτη χρησιμοποιώντας πιο πρόσφατα δεδομένα για το σκοπό αυτό.-

Κατάλογος συντμήσεων

A	Ανατολικά
AA	Αύξων αριθμός
AA	Archäologischer Anzeiger
AAA	Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών
ΑΔ	Αρχαιολογικόν Δελτίον
AJA	American Journal of Archaeology. The Journal of the Archaeological Institute of America
AM	Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung
AN	Αρχαιότερη Νεολιθική
αρ. κατ.	Αριθμός καταλόγου
BA	Βορειοανατολικά
B	Βόρεια
BAR	British Archaeological Reports
BAR-IS	British Archaeological Reports, International Series
BCH	Bulletin de Correspondance hellenique
ΒΔ	Βορειοδυτικά
β/δ	βάση δεδομένων
BP	Before Present
BSA	British School of Athens
Γ.Υ.Σ	Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού
C14	Άνθρακας 14-Ραδιοχρονολόγηση
Δ	Δυτικά
ΔΚΚΑΧ& ΜΕ	Διαρκής Κατάλογος των Κηρυγμένων Αρχαιολογικών Χώρων & Μνημείων Ελλάδος

ΕΠΚΑ	Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων
ΕΧ	Εποχή Χαλκού
JFA	Journal of Field Archaeology
ΜΛ	Μεσολιθική
ΠΑΕ	Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας
ΠΕ	Πρωτοελλαδική
ΠΔΦ	Προδιμηνιακές Φάσεις
ΠΛ	Παλαιολιθική
ΠΡ/ΚΗ	Προϊστορική
ΚΔΦ	Κυρίως Διμηνιακές Φάσεις
ΜΕ	Μεσοελλαδική
ΜΝ	Μέση Νεολιθική
ΝΑ	Νοτιοανατολικά
Ν	Νότια
ΝΔ	Νοτιοδυτικά
ΝΕ	Νεολιθική
ΥΕ	Υστεροελλαδική
W & T	Wace & Thompson
1^ο ΑΕΘ& ΣΕ	1 ^ο Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας & Στερεάς Ελλάδας

Γενική βιβλιογραφία

- Αδάμ, Ε. 2000. «Οι Ανώτερες Παλαιολιθικές και Μεσολιθικές λιθοτεχνίες του σπηλαίου Θεόπετρας και η συμβολή τους στην εκτίμηση της χρήσης του σπηλαίου κατά το τελικό Πλειστόκαινο και πρώιμο Ολόκαινο». Στο *Σπήλαιο Θεόπετρας Δώδεκα χρόνια ανασκαφών και έρευνας 1987-1998, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Τρίκαλα, 6-7 Νοεμβρίου 1998*. Αθήνα, 163-171.
- Ανδρέου, Σ., Κωτσάκης, Κ. 1987. «Διαστάσεις του χώρου στην Κεντρική Μακεδονία. Αποτύπωση της ενδοκοινοτικής οργάνωσης του χώρου». Στο *Άμιτος Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μανόλη Ανδρόνικο*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 57-85.
- Αραχωβίτη, Π. 1996. «Κατάλογος ομοιωμάτων σπιτιών». ». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης*, 330.
- Αρβανιτόπουλος, Α. Σ. 1910. «Ανασκαφαί και έρευναι εν Θεσσαλία κατά το έτος 1910». *ΠΑΕ 1910*: 198-199.
- Bequignon, Y. 1932. "Études Thessaliennes V » . *BCH* 56 : 89.
- Βερδελής, Ν. 1958. *Ο Πρωτογεωμετρικός ρυθμός της Θεσσαλίας*. Αθήνα.
- Blum, L., Darmezis, L., Decourt, J. CL., Helly, B., Lucas, G. 1992. *Topographie antique et Geographie historique en pays Grec*. Paris : Centre Nationale de la recherche scientifique.
- Βουζαζάκης, Κ. 1999. «Μαγούλες: Μορφές εγκατάστασης των νεολιθικών αγροτών της Θεσσαλίας». Στο *Κέντρο Πολιτιστικών ερευνών και ανάπτυξης Θεσσαλίας, (επιμ.) Πρακτικά Α΄ Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά, 2-3 Ιουλίου 1994*. Παλαμάς: Πρότυπες Θεσσαλικές Εκδόσεις, 25-51.
- Burch, E. S. 1971. «The nonempirical environment of the Arctic Alaskan Eskimos». *Southwestern Journal of Archaeology* 27: 148-165.
- Γαλλής, Κ. 1975. «Καύσεις νεκρών από την Αρχαιότεραν Νεολιθικήν εποχήν εις την Θεσσαλίαν». *ΑΑΑ VIII* 2: 241-258.
- Γαλλής, Κ. 1984. «Πηνειάδα Τρικάλων». *ΑΔ 31 (1976) χρονικά Β1*:175.
- Γαλλής, Κ. 1984. «Πλατιά Μαγούλα Ζάρκου». *ΑΔ 31(1976) χρονικά Β1*:175.
- Γαλλής, Κ. 1984. «Βλοχός Καρδίτσας». *ΑΔ 31(1976) χρονικά Β1*:176.
- Γαλλής, Κ. 1979. «Φάρσαλα Προϊστορικός οικισμός Αχιλλείου». *ΑΔ 29 (1973-1974) χρονικά μέρος Β1*:576.

- Γαλλής, Κ. 1979. «Προϊστορικός οικισμός Μαγουλίτσας Αρτεσιανού». *ΑΔ 29 (1973-1974) μέρος Β2 χρονικά*: 568.
- Γαλλής, Κ. 1979. «Προϊστορικός οικισμός Μακρυχωρίου (αγρός Βαΐου Καλαμάρα)». *ΑΔ 29 (1973-1974) μέρος Β2 χρονικά*: 568-569.
- Γαλλής, Κ. 1979. «Πλατειά Μαγούλα Ζάρκου». *ΑΔ 29 (1973-1974) χρονικά μέρος Β2*: 575-576.
- Γαλλής, Κ. 1982. *Καύσεις νεκρών από τη Νεολιθική Εποχή στη Θεσσαλία*. Αθήνα: Έκδοση Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.
- Γαλλής, Κ. 1989. «Πλατιά Μαγούλα Ζάρκου». *ΑΔ 38 (1983) μέρος Β1 χρονικά*: 201-203.
- Γαλλής, Κ. 1990. «Το αφιέρωμα στη Θεσσαλία». *Αρχαιολογία 34*: 6-20.
- Γαλλής, Κ. 1992. Ζάρκο: «Πλατιά Μαγούλα». *ΑΔ 42 (1987) μέρος Β1 χρονικά*: 282-283.
- Γαλλής, Κ. Ι. 1992. *Ατλας Προϊστορικών Οικισμών της Ανατολικής Θεσσαλικής Πεδιάδας*. Λάρισα: Εταιρεία Ιστορικών Ερευνών Θεσσαλίας.
- Gallis, K., Orfanidis, L. 1994. «Twenty new faces from the Neolithic society of Thessaly». Στο *Θεσσαλία Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975-1990 Αποτελέσματα και Προοπτικές, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Λυών, 17-22 Απριλίου 1990, Τόμος Α*. Αθήνα: 155-162.
- Γαλλής, Κ. 1995. «Ζάρκο: «Πλατειά Μαγούλα». *ΑΔ 45 (1990) μέρος Β1 χρονικά*: 212-214.
- Γαλλής, Κ. 1996. «Ο Νεολιθικός κόσμος». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, 23-30.
- Γαλλής, Κ. 1996. «Κατοίκηση: Κεντρική και Δυτική Θεσσαλία». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, 60-66.
- Γαλλής, Κ. 1996. «Ταφικά έθιμα». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, 171-174.
- Gallis, K., Orfanidis, L. 1996. *Figurines of Neolithic Thessaly*. Vol.2. Athens: Academy of Athens research center of antiquity.
- Γαλλής, Κ. 2003. «Αρχαιομετρικές αναλύσεις νεολιθικής κεραμικής από τη Θεσσαλία: Η μετάβαση από τη Μέση στη Νεότερη Νεολιθική». Προφορική ανακοίνωση το 2003 στο 1^ο Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς

Ελλάδας, 27 Φεβρουαρίου-2 Μαρτίου, Βόλος.

Γεωργιάδης, Γ. 1880. *Θεσσαλία*. Αθήνα.

Childe, V. G. 1958. *New light from the Most Ancient East*. London.

Γιαννούλη, Ε. 2001-2002. *Η έννοια του χώρου στην προϊστορία*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Γιαννούλη, Ε. 2002-2003. *Η Αρχαιολογία του Χώρου και η Αρχαιολογία του Τοπίου*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Γκαρδαλινού, Γ., Καρίμαλη, Λ., Σκαφιδά, Ε. 2000. «Μαγούλα Παλιουρίου». *ΑΔ 50 (1995) χρονικά Β1*: 384-385.

Clarke, D. , ed. 1977. *Spatial archaeology*. London: Academic Press.

Cranstone, B. A. L. 1972. «Environment and choice in dwelling and settlement: an Ethnological survey». Στο *P. J. Ucko, R. Tringham, G. W. Dimbleby, (ed) Man, Settlement and Urbanism*. Duckworth.

Γριβέλλας, Λ., Καραφύλλης, Ν., Μαγόπουλος, Β. 1997. *Εγχειρίδιο Τοπικής Ιστορίας*. Καρδίτσα: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Καρδίτσας, Ν. Ε. Παιδείας-Πολιτισμού.

Cristaller, W. 1933. *Die Zentralen Orte in Süddeutschland*.

Δακορώνια, Φ. 1987. «Νέο Μοναστήρι: Κομμένο Τζαμί». *ΑΔ 34 (1979) μέρος Β1 χρονικά*: 191.

Darmezin, L. 1991. «Αρχαιολογικές έρευνες στην περιοχή του Πλατάνου Τρικάλων». μτφ. Π. Ανδρούδης. *Τρικαλινά 11*: 183-202.

Daves, O. 1935. *Roman mines in Europe*. Oxford: Oxford University Press.

Δεβετζή, Τ. 1996. «Λίθινα σκεύη». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, 135-136.

Decourt, J. Cl. 1986. «Une ‘nouvelle’ cité dans la vallée de l’ Enipeus : Paliampéla-Fhyllos». *BCH 10* : 358-390.

Decourt, J. Cl. 1995. «Παλιάμπελα-Φύλλος: Μια ‘νέα’ πόλη στην κοιλάδα του Ενιπέα». μτφ. Κ. Σαμαράς. *Θεσσαλικό Ημερολόγιο 28*: 10.

Demitrack, A. 1988. *The Late Quaternary Geologic History of the Larissa Plain, Thessaly, Greece: Tectonic, Climatic and Human Impact on the Landscape*. University Microfilms International, Ann Arbor, Michigan.

Δημάκη, Σ. 1994. «Προϊστορικοί οικισμοί στη Βόρεια Φθιώτιδα». Στο *Θεσσαλία*

Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975-1990 Αποτελέσματα και Προοπτικές. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Λυών, 17-22 Απριλίου 1990, Τόμος Α. Αθήνα: 91-102.

- Δημακοπούλου, Κ. 1996. «Η Μετάβαση στην Εποχή του Χαλκού. Η Νεολιθική Κληρονομιά». Στο Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) *Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, 191-197.
- Elster, E. 1994. «Prehistoric tools in Thessaly: Achilleion, Makrychori 2 and Plateia Magoula Zarkou». Στο *Θεσσαλία Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975-1990 Αποτελέσματα και Προοπτικές, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Λυών, 17-22 Απριλίου 1990, Τόμος Α. Αθήνα: 169-176.*
- Ευστρατίου, Ν., Ammerman, A. 1996. «Τα πρώτα ευρήματα της Παλαιολιθικής Εποχής στη Θράκη». *Αρχαιολογία & Τέχνες* 60:7-12.
- Feuer, B. 1983. *The Northern Mycenaean Border in Thessaly*. Bar International Series 176. Oxford. 22-23, 178-211.
- Forsen, J. 1992. *The twilight of the Early Helladics. A study of the disturbances in east-central and southern Greece towards the end of the Early Bronze Age*. (SIMA pb116). Jonsered. P. Åströms Förlag.
- French, D. H. 1968. *Anatolia and the Aegean in the Third Millennium B. C.* Cambridge: Ph. D. dissertation, University of Cambridge.
- Gimbutas, M. 1974. «Achilleion: A Neolithic Mound in Thessaly; Preliminary Report on 1973 and 1974 Excavations». *JFA* 1: 277-302.
- Grundmann, K. 1932. «Aus Neolithischen Siedlungen bei Larisa». *AM* 57: 102-123.
- Grundmann, K. 1934. «Donauländischer Import im Steinzeitlichen Thessalien». *AM* 59: 123-136.
- Grundmann, K. 1937. «Magula Hadzimissiotiki». *AM* 62: 56-59.
- Hagget, P. 1965. *Location Analysis in Human Geography*. London: Edward Arnold.
- Halstead, P., Jones, G. 1980. «Early Neolithic Economy in Thessaly-some evidence From excavations at Prodromos». *Ανθρωπολογικά* 1: 93-108.
- Halstead, J. 1984. *Strategies for Survival An Ecological Approach to Social and Economic Change in the Early Farming Communities of Thessaly, N. Greece*. Cambridge: University of Cambridge.
- Halstead, P. 1992. «Dimini and the DMP: faynal remains and animal exploitation in late Neolithic Thessaly». *BSA* 87: 29-59.
- Halstead, P., Jones, G. 1993. «Charred plant remains from Neolithic-Bronze Age

- Platia Magoula Zarkou, Thessaly». *BSA* 88: 1-3.
- Hanschmann, E. «Η Μέση Εποχή του Χαλκού στη Θεσσαλία». μτφ. Γ. Παρασκευάς. *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 26:10-18.
- Hanschmann, E. «Η Μέση Εποχή του Χαλκού στη Θεσσαλία». μτφ. Γ. Παρασκευάς. *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 27: 7-18.
- Hansen, H. D. 1933. *Early Civilization in Thessaly*. Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Helly, B. 1989. «Λεκανοπέδια B-BA των Τρικάλων: Παλιόπυργος». *ΑΔ* 44 (1989) χρονικά: 243-244.
- Higgs, E. 1972. *Papers in economic Prehistory*. Cambridge.
- Heuzey, L., Daumet, H. 1876. *Mission Archeologique de Makedonie*. Paris.
- Hodder, I. , and C. Oston. 1976. *Spatial analysis in archaeology*. Cambridge: University of Cambridge.
- Hunter, A. 1953. *The Bronze Age in Thessaly and its Environs, with Special Reference to Mycenaean Culture*. Oxford : University of Oxford.
- Θεοχάρη, Μ. 1958. «Μαγουλίτσα: Νεολιθικός συνοικισμός παρά την Καρδίτσαν». *Θεσσαλικά Α*: 39-49.
- Θεοχάρη, Μ. 1958. «Εκ της Προϊστορικής Τρίκκης». *Θεσσαλικά Α* τεύχος 1:69-79.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1961-1962. «Από τη Νεολιθική Θεσσαλία Ι». *Θεσσαλικά Δ*:63-83.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1962. «Φύλλος». *ΑΔ* 16 (1960) κείμενον: 185.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1962. «Θολωτός τάφος Γεωργικού (Τσαούσι)». *ΑΔ* 16 (1960) κείμενον: 171.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1962. «Ανασκαφαί εν Τρίκκη». *ΑΔ* 16 (1960) κείμενον: 169-170.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1963. «Μαγούλα Δεμερλί». *ΑΔ* 17 (1961/1962) μέρος Β χρονικά: 179.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1965. «Ανασκαφαί και έρευναι εν Τρίκκη». *ΠΑΕ* 1958: 65-80.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1966. «Φάρσαλος». *ΑΔ* 19 (1960) μέρος Β2 χρονικά: 260-261.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1966. «Θολωτός μυκηναϊκός τάφος Αγίου Αντωνίου Φαρσάλων». *ΑΔ* 19 (1960) μέρος Β2 χρονικά: 261.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1967. *Η Αυγή της Θεσσαλικής Προϊστορίας: Αρχή και Πρώιμη Εξέλιξη της Νεολιθικής*. Θεσσαλικά Μελετήματα, αριθμ. 1. Βόλος: Φιλάρχαιος Εταιρεία Βόλου.

- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1967. «Ιερόν Αθηνάς Ιτωνίας (Φίλια Καρδίτσας)». *ΑΔ 20 (1965) μέρος Β2 χρονικά*: 311-313.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1967. «Ασκληπιείον Τρίκκης (Τρίκαλα)». *ΑΔ 20 (1965) μέρος Β2 χρονικά*: 313-316.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1968. «Ανασκαφαί εν Προέρνη». *ΑΔ 21 (1966) μέρος Β2 χρονικά*: 249-252.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1968. «Μαγούλα Τσαπόχα». *ΑΔ 21 (1966) μέρος Β2 χρονικά*: 252-253.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1968. «Άγιος Αντώνιος Φαρσάλων». *ΑΔ 21 (1966) μέρος Β2 χρονικά*: 253-254.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ., Χουρμουζιάδης, Γ. 1969. «Εξάλοφος Τρικάλων (ανασκαφή μυκηναϊκού τύμβου)». *Ανάτυπον εκ των χρονικών του ΑΔ 23 (1968)*: 263-265.
- Θεοχάρης, Δ. 1969. «Τα προϊστορικά θεμέλια του ελληνικού πολιτισμού». *ΑΑΑ 1*: 131-141.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1970. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. Τόμος Α: Προϊστορία και Πρωτοϊστορία. Εκδοτική Αθηνών.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1973. *Νεολιθική Ελλάδα*. Αθήνα: Εθνική Τράπεζα Ελλάδος.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1979. «Φάρσαλα Προϊστορικός οικισμός Αχιλλείου». *ΑΔ 29 (1973-1974) χρονικά μέρος Β2*: 576.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1981. *Νεολιθικός πολιτισμός: Σύντομη Επισκόπηση της Νεολιθικής στον Ελλαδικό Χώρο*. 1^η έκδοση. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Θεοχάρης, Δ. Ρ. 1993. *Νεολιθικός πολιτισμός: Σύντομη Επισκόπηση της Νεολιθικής στον Ελλαδικό Χώρο*. 3^η έκδοση. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Ιντζεσίλογλου, Μ. 1995. «Ο μύθος του Αιατού και της Πολύκλειας: Ο τελευταίος προθεσσαλικός μύθος». *Καρδιτσιώτικα Χρονικά τόμος 1*: 11-18.
- Jacobsen, T. W. 1981. «Franchthi Cave and the Beginning of Settled Village Life in Greece». *Hesperia 50 (4)*: 303-319.
- Jammer, M. 2001. *Εννοιες του Χώρου: Η ιστορία των θεωριών του χώρου στη φυσική*. μτφ. Τ. Λάζαρη και Θ. Χριστακόπουλος. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Κακριδής, Ι. 1986. «Άλλοι Θεσσαλοί ήρωες». Στο *Ι. Κακριδής (επιμ.) Ελληνική*

- Μυθολογία Οι Ήρωες τόμος 3. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών Α. Ε, 147-148.
- Καραγιάννης, Γ. 1992. «Γόμφοι-Επισκοπή-Μουζάκι (τοπική ιστορία)». *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 9 : 97-133.
- Καρκάνας, Π., Weiner, S., 2000 «Λιθοστρωματογραφία και Διαγένεση των Αποθέσεων του σπήλαιου Θεόπετρας Καλαμπάκας». Στο *Σπήλαιο Θεόπετρας Δώδεκα χρόνια ανασκαφών και έρευνας 1987-1998, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Τρίκαλα, 6-7 Νοεμβρίου 1998*. Αθήνα: 37-51.
- Καστριώτης, Π. 1903. *Το εν Τρίκκη Ασκληπιείο*. Αθήνα.
- Καταραχιάς, Κ. 1989. «Μυκηναϊκοί οικισμοί και εγκαταστάσεις στη Δυτική Θεσσαλία». *Γνώση και Γνώμη* Ζ: 379-383.
- Καταραχιάς, Κ. 1994. «Οι νεολιθικοί οικισμοί ‘μαγούλες’ της περιοχής των Σοφάδων Καρδίτσας» Στο *Αλέξανδρος Ζούκας, (επιμ.) Πρακτικά Α΄ Λαογραφικού Συνεδρίου Σοφάδων, Σοφάδες 1994*. Λάρισα: Περιφερειακές Εκδόσεις ΕΛΛΑ, 23-28.
- Κατσαρού, Σ. , 2000 «Η μονόχρωμη κεραμική της Νεολιθικής ως προϊόν μιας διαδικασίας επιλογής». Στο *Σπήλαιο Θεόπετρας Δώδεκα χρόνια ανασκαφών και έρευνας 1987-1998, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Τρίκαλα, 6-7 Νοεμβρίου 1998*. Αθήνα: 235-261.
- Kirsten, E. 1950. «Beitrage zur historischen Landesknnde Thessaliens». Στο *A. Philippson, Die Griechischen Landschaften I, I: Thessalien und die Spercheios-Senke*. Frankfurt, 259-308.
- Klark.G., Piggott, S. 1980. *Προϊστορικές κοινωνίες*. μτφ. Α. Ταμβάκη. Αθήνα: Εκδόσεις Καρδαμίτσα.
- Κόνσολα, Ν. 1984. *Η Πρώιμη αστικοποίηση στους Πρωτοελλαδικούς οικισμούς. Συστηματική ανάλυση των χαρακτηριστικών της*. Αθήνα.
- Κουρτέση-Φιλιππάκη, Γ. 1996 . «Η Διερεύνηση της Παλαιολιθικής Εποχής στην Ελλάδα». *Αρχαιολογία & Τέχνες* 59: 6-31.
- Κυπαρίσση-Αποστολικά, Ν.1992. «Σπήλαιο Μούτα». *ΑΔ* 42(1987) μέρος Β2 χρονικά: 703-707.
- Κυπαρίσση-Αποστολικά, Ν. 1993. «Σπήλαιο Θεόπετρας». *ΑΔ* 43 (1988) μέρος Β2 χρονικά: 676-678.
- Κυπαρίσση-Αποστολικά, Ν. 1996. «Σπήλαιο Θεόπετρας». *ΑΔ* 46 (1991) μέρος Β2 χρονικά: 529-532.
- Κυπαρίσση-Αποστολικά, Ν. 1996. «Το σπήλαιο της Θεόπετρας στην Καλαμπάκα». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο

Κυκλαδικής Τέχνης, 67-68.

Κυπαρίσση-Αποστολικά, Ν.1998. «Σπήλαιο Θεόπετρας». *ΑΔ 48 (1993) μέρος Β2 χρονικά:582-584.*

Κυπαρίσση-Αποστολικά, Ν., 2000: «Η ανασκαφή του σπηλαίου Θεόπετρας 1987-1998». Στο *Σπήλαιο Θεόπετρας Δώδεκα χρόνια ανασκαφών και έρευνας 1987-1998, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Τρίκαλα, 6-7 Νοεμβρίου 1998.* Αθήνα:16-36.

Κυπαρίσση-Αποστολικά, Ν., 2000: «Η Νεολιθική περίοδος του σπηλαίου Θεόπετρας». Στο *Σπήλαιο Θεόπετρας Δώδεκα χρόνια ανασκαφών και Έρευνας 1987-1998, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Τρίκαλα, 6-7 Νοεμβρίου 1998.* Αθήνα:181-234.

Κυπαρίσση-Αποστολικά, Ν.2001. *Τα προϊστορικά κοσμήματα της Θεσσαλίας.* Αθήνα: Έκδοση Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.

Κωτσάκης, Κ., 1992 «Ο Νεολιθικός Τρόπος Παραγωγής. Ιθαγενής ή Άποικος». Στο *Διεθνές Συνέδριο για την Αρχαία Θεσσαλία στη μνήμη του Δ. Ρ. Θεοχάρη, Βόλος, 1988.* Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων. Δημοσιεύματα του Αρχαιολογικού Δελτίου αρ. 48:120-135.

Κωτσάκης, Κ.1996. «Θεσσαλία-Βόρειες Σποράδες». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.)Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, 49-57.*

Leake, W. M. 1835. *Travels in Nothern Greece.* London.

Λεονάρδος, Ι. Α. 1836. *Νεωτάτη της Θεσσαλίας Χωρογραφία.* Πιέστη Ουγγαρίας: Τυπογραφείο Καρολίου.

Lolling, H. G. 1884. «Mitteilungen aus Thessalien». *AM 9:* 97-116.

Μαγκαφά, Μ. 2000 «η εκμετάλλευση των φυτών από τη Μέση Παλαιολιθική έως τη Νεολιθική περίοδο-από την καρποσυλλογή στην καλλιέργεια». Στο *Σπήλαιο Θεόπετρας Δώδεκα χρόνια ανασκαφών και έρευνας 1987-1998, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Τρίκαλα, 6-7 Νοεμβρίου 1998.* Αθήνα:135-137.

Μακρή-Σκοτεινιώτη, Θ. 1995. «Ο ρόλος του χάρτη στην αρχαιολογική έρευνα». *Χαρτογραφική Εκπαίδευση και Πολιτισμός των χαρτών, Πρακτικά 2^{ου} Εθνικού Συνεδρίου Χαρτογραφίας, 30 Νοεμβρίου-1 Δεκεμβρίου 1995.* Βόλος: 211-221.

Μανώλης, Κ., Aiello, L. C., Henessy. R., Κυπαρίσση-Αποστολικά, Ν., 2000 «Αποτυπώματα ποδιών Μέσης Παλαιολιθικής Εποχής από το σπήλαιο Θεόπετρας (Καλαμπάκα, Θεσσαλία)». Στο *Σπήλαιο Θεόπετρας Δώδεκα Χρόνια ανασκαφών και έρευνας 1987-1998, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Τρίκαλα, 6-7 Νοεμβρίου 1998.* Αθήνα:81-93.

- Mellaart, J. 1965. *Earliest Civilizations of the Near East*. London: Thames and Hudson.
- Milojcic, V. 1955. «Vorbericht über die Ausgrabungen auf den Magulen von Otzaki, Arapi und Gremnos bei Larisa 1955». *AA* (1955): 157-231.
- Milojcic, V. 1958. «Bericht über die Ausgrabungen in Thessalien 1958, I: die Ausgrabungen im Gebiet der Gremnos-Otzaki-und Soufli-Mgula bei Larissa». *AA* (1959) : 36-56.
- Milojcic, V., Boessneck J., Hopf, M. 1962. *Argissa-Mgula I: Das Präkeramische Neolithikum sowie die Tier-und Pflanzenreste*. Bonn 1962.
- Milojcic, V., Boessneck J., Jung, D., Schneider H. 1965. *Paläolithikum um Larisa in Thessalien*. Bonn.
- Milojcic, V. 1983. *Die Deutschen Ausgrabungen auf der Otzaki-Magula in Thessalien III: Das Späte Neolithikum und das Chalkolithikum*. Bonn.
- Moundrea, A. 1975. «*Le site Neolithique Ancien de Prodromos : Outillage lithique et Osseux*». Memoire de Maitrise specialisee en Ethnologie Prehistorique. Universite Paris-X, Nanterre, 122p., multigr.
- Μουνδρέα-Αγραφιώτη, Α. 1980. «Παλαιοεθνολογικά συμπεράσματα από τη μελέτη των λίθινων και οστέινων εργαλείων του Νεολιθικού οικισμού Προδρόμου Καρδίτσας». Στα *Πρακτικά του Α΄ Συνεδρίου Θεσσαλικών Σπουδών Θεσσαλικά Χρονικά τόμος ΙΓ*. Αθήνα: Ιστορική και Λαογραφική εταιρεία των Θεσσαλών, 489-497.
- Μουνδρέα-Αγραφιώτη, Α. 1996. «Εργαλεία: οστέινα-λίθινα». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, 103-106.
- Μπάτζιου-Ευσταθίου, Α. 1984. «Πρωτογεωμετρικά από τη Δυτική Θεσσαλία». *ΑΑΑ XVII* 1-2:74-87.
- Müller, D. 1987. *Topographischer Bildkommentar zu den Historien Herodotus*. Wasmuth.
- Μυλωνάς, Γ. 1928. *Η Νεολιθική εποχή εν Ελλάδι*. Αθήνα: Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας αριθμ. 24.
- Νημάς, Θ. Α. 1998. «Αρχαιότητες του νομού Τρικάλων και αναγκαιότητα προβολής και αξιοποίησής τους», Στο *1^ο Συνέδριο Απόδημων Τρικαλινών, Τρίκαλα*. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Τρικάλων: 153-168.
- Νικολάου, Ε., Ροντήρη, Β., Σκαφιδά, Ε. 1994. «Η προϊστορική έρευνα στην ευρύτερη περιοχή των Σοφάδων». Στο *Αλέξανδρος Ζούκας, (επιμ.) Πρακτικά Α΄ Λαογραφικού Συνεδρίου Σοφάδων, Σοφάδες 1994*.

Λάρισα: Περιφερειακές Εκδόσεις ΕΛΛΑ, 7-21.

- Νικολάου, Ε., Φιρφυρή, Α. 1999. «Από τους Νεολιθικούς οικισμούς της Δυτικής Θεσσαλικής πεδιάδας». Στο *Κέντρο Πολιτιστικών ερευνών και ανάπτυξης Θεσσαλίας, (επιμ.) Πρακτικά Α' Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά, 2-3 Ιουλίου 1994*. Παλαμάς: Πρότυπες Θεσσαλικές Εκδόσεις, 53-105.
- Νικολάου, Ε., Φιρφυρή, Α. 1999. «Η αρχαία πόλη του Παλαμά». Στο *Κέντρο Πολιτιστικών ερευνών και ανάπτυξης Θεσσαλίας, (επιμ.) Πρακτικά Α' Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά, 2-3 Ιουλίου 1994*. Παλαμάς: Πρότυπες Θεσσαλικές Εκδόσεις, 315-396.
- Νικολάου, Ε. 1999. «Επιφανειακές έρευνες: Παλαμάς, Ορφανά, Μεταμόρφωση, Ιτέα, Μάρκο, Ηλίας, Γοργοβίτες». *ΑΔ 49 (1994) μέρος Β2 χρονικά: 333-334*.
- Νικολάου, Ε. 2000. «Πύργος Κιερίου: οικόπεδο Β. Τσιάννα». *ΑΔ 50 (1995) χρονικά Β1: 377-378*.
- Νίνου, Μ., 2000 «Προκαταρκτικά αποτελέσματα της ανθρακολογικής ανάλυσης από το σπήλαιο της Θεόπετρας». Στο *Σπήλαιο Θεόπετρας Δώδεκα χρόνια ανασκαφών και έρευνας 1987-1998, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Τρίκαλα, 6-7 Νοεμβρίου 1998*. Αθήνα: 69-80.
- Ντάντος, Χ. 1999. «Η αρχαία πόλις το Λιμναίων». Στο *Κέντρο Πολιτιστικών ερευνών και ανάπτυξης Θεσσαλίας, (επιμ.) Πρακτικά Α' Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά, 2-3 Ιουλίου 1994*. Παλαμάς: Πρότυπες Θεσσαλικές Εκδόσεις, 195-216.
- Ορλάνδος, Α.Κ. 1959. «Τρίκκη». *Το έργον της Αρχαιολογικής Εταιρείας κατά το έτος 1958: 69-70*.
- Ορφανίδη, Λ. 1996. «Κατάλογος ειδωλοπλαστικής: Θεσσαλία-Βόρειες Σποράδες». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, 302, 308*.
- Παναγοπούλου, Ε. 2000. «Τα Μέσα Παλαιολιθικά εργαλειακά σύνολα του σπηλαίου Θεόπετρας: συμβολή στη μελέτη των τεχνολογικών μεταβολών κατά το ανώτερο Πλειστόκαινο». Στο *Σπήλαιο Θεόπετρας Δώδεκα χρόνια ανασκαφών και έρευνας 1987-1998, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Τρίκαλα, 6-7 Νοεμβρίου 1998*. Αθήνα: 139-161.
- Παπαγιαννάκης, Κ. 1996. «Η μυκηναϊκή Τρίκκη και η βορειοδυτική περιοχή της Θεσσαλίας». *Τρικαλινά 16: 225-239*.
- Papathanasiou, A. 2000. «The reconstruction of the Theopetra cave population diet from stable isotope analysis of human bone». Στο *Σπήλαιο Θεόπετρας Δώδεκα χρόνια ανασκαφών και έρευνας 1987-1998, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Τρίκαλα, 6-7 Νοεμβρίου 1998*. Αθήνα: 119-127.

- Παπαθανασόπουλος, Γ. Α. (επιμ.) 1996. *Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ίδρυμα Γουλανδρή Π. Γουλανδρή-Μουσείο Κυκλα
- Παπαχατζής, Ν. 1959. «Η σημερινή θέση της τοπογραφικής μελέτης της αρχαίας Θεσσαλίας». *Θεσσαλικά Β τεύχος 1-2*: 3-21.
- Παπαχατζής, Ν. 1986. «Ο Ασκληπιός γιατρός». Στο: *Ι. Κακριδής (επιμ.) Ελληνική Μυθολογία Οι Θεοί τόμος 2*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών Α. Ε, 214-217.
- Perlès, C. 1988. «Chipped stone assemblages as an index of cultural discontinuity in early Greek Prehistory». Στο *E. French, K. A. Wardle (eds.), Problems in Greek Prehistory*. Bristol: Classical Press, 477-488.
- Perlès, C. 1989. «La Néolithisation de la Grèce». Στο *O. Aurenche, J. Cauvin (eds.), Néolithisations. Proche et Moyen Orient, Méditerranée orientale, Nord de l' Afrique, Europe meridionale, Chine, Amwrigye du Sud*. BAR-IS 516 : 110-127.
- Perlès, C. 1994. «Les debuts du Néolithique en Grèce». *La Recherche 266, Vol. 25* : 643-649.
- Perlès, C. 1999. «The Distribution of Magoules in Eastern Thessaly». Στο *Paul Halstead, (ed.) Neolithic Society in Greece*. Sheffield: Sheffield Academic Press. Sheffield Studies in Aegean Archaeology 2. , 42-56.
- Perlès, C. 2001. *The Early Neolithic in Greece*. Cambridge: University Press.
- Πίκουλας, Γ. 1992-1998. «Τόπος, και όχι τοπίον». *Horos 10-12*: 577-578.
- Πιλάλη-Παπαστερίου, Α, Παπαευθυμίου-Παπανθίμου, Α. 1983. «Νέα ανασκαφική έρευνα στο ιερό της Φίλιας». *Ανθρωπολογικά 4*: 49-68.
- Πουλιανός, Α. 1964-1966. «Παλαιοανθρωπολογικά ευρήματα από τη Νεολιθική Θεσσαλία». *Θεσσαλικά Ε*: 71-75.
- Reinert, H. 1942. «Magoula Vrisviki». *Völkische Beobachter 6*.
- Renfrew, C. 1972. *The Emergence of Civilization: the Cyclades and the Aegean in the Third Millennium B. C*. London.
- Renfrew, C., Level, E. V. 1979. «Exploring Dominance: Predicting Polities from Centers». Στο *C. Renfrew, K. L. Cook Transformations. Mathematical Approaches to Culture Change*, 145-167.
- Renfrew, C., Wagstaff. J. M. 1982. *An island Polity: the archaeology of exploitation in Melos*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Renfrew, C. , and P. Bahn. 2001. *Αρχαιολογία: Θεωρίες, Μεθοδολογία και Πρακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα.
- Ροντήρη, Β. 1994. «Κατανομή στο χώρο της νεολιθικής κεραμικής από τη Θεσσαλία». Στο *Θεσσαλία Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975-1990*

- Αποτελέσματα και Προοπτικές, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ανών, 17-22 Απριλίου 1990, Τόμος Α. Αθήνα: 137-142.
- Ροντήρη, Β. 1996. «Κατάλογος κεραμικής: Θεσσαλία-Βόρειες Σποράδες». Στο Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) *Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, 254, 255, 256, 258, 265.
- Ροντήρη, Β. 1999. «Νεότερες ανασκαφικές έρευνες στα Ορφανά Ν. Καρδίτσας». Στο *Κέντρο Πολιτιστικών ερευνών και ανάπτυξης Θεσσαλίας*, (επιμ.) *Πρακτικά Α' Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά*, 2-3 Ιουλίου 1994. Παλαμάς: Πρότυπες Θεσσαλικές Εκδόσεις, 275-298.
- Ρούσσοι, Ε. 1986. «Ανθρωπογονία: Δευκαλίων». Στο: *Ι. Κακριδής (επιμ.) Ελληνική Μυθολογία Οι Ηρωες τόμος 3*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών Α. Ε, 59-60.
- Rowley-Conway, P., Newton, S. 2000. «Late Paleolithic and Mesolithic animal bones from Theopetra Cave». Στο *Σπήλαιο Θεόπετρας Δώδεκα χρόνια ανασκαφών και έρευνας 1987-1998*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Τρίκαλα, 6-7 Νοεμβρίου 1998. Αθήνα: 129-134.
- Runnels, C. 1988. «A Prehistoric Survey of Thessaly: New Light on the Greek Middle Paleolithic», *JFA* 15: 277-290.
- Runnels, C., van Andel, T. 1993. «The Lower and Middle Paleolithic of Thessaly, Greece». *JFA* 20 (3): 299-317.
- Runnels, C. 1995. «Review of Aegean Prehistory IV: the Stone Age of Greece from the Paleolithic to the advent of the Neolithic». *AJA* 99: 699-728.
- Σάμψων, Α. 1981. «Ένας οικισμός του Πρώιμου Σέσκλου στην Ξυνιάδα Φθιώτιδας». *ΑΑΑ XIV*: 104-133.
- Σάμψων, Α. 1996. «Νέα στοιχεία για τη Μεσολιθική περίοδο στον ελληνικό χώρο». *Αρχαιολογία & Τέχνες* 61: 46-51.
- Σάμψων, Α. 1996. «Το σπήλαιο του Κύκλωπα στα Γιούρα Αλοννήσου». Στο Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) *Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, 58-59.
- Schneider, H. E. 1968. *Zur Quartärgeologischen Entwicklungsgeschichte Thessaliens (Griechenland)*. Bonn.
- Σιάνος, Δ.Ι. 1995. *Φέλσινα Κεντρικής Ελλάδος (Λεοντάριον Καρδίτσας)*. Λεοντάρι Καρδίτσας.
- Sigma advertising. Διαφημιστική-Εκδόσεις. (:). Τουριστικός οδηγός Νομός Καρδίτσας: Λίμνη Νικολάου Πλαστήρα. Καρδίτσα: Sigma advertising. Διαφημιστική-Εκδόσεις.

- Sivignon, M. 1992. *Θεσσαλία: γεωγραφική ανάλυση μιας ελληνικής περιφέρειας*. μτφ. Γ. Αναστοπούλου. Αθήνα: Μορφωτικό Ινστιτούτο Αγροτικής Τραπέζης.
- Σκαφιδά, Ε. 1994. «Κατασκευαστικά υλικά, τεχνική και τεχνολογία των πλίνθινων σπιτιών στη Νεολιθική Θεσσαλία: Μια εθνοαρχαιολογική προσέγγιση». Στο *Θεσσαλία Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975-1990 Αποτελέσματα και Προοπτικές, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Λυών, 17-22 Απριλίου 1990*, Τόμος Α. Αθήνα: 177-188.
- Σκαφιδά, Ε. 1996. «Κατάλογος ειδωλοπλαστικής: Θεσσαλία-Βόρειες Σποράδες». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης*, 298-301, 304.
- Σκαφιδά, Ε. 1996. «Κατάλογος ζωόμορφων ειδωλίων». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης*, 324.
- Σκαφιδά, Ε. 1996. «Κατάλογος ομοιωμάτων σπιτιών». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης*, 327.
- Σκιαδάς, Α., Καμαρέττα, Α. 1986. «Ομαδικοί θεοί: Μοίρες». Στο *Ι. Κακριδής (επιμ.) Ελληνική Μυθολογία Οι Θεοί τόμος 2*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών Α. Ε., 269-273.
- Σκουρτσοπούλου, Κ. 2000. «Η επεξεργασία απολεπισμένου λίθου στο σπήλαιο της Θεόπετρας κατά τη διάρκεια της Νεολιθικής εποχής». Στο *Σπήλαιο Θεόπετρας Δώδεκα χρόνια ανασκαφών και έρευνας 1987-1998, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Τρίκαλα, 6-7 Νοεμβρίου 1998*. Αθήνα: 269-292.
- Σουγιουτζόγλου-Haywood, C., (1999): *The Ionian Islands in the Bronze Age and Early Iron Age 3000-800 BC*, University Press, Liverpool.
- Σπυρόπουλος, Θ. 1974. «Θαυμακός Φθιώτιδας». *ΑΔ 26 (1971) μέρος Β1 χρονικά*: 237.
- Stahlin, F. 1988. «Η Αχαΐα Φθιώτιδα. Μέρος πρώτο: τα όρη και οι κάτοικοι. Οι Πόλεις: Εκκάρα-Θαυμακοί-Πρόερνα-Μελίτεια-Πεύμα-Πήρεια-Φυλιάδωνα-Καράνδες-Χάλες». μτφ. Τ. Αλεξόπουλος. *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 13: 171-185.
- Stahlin, F. 2002. «Η αρχαία Θεσσαλία». μτφ. Γ. Παπασωτηρίου, Α. Θανοπούλου. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

- Στραβοπόδη, Ε., Μανώλης, Σ. Κ., 2000 «Το βιοαρχαιολογικό προφίλ των ανθρωπολογικών ευρημάτων του σπηλαίου Θεόπετρας: ένα πιλοτικό πρόγραμμα στον ελλαδικό χώρο». Στο *Σπήλαιο Θεόπετρας Δώδεκα χρόνια ανασκαφών και έρευνας 1987-1998, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου*, Τρίκαλα, 6-7 Νοεμβρίου 1998. Αθήνα:95-108.
- Στρατούλη, Γ. 2000. «Νεολιθικά εργαλεία από οστό και κέρατο: συμβολή στην ανίχνευση δραστηριοτήτων των χρηστών του σπηλαίου Θεόπετρας Καλαμπάκας». Στο *Σπήλαιο Θεόπετρας Δώδεκα χρόνια ανασκαφών και έρευνας 1987-1998, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου*, Τρίκαλα, 6-7 Νοεμβρίου 1998. Αθήνα: 305-327.
- Συριόπουλος, Κ. Θ. 1995. *Η Προϊστορική Κατοίκησης της Ελλάδος και η Γένεσις του Ελληνικού Έθνους*. τ. Β. Αθήνα: Βιβλιοθήκη της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας αρ. 139.
- Τζαχίλη, Ι. 1996. «Υφαντική-Καλαθοπλεκτική». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης*, 137-139.
- Toufexis, G. 1994. « Neolithic animal figurines from Thessaly». Στο *Θεσσαλία Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975-1990 Αποτελέσματα και Προοπτικές, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Λυών, 17-22 Απριλίου 1990*, Τόμος Α. Αθήνα: 163-168.
- Τουφεξής, Γ. 1992. «Οικιστική πρακτική της Νεολιθικής περιόδου στην Κρήτη και στον Κεντρικό ελλαδικό χώρο: μια πρώτη συγκριτική μελέτη». *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 9: 145-164.
- Τουφεξής, Γ. 1996. «Ομοιώματα σπιτιών». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης*, 161-162.
- Τουφεξής, Γ. 1996. «Κατάλογος κεραμικής: Θεσσαλία-Βόρειες Σποράδες». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης*, 259, 264.
- Τουφεξής, Γ. 1996. «Κατάλογος ζωόμορφων ειδωλίων». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης*, 325.
- Τουφεξής, Γ. 1996. «Κατάλογος ομοιωμάτων σπιτιών». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης*, 329-330.

- Τρανταλίδου, Κ. 1996. «Γεωργία-Κτηνοτροφία-Κυνήγι-Αλιεία». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης*, 95-102.
- Τσιβιλίκα, Ε. 1996. «Κατάλογος κεραμικής: Θεσσαλία-Βόρειες Σποράδες». Στο *Γεώργιος Παπαθανασόπουλος, (επιμ.) Νεολιθικός Πολιτισμός στην Ελλάδα. Αθήνα: Ίδρυμα Νικολάου Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης*, 260.
- Τσουντας, Χ. 2000. Ανατύπωση. *Αι Προϊστορικοί Ακρόπολεις Διμηνίου και Σέσκλου*. Αθήνα: Βιβλιοθήκη της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας αρ.14.
- Τσουκνίδας, Α. 1994. «Προϊστορικές θέσεις περί την Πρόερνα». Στο *Θεσσαλία Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975-1990 Αποτελέσματα και Προοπτικές, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Λυών, 17-22 Απριλίου 1990*, Τόμος Α. Αθήνα: 109-124.
- Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης. «Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης-Πρόγραμμα Ι. Καποδίστριας. Χάρτης της Ελλάδος-Ο νέος χάρτης της τοπικής αυτοδιοίκησης». <http://www.ypes.gr/topiki.htm>, www.ypes.gr/kapodistriasis/intex.htm, www.ypes.gr/kapodistriasis/greek/kapo/nomoi.htm. 14 Απριλίου 2003.
- Υπουργείο Πολιτισμού-ΙΓ ΕΠΚΑ. 1998. *Διαρκής κατάλογος των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της Ελλάδος: Νομός Καρδίτσας τόμος 22*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού-ΙΓ ΕΠΚΑ.
- Υπουργείο Πολιτισμού-ΙΕ ΕΠΚΑ. 2002. *Διαρκής κατάλογος των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της Ελλάδος: Νομός Τρικάλων τόμος 45*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού-ΙΕ ΕΠΚΑ.
- Υπουργείο Πολιτισμού-ΙΓ ΕΠΚΑ-Δήμος Φύλλου νομού Καρδίτσας. (;). *Προϊστορικός οικισμός Συκεώνος*. Καρδίτσα: Υπουργείο Πολιτισμού-ΙΓ ΕΠΚΑ-Δήμος Φύλλου νομού Καρδίτσας.
- Υπουργείο Πολιτισμού-ΙΓ ΕΠΚΑ-Δήμος Άρνης νομού Καρδίτσας. *Ακρόπολη Κιέριον*. Καρδίτσα: Υπουργείο Πολιτισμού-ΙΓ ΕΠΚΑ-Δήμος Άρνης νομού Καρδίτσας.
- Ussing, J. L. 1857. *Griechische Reisen und Studien*. Kopenhagen.
- Φακορέλλης, Γ., Μανιάτης, Γ., 2000 «Μαρτυρία 50.000 χρόνων ανθρώπινης παρουσίας στο σπήλαιο της Θεόπετρας με 14C». Στο *Σπήλαιο Θεόπετρας Δώδεκα χρόνια ανασκαφών και έρευνας 1987-1998, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Τρίκαλα, 6-7 Νοεμβρίου 1998*. Αθήνα: 53-68.
- Φλωρίδης, Α. 1999. «Το γλωσσάρι της μαγούλας Φαναρίου». *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 35: 297-324.

- Χαμηλάκης, Γ. 2000. «Ζωοαρχαιολογία της νεολιθικής Θεόπετρας: προκαταρκτική μελέτη». Στο *Σπήλαιο Θεόπετρας Δώδεκα χρόνια ανασκαφών και έρευνας 1987-1998, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Τρίκαλα, 6-7 Νοεμβρίου 1998*. Αθήνα: 263-267.
- Χατζηαγγελάκης, Λ. 1993. «Ματαράγκα». *ΑΔ 43 (1988) μέρος Β1 χρονικά*: 258.
- Χατζηαγγελάκης, Λ. 1990. «Αθαμανία-Αργιθέα (Κνίσοβο)». *Αρχαιολογία 34*: 76-84.
- Χατζηαγγελάκης, Λ. 1998. «Ανασκαφικές εργασίες: Ζαίμι (αγρός Αθ. Μπαλιάκου)». *ΑΔ 48 (1993) μέρος Β1 χρονικά*: 243-244.
- Χατζηαγγελάκης, Λ. 2000. «Μαγούλα Φαναρίου». *ΑΔ 50 (1995) χρονικά Β1*: 381-382.
- Χατζηαγγελάκης, Λ. 2001. «Μαγούλα Οργόζινος». *ΑΔ 51 (1996) χρονικά Β1*: 351-352.
- Χατζηαγγελάκης, Λ. 2001. «Συκιές». *ΑΔ 51 (1996) χρονικά Β1*: 358-360.
- Χατζηαγγελάκης, Λ. 2003. «Ανασκαφικές δραστηριότητες στο Πετρωτό». *Νέος Αγών (14 Μαρτίου 2003)*: 7-8.
- Χατζηαγγελάκης, Λ. 2003. «Από τη Συκεώνα στο Πετρωτό». Προφορική Ανακοίνωση το 2003 στο 1^ο Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας, 27 Φεβρουαρίου-2 Μαρτίου, Βόλος.
- Χουρμουζιάδης, Γ. 1969. «Μαγούλα Κοσκινά». *ΑΑΑ 1*: 93-95.
- Χουρμουζιάδης, Γ. 1969. «Άγιος Βησσαρίων (Μεγάλο Παζαράκι)». *Ανάτυπον εκ των χρονικών του ΑΔ 22 (1967)*: 298-300.
- Χουρμουζιάδης, Γ. 1969. «Μαγούλα Κεφαλόβρυσο». *Ανάτυπον εκ των χρονικών του ΑΔ 22 (1967)*: 300-301.
- Χουρμουζιάδης, Γ. 1969. «Μαγούλα Γκορτσοπούλα». *Ανάτυπον εκ των χρονικών του ΑΔ 22 (1967)*: 301.
- Χουρμουζιάδης, Γ. 1969. «Μαγούλα Θεοφάνη». *Ανάτυπον εκ των χρονικών του ΑΔ 22 (1967)*: 301.
- Χουρμουζιάδης, Γ. 1969. «Μαγούλα Κοσκινά». *Ανάτυπον εκ των χρονικών του ΑΔ 23 (1968)*: 265-269.
- Χουρμουζιάδης, Γ. 1971. «Δύο νέαι εγκαταστάσεις της Αρχαιότερας Νεολιθικής εις την Δυτικήν Θεσσαλίαν». *ΑΑΑ IV 2*: 164-175.
- Χουρμουζιάδης, Γ. 1972. «Μεγάλο Παζαράκι: ένας νεολιθικός οικισμός της Δυτικής Θεσσαλίας». *Ανάτυπον εκ του Αρχείου Θεσσαλικών Μελετών Α*: 137-158.

- Χουρμουζιάδης, Γ. 1977. «Ο προϊστορικός οικισμός: ποσότητες και ποιότητες». *Αρχαιολογία και Τέχνες*. 62:17-22.
- Χουρμουζιάδης, Γ. 1997. «Ανασκαφαί Προδρόμου Καρδίτσας». *ΑΔ* 47 (1972) χρονικά: 194-196.
- Χουρμουζιάδης, Γ. 1999. *Λόγια από χώμα*. Σκόπελος: Γ. Χουρμουζιάδης, Νησίδες, 9.58-EPT3.
- Vanderpool, E. 1955. «News Letter from Greece». *AJA* 59: 227.
- Vooy, DE A. C. 1959. «Western Thessaly in Transition». *Tijdschrift van Het Koninklijk Nederlandsch Aardrijksundai Genootschap* 76 : 31-54.
- Wace, A. J. B. και M. S. Thompon. 1912. *Prehistoric Thessaly*. Cambridge.
- Weinberg, S. S. 1947. «Aegean Chronology: Neolithic Period and Early Bronze Age». *AJA* 51: 165-182.
- Ζιάκας, Γ. 1992. *Ο Ασκληπιός και το Ασκληπιείον Τρίκκης*. Τρίκαλα: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Τρικκαίων 1.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

Α.Α	ΘΕΣΗ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΘΕΣΗΣ	ΠΑΛΙΑ ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΘΕΣΗΣ	ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΝΟΜΟΣ	ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡ/ΚΗ	ΦΑΣΗ	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
1	Αγία Ελένη				Τρικάλων	Μαγούλα μεγάλου μεγέθους στην αριστερή όχθη του Πηνειού και Ν από το χωριό Ζάρκος. Πρόκειται για τη θέση Νο 99 των W & T		Απροσδιόριστη	W & T, 1912:11
2	Αγία Παρασκευή Φαρσάλων	Λόφος Αγίας Παρασκευής		Φετιχ Τζαμί	Λαρίσης	Μαγούλα στο λόφο της Αγίας Παρασκευής 500μ. ΒΑ των Φαρσάλων. Βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από τον Απιδανό ποταμό	ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη ΝΕ, ΠΕ II, ΜΕ, ΥΕ III	Θεοχάρης ΑΔ 19 (1960) χρονικά Β2:260-261, Feuer, 1983:211, Halstead, 1984:241, Hanschmann Θεσσαλικό Ημερολόγιο 27 (1995):17
3	Αγία Τριάδα	Αγία Τριάδα	Μορίσθων / Μερχόθο		Καρδίτσας	Μαγούλα στο χωριό Αγία Τριάδα. Η ακριβής γεωγραφική της θέση δεν προσδιορίζεται	ΝΕ	Αρχαιότερη, Μέση ΝΕ	Halstead, 1984:234
4	Άγιος Αθανάσιος (Αγρι(ε)λιάς)	Αγρι(ε)λιά	Σμόλια		Τρικάλων	Θέση 1.5 χλμ. ΝΑ του χωριού Αγριάς και ΒΑ των Τρικάλων στην περιοχή των Χαδίων	ΜΕ, ΥΕ	ΜΕ, ΥΕ III	Θεοχάρης ΠΑΕ (1958):78, Feuer, 1983:210, Halstead, 1984:242, Hanschmann Θεσσαλικό Ημερολόγιο 26 (1994):10, Παπαγιαννάκης Τρικάλινά 16 (1996):228
5	Άγιος Αθανάσιος (Πουρνάριου)	Πουρνάρι			Φθιώτιδας	Μαγούλα στο χωριό Πουρνάρι, όπου η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου. Αναφέρεται ύπαρξη πηγής νερού στο συγκεκριμένο σημείο. Η πρώτη μνεία της θέσης έγινε από τον Αρβανιτόπουλο (1910)	ΝΕ	ΝΕ	Αρβανιτόπουλος ΠΑΕ 1910:199, Τσουκνίδας, 1994:121
6	Άγιος Αντρέας (Ματ' αράγκας)	Ματαράγκα	Ματαράγκα		Καρδίτσας	Θέση στο χωριό Ματαράγκα. Τα ακριβή γεωγραφικά της στοιχεία δεν προσδιορίζονται	ΥΕ	ΥΕ	Χατζηλαγγελάκης ΑΔ 43 (1988) χρονικά Β1:258

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΙΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

7	Άγιος Γεώργιος Δουοκού	Άγιος Γεώργιος Δουοκού			Φθιμένοας	Μαρούλια στο χωριό Άγιος Γεώργιος. Τα ακριβή γεωγραφικά της στοιχεία δεν προσδιορίζονται	NE	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη NE	Halstead, 1984.241
8	Άγιος Γεώργιος Φαρδάλων 1	Άγιος Γεώργιος		Χατζη-Αυδρ / Χατζη-Ουδρ / Χατζηαμύρι (HALLI' UMAR)	Ναβίτης	Μαρούλια στο χωριό Άγιος Γεώργιος. Τα ακριβή γεωγραφικά της στοιχεία δεν προσδιορίζονται	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Αρδανιτόπουλος ΠΑΕ 1910.198, Halstead, 1984.233, Τσουκνίδας, 1994.110-111
9	Άγιος Θεόδωρος / Άγιοι Θεόδωροι	Άγιος Θεόδωρος / Άγιοι Θεόδωροι		Καυιοί	Καρόθιος	Μαρούλια στο χωριό Άγιος Θεόδωρος. Τα ακριβή γεωγραφικά της στοιχεία δεν προσδιορίζονται	NE, YE	Προκαταμική (!), Αρχαιότερη, Μέση NE, YE	Θεοχάρης, 1967.75, Halstead, 1984.241
10	Άγιος Νικόλαος Τρικάλων	Άγιος Νικόλαος Τρικάλων			Τρικάλων	Θέση στο χωριό Άγιος Νικόλαος, Β των Τρικάλων	NE, ME, YE	NE, ME, YE	Feuer, 1983.210
11	Αγανθίδα	Αγανθίδα		Γιοκαρόμπα	Φθιμένοας	Επιμήκης μαρούλια στο χωριό Αγανθίδα. Τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της θέσης δεν προσδιορίζονται	NE, NE, ME, YE	Μέση, Νεότερη NE, NE, ME, YE	Αρδανιτόπουλος ΠΑΕ 1910.198-199, Τσουκνίδας, 1994.110-111
12	Αγιοκέρραο	Αγιοκέρραο			Καρόθιος	Θέση ανάμεσα στα χωριά Πετραυτό και Καρυά. Δ της Καρόθιος στην ορεινή πεδιάδα των Αγρόφων και στην ευρύτερη κοιλάδα του Αγκάθου ποταμού	ME	ME	Χατζηγεωργιάκης Νέσος Αγών 2003.7-8, Χατζηγεωργιάκης (προφορική ανακάλυψη στο 1ο ΑΕΘΑΤΕ), 2003
13	Αν-Αντητή ηνης (Σοφιδάας)	Σοφιδάα		Τσουκνίδα	Φθιμένοας	Μαρούλια μετόχου μετόχους στο χωριό Σοφιδάα	NE, NE, ME, YE	Μέση, Νεότερη NE, NE, ME, YE	Τσουκνίδας, 1994.110-11, 118

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

14	Αμύντια (Φίλιας)	Φίλια	Φίλια / Αρχαία Φίλια		Καρδίτσας	Γήλοφος στα Β του χωριού Φίλια και κοινά στην δεξιά όχθη του Σοφοδικού ποταμού	ΝΕ, ΥΕ	Αρχαιότερη, Μέση ΝΕ, ΥΕ III	Θεοτόκης ΑΔ 20 (1965) χρονικά Β2 312, Feuer, 1983:211, Γιάλλη-Πατισιέρη & Πατισιέρη- Γκαπαθίου Ανθρωπολογικά (1983):49-67, Halstead, 1984:242, Καταρχάς Γνώση & Γνώμη Ζ (1989) 380, Συριόπουλος, 1995:1074, 1451
15	Αμύντια (Μεγάλο Κεφαλόβρυσ ο ου)	Μεγάλο Κεφαλόβρυσ ο		Μέρισι	Τρικάλων	Μαγούλα 1.200μ. ΝΑ του οικισμού Μέγα Κεφαλόβρυσος και 9 χλμ. ΒΔ των Τρικάλων. Σήμερα καλυπνύεται με αποτέλεσμα να κινδυνεύει με ισοπέδωση	ΝΕ	Αρχαιότερη ΝΕ	Ζιάκας, 1992:284-287, Νημάς, 1998:153-168
16	Αμύντιος / Αμπελώνας	Αμύντιος / Αμπελώνας		Αλμάνιάρ / Αλμάνιστάρ	Καρδίτσας	Μαγούλα Ν του χωριού Αμπελώνας και ΝΔ του λεγόμενου "χωματόκαστρου του Αλμάνιάρ" του Τσούντα. Πρόκειται για τη θέση Νο 49 του Χ. Τσούντα και των W & Τ	ΝΕ	Αρχαιότερη, Μέση ΝΕ	Τσούντας, 1908:10, W & T, 1912:9, Halstead, 1984:233
17	Αμυνδαλές / Αμύντια (Αγίου Γεωργίου) Φαρσάλων	Άγιος Γεώργιος		Χατζή-Αμάρ / Χατζαμάρ / Χατζή-Ομάρ (Hajji ' Umar	Φθιώτιδας	Μεγάλη μαγούλα Ν του χωριού Άγιος Γεώργιος και ΝΔ των Φαρσάλων. Πρόκειται για τον οικισμό Νο 42 του καταλόγου του Χ. Τσούντα και των W & T	ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Μέση ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Τσούντας, 1908:9-10, W & T, 1912:9, Τσουκνίδας, 1994:110-111, 121
18	Ανάκληση- Μοναστήρια (Πλάτανου)	Πλάτανος			Τρικάλων	Θέση 1.500μ. Β του χωριού Πλάτανος και Ν της Οβάδας	ΝΕ	ΝΕ	Darmezin Τρικαλινά 11 (1991): 188
19	Ανωχώρι	Ανωχώρι	Μαγούλα Αμύντια		Λαρίσης	Γήλοφος στο χωριό Ανωχώρι 3 χλμ. ΒΔ των Φαρσάλων	ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη ΝΕ, ΠΕ II-III, ΜΕ, ΥΕ III	Feuer, 1983:211, Halstead, 1984:233
20	Αραπονήσι				Φθιώτιδας	Θέση Δ του λόφου Αραπονήσι, που δεσπόζει στο κέντρο της αποξηραμένης σήμερα λαιμής Ξυνιάδας	ΝΕ	ΝΕ	Σάμψων ΑΑΑ XIV (1981): 132

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΙΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

21	Αρβανίτες (Πουρναρίου)	Πουρναρί			Φθιώτιδας	Μαρούδα στο Β τριανές του λόφου Περιοτέρη, στη Δ είσοδο του χωριού Πουρναρί. Ανοξέεται τηγνή νερού στο σημείο αυτό. Τους πρόκειται για θέση, που πρώτος είχε μνημονεύσει ο Αρβανιτόπουλος (1910)	NE, TE, ME	NE, TE, ME	Αρβανιτόπουλος ΓΛΕ 1910:199, Τσοκνικίδης, 1994:121
22	Άρνη	Πύργος Κιέριου	Πιέριον ή Πιερών / Πύργος Ματαράγκα / Οληική Άρνη / αρχαίο Κιέριον		Καρδίτσας	Βραχάδης λόφος ΝΑ του χωριού Πύργος Κιέριου και 3χλμ. ΒΔ των Σοφάδων στο γήλογο, όπου κατά την αρχαική περίοδο δέσποζε η ακρόπολη της αρχαίας πόλης του Κιέριου	ME, YE	ME, YE III	Τσούντας, 1908:16-17, Feuer, 1983:211, Σιπρόπουλος, 1995:1072-1074, ΔΚΚΑΧ&ΜΕ, 1998:153, "ακρόπολη Κιέριου" φυλάδιο υπηρείου πολιτισμού & ΙΓ ΕΠΚΑ
23	Άρνη-Μακρίδ Μανουάλεικ (87)	Πύργος Κιέριου	Πιέριον ή Πιερών / Πύργος Ματαράγκα / Οληική Άρνη / αρχαίο Κιέριον		Καρδίτσας	Χαμνός τραπεζοειδής γήλοφος στους ΝΑ πρόποδες της ακρόπολης της άρνης, Κιέριου, 3χλμ. ΒΔ των Σοφάδων και 13 χλμ. Α της Καρδίτσας. Η θέση οφείται Α από τον Σοφάδικο και Δ από τον Ορφέα. Πρόκειται για τη Νο 95 των W & T	NE, TE, ME, YE	NE, TE II-III, ME, YE III	Τσούντας, 1908:16-17, W & T, 1912:11, French, 1968:fig.81, Feuer, 1983:211 Καταρχάς ΓΝΩΣΗ & ΓΝΩΜΗ Ζ (1989):380, ΔΚΚΑΧ&ΜΕ, 1998:153, "ακρόπολη Κιέριου" φυλάδιο υπηρείου πολιτισμού & ΙΓ ΕΠΚΑ
24	Ασπιοχώρι	Ασπιοχώρι		Μπαλαμπά	Καρδίτσας	Γήλοφος στο χωριό Ασπιοχώρι. Τα ακαβή γεωγραφικά στο χείμα της θέσης δεν προσδιορίζονται	NE	Μεση NE	Hakstead, 1994:240
25	Ασπιοτά	Ασπιοτά		Μπουλι	Καρδίτσας	Θέση στο χωριό Ασπιοτά. Οι ακριβείς γεωγραφικές συντεταγμένες της θέσης δεν διευκρινίζονται	YE	YE	Γριβέλλας, Καραμούλης, Μαυροπούλος Εγχειρίδιο Τοπικής Ιστορίας, 1997:68
26	Βαθύδεμα (Πουρναρίου)	Πουρναρί			Φθιώτιδας	Χαμνός εξέδρα, σήμα καταστροφισμένο από τη σιδηροδρομική γραμμή, 1χλμ Β του χωριού Πουρναρί και δίπλα στην παλιά εθνική οδό Λαμία-Αθήνας. Έχει έκταση 12.739τ. μ και μέγιστο υψόμετρο 162.50μ.	NE	Μεση, Νεότερη NE	Δημάκη, 1994:93

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

27	Βαρδαλή	Βαρδαλή	Βαρδαλή	Φθιώπιδας	Μαγούλα στο χωριό Βαρδαλή σε απροσδιόριστη από τους ερευνητές θέση	ΓΠΕ	ΠΕ III	French, 1988 fig. 81
28	Βαρδαλή 1 / Κοιμημένο Τζαμί (εικ 88, 89)	Βαρδαλή	Βαρδαλή	Φθιώπιδας	Μαγούλα μεγάλου μεγέθους 2,5χλμ. ΝΑ του Νέου Μοναστηρίου, 2 χλμ. ΒΔ του χωριού Βαρδαλή. Εφάπτεται στον κεντρικό δρόμο Φαρασίων-Δομοκού. Βρίσκεται 500μ. από τη μαγούλα Κουτρούλου. Έχει έκταση 34.748,50τ.μ και μέγιστο υψόμετρο 139,01μ. Ίσως πρόκειται για τον οικισμό 43 του καταλόγου του Χ. Τσούντα	ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη ΝΕ, ΠΕ II, ΜΕ, ΥΕ III	Τσούντας, 1908:9-10, Αρβανιτόπουλος ΠΑΕ 1910:198, W & T, 1912:9, Δακρυώνια ΑΔ 34 μέρος Β1 χρονικά (1979):191, Halstead, 1984:233, Δημάκη, 1994:92-93, Τσουκνίδας, 1994:110-111, 118, 121
29	Βαρδαλή 2 (κατά Halstead)	Βαρδαλή	Βαρδαλή	Φθιώπιδας	Γήλοφος στο χωριό Βαρδαλή. Οι ακρίβεις γεωγραφικές συντεταγμένες της θέσης δεν προσδιορίζονται	ΝΕ, ΜΕ	Νεότερη ΝΕ, ΜΕ	Halstead, 1984:236
30	Βαρδαλή 2 (κατά Τσουκνίδα)	Βαρδαλή	Βαρδαλή	Φθιώπιδας	Μαγούλα μικρού μεγέθους στο χωριό Βαρδαλή. Οι ακρίβεις γεωγραφικές συντεταγμένες της θέσης δεν προσδιορίζονται	ΥΕ	ΥΕ	Τσουκνίδας, 1994:110-111
31	Βαρδαλή 3 (κατά Halstead)	Βαρδαλή	Βαρδαλή	Φθιώπιδας	Γήλοφος στο χωριό Βαρδαλή. Οι ακρίβεις γεωγραφικές συντεταγμένες της θέσης δεν προσδιορίζονται	ΝΕ	Αρχαιότερη, Μέση ΝΕ	Halstead, 1984:241
32	Βαρδαλή 4 (κατά Τσουκνίδα)	Βαρδαλή	Βαρδαλή	Φθιώπιδας	Ανεπαίσθητη εδαφική έξαρση στο χωριό Βαρδαλή. Οι ακρίβεις γεωγραφικές συντεταγμένες της θέσης δεν προσδιορίζονται	ΝΕ	Αρχαιότερη, Μέση ΝΕ	Τσουκνίδας, 1994:110-112

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

33	Βαρκά / Παροχθένου Κιέριου	Πύργος Κιέριου	Πέριον ή Πέρον / Πύργος Ματαρβήκτα / Ομηρικὴ Ακρὴ / αρχαίο Κιέριον		Καρόστρας	Μαρούδα (220x220μ., υπ. 5μ.) 3χλμ. Α του χωριού Πύργος Κιέριου στη βέβη οχθὴ του ποταμού Σοφοδίνικου, σε τομὸς βελιά, που εἶναι γνωστὴ μετὰ τοτρωνύμιο Βαρκά. Τοὺς πρόκειται γὰρ τὴ θέσιν 52 του Χ. Τρούλιντα καὶ τῶν W & T	NE	Αρχαίωμα, Μέση, Νεώτερη NE	Τρούλιντας, 1908:10. W & T, 1912:9, Halstead, 1984:234, Νικολάδου, Πορτηρίη, Σκαρβότ Σοφοδέες (1994):14
34	Βασιλῆς	Βασιλῆς	Βασιλῆς / Βασιλ		Λαρίσης	Γήλοφος Δ του χωριού Βασιλῆ, 4,5 χλμ. Β τῶν Φαροδίων. Εἶναι ἡ θέσιν 85 τῶν W & T	NE, ΠΕ, ΜΕ, YE	Αρχαίωμα, Μέση, Νεώτερη NE, ΠΕ, ΜΕ, YE	W & T 1912:11, Feuer, 1983:211, Halstead, 1984:235, Galis & Orphanides, 1996:70, 129
35	Βασιλιδόρισμα				Λαρίσης	Σπήλιον Α τῆς Γιδέρας	ΠΠ/ΚΗ	Ανπροδόμοσιον	Τρούκνιδας, 1994:109, 122
36	Βέλεσ(σ)ιώτε ς 1 (κατὰ Τρούκνιδας)	Βέλεσ(σ)ιώτ ες			Φθιώτιδας	Γήλοφος στο χωριό Βέλεσιώτες, 1α ακρίβη γεωγραφικά στοιχεῖα του οποίου δεν προσδιορίζονται	NE, ΠΕ, ΜΕ ME	Μέση NE, ΠΕ, ME	Τρούκνιδας, 1994:110-111
37	Βέλεσ(σ)ιώτε ς 4 (κατὰ Τρούκνιδας)	Βέλεσ(σ)ιώτε ς			Φθιώτιδας	Γήλοφος στο χωριό Βέλεσιώτες, 1α ακρίβη γεωγραφικά στοιχεῖα του οποίου δεν προσδιορίζονται	NE, ΠΕ, ΜΕ ME	Μέση, Νεώτερη NE, ΠΕ, ME	Τρούκνιδας, 1994:110-111
38	Βιάδα (Παλαμά)	Παλαμάς			Καρόστρας	Μαρούδα στη θέση Βιάδα Παλαμά. Σήμερα εἶναι οχεδὸν κατεσπαμμένη	NE	NE	Νικολάδου & Φιλαρίτης, Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1999):360

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

39	Βούαινα	Βούαινα		Χαμπασλάρ	Λαρίσης	Θέση 1 χλμ ΒΑ του χωριού Βούαινα, στο ΒΑ άκρο του νομού Καρδίτσας και στα όρια του νομού με τη Λάρισα	ΥΕ	ΥΕ II, III	Feuer, 1983:210, Συριόπουλος, 1995:842,1450
40	Βρύση Πλατάνια / Μαγούλα Νιουλβατών (Βασιλικών)			Μπέη-Μπουνάρ	Λαρίσης	Μαγούλα 1.5 χλμ Β του χωριού Βρύση και 5.5 χλμ ΝΔ των Φαρσάλων	ΝΕ, ΜΕ, ΥΕ	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη ΝΕ, ΜΕ, ΥΕ III	W & T, 1912:9, Feuer, 1983:211, Halstead, 1984:240, Συριόπουλος, 1995:888
41	Γεφύρια (κατά W&T)	Γεφύρια		Σιμκλι / Κουμπρετζή ή Κοπρετζή	Καρδίτσας	Γήλοφος Ν του χωριού Γεφύρια. Πρόκειται για τη θέση Νο 90 των W & T	ΠΡΙ/ΚΗ	Απροσδιόριστη	W & T, 1912:11
42	Γεφύρια 1	Γεφύρια		Σιμκλι / Κουμπρετζή ή Κοπρετζή	Καρδίτσας	Γήλοφος στο χωριό Γεφύρια. Τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της θέσης δεν προσδιορίζονται	ΝΕ	Αρχαιότερη, Μέση ΝΕ	Halstead, 1984:240
43	Γεφύρια 2	Γεφύρια		Σιμκλι / Κουμπρετζή ή Κοπρετζή	Καρδίτσας	Γήλοφος στο χωριό Γεφύρια. Τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της θέσης δεν προσδιορίζονται	ΝΕ	Μέση, Νεότερη ΝΕ	Halstead, 1984:240
44	Γεφύρια 3	Γεφύρια		Σιμκλι / Κουμπρετζή ή Κοπρετζή	Καρδίτσας	Γήλοφος στο χωριό Γεφύρια. Τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της θέσης δεν προσδιορίζονται	ΝΕ	Νεότερη ΝΕ	Halstead, 1984:240
45	Γεφύρια 4	Γεφύρια		Σιμκλι / Κουμπρετζή ή Κοπρετζή	Καρδίτσας	Μαγούλα 3χλμ Δ από το χωριό Σταυρός, Β του χωριού Γεφύρια και 8.5 χλμ Α των Σοφάδων. Βρίσκεται μεταξύ της Τζάνη-Μαγούλας και του χωριού Σταυρός, κοντά στον Φαρσάλωτη ποταμό και Β της σιδηροδρομικής γραμμής. Πρόκειται για τη θέση Νο 97 των W & T	ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ III	W & T, 1912:11, Feuer, 1983:211, Halstead, 1984:235, Καταρχάς Γνώση & Γνώμη 2 (1989):380

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΙΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

46	Γήλοφος Ζωοδόχου Πηγής (Εμπητόου)	Ερημίται	Ερημίται		Καρόδιστος	Γήλοφος στο χωριό Ερημίται και ΒΔ της Καρόδιστος	ΠΠ/ΚΗ	Απποδόσειον	ΔΚΚΑΧ&ΜΕ, 1998:43
47	Γέκεα (Αχιλλείων Φαροδάων)	Αχιλλείο		Κακέρτζ	Λαρίσις	Χαμηλή έξαρση 5χλμ. ΝΑ των Φαροδάων, στη θέση "Γέκεα" και έξω από το χωριό Αχιλλείο	ΝΕ, ΥΕ	Προκεραμική (.), Αρχαϊότητα, Μέση, Νεότερη ΝΕ, ΥΕ ΙΙΙ	Θεοχόδης Θεσσαλικά Δ (1961-1962):71, Θεοχόδης, 1973:347, Θεοχόδης ΑΔ 29 μέρος Β1 (1973-1974):576, Θεοχόδης ΑΔ 29 μέρος Β2 Χρονικά (1973-1974):567, Feuer, 1983:211, Hastead, 1984:241, ΔΚΚΑΧ&ΜΕ, 1998:43, Eister, 1994:168-178, Petrá, 2001:70-71, 174-196.
48	Γκιάη (Βρισηίων)	Βρύσια		Μπέη-Μπουνάρ	Λαρίσις	Μαγούλα στο χωριό Βρύσια. Τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της θέσης δεν προσδιορίζονται	ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Αρσενιόπουλος ΓΙΔΕ 1910:198, Τσουκνίδας, 1994:110-111
49	Γκιάη (Φυλλίου) 1	Φυλλίων / Φυλλίος		Σταυραή / Σταυπιτανή	Καρόδιστος	Υψηλή μαγούλα στο χωριό Ηλιάς, Ν του Φυλλήϊου όρους	ΝΕ	ΝΕ	Hastead, 1984:241, Decourt Θεσσαλικά Ημερολόγιο 28 (1995):3-4
50	Γκιάη (Φυλλίου) 2	Φυλλίων / Φυλλίος		Σταυραή / Σταυπιτανή	Καρόδιστος	Στενόλα 3 νησάκων στο χωριό Ηλιάς, στους Ν πρόποδες του Φυλλήϊου όρους	ΝΕ	ΝΕ	Decourt Θεσσαλικά Ημερολόγιο 28 (1995):3-4
51	Γκιάη (Φυλλίου) 3 (Ε)	Φυλλίων / Φυλλίος		Σταυραή / Σταυπιτανή	Καρόδιστος	Μαγούλα 4 χλμ. Α του χωριού Φυλλίος στους Β πρόποδες του όρους Δογανιτή	ΥΕ	ΥΕ ΙΙΙ	Feuer, 1983:211, Καταρχαίος Γνώση & Γνώση Ζ (1989):380
52	Γκιάη (Φυλλίου) 3 (Ν)	Φυλλίων / Φυλλίος		Σταυραή / Σταυπιτανή	Καρόδιστος	Θέση 4 χλμ. Α του χωριού Φυλλίος στους Β πρόποδες του όρους Δογανιτή	ΥΕ	ΥΕ ΙΙΙ	Feuer, 1983:211, Καταρχαίος Γνώση & Γνώση Ζ (1989):380

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

53	Γραμματικό 2	Γραμματικό	Ουζούν Καραλάρ	Καρδίτσας	Μαγούλα μικρού μεγέθους στο χωριό Γραμματικό. Τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της θέσης είναι απροσδιόριστα	ΥΕ	ΥΕ	Τσουκνίδας, 1994:110-111
54	Γριζάνο	Γριζάνο		Τρικάλων	Θέση στο χωριό Γριζάνο. Άγνωστη παραμένει η ακριβής γεωγραφική τοποθεσία και οι γεωγραφικές συντεταγμένες της θέσης	NE	Μέση NE	Gallis & Orphanidis, 1996:278, 303, Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000:181, Γαλλής, 2003 (προφορική ανακοίνωση στο 1ο ΑΕΘ&ΣΕ)
55	Γυναικόκαστρο	Αρχαία Πρόερνα		Φθιώτιδας	Μαγούλα επάνω σε λόφο 2.5 χλμ. ΒΑ του χωριού Νέο Μοναστήρι και Ν της Φαρσάλου. Πρόκειται για τη θέση Νο 104 των W & T	NE, ME, YE	NE, ME, YE III	Τσουντας, 1908:18, Αρβανιτόπουλος ΠΑΕ 1910:198, W & T, 1912:11, Feuer, 1983:211, Halstead, 1984:236, Τσουκνίδας, 1994:110-111
56	Δασόλοφος 1	Δασόλοφος	Ορμάν Μαγούλα-Μπεκήδες	Λαρίσης	Γήλοφος στο χωριό Δασόλοφος. Τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της θέσης παραμένουν απροσδιόριστα	NE, ΠΕ	Μέση NE, ΠΕ I	French, 1968:FIG 71, Halstead, 1984:240, Γαλλής, 1992:218, Gallis & Orphanidis, 1996:124, 363
57	Δενδράκι	Δενδράκι	Πασά / Πασά Μαγούλα (pasha)	Λαρίσης	Μαγούλα στο χωριό Δενδράκι αμέσως προς Β της Αθήνης γέφυρας πάνω από τον Εμιτά και σε απόσταση 4.5 χλμ. Β των Φαρσάλων. Πρόκειται για τη θέση 84 των W & T	ΠΕ, ΜΕ, YE	ΠΕ, ME, YE III	W & T, 1912:10, Feuer, 1983:211, Halstead, 1984:235
58	Διπτόταμον / Διπτόταμος	Διπτόταμον / Διπτόταμος	Λέστε(ι)νο	Τρικάλων	Υπερυψωμένος γήλοφος Α του χωριού Διπτόταμος και 5χμ. Δ των Τρικάλων. Βρίσκεται μεταξύ δύο ποταμών	NE	Αρχαιότερη, Νεότερη NE	Εξοχάρης ΠΑΕ 1958:73, ΑΔ 16 (1960) χρονικά:171, Halstead, 1984:242, Ζάκας, 1992:297
59	Δομοκός	Δομοκός		Φθιώτιδας	Θέση στο Δομοκό. Παραμένει άγνωστη η ακριβής τοποθεσία και οι γεωγραφικές συντεταγμένες της θέσης	NE	NE	Gallis & Orphanidis, 1994:156, 160, Gallis & Orphanidis, 1995: 69, 75, 144, 317

Α.1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΘΙΣΤΟΠΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

60	Εικόνα Μπράδα (Περίπτωση)	Περίοπο	Αρχαίο Πεάνω ή Πέμνα		Τρικάλων	Μαγούλα 15χλμ. Α των Τρικάλων στην αγορική περιοχή του Περίοπου. Στο σημείο αυτό ανέβλυν οι πηγές που αγνάναν πηλότερα το έτος της "βούλας". Σήμερα είναι ισοπεδωμένη από τη συνεχή άρση	NE	Αρχαίοτερον, Μέση NE	Ζιάρας, 1892:36, 292, 293
61	Ελληνικό 1 / Μπεινιάρ	Ελληνικό		Μπεινιάρ / Βεκμεκ	Λαρίσης	Τήνος στο χωριό Ελληνικό, όπου σημερα δεσπόζει εκκλησία. Προκειται για τη θέση Νο 89 των W & T	NE	Νεότερη NE	W & T, 1912:11, Hastead, 1984:235
62	Ελληνικό 2	Ελληνικό		Μπεινιάρ / Βεκμεκ	Λαρίσης	Μαγούλα στο χωριό Ελληνικό. Αποδορίσια παραμένουν τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της θέσης	NE	Μέση, Νεότερη NE	Hastead, 1984:240
63	Ελληνικό- Ακρόπολη Κρούρι	Ελληνικό		Μπεινιάρ / Βεκμεκ	Λαρίσης	Θέση στο χωριό Ελληνικό και ΒΑ του χωριού Πανυέρι	YE	YE III	Feuer, 1883:211, Hastead, 1984:241, Zupitoulas, 1996:1072, 1450
64	Ελληνικό- Μαγούλα Κρούρι	Ελληνικό		Μπεινιάρ / Βεκμεκ	Λαρίσης	Τήνος στο χωριό Ελληνικό και ΒΑ του χωριού Πανυέρι	ME, YE	ME, YE III	Feuer, 1883:211, Hastead, 1984:241, Hanschmann Θεσσαλικά Ημερολόγιο 27 (1995), 18, Zupitoulas, 1985:969, 1450
65	Εξάοπος	Εξάοπος			Τρικάλων	Θέση Ν-ΝΑ του χωριού Εξάοπος και 12χλμ. Δ των Τρικάλων και στους πρότοδες του Κόζακα	YE	YE	Νημάς, 1998:153-168
66	Εξάοπος / Κωσταράκι d	Εξάοπος			Τρικάλων	Θέση 200μ. Ν-ΝΑ του χωριού Εξάοπος και 12χλμ. Δ των Τρικάλων και στους πρότοδες του Κόζακα	YE	YE III	Θεοφάνης & Χουρμούδης, ΑΔ 23 (1968) Χρονιά 263-265, Hastead, 1984:243, Feuer, 1983:210, Παπαγιαννίδης, Τρικάλων 16 (1996):227, Νημάς, 1998:155-167

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

67	Ερέτρια	Ερέτρια	Τσαγγλ/ Τσαγκλ	Καραμών Τσαρ μαγούλα	Λαρίσις	Μαγούλα μεγάλου μεγέθους (200x200μ.) 3χλμ. Β-ΒΔ του χωριού Ερέτρια κοντά στη σιδηροδρομική γραμμή Βόλου- Φαρσάλων. Βρίσκεται κοντά στον Ενπύτα και 1.5 χλμ. ΒΑ του χωριού Βασιλικά Φαρσάλων. Στους πρόποδες του βουνού υπάρχει πηγή	ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη, Τελική ΝΕ, ΠΕ Ι, ΙΙ, ΜΕ, ΥΕ ΙΙΙ	Τσούντας, 1908-9, W & T, 1912:86-130, Θεοχάρης, 1973:349, Feuer, 1983:211, Halstead, 1984:233, Γαλλής, 1992:218, Συριόπουλος, 1995:898
68	Ευυδριο	Ευυδριο		Γουσιγουνάρι	Λαρίσις	Γήλοφος Ν της σιδηροδρομικής γραμμής Φαρσάλων-Σοφάδων. Είναι η θέση 86 των W & T	ΠΡ/ΚΗ	Απροσδιόριστη	W & T, 1912:11, Halstead, 1984:235
69	Ζευγαρολίβα δο (Γόμφων)	Γόμφοι	Ραφίστα / Αρχαίοι Γόμφοι		Τρικάλων	Θέση στο χωριό Γόμφοι, η ακριβής γεωγραφική τοποθεσία της οποίας παραμένει άγνωστη	ΝΕ	Αρχαιότερη, Μέση ΝΕ	Ζιάκας, 1992:36
70	Ηλιάς	Ηλιάς	Ηλιάς		Καρδίτσας	Θέση στο χωριό Ηλιάς. Τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία δεν προσδιορίζονται	ΝΕ	Αρχαιότερη ΝΕ	Gallis & Orphanidis, 1994:157, 160, Gallis & Orphanidis, 1996:157
71	Θαυμακός / Θαυμακό	Θαυμακός / Θαυμακό	Σκάρμιστα		Φθιώτιδας	Μαγούλα μικρών διαστάσεων στο χωριό Θαυμακός. Τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία δεν προσδιορίζονται	ΝΕ	Μέση, Νεότερη ΝΕ	Συριόπουλος ΑΔ 26 (1971) μέρος Β1:237, Τσουκνίδας, 1994:110-111, Gallis & Orphanidis, 1998:108, 271, 311, 380
72	Θέση 102 των W & T				Φθιώτιδας	Γήλοφος στα αριστερά της σιδηροδρομικής γραμμής Δομοκού- Λαρίσας και ΒΑ των μύλων Δομοκού. Η παραπάνω θέση δεν κατέστη εφικτό να ταυτιστεί και για το λόγο αυτό την αναφέρουμε με τον αριθμό καταλόγου της	ΠΡ/ΚΗ	Απροσδιόριστη	W & T, 1912:11, Τσουκνίδας, 1994:121

Α.1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

73	Θέση 44 του Τρούντα			Ασπίτης	Γρήγορος, στα άριστερά του Εωπτά και Β της Φαρσάλου. Η παραπάνω θέση δεν κατέστη εφικτό να ταυλιστεί και για το λόγο αυτό την αναφέραμε με τον αριθμό καταλόγου της	NE	Μέση NE	Τρούντας, 1908:9-10
74	Θέση 57 του Τρούντα-W & T			Καρδίτσας	Μαγούλα στην επιγραφική οδό Καρδίτσας-Αδριας, ωστόσο τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της θέσης παραμένουν αβυσσώδη. Η παραπάνω θέση δεν κατέστη εφικτό να ταυλιστεί και για το λόγο αυτό την αναφέραμε με τον αριθμό καταλόγου της	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Τρούντας, 1908:10, W & T, 1912:10
75	Ιβώνη	Ιβώνη / Πύργος Ιβώνης / Φανάρι	Ιβώνη / Πύργος Ιβώνης / Φανάρι/ μνημειακή Ιβώνη	Καρδίτσας	Θέση στο χώρο Ιβώνη. Πρόκειται για την οχυρική Ιβώνη. Τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία δεν προσδιορίζονται	YE	YE	Θεοτόκης ΠΑΕ 1958:78
76	Πύργου Πηνόβη (Δομοκού)	Δομοκός		Φθιώτιδας	Υψηλή μαγούλα 1χλμ. Β του οδικόδρομου στο δρόμο Δομοκού. Έχει έκταση 22.3261 μ. και μέγιστο υψόμετρο 165μ. Σήμερα ο χώρος καλλιεργείται	NE, ΠΕ	Μέση, Νεότερη NE, ΠΕ	Δημόκη, 1994:93
77	Ιτέα	Ιτέα	Κοιστερί / Κουιστερί	Καρδίτσας	Μαγούλα στο χώρο Ιτέα, τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της οποίας δεν προσδιορίζονται	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Habstead, 1984:241, Toulfexis, 1994:164
78	Καρδίτσα (ανατολικά)	Καρδίτσα	Καρδίτσα	Καρδίτσας	Μαγούλα στα Α της Καρδίτσας. Παραπάνω γεωγραφικές πληροφορίες δεν αναφέρονται	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Habstead, 1984:234
79	Καρδίτσα (δυτικά)	Καρδίτσα	Καρδίτσα	Καρδίτσας	Μαγούλα στα Δ της Καρδίτσας. Παραπάνω γεωγραφικές πληροφορίες δεν αναφέρονται	NE, ΠΕ, ΜΕ, YE	NE, ΠΕ I-III, ΜΕ, YE	French, 1968:fig 7.1, 7.5, 8.1, Hanschmann Θεσσαλικά Ημερολόγιο 26 (1994):15, Συρίτσης, 1995:1451

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

80	Κάστρο (Συκεώνος)	Συκιές / Συκεών		Μουσάλάρ ή Μισαλάρ ή Μεσαλάρ	Καρδίτσας	Θέση στο χωριό Συκεών, στα Α όρια του νόμου Καρδίτσας και στα ριζά των προβούνων του Τριάντου άρου	ΜΕ	ΜΕ	Χατζηγιαννέλακης Νέος Αγών, 2003:7-8, Χατζηγιαννέλακης, 2003 (προφορική αναπόκρυψη στο 1ο ΑΕΘ&ΣΕ)
81	Κάτω Δομικό				αβιώπιδας	Γήλοφος στην περιοχή του Δομικού. Περαπτέρω γεωγραφικά στοιχεία δεν δίνονται	NE	Μέση ΝΕ	Halstead, 1984:235
82	Κατωχώρι	Κατωχώρι		Τοισματί / Τοισματί (zheshime=σ υντριβάνι)	Λαρίσης	Σύνολο 2 γηλόφων Ν του χωριού Κατωχώρι και κοντά στον Απιδανό ποταμό	NE	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη NE	Τσιούνιας, 1908-9, W & T, 1912-9, Halstead, 1984:240
83	Κεραμίδι / Κεραμίδιον	Κεραμίδι			Τρικόλων	Θέση στο χωριό Κεραμίδι. Περαπτέρω γεωγραφικά στοιχεία δεν δίνονται	NE	NE	Gallis & Orphanidis, 1996:268, 384
84	Κεφαλόβρυσα ο	Κεφαλόβρυσα ο			Τρικόλων	Μαγούλα στο χωριό Κεφαλόβρυσα. Περαπτέρω γεωγραφικά στοιχεία δεν δίνονται	NE, ΠΕ	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη NE, ΠΕ I	French, 1968 fig 71, Halstead, 1984:243
85	Κλοκωτός / Κλοκωτός	Κλοκωτός / Κλοκωτός	Κλοκωτός / Κλοκωτός / Αρχαίο Λιμναίο		Τρικόλων	Θέση πίσω από μια λοφοσειρά, που καταλήγει στο χωριό Κλοκωτός, 25χλμ. Α των Τρικόλων. Δίπλα στον οικισμό υπήρχε ένα πηγαίο κεφαλάρι και σε κοντινή απόσταση ρέει ο Γηνεός	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Ζιάκας, 1992:294-297
86	Κοκκίνα	Κοκκίνα		Μουσταφακλ ή	Μαγνησίας	Γήλοφος στο χωριό Κοκκίνα, στις ΒΑ εσχατιές της δυτικής Θεσσαλικής πεδιάδας. Τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της θέσης δεν προσδιορίζονται	ΠΡ/ ΚΗ	Απροσδιόριστη	Halstead, 1984:243

Α.1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΘΙΣΤΟΠΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

87	Κεντρική Μπαρβέτα (Νέου Μοναστηρίου)	Νέο Μοναστήρι		Μενκιάβη / Менκιάβη	Φθιώτιδας	Μαγούλα μικρού μεγέθους στο χωριό Νέο ΝΕ, ΥΕ Μοναστήρι	Μέση, νεότερη ΝΕ, ΥΕ	Αρχειοτόμος ΠΔΕ 1910, 198, Τσοκνίδας, 1894:110-111, 118
88	Κουρπούλου Μαγούλα (Βαρβάλη) (εικ. 112)	Βαρβάλη	Βαρβάλη		Φθιώτιδας	Ψηλή μαγούλα στο χωριό Βαρβάλη και Ζάχη. Να από το Νέο μοναστήρι. Το Δ τμήμα της μαγούλας είναι κατεστραμμένο από τη συνεχή όρση. Έχει έκταση 14.247,50μ. και μέγιστο υψόμετρο 130,90μ.	ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ Αρχειότερη, Μέση, νεότερη ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ	W & T, 1912:11, Δηλιακή, 1594:91-92, Τσοκνίδας, 1994:110-112, 120
89	Κούφια Ράχη (Γεωργικού)	Γεωργικό		Τορτούρα ή Τσοβούρα	Καρδίτσας	Θέση επί του λόφου Κούφια Ράχη, περίπου 700μ. ΝΔ του χωριού Γεωργικό και 5χλμ. ΝΔ της Καρδίτσας	ΥΕ ΥΕ III	Θεοχάρης ΑΔ 16 (1960) Χρονικά:171, Fauer, 1983:210, Halsead, 1984:243, Συρόπουλος, 1895:782,1451
90	Κιμμένη (εικ. 115)	Κιμμένη / Κιμμένα	Αραπίτσα		Καρδίτσας	Θέση στο χωριό Κιμμένη Καρδίτσας σε απομονωμένη τοποθεσία	ΥΕ ΥΕ	Γριβέλας, Καραμούλης, Μαγνούνος Εγχειρίδιο Τομικής Ιστορίας, 1997:57, ΔΚΚΑ&ΜΕ, 1998:85
91	Κυμένη	Κυμένη		Μπακαλάς / Bakalar (=τοκούρι)	Καρδίτσας	Γήλοφος Ν του χωριού Κυμένη. Πρόκειται για τη θέση Νο 48 του καταλόγου του Χ. Τσούβρα και των W & T	ΝΕ Αρχειότερη, Μέση, νεότερη ΝΕ	Τσούβρας, 1908:10, W & T, 1912:9, Halsead, 1984:233
92	Μαγούλα (Τρικιδών)	Τρίκαλα	Τρίκαλη ή Τρίκα ή Τρίκα		Τρικιδών	Γήλοφος 400μ. Ν του χωριού Αιπτιάμων Τρικιδών	ΝΕ Νεότερη ΝΕ	Θεοχάρης Θεσσαλικά Α (1958):39
93	Μαγούλα Αγίας Παρκευτής (Haid)	Ηλιδας	Ηλιδας		Καρδίτσας	Μαγούλα στο χωριό Ηλιδας. Τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της οποίας δεν προσδιορίζονται	ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ Αρχειότερη, Μέση ΝΕ, ΠΕ II, ΜΕ	Halsead, 1984:240, Νικολάου ΑΔ 49 (1994) Χρονικά Β2:334

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

94	Μαγούλα Αγίας Τριάδας / Προαστίου	Αγία Τριάδα / Προάστιο		Μορλοβον / Παραπράστια η ή Παραπράστια να	Καρδίτσας	Γήλοφος Β της Καρδίτσας μεταξύ των χωριών Αγία Τριάδα και Προάστιο. Πρόκειται για τη θέση 58 του καταλόγου του Χ. Τσούντας και των W & T	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Τσούντας, 1908:10, W & T, 1912:10
95	Μαγούλα Αγίου Αθανασίου / Χανιάκι-Μαγούλα / Λόφος Χανιακλή (Παλαμιά)(εικ. 116)	Παλαμιάς	Παλαμιάς		Καρδίτσας	Ψηλή μαγούλα μέσα στην πόλη του Παλαμιά, σε απροσδιόριστη γεωγραφικά τοποθεσία	NE, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Νεότερη NE, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Νικολάου ΑΔ.49 (1994) χρονικά Β2-333, Νικολάου & Φιρφίρης Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμιά (1999):340, 366
96	Μαγούλα Αγίου Γεωργίου Φαρσάλων 2	Άγιος Γεωργιος	Αγία Αμυρά	Χατζη-Αμύρ / Χατζη-Ομάρ / Χατζηαμυρά (hajji 'umar)	Λαρίσης	Γήλοφος 1.5 χλμ. ΝΔ του χωριού Αγίου Γεωργίου. Η ακριβής γεωγραφική τοποθεσία της θέσης δεν αναφέρεται	NE, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Νεότερη NE, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ III	Feuer, 1983:211, Τσουκνίδας, 1994:110-111, Συριοπούλας, 1995:898
97	Μαγούλα Αγίου Γεωργίου/ Μαγούλα Βάλτος (Σοφάδων)	Σοφάδες	Σοφάδες	βοφφα (=πάγκος, θρανίο)	Καρδίτσας	Μαγούλα (190x150μ., υψ.:3μ.) Ν του Πύργου Κιέρλου και 4χλμ. Δ των Σοφάδων στην περιοχή, που είναι γνωστή με το τοπωνύμιο Άγιος Γεωργιος. Απέχει 150μ. από τη δεξιά όχθη του ποταμού Βάλτος. Πρόκειται για τον οικισμό Νο 53 του καταλόγου του Χ. Τσούντας και των W & T	NE, EX	Αρχαιότερη, Μέση NE, EX	Τσούντας, 1908:10, W & T, 1912:9, Καταραχιάς Σοφάδες (1994):25, Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιά Σοφάδες (1994):14
98	Μαγούλα Αλιμπάνη ή Αλιμπάτι (Σοφάδων)	Σοφάδες	Σοφάδες	βοφφα (=πάγκος, θρανίο)	Καρδίτσας	Μαγούλα (210x270μ., υψ.:7μ.) 4χλμ. Β του χωριού Καππαδόκειο και ΒΔ της μαγούλας Καρά και 4χλμ.. Στο ΒΔ άκρο της υπάρχει ρέμα	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	W & T, 1912:9, Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιά Σοφάδες (1994):13
99	Μαγούλα Αμραντίος / Κλαδιάρες (Σοφάδων)	Σοφάδες	Σοφάδες	βοφφα (=πάγκος, θρανίο)	Καρδίτσας	Μαγούλα (140x180μ., υψ.:7μ.) 1χλμ. ΝΔ των Σοφάδων σε απόσταση 1χλμ. Δ του ποταμού Ονοχώνου. Πρόκειται για τον οικισμό Νο 55 του καταλόγου του Χ. Τσούντας και των W & T	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Τσούντας, 1908:10, W & T, 1912:9, Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιά Σοφάδες (1994):14

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΙΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

100	Μαγούλα Αναγνωστότη οίκου (Σοφάδων)	Σοφάδες	Σοφάδες	soffa (=πένγκος, θρανίο)	Καρόθισος	Μαγούλα στο κέντρο της πόλης των Σοφάδων, κοντά στο γυμνάσιο και σε απόσταση 100μ. από τον Ονομάσιο ποταμό. Σήμερα είναι σχεδόν ισοπεδωμένη	NE	NE	Καραπαράς Σοφάδες (1994):25
101	Μαγούλα Αδωνίτη (Σοφάδων)	Σοφάδες	Σοφάδες	soffa (=πένγκος, θρανίο)	Καρόθισος	Μαγούλα 1χλμ. Α.ΒΑ των Σοφάδων, στη δεξιά πλευρά του δρόμου Σοφάδων- Κυψέλης, στα Α έπεε ο ποταμός Ξερότοπος, που έχει στερέψει. Είναι ο οικισμός Νο 46 του καταλόγου του Χ. Τσούνας	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Τσούνας, 1908:10, W & T, 1912:9, Καραπαράς Σοφάδες (1994):24
102	Μαγούλα Βακούρια / Μαγούλες (Αορίτισος)	Αορίτισα		Μπουλι	Καρόθισος	Τηλοπος (170x300μ., υπ. 7μ.) στα ΒΔ του χωριού Αορίτισα στη θέση Βακούρια ή Μαγούλες κοντά στον ποταμό Χιούρη	NE	Μέση, Νεότερη NE	Νικολάου, Ποντήρη, Σκοπεδά Σοφάδες (1994):14- 15, Gallis & Orphanidis, 1996 :84,351, 373, 377
103	Μαγούλα Γελάνη	Γελάνη			Καρόθισος	Τηλοπος στο χωριό Γελάνη. Τα αμφοί γεωγραφικά στοιχεία της θέσης παράμειναν απροσδιόριστα	NE	NE	Gallis & Orphanidis, 1994:156, 160, Gallis & Orphanidis, 1996:74, 129
104	Μαγούλα Γεφυριών / Σταυρού	Γεφύρια / Σταυρός		Σινικλι ή Κουμπιτσιτζή ή Κοτρετζή / Δεμερλι (dentir=οδοντ ος)	Ααρίσιος	Μαγούλα κοντά στον Αμιανάο ποταμό στην περιοχή των Φαραδάων μεταξύ των χωριών Γεφύρια και Σταυρός. Τη θέση διασχίζει η οδοπροβιμοτική γραμμή	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Τσούνας, 1908:9, W & T, 1912:8
105	Μαγούλα Θανατούλα (Πλαταριά)	Πλαταριάς	Πλαταριάς		Καρόθισος	Μαγούλα στην οδό Ζακύνθου της πόλης του Πλαταριά. Είναι γνωστή μόνο από παραδόσεις, καθώς σήμερα δεν διακρίνεται από τις συνεχές απόσεις	NE	NE	Νικολάου & Φιλιππίδης Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Πλαταριά (1999):347
106	Μαγούλα Θεοφανή (Σοφάδων)	Σοφάδες	Σοφάδες	soffa (=πένγκος, θρανίο)	Καρόθισος	Αδίκριτη έξαση 11χμ. ΝΑ των Σοφάδων και Α του χωριού Αγός Βροδόπος σε απόσταση 250μ. Β του εταρχακού δρόμου Σοφάδων-Νέου Μοναστηρίου. Στα Α ορίζεται από το πέμα Μακρύπεμα	NE, YE	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη NE, YE	W & T, 1912:9, Χουρμουζιδής ΑΔ 22 (1967) Χρονικά:301, Halkstead, 1984:242, Καραπαράς Σοφάδες (1994):25, Νικολάου, Ποντήρη, Σκοπεδά Σοφάδες (1994):17

Α.1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

107	Μαγούλα Ι.Ν. Αγίου Γεωργίου (Σοφάδων)	Σοφάδες	ισοψία (=πάνγκος, θρανίο)	Καρδίτσας	Μαγούλα μέσα στην πόλη των Σοφάδων, όπου είναι κτισμένος ο Ι.Ν. Αγίου Γεωργίου. Απέχει 400μ. από τον Ονοχώνο ποταμό	NE	NE	Καταραχίος Σοφάδες (1994):25
108	Μαγούλα Καλιόρα / Μαγούλα Ορφανά (εικ. 117)	Ορφανά		Καρδίτσας	Ψηλή και μεγάλων διαστάσεων μαγούλα (285x332μ., υψ. 7μ.) 500μ. περίπου προς Α του χωριού Ορφανά. Σήμερα καλλιεργείται εντατικά. Πρόκειται για τη Νο 94 των W & T	NE, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Μέση, Νεότερη ΝΕ, ΠΕ Ι-II, ΜΕ, ΥΕ	W & T, 1912:11, French, 1988 fig.71, Halstead, 1984:235, Νικολάου ΑΔ 49 (1994) χρονικά Β2:334, Ρονήρη Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1999):277, Νικολάου, Ρονήρη, Σκαριδά Σοφάδες (1994):15
109	Μαγούλα Κράβ (Σοφάδων)	Σοφάδες	ισοψία (=πάνγκος, θρανίο)	Καρδίτσας	Μαγούλα (210x270μ., υψ.:20μ.) 2χλμ. Α του χωριού Καππαδοκικά και 4 χλμ. Δ του χωριού Γεφύρια. Ν της μαγούλας υπάρχει το ρέμα Πτούλας	NE, ΠΕ	Μέση, Νεότερη ΝΕ, ΠΕ ΙΙ-ΙΙΙ	W & T, 1912:9, French, 1988 fig.75, Halstead, 1984:240, Νικολάου, Ρονήρη, Σκαριδά Σοφάδες (1994):12-13
110	Μαγούλα Καραγιάννη (Σοφάδων)	Σοφάδες	ισοψία (=πάνγκος, θρανίο)	Καρδίτσας	Μαγούλα 3 χλμ. προς Ν των Σοφάδων, στην αριστερή όχθη του Ονοχώνου ποταμού. Σήμερα είναι σχεδόν ισοπεδωμένη	NE	NE	Καταραχίος Σοφάδες (1994):25
111	Μαγούλα Κρακώστα ή Σταμπολή / Μαγούλα Χατζάγα (Παλαμά)	Παλαμάς		Καρδίτσας	Γήλοφος στην πόλη του Παλαμά. Περατέρω γεωγραφικές πληροφορίες δεν αναφέρονται	NE	NE	Νικολάου & Φιρφίρης Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1999):347
112	Μαγούλα Καραμήτρου (Φύλλου)(εικ. 118-120)	Φύλλον / Φύλλος	Σταμπολή / Στανιπανί	Καρδίτσας	Μαγούλα Β του χωριού Ορφανά και Ν του Ενιπτά, στους πρόποδες του Φυλλήνου όρους	NE	Αρχαιότερη, Μέση ΝΕ	Νικολάου ΑΔ 49 (1994) χρονικά Β2:334, Νικολάου & Φιρφίρης Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1999):72
113	Μαγούλα Καρατζίκι (Παλαμά)(εικ. 121)	Παλαμάς		Καρδίτσας	Μαγούλα 800μ. περίπου Δ του Παλαμά. Δεν καλλιεργείται	NE, EX	Νεότερη ΝΕ, EX	Νικολάου ΑΔ 49 (1994) χρονικά Β2:333, Νικολάου & Φιρφίρης Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1999):63

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΙΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

114	Μαγούλα Καρέλα (Σοφάδων)	Σοφάδες	Σοφάδες	ισόφα (=πύργος, θρονός)	Καρόδρος	Μαγούλα 6,5 χλμ. Α των Σοφάδων, στη Δεξιά όχθη του Ερμικού ποταμού	NE	NE	Καταρχαγός Σοφάδες (1994) 24
115	Μαγούλα Κεραυορίδα (Βαχίου)	Βαχός	Αρχαίο Αοτρίων / Πειραδες ή Πειραοία ή Πειραοία ή Πειραοία		Καρόδρος	Χαμηλός γήλοφος στο χωριό Βαχό, στο ΒΑ άκρο του νότιου Καρόδρος	YE	YE	Γαλής, ΑΔ 31 (1976):176, Καταρχαγός Γώνη & Γβύνη Ζ (1989) 380, Hanschmann Θεσσαλικά Ημερολόγιο 27 (1995):24, 28, Σιπιδίουλος, 1995:898,1450
116	Μαγούλα Κεραυορίδα του Μέγα Κεραυορίδα σο	Μεγάλο Κεραυορίδα σο		Μερίται	Τρικώλων	Μαγούλα 11 χλμ. ΒΑ των Τρικώλων κοντά στο ομώνυμο χωριό και αποστερό της προς τα Μετέωρα δημοσίας οδού. Λίγα μέτρα Ν ανέβαιναν άγριονα πτηνά νερά, οι πτήνες του κεραυορίδασου	NE	Αρχαίοτερον, Μέση NE	Χουμπούζιδης ΑΔ 22 (1967) χρονικά:300-301, Θεοχάρης, 1957:98, Θεοχάρης, 1973:349, Halstead, 1984:242, Ζάκας, 1992:280-282, 296
117	Μαγούλα Κοοκινά (εικ. 125-127)	Κοοκινός, Κοοκινά	Κοοκινός, Κοοκινά		Καρόδρος	Μαροισίδης γήλοφος 5 χλμ. Β της Καρόδρος κοντά στη δυτική παραση του ομώνυμου χωριού, 5 χλμ. Ν της αρχαίας Πειραοίας (Βαχόζ) και 2 χλμ. προς Ν του Πειραδούς όρους Κουριού	NE, NE	Προκαταετική (:), Αρχαίοτερον, Μέση, NE ότερον, Τεακή NE, NE II	Χουμπούζιδης ΑΔ 23 (1968) χρονικά 265-269, Χουμπούζιδης ΑΑΑ 1 (1969):93-95, Halstead, 1984:242, Σιπιδίουλος, 1995:1450
118	Μαγούλα Κοτόδρα (Ζάρκου)	Ζάρκος	Ζάρκος / Αρχαίος Φαυτός		Τρικώλων	Μαγούλα στο χωριό Ζάρκος. Τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της θέσης δεν προσδιορίζονται	NE	Αρχαίοτερον NE	Gallis & Orphanidis, 1994:155-156, 160, Gallis & Orphanidis, 1996:111
119	Μαγούλα Κουρούνη (Παλαμά)	Παλαμάς	Παλαμάς		Καρόδρος	Μαγούλα στην πόλη του Παλαμά και δη Δ της μαγούλας Αγίου Αθανασίου. Σήμερα ελάχιστα διακρίνεται	NE	NE	Νικολάου & Φιλαρίτης Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1999):347
120	Μαγούλα Κουρούμητα (Ιτέας)	Ιτέα		Κοιταριά / Κουρούμη	Καρόδρος	Μαγούλα μεγάλου μεγέθους (200x240μ., υψ.4μ.) 1 χλμ. περίπου Ν του χωριού Ιτέα Καρόδρος και Δ του σημερινού όρους Ιτέας-Αιτωλόνια. Σήμερα η παραπάνω μαγούλα καλλιεργείται εντατικά	NE	Αρχαίοτερον, Μέση NE	Νικολάου & Φιλαρίτης Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1999):73-85

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

121	Μαγούλα Λεύκης	Λεύκη	Λασποχώρι		Καρδίτσας	Μαγούλα, η οποία σήμερα είναι τελείως κατεστραμμένη από τις συνεχείς αράσεις, στο Α όριο του χωριού Λεύκη Καρδίτσας. Πρόκειται για τη Νο 91 των W & T	NE	Νεότερη NE	W & T, 1912:11, Halstead, 1984:235, Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά Σοφάδες (1994):15
122	Μαγούλα Λιβάδια (Δασοχωρίου)	Δασοχώρι	Ζαρχανάδες		Καρδίτσας	Μαγούλα (130x100μ., υψ.10μ.) Δ του Δασοχωρίου, ΒΔ του Μελοσχωρίου και Α του Καλλικωνίου Καρδίτσας	NE, YE	Αρχαιότερη, Μέση NE, YE	Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά Σοφάδες (1994):13
123	Μαγούλα Λιμνής / Μαγούλα Μπαλτογιάν η-Μπέριτου (Κορμηλιάς)	Κορμηλιά			Φθιώτιδας	Μαγούλα 2χλμ. Β από το χωριό Κορμηλιά στον αγρό Μπαλτογιάννη-Μπέριτου, στο χώρο της αποξηραμένης Λιμνής Ξυνιάδας. Έχει έκταση 2001 μ. και μέγιστο υψόμετρο 457,10μ. Σήμερα είναι κατεστραμμένη, καθώς ο χώρος καλλιεργείται	ΠΕ	ΠΕ	Δημάκη, 1994:98-99
124	Μαγούλα Μακρυχώρι	Μακρυχώρι	Μακρυχώρι		Καρδίτσας	Χαμηλή ωρειδής μαγούλα περίπου 500μ. προς Ν του χωριού Μακρυχώρι Καρδίτσας. Έχει ύψος 3μ. και διάμετρο 75.100μ.)	NE	Μέση NE	Γαλλής ΑΔ 28 (1973-74) χρονικά 568-569, Halstead, 1984:244
125	Μαγούλα Μαμαλουδι / (Μαγούλα Νέο Μοναστηρι 4) (κατά Τσουκνίδα)	Νέο Μοναστήρι		Μπεκρινέρι / Μπεκρινά	Φθιώτιδας	Χαμηλό έδαφος κατεστραμμένο από τις βαθιές αράσεις 1.700μ. Β από το χωριό Νέο Μοναστήρι. Έχει έκταση 10.500 τ.μ. και μέγιστο υψόμετρο 125, 30μ. Πρόκειται για θέση, που είχε εντοπίσει ο Αρβανιτόπουλος (1910)	NE, ΠΕ, ME, YE	Μέση, Νεότερη NE, ΠΕ I, ME, YE	Αρβανιτόπουλος ΠΑΕ 1910:198, Δημάκη, 1994:91, Τσουκνίδας, 1994:110-111, 121
126	Μαγούλα Μαργαρίτα (Σοφάδων)	Σοφάδες	Σοφάδες	σοφά (=παγκός, θραύο)	Καρδίτσας	Μαγούλα (190x200μ., υψ.10μ.) ΝΑ των Σοφάδων, στα Δ του δρόμου Σοφάδων-Γεφυριών και σε απόσταση 300μ. από τον Βρένικο ποταμό. Πρόκειται για τον οικισμό Νο 46 του καταλόγου των W & T	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	W & T, 1912:9, Καταραχιάς Σοφάδες (1994):25, Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά Σοφάδες (1994):16, Gallis & Orphanidis, 1996:107, 134, 210, 251, 372

A1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

127	Μαγούλα Ματαράγκα 1	Ματαράγκα	Ματαράγκα		Καρήσιος	Γήλοφος (180x230μ., υπ. 2μ.) ΒΔ του χωριού Ματαράγκα σε απόσταση 800μ. από τα όρια της κοινότητας	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Hairstead, 1984.234, Νικολάου, Πορτίρη, Σκαφίδα Σκαφίδες (1994).14
128	Μαγούλα Ματαράγκα 2 (Αγρός Θεόδωρος, Ματαράγκα 2)	Ματαράγκα	Ματαράγκα		Καρήσιος	Γήλοφος στο χωριό Ματαράγκα Καρήσιος, ωστόσο παραμένει γνωστή η οικήβη της τοποθεσία της θέσης	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Hairstead, 1984.234
129	Μαγούλα Μαρούδα / Αυτιάνα / Αυτιάων 1	Αυτιάος / Αυτιάωνας		Αλυαντίο / Αλυαντίο	Καρήσιος	Μαγούλα (230x220μ.) 500μ Α του χωριού Αυτιάωνας, στη θέση Αυτιάνα του δρόμου Αυτιάωνας-Φιλάου. Σήμερα είναι ισοπεδωμένη από τη συνεχή καλλιεργεία	NE	Νεότερη NE	Νικολάου, Πορτίρη, Σκαφίδα Σκαφίδες (1994).16
130	Μαγούλα Μαυραχάδες 1 / Γκορσιόπου Χαλκίς. 132)	Μαυραχάδες			Καρήσιος	Μαυραχάδες ή Ισπατζοειδής γήλοφος (240x240μ., υπ.-15μ.) ΒΔ του χωριού Μαυραχάδες, 100μ. Α του εμπορικού δρόμου Σκαφίδων-Φιλάου και 3χλμ. Δ της μαγούλας Φαράκη (Μαυραχάδες 2). Σε απόσταση 150μ. Δ της μαγούλας πέει ο ποταμός Ονοχάνας	NE, EX	Μέση, Νεότερη NE, EX	Χουμπούζιδης ΑΔ 22 (1967), Χρυσκίδ.301, Hairstead, 1984.240, Νικολάου, Πορτίρη, Σκαφίδα Σκαφίδες (1994).13
131	Μαγούλα Μαυραχάδες 2 / Μαγούλα Φαράκη	Μαυραχάδες			Καρήσιος	Μαγούλα (180x350μ., υπ.-20μ.) ΒΑ του χωριού Μαυραχάδες σε απόσταση 3χλμ από την προηγούμενη, Στο Α όριο της υπάγχει πέλας	NE, ΠΕ, ΜΕ, YE	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη NE, ΠΕ ΙΗ, ΜΕ, YE	French, 1968 fig. 81, Hairstead, 1984.240, Νικολάου, Πορτίρη, Σκαφίδα Σκαφίδες (1994).13
132	Μαγούλα Μεγάλο Παζαρέτι	Αγρός Βηροσπίων	Παζαρέτι	Bazar (=αγορά, παζάρι)	Καρήσιος	Χαμηλός, ισπατζοειδής γήλοφος (διαμέτρου 70μ.) με ανόστρες προφυγές και καλυμμένος από πυκνή βλάστηση στην Β πλευρά του χωριού Αγρός Βηροσπίων, 3χλμ. νο των Σκαφίδων. Το μεγαλύτερο τμήμα της μαγούλας καταστράφηκε κατά τη διάρκεια του εμπολεμικού δρόμου Φαράκων-Σκαφίδων. Τους αντιστοιχεί με τον οικισμό Νο 47 του καταλόγου των W & T	NE	Μέση NE	W & T, 1912.9, Χουμπούζιδης ΑΔ 22 (1967) Χρυσκίδ. 298-300, Χουμπούζιδης Αρχαίον Θεσσαλικών Μελετών Α (1972).137-158, Θεοδάρης, 1973.349, Hairstead, 1984.242, Νικολάου, Πορτίρη, Σκαφίδα Σκαφίδες (1994).16-17

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

133	Μαγούλα Μεσακά (Παλαμά)(εικ. 136)	Παλαμάς	Παλαμάς	Καρδίτσας	Μαγούλα στην πόλη του Παλαμά Καρδίτσας και δη στην περιοχή Βλάχα, όπου και η οριώνυμη δεύτερη μαγούλα, που ξεκινά από τις Ν υπώφρεες του Τιτάνιου όρους σε500μ. από το βουνό. Σήμερα είναι ισοπεδωμένη	NE	Απροσδιόριστη	Νικολάου & Φιρφίρης Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1999):360
134	Μαγούλα Μιχόπουλου / Μαγούλα Παπουτσή (Παλαμά)(εικ. 137-138)	Παλαμάς	Παλαμάς	Καρδίτσας	Ψηλή μαγούλα μέσα στην πόλη του Παλαμά, περατέρω γεωγραφικά στοιχεία για την οποία δεν αναφέρονται	NE, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Νεότερη ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Νικολάου ΑΔ.49 (1994) χρονικά Β2:333, Νικολάου & Φιρφίρης Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1999):340
135	Μαγούλα Μπαμπάτση / Σπανιές 2 (Σοφάδων)	Σοφάδες	Σοφάδες	Καρδίτσας βολτα (=πράγκος, θραύιο)	Μαγούλα (130x130μ., υπ:3μ.) 7 χλμ. ΒΑ των Σοφάδων και ΒΑ της μαγούλας Μπαρλαμπάνη (Σπανιές 1)	NE, ΥΕ	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη NE, ΥΕ	W & T, 1912:9, Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά Σοφάδες (1994):16
136	Μαγούλα Μπαδέ (Ηλιά)(εικ. 13 9)	Ηλιάς	Ηλιάς	Καρδίτσας	Ψηλή μαγούλα, ευδιάκριτη από μακριά 500μ. Δ του χωριού Ηλιάς. Ένα τμήμα της έχει ισοπεδωθεί	NE	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη NE	Νικολάου ΑΔ.49 (1994) χρονικά Β2:334, Νικολάου & Φιρφίρης Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1999):95
137	Μαγούλα Μπαρλαμπά νη / Σπανιές 1(Σοφάδων)	Σοφάδες	Σοφάδες	Καρδίτσας βολτα (=πράγκος, θραύιο)	Μαγούλα (110x130μ., υπ:3μ.) 3 χλμ. ΒΑ των Σοφάδων, δεξιά του δρόμου Σοφάδων-Κυψέλης, στη θέση με το ισοπνύμιο Σπανιές	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	W & T, 1912: 9, Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά Σοφάδες (1994):16
138	Μαγούλα Μπεράτη / Αμτέλια / Αμτέλων 2	Αμτέλος / Αμτέλωνας		Καρδίτσας Αλμαντάρ / Αλμανσάτ	Μαγούλα (170x180μ., υπ:4μ.) 1χλμ. Ν του χωριού Αμτελωνας στη θέση Αμτέλια	NE	Μέση, Νεότερη NE	Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά Σοφάδες (1994):16
139	Μαγούλα Μπιζιώτη (Παλαμά)	Παλαμάς	Παλαμάς	Καρδίτσας	Ευδιάκριτη μαγούλα στην πόλη του Παλαμά. Δίπλα της περνούσε πριν τον αναδασμό το σιλάκι Χάντακας	NE	Απροσδιόριστη	Νικολάου & Φιρφίρης Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1999):347

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΣΤΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΙΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

140	Μαγούλα Μεσση / Μαγούλα Καρυγκούνη (Ορχανών)(α κ. 140)	Ορχανά	Ορχανά		Καρόδιος	Ευδιάκριτο έξοχα με διάμετρο 250μ. και ύψος 4μ., 500μ. Δ της νέας αθηροδομικής γραμμής Αθηνών- Θεσσαλονίκης στα Β του Χωριού Ορχανά. Σήμερα καλλιεργείται εντατικά	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Νικολάου ΑΔ.49 (1994) Χρονικά Β2,34, Νικολάου & Φίλιππος Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1999):72
141	Μαγούλα Μισούλα (Παλαμά)	Παλαμάς	Παλαμάς		Καρόδιος	Μαγούλα στην πύλη του Παλαμά σε αθηροδόμηστη γεωγραφική θέση. Σήμερα δεν διακρίνεται	NE	Αθηροδόμητη	Νικολάου & Φίλιππος Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1999):347
142	Μαγούλα Μισοπαϊμένη (Παρχαλίτσα ς)	Παρχαλίτσα		Τουμπουφλού	Καρόδιος	Ψηλή και κυνσείδης μαγούλα (240x220μ., υψ.10μ.) 2x4μ. περίπου ΒΔ του Χωριού Παρχαλίτσα	NE	Μέση, Νεότερη NE	Νικολάου, Ποντίρη, Έκτωβ. Στοιβάδες (1994):15, Gallis & Orphanidis, 1996:131, 267
143	Μαγούλα Ορυζάνος (Πύργου Κιέριου)	Πύργος Κιέριου	Πτέριον ή Πύργου / Πύργος Ματαράγκα / Ουμπική Άσπη / αρχαίο Κτέριον		Καρόδιος	Μαγούλα δεξιά της υποταμένης οδού στη θέση Ορυζάνος Πύργου Κιέριου	NE	Νεότερη NE	Χατζηγεωλάκης ΑΔ 51 (1996) Χρονικά Β1:351
144	Μαγούλα Παλιόμπελα / Παλιόμπελα (Αιττιάδου)	Αιττιάδος / Αιττιάδωνας	Αιλιαντόρ / Αιλιαντόρ		Καρόδιος	Μαγούλα Ν του Χωριού Αιττιάδος και σε απόσταση 700μ. από αυτό. Έχει έκταση 80 στρέμ.	NE, YE	Αρχαιότερη NE, YE	Νικολάου, Ποντίρη, Έκτωβ. Στοιβάδες (1994):14

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

145	Μαγούλα Παλιόμπελα / Παλιόμπελλα / Μαγούλες / Μαγούλα (Αμπελίου / Φύλλου)	Αμπελός / Αμπελώνας- Φύλλον / Φύλλος	Ύψιστάκαστ ρε' του Αλμανιάρ	Αλμανιάρ / Αλμανιάρ- Σαμπταλ / Σανμπτανλ	Καρδίτσας	Σύνολο 5 ηηλόφων Α του χωριού Αμπελών κοντά στον ποταμό Αυλάκι και 2 χλμ. προς Ν του χωριού Φύλλος, σε μικρή απόσταση από το Δ άκρο του Φυλλήρου άρους και του Ενπίτα. Πρόκειται για τη θέση Νο 50 του Χ. Τσούνια και των W & T	ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Τσουνιάς, 1908:10, W & T, 1912:9, Feuer, 1983:211, Halstead, 1984:233, Καταραχός, 1989:380, Hanschmann Θεσσαλικό Ημερολόγιο 26 (1994):30, Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά Σοφάδες (1994):15
146	Μαγούλα Παλιουριού	Παλιούρι	Γορίτσα		Καρδίτσας	Γήλοφος στη διασταύρωση των οδών Κέδρου-Καρδίτσας και Παλιουριού- Μελισσοχωριού. Αναπτύσσεται μεταξύ δύο ρεμάτων, που συμβάλλουν στους ποταμούς Οριόζνο και Λεψίμο αντίστοιχα. Έχει έκταση 12 στρ. και το ύψος των επιχώσεων ανέρχεται στα 8μ.	ΝΕ	Αρχαιότερη, Μέση ΝΕ	Halstead, 1984:240, Γκαρδαλινού, Καρίμαλη, Σκαφιδά ΑΔ 50 (1995) χρονικά Β1:384-395, Gallis & Orphanidis, 1996:236
147	Μαγούλα Παλιούρι (Μάρκου)	Μάρκο	Μάρκου		Καρδίτσας	Ψηλή μαγούλα (90x1,85μ., υψ.4μ.) 1800μ. Δ της κοινότητας Μάρκου Καρδίτσας και δη στην κτηματική περιφέρεια της κοινότητας. Σήμερα καλλιεργείται	ΝΕ	Αρχαιότερη, Μέση ΝΕ	Νικολάου ΑΔ 49 (1994) χρονικά Β2:334, Νικολάου & Φιρφρής Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1999):86
148	Μαγούλα Παλούκι (Παλαμά)	Παλαμάς	Παλαμάς		Καρδίτσας	Ψηλή μαγούλα μέσα στην περιοχή του Παλαμά σε απροσδιόριστη τοποθεσία	ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Νεότερη ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Νικολάου & Φιρφρής Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμα (1999) :340
149	Μαγούλα Παταβλαίλει ου (Παλαμά)	Παλαμάς	Παλαμάς		Καρδίτσας	Μαγούλα στην περιοχή του Παλαμά σε απροσδιόριστη τοποθεσία	ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Νεότερη ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Νικολάου ΑΔ 49 (1994) χρονικά Β2:333

Α.1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

150	Μαγούλα Πατταρίνα / Μαγούλα στα Λαγκατοεικά (Παλαμύδ)	Παλαμύδς	Παλαμύδς		Καρόδιρας	Μαγούλα στην πτόη του Παλαμύδ και δη Β της μαγούλας Αγίου Αθανασίου. Σήμερα ελάχιστα διακρίνεται	NE, NE, NE, ME, YE	Νέότερη NE, NE, ME, YE	Νικολάου ΑΔ.49 (1984) Χρονικά Β2:333
151	Μαγούλα Μέλισσα / Στραυρός	Μέλισσα / Στραυρός		Νισαύρι ή Νισαύρι / Κουμάδες	Καρόδιρας	Γρήγορος επί της δεξιάς όχθης του ποταμού Καλέντιον, μεταξύ των χωριών Πτεδοτούλα και Στραυρός. Πρόκειται για τη θέση 56 του καταλόγου του Χ. Τσούντα και των W & T	NE	Νέότερη NE	Τσούντας, 1908:10, W & T, 1912:9
152	Μαγούλα Ράχης Πανηγύς (Ξυνιδός)	Ξυνιδός			Φθιώτιδας	Ψηλή και ευκνήης μαγούλα 1,5χλμ. Δ από το χωριό Πανάγεια της αποξηραμένης λίμνης Ξυνιδός. Έχει έκταση 14.687,50τ.μ. και μέγιστο υψόμετρο 473μ. Μέρος του χωριού σήμερα καλλιεργείται	NE, NE, YE	Μέση, Νέότερη NE, NE, YE	Δημάκη, 1994:96-97
153	Μαγούλα Ρουμένια (Λεοντίου)	Λεοντίου			Καρόδιρας	Γρήγορος στο χωριό Λεοντίου Καρόδιρας	NE	NE	Σίδνος, 1995:25-27
154	Μαγούλα στα Καρποτέφικα ή Τουλινού (Παλαμύδ)	Παλαμύδς	Παλαμύδς		Καρόδιρας	Ευδιάκριτη μαγούλα στην πτόη του Παλαμύδ και δη ΝΑ και πολύ κοντά στη μαγούλα Πατταρίνη. Δίπλα της περνούσε το αυλάκι Χάντακας	NE	NE	Νικολάου & Φιλιππίδης Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμύδ (1999):347
155	Μαγούλα στα Κοσινάκια (Παλαμύδ)	Παλαμύδς	Παλαμύδς		Καρόδιρας	Μαγούλα στο χωριό Ιτέα. Τα σκελετά γεωγραφικά στοιχεία της θέσης δεν προσδιορίζονται	NE	NE	Νικολάου ΑΔ.49 (1984) Χρονικά Β2:334
156	Μαγούλα στα Μονέικα (Παλαμύδ)	Παλαμύδς	Παλαμύδς		Καρόδιρας	Ψηλή μαγούλα μέσα στην πτόη του Παλαμύδ σε αποπροδίσηση τοποθεσία	NE, NE, ME, YE	Νέότερη NE, NE, ME, YE	Νικολάου & Φιλιππίδης Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμύδ (1999):340

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

157	Μαγούλα στα Μνήματα (Παλαμιά)	Παλαμιάς	Παλαμιάς	Καρδίτσας	Μαγούλα στην πόλη του Παλαμιά και δη ΒΑ και πολύ κοντά στη μαγούλα Παπουτσή	ΝΕ	ΝΕ	Νικολάου & Φιρφορής, Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1999): 347
158	Μαγούλα στα Παπαβασιλεία (Παλαμιά)	Παλαμιάς	Παλαμιάς	Καρδίτσας	Μαγούλα στην πόλη του Παλαμιά σε απροσδιόριστη τοποθεσία. Σήμερα ελάχιστα διακρίνεται	ΝΕ	ΝΕ	Νικολάου & Φιρφορής, Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1999): 347
159	Μαγούλα στο Γκερέν (Σοφάδας)	Σοφάδας	Τσουφλάς	Φθιώτιδας	Ψηλή μαγούλα 1,5χλμ. Α της Σοφιάδας. Έχει έκταση 24.378,50η.μ. και μέγιστο υψόμετρο 130,50μ. Ο χώρος σήμερα καλλιεργείται	ΝΕ, ΥΕ	Νεότερη ΝΕ, ΥΕ	Δημάκη, 1994:93
160	Μαγούλα Συκεώνος	Συκεών ή Συκίες	Μουσαλάς ή Μισαλάς ή Μεσαλάς	Καρδίτσας	Μαγούλα 2,5χλμ. ΝΔ του χωριού Συκίας ή Συκεών πάνω στον οδικό άξονα Καρδίτσας-Τρικάλων, στο Α όριο της πεδιάδας της Καρδίτσας, Ν της νέας κοίτης του Εντίεα ποταμού, στη θέση Ζευγαρολβίδα	ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη, Τελική ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ	Χατζηγιαννάκης ΑΔ 51 (1996) χρονικά Β1:358, ΔΙΚΚΑΧ&ΜΕ, 1998:173, "Προϊστορικός Οικισμός Συκεώνος" φυλλάδιο υπουργείου Πολιτισμού & ΙΓ ΕΠΚΑ
161	Μαγούλα Συρμού (Καρδίτσας)	Καρδίτσα	Καρδίτσα	Καρδίτσας	Γήλοφος 1 χμ. Δ της Καρδίτσας. Ένα μεγάλο γήμημα είναι σήμερα κατεδαμμένο	ΝΕ	ΝΕ	ΔΙΚΚΑΧ&ΜΕ, 1998:57
162	Μαγούλα Τσακαρλή (Σοφάδων)	Σοφάδες	Σοφάδες	Καρδίτσας	Ελαφρό έξαρμα (60x50μ.) ΝΑ της Τζάνη μαγούλας και 500μ. περίπου Ν της μαγούλας Χαράμια 1 ανάμεσα στους ποταμούς Ιταυλή και Βρένικο. Έχει κοίτη στα 2 από τη διάνοιξη επαρχιακού δρόμου	ΝΕ	Αρχαιότερη, Μέση ΝΕ	W & T, 1912:9, Καταραγκάς Σοφάδες (1994): 25, Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφίδα Σοφάδες (1994):17
163	Μαγούλα Τσαπόχα (Καρδίτσας)	Καρδίτσα	Καρδίτσα	Καρδίτσας	Γήλοφος επί της κορυφής γηλόφου στη θέση Τσαπόχα, 2χμ. Ν της Καρδίτσας, κοντά στην οδηροδρομική γραμμή	ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη ΝΕ, ΠΕ Ι-ΙΙ, ΜΕ, ΥΕ	Πουλιανός Θεσσαλικά Ε (1984-86):71-75, Θεοχάρης ΑΔ 21 (1968) χρονικά: 252, Θεοχάρης, 1973:349, Halstead, 1984:241

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΙΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

164	Μαγούλα (Φαναρίου) Αμπέλια 1	Φανάρι / Ιεώνη / Πύργος Ιεώνης	Φανάρι / Ιεώνη / Πύργος Ιεώνης / μικηνοδική Ιεώνη		Καρότισσας	Ψηλό Λοφώδες, μαστοειδές έξοχα διακρίτου 48μ. περί το 2χμ. Δ. ΝΔ της κοινότητας Μαγούλας Φαναρίου και στη θέση Αμπέλια ανάμεσα σε δυο ορίσεις του ΟΣΕ , αποκομμένο μέσα στην πεδιάδα από τη σειρά των λόφων που κατεβαίνουν από τον ορεινό όγκο στις παρυφές του οποίου βρίσκεται το Φανάρι	NE, NE	NE, NE NE, NE	Χατζηγεωλεδάκης ΑΔ 50 (1995) Χρονικά Β1:381
165	Μαγούλα (Φαναρίου) / Αμπέλια 2	Φανάρι / Ιεώνη / Πύργος Ιεώνης	Φανάρι / Ιεώνη / Πύργος Ιεώνης / μικηνοδική Ιεώνη		Καρότισσας	Λοφώδες μαστοειδές έξοχα περί τα 2χμ. Δ. ΝΔ της κοινότητας μαγούλας Φαναρίου και στη θέση Αμπέλια ανάμεσα σε δυο ορίσεις του ΟΣΕ , αποκομμένο μέσα στην πεδιάδα από τη σειρά των λόφων που κατεβαίνουν από τον ορεινό όγκο στις παρυφές του οποίου βρίσκεται το Φανάρι. Αποτέλει το δεύτερο από τα 2 έξοχα	NE	NE	Χατζηγεωλεδάκης ΑΔ 50 (1995) Χρονικά Β1:381
166	Μαγούλα Φίλιας	Φίλια	Φίλια / Αργάδα Φίλια		Καρότισσας	Τραπεζοειδής μαγούλα (300x600μ. , πύ- 10μ) στο Ν 1μ/ήμα του χωριού Φίλια	NE	Μέση NE	Νικολάου, Πονήρη, Σκοφιδά Σοφώδες (1994):13
167	Μαγούλα Χαϊδμία (Σοφώδων)	Σοφώδες	Σοφώδες	sofia (=πίπκος, θροικό)	Καρότισσας	Μαγούλα 8x4μ. Α των Σοφώδων, σε απόσταση 300μ. από τη δεξιά όχθη του ποταμού Ερέντιου	NE	NE	Καραβασίδης Σοφώδες (1994):24
168	Μαγούλα Χαϊδμία 2 (Σοφώδων)	Σοφώδες	Σοφώδες	sofia (=Αδνκος, θροικό)	Καρότισσας	Μαγούλα Ν της μαγούλας Χαϊδμία 1 και σε απόσταση 200μ. από αυτή. Σχεδόν ισοπεδωμένη	NE	NE	Καραβασίδης Σοφώδες (1994):24
169	Μαγούλα- Πηλαδία (Πλάτανου)	Πλάτανας			Τρικάλων	Γήλοφος 500μ. περίπου έξω από τις ΝΑ υψότητες του χωριού Πλάτανας των Τρικάλων	NE	NE	Darnezin Τρικαλινά 11 (1991):188

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

170	Μαγούλες Γοργοβιτών	Γοργοβίτες	Γοργοβίτες	Καρδίτσας	Ψηλή μαγούλα (180x120μ., ύψ.3μ.) Β-ΒΔ της κοινότητας Γοργοβιτών Καρδίτσας σε κοινοτική έκταση. Σήμερα καλλιεργείται	NE	Αρχαιότερη NE	Halstead, 1984:241, Νικολάου ΑΔ 49 (1994) χρονικά Β2-334, Νικολάου & Φιρφίρης Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1999):95
171	Μαγούλιτσα	Αρτεσιανό		Πισσάρι	Χαμηλός γήλοφος στην πάρωρή του χωριού Αρτεσιανό, 9χμ. ΒΔ από την Καρδίτσα, δεξιά του δρόμου Καρδίτσας-Τρικάλων και 1000μ. περίπου Α του 9ου χμ. της οδού Καρδίτσας-Τρικάλων και Β του χωριού	NE	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη NE	Γεοχάρη Θεσσαλικά Α (1958):39, Γεοχάρης, 1973:349
172	Μαγούλιτσα 2	Μαγούλιτσα			Μαγούλα Β του χωριού Μαγούλιτσα. Ωστόσο, παραμένει απροσδιόριστη η ακριβής γεωγραφική τοποθεσία	NE	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη NE	Halstead, 1984:244
173	Μαγούλιτσα Αγίας Παρασκευής	Αγία Παρασκευή		Κασσέου Μαγούλα	Μαγούλα (90x140μ., ύψ.7μ.) Β του χωριού Αγία Παρασκευή Καρδίτσας	NE	Μέση NE	Νικολάου, Ροντήρη, Σκαριδά Σοφάδες (1994):14
174	Μαγούλιτσα 1	Αρτεσιανό		Πισσάρι	Χαμηλή μαστοειδής εξέταση ύψους 3μ. κοντά στο χωριό Αρτεσιανό, στα δεξιά της οδού Καρδίτσας-Τρικάλων και δη στο 5χμ. της οδού. Σήμερα καλλιεργείται συστηματικά	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Γεοχάρη Θεσσαλικά Α (1958):39-49, Γεοχάρης, 1973:349, Halstead, 1984:242
175	Μάννες (Αρτεσιανού)	Αρτεσιανό		Πισσάρι	Χαμηλός γήλοφος περίπου 2χλμ. προς Β του χωριού Αρτεσιανό Καρδίτσας. Έχει ύψος 3μ. Και διάμετρο περίπου 150μ. Καλλιεργείται συστηματικά και απειλείται με πλήρη ισοπέδωση	NE	Μέση, Νεότερη NE	Γαλλής ΑΔ 29 (1973-74) χρονικά 568
176	Μάρκο	Μάρκο	Μάρκου		Γήλοφος στη δεξιά όχθη του Ονοχώνου και απέναντι από το χωριό Μάρκο. Ίσιως ταυτίζεται με τη θέση αριθμ. 51 του Χ. Τσούντια και των W & T	NE	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη NE	Τσούντιας, 1908:10, W & T, 1912:9, Halstead, 1984:233

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΤΟΠΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

177	Μαριουδίου λα (Ιτέας)	Ιτέα	Κατοερ / Κουτοερή		Καρόβιτος	Χαμηλή και πλάγεια μαγούλα στο ΝΔ όκρο του χωριού μετά Καρόβιτος. Σήμερα καίλεται εντατικά με αποτέλεσμα να κινδυνεύει με πύλην ισότηδωσι	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Νικολάου ΑΔ 49 (1984) Χρονικά Β2:334, Νικολάου & Φιλιππίδης Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά (1998):73
178	Ματι (Βελεσ(σ)ιωτ ών)	Βελεσ(σ)ιωτε ς			Φθιωτίδας	Μαγούλα στο χωριό Βελεσσιώτες σε αποποδίωσιση τοποθεσία	ΠΠ/ΚΗ	Αποποδίωσιση	Τσοκνίδας, 1994:110-111
179	Ματι (Δομοκού)	Δομοκός			Φθιωτίδας	Μεγάλη μαγούλα ΝΑ της πόλης και δίπλα από την παλιά εθνική οδό Λοιμίας- Αδριας στο Δομοκό. Έχει έκταση 20.735,75τ.μ. και μέγιστο υψόμετρο 520.90μ. Σήμερα ο χώρος καίλεται	NE	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη NE	Hästed, 1984:241, Δημάκη, 1984:95-96, Τσοκνίδας, 1994:110-111, 118, 124
180	Μουπακιάδων				Λοιμίας	Μαγούλα ΒΔ της νότιας εσχάτης της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας, στην ευρύτερη περιοχή των Φαράδων. Η ακρίβης γεωγραφική της τοποθεσίας παράγεται άγνωστη	NE	Μέση NE	Hästed, 1984:241
181	Μοναστηρία (Πλάτανου)	Πλάτανος			Τρικιάδων	Θεση στο χωριό Πλάτανος Τρικιάδων σε αποποδίωσιση τοποθεσία	NE	NE	Νημάς, 1998:153-168
182	Μοσχολούρι	Μοσχολούρι	Μοσχολούρι / ΚΑΛΛΙΘΕΑ		Καρόβιτος	Τεχνητός νήσος στο χωριό Μοσχολούρι Καρόβιτος, οι ακρίβεις γεωγραφικές συντεταγμένες του οποίου δεν αναφέρονται	ΠΠ/ΚΗ	Αποποδίωσιση	ΔΚΚΑΧ&ΜΕ, 1998:10
183	Μουζάκι	Μουζάκι			Καρόβιτος	Μαγούλα στην κυματόλη του Μουζακίου Καρόβιτος, οι ακρίβεις γεωγραφικές συντεταγμένες της οποίας δεν αναφέρονται	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Hästed, 1984:243

Α.1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

184	Μούτα-Θεόπετρα (Καλαμπάκα)	Καλαμπάκα		Τρικάλων	Σπήλαιο Β-ΒΑ του ασβεστολιθικού όγκου, που υψώνεται πάνω από τη Θεόπετρα Καλαμπάκας και απέναντι από τα Μετέωρα, στα δεξιά της διαδρομής Τρικάλων-Καλαμπάκας, σε απόσταση 3χλμ. Βρίσκεται πάνω από την κοιλάδα του Ληθαίου ποταμού σε υψόμετρο 300μ. από την πεδιάδα. Έχει έκταση λιγότερο από 500τ.μ. και σχήμα τετραπλευρού με μικρές κόγχες στην περιφέρεια	ΠΛ, ΜΛ, ΝΕ, ΠΕ, ΥΕ	Μέση, Ανώτερη ΠΛ, ΜΛ, Προκεραμική, Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη, Τελική ΝΕ, ΠΕ II, ΥΕ	Θεοχάρης, 1973:349, Halstead, 1984:242, Κυπαρίσση-Αποστολικά ΑΔ 42 (1987) χρονικά Β2:704-707, Κυπαρίσση-Αποστολικά ΑΔ 43 (1988) χρονικά Β2:676-678, Κυπαρίσση-Αποστολικά ΑΔ 46 (1991) χρονικά Β2:529, Κυπαρίσση-Αποστολικά, 1996:67, Αδάμ, 2000:164-165, Κατσαρού, 2000:261, Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000:17, 23, Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000:184-196, 198-200, 203-204, Μαγκράβ, 2000:135, Παναγοπούλου, 2000:140-1, Παπαθανασίου, 2000:125, Σκουρτσπούλου, 2000:270-275, Στραβοπόδη & Μανώλης, 2000:99, Στρατούλη, 2000:310, Χαμηλάκης, 2000:265
185	Μπάμπτασ' Μαγούλα (Σοφάδων)	Σοφάδες	σοφά (=πάνκος, θρανίο)	Καρδίτσας	Μαγούλα περίπου 300μ. προς Β της Τζάνη μαγούλας κοντά στον Βρένικο ποταμό	ΝΕ	Απροσδιόριστη	Καταραχιάς Σοφάδες (1994):24
186	Μύλος (Γόμφων)	Γόμφοι		Τρικάλων	Θέση στην περιοχή των Γόμφων, 16-17 χλμ. από την αρχαία Τρίκκη	ΝΕ	Αρχαιότερη ΝΕ	Καραγιάννης Θεσσαλικό Ημερολόγιο 9 (1992):98
187	Μύλος (Φαραάλων)	Φάραλα	Αρχαία Φάραλος	Λαρίσης	Μαγούλα Β του σιδηροδρομικού σταθμού της Φαραάλου, κοντά στην αριστερή όχθη του Ενπίτα. Είναι η θέση Νο 44 των W & T	ΝΕ, ΜΕ, ΥΕ	Αρχαιότερη ΝΕ, ΜΕ, ΥΕ III	Τσούντας, 1908:9-10, W & T, 1912:9, Hanschmann Θεσσαλικό Ημερολόγιο 27 (1995):17, Συριόπουλος, 1995:898
188	Μύλος Μπεκριλέρ (Νέου Μοναστηρίου)	Νέο Μοναστήρι	Μπεκριλέρ / Μπεκρίλα	Φθιώτιδας	Ανεπίσθητη εδαφική έξαρση στο χωριό Νέο Μοναστήρι. Τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της θέσης δεν αναφέρονται	ΥΕ	ΥΕ	Αρβανιόπουλος ΠΑΕ 1910:198, Τσουκνίδας 1894:110-111

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

189	Μυρνή(ε)κ. 168-167)	Μυρνή	Μοίρους / Μύρινα / Μύρος		Καρόδρομος	Μαγούλα κοντά στο χωριό Μυρνή Καρόδρομος. Τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της θέσης δεν αναφέρονται	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Halstead, 1984:243, Τουφερίς, 1992:153
190	Νέο Ικόνιο	Νέο Ικόνιο		Τζιμ (chm=τροπα άδνη)	Καρόδρομος	Μαγούλα με γόμων διαστάσεων κοντά στο χωριό Νέο Ικόνιο και δη 500μ. Α. αυτού. Πρόκειται για τη θέση, που ο Χ. Τρούνας αναφέρει ως Τζιμ (Τρούνας, 1908:16) και τη θέση Νο 68 των W & T	NE, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Αρχαιότερη, Μέση NE, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ Ι-III	Τρούνας, 1908:16, W & T, 1912:11, Feuer, 1983:211, Halstead, 1984:235
191	Νέο Μοναστήρι 6	Νέο Μοναστήρι		Μτεκλήρ / Μτεκλήα	Φθιώτιδας	Μικρή μαγούλα στο χωριό Νέο Μοναστήρι Φθιώτιδας σε αποποδόρπιση τοποθεσία	ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Τρούκνιδας, 1994:110-111
192	Νέο Μοναστήρι 2 (κατά Halstead)	Νέο Μοναστήρι		Μτεκλήρ / Μτεκλήα	Φθιώτιδας	Μαγούλα στο χωριό Νέο Μοναστήρι σε αποποδόρπιση τοποθεσία	NE	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη NE	Halstead, 1984:244
193	Νεράδα	Νεράδα			Αρπινός	Μαγούλα στο χωριό Νεράδα των Φαρσάλων. Τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της θέσης παραμένουν αποποδόρπιση	NE, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη NE, ΠΕ Ι-ΙΙ, ΜΕ, ΥΕ	Halstead, 1984:233
194	Νεράδα(κα) (Ζαίλιου) 1	Ζαίλι	Ζαίλι / Ζαίλι		Καρόδρομος	Μαγούλα στον αγρό ιδιοκτησίας Αθ. Μπασιόκου στην κοινότητα Ζαίλιου και Α του ποταμού Καλέντιον	NE	Μέση NE	Χατζηγιαννάκης ΑΔ 48 (1993) Χρονικά Β1:243- 244
195	Νεράδα(κα) (Ζαίλιου) 2	Ζαίλι	Ζαίλι / Ζαίλι		Καρόδρομος	Σύνολο 2 μαγούλων στον αγρό ιδιοκτησίας Αθ. Μπασιόκου στην κοινότητα Ζαίλιου και Α του ποταμού Καλέντιον	NE	NE	Χατζηγιαννάκης ΑΔ 48 (1993) Χρονικά Β1:243

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

196	Ντάμπαση Μαγούλα (Μάρκου)	Μάρκο	Μάρκου	Καρδίτσας	Μαγούλα σε κτηματική περιφέρεια της κοινότητα Μάρκου Καρδίτσας	NE	Αρχαιότερη, Μέση ΝΕ	Νικολάου ΑΔ 49 (1984) χρονικά Β2-334
197	Ξυνιάδα	Ξυνιάδα		Φθιώτιδας	Μαγούλα στην περιοχή της Ξυνιάδας, ωστόσο η ακριβής γεωγραφική της θέση παραμένει απροσδιόριστη	ME	ME	Hakstead, 1984:244
198	οικόπεδο Βασ. Τσιάννα (Πύργος Κιέρου)	Πύργος Κιέρου	Πιέρων ή Πιερών / Πύργος Ματαράγκα / Ομηρική Αρνη / αρχαίο Κιέρων	Καρδίτσας	Θέση στην οδό Βουλγαροκτόνου, στον Πύργο Κιέρου Καρδίτσας	YE	YE III	Νικολάου ΑΔ 50 (1995) χρονικά Β1:378-379
199	Οιχαλία	Οιχαλία	Οιχαλία / μικηνησική Οιχαλία	Τρικάλων	Θέση στο χωριό Οιχαλία, όπου πιθανολογείται ότι βρίσκεται η ομηρική ομώνυμη πόλη. Αγνωστή παραμένει η ακριβής γεωγραφική τοποθεσία και οι γεωγραφικές συντεταγμένες της θέσης	YE	YE	Θεοχάρης ΠΑΕ 1958:78
200	Ομβριακή I	Ομβριακή		Φθιώτιδας	Θέση σχεδόν επίπεδη, που υψώνεται ανεπαίσθητα προς τα Β στη Β πλευρά της λίμνης Ξυνιάδας	NE	Αρχαιότερη, Μέση ΝΕ	Σάμψων ΑΑΑ XIV (1981) 104-132
201	Ομβριακή II	Ομβριακή		Φθιώτιδας	Θέση σχεδόν επίπεδη, που υψώνεται ανεπαίσθητα προς τα Β στη Β πλευρά της λίμνης Ξυνιάδας	NE	Αρχαιότερη, Μέση ΝΕ	Σάμψων ΑΑΑ XIV (1981) 104-132

Α.1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

202	Ουόλων				Καρόβιτος	Θέση 500μ. Δ του χωριού Ουόλων. Παρά τις επιβλινες προσπάθειές μας δεν υποφέραμε να εντοτίσουμε το συγκεκριμένο χωριό με την παρούσα ονομασία	NE, NE, ME, YE	NE, NE, ME, YE III	Feuer, 1983:211, Συμπότρουλας, 1995:1451
203	Παλαβαυ Μιλάος (Δασόλοφου)	Δασόλοφος	Μαγούλα		Λαρίσις	Μαγούλα στο χωριό Μαγούλα, 4,5 χλμ. Β των Φαραδάων	NE, NE, ME, YE	Μέση, Νεότερη NE, NE I-II, ME, YE III	Feuer, 1983:211, Halstead, 1984:233
204	Παλαϊόκαστρο (Αυτελείας)	Αυτελεία		Δερεγκλι	Λαρίσις	Μαγούλα 500μ. Β του χωριού Αυτελεία των Φαραδάων	NE, ME, YE	NE II, ME, YE III	W & T, 1912:11, Feuer, 1983:211, Halstead, 1984:240, Hanschmann Επισκοπικό Ημερολόγιο 26 (1994):11
205	Παλαϊόκαστρο (Πετρωτού)	Πετρωτό	Λιδοκοβό		Καρόβιτος	Θέση στο χωριό Πετρωτό, στο δυτικό ήμισυ της Καρόβιτος, στην περιοχή των Αγράων, που διασχίζεται από τον Αχλάδι ποταμό	ME	ME	Χατζηγεωλάκης Νέος Αγών 2003:7-8, Χατζηγεωλάκης, 2003 (προπονητική ανακάλυψη στο 1ο ΑΕΘ&ΣΕ)
206	Παλαϊομάγουλα (Σοφάδων)	Σοφάδες	Σοφάδες	ιστία (=πίπκος, θραύς)	Καρόβιτος	Μαγούλα 2χλμ. περίπου προς Δ των Σοφάδων, στα αριστερά της οδούποδομικής γραμμής Σοφάδων-Καρόβιτος. Πρόκειται για τον οικισμό No 54 του καταλόγου του Χ. Τσούντα και των W & T	NE	Αρχαϊότερη, Μέση NE	Τσούντας, 1908:10, W & T, 1912:9, Καταργητής Σοφάδες (1994):25
207	Παλιόκλήτσι (Ορφανών)	Ορφανά	Ορφανά		Καρόβιτος	Θέση στο χωριό Ορφανά, στους πρόποδες του Φυλάγιου όρους	EX	EX	Νικολάου ΑΔ 49 (1994) χρονικά Β2:334
208	Πανανά (Ομβρακής)	Ομβρακή			Φθιώτιδος	Μαγούλα στην Ξυνίδα, οι ακριβείς γεωγραφικές συντεταγμένες της οτιόας δεν προσδιορίζονται	NE, NE, ME, YE	Μέση, Νεότερη NE, NE, ME, YE III	Feuer, 1983:211, Σαγγων ΑΑΑ ΧΙV (1981):132, Τσουκνίδας, 1994:124

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

209	Παναγιά (Πλατάνου)	Πλάτανος		Τρικάλων	Θέση στο χωριό Πλάτανος Τρικάλων. Οι ακριβείς γεωγραφικές συντεταγμένες της θέσης δεν προσδιορίζονται	ΝΕ	ΝΕ	Νημάς, 1998:153-168
210	Παναγιά / Παλιοκλήσι (Ξυνιάδας)	Ξυνιάδα		Φθιώτιδας	Μαγούλα στην περιοχή της Ξυνιάδας, οι ακριβείς γεωγραφικές συντεταγμένες της οποίας δεν προσδιορίζονται	ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη ΝΕ, ΠΕ I-II, ΜΕ, ΥΕ	Halstead, 1984:243
211	Πατούλιά	Πατούλιά		Τρικάλων	Μαγούλα στο χωριό Πατούλιά, 10χλμ. Α των Τρικάλων και κοντά στις δίνες του Πηνειού	ΝΕ	Μέση ΝΕ	Ζιάκας, 1992:293-294
212	Περιστέριά (Πουρνάριου)	Πουρνάρι		Φθιώτιδας	Βραχύδης ιραπέζι-όσχημος λόφος στο χωριό Πουρνάρι Φθιώτιδας	ΠΕ, ΜΕ	ΠΕ, ΜΕ	Stahlin, Θεσσαλικό Ημερολόγιο 13 (1988):177, Τσουκνίδας, 1994:110-111, 121
213	Πέτρινο	Πέτρινο	Πέτρινον / Αρχαίο Φάκιο	Καρδίτσας	Θέση στο χωριό Πέτρινο Καρδίτσας. Οι ακριβείς γεωγραφικές συντεταγμένες της θέσης δεν προσδιορίζονται	ΝΕ	ΝΕ	Gallis & Orphanidis, 1996:122, 396
214	Πετρομάγουλα (Μεταμόρφωσης)	Μεταμόρφωση	Κουρτίκι / Αρχαίο Λιμναίο	Καρδίτσας	Επιμήκης μαγούλα (205x100μ., υπ. 1-1,5μ.) ΒΔ του χωριού Μεταμόρφωση Καρδίτσας	ΝΕ	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη ΝΕ	Νικολάου ΑΔ 49 (1994) χρονικά Β2:334, Νικολάου & Φιρφίρης Πρακτικά Α Ιστορίου Συνεδρίου Παλαμά (1999):63
215	Πηνειάδα 1/ Μαγούλα Στεργιάνα	Πηνειάδα 1		Τρικάλων	Κυκλική μαγούλα με διάμετρο 200μ. στο χωριό Πηνειάδα, αμέσως Ν. της οδού Λάρισας-Τρικάλων, στο ύψος περιπίτου του δημοτικού σχολείου (Ν αυτού) και απέχει 300μ. περίπου από τον Πηνειό. Αμέσως Β της αρχίζουν οι υπώρειες των ορέων του Ζάρκου	ΝΕ, ΠΕ	Αρχαιότερη, Μέση ΝΕ, ΠΕ	Γαλλής ΑΔ 31 (1976) χρονικά Β1:175, Γαλλής, 1992:172, Gallis & Orphanidis, 1996:121, 182, 260, Tourfexis, 1994:163

Α.1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

216	Πλάκες (Γόμφων)	Γόμφοι	Ραβίσια / Αρχαίοι Γόμφοι	Τρικάλων	Μαγούλα ΒΑ του χωριού Γόμφοι και 15χλμ. ΝΔ των Τρικάλων. Έστο σημείο πλέον 4 τοίδια και υπάρχει πηγή	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Ζάκας, 1992:298-299, Καργαπάνης Θεσσαλικό Ημερολόγιο 9 (1992):98
217	Πλάκωνος (Βελέσι(σ)ιωτ ών)	Βελέσι(σ)ιωτ ες		Φθιώτιδας	Ορεινή εγκατάσταση στο χωριό Βελεσιώτες Φθιώτιδας σε αμφοδίδροστη τοποθεσία	NE	Νεότερη NE	Τσουκνίδας, 1994:110-111
218	Πλατεΐδα Μαγούλα (Ζάγκου) (E)	Ζάγκος	Ζάγκος / Αρχαίος Φαυρίτης	Τρικάλων	Γήλοπος (δωμάτιου 200μ. Και ύψους 4- 5μ.) 30 χλμ. Δ της Λάρισας και 2,5 χλμ. ΝΔ του χωριού Ζάγκος Τρικάλων σε απόσταση 800μ. Β από τον Πηνειό. Συγκεκριμένα βρισκόταν στην παρυφή μιας κοιλάδας με έντονη κλίση προς Ν, προς τον Πηνειό, η οποία τώρα έχει εμχυθεί	NE, ΠΕ, ΜΕ, YE	Μέση, Νεότερη NE, ΠΕ-II, ΜΕ, YE	Γαλλής, 1982:64, Γαλλής ΑΔ 38 (1983) Χρονικά Β1:201-203, Χαϊstead, 1984:235, Γαλλής ΑΔ 42 (1987) Χρονικά Β1:283, Γαλλής ΑΔ 45 (1990):212- 213, Χαϊstead, 1982:29-58, Χαϊstead & Jones, 1993:1-3, Gellis & Orphanidis, 1994:156, 161, 405, Eister, 1994:169-214, Hanschmann Θεσσαλικό Ημερολόγιο 26 (1994):14, Κυτταρίοση- Αποστολικά, 2001:109
219	Πλατεΐδα Μαγούλα (Ζάγκου) (N)	Ζάγκος	Ζάγκος / Αρχαίος Φαυρίτης	Τρικάλων	Νεκροταφείο καύσεων σε κοινή απόσταση από τον ομώνυμο οικισμό. Συγκεκριμένα το πιο απομακρυσμένο δηλ. το ΒΔ τμήμα του νεκροταφείου απέχει 330μ. από τις παρυφές της μαγούλας, ενώ το πλησιέστερο, το ΝΑ βρισκόταν 180μ. περίπου ΒΑ της θέσης	NE	Νεότερη NE	Γαλλής ΑΔ 29 (1973-74) Χρονικά:575-576, Γαλλής ΑΔΑ VIII (1975):250-253, Γαλλής ΑΔ 31 (1976) Χρονικά Β1:175, Γαλλής, 1982:64-116, Γαλλής ΑΔ 38 (1983) Χρονικά Β1:201-203, Γαλλής ΑΔ 42 (1987) Χρονικά Β1:283, Γαλλής ΑΔ 45 (1990):213, Toufexis, 1994:165
220	Πολυέρι 1	Πολυέρι		Λορίσης	Μαγούλα στο χωριό Πολυέρι. Δεν προσδιορίζονται τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της θέσης	NE	Νεότερη NE	Hairstead, 1984:235
221	Πολυέρι 2	Πολυέρι		Λορίσης	Μαγούλα στο χωριό Πολυέρι. Δεν προσδιορίζονται τα ακριβή γεωγραφικά στοιχεία της θέσης	ΠΠ/ΚΗ	Απροσδιόριτη	Hairstead, 1984:240

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

222	Πρόδρομος I	Πρόδρομος		Κουρίτσα / Κορίτσι	Καρδίτσας	Γήλοφος στην Β παρυφή του χωριού Πρόδρομος (Κουρίτσα), 5χμ. ΒΑ της Καρδίτσας	NE	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη NE	Χουρμούζαδης AAA IV 2 (1971):164-174, Χουρμούζαδης AD 47 (1972) χρονικά:194-196, Θεοχάρης, 1973:349, Halstead & Jones Ανθρωπολογικά 1 (1980):95-97, Μουνδρέα- Αγραφιώτη, 1980:489-497, Halstead, 1984:242, Κυπάρισση-Αποστολικά, 2001:111, 117, 153
223	Πρόδρομος II	Πρόδρομος		Κουρίτσα / Κορίτσι	Καρδίτσας	Γήλοφος στην Β παρυφή του χωριού Πρόδρομος (Κουρίτσα), 5χμ. ΒΑ της Καρδίτσας. Έχει διάμετρο 80-100μ. και η έκτασή του υπολογίζεται στα 0.5-1εκτάρια	NE	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη NE	Χουρμούζαδης AAA IV 2 (1971):164-174, Χουρμούζαδης AD 47 (1972) χρονικά:194-196, Θεοχάρης, 1973:349, Halstead & Jones Ανθρωπολογικά 1 (1980):95-97, Μουνδρέα- Αγραφιώτη, 1980:489-497, Halstead, 1984:242, Κυπάρισση-Αποστολικά, 2001:111, 117, 153
224	Πρόδρομος III	Πρόδρομος		Κουρίτσα / Κορίτσι	Καρδίτσας	Ψηλή μαγούλα (6μ. περίπου) στο χωριό Πρόδρομος, 5χμ. ΒΑ της Καρδίτσας και N των οικισμών I και II	NE, ΠΕ, ΜΕ	Αρχαιότερη, Νεότερη NE, ΠΕ II, ΜΕ	Χουρμούζαδης AD 47 (1972) χρονικά:194-196, Halstead & Jones Ανθρωπολογικά 1 (1980):95-97, Μουνδρέα-Αγραφιώτη, 1980:489-497, Halstead, 1984:242, Κυπάρισση-Αποστολικά, 2001:111, 117, 153
225	Πτελοπούλα	Πτελοπούλα	Φθενοπούλα / Φτελοπούλα	Νηλίσβι	Καρδίτσας	Μαγούλα στο χωριό Πτελοπούλα. Δεν αναφέρονται οι ακριβείς γεωγραφικές συντεταγμένες της θέσης	NE	NE	Χουρμούζαδης Αρχαίον Θεσσαλικών Μελετών Α (1972):158
226	Πυργετός	Πυργετός			Τρικάλων	Θέση έξω από το χωριό Πυργετός Τρικάλων και προς τα Δ αυτού, όπου εκτείνεται απέραντη πεδινή έκταση και δίπλα σε παραρρέοντα ποταμό	NE, ΥΕ	Μέση, Νεότερη NE, ΥΕ	Ζιάκας, 1992:293
227	Ρευματιά- Παλιάμπελα	Ρευματιά			Λαρίσης	Μαγούλα 5 χλμ. ΒΑ των Φαρσάλων, στο χωριό Ρευματιά	ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	ΠΕ II, ΜΕ, ΥΕ III	Feuer, 1983:211, Halstead, 1984:240, Συρίτσουλος, 1995:898
228	Σιτόχωρο	Σιτόχωρο		Λαζαριμπού α	Λαρίσης	Μαγούλα στο χωριό Σιτόχωρο Φαρσάλων σταυς πρόποδες των Ρεβενίων	NE	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη NE	Halstead, 1984:244, Γαλλής, 1992:219

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΙΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

229	Σφαῖρα 1 (κατά Τσουκνίδα)	Σφαῖρα		Τσουκνίδα	Φθιώτιδας	Μικρή μαγούλα στο χωριό Σφαῖρα Φθιώτιδας σε απροσδόκητη τοποθεσία	NE, NE, NE	Μέση NE, NE, ME	Τσουκνίδας, 1994:110-111
230	Σφαῖρα 3 (κατά Τσουκνίδα)	Σφαῖρα		Τσουκνίδα	Φθιώτιδας	Μαγούλα στο χωριό Σφαῖρα Φθιώτιδας σε απροσδόκητη τοποθεσία	NE	Μέση, Νεότερη NE	Τσουκνίδας, 1994:110-111
231	Σφαῖρα / Νηρούδου α (Πουρνάριου)	Πουρνάρι			Φθιώτιδας	Μαγούλα στο χωριό Πουρνάρι Φθιώτιδας σε απροσδόκητη τοποθεσία	NE	Αρχαϊστική, Μέση, Νεότερη NE	Αρβανιτόπουλος ΠΔΕ 1910:198-199, Halstead, 1984:241, Τσουκνίδας, 1994:110-111
232	Σταυρός	Σταυρός		Δεμίρλι (Demir-olun pos)	Λαρίσης	Μαγούλα κοντά στο αθλητικό stadion του χωριού Σταυρός Φαρσάλων	NE	NE	W & T, 1912:9, Gallis & Orphanidis, 1994:156, 160, Gallis & Orphanidis, 1996:93, 315

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

233	Σταυρός / Μέλισσα			Καρδίτσας	Μαγούλα στο κέντρο της πεδιάδας της Καρδίτσας. Η μαγούλα αυτή αναφέρεται από το Halstead (θέση 56). Οι ελλειψείς γεωγραφικές πληροφορίες της θέσης δεν μας επέτρεψαν να την ταυτίσουμε. Δεν ήμαστε σίγουροι, αν ο Halstead στον κατάλογό του εννοούσε θέση Μέλισσα στο χωριό Σταυρός ή το αντίθετο ή θέση μεταξύ των 2 χωριών. Ωστόσο, μας προβληματίσε το γεγονός ότι στην ευρύτερη περιοχή της Δυτικής Θεσσαλίας υπάρχει και άλλο χωριό με την ονομασία Σταυρός. Υπάρχει πιθανότητα να ταυλίζεται η συγκεκριμένη θέση με τη μαγούλα 151 του καταλόγου μας. Ωστόσο, οι παραπάνω προβληματισμοί μας ανάγκασαν να τις συμπεριλάβουμε ξεχωριστά. Πιθανή αντίθετη περίπτωσηας μας συγχωρεθεί	NE	Νεότερη NE	Halstead, 1984:234
234	Σταυρός 1, Τρανή	Σταυρός	Δεμερλι (Demir=σίδη ρος	Λαρίσης	Μαγούλα ΝΑ στη δυτική Θεσσαλική πεδιάδα, στο χωριό Σταυρός των Φαρσάλων	NE	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη NE	Halstead, 1984:240
235	Σταυρός 2, Παπακώστα	Σταυρός	Δεμερλι (Demir=σίδη ρος	Λαρίσης	Μαγούλα ΝΑ στη δυτική Θεσσαλική πεδιάδα, στο χωριό Σταυρός των Φαρσάλων	NE	Μέση NE	Halstead, 1984:240
236	Σταυρός 3	Σταυρός	Δεμερλι (Demir=σίδη ρος	Λαρίσης	Μαγούλα ΝΑ στη δυτική Θεσσαλική πεδιάδα, στο χωριό Σταυρός των Φαρσάλων	NE	Αρχαιότερη, Μέση NE	Halstead, 1984:240

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΟΤΟΠΙΚΩΝ ΘΕΙΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΙΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΛΑΓΑΔΑΣ

237	Σταυρός 4, Μανούλα Δειρράι	Σταυρός		Δειρράι (dentit=αίδηρ ος)	Λαρίσης	Μανούλα στο χωριό Σταυρός των Φαρδάλων σε απόσταση 500μ. περίπου ΝΑ του οίδηροποιικού οταδίου Πλαταεφαποδάου	NE, YE	Αρχαίστερν, Μέον, Νεότερν, YE	W & T, 1912:9, Θεοχάρης ΑΔ 17 (1961/1962) μέρος Β Χρονικά: 179, Feuer, 1983:211, Halsead, 1984:233
238	Τζαμ / Τσικιοί (Νέου Μοναστηρίου)	Νέο Μοναστήρι		Μπτεγκάε / Μπτεγκά	Φθιώτιδας	Τήλοφος κολουρακωνικού τύπου στο χωριό Νέο Μοναστήρι Φθιώτιδας σε αποδοδίορση τοποθεσία	NE, NE, ME, YE	Μέον, Νεότερν NE, NE, ME, YE	W & T, 1912:11, Θεοχάρης ΑΔ 21 (1966) Β2 Χρονικά: 252, Halsead, 1984:236, Τσουκνίδας, 1994:110-111, 123
239	Τζαμ (Γραμματικού)	Γραμματικό		Ουζαύ Καραάαρ	Καρδίτσας	Μανούλα στο χωριό Γραμματικό Καρδίτσας σε αίθευκρησση τοποθεσία	ΠΠ/ ΚΗ	Αποδοδίορση	Τσουκνίδας, 1994:110-111
240	Τζαν Μανούλα (Σοφδών)	Σοφδές	Σοφδές	σοφα (=πτόκος, θροπό)	Καρδίτσας	Μανούλα 6 χλμ. Α-ΒΑ των Σοφδών, σε απόσταση 500μ. από την αποίεση όχθη του Βρένκο ποταμού. Είναι ο οικισμός Νο 47 του καταλόγου του Χ. Τσούντα και των W & T	NE	Αρχαίστερν, Μέον NE	Τσούντας, 1908:10, W & T, 1912:9, Καταρχίδας Σοφδές (1984):24
241	Τζάνη- (Τσάνη) Μανούλα / Τζαν- Μανούλα (Σοφδών)	Σοφδές	Σοφδές	σοφα (=πτόκος, θροπό)	Καρδίτσας	Μεγάλη μανούλα (103x75μ. υψ.8,50μ.) περίπου 4χλμ. Α των Σοφδών, στο δεξίό της οίδηροποιικής γραμμής Πλαταεφαποδάου-Καρδίτσας κοντά στον ποταμό Βρένκο και σε ίδια απόσταση από τον Πύργο Κερίου και 3 χλμ. Β της μανούλας Μεγάλο Πλατάρο. Πρόκειται για τη θέση, που ο Χ. Τσούντας αναφέρεται ως Τζαν-μανούλα (Τσούντας, 1908:16) και τη Νο 96 των W & T	NE, NE, ME, YE	Αρχαίστερν, Μέον, Νεότερν NE, NE, ME, YE	Τσούντας, 1908:16, W & T, 1912:9, 135-149, Χουρμούζοδης Αρχαίον Θεσσαλικών Μελετών Α (1972):139, Θεοχάρης, 1973:349, Νικολάου, Πονήρη, Σκαφιδά Σοφδές (1994):17, 24

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

242	Τρίκαλα	Τρίκαλα	Τρίκαλη ή Τρίκα ή Τρίκα	Τρίκαλων	Θέση επάνω σε λόφο επί της αριστερής όχθης του Ληθαίου ποταμού, ΝΑ της αρχαίας ακροπόλεως (φρουρίου), πίσω από το εξώκλιση του τριφυλίου Ηλία, πάνω στον ομώνυμο λόφο	ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ, ΥΕ	Αρχαιότερη ΝΕ, ΠΕ II, ΜΕ, ΥΕ III	Θεοχάρης ΠΑΕ 1958:70, 73, 76-77, Θεοχάρης Θεσσαλικά Α (1958):70-71, Ορλάνδος το Έργον της Αρχαιολογικής Εταιρείας κατά το 1958:68-70, Θεοχάρης ΑΔ 16 (1960) χρονικά:170, Halstead, 1984:242, Ζάκας, 1992:38-39, 299-300, Hanschmann Θεσσαλικά Ημερολόγιο 27 (1995): 15-16, Παπαγιαννακίης Θεσσαλικά Ημερολόγιο 16 (1998):226-227
243	Τσαπουρνιά (Φαναρίου)	Φανάρι / Ιεώμη / Πύργος Ιεώμης	Φανάρι / Ιεώμη / Πύργος Ιεώμης / μυκηναϊκή Ιεώμη	Καρδίτσας	Μαγούλα Δ του χωριού μαγούλα Φαναρίου, στους πρόποδες του λόφου πάνω από τη σιδηροδρομική γραμμή και 12 χλμ. ΒΔ της Καρδίτσας	ΝΕ	ΝΕ	Φλωρίδης Θεσσαλικά Ημερολόγιο 35 (1999):297
244	Τσιτσάκι Μαγούλα (Ιτέας)	Ιτέα		Μουσαλάρ η Μισαλάρ η Μεσαλάρ	Ψηλή μαγούλα (220x240μ., υπ.4μ.) ευδιάκριτη από μακριά περίπου 1χλμ. ΝΔ της μαγούλας Κουτσιούμπα, στο χωριό Ιτέα Καρδίτσας. Σήμερα καλλιεργείται	ΝΕ	Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη ΝΕ	Νικολάου ΑΔ 49 (1994) χρονικά Β2:334, Νικολάου & Φιρφίρης Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παλαιά (1999):85-88
245	Τσιχομάτουλα (Σοφάδων)	Σοφάδες	Σοφάδες	βοίφα (=πάγκος, θρανίο)	Μαγούλα 8χλμ. Α των Σοφάδων, στην αριστερή όχθη του ποταμού Ίτουλη	ΝΕ	ΝΕ	Καταραχίης Σοφάδες (1994):24
246	Υπέρεια 1	Υπέρεια		Χατζηόμπασα (hajji-obasi= κατασκήνωσ η προσκυνητώ ν)	Μαγούλα Δ του χωριού Λεύκη ανάμεσα σε αυτά και στον Ενιπέα. Πρόκειται για τη Νο 92 των W & T	ΜΕ, ΥΕ	ΜΕ, ΥΕ	W & T, 1912:11, Halstead, 1984:235
247	Υπέρεια 2	Υπέρεια		Χατζηόμπασα (hajji-obasi= κατασκήνωσ η προσκυνητώ ν)	Μαγούλα κοντά στο χωριό Υπέρεια και Β του Ενιπέα. Πρόκειται για τη Νο 93 των W & T	ΠΡΙ ΚΗ	Απροσδιόριστη	W & T, 1912:11, Halstead, 1984:235

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΙΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

248	ύψωμα "Κάσπο" ή Λούκι (Μεταμόρφω σης) (Ε)	Μεταμόρφωση ή Αρχαίο Λιμνίο	Κουρική / Αρχαίο Λιμνίο		Καρήσιος	Θέση στο χωριό Μεταμόρφωση (Κουρική) Καρήσιος σε αποδόδοσητη τοποθεσία	NE	NE	Νιδνός Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παράρα (1998):210-211
249	ύψωμα "Κάσπο" ή Λούκι (Μεταμόρφω σης) (N)	Μεταμόρφωση ή Αρχαίο Λιμνίο	Κουρική / Αρχαίο Λιμνίο		Καρήσιος	Θέση στο χωριό Μεταμόρφωση (Κουρική) Καρήσιος σε αποδόδοσητη τοποθεσία	YE	YE	ΔΚΚΑΧ&ΜΕ, 1998:103, Νιδνός Πρακτικά Α Ιστορικού Συνεδρίου Παράρα (1999):210-211
250	ύψωμα 502 (Ξυνόδας)	Ξυνόδας			Φθιώδας	Θέση Β της Ξυνόδας, Φθιώδας	ME	ME	Σόμων ΑΔΑ ΧΙΥ (1981) 132
251	Φανερωμένη	Φανερωμένη			Τρικάλων	Θέση στο χωριό Φανερωμένη Τρικάλων. Παραμένει άγνωστη η ακριβής γεωγραφική της θέση	NE	NE	Ζόδας, 1992:37
252	Φάραδα	Φάραδα	Φάραδα / Αρχαία Φάραδος		Λαρίσιος	Θέση στη δυτική παρυφή της κωμόπολης των Φαράδων	NE, ΠΕ, ΜΕ, YE	NE, ΠΕ, ΜΕ, YE	Συρίτπουλος, 1995:969, 1072, 1174
253	Φαροαλής				Λαρίσιος	Μαγούλα στην περική των Φαράδων, υποθέτουμε κοντά στον Φαροαλή ποταμό	NE, ΠΕ	Μέση, Νεοίτη NE, ΠΕ I	Halstead, 1984:235
254	Φήκη	Φήκη	Φήκη ή Φαίκα		Τρικάλων	Θέση κοντά στο χωριό Φήκη, (Α του οικισμού Δροσοπηγή της κοινότητας και δη στη θέση Κούντζακ) 8,5 χλμ. Δ των Τρικάλων και 3,5χλμ. ΝΔ του τύμβου του Εξάρκου	YE	YE	Μητρίκου-Ευραβίου ΑΔΑ ΧΥII 1-2 (1984):74-87, Παπαγιαννίδης Τρικαλάς 16 (1996):227-228

Α1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

255	Φύλλος (Ε)	Φύλλον / Φύλλος		Σιαμπάνι / Σιαμπανί	Καρδίτσας	Οικισμός παρά τη θέση, όπου κατά την επικρατέστερη υπόθεση εκείτο η αρχαία πόλη Φύλλος, στους πρόποδες του όρους Δογαντζή, σε ελώδη έκταση και κοντά στην σιδηροδρομική γραμμή	ΥΕ	ΥΕ	Θεοχάρης ΑΔ 16 Κείμενον (1960):185
256	Φύλλος (Ν)	Φύλλον / Φύλλος		Σιαμπάνι / Σιαμπανί	Καρδίτσας	Νεκροταφείο παρά τη θέση, όπου κατά την επικρατέστερη υπόθεση εκείτο η αρχαία πόλη Φύλλος, στους πρόποδες του όρους Δογαντζή, σε ελώδη έκταση και κοντά στην σιδηροδρομική γραμμή	ΥΕ	ΥΕ	Θεοχάρης ΑΔ 16 Κείμενον (1960):185
257	Χαϊδεμένη	Χαϊδεμένη			Τρικάλων	Θέση στο χωριό Χαϊδεμένη Τρικάλων σε άγνωστη γεωγραφική τοποθεσία	ΝΕ	Αρχαιότερη ΝΕ	Ζιάκας, 1992:37
258	Χαϊκάλι				Αιπροσδιόριστος	Μαγούλα ΝΑ της δυτικής Θεσσαλικής πεδιάδας σε άγνωστη γεωγραφική τοποθεσία	ΝΕ	Αρχαιότερη, Μέση, Νέοτερη ΝΕ	Halstead, 1984:240
259	Χαλκόνι				Τρικάλων	Μαγούλα ανάμεσα στη Χρυσανγή και το Παληοχωρι και ΒΔ του Παλιόπυργου Τρικάλων. Πολύ λίγο ορατή σήμερα	ΝΕ, ΠΕ	ΝΕ, ΠΕ	Helly ΑΔ 44 (1989) Χρονικά Β1:243, Daimazih Τρικαλνά 11 (1991):188
260	Χολέβα Τρύπα (Αγίου Αντώνιου)(ΕΙΚ 199-201)	Άγιος Αντώνιος		Κουτσελί	Λαρίσης	Θέση 1,5 χλμ. ΒΑ του χωριού Άγιος Αντώνιος και ΝΑ των φαραλίων, απ' όπου απέχει 21,5 χλμ	ΥΕ	ΥΕ ΙΙΙ	Θεοχάρης ΑΔ 19 (1964):261, Θεοχάρης ΑΔ 21 (1968):253-254, Feuer, 1983:211
261	Χρυσανγή	Χρυσανγή	Τουρναβόι		Τρικάλων	Λοφωδής έξαρση πίσω από το χωριό Χρυσανγή, κοντά στο εξωκλήσι, που βρίσκεται στο δρόμο προς την Παλιοσαμαρίνα, όπου υπάρχει και πηγή, 12 χλμ. Α των Τρικάλων	ΝΕ	Αρχαιότερη ΝΕ	Ζιάκας, 1992:299

Α2. ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ **ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ**

Α.Α	ΘΕΣΗ
1	ΑΓΙΑ ΕΛΕΝΗ
2	ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΦΑΡΣΑΛΩΝ
3	ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΔΑ
4	ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (ΑΓΡΙ(Ε)ΛΙΑΣ)
5	ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (ΠΟΥΡΝΑΡΙΟΥ)
6	ΑΓΙΟΣ ΑΝΤΡΕΑΣ (ΜΑΤΑΡΑΓΚΑΣ)
7	ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΟΜΟΚΟΥ
8	ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΑΡΣΑΛΩΝ 1
9	ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ / ΑΓΙΟΙ ΘΕΟΔΩΡΟΙ
10	ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
11	ΑΓΡΑΠΙΔΙΑ
12	ΑΓΡΙΟΚΕΡΑΣΟ
13	ΑΗ-ΔΗΜΗΤΡΗΣ (ΣΟΦΙΑΔΑΣ)
14	ΑΜΑΚΙΑ (ΦΙΛΙΑΣ)
15	ΑΜΠΕΛΙΑ (ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟΥ)
16	ΑΜΠΕΛΟΣ / ΑΜΠΕΛΩΝΑΣ
17	ΑΜΥΓΔΑΛΙΕΣ / ΑΜΠΕΛΙΑ (ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ) ΦΑΡΣΑΛΩΝ
18	ΑΝΑΛΗΨΗ-ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ (ΠΛΑΤΑΝΟΥ)
19	ΑΝΩΧΩΡΙ
20	ΑΡΑΠΟΝΗΣΙ
21	ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ (ΠΟΥΡΝΑΡΙΟΥ)
22	ΑΡΝΗ
23	ΑΡΝΗ-ΜΑΚΡΙΑ ΜΑΓΟΥΛΑ
24	ΑΣΗΜΟΧΩΡΙ
25	ΑΣΤΡΙΤΣΑ
26	ΒΑΘΥΡΕΜΑ (ΠΟΥΡΝΑΡΙΟΥ)
27	ΒΑΡΔΑΛΗ
28	ΒΑΡΔΑΛΗ 1 / KOMMENO TZAMI
29	ΒΑΡΔΑΛΗ 2 (ΚΑΤΑ HALSTEAD)
30	ΒΑΡΔΑΛΗ 2 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)
31	ΒΑΡΔΑΛΗ 3 (ΚΑΤΑ HALSTEAD)
32	ΒΑΡΔΑΛΗ 4 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)
33	ΒΑΡΚΑ / ΠΛΑΤΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΠΥΡΓΟΥ ΚΙΕΡΙΟΥ)
34	ΒΑΣΙΛΗΣ
35	ΒΑΣΙΛΟΤΡΥΠΑ
36	ΒΕΛΕΣ(Σ)ΩΤΕΣ 1 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)
37	ΒΕΛΕΣ(Σ)ΩΤΕΣ 4 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)
38	ΒΛΑΧΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
39	ΒΟΥΝΑΙΝΑ
40	ΒΡΥΣΗ ΠΛΑΤΑΝΙΑ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΤΟΥΛΒΑΤΑΝ (ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ)
41	ΓΕΦΥΡΙΑ (ΚΑΤΑ W & T)
42	ΓΕΦΥΡΙΑ 1
43	ΓΕΦΥΡΙΑ 2
44	ΓΕΦΥΡΙΑ 3

Α.Α	ΘΕΣΗ
45	ΓΕΦΥΡΙΑ 4
46	ΓΗΛΟΦΟΣ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ (ΕΡΜΗΤΣΙΟΥ)
47	ΓΚΕΚΑ (ΑΧΙΛΛΕΙΟΝ ΦΑΡΣΑΛΩΝ)
48	ΓΚΙΟΛΙ (ΒΡΥΣΙΩΝ)
49	ΓΚΙΟΛΙ (ΦΥΛΛΟΥ) 1
50	ΓΚΙΟΛΙ (ΦΥΛΛΟΥ) 2
51	ΓΚΙΟΛΙ (ΦΥΛΛΟΥ) 3 (Ε)
52	ΓΚΙΟΛΙ (ΦΥΛΛΟΥ) 3 (Ν)
53	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟ 2
54	ΓΡΙΖΑΝΟ
55	ΓΥΝΑΙΚΟΚΑΣΤΡΟ
56	ΔΑΣΟΛΟΦΟΣ 1
57	ΔΕΝΔΡΑΚΙ
58	ΔΙΠΟΤΑΜΟΝ / ΔΙΠΟΤΑΜΟΣ
59	ΔΟΜΟΚΟΣ
60	ΕΙΚΟΝΙΣΜΑ ΜΠΑΡΔΑ (ΠΕΤΡΟΠΟΡΟΥ)
61	ΕΛΛΗΝΙΚΟ 1 / ΜΠΕΤΣΙΛΕΡ
62	ΕΛΛΗΝΙΚΟ 2
63	ΕΛΛΗΝΙΚΟ-ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΚΤΟΥΡΙ
64	ΕΛΛΗΝΙΚΟ-ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΤΟΥΡΙ
65	ΕΞΑΛΟΦΟΣ
66	ΕΞΑΛΟΦΟΣ / ΚΩΣΤΑΡΑΙΚΑ
67	ΕΡΕΤΡΙΑ
68	ΕΥΥΙΔΡΙΟ
69	ΖΕΥΓΑΡΟΛΙΒΑΔΟ (ΓΟΜΦΩΝ)
70	ΗΛΙΑΣ
71	ΘΑΥΜΑΚΟΣ / ΘΑΥΜΑΚΟ
72	ΘΕΣΗ 102 ΤΩΝ W & T
73	ΘΕΣΗ 44 ΤΟΥ ΤΣΟΥΝΤΑ
74	ΘΕΣΗ 57 ΤΟΥ ΤΣΟΥΝΤΑ-W & T
75	ΙΘΩΜΗ
76	ΙΜΒΡΟΥ ΠΗΓΑΔΙ (ΔΟΜΟΚΟΥ)
77	ΙΤΕΑ
78	ΚΑΡΔΙΤΣΑ (ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ)
79	ΚΑΡΔΙΤΣΑ (ΔΥΤΙΚΑ)
80	ΚΑΣΤΡΟ (ΣΥΚΕΩΝΟΣ)
81	ΚΑΤΩ ΔΟΜΟΚΟ
82	ΚΑΤΩΧΩΡΙ
83	ΚΕΡΑΜΙΔΙ / ΚΕΡΑΜΙΔΙΟΝ
84	ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ
85	ΚΛΟΚΩΤΟΣ / ΚΛΟΚΟΤΟΣ
86	ΚΟΚΚΙΝΑ
87	ΚΟΝΑΚΙ ΜΑΡΑΘΕΑ (ΝΕΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ)
88	ΚΟΥΤΡΟΥΛΟΥ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΒΑΡΔΑΛΗ)
89	ΚΟΥΦΙΑ ΡΑΧΗ (ΓΕΩΡΓΙΚΟΥ)
90	ΚΤΙΜΕΝΗ
91	ΚΥΨΕΛΗ
92	ΜΑΓΟΥΛΑ (ΤΡΙΚΑΛΩΝ)
93	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ (ΗΛΙΑ)

Α.Α	ΘΕΣΗ
94	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΑΣ / ΠΡΟΑΣΤΙΟΥ
95	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ / ΧΑΝΤΑΚΙ-ΜΑΓΟΥΛΑ / ΛΟΦΟΣ ΧΑΝΤΑΚΛΗ (ΠΑΛΑΜΑ)
96	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΑΡΣΑΛΩΝ 2
97	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ/ ΜΑΓΟΥΛΑ ΒΑΛΤΟΣ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
98	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΛΜΠΑΝΗ Ή ΑΛΜΠΑΤ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
99	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΜΑΡΑΝΤΟΣ / ΚΛΑΔΙΑΡΕΣ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
100	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
101	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΡΒΑΝΙΤΗ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
102	ΜΑΓΟΥΛΑ ΒΑΖΟΥΡΙΑ / ΜΑΓΟΥΛΕΣ (ΑΣΤΡΙΤΣΑΣ)
103	ΜΑΓΟΥΛΑ ΓΕΛΑΝΘΗ
104	ΜΑΓΟΥΛΑ ΓΕΦΥΡΙΩΝ / ΣΤΑΥΡΟΥ
105	ΜΑΓΟΥΛΑ ΘΑΝΑΣΟΥΛΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
106	ΜΑΓΟΥΛΑ ΘΕΟΦΑΝΗ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
107	ΜΑΓΟΥΛΑ Ι.Ν ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
108	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΛΙΩΡΑ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΟΡΦΑΝΑ
109	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
110	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
111	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ Ή ΣΤΑΜΠΟΛΗ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΧΑΤΖΙΑΓΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
112	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΜΗΤΡΟΥ (ΦΥΛΛΟΥ)
113	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΤΖΙΚΙ (ΠΑΛΑΜΑ)
114	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΕΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
115	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΕΡΑΜΑΡΙΑ (ΒΛΟΧΟΥ)
116	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟΥ/ ΜΕΓΑ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ
117	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΣΚΙΝΑ
118	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΤΣΑΚΙ (ΖΑΡΚΟΥ)
119	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΥΤΡΟΥΛΗ (ΠΑΛΑΜΑ)
120	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΥΤΣΙΟΥΜΠΑ (ΙΤΕΑΣ)
121	ΜΑΓΟΥΛΑ ΛΕΥΚΗΣ
122	ΜΑΓΟΥΛΑ ΛΙΒΑΔΙΑ (ΔΑΣΟΧΩΡΙΟΥ)
123	ΜΑΓΟΥΛΑ ΛΙΜΝΗΣ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΛΤΟΓΙΑΝΝΗ-ΜΠΕΡΤΟΥ (ΚΟΡΟΜΗΛΙΑΣ)
124	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΚΡΥΧΩΡΙ
125	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΜΑΛΟΥΔΗ / (ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΕΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ 4) (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)
126	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
127	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ 1
128	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ 2 (ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ 2)
129	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΤΟΥΛΕΑ / ΑΜΠΕΛΙΑ / ΑΜΠΕΛΩΝ 1
130	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΥΡΑΧΑΔΕΣ 1 / ΓΚΟΡΤΣΟΠΟΥΛΑ
131	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΥΡΑΧΑΔΕΣ 2 / ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΡΛΑΝΗ
132	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΕΓΑΛΟ ΠΑΖΑΡΑΚΙ
133	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΕΣΙΑΚΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
134	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΥ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΓΟΥΤΣΗ (ΠΑΛΑΜΑ)
135	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΜΠΑΤΣΗ / ΣΠΑΝΙΕΣ 2 (ΣΟΦΑΔΩΝ)
136	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΞΕ (ΗΛΙΑ)
137	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΡΛΑΜΠΑΝΗ / ΣΠΑΝΙΕΣ 1(ΣΟΦΑΔΩΝ)
138	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΕΡΑΤΗ / ΑΜΠΕΛΙΑ / ΑΜΠΕΛΩΝ 2
139	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΙΖΙΩΤΗ (ΠΑΛΑΜΑ)
140	ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΤΕΛΗ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗ (ΟΡΦΑΝΩΝ)
141	ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΤΟΥΛΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
142	ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΤΟΥΡΑΜΑΝΗ (ΠΑΣΧΑΛΙΤΣΑΣ)

Α.Α	ΘΕΣΗ
143	ΜΑΓΟΥΛΑ ΟΡΓΟΖΙΝΟΣ (ΠΥΡΓΟΥ ΚΙΕΡΙΟΥ)
144	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΑ / ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΛΑ (ΑΜΠΕΛΟΥ)
145	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΑ / ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΛΑ / ΜΑΓΟΥΛΕΣ / ΜΑΓΟΥΛΙΑ (ΑΜΠΕΛΟΥ / ΦΥΛΛΟΥ)
146	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΟΥΡΙΟΥ
147	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΟΧΩΡΙ (ΜΑΡΚΟΥ)
148	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΟΥΚΙ (ΠΑΛΑΜΑ)
149	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ (ΠΑΛΑΜΑ)
150	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΠΑΝΤΙΝΑ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΛΑΓΓΑΤΣΕΙΚΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
151	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΕΛΙΣΣΑΣ / ΣΤΑΥΡΟΥ
152	ΜΑΓΟΥΛΑ ΡΑΧΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ (ΞΥΝΙΑΔΑΣ)
153	ΜΑΓΟΥΛΑ ΡΟΥΜΑΝΙΑ (ΛΕΟΝΤΑΡΙΟΥ)
154	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΚΑΡΑΣΤΕΡΕΙΚΑ Ή ΓΟΥΛΙΑΝΟΥ (ΠΑΛΑΜΑ)
155	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΚΟΣΚΙΝΑΚΙΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
156	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΜΑΝΤΕΙΚΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
157	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΜΝΗΜΑΤΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
158	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΚΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
159	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΟ ΓΚΕΡΕΝΙ (ΣΟΦΙΑΔΑΣ)
160	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΥΚΕΩΝΟΣ
161	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΥΡΜΟΥ (ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ)
162	ΜΑΓΟΥΛΑ ΤΣΑΚΑΡΛΙ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
163	ΜΑΓΟΥΛΑ ΤΣΑΠΟΧΑ (ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ)
164	ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΝΑΡΙΟΥ / ΑΜΠΕΛΙΑ 1
165	ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΝΑΡΙΟΥ / ΑΜΠΕΛΙΑ 2
166	ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΙΛΙΑΣ
167	ΜΑΓΟΥΛΑ ΧΑΜΑΜΙΑ 1 (ΣΟΦΑΔΩΝ)
168	ΜΑΓΟΥΛΑ ΧΑΜΑΜΙΑ 2 (ΣΟΦΑΔΩΝ)
169	ΜΑΓΟΥΛΑ-ΠΗΓΑΔΙΤΣΙΑ (ΠΛΑΤΑΝΟΥ)
170	ΜΑΓΟΥΛΕΣ ΓΟΡΓΟΒΙΤΩΝ
171	ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ
172	ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ 2
173	ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ
174	ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ Ι
175	ΜΑΝΝΕΣ (ΑΡΤΕΣΙΑΝΟΥ)
176	ΜΑΡΚΟ
177	ΜΑΡΤΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΙΤΕΑΣ)
178	ΜΑΤΙ (ΒΕΛΕΣ(Σ)ΙΩΤΩΝ)
179	ΜΑΤΙ (ΔΟΜΟΚΟΥ)
180	ΜΑΥΡΑΚΑΔΩΝ
181	ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ (ΠΛΑΤΑΝΟΥ)
182	ΜΟΣΧΟΛΟΥΡΙ
183	ΜΟΥΖΑΚΙ
184	ΜΟΥΤΑ-ΘΕΟΠΕΤΡΑ (ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ)
185	ΜΠΑΜΠΑΤΣ' ΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
186	ΜΥΛΟΣ (ΓΟΜΦΩΝ)
187	ΜΥΛΟΣ (ΦΑΡΣΑΛΩΝ)
188	ΜΥΛΟΣ ΜΠΕΚΡΙΛΕΡ (ΝΕΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ)
189	ΜΥΡΙΝΗ
190	ΝΕΟ ΙΚΟΝΙΟ
191	ΝΕΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ 6
192	ΝΕΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟ 2 (ΚΑΤΑ HALSTEAD)

Α.Α	ΘΕΣΗ
193	ΝΕΡΑΙΔΑ
194	ΝΕΡΟΛΑΚΚΑ (ΖΑΙΜΙΟΥ) 1
195	ΝΕΡΟΛΑΚΚΑ (ΖΑΙΜΙΟΥ) 2
196	ΝΤΑΜΠΑΣΗ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΜΑΡΚΟΥ)
197	ΕΥΝΙΑΔΑ
198	ΟΙΚΟΠΕΔΟ ΒΑΣ. ΤΣΙΑΝΑ (ΠΥΡΓΟΣ ΚΙΕΡΙΟΥ)
199	ΟΙΧΑΛΙΑ
200	ΟΜΒΡΙΑΚΗ Ι
201	ΟΜΒΡΙΑΚΗ ΙΙ
202	ΟΜΟΛΙΟΝ
203	ΠΑΛΑΒΟΥ ΜΥΛΟΣ (ΔΑΣΟΛΟΦΟΥ)
204	ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟ (ΑΜΠΕΛΕΙΑΣ)
205	ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟ (ΠΕΤΡΩΤΟΥ)
206	ΠΑΛΑΙΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
207	ΠΑΛΙΟΚΚΛΗΣΙ (ΟΡΦΑΝΩΝ)
208	ΠΑΝΑΓΙΑ (ΟΜΒΡΙΑΚΗΣ)
209	ΠΑΝΑΓΙΑ (ΠΛΑΤΑΝΟΥ)
210	ΠΑΝΑΓΙΑ / ΠΑΛΙΟΚΚΛΗΣΙ (ΕΥΝΙΑΔΑΣ)
211	ΠΑΤΟΥΛΙΑ
212	ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ (ΠΟΥΡΝΑΡΙΟΥ)
213	ΠΕΤΡΙΝΟ
214	ΠΕΤΡΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ)
215	ΠΗΝΕΙΑΔΑ 1/ ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΕΡΓΙΑΝΑ
216	ΠΛΑΚΕΣ (ΓΟΜΦΩΝ)
217	ΠΛΑΤΑΝΟΣ (ΒΕΛΕΣ(Σ)ΙΩΤΩΝ)
218	ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΖΑΡΚΟΥ) (Ε)
219	ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΖΑΡΚΟΥ) (Ν)
220	ΠΟΛΥΝΕΡΙ 1
221	ΠΟΛΥΝΕΡΙ 2
222	ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ Ι
223	ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΙΙ
224	ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΙΙΙ
225	ΠΤΕΛΟΠΟΥΛΑ
226	ΠΥΡΓΕΤΟΣ
227	ΡΕΥΜΑΤΙΑ-ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΑ
228	ΣΠΟΧΩΡΟ
229	ΣΟΦΙΑΔΑ 1 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)
230	ΣΟΦΙΑΔΑ 3 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)
231	ΣΠΑΘΑΚΙΑ / ΝΤΙΡΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΠΟΥΡΝΑΡΙ)
232	ΣΤΑΥΡΟΣ
233	ΣΤΑΥΡΟΣ / ΜΕΛΙΣΣΑ
234	ΣΤΑΥΡΟΣ 1, ΤΡΑΝΗ
235	ΣΤΑΥΡΟΣ 2, ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ
236	ΣΤΑΥΡΟΣ 3
237	ΣΤΑΥΡΟΣ 4, ΜΑΓΟΥΛΑ ΔΕΜΕΡΛΙ
238	ΤΑΨΙ / ΤΑΨΙΚΙΟΙ (ΝΕΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ)
239	ΤΖΑΜΙ (ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ)
240	ΤΖΑΝΗ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
241	ΤΖΑΝΗ-(ΤΣΑΝΗ) ΜΑΓΟΥΛΑ / ΤΖΑΝ-ΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
242	ΤΡΙΚΑΛΑ

Α.Α	ΘΕΣΗ
243	ΤΣΑΠΟΥΡΝΙΑ (ΦΑΝΑΡΙΟΥ)
244	ΤΣΙΑΚΑΛ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΙΤΕΑΣ)
245	ΤΣΙΚΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
246	ΥΠΕΡΕΙΑ 1
247	ΥΠΕΡΕΙΑ 2
248	ΥΨΩΜΑ "ΚΑΣΤΡΟ" Ή ΛΟΥΚΙ (ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ) (Ε)
249	ΥΨΩΜΑ "ΚΑΣΤΡΟ" Ή ΛΟΥΚΙ (ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ) (Ν)
250	ΥΨΩΜΑ 502 (ΞΥΝΙΑΔΟΣ)
251	ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗ
252	ΦΑΡΣΑΛΑ
253	ΦΑΡΣΑΛΙΤΗΣ
254	ΦΗΚΗ
255	ΦΥΛΛΟΣ (Ε)
256	ΦΥΛΛΟΣ (Ν)
257	ΧΑΙΔΕΜΕΝΗ
258	ΧΑΙΚΑΛΙ
259	ΧΑΛΚΟΠ
260	ΧΟΛΕΒΑ ΤΡΥΠΑ (ΑΓΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ)
261	ΧΡΥΣΑΥΓΗ
262	ΨΗΛΑΔΟΥΔΑ

Α3. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ ΑΝΑ ΝΟΜΟ

ΝΟΜΟΣ	ΘΕΣΗ
ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΔΑ
	ΑΠΟΣ ΑΝΤΡΕΑΣ (ΜΑΤΑΡΑΓΚΑΣ)
	ΑΠΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ / ΑΓΙΟΙ ΘΕΟΔΩΡΟΙ
	ΑΓΡΙΟΚΕΡΑΣΟ
	ΑΜΑΚΙΑ (ΦΙΛΙΑΣ)
	ΑΜΠΕΛΟΣ / ΑΜΠΕΛΩΝΑΣ
	ΑΡΝΗ
	ΑΡΝΗ-ΜΑΚΡΙΑ ΜΑΓΟΥΛΑ
	ΑΣΗΜΟΧΩΡΙ
	ΑΣΤΡΙΤΣΑ
	ΒΑΡΚΑ / ΠΛΑΤΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΠΥΡΓΟΥ ΚΙΕΡΙΟΥ)
	ΒΛΑΧΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
	ΓΕΦΥΡΙΑ (ΚΑΤΑ W&T)
	ΓΕΦΥΡΙΑ 1
	ΓΕΦΥΡΙΑ 2
	ΓΕΦΥΡΙΑ 3
	ΓΕΦΥΡΙΑ 4
	ΓΗΛΟΦΟΣ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ (ΕΡΜΗΤΣΙΟΥ)
	ΓΚΙΟΛΙ (ΦΥΛΛΟΥ) 1
	ΓΚΙΟΛΙ (ΦΥΛΛΟΥ) 2
	ΓΚΙΟΛΙ (ΦΥΛΛΟΥ) 3 (Ε)
	ΓΚΙΟΛΙ (ΦΥΛΛΟΥ) 3 (Ν)
	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟ 2
	ΗΛΙΑΣ
	ΘΕΣΗ 57 ΤΟΥ ΤΣΟΥΝΤΑ-W & T
	ΙΘΩΜΗ
	ΙΤΕΑ
	ΚΑΡΔΙΤΣΑ (ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ)
	ΚΑΡΔΙΤΣΑ (ΔΥΤΙΚΑ)
	ΚΑΣΤΡΟ (ΣΥΚΕΩΝΟΣ)
	ΚΟΥΦΙΑ ΡΑΧΗ (ΓΕΩΡΓΙΚΟΥ)
	ΚΤΙΜΕΝΗ
	ΚΥΨΕΛΗ
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ (ΗΛΙΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΑΣ / ΠΡΟΑΣΤΙΟΥ
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΠΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ / ΧΑΝΤΑΚΙ-ΜΑΓΟΥΛΑ / ΛΟΦΟΣ ΧΑΝΤΑΚΛΗ (ΠΑΛΑΜΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΠΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ/ ΜΑΓΟΥΛΑ ΒΑΛΤΟΣ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΛΜΠΑΝΗ Ή ΑΛΜΠΑΤ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΜΑΡΑΝΤΟΣ / ΚΛΑΔΙΑΡΕΣ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΡΒΑΝΙΤΗ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΒΑΖΟΥΡΙΑ / ΜΑΓΟΥΛΕΣ (ΑΣΤΡΙΤΣΑΣ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΓΕΛΑΝΘΗ
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΘΑΝΑΣΟΥΛΑ (ΠΑΛΑΜΑ)

ΝΟΜΟΣ	ΘΕΣΗ
ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	ΜΑΓΟΥΛΑ ΘΕΟΦΑΝΗ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ Ι.Ν ΑΠΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΛΙΩΡΑ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΟΡΦΑΝΑ
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ Η ΣΤΑΜΠΟΛΗ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΧΑΤΖΙΑΓΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΜΗΤΡΟΥ (ΦΥΛΛΟΥ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΤΖΙΚΙ (ΠΑΛΑΜΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΕΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΕΡΑΜΑΡΙΑ (ΒΛΟΧΟΥ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΣΚΙΝΑ
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΥΤΡΟΥΛΗ (ΠΑΛΑΜΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΥΤΣΙΟΥΜΠΑ (ΙΤΕΑΣ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΛΕΥΚΗΣ
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΛΙΒΑΔΙΑ (ΔΑΣΟΧΩΡΙΟΥ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΚΡΥΧΩΡΙ
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ 1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ 2 (ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ 2)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΤΟΥΛΕΑ / ΑΜΠΕΛΙΑ / ΑΜΠΕΛΩΝ 1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΥΡΑΧΑΔΕΣ 1 / ΓΚΟΡΤΣΟΠΟΥΛΑ
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΥΡΑΧΑΔΕΣ 2 / ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΡΛΑΝΗ
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΕΓΑΛΟ ΠΑΖΑΡΑΚΙ
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΕΣΙΑΚΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΥ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΠΟΥΤΣΗ (ΠΑΛΑΜΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΜΠΑΤΣΗ / ΣΠΑΝΙΕΣ 2 (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΞΕ (ΗΛΙΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΡΛΑΜΠΑΝΗ / ΣΠΑΝΙΕΣ 1(ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΕΡΑΤΗ / ΑΜΠΕΛΙΑ / ΑΜΠΕΛΩΝ 2
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΙΖΙΩΤΗ (ΠΑΛΑΜΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΤΕΛΗ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗ (ΟΡΦΑΝΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΤΟΥΛΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΤΟΥΡΑΜΑΝΗ (ΠΑΣΧΑΛΙΤΣΑΣ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΟΡΓΟΖΙΝΟΣ (ΠΥΡΓΟΥ ΚΙΕΡΙΟΥ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΑ / ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΛΑ (ΑΜΠΕΛΟΥ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΑ / ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΛΑ / ΜΑΓΟΥΛΕΣ / ΜΑΓΟΥΛΙΑ (ΑΜΠΕΛΟΥ / ΦΥΛΛΟΥ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΟΥΡΙΟΥ
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΟΧΩΡΙ (ΜΑΡΚΟΥ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΟΥΚΙ (ΠΑΛΑΜΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ (ΠΑΛΑΜΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΠΑΝΤΙΝΑ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΛΑΓΓΑΤΣΕΙΚΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΕΛΙΣΣΑΣ / ΣΤΑΥΡΟΥ
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΡΟΥΜΑΝΙΑ (ΛΕΟΝΤΑΡΙΟΥ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΚΑΡΑΣΤΕΡΕΙΚΑ Ή ΓΟΥΛΙΑΝΟΥ (ΠΑΛΑΜΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΚΟΣΚΙΝΑΚΙΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΜΑΝΤΕΙΚΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΜΝΗΜΑΤΑ (ΠΑΛΑΜΑ)

ΝΟΜΟΣ	ΘΕΣΗ
ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΚΑ (ΠΑΛΑΜΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΥΚΕΩΝΟΣ
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΥΡΜΟΥ (ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΤΣΑΚΑΡΙ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΤΣΑΠΟΧΑ (ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΝΑΡΙΟΥ / ΑΜΠΕΛΙΑ 1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΝΑΡΙΟΥ / ΑΜΠΕΛΙΑ 2
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΙΛΙΑΣ
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΧΑΜΑΜΙΑ 1(ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΧΑΜΑΜΙΑ 2 (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΕΣ ΓΟΡΓΟΒΙΤΩΝ
	ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ
	ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ 2
	ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ
	ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ Ι
	ΜΑΝΝΕΣ (ΑΡΤΕΣΙΑΝΟΥ)
	ΜΑΡΚΟ
	ΜΑΡΤΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΙΤΕΑΣ)
	ΜΟΣΧΟΛΟΥΡΙ
	ΜΟΥΖΑΚΙ
	ΜΠΑΜΠΑΤΣ' ΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΜΥΡΙΝΗ
	ΝΕΟ ΙΚΟΝΙΟ
	ΝΕΡΟΛΑΚΚΑ (ΖΑΙΜΙΟΥ) 1
	ΝΕΡΟΛΑΚΚΑ (ΖΑΙΜΙΟΥ) 2
	ΝΤΑΜΠΑΣΗ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΜΑΡΚΟΥ)
	ΟΙΚΟΠΕΔΟ ΒΑΣ. ΤΣΙΑΝΑ (ΠΥΡΓΟΣ ΚΙΕΡΙΟΥ)
	ΟΜΟΛΙΟΝ
	ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟ (ΠΕΤΡΩΤΟΥ)
	ΠΑΛΑΙΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΠΑΛΙΟΚΚΛΗΣΙ (ΟΡΦΑΝΩΝ)
	ΠΕΤΡΙΝΟ
	ΠΕΤΡΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ)
	ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ Ι
	ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΙΙ
	ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΙΙΙ
	ΠΤΕΛΟΠΟΥΛΑ
	ΤΖΑΜΙ (ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΥ)
	ΤΖΑΝΗ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΤΖΑΝΗ-(ΤΖΑΝΗ) ΜΑΓΟΥΛΑ / ΤΖΑΝ-ΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΤΣΑΠΟΥΡΝΙΑ (ΦΑΝΑΡΙΟΥ)
	ΤΣΙΑΚΑΛ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΙΤΕΑΣ)
	ΤΣΙΚΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)
	ΥΨΩΜΑ "ΚΑΣΤΡΟ" Ή ΛΟΥΚΙ (ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ) (Ε)
	ΥΨΩΜΑ "ΚΑΣΤΡΟ" Ή ΛΟΥΚΙ (ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ) (Ν)
	ΦΥΛΛΟΣ (Ε)
	ΦΥΛΛΟΣ (Ν)
ΛΑΡΙΣΗΣ	ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΦΑΡΣΑΛΩΝ
	ΑΠΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΑΡΣΑΛΩΝ 1
	ΑΜΥΓΔΑΛΙΕΣ / ΑΜΠΕΛΙΑ (ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ) ΦΑΡΣΑΛΩΝ

ΝΟΜΟΣ	ΘΕΣΗ
ΛΑΡΙΣΗΣ	ΑΝΩΧΩΡΙ
	ΒΑΣΙΛΗΣ
	ΒΑΣΙΛΟΤΡΥΠΑ
	ΒΟΥΝΑΙΝΑ
	ΒΡΥΣΗ ΠΛΑΤΑΝΙΑ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΤΟΥΛΒΑΤΑΝ (ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ)
	ΓΚΕΚΑ (ΑΧΙΛΛΕΙΩΝ ΦΑΡΣΑΛΩΝ)
	ΓΚΙΟΛΙ (ΒΡΥΣΙΩΝ)
	ΔΑΣΟΛΟΦΟΣ 1
	ΔΕΝΔΡΑΚΙ
	ΕΛΛΗΝΙΚΟ 1 / ΜΠΕΤΣΙΛΕΡ
	ΕΛΛΗΝΙΚΟ 2
	ΕΛΛΗΝΙΚΟ-ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΚΤΟΥΡΙ
	ΕΛΛΗΝΙΚΟ-ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΤΟΥΡΙ
	ΕΡΕΤΡΙΑ
	ΕΥΥΙΔΡΙΟ
	ΘΕΣΗ 44 ΤΟΥ ΤΣΟΥΝΤΑ
	ΚΑΤΩΧΩΡΙ
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΑΡΣΑΛΩΝ 2
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΓΕΦΥΡΙΩΝ / ΣΤΑΥΡΟΥ
	ΜΑΥΡΑΚΑΔΩΝ
	ΜΥΛΟΣ (ΦΑΡΣΑΛΩΝ)
	ΝΕΡΑΙΔΑ
	ΠΑΛΑΒΟΥ ΜΥΛΟΣ (ΔΑΣΟΛΟΦΟΥ)
	ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟ (ΑΜΠΕΛΕΙΑΣ)
	ΠΟΛΥΝΕΡΙ 1
	ΠΟΛΥΝΕΡΙ 2
	ΡΕΥΜΑΤΙΑ-ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΑ
	ΣΙΤΟΧΩΡΟ
	ΣΤΑΥΡΟΣ
	ΣΤΑΥΡΟΣ / ΜΕΛΙΣΣΑ
	ΣΤΑΥΡΟΣ 1, ΤΡΑΝΗ
	ΣΤΑΥΡΟΣ 2, ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ
	ΣΤΑΥΡΟΣ 3
	ΣΤΑΥΡΟΣ 4, ΜΑΓΟΥΛΑ ΔΕΜΕΡΛΙ
	ΥΠΕΡΕΙΑ 1
	ΥΠΕΡΕΙΑ 2
	ΦΑΡΣΑΛΑ
	ΦΑΡΣΑΛΙΤΗΣ
	ΧΟΛΕΒΑ ΤΡΥΠΑ (ΑΓΙΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ)
ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	ΚΟΚΚΙΝΑ
ΤΡΙΚΑΛΩΝ	ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (ΑΓΡΙ(Ε)ΛΙΑΣ)
	ΑΓΙΑ ΕΛΕΝΗ
	ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
	ΑΜΠΕΛΙΑ (ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟΥ)
	ΑΝΑΛΗΨΗ-ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ (ΠΛΑΤΑΝΟΥ)
	ΓΡΙΖΑΝΟ
	ΔΙΠΟΤΑΜΟΝ / ΔΙΠΟΤΑΜΟΣ
	ΕΙΚΟΝΙΣΜΑ ΜΠΑΡΔΑ (ΠΕΤΡΟΠΟΡΟΥ)

ΝΟΜΟΣ	ΘΕΣΗ
ΤΡΙΚΑΛΩΝ	ΕΞΑΛΟΦΟΣ
	ΕΞΑΛΟΦΟΣ / ΚΩΣΤΑΡΑΙΚΑ
	ΖΕΥΓΑΡΟΛΙΒΑΔΟ (ΓΟΜΦΩΝ)
	ΚΕΡΑΜΙΔΙ / ΚΕΡΑΜΙΔΙΟΝ
	ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ
	ΚΛΟΚΩΤΟΣ / ΚΛΟΚΟΤΟΣ
	ΜΑΓΟΥΛΑ (ΤΡΙΚΑΛΩΝ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟΥ/ ΜΕΓΑ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΤΣΑΚΙ (ΖΑΡΚΟΥ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ-ΠΗΓΑΔΙΤΣΙΑ (ΠΛΑΤΑΝΟΥ)
	ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ (ΠΛΑΤΑΝΟΥ)
	ΜΟΥΤΑ-ΘΕΟΠΕΤΡΑ (ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ)
	ΜΥΛΟΣ (ΓΟΜΦΩΝ)
	ΟΙΧΑΛΙΑ
	ΠΑΝΑΓΙΑ (ΠΛΑΤΑΝΟΥ)
	ΠΑΤΟΥΛΙΑ
	ΠΗΝΕΙΑΔΑ 1/ ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΕΡΓΙΑΝΑ
	ΠΛΑΚΕΣ (ΓΟΜΦΩΝ)
	ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΖΑΡΚΟΥ) (Ε)
	ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΖΑΡΚΟΥ) (Ν)
	ΠΥΡΓΕΤΟΣ
	ΤΡΙΚΑΛΑ
	ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗ
	ΦΗΚΗ
	ΧΑΙΔΕΜΕΝΗ
	ΧΑΛΚΟΠ
	ΧΡΥΣΑΥΓΗ
ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ	ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (ΠΟΥΡΝΑΡΙΟΥ)
	ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΟΜΟΚΟΥ
	ΑΓΡΑΠΙΔΙΑ
	ΑΗ-ΔΗΜΗΤΡΗΣ (ΣΟΦΙΑΔΑΣ)
	ΑΡΑΠΟΝΗΣΙ
	ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ (ΠΟΥΡΝΑΡΙΟΥ)
	ΒΑΘΥΡΕΜΑ (ΠΟΥΡΝΑΡΙΟΥ)
	ΒΑΡΔΑΛΗ
	ΒΑΡΔΑΛΗ 1 / KOMMENO TZAMI
	ΒΑΡΔΑΛΗ 2 (ΚΑΤΑ HALSTEAD)
	ΒΑΡΔΑΛΗ 2 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)
	ΒΑΡΔΑΛΗ 3 (ΚΑΤΑ HALSTEAD)
	ΒΑΡΔΑΛΗ 4 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)
	ΒΕΛΕΣ(Σ)ΙΩΤΕΣ 1 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)
	ΒΕΛΕΣ(Σ)ΙΩΤΕΣ 4 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)
	ΓΥΝΑΙΚΟΚΑΣΤΡΟ
	ΔΟΜΟΚΟΣ
	ΘΑΥΜΑΚΟΣ / ΘΑΥΜΑΚΟ
	ΘΕΣΗ 102 ΤΩΝ W & T
	ΙΜΒΡΟΥ ΠΗΓΑΔΙ (ΔΟΜΟΚΟΥ)
	ΚΑΤΩ ΔΟΜΟΚΟ
	ΚΟΝΑΚΙ ΜΑΡΑΘΕΑ (ΝΕΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ)
	ΚΟΥΤΡΟΥΛΟΥ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΒΑΡΔΑΛΗ)

ΝΟΜΟΣ	ΘΕΣΗ
ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ	ΜΑΓΟΥΛΑ ΛΙΜΝΗΣ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΛΤΟΠΑΝΝΗ-ΜΠΕΡΤΟΥ (ΚΟΡΟΜΗΛΙΑΣ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΜΑΛΟΥΔΗ / (ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΕΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ 4) (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΡΑΧΗΣ ΠΑΝΑΠΑΣ (ΞΥΝΙΑΔΑΣ)
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΟ ΓΚΕΡΕΝΙ (ΣΟΦΙΑΔΑΣ)
	ΜΑΤΙ (ΒΕΛΕΣ(Σ)ΙΩΤΩΝ)
	ΜΑΤΙ (ΔΟΜΟΚΟΥ)
	ΜΥΛΟΣ ΜΠΕΚΡΙΛΕΡ (ΝΕΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ)
	ΝΕΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ 6
	ΝΕΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟ 2 (ΚΑΤΑ HALSTEAD)
	ΞΥΝΙΑΔΑ
	ΟΜΒΡΙΑΚΗ I
	ΟΜΒΡΙΑΚΗ II
	ΠΑΝΑΠΑ (ΟΜΒΡΙΑΚΗΣ)
	ΠΑΝΑΠΑ / ΠΑΛΙΟΚΛΗΣΣΙ (ΞΥΝΙΑΔΑΣ)
	ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ (ΠΟΥΡΝΑΡΙΟΥ)
	ΠΛΑΤΑΝΟΣ (ΒΕΛΕΣ(Σ)ΙΩΤΩΝ)
	ΣΟΦΙΑΔΑ 1 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)
	ΣΟΦΙΑΔΑ 3 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)
	ΣΠΑΘΑΚΙΑ / ΝΤΙΡΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΠΟΥΡΝΑΡΙ)
	ΤΑΨΙ / ΤΑΨΙΚΙΟΙ (ΝΕΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ)
	ΥΨΩΜΑ 502 (ΞΥΝΙΑΔΟΣ)
	ΨΗΛΑΔΟΥΔΑ
ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟΣ	ΧΑΙΚΑΛΙ

A4. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΛΗΜΜΑΤΩΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΩΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ ΠΕΔΙΑΔΑΣ

Ο κατάλογος, που ακολουθεί, περιλαμβάνει μόνο τις θέσεις εκείνες, οι οποίες ανασκάφηκαν είτε στρωματογραφικά είτε συστηματικά και για τις οποίες είχαμε επαφή στις αρχαιολογικές πληροφορίες.

2. Αγία Παρασκευή Φαρσάλων

Μαγούλα στο λόφο της Αγίας Παρασκευής 500μ. ΒΑ των Φαρσάλων. Βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από τον Απιδανό ποταμό.

Χρονολόγηση: Αρχαιότερη, Μέση και Νεότερη ΝΕ, ΠΕ ΙΙ, ΜΕ, ΥΕ ΙΙΙ.

Ανασκαφή: Δ. Θεοχάρη (1964) (δοκιμαστική τομή).

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά κατάλοιπα:** τοιχάριο απροσδιόριστης περιόδου και φάσεως της προϊστορίας **β) κινητά ευρήματα:** Κεραμική ΝΕ και ΕΧ, γραπτά όστρακα της ΥΕ ΙΙΒ.

Βιβλιογραφία: Θεοχάρης ΑΔ 19 (1960) χρονικά Β2:260-261, Feuer, 1983:211, Halstead, 1984:241, Hanschmann Θεσσαλικό Ημερολόγιο 27 (1995):17.

12. Αγριοκέρασο

Θέση ανάμεσα στα χωριά Πετρωτό και Καρυά, Δ της Καρδίτσας, στην ορεινή περιοχή των Αγράφων και στην ευρύτερη κοιλάδα του Αχελώου ποταμού.

Χρονολόγηση: ΜΕ.

Ανασκαφή: Λ. Χατζηαγγελάκης (2003) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Τομές δημιουργήθηκαν, όπου επρόκειτο να τοποθετηθούν οι πόδες πυλώνων της ΔΕΗ.

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά κατάλοιπα:** τμήματα 3 λίθινων επίμηκων κατασκευών, τμήμα εγκάρσιου τοιχάριου της δεύτερης εκ των 3 κατασκευών (εικ. 78) **β) κινητά ευρήματα:** Κεραμική (εικ. 79). Λίθινα αντικείμενα: 1 περίαπτο, σφυριά, τριπτήρες, 2 αιχμές βελών, σφύρες (εικ. 80). Πήλινα σφονδύλια **γ) ταφικά λείψανα:** 1 παιδικός κιβωτιόσχημος τάφος από πλακαρές ασβεστολιθικές πέτρες.

Βιβλιογραφία: Χατζηαγγελάκης Νέος Αγών 2003:7-8, Χατζηαγγελάκης (προφορική ανακοίνωση στο 1ο ΑΕΘ&ΣΕ), 2003.

14. Αμάκια Φύλιας

Γήλοφος στα Β του χωριού Φύλια, κοντά στην δεξιά όχθη του Σοφαδίτικου ποταμού.

Χρονολόγηση: Αρχαιότερη και Μέση ΝΕ, ΥΕ ΙΙΙ.

Ανασκαφή: Δ. Θεοχάρης (1960-1970) Α. Παπαευθυμίου-Παπανθίμου, Α. Πιλάλη-Παπαστερίου (1980) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Η ανασκαφή ξεκίνησε με τη διάνοιξη 5 τετραγώνων πλευράς 10μ. από τον Θεοχάρη, ο οποίος ερευνήσε τα 3 (Α2, Β2, Γ2) από τα 5 φτάνοντας μέχρι το μυκηναϊκό στρώμα της θέσης. Η δοκιμαστική τομή του 1980 στόχευε στην αποκάλυψη του «μυκηναϊκού τοίχου», που είχε φέρει στο φως ο Θεοχάρης και για το λόγο αυτό ανασκάφτηκε ο μάρτυρας της παλιάς ανασκαφής (στο Β όριο του τετραγώνου Δ3 και κυρίως το Α τμήμα αυτού). Έτσι, χαράχτηκαν στο Α τμήμα του Δ3 4 τετράγωνα 4x4 με διάδρομο ανάμεσά τους και 1 μ. Β από το Δ3, ώστε να συμπεριληφθεί και ο μάρτυρας του Θεοχάρη. Στο Β τμήμα τα τετράγωνα

ονομάστηκαν Δ3α, Δ3β και στο Ν, Δ3γ, Δ3δ. Η έρευνα περιορίστηκε στο Δ3α Δ3δ και ελάχιστα στο Δ3γ (εικ. 81).

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά κατάλοιπα:** τοιχάριο μυκηναϊκών χρόνων (εικ. 82), 1 ορθογώνιο και μεγάλων διαστάσεων κτήριο ίσως μυκηναϊκό (εικ. 83) **β) κινητά ευρήματα:** Κεραμική της ΥΕ ΙΙΒ (εικ. 84). Ειδώλια (εικ. 85).

Βιβλιογραφία: Θεοχάρης ΑΔ 20 (1965) χρονικά Β2:312, Feuer, 1983:211, Πιλάλη-Παπαστερίου & Παπαευθυμίου-Παπανθίμου Ανθρωπολογικά (1983):49-67, Καταραχιάς Γνώση & Γνώμη Ζ (1989):380.

22. Άρνη

Βραχώδης λόφος ΝΔ του χωριού Πύργος Κιερίου και 3χλμ. ΒΔ των Σοφάδων στο γήλοφο, όπου κατά την αρχαϊκή περίοδο δέσποζε η ακρόπολη της αρχαίας πόλης του Κιερίου (εικ. 86).

Χρονολόγηση: ΜΕ, ΥΕ ΙΙΙ.

Ανασκαφή: Λ. Χατζηαγγελάκης (1996-2000) (δοκιμαστική τομή).

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά κατάλοιπα:** 1 πιθανό κυκλικό τείχος μυκηναϊκών χρόνων (;) **β) κινητά ευρήματα:** κεραμική.

Βιβλιογραφία: Τσουντας, 1908:16-17, Feuer, 1983:211, Συριόπουλος, 1995:1072-1074, ΔΚΚΑΧ&ΜΕ, 1998:153, «ακρόπολη Κιερίου» φυλλάδιο υπουργείου πολιτισμού & ΙΓ ΕΠΚΑ.

47. Γκέκα (Αχίλλειο Φαρσάλων)

Χαμηλή έξαρση 5χλμ. ΝΑ των Φαρσάλων, στη θέση "Γκέκα" και έξω από το χωριό Αχίλλειο (εικ. 90).

Χρονολόγηση: Προκεραμική (;), Αρχαιότερη, Μέση και Νεότερη ΝΕ, ΥΕ ΙΙΙ.

Ανασκαφή: Δ. Θεοχάρης (1961) Μ. Gimbutas, Κ. Γαλλής (1973-1974) (δοκιμαστική τομή).

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά κατάλοιπα:** δάπεδα και τοίχοι λιθόκτιστων οικιών, λείψανα πασσαλόπηκτων καλυβιών, εσωτερικές και υπαίθριες εστίες (εικ. 91-92) **β) κινητά ευρήματα:** κεραμική: μονόχρωμη (εικ. 93), πρώιμη γραπτή, γραπτή του ρυθμού Α3β, εγχάρακτη, πολύχρωμη. Λίθινα εργαλεία. Ειδώλια (εικ. 94). Άλλα ευρήματα: πλήλινη τράπεζα κ.α. (εικ. 95). Σκελετικά λείψανα ζώων. Αποξηραμένοι καρποί **γ) ταφικά λείψανα:** 1 κατεστραμμένος θολωτός μυκηναϊκός τάφος.

Βιβλιογραφία: Θεοχάρης Θεσσαλικά Δ (1961-1962):71, Θεοχάρης, 1973:347, Θεοχάρης ΑΔ 29 μέρος Β1 (1973-1974):576, Θεοχάρης ΑΔ 29 μέρος Β2 χρονικά (1973-1974):567, Feuer, 1983:211, Halstead, 1984:241, ΔΚΚΑΧ&ΜΕ, 1998:43, Elster, 1994:168-178, Perles, 2001:70-71, 174-196.

66. Εξάλοφος / Κωσταραίικα

Θέση 200μ. Ν-ΝΑ του χωριού Εξάλοφος και 12χλμ. Δ των Τρικάλων και στους πρόποδες του Κόζιακα (εικ. 96).

Χρονολόγηση: ΥΕ ΙΙΙ.

Ανασκαφή: Δ. Θεοχάρης, Γ. Χουρμουζιάδης (1967) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Η ανασκαφή ξεκίνησε με τη διάνοιξη 2 τάφων τεμνόμενων σταυροειδώς στο ψηλότερο σημείο του τύμβου, που δεν συνέπιπτε στο κέντρο αυτού. Με βάση τις 2 αυτές τάφους, των οποίων τα άκρα έφθαναν μέχρι τις παρυφές του τύμβου, οι ανασκαφείς περιέγραψαν το χώρο εντός παραλληλογράμμου, το οποίο διαιρέθηκε σε τετράγωνα πλευράς 2 μ (εικ. 97).

Ευρήματα: **α) κινητά ευρήματα:** Κεραμική (εικ. 98). Χάλκινα κι άλλα μετάλλινα αντικείμενα (εικ. 99). Εργαλεία. **β) ταφικά λείψανα:** 2 κιβωτιόσχημοι τάφοι (εικ. 100-102).

Βιβλιογραφία: Θεοχάρης & Χουρμουζιάδης ΑΔ 23 (1968) χρονικά:263-265, Halstead, 1984:243, Feuer, 1983:210, Παπαγιαννάκης Τρικαλινά 16 (1996):227, Νημάς, 1998:155-167.

67. Ερέτρια

Μαγούλα μεγάλου μεγέθους (200x200μ.) 3χλμ. Β-ΒΔ του χωριού Ερέτρια κοντά στη σιδηροδρομική γραμμή Βόλου-Φαρσάλων. Βρίσκεται κοντά στον Ενιπέα και 1.5 χλμ. ΒΑ του χωριού Βασιλικά Φαρσάλων. Στους πρόποδες του βουνού υπάρχει πηγή. Χρονολόγηση: Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη, Τελική ΝΕ, ΠΕ Ι, ΙΙ, ΜΕ, ΥΕ ΙΙΙ.

Ανασκαφή: Χ. Τσουντας (1905), Α. J. B. Wace & M. S. Thompson (1910) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Η ανασκαφή ξεκίνησε με τη διάνοιξη τάφρων, που έφτασε ως το φυσικό έδαφος, ενώ τα στρωματογραφικά δεδομένα πιστοποίησαν την ύπαρξη 8 οικιστικών φάσεων.

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά κατάλοιπα:** λείψανα 4 οικιών, που φέρουν στην εσωτερική πλευρά των τοίχων παραστάδες και 8 αντηρίδες, οι οποίες ανά 2 προεξέχουν από τους τοίχους προς το εσωτερικό του σπιτιού, 1 τοίχος, του οποίου οι 3 πλευρές συνορεύουν με 1 εκ των 3 οικιών (οικία R), αποσπασματικοί τοίχοι της χαλκολιθικής ή της ΕΧ (εικ.103-105) **β) κινητά ευρήματα:** κεραμική: μονόχρωμη ερυθρά (Α1), Α3β (ερυθρού επί λευκού) (βλ. εικόνα 69 παραρτήματος Γ1), Α3ε (εικ. 106), γκρίζα επί γκρίζου εδάφους (Γ1β), Β3δ (μαύρου επί ερυθρού), Β3ε (εικ. 107), Γ1αΙ (λευκού επί μαύρου ή καφέ στιλβωμένου ρυθμού)(εικ. 108), γκρίζα κεραμική επί γκριζωπού βάθους (Γ1β), τρίχρωμη (μαύρο και πορτοκαλοκόκκινο επί λευκού εδάφους) (Β3γ), μονόχρωμη της κατηγορίας Γεβ. Εργαλεία από πυριτόλιθο, οψιανό και οστέινα (εικ. 109). Ειδώλια (εικ. 110). Άλλα ευρήματα: λίθινα, οστέινα κοσμήματα και κοσμήματα από όστρεο, πήλινα αντικείμενα (ομοίωμα πλοιαρίου (εικ. 111), σπείρες, σφαίρες σφενδόνας, βαρίδια, δίσκοι κ. α.) **γ) ταφικά λείψανα:** 1 κτιστός με πλάκες θαλαμοειδής τάφος με 1 ανθρώπινο σκελετό σε συνεσταλμένη στάση.

Βιβλιογραφία: Τσουντας, 1908:9, W & T, 1912:86-130, Θεοχάρης, 1973:349, Feuer, 1983:211, Halstead, 1984:233, Γαλλής, 1992:218, Συριόπουλος, 1995:898.

80. Κάστρο Συκεώνος

Θέση στο χωριό Συκεών, στα Α όρια του νόμου Καρδίτσας και στα ριζά των προβούνων του Τιτάνιου όρους.

Χρονολόγηση: ΜΕ.

Ανασκαφή: Α. Χατζηαγγελάκης (;) (δοκιμαστική τομή).

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά κατάλοιπα:** λείψανα κατασκευών με χαμηλή λιθοδομή και ανωδομή με πηλόπλιθες **β) κινητά ευρήματα:** Κεραμική.

Βιβλιογραφία: Χατζηαγγελάκης Νέος Αγών, 2003:7-8, Χατζηαγγελάκης, 2003 (προφορική ανακοίνωση στο 1ο ΑΕΘ&ΣΕ).

89. Κούφια Ράχη Γεωργικού

Θέση επί του λόφου Κούφια Ράχη, περίπου 700μ. ΝΔ του χωριού Γεωργικό και 5χμ. ΝΔ της Καρδίτσας.

Χρονολόγηση: ΥΕ Ι-ΙΙ.

Ανασκαφή: Α. Αρβανιτόπουλος (1917), Δ. Θεοχάρης (1957) (δοκιμαστική τομή).

Ευρήματα: **α) κινητά ευρήματα:** Αμαυρόχρωμη κεραμική της ΥΕ Ι **β) ταφικά λείψανα:** 1 θολωτός τάφος με διάμετρο θόλου 8,70-8,85μ. και εύρος εισόδου 2,40μ., η οποία είναι εν μέρει στεγασμένη με μεγάλες πλάκες (εικ. 113-114).

Βιβλιογραφία: Θεοχάρης ΑΔ 16 (1960) χρονικά:171, Feuer, 1983:210, Halstead, 1984:243, Συριόπουλος, 1995:782,1451.

115. Μαγούλα Κεραμαριά (Βλοχού)

Χαμηλός γήλοφος στο χωριό Βλοχό, στο ΒΑ άκρο του νόμου Καρδίτσας (εικ. 122).

Χρονολόγηση: ΥΕ.

Ανασκαφή: Κ. Γαλλής (1976) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Η σωστική ανασκαφή περιορίστηκε στο χώρο από όπου επρόκειτο να περάσει αρδευτική τάφος προς τα Α της Μαγούλας Κεραμαριάς της κοινότητας περιφέρειας Βλοχού Καρδίτσας. Η τομή έφτασε σε βάθος ως και 1,25μ.

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά λείψανα:** τοίχοι οικιών πλάτους 0,50μ., οι οποίοι σώζονταν σε ύψος 0,20μ., δηλαδή στο ύψος της θεμελίωσης (εικ. 123) **β) κινητά ευρήματα:** κεραμική μυκηναϊκής περιόδου.

Βιβλιογραφία: Γαλλής, ΑΔ 31 (1976):176, Καταραχιάς Γνώση & Γνώμη Ζ (1989):380, Hanschmann Θεσσαλικό Ημερολόγιο 27 (1995):24, 28, Συριόπουλος, 1995:898,1450.

116. Μαγούλα Κεφαλόβρυσου / Μέγα Κεφαλόβρυσο

Μαγούλα 11χμ. ΒΔ των Τρικάλων κοντά στο ομώνυμο χωριό και αριστερά της προς τα Μετέωρα δημοσίας οδού. Λίγα μέτρα Ν ανέβλυσαν άφθονα πηγαία νερά, οι πηγές του κεφαλόβρυσου.

Χρονολόγηση: Αρχαιότερη και Μέση ΝΕ.

Ανασκαφή: Γ. Ζιάκας (1965) Δ. Θεοχάρης, Γ. Χουρμουζιάδης (1967) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Η ανασκαφή ξεκίνησε με την πλήρη αποκάλυψη τάφου ελληνιστικής εποχής, που είχε έρθει στην επιφάνεια μερικώς εξαιτίας συνεχών αρώσεων, και στη συνέχεια ανοίχτηκε τάφος (2x2.50μ.) στο κέντρο της μαγούλας για την αποκάλυψη καταλοίπων προγενέστερων περιόδων.

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά λείψανα:** πηλοί επάλειψης με ίχνη δοκών στρογγυλής και ορθογωνίου τομής οικιών **β) κινητά ευρήματα:** Κεραμική: κυρίως της φάσης Πρωτοσέσκλο (Α2), του τέλους της μονόχρωμης φάσης, όστρακα πρωίμων γραπτών και εγχάρακτων αγγείων (εικ. 124). Ειδώλια σχηματοποιημένα. Εργαλεία από οψιανό και πυριτόλιθο **γ) ταφικά λείψανα:** 1 ταφή ατόμου σε οκλάζουσα στάση κάτω από τα δάπεδα των οικιών.

Βιβλιογραφία: Χουρμουζιάδης ΑΔ 22 (1967) χρονικά:300-301, Θεοχάρης, 1967:98, Θεοχάρης, 1973:349, Halstead, 1984:242, Ζιάκας, 1992:290-292, 296.

124. Μαγούλα Μακρυχώρι

Χαμηλή ωοειδής μαγούλα περίπου 500μ. προς Ν του χωριού Μακρυχώρι Καρδίτσας. Έχει ύψος 3μ. και διάμετρο 75-100μ.

Χρονολόγηση: Μέση ΝΕ.

Ανασκαφή: Κ. Γαλλής (1973-1974) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Η δοκιμαστική ανασκαφή περιορίστηκε στη διάνοιξη 2 ανασκαφικών τετραγώνων στη κορυφή της μαγούλας, πλευράς 4μ., τα οποία απείχαν μεταξύ τους 0,60μ. Η έρευνα έφτασε σε βάθος 1,20μ.(εικ. 128-129).

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά λείψανα:** δάπεδα από επάλληλα στρώματα πηλού επαλείψεως, (εικ. 130) οπές πασσάλων πασσαλόπηκτων καλυβιών, 1 πήλινη

ημικυκλική κατασκευή (μήκους 0.67μ και πλάτους 0.40μ.) **β) κινητά ευρήματα:** Κεραμική: μονόχρωμα και γραπτά όστρακα με διακόσμηση μελανή και λευκή επί ερυθρού, ξεστή ή γραπτή (εικ. 131). Εργαλεία από οψιανό και πυριτόλιθο. Ειδώλια. Άλλα ευρήματα: αγνύθες, πεσσοί σφενδονών, πήλινη σφαιρική διάτρητη ψήφος κ. α.
Βιβλιογραφία: Γαλλής ΑΔ 29 (1973-74) χρονικά:568-569, Halstead, 1984:244, Συριόπουλος, 1995:1450.

132. Μαγούλα Μεγάλο Παζαράκι

Χαμηλός τραπεζοειδής γήλοφος (διαμέτρου 70μ.) με απότομες παρυφές και καλυμμένος από πυκνή βλάστηση στην Β παρυφή του χωριού Άγιος Βησσαρίων, 3χλμ. ΝΑ των Σοφάδων. Το μεγαλύτερο τμήμα της μαγούλας καταστράφηκε κατά τη διάνοιξη του επαρχιακού δρόμου Φαρσάλων-Σοφάδων. Ίσως αντιστοιχεί με τον οικισμό Νο 47 του καταλόγου των W & T.

Χρονολόγηση: Μέση ΝΕ.

Ανασκαφή: Γ. Χουρμουζιάδης (1966), Ε. Νικολάου, Β. Ροντήρη, Ε. Σκαφιδά (1994) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Η ανασκαφή άρχισε και συνεχίστηκε με τη διάνοιξη 3 τάφρων (Α, Β, Γ) διαστάσεων 2x4μ. πάνω στο Β τμήμα του γηλόφου. Ωστόσο, μόνο η τάφος Α (που ανοίχτηκε στο ψηλότερο σημείο της μαγούλας) αποτέλεσε τον βασικό ανασκαφικό τομέα της ανασκαφής, όπου διακρίθηκαν 9 κύρια στρώματα (I-IX). Η τάφος Β εγκαταλείφθηκε λόγω της παρουσίας ενός τούρκικου πλακόστρωτου, ενώ η Γ παρουσίασε σε όλο το βάθος της όμοια στρωματογραφία με την Α. Η τομή έφθασε μέχρι το στέρεο έδαφος δίνοντας όλο το ύψος των επιχώσεων της μαγούλας, που έφθανε τα 3,95μ.(εικ. 133).

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά λείψανα:** κατάλοιπα οικημάτων ή βοηθητικών μικρών κτισμάτων, 1 μικρός βόθρος **β) κινητά ευρήματα:** κεραμική ερυθρών μονόχρωμων αγγείων (Α1), γραπτών με λευκά κοσμήματα σε ερυθρό έδαφος (Α3α) και ερυθρών σε λευκό (Α3β), 4 όστρακα εγχάρακτα της τεχνικής cardium (εικ. 134). Εργαλεία από οψιανό, πυριτόλιθο και οστέινα. Ειδώλια. Άλλα ευρήματα: σφονδύλια, πόδια τραπεζών, πεσσοί, σφαιρίδια, γραπτή πήλινη τράπεζα (εικ. 135).

Βιβλιογραφία: W & T, 1912:9, Χουρμουζιάδης ΑΔ 22 (1967) χρονικά: 298-300, Χουρμουζιάδης Αρχείον Θεσσαλικών Μελετών Α (1972):137-158, Θεοχάρης, 1973:349, Halstead, 1984:242, Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά Σοφάδες (1994):16-17.

143. Μαγούλα Οργόζινος (Πύργου Κιερίου)

Μαγούλα δεξιά της υφισταμένης οδού στη θέση Οργόζινος Πύργου Κιερίου.

Χρονολόγηση: Νεότερη ΝΕ.

Ανασκαφή: Λ. Χατζηαγγελάκης (1996) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Με αφορμή τη διαπλάτυνση της εθνικής οδού Νέου Μοναστηρίου-Καρδίτσας πραγματοποιήθηκε στρωματογραφική τομή στην παραπάνω θέση. Συνολικά ερευνήθηκαν 525τ.μ. στα δεξιά της υφιστάμενης οδού, ενώ η τομή έφτασε σε βάθος 1-1,30μ. (εικ. 141).

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά λείψανα:** άμορφα κομμάτια πηλού με ίχνη άχυρου σε διάφορα μεγέθη εκ των οποίων κάποια ψημένα από τη φωτιά με αποτυπώματα κλαδιών, σκληρά δάπεδα από πατημένη γη ή κιτρινωπό πηλό και οπές στερέωσης πασσάλων (εικ. 142) **β) κινητά ευρήματα:** Κεραμική: άβαφη πορτοκαλόχρωμη, τεφρή της φάσης Τσαγγλί, γραπτή Β3δ και Β3ε (εικ. 143). Εργαλεία από πυριτόλιθο. Ειδώλια (εικ. 144). Άλλα ευρήματα: σφονδύλια, πεσσοί, δισκάρια, πόδια τραπεζών, βαρίδια.

Βιβλιογραφία: Χατζηαγγελάκης ΑΔ 51 (1996) χρονικά Β1:351.

146. Μαγούλα Παλιουρίου

Γήλοφος στη διασταύρωση των οδών Κέδρου-Καρδίτσας και Παλιουριού-Μελισσοχωρίου. Αναπτύσσεται μεταξύ δυο ρεμάτων, που συμβάλλουν στους ποταμούς Οργόζινο και Λεϊψιμο αντίστοιχα. Έχει έκταση 12 στρ. και το ύψος των επιχώσεων ανέρχεται στα 8μ.

Χρονολόγηση: Αρχαιότερη και Μέση ΝΕ.

Ανασκαφή: Γ. Γκαρδαλινού, Λ. Καριμάλη, Ε. Σκαφιδά (1996) (δοκιμαστική τομή).

Ευρήματα: **κινητά ευρήματα**: Κεραμική. Εργαλεία από πυριτόλιθο και οψιανό. Ειδώλια. Σκελετικά κατάλοιπα πανίδας. Άλλα ευρήματα: πηνία, τριβεία παλινδρομικής κίνησης, βλήμα σφενδόνης.

Βιβλιογραφία: Halstead, 1984:240, Γκαρδαλινού, Καριμάλη, Σκαφιδά ΑΔ 50 (1995) χρονικά Β1:384-385, Gallis & Orphanidis, 1996:236.

160. Μαγούλα Συκεώνος

Μαγούλα 2.5χλμ. ΝΔ του χωριού Συκιές ή Συκεών πάνω στον οδικό άξονα Καρδίτσας-Τρικάλων, στο Α όριο της πεδιάδας της Καρδίτσας, Ν της νέας κοίτης του Ενιπέα ποταμού, στη θέση Ζευγαρολίβαδο.

Χρονολόγηση: Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη και Τελική ΝΕ, ΠΕ, ΜΕ.

Ανασκαφή: Λ. Χατζηαγγελάκης (1988, 1996) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Το 1996 διενεργήθηκε ανασκαφική έρευνα σε 3 σκάμματα (Η, Θ, Ι) στο χώρο της μαγούλας, καθώς και καθαρισμός και αποκατάσταση των ανασκαφικών τομών του έτους 1988.

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά λείψανα**: μικρά τμήματα δαπέδων και τμήμα πρόχειρης υπαίθριας εγκατάστασης, πασσαλότρυπες, τμήματα καμένων και ωμών πηλών (εικ. 145) **β) κινητά ευρήματα**: κεραμική των προδιμηνιακών φάσεων και της μυκηναϊκής περιόδου. Εργαλεία κυρίως από πυριτόλιθο, οψιανό και οστέινα. Ειδώλια. Άλλα ευρήματα:σφραγίδες (εικ. 146), σφονδύλια, πεσσοί.

Βιβλιογραφία: Χατζηαγγελάκης ΑΔ 51 (1996) χρονικά Β1:358, ΔΚΚΑΧ&ΜΕ, 1998:173, “Προϊστορικός Οικισμός Συκεώνος” φυλλάδιο υπουργείου πολιτισμού και ΙΓ ΕΠΚΑ.

163. Μαγούλα Τσαπόχα (Καρδίτσας)

Γήλοφος επί της κορυφής γηλόφου στη θέση Τσαπόχα, 2χμ. Ν της Καρδίτσας, κοντά στην σιδηροδρομική γραμμή.

Χρονολόγηση: Αρχαιότερη, Μέση και Νεότερη ΝΕ, ΠΕ Ι-ΙΙ, ΜΕ, ΥΕ.

Ανασκαφή: Δ. Θεοχάρης (1966) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Κατά την ανασκαφή διακρίθηκαν 19 επάλληλα στρώματα και η έρευνα έφτασε σε βάθος 5.20μ.

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά λείψανα**: ολόκληρο στρώμα από τεμάχια πηλού επαλείψεως στεγών, λείψανα διαλυμένων ωμών πλίνθων **β) κινητά ευρήματα**: κεραμική μονόχρωμη, ερυθρά ξεστής τεχνικής και μελανού αμαυρού χρώματος. Εργαλεία από πυριτόλιθο. Ειδώλια **γ) ταφικά λείψανα**: ανθρωπολογικά κατάλοιπα 8 ατόμων ηλικίας από 1/2-50 ετών (εικ. 147).

Βιβλιογραφία: Πουλιανός Θεσσαλικά Ε (1964-66):71-75, Θεοχάρης ΑΔ 21 (1966) χρονικά: 252, Θεοχάρης, 1973:349, Halstead, 1984:241.

164. Μαγούλα Φαναριού / Αμπέλια 1

Ψηλό λοφώδες μαστοειδές έξαρμα διαμέτρου 48μ. περί τα 2χμ. Δ, ΝΔ της κοινότητας Μαγούλας Φαναριού και στη θέση Αμπέλια ανάμεσα σε δυο στάσεις του ΟΣΕ,

αποκομμένο μέσα στην πεδιάδα από τη σειρά των λόφων που κατεβαίνουν από τον ορεινό όγκο στις παρυφές του οποίου βρίσκεται το Φανάρι.

Χρονολόγηση: Νεότερη και Τελική ΝΕ, ΠΕ.

Ανασκαφή: Λ. Χατζηαγγελάκης (1995) (δοκιμαστική τομή).

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά λείψανα**: τμήματα δαπέδου από πηλό, 1 επίπεδη κατασκευή από πλακαρές πέτρες, τμήμα κεραμικού κλιβάνου και κομμάτια πηλού από την ανωδομή των κατασκευών **β) κινητά ευρήματα**: μονόχρωμη κεραμική. Εργαλεία από πυριτόλιθο.

Βιβλιογραφία: Χατζηαγγελάκης ΑΔ 50 (1995) χρονικά Β1:381.

174. Μαγουλίτσα Ι

Χαμηλή μαστοειδής έξαρση ύψους 3μ. κοντά στο χωριό Αρτεσιανό, στα δεξιά της οδού Καρδίτσας-Τρικάλων και δη στο 5χμ. της οδού (εικ. 148, βλ. και εικόνα εξωφύλλου).

Χρονολόγηση: Αρχαιότερη και Μέση ΝΕ.

Ανασκαφή: Δ. Θεοχάρης (1957) (δοκιμαστική τομή).

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά λείψανα**: ωμές πλίνθοι **β) κινητά ευρήματα**: κεραμική: μονόχρωμη (κατηγορίας Α1), γραπτή, ξεστή Α3ε, εγχάρακτη Α2 και 1 όστρακο αγγείου της κατηγορίας Α3β (εικ. 149-150). Εργαλεία από πυριτόλιθο, οψιανό, ψαμμόλιθο και οστέινα. Ειδώλια (εικ. 151). Άλλα ευρήματα: τμήμα τετραποδικού σκεύους, 1 κύλινδρος.

Βιβλιογραφία: Θεοχάρη Θεσσαλικά Α (1958):39-49, Θεοχάρης, 1973:349, Halstead, 1984:242.

175. Μάννες (Αρτεσιανού)

Χαμηλός γήλοφος περίπου 2χλμ. προς Β του χωριού Αρτεσιανό Καρδίτσας (εικ. 152). Έχει ύψος 3μ. Και διάμετρο περίπου 150μ.

Χρονολόγηση: Μέση και Νεότερη ΝΕ.

Ανασκαφή: Κ. Γαλλής (1973-1974) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Η δοκιμαστική ανασκαφή ξεκίνησε με διάνοιξη στην κορυφή της μαρούλας 2 ανασκαφικών τετραγώνων, πλευράς 4μ., τα οποία απείχαν μεταξύ τους 0.70μ. Η έρευνα έφτασε σε βάθος 3μ στο τετράγωνο Α και 2.10μ. στο Β.

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά λείψανα**: δάπεδο, οπές υποστυλώσεως των τοίχων των κατοικιών (εικ. 153) **β) κινητά ευρήματα (εικ. 154)**: κεραμική με εγχάρακτη, γραπτή ή επίθετη πλαστική διακόσμηση. Εργαλεία από πυριτόλιθο, οψιανό και οστέινα. Ειδώλια. Άλλα ευρήματα: λίθινα περιάπτα.

Βιβλιογραφία: Γαλλής ΑΔ 29 (1973-74) χρονικά:568.

184. Μούτα-Θεόπετρα (Καλαμπάκας)

Σπήλαιο Β-ΒΑ του ασβεστολιθικού όγκου, που υψώνεται πάνω από τη Θεόπετρα Καλαμπάκας και απέναντι από τα Μετέωρα, στα δεξιά της διαδρομής Τρικάλων-Καλαμπάκας, σε απόσταση 3χμ. Βρίσκεται πάνω από την κοιλάδα του Ληθαίου ποταμού σε υψόμετρο 300μ. από την πεδιάδα (εικ. 155). Έχει έκταση λιγότερο από 500τ.μ. και σχήμα τετράπλευρο με μικρές κόγχες στην περιφέρεια.

Χρονολόγηση: Μέση και Ανώτερη ΠΛ, ΜΛ, Προκεραμική, Αρχαιότερη, Μέση, Νεότερη και Τελική ΝΕ, ΠΕ ΙΙ, ΥΕ.

Ανασκαφή: Ν. Κυπαρίσση-Αποστολικά (1987-1998) (συστηματική ανασκαφή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Η ανασκαφή ξεκίνησε με τη διάνοιξη 2 συνεχόμενων τετραγώνων (Ζ8 και Ζ9) 2x2μ. το καθένα στο κέντρο περίπου του σπηλαίου. Η τυχαία, ωστόσο, επιλογή των 2 παραπάνω σκαμμάτων στάθηκε κρίσιμη για την

πορεία της ανασκαφής, καθώς η στρωματογραφική ακολουθία τους διέφερε σε βάθος 1.50μ. Για το λόγο αυτό στη συνέχεια ανοίχτηκαν κι άλλα σκάμματα προς Ν και προς Β, αρχικά στους παράλληλους άξονες Ζ και Η του κανάβου και κατ' επέκταση και στους κάθετους 10 και 11, που σήμερα έφτασαν στους 36, καθώς και 3 κόγχες (α, β, γ)(εικ. 156).

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά λείψανα:** δάπεδα από πατημένο χώμα, 1 εκ των οποίων έφερε σκούρους κυκλωτερείς σχηματισμούς, ίσως αποτυπώματα σκευών από φθαρτά οργανικά υλικά, κατάλοιπα διαλυμένων πλιθίων, τριγωνικός συνδυασμός 3 λίθων με έντονα ίχνη καύσης, 1 ανοιχτή αδιαμόρφωτη εστία (εικ. 157), 1 λάκκος απορριμμάτων κυκλικού σχήματος **β) κινητά ευρήματα:** κεραμική: μονόχρωμη, εγχάρακτη, γραπτή, ποικιλόχρωμη / μελανοστεφή, ξεστή, γκρίζα, μαύρη στιλπνή πολιτισμού Λάρισας, αμαυρόχρωμη, εμπέστη και στική (εικ. 158). Εργαλεία από πυριτόλιθο (εικ. 159), οστό (εικ. 160) και χαλαζία. Ειδώλια (εικ. 161). Κατάλοιπα πανίδας (εικ. 162), χλωρίδας και ιχθυοπανίδας. Άλλα ευρήματα: πήλινα πηνία, αγνύθες, βαρίδια, σφονδύλια, περίαπτα μεταξύ των οποίων 1 χρυσό δακτυλίσχημο (εικ. 163), κάρβουνα και κατάλοιπα φωτιάς **γ) ταφικά λείψανα:** 1 ανθρώπινος σκελετός άνδρα της Ανώτερης Παλαιολιθικής, 1 ακέραιος σκελετός γυναίκας ηλικίας 20 χρόνων in situ Μεσολιθικής εποχής (εικ. 164) και διάσπαρτα ανθρώπινα οστά (ο ελάχιστος αριθμός ατόμων ανέρχεται στους 29) **δ) άλλα παλαιοανθρωπολογικά ευρήματα:** 4 αποτυπώματα ανθρώπινων πελμάτων (εικ. 165) νεαρών ατόμων πιθανώς Νεάντερνταλ, χωρίς ωστόσο να αποκλείουμε και την πιθανότητα να ανήκουν και σε Homo Sapiens.

Βιβλιογραφία: Θεοχάρης, 1973:349, Halstead, 1984:242, Κυπαρίσση-Αποστολικά ΑΔ 42 (1987) χρονικά Β2:704-707, Κυπαρίσση-Αποστολικά ΑΔ 43 (1988) χρονικά Β2:676-678, Κυπαρίσση-Αποστολικά ΑΔ 46 (1991) χρονικά Β2:529, Κυπαρίσση-Αποστολικά, 1996:67, 204, Αδάμ, 2000:164-165, Κατσαρού, 2000:261, Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000:17, 23, Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000:184-196, 198-200, 203-204, Μαγκαφά, 2000:135, Παναγοπούλου, 2000:140-1, Papathanasiou, 2000:125, Σκουρτσοπούλου, 2000:270-275, Στραβοπόδη & Μανώλης, 2000:99, Στρατούλη, 2000:310, Χαμηλάκης, 2000:265.

194. Νερόλακκα (Ζαιμίου) 1

Μαγούλα στον αγρό ιδιοκτησίας Αθ. Μπασιάκου στην κοινότητα Ζαιμίου και Α του ποταμού Καλέντη.

Χρονολόγηση: Μέση ΝΕ.

Ανασκαφή: Λ. Χατζηαγγελάκης (1993) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Η ανασκαφική έρευνα διεξήχθη σε 3 τομές διαστάσεων 4x4μ. Στις 2 πρώτες η έρευνα περιορίστηκε σε βάθος ως και 0.20μ., ενώ στην 3 η τομή συνεχίστηκε ως και 2.58μ. χωρίς ωστόσο να φτάσει στο φυσικό έδαφος (εικ. 168).

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά λείψανα:** κομμάτια ωμοπλίνθων και επιχρισμάτων τοίχων εκ των οποίων κάποια διέσωζαν τα αποτυπώματα των πάσσαλων του σκελετού των τοίχων, τμήματα καμένων πάσσαλων (εικ. 169), ύπαρξη 2 δαπέδων, καμένα πλιθιά αναμειγμένα με χώμα **β) κινητά ευρήματα:** κεραμική μονόχρωμη, γραπτή με γραπτή διακόσμηση ή με τεθλασμένες γραμμές, εμπέστη. Πυριτολιθικά εργαλεία. Ειδώλια. Σκελετικά κατάλοιπα ζώων. Άλλα ευρήματα: σφονδύλια, πλάθανο.

Βιβλιογραφία: Χατζηαγγελάκης ΑΔ 48 (1993) χρονικά Β1:243-244.

198. οικόπεδο Βασ. Τσιάνια (Πύργος Κιερίου)

Θέση στην οδό Βουλγαροκτόνου, στον Πύργο Κιερίου Καρδίτσας.

Χρονολόγηση: ΥΕ III.

Ανασκαφή: Ε. Νικολάου (1993) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Η ανασκαφή ξεκίνησε με τη διάνοιξη 6 τομών διαστάσεων 15x9.30μ. και έφτασε ως το φυσικό έδαφος σε βάθος 3.40μ. (εικ. 170).

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά λείψανα:** τμήμα οικοδομήματος με δάπεδα από πατημένο χώμα και χαλίκι. Οι τοίχοι του ήταν χτισμένοι με μικρούς αργούς λίθους και λάσπη σε επάλληλες σειρές **β) κινητά ευρήματα:** κεραμική.

Βιβλιογραφία: Νικολάου ΑΔ 50 (1995) χρονικά Β1:378-379.

205. Παλαιόκαστρο (Πετρωτού)

Θέση στο χωριό Πετρωτό, στο δυτικό τμήμα της Καρδίτσας, στην περιοχή των Αγράφων, που διασχίζεται από τον Αχελώο ποταμό (εικ. 171).

Χρονολόγηση: Απροσδιόριστη φάση ΜΕ.

Ανασκαφή: Λ. Χατζηαγγελάκης (2003) (δοκιμαστική τομή).

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά λείψανα:** λείψανα 2 αψιδωτών κατασκευών, 1 ελλειπτική κατασκευή από πηλό (κεραμικό καμίνι ;)(εικ. 172-173) **β) κινητά ευρήματα:** κεραμική (εικ. 174).

Βιβλιογραφία: Χατζηαγγελάκης Νέος Αγών 2003:7-8, Χατζηαγγελάκης, 2003 (προφορική ανακοίνωση στο 1ο ΑΕΘ&ΣΕ).

218. Πλατειά Μαγούλα (Ζάρκου) (Ε)

Γήλοφος (διαμέτρου 200μ. και ύψους 4-5μ.) 30 χλμ. Δ της Λάρισας και 2,5 χλμ. ΝΔ του χωριού Ζάρκος Τρικάλων σε απόσταση 800μ. Β από τον Πηνειό. Συγκεκριμένα βρισκόταν στην παρυφή μιας κοιλάδας με έντονη κλίση προς Ν, προς τον Πηνειό, η οποία τώρα έχει επιχωθεί.

Χρονολόγηση: Μέση και Νεότερη ΝΕ, ΠΕ I-II, ΜΕ, ΥΕ.

Ανασκαφή: Κ. Γαλλής (1976, 1983-1984, 1987, 1990) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Η ανασκαφή ξεκίνησε με τη διάνοιξη 1 σκάμματος στην κορυφή της μαγούλας 7x4μ. με κατεύθυνση από Α προς Δ. Η έρευνα έφτασε σε βάθος 10.85-11μ. (εικ. 175).

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά λείψανα:** 5 διαφορετικά δάπεδα κατοίκησης, αλληπάλληλα δάπεδα κατοικιών τόσο από πασσαλόπηκτες καλύβες (σε βάθος 9μ.), όσο και με τοίχους με λιθόκτιστα θεμέλια και πλίνθινη ανωδομή, 1 εστία, 1 βόθρος **β) κινητά ευρήματα:** κεραμική: χονδροειδής, τυπική των φάσεων Σέσκλου II (φλογόσχημη διακόσμηση) και Σέσκλου III (ξεστή και γραμμική διακόσμηση), γκρίζα, αμαυρόχρωμη, μαύρη στιλπνή με λευκή διακόσμηση πάνω σε μαύρο ή με πλαστική, εγχάρακτη και γραπτή, πρωτογκρίζα. της φάσης Τσαγγλιού-Λάρισας. Εργαλεία από πυριτόλιθο και οψιανό. Ειδώλια. Κατάλοιπα πανίδας, χλωρίδας. Άλλα ευρήματα: 1 ομοίωμα σπιτιού με 8 ειδώλια, που βρέθηκε κάτω από δάπεδο οικίας της Νεότερης Νεολιθικής (εικ. 176). Ίσως πρόκειται για πράξη ιεροτελεστίας.

Βιβλιογραφία: Γαλλής, 1982:64, Γαλλής ΑΔ 38 (1983) χρονικά Β1:201-203, Halstead, 1984:235, Γαλλής ΑΔ 42 (1987) χρονικά Β1:283, Γαλλής ΑΔ 45 (1990):212-213, Halstead, 1992:29-59, Halstead & Jones, 1993:1-3, Gallis & Orphanidis, 1994:156, 161, 405, Elster, 1994:169-214, Hanschmann Θεσσαλικό Ημερολόγιο 26 (1994):14, Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2001:109.

219. Πλατειά Μαγούλα (Ζάρκου) (Ν)

Νεκροταφείο καύσεων σε κοντινή απόσταση από τον ομώνυμο οικισμό. Συγκεκριμένα το πιο απομακρυσμένο δηλ. το ΒΔ τμήμα του νεκροταφείου απείχε

330μ. από τις παρυφές της μαγούλας, ενώ το πλησιέστερο, το ΝΑ βρισκόταν 180μ. περίπου ΒΑ της θέσης.

Χρονολόγηση: Νεότερη ΝΕ.

Ανασκαφή: Κ. Γαλλής (1974, 1976) (συστηματική ανασκαφή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Η ανασκαφή του 1976 έγινε με τη διάνοιξη 4 ανασκαφικών τετραγώνων, διαστάσεων 4x4 αμέσως ΒΑ του τμήματος της αρδευτικής τάφρου, όπου είχαν βρεθεί οι ταφές καύσεων του 1974 (εικ. 177-178).

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά λείψανα:** λείψανα 1 λιθόκτιστου τοίχου, κομμάτια από πλιθιά και λίθους μικρού μεγέθους (αποτεφρωτήριο;) **β) κινητά ευρήματα:** κεραμεική: κωδωνόσχημα γκρίζα κύπελλα (εικ. 179), αμφορείς, ανοιχτές φιάλες, μαύρα αγγεία, 1 ζωόμορφο αγγείο (εικ. 180), που χρησιμοποιήθηκαν ως τεφροδόχα αγγεία, ειδώλια, «συνοδεύοντα» κόκκινα όστρακα. Εργαλεία από πυριτόλιθο και οψιανό. Ειδώλια **γ) ταφικά λείψανα:** 40 ταφές καύσεως μέσα σε τεφροδόχα αγγεία (εικ. 181-182) με οστά από διάφορα μέρη του σκελετού και του κρανίου και σπάνια της λεκάνης των νεκρών.

Βιβλιογραφία: Γαλλής ΑΔ 29 (1973-74) χρονικά:575-576, Γαλλής ΑΑΑ VIII 2 (1975):250-253, Γαλλής ΑΔ 31 (1976) χρονικά Β1:175, Γαλλής, 1982:64-116, Γαλλής ΑΔ 38 (1983) χρονικά β1:201-203, Γαλλής ΑΔ 42 (1987) χρονικά Β1:283, Γαλλής ΑΔ 45 (1990):213, Toufexis, 1994:165.

222. Πρόδρομος Ι

Γήλοφος στην Β παρυφή του χωριού Πρόδρομος (Κουρτέσι), 5χμ. ΒΑ της Καρδίτσας (εικ. 183).

Χρονολόγηση: Αρχαιότερη, Μέση και Νεότερη ΝΕ.

Ανασκαφή: Γ. Χουρμουζιάδης (1970) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Στο Δ τμήμα του οικισμού, όπου έγινε η δοκιμαστική ανασκαφή οι επιχώσεις φτάνουν μέχρι τα 2.10μ., ενώ στο Α υπερβαίνουν τα 4μ. Η έρευνα περιορίστηκε στο Δ τμήμα, όπου έφτασε μέχρι του στερεού.

Ευρήματα: **α) αρχιτεκτονικά λείψανα:** λείψανα κεραμοποιημένων πηλών δορωσεως της στέγης, δάπεδο οικίας, 1 ξύλινη στέγη (εικ. 184-186) **β) κινητά ευρήματα:** κεραμεική μονόχρωμη και διαφορόχρωμη, χονδροειδής και λεπτή, εγχάρακτη της τεχνικής barbotin. Ειδώλια (άτεχνες σχηματοποιημένες αντρικές μορφές). Εργαλεία λίθινα (εικ. 187) και οστέινα. Κατάλοιπα πανίδας, χλωρίδας και ιχθυοπανίδας. Άλλα ευρήματα: χάντρες, 1 δισκάριο, κοσμήματα από όστρεα **γ) ταφικά λείψανα:** 2 διαδοχικές αποθέσεις ανθρώπινων κρανίων (εικ. 188).

Βιβλιογραφία: Χουρμουζιάδης ΑΑΑ IV 2 (1971):164-174, Χουρμουζιάδης ΑΔ 47 (1972) χρονικά: 194-196, Θεοχάρης, 1973:349, Halstead & Jones Ανθρωπολογικά 1 (1980):95-97, Μουνδρέα-Αγραφιώτη, 1980:489-497, Halstead, 1984:242, Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2001:111, 117, 153.

223. Πρόδρομος ΙΙ

Γήλοφος στην Β παρυφή του χωριού Πρόδρομος (Κουρτέσι), 5χμ. ΒΑ της Καρδίτσας (βλ. εικόνα 183). Έχει διάμετρο 80-100μ. και η έκτασή του υπολογίζεται στα 0.5-1εκτάριο.

Χρονολόγηση: Αρχαιότερη, Μέση και Νεότερη ΝΕ.

Ανασκαφή: Γ. Χουρμουζιάδης (1970) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Η ανασκαφή έγινε σε μεγαλύτερη έκταση από τον Πρόδρομο Ι, αφού έφτασε σε βάθος 3.90μ., ωστόσο δεν έφτασε στο στερεό.

Ευρήματα: **κινητά ευρήματα:** κεραμεική: μονόχρωμη, γραπτή, εγχάρακτη. Ειδώλια (εικ. 189). Εργαλεία λίθινα (βλ. εικόνα 187) και οστέινα. Κατάλοιπα πανίδας,

χλωρίδας και ιχθυοπανίδας. Άλλα ευρήματα: υπόλειμμα υφάσματος, χάντρες, 1 δισκάριο, κοσμήματα από όστρεα.

Βιβλιογραφία: Χουρμουζιάδης ΑΑΑ IV 2 (1971):164-174, Χουρμουζιάδης ΑΔ 47 (1972) χρονικά: 194-196, Θεοχάρης, 1973:349, Halstead & Jones Ανθρωπολογικά 1 (1980):95-97, Μουνδρέα-Αγραφιώτη, 1980: 489-497, Halstead, 1984:242, Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2001:111, 117, 153.

224. Πρόδρομος III

Ψηλή μαγούλα (6μ. περίπου) στο χωριό Πρόδρομος, 5χλμ. ΒΑ της Καρδίτσας και Ν των οικισμών I και II (βλ. εικόνα 183).

Χρονολόγηση: Αρχαιότερη και Νεότερη ΝΕ, ΠΕ I-II, ΜΕ.

Ανασκαφή: Γ. Χουρμουζιάδης (1970) (δοκιμαστική τομή).

Ευρήματα: **κινητά ευρήματα:** Κατάλοιπα πανίδας, χλωρίδας και ιχθυοπανίδας. Ειδώλια (εικ. 190). Εργαλεία λίθινα (βλ. εικόνα 187) και οστέινα. Άλλα ευρήματα: χάντρες, 1 δισκάριο, κοσμήματα από όστρεα.

Βιβλιογραφία: Χουρμουζιάδης ΑΔ 47 (1972) χρονικά: 194-196, Halstead & Jones Ανθρωπολογικά 1 (1980):95-97, Μουνδρέα-Αγραφιώτη, 1980: 489-497, Halstead, 1984:242, Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2001:111, 117, 153.

241. Τζάνη-(Τσάνη) Μαγούλα / Τζάν-Μαγούλα (Σοφάδων)

Μεγάλη μαγούλα (103x75μ., υψ: 8,50μ.) περίπου 4χμ. Α των Σοφάδων, στα δεξιά της σιδηροδρομικής γραμμής Παλαιοφαρσάλου-Καρδίτσας κοντά στον ποταμό Βρένικο και σε ίδια απόσταση από τον Πύργο Κιερίου και 3 χλμ. Β της μαγούλας Μεγάλο Παζαράκι (εικ. 191). Πρόκειται για τη θέση, που ο Χ. Τσουντας αναφέρει ως Τζάν-μαγούλα (Τσουντας, 1908:16) και τη Νο 96 των W & T.

Χρονολόγηση: Αρχαιότερη, Μέση και Νεότερη ΝΕ, ΠΕ I-III, ΜΕ, ΥΕ.

Ανασκαφή: Χ. Τσουντας (1908), Α. J. B. Wace & M. S. Thompson (1909) (δοκιμαστική τομή), Ε. Νικολάου, Β. Ροντήρη, Ε. Σκαφιδά (1994).

Ανασκαφικά δεδομένα: Η ανασκαφή ξεκίνησε με τη διάνοιξη τάφρων. 1 μεγάλη τάφος, που ανοίχτηκε στα ΒΑ της μαγούλας έφτασε στο φυσικό έδαφος σε βάθος δηλαδή 9.45μ., ενώ 1 άλλη, που ανοίχτηκε στο ψηλότερο τμήμα της μαγούλας έφτασε σε βάθος 9μ., όπου αποκαλύφθηκε η δεύτερη εγκατάσταση. Συνολικά διαπιστώθηκαν 8 διαδοχικές οικιστικές φάσεις.

Ευρήματα: **κινητά ευρήματα:** κεραμεική: μονόχρωμη Α1, του «συμπαγούς ρυθμού» (εικ. 192) γραπτή, εγχάρακτη, υγfirnis, μινύεια και κεραμική μυκηναϊκής περιόδου. Εργαλεία από πυριτόλιθο, οψιανό και οστό (εικ. 193). Ειδώλια (εικ. 194). Άλλα ευρήματα: σφραγίδα (εικ. 195), κουβαρίστρες, σπείρες, σβόλοι, σφενδόνες, άγκυρα.

Βιβλιογραφία: Τσουντας, 1908:16, W & T, 1912:9, 135-149, Χουρμουζιάδης Αρχείον Θεσσαλικών Μελετών Α (1972):139, Θεοχάρης, 1973:349, Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά Σοφάδες (1994):17, 24.

242. Τρίκαλα

Θέση επάνω σε λόφο επί της αριστερής όχθης του Ληθαίου ποταμού, ΝΑ της αρχαίας ακροπόλεως (φρουρίου), πίσω από το εξωκλήσι του προφήτη Ηλία, πάνω στον ομώνυμο λόφο.

Χρονολόγηση: Αρχαιότερη ΝΕ, ΠΕ II, ΜΕ, ΥΕ III.

Ανασκαφή: Π. Καστριώτης (1902), Δ. Θεοχάρης (1956-1958) (δοκιμαστική τομή).

Ανασκαφικά δεδομένα: Οι δοκιμαστικές τομές ξεκίνησαν με τη διάνοιξη τάφρων και έφτασαν σε βάθος ως και 5μ. από την επιφάνεια (εικ. 196).

Ευρήματα: **α) κινητά ευρήματα:** κεραμική: μονόχρωμη, αμαυρόχρωμη, μινύεια, μυκηναϊκή (εικ. 197). Εργαλεία **β) ταφικά λείψανα:** 1 οπισθότμητη ταφική πρόχους με ελάχιστα ανθρώπινα σκελετικά λείψανα, μυκηναϊκής διακόσμησης και πρωτογεωμετρικού σχήματος (εικ. 198).

Βιβλιογραφία: Θεοχάρης ΠΑΕ 1958:70, 73, 76-77, Θεοχάρη Θεσσαλικά Α (1958):70-71, Ορλάνδος Το Έργον της Αρχαιολογικής Εταιρείας κατά το 1958:68-70, Θεοχάρης ΑΔ 16 (1960) χρονικά:170, Halstead, 1984:242, Ζιάκας, 1992:38-39, 299-300, Hanschmann Θεσσαλικό Ημερολόγιο 27 (1995):15-16, Συριόπουλος, 1995:1450 Παπαγιαννάκης Θεσσαλικό Ημερολόγιο 16 (1996):226-227.

254. Φήκη

Θέση κοντά στο χωριό Φήκη, (Α του οικισμού Δροσοπηγή της κοινότητας και δη στη θέση Κούντζελα) 8,5 χλμ. Δ των Τρικάλων και 3,5χλμ. ΝΔ του τύμβου του Εξαλόφου.

Χρονολόγηση: ΥΕ.

Ανασκαφή: Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου (1980) (δοκιμαστική τομή).

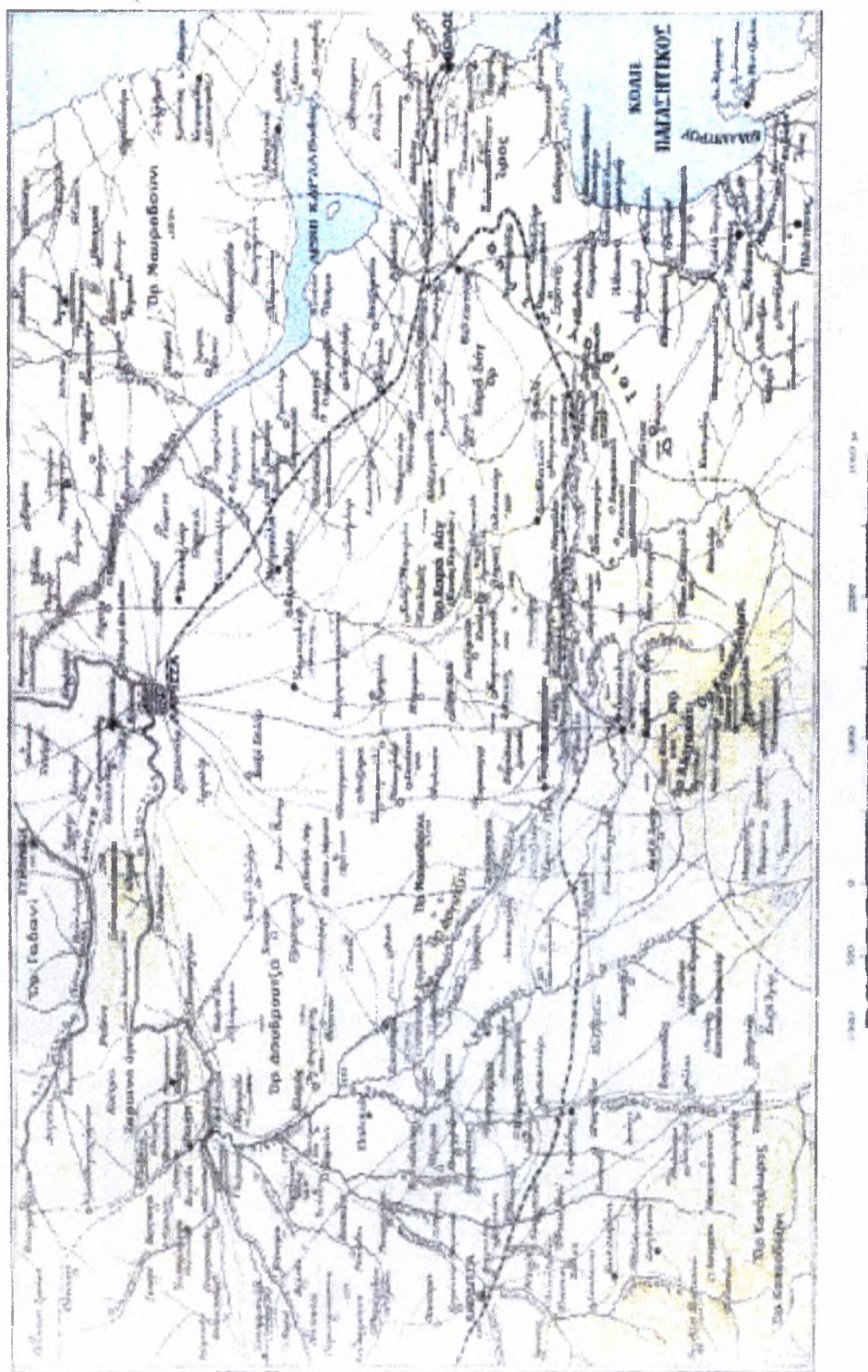
Ευρήματα: **α) κινητά ευρήματα:** κεραμική: κύλικες με πλαστικούς δακτυλίσκους, 1 αμφορέας, 1 οπισθότμητη προχοΐσκη, 1 πυξίδα, όστρακα κυλίκων κ. α. Μετάλλινά αντικείμενα: 1 χάλκινο δαχτυλίδι και θραύσματα μάλλον ενός δεύτερου, περόνες, 1 χρυσός σφηκωτήρας **β) ταφικά λείψανα:** 2 κιβωτιόσχημοι τάφοι με ανθρωπολογικό υλικό στο εσωτερικό τους διαστάσεων 2.30μ. μήκος, 0.90μ. πλάτος, 0.60μ. βάθος. Είναι κατασκευασμένοι με 2 σχιστολιθικές πλάκες στις κατά μήκος πλευρές και 1 στις στενές. Αποτελούν τμήμα ενός εκτεταμένου νεκροταφείου, όπως υποδηλώνουν πεταμένες σχιστολιθικές πλάκες σε απόσταση 150-200μ. Α από τους αποκαλυφθέντες.

Βιβλιογραφία: Μπάτζιου-Ευσταθίου ΑΑΑ XVII 1-2 (1984):74-87, Παπαγιαννάκης Τρικαλινά 16 (1996):227-228.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

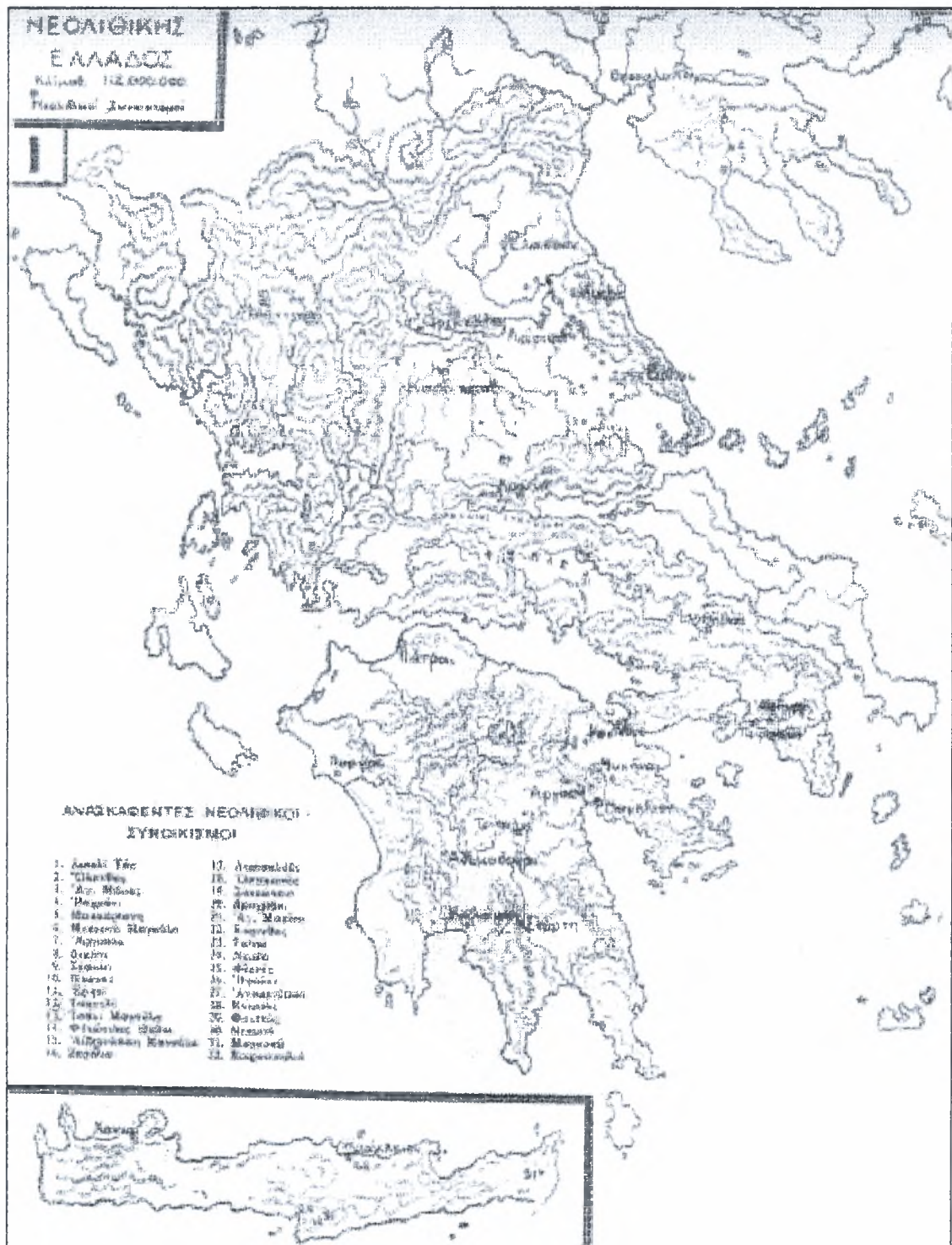
Χάρτης Β1: Η πρώτη χαρτογράφηση της Θεσσαλίας από τον Χρ. Τσουντα (Τσουντας, 1908: πίνακας 1).

Χάρτης Β2: Η χαρτογράφηση της Θεσσαλίας κατά τους Wace & Thompson (W & T, 1912: εικόνα 1).

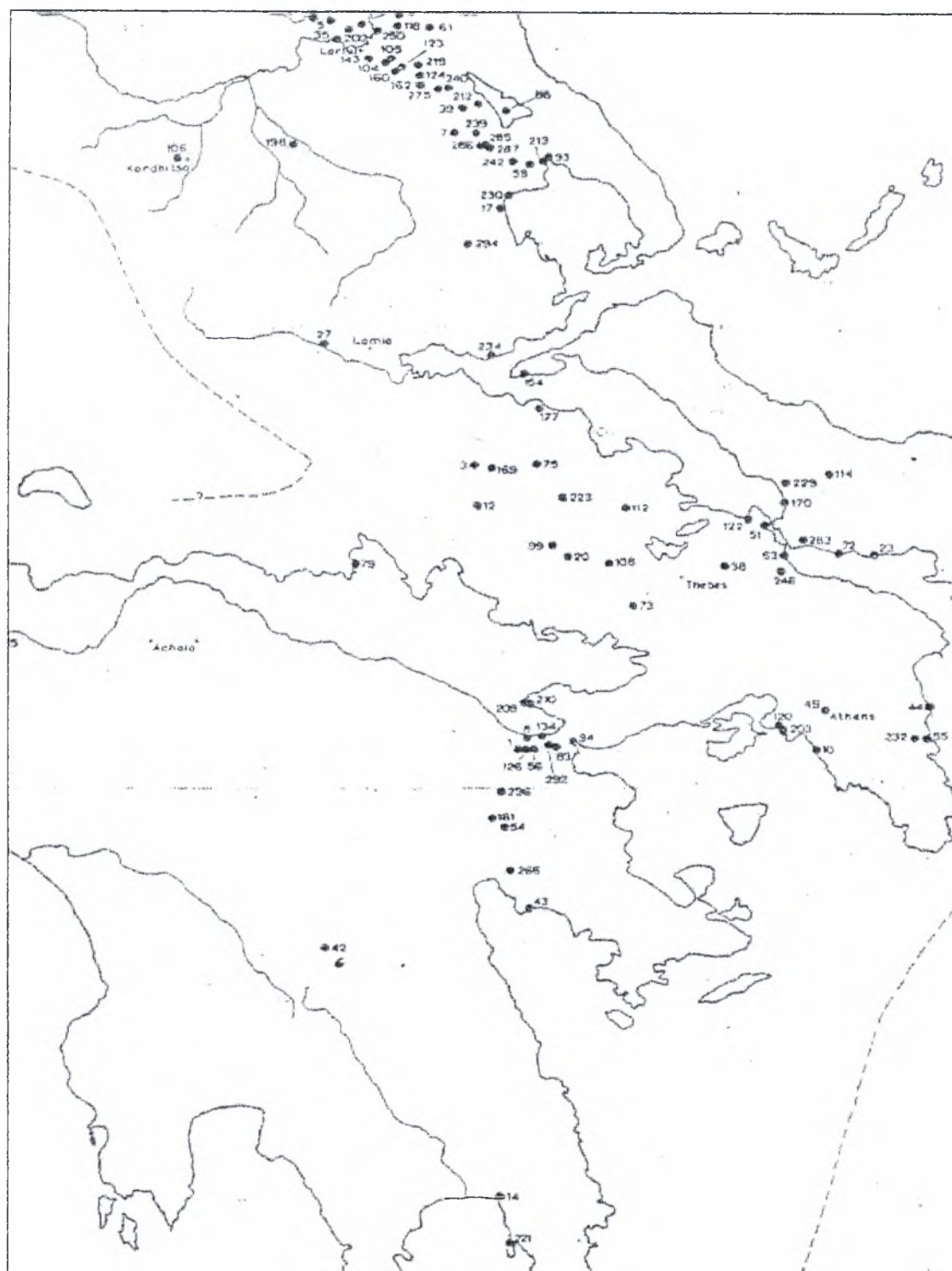
Χάρτης Β3: Η Θεσσαλία σύμφωνα με τον Stählin (Stählin, 1924).

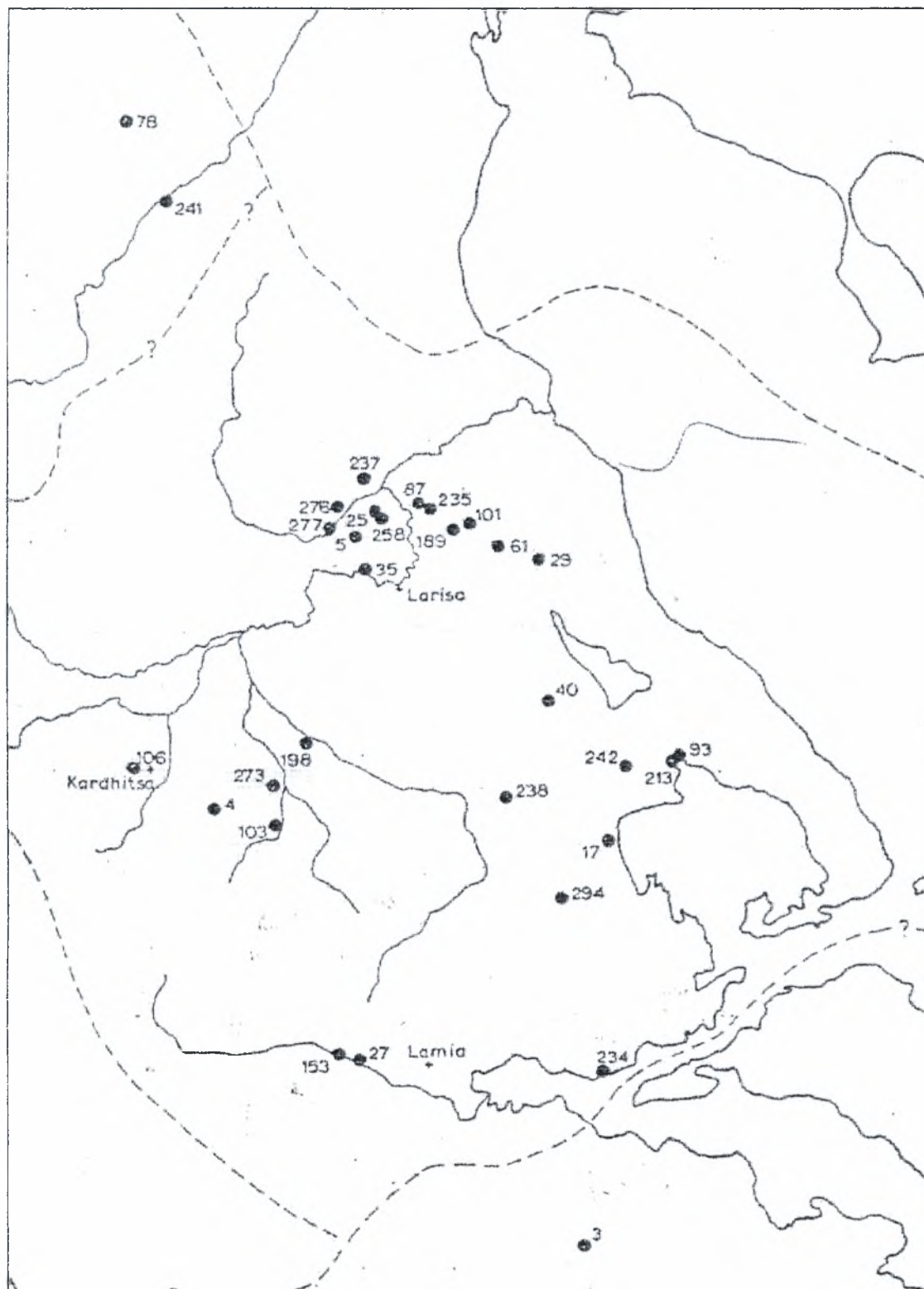
Χάρτης Β4: Η χαρτογράφηση της Νεολιθικής Ελλάδας κατά το Μυλωνά (Μυλωνάς, 1928: χάρτης 1).

Χάρτης Β7: Η χαρτογράφηση της αρχαίας Θεσσαλίας σύμφωνα με τον Παπαχατζή (Παπαχατζής, 1959).

Χάρτης 8α: Η Πρωτοελλαδική Ι κατοίκηση της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας κατά τον French (French, 1968: εικόνα 71).

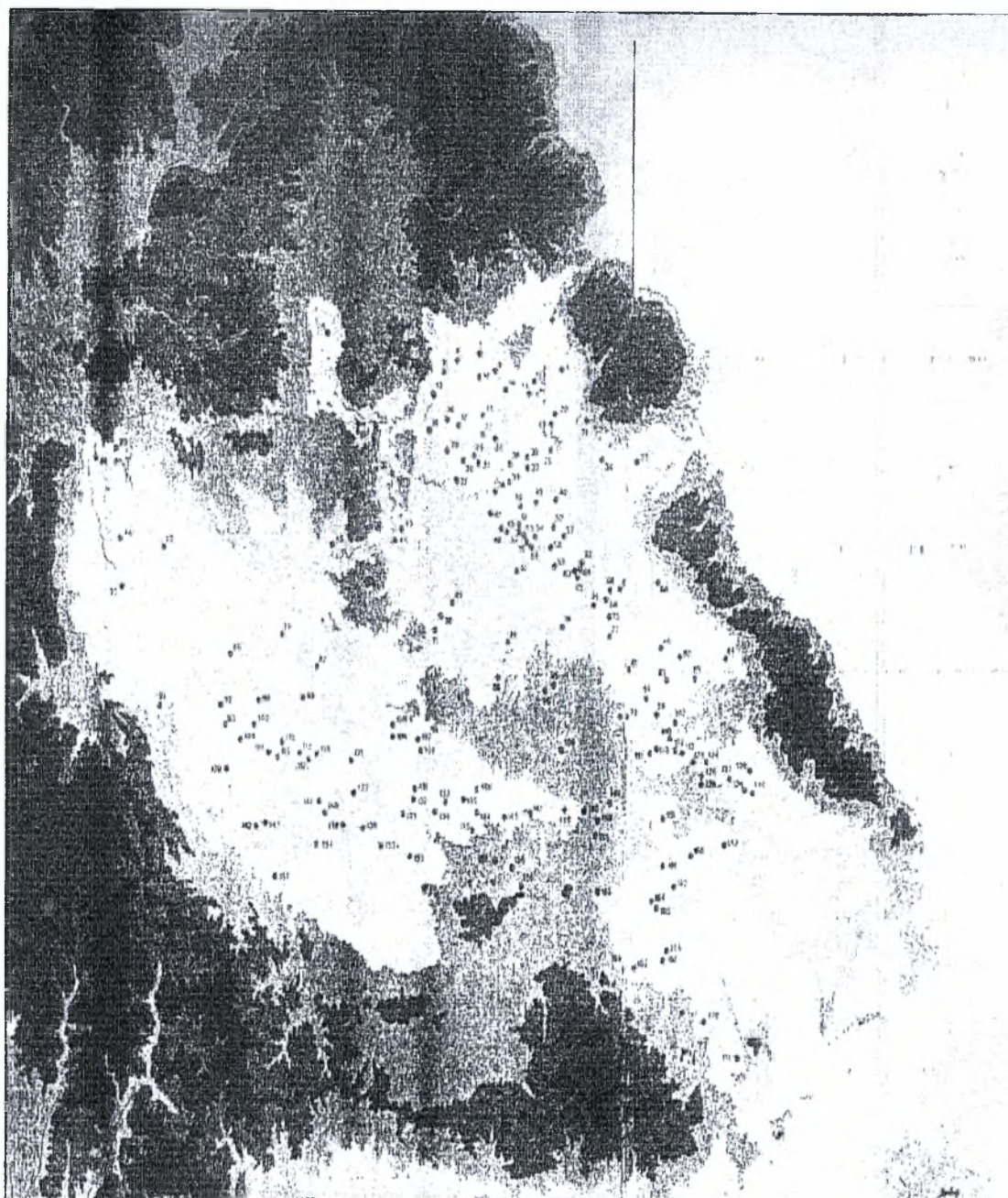
Χάρτης 8β: Η Πρωτοελλαδική II κατοίκηση της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας κατά τον French (French, 1968: εικόνα 75).

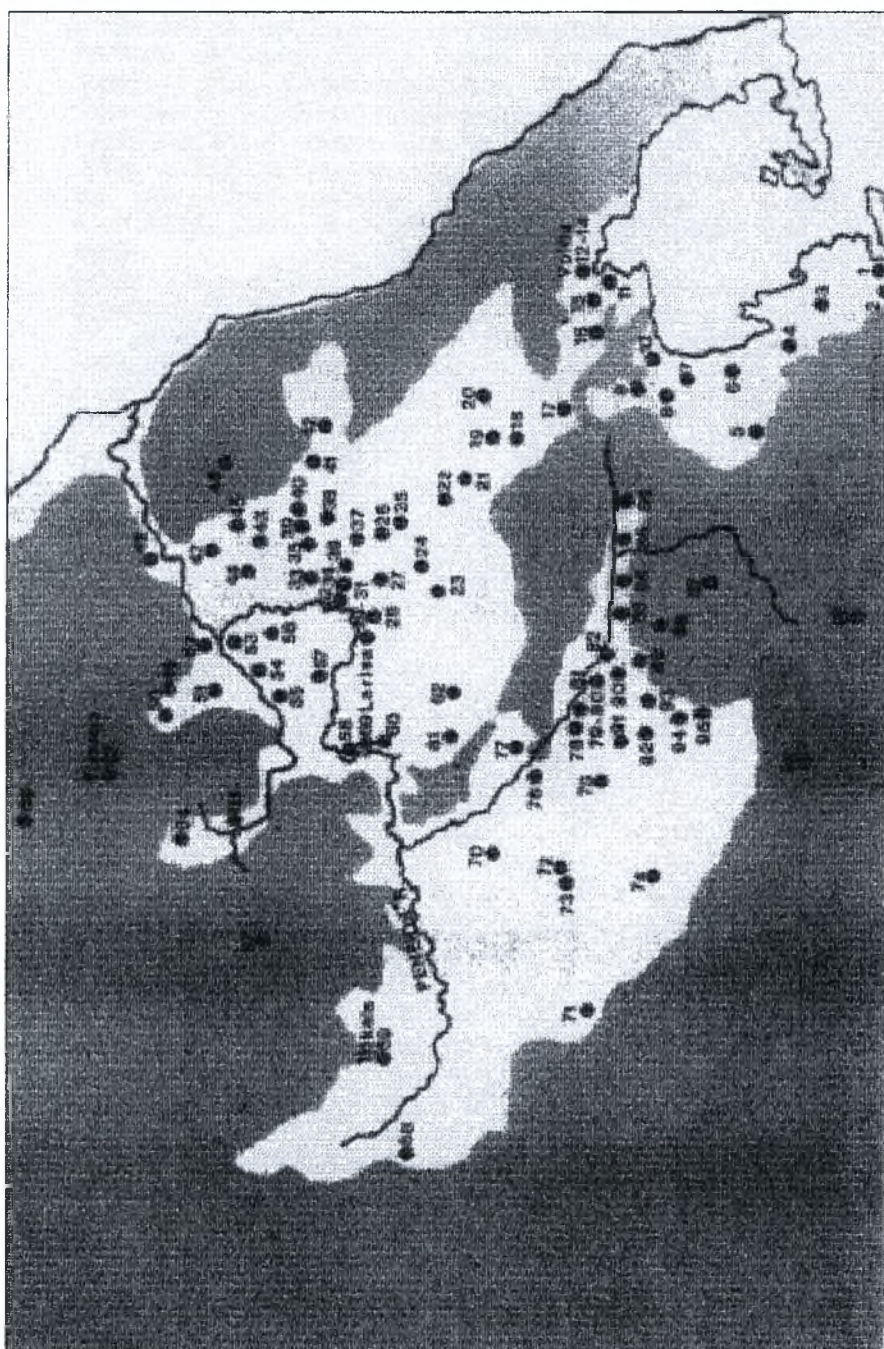
Χάρτης 8γ: Η Πρωτοελλαδική ΙΙΙ κατοίκηση της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας κατά τον French (French, 1968: εικόνα 81).

Χάρτης Β9: Η κατανομή των προνεολιθικών και των πρώιμων νεολιθικών θέσεων της Θεσσαλίας σύμφωνα με τον Θεοχάρη (Θεοχάρης, 1969: χάρτης Π). 1=Σέσκλο, 2=Άργισσα, 3=Σουφλί Μαγούλα, 4=Γεντίκι, 5=Αχίλλειο, 6=Οτζάκι Μαγούλα, 7=Νεσσωνίς, 8=Πύρασος, 9=Μαγουλίτσα, 10=Κεφαλόβρυσσος, 11=Μαγούλα Μοτέλ, 12=Μαγούλα ΝΑ Μοτέλ, 13=Καραγάτς Μαγούλα, 14=Μαγούλα Μετισελί, 15=Μεγάλη Βρύση, 16=Άγιος Αθανάσιος, 17=Μεμερλί. Όπου Β=Βοίβη, Σ=Σπήλαιο Σαρακηνού, Π=Σπήλαιο Παλαιοκάστρου.

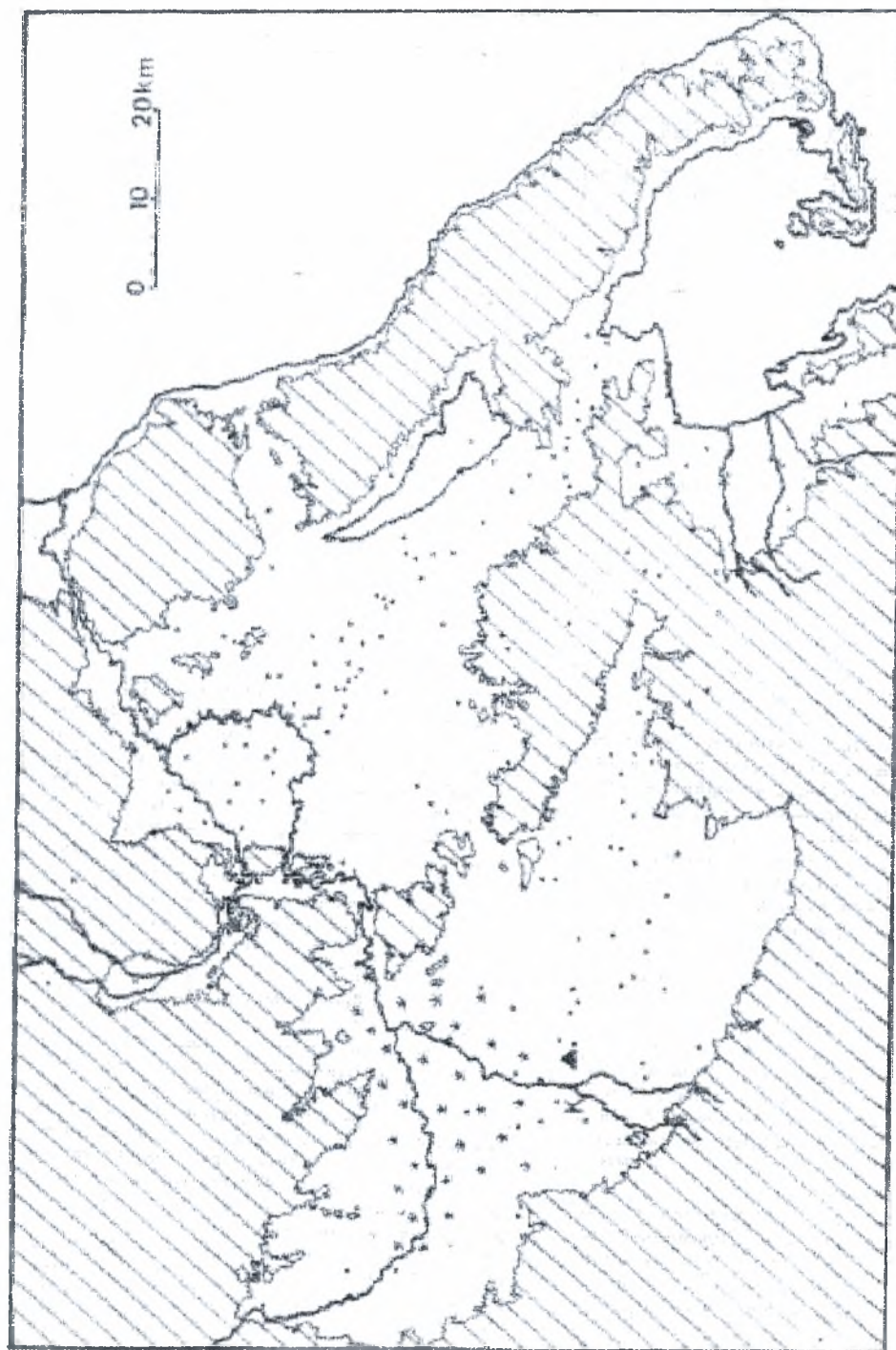
Χάρτης Β10: Οι σημαντικότεροι νεολιθικοί οικισμοί της Θεσσαλίας κατά τον Θεοχάρη (Θεοχάρης, 1973: χάρτης II). Επισημαίνουμε τις σημαντικότερες θέσεις της Δυτικής Θεσσαλίας: 23 Θεόπετρα. 45 Πλαταιά Μαγούλα. 46 Μεγάλο Κεφαλόβρυσο. 73 Λέστενο. 79. Μαγούλα Κοσκινά. 87 Παλαμάς. 93 Μαγουλίτσα. 103 Μυρίνη. 114 Πρόδρομος. 117 Μακριά Μαγούλα. 120 Μαγούλα Τσαπόχα. 122 Τζάνη Μαγούλα. 137 Δεμερλί. 138 Παζαράκι. 145 Φάρσαλος. 150 Τσαγγλί. 155 Αχιλλείο. 156 Δένδρα.

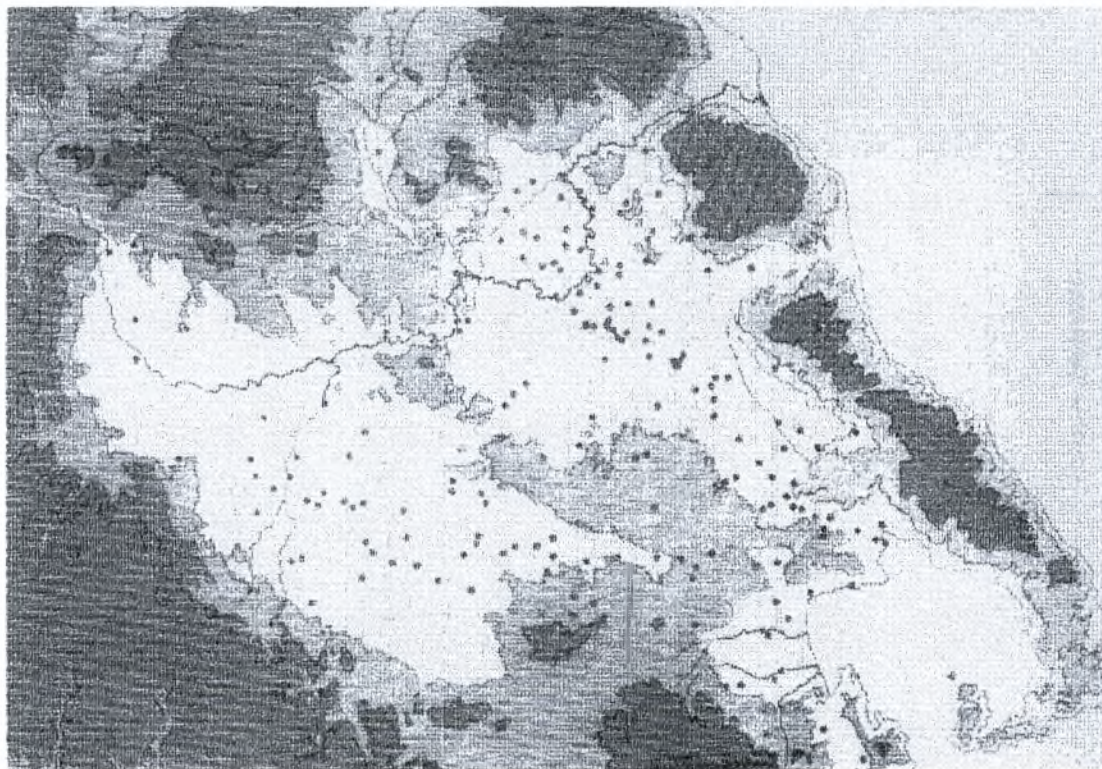
Χάρτης Β11: Η μυκηναϊκή κατοίκηση της Δυτικής Θεσσαλίας σύμφωνα με τον Feuer (Feuer, 1983: εικόνα 1).

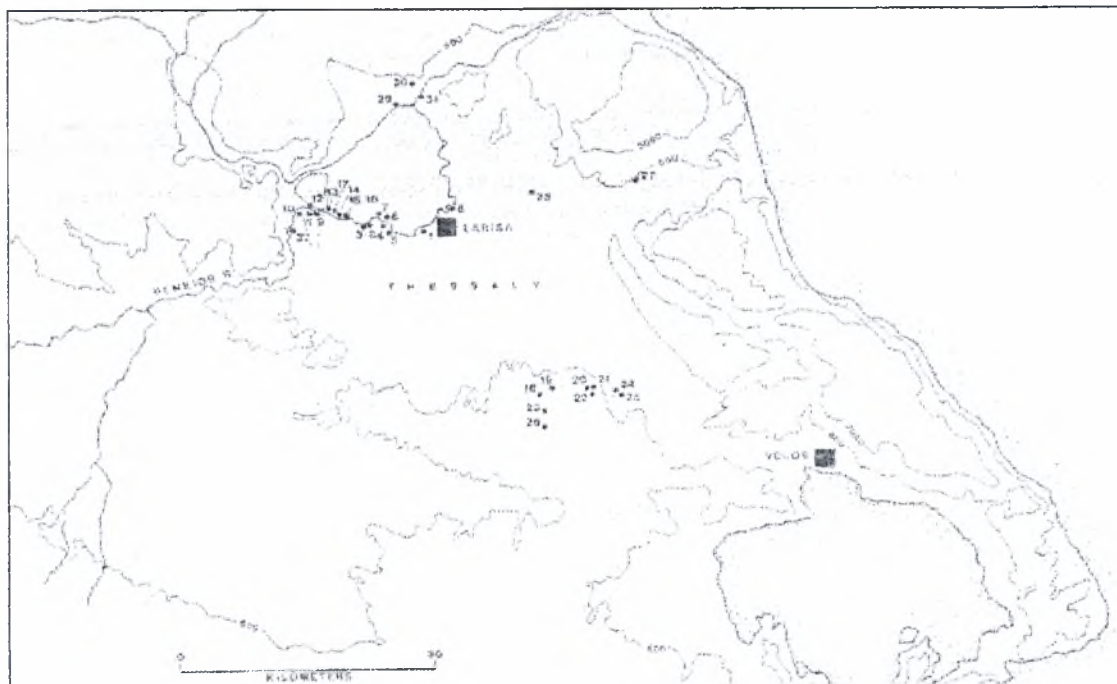
Χάρτης B12: Οι σημαντικότερες προϊστορικές θέσεις κατά Halstead (Halstead, 1984: εικόνα 6.1).

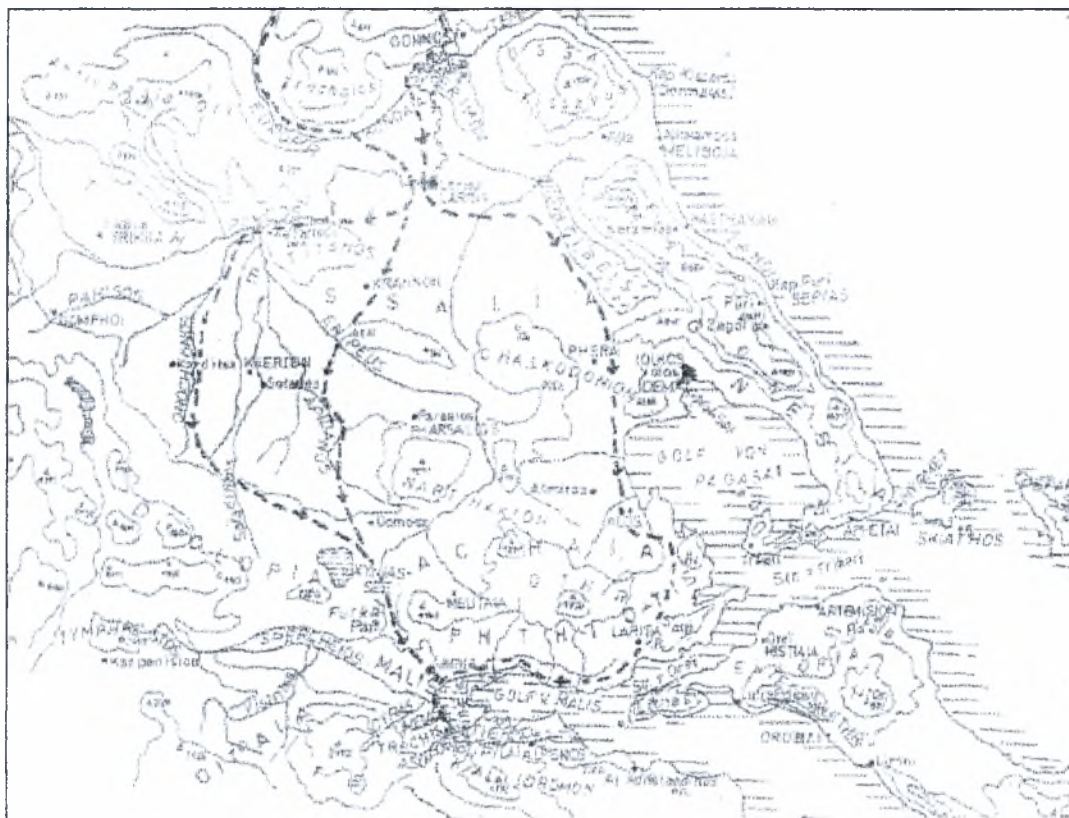
Χάρτης Β13: Η κατανομή των νεολιθικών θέσεων στη Θεσσαλία. Όπου Κ=Καρδίτσα, Λ=Λάρισα
 ▲=Πρόδρομος και * έλη, παλαιοπλημμυρισμένες εκτάσεις (Halstead, 1980: εικόνα 1).

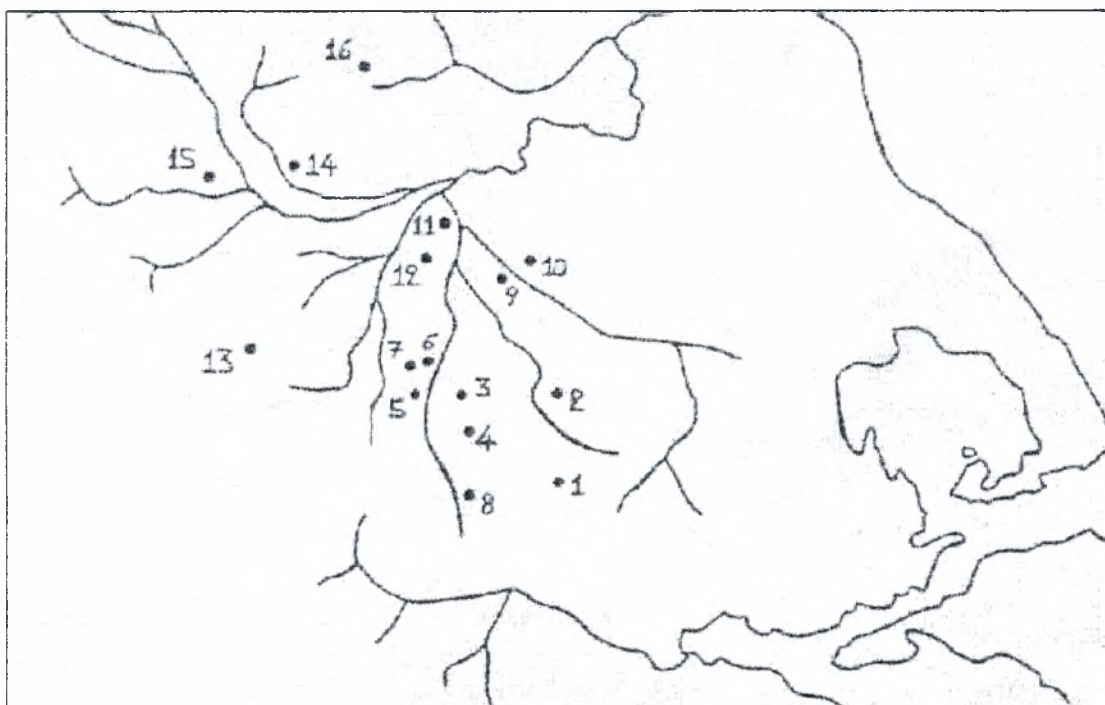
Χάρτης Β14: Η κατανομή των προϊστορικών θέσεων της Θεσσαλίας κατά τον Γαλλή. Όπου Α=Σουφλί Μαγούλα και Β=Πλατειά Μαγούλα Ζάρκου (Γαλλής, 1982: σχέδιο 1).

Χάρτης Β15: Η Παλαιολιθική κατοίκηση της Ανατολικής Θεσσαλίας (Runnels, 1984: εικόνα 2).

Χάρτης Β16: Η αρχαία Θεσσαλία κατά τον Müller (Müller, 1987).

Χάρτης Β17: Η μυκηναϊκή κατοίκηση της Δυτικής Θεσσαλίας (Καταραχιάς, 1989: χάρτης 1).

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΑΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΝ ΟΝΟΜΑΣΙΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ

ΠΑΛΑΙΑ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΣΤΟΝ ΑΤΛΑΝΤΑ	Α.Τ.Α.Ε.
Αβέρωφ Μαγούλα ή Μοτέλ Λάρισας ή Καραγάτς	Λάρισα 6	41
Αγία Άννα ή Μεγάλη Βρύση Τυρνάβου	Τύρναβος 3	49
Αγία Παρασκευή ή Καστρί Αργυροπουλείου	Αργυροπούλι 1	200
Άγιος Αθανάσιος Δελερίων	Δελέοια 1	268
Άγιος Αθανάσιος Μικρού Περιβολακίου	Μικρό Περιβολάκι	285
Άγιος Αθανάσιος Στεφανοβικείου ή Βοΐβη	Στεφανοβίκειο 1	279
Άγιος Αχιλλείος ή Φρούριο Λάρισας	Λάρισα 1	291
Άγιος Νικόλαος Κουτσοχέρου	Κουτσοχέρο 1	36
Αγροκήπιο μαγούλα	Βελεστίνο 2	280
Αλήφακα μαγούλα	Κάστρο 1	9
Αλκί Τεπέ ή Παλιάμπελα ή Μυρωμένο	Μελισσοχώρι 4	33
Αλμύρες ή Καραμουρλάρ	Στεφανοβίκειο 2	278
Αλυγαριά μαγούλα	Πλατανούλια 1	74
Αμπέλια μαγούλα Αγίων Αναργύρων ή Βραστερή	Άγιοι Ανάργυροι 1	64
Αμπέλια μαγούλα Αγίου Γεωργίου Λάρισας ή Βραστερή	Άγιος Γεώργιος Λάρισας 2	61
Αμπέλια μαγούλα Μελίας	Μελία 2	12
Αμπελότοπος ή Τσαλμά μαγούλα	Τύρναβος 5	21
Ανεμόμυλος μαγούλα	Λουτρό 1	138
Αράπη μαγούλα ή Πρόχωμα Μαλαμά	Γιάννουλη 1	46
Αραπάδικη μαγούλα	Λάρισα 5	79
Άργισσα ή Γκρεμνός ή Γκρέμουρας	Δένδρα 1	50
Ασημόχωμα μαγούλα ή Ασπρόχωμα	Μέλισσα 1	336
Ασμακίου Γέφυρα ή μαγούλα Σημείο ή Μαυρόγαia	Καλοχώρι 2	171
Ασπρόγη ή Μεγάλο Γεφύρι	Κοιλάδα 1	28
Ασπρόχωμα ή Ασημόχωμα	Μέλισσα 1	336
Βακούφ μαγούλα ή Κασιανή	Αμπελώνας 4	236
Βακούφικη μαγούλα ή Μπογιαντζή	Τύρναβος 6	386
Βαρκό μαγούλα	Χάλκη 3	72
Βελιούραχη ή Βλαχόστρατα	Χαλκιάδες 1	234
Βισβίκη μαγούλα ή Μικρό Στήθωμα ή Μικρό Ταμπούρι	Άγιος Γεώργιος Φερών 3	274

ΠΑΛΑΙΑ ΟΝΟΜΑΣΙΑ

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΣΤΟΝ
ΑΤΛΑΝΤΑ

Α.Τ.Α.Ε.

Βλαχομαχαλάς μαρούλα	Φαλάννη 2	259
Βλαχόστρατα ή Βελιούραχη	Χαλκιάδες 1	234
Βοΐβη μαρούλα ή Άγιος Αθανάσιος Στεφανοβίκειο	Στεφανοβίκειο 1	279
Βοΐδιανά μαρούλα	Ελασσόνα 2	141
Βραστήρας μαρούλα	Λάρισα 4	367
Βραστερό	Τερπιθέα 3	128
Βρύση Καλοχωρίου	Καλοχώρι 4	172
Βρωμόπετρα	Κυψέλη 6	115
Γελαδότοπος ή Υδατοδεξαμενή Παπαγεωργίου	Γυρτώνη 2	77
Γεντίκι ή Χασάμπαλη ή Κεφαλόβρυσο	Ομορφοχώρι 3	189
Γέφυρα Ασμακίου ή μαρούλα Σημείο ή Μαυρόγαια	Καλοχώρι 2	171
Γκαμήλα μαρούλα	Άγιος Γεώργιος Λάρισας 7	62
Γκέκα μαρούλα	Μάνδρα 2	10
Γκιόζ Τεπέ μαρούλα	Καλό Νερό 2	68
Γκιούμπερη μαρούλα	Άγιος Γεώργιος Φερών 2	272
Γκούβα μαρούλα	Καλαμάκι 2	380
Γκρεμνός ή Γκρέμουρας ή Άργισσα	Δένδρα 1	50
Γκρέμουρας ή Γκρεμνός ή Άργισσα	Δένδρα 1	50
Γρίβα μαρούλα	Κυψέλη 4	266
Δασάκι ή Ορμάν μαρούλα	Δασοχώρι 2	60
Δενδρόλοφος ή Οτζάκι μαρούλα	Δένδρα 2	20
Δήμητρα μαρούλα	Πλατανούλια 2	365
Δραγατσί μαρούλα	Άγιος Γεώργιος Λάρισας 3	65
Ελεύθερο ή Ορένια	Κρανών 3	90
Εσκέ Μπλερ ή Κιμπιλέρια	Αμπελώνας 3	107
Εσκή Τζαμί ή Υδραγωγείο Αμπελώνας	Αμπελώνας 1	83
Καβάκι μαρούλα	Γλαύκη 2	89
Καπατσιλάρ 1 μαρούλα	Νίκαια 15	108
Καπατσιλάρ 2 μαρούλα	Νίκαια 16	109
Καραγάτς μαρούλα ή Νέχαλη	Ομορφοχώρι 1	27
Καραγάτς μαρούλα ή Μεγάλη και Μικρή μαρούλα	Γαλήνη 1	44
Καραγάτς μαρούλα ή Μοτέλ ή Αβέρωφ	Λάρισα 6	41
Καραγάτς μαρούλα ή Μπαλαμπάνη	Τύρναβος 2	239
Καραγκιόζη μαρούλα	Αμπελώνας 3	52
Καραϊκία 1 μαρούλα ή Σωρός	Μελισσοχώρι 6	159
Καραϊκία 2 μαρούλα	Γαλήνη 4	313
Καραϊκία 3 μαρούλα ή Τρεις Λόφοι	Μελισσοχώρι 5	160
Καραϊκία 4 μαρούλα	Μελισσοχώρι 7	161
Καραμουρλάρ μαρούλα ή Αλμύρες	Στεφανοβίκειο 2	278
Καραπατιάς ή Κοπριά μαρούλα	Στεφανοβίκειο 4	383
Καρατζάρια μαρούλα	Νίκαια 17	323
Καρατσόλι 1 μαρούλα	Νίκαια 13	6

ΠΑΛΑΙΑ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΣΤΟΝ ΑΤΛΑΝΤΑ	A.T.A.E.
Καρατσόλι 2 μαγούλα	Νίκαια 14	103
Καρατσόλι 3 μαγούλα	Νίκαια 5	296
Καρδαρά 1 μαγούλα	Νίκαια 2	145
Καρδαρά 2 μαγούλα	Νίκαια 3	146
Καρλή μαγούλα ή Μεσιανή ή Μελισσότοπος	Μελισσοχώρι 2	80
Καρτάλη μαγούλα	Νίκαια 4	16
Κασιανή μαγούλα ή Βακούφ	Αμπελώνας 4	236
Καστρί Τυρνάβου	Τύρναβος 4	53
Καστρί Αργυροπούλιου ή Αγία Παρασκευή	Αργυροπούλι 1	200
Κάστρο Κραννώνος	Κραννών 4	39
ΚΕΠΜ μαγούλα	Τερψιθέα 1	130
Κεφαλόβρυσος ή Γεντίκι ή Χασάμπαλη	Ομορφοχώρι 5	189
Κιμπιλέρια ή Εσκέ Μπλερ	Αμπελώνας 5	107
Κλαράκια	Καλό Νερό 4	381
Κομψάδια ή Βραστήρα	Χάλη 5	315
Κοπριά μαγούλα ή Καραπατιάς	Στεφανοβίκειο 4	383
Κουτούκι μαγούλα ή Κούτσουρο	Ζάππειο 2	48
Κούτσουρο μαγούλα ή Κουτούκι	Ζάππειο 2	48
Κυπαρίσσια μαγούλα	Γυρτώνη 3	76
Κυριάκη μαγούλα	Κυψέλη 5	264
Λαχανόκηποι Νίκαιας	Νίκαια 8	311
Λιθότοπος	Μάνδρα 1	4
Λοφίσκος ή Μπισλέρ μαγούλα ή Μπεχτσιλέρ	Μοσχοχώρι 1	18
Μαγουλίτσα	Λάρισα 7	40
Μαγουλίτσα	Άγιοι Ανάργυροι 2	63
Μαμτζή μαγούλα ή Ταμπούρι ή Στήθωμα	Άγιος Γεώργιος Φερών 1	273
Μάρμαρα μαγούλα	Γιάννουλη 4	105
Μάρμαρα μαγούλα	Τύρναβος 1	136
Μάτι μαγούλα	Βελεστίνο 3	271
Μαυρόγαia ή Γέφυρα Ασμακίου ή μαγούλα Σημείο	Καλοχώρι 2	171
Μαύρος Λόφος	Κραννών 5	56
Μεγάλη Βρύση Τυρνάβου ή Αγία Άννα	Τύρναβος 3	49
Μεγάλη μαγούλα ή Τσουλαριώτικη	Αναγέννηση 2	13
Μεγάλη και Μικρή μαγούλα ή Καραγάτς	Γαλήνη 1	44
Μεγάλο Γεφύρι ή Ασπρόγη	Κοιλάδα 1	28
Μεζίλ μαγούλα ή Μεζίνη ή Τεκές	Χαλκιάδες 2	96
Μελισσότοπος ή Μεσιανή μαγούλα ή Καρλή Μα- γούλα	Μελισσοχώρι 2	80
Μεριάδες μαγούλα	Γαλήνη 2	314
Μεσιανή μαγούλα ή Καρλή ή Μελισσότοπος	Μελισσοχώρι 2	80
Μετεσελή μαγούλα	Μελισσοχώρι 1	34
Μικρό Στήθωμα ή Μικρό Ταμπούρι ή Βισβίκη	Άγιος Γεώργιος Φερών 3	274
Μικρή μαγούλα Αναγέννησης	Αναγέννηση 1	14
Μικρό Ταμπούρι ή Μικρό Στήθωμα ή Βισβίκη	Άγιος Γεώργιος Φερών 3	274
Μοτέλ μαγούλα ή Αβέρωφ ή Καραγάτς	Λάρισα 6	41
Μπακάλη μαγούλα ή Καστράκι ή θέση Πλάτωμα	Βελεστίνο 1	270

ΠΑΛΑΙΑ ΟΝΟΜΑΣΙΑ

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΣΤΟΝ
ΑΤΛΑΝΤΑ

Α.Τ.Α.Ε.

Μπαλαμπάνη μαγούλα ή Καραγάτς
Μπέη μαγούλα
Μπεσίκια 1 μαγούλα ή Τσαπουρνιές
Μπεσίκια 2 μαγούλα
Μπεσίκ Τεπέ
Μπεχτσιλέρ ή Μπισλέρ ή Λοφίσκος
Μπισλέρ ή Μπεχτσιλέρ ή Λοφίσκος
Μπογιαντζή ή Βακούφικη μαγούλα
Μπουκούμ ή Μπακού μαγούλα
Μπουνάρμπασι
Μυρωμένο ή Παλιάμπελα ή Αλκί Τεπέ
Μύτικας ή Τατάρ μαγούλα
Μύτικας

Νεκροταφείο Πλατυκάμπου
Νεκροταφείο Ροδιάς
Νεσσωνίς 1 ή Τζαμί μαγούλα
Νεσσωνίς II
Νεσσωνίς III
Νεσσωνίς IV
Νεσσωνίς V
Νεσσωνίς VI ή Σουφλάρ
Νεσσωνίς VII
Νέχαλη ή Καραγάτς
Ντελίχανη μαγούλα
Ντούμα μαγούλα
Ντουμαλάνη μαγούλα
Ντουράκι μαγούλα
Νύμφη μαγούλα

Ξηρότοπος

Ορένια ή Ελεύθερο
Ορμάν μαγούλα ή Δασάκι
Οτζάκι μαγούλα ή Δενδρόλοφος

Παλαιοκκλησίο ή Σαρλίκι
Παλιάμπελα ή Αλκί Τεπέ ή Μυρωμένο
Παλιάμπελα
Παλιομαγούλες ή Πλατομαγούλες
Παλιόσκαλα
Παναγία Ολυμπιώτισσα
Παναγίας μαγούλα
Πανάγου μαγούλα
Πέρα Μαχιά μαγούλα
Πέτρα 1
Πέτρα 2
Πέτρα 3 ή Σιφριτζάλι
Πετρομαγούλες Ζαππείου

Τύρναβος 2 239
Άγιος Γεώργιος Λάρισας 5 57
Νίκαια 6 309
Νίκαια 7 310
Γόννοι 1 120
Μοσχοχώρι 1 18
Μοσχοχώρι 1 18
Τύρναβος 6 386
Νίκαια 12 8
Πουρνάρι 1 121
Μελισσοχώρι 4 33
Φαλάνη 1 54
Κυάρισσος 3 95

Πλατύκαμπος 4 222
Ροδιά 1 186
Νέσσων 1 286
Νέσσων 2 26
Νέσσων 3 25
Νέσσων 4 287
Όσσα 1 288
Καλοχώρι 1 23
Καλοχώρι 3 24
Ομορφοχώρι 1 27
Ριζόμυλος 3 275
Κάμπος 1 38
Γλαύκη 1 71
Κραννών 2 37
Χαρά 3 98

Ομορφοχώρι 2 364

Κραννών 3 90
Δασοχώρι 2 60
Δένδρα 2 20

Νέες Καρυές 1 94
Μελισσοχώρι 4 33
Χαρά 2 99
Ριζόμυλος 2 282
Καλαμάκι 4 374
Ελασσόνα 1 329
Πλατύκαμπος 2 157
Χαρά 1 133
Ροδιά 2 197
Σωτήριο 1 257
Σωτήριο 2 256
Στεφανοβίκειο 3 330
Ζάππειο 4 327

ΠΑΛΑΙΑ ΟΝΟΜΑΣΙΑ

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΣΤΟΝ
ΑΤΛΑΝΤΑ

Α.Τ.Α.Ε.

Πηγαδούλια	Νίκαια 11	7
Πλατομαγούλες ή Παλιομαγούλες	Ριζόμυλος 2	282
Προφήτης Ηλίας Ανάβρας	Ανάβρα 2	263
Πρόχωμα Καραβίδα	Γιάννουλη 7	188
Πρόχωμα μαγούλα	Δασοχώρι 1	132
Πρόχωμα Μαλαμά ή Αράπη μαγούλα	Γιάννουλη 1	46
Πύργος	Κεραμίδι 1	385
Ράχη	Μύρα 1	322
Ραχμάνι μαγούλα	Μακρυχώρι 4	70
Ρετζέπη μαγούλα	Κάμπος 2	91
Ροδιές μαγούλα	Ζάππειο 5	97
Σαρλίκι ή Παλαιοκκλήσιο	Νέες Καρυές 1	94
Σημείο μαγούλα ή Μαυρόγαια ή Γέφυρα Ασμακίου	Καλοχώρι 2	171
Σιφριτζάλι ή Πέτρα 3	Στεφανοβίκειο 3	330
Σουφλάρ μαγούλα ή Νεσσωνίς VI	Καλοχώρι 1	23
Σουφλί μαγούλα	Λάρισα 9	35
Σπανέικο Πηγάδι μαγούλα	Καλαμάκι 3	373
Στενά Καλαμακίου μαγούλα	Αμυγδαλέα 1	366
Στήθωμα ή Ταμπούρι ή Μαμτζή μαγούλα	Άγιος Γεώργιος Φερών 1	273
Στημένη Πέτρα	Γυρτώνη 5	305
Συγουροτόπι μαγούλα	Μακρυχώρι 3	134
Σωρός ή Καραϊκία 1 μαγούλα	Μελισσοχώρι 6	159
Ταμπούρι ή Στήθωμα ή Μαμτζή μαγούλα	Άγιος Γεώργιος Φερών 1	273
Τας Μάντρα (Τάση Μανδριά) μαγούλα	Λάρισα 10	355
Τατάρ μαγούλα ή Μύτικας	Φαλάνη 1	54
Τεκές μαγούλα ή Μεζύι ή Μεζίνη	Χαλκιάδες 2	96
Τζαμί μαγούλα	Κυψέλη 1	265
Τζαμί μαγούλα ή Νεσσωνίς 1	Νέσσων 1	286
Τουρκογέφυρα μαγούλα	Δαμάσι 4	15
Τρανή μαγούλα	Αρμένιο 2	19
TRAVEL STOP μαγούλα ή Βραστήρας	Λάρισα 4	367
Τρίτος Αρτάσαβος	Νίκαια 10	233
Τσαϊρλί μαγούλα	Βρυότοπος 1	127
Τσαλμά μαγούλα ή Αμπελότοπος	Τύρναβος 5	21
Τσανάκα 1 μαγούλα	Κυψέλη 3	335
Τσανάκα 2 μαγούλα	Κυψέλη 2	337
Τσαπουρνιές ή Μπεσίκια 1 μαγούλα	Νίκαια 6	309
Τσερλή μαγούλα	Καλαμάκι 1	122
Τσούκα μαγούλα	Κυπάρισσος 4	371
Τσουλαριώτικη μαγούλα ή Μεγάλη μαγούλα Αναγέννησης	Αναγέννηση 2	13
Υδροδοξαμενή Παπαγεωργίου ή Γελαδότοπος	Γυρτώνη 2	77
Υδραγωγείο Αμπελώνα ή Εσκή Τζαμί	Αμπελώνας 1	83
Φρούριο Λάρισας ή Άγιος Αχίλλειος	Λάρισα 1	291

ΠΑΛΑΙΑ ΟΝΟΜΑΣΙΑ

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΣΤΟΝ
ΑΤΛΑΝΤΑ

Α.Τ.Α.Ε.

Χασάμπαλη ή Γεντίκι ή Κεφαλόβρυσο

Ομορφοχώρι 3

189

Χασάν μαγούλα

Τσαριτσάνη 1

297

Χατζημησιώτικη μαγούλα

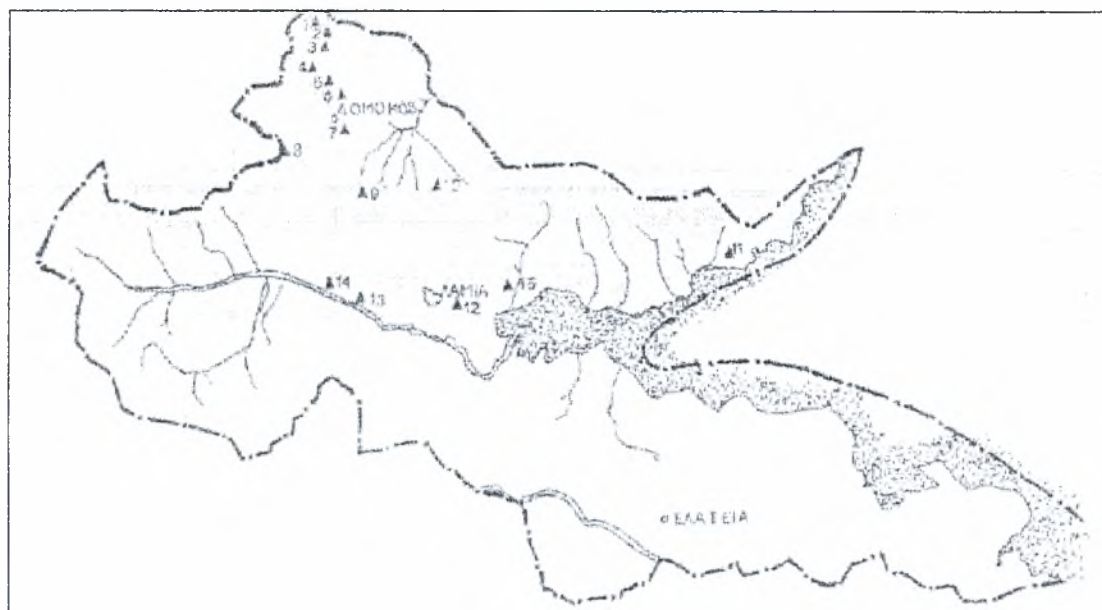
Στεφανοβίκειο 5

277

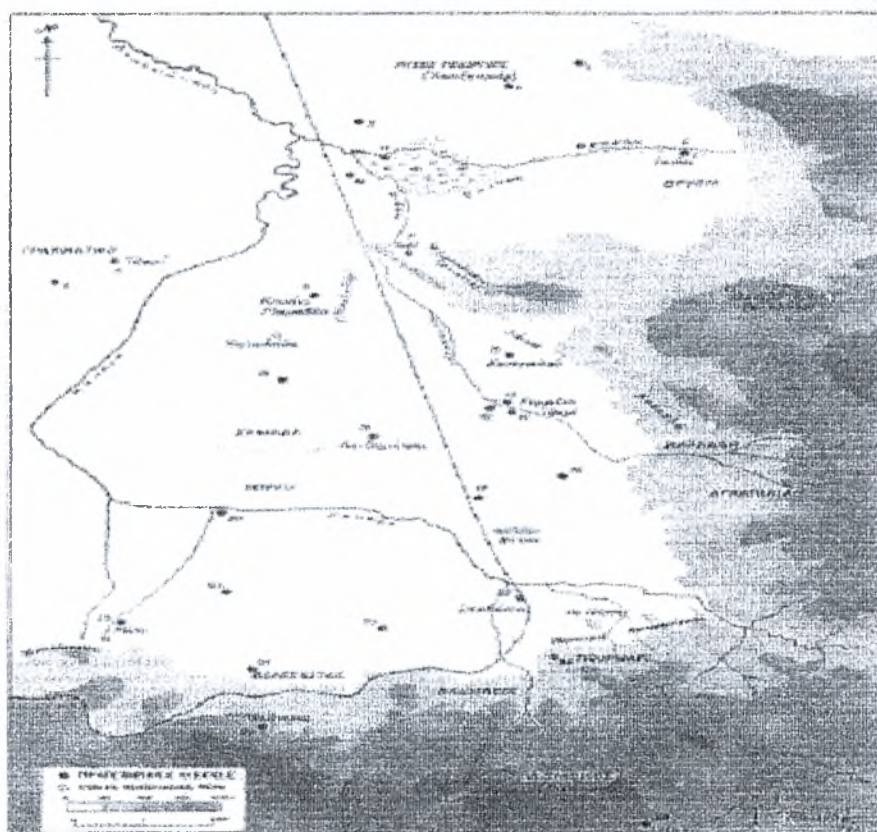
Ψηλή Ράχη

Κυπάρισσος 2

169

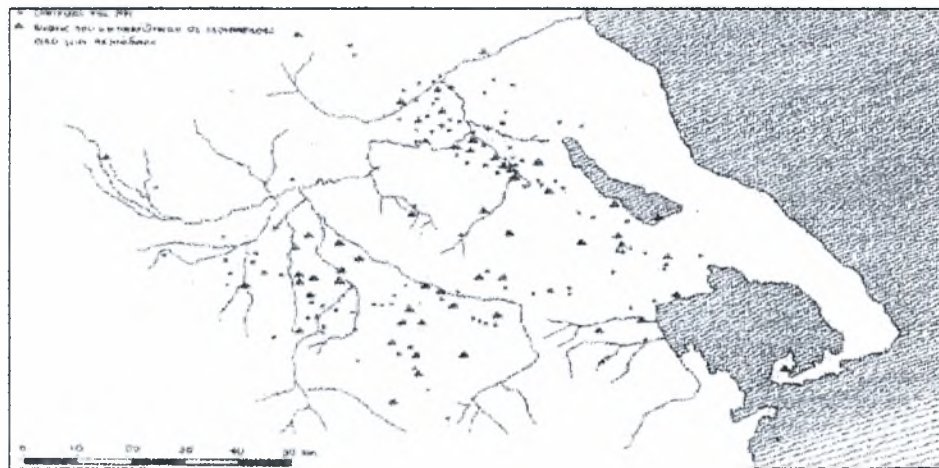
Χάρτης Β19: Προϊστορικοί οικισμοί στις νότιες εσχατιές της Δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας (Δημάκη, 1994: χάρτης 1).

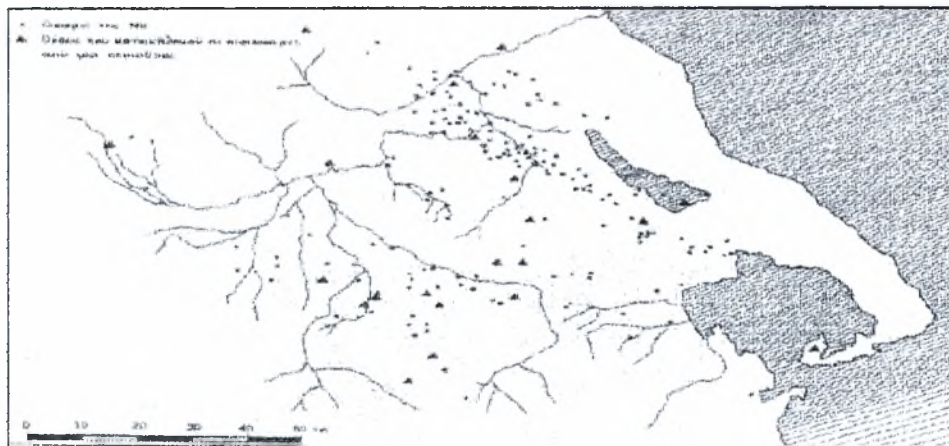
Χάρτης Β20: Η προϊστορική κατοίκηση στις νότιες εσχατιές της δυτικής θεσσαλικής πεδιάδας (Τσουκνίδας, 1994: χάρτης 2).

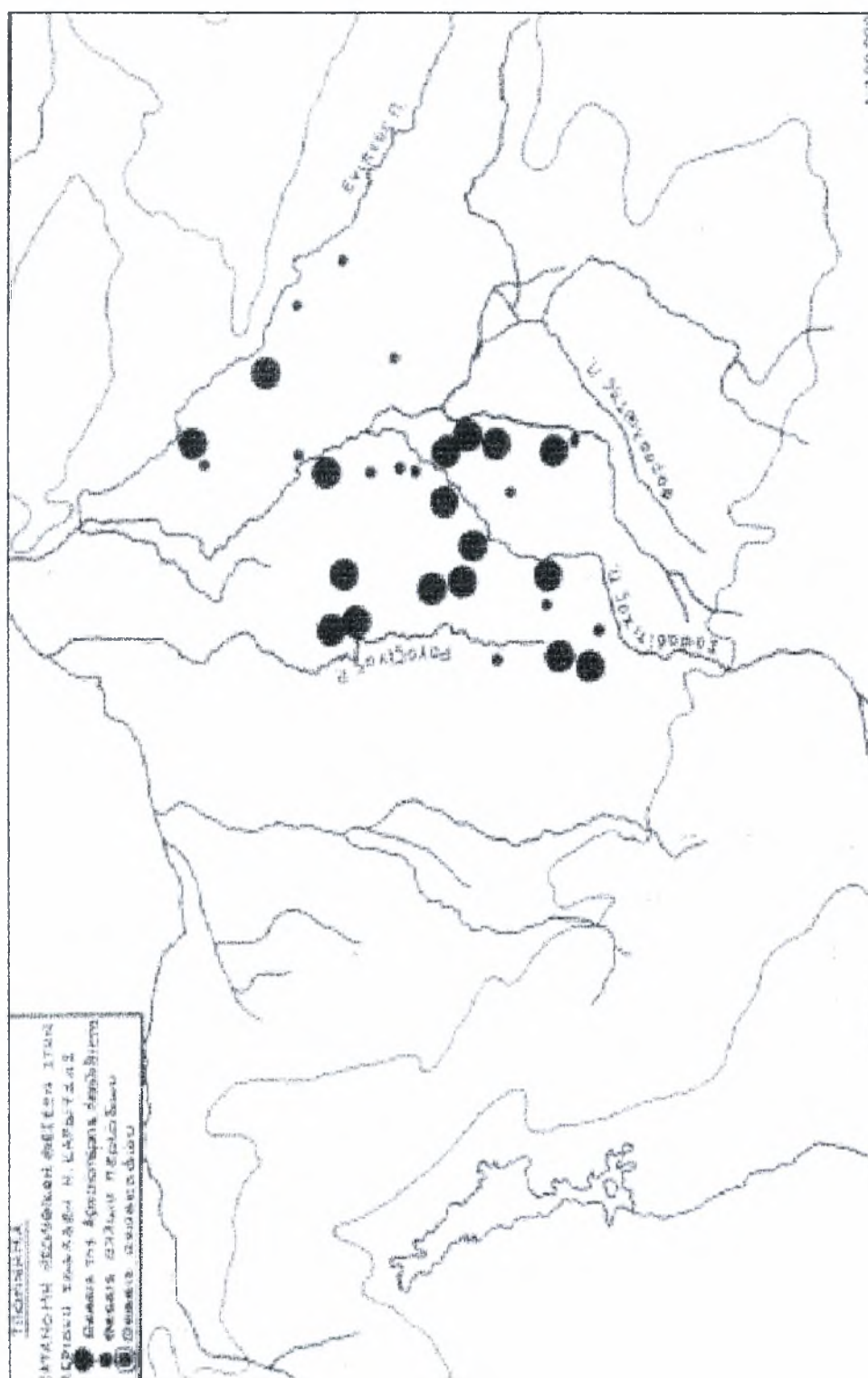
Χάρτης B21α: Η κατανομή των νεολιθικών θέσεων στη θεσσαλική πεδιάδα κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική (Ροντήρη, 1994: εικόνα 1).

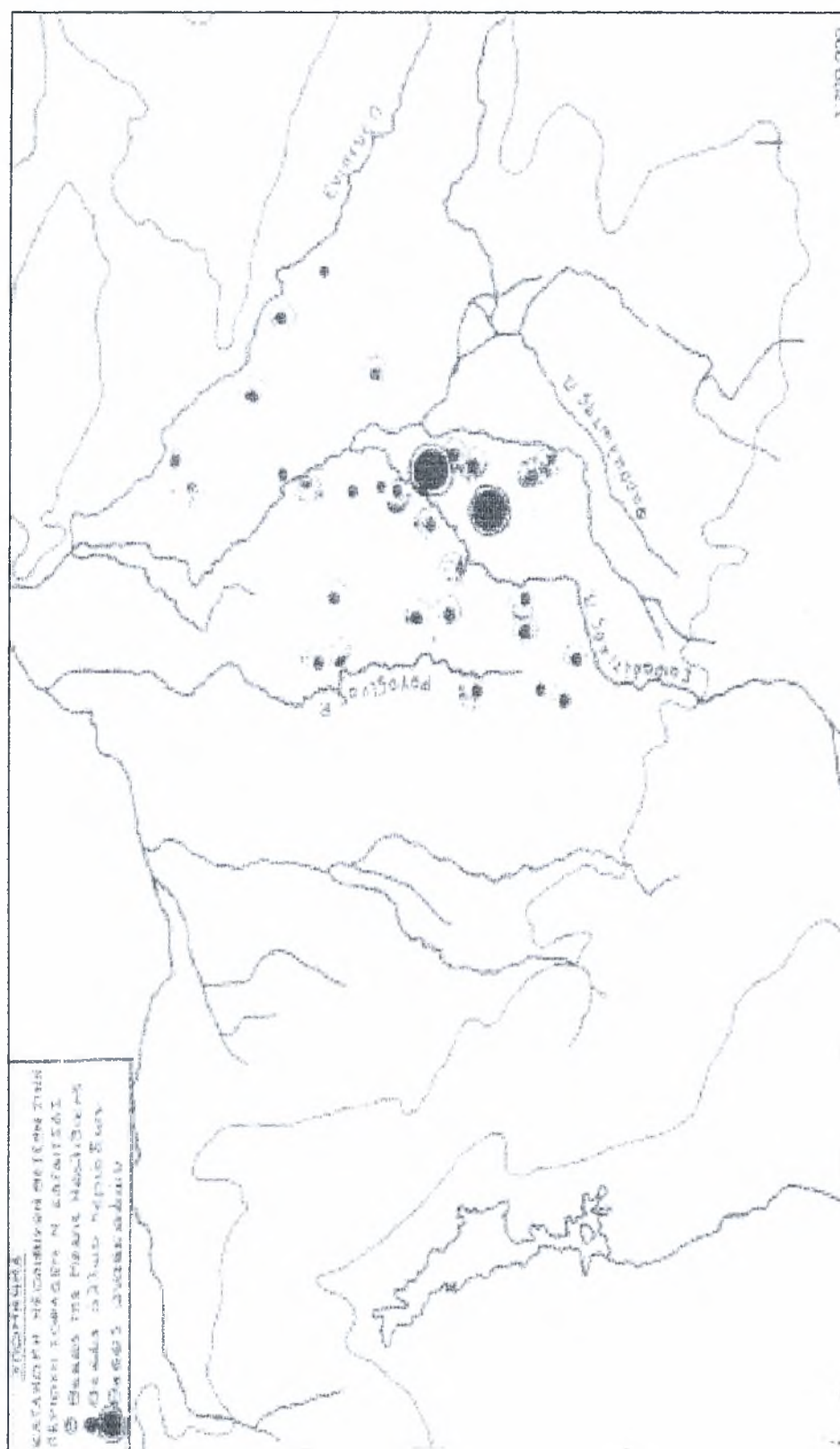
Χάρτης B21β: Η κατανομή των νεολιθικών θέσεων στη θεσσαλική πεδιάδα κατά τη Μέση Νεολιθική (Ροντήρη, 1994: εικόνα 2).

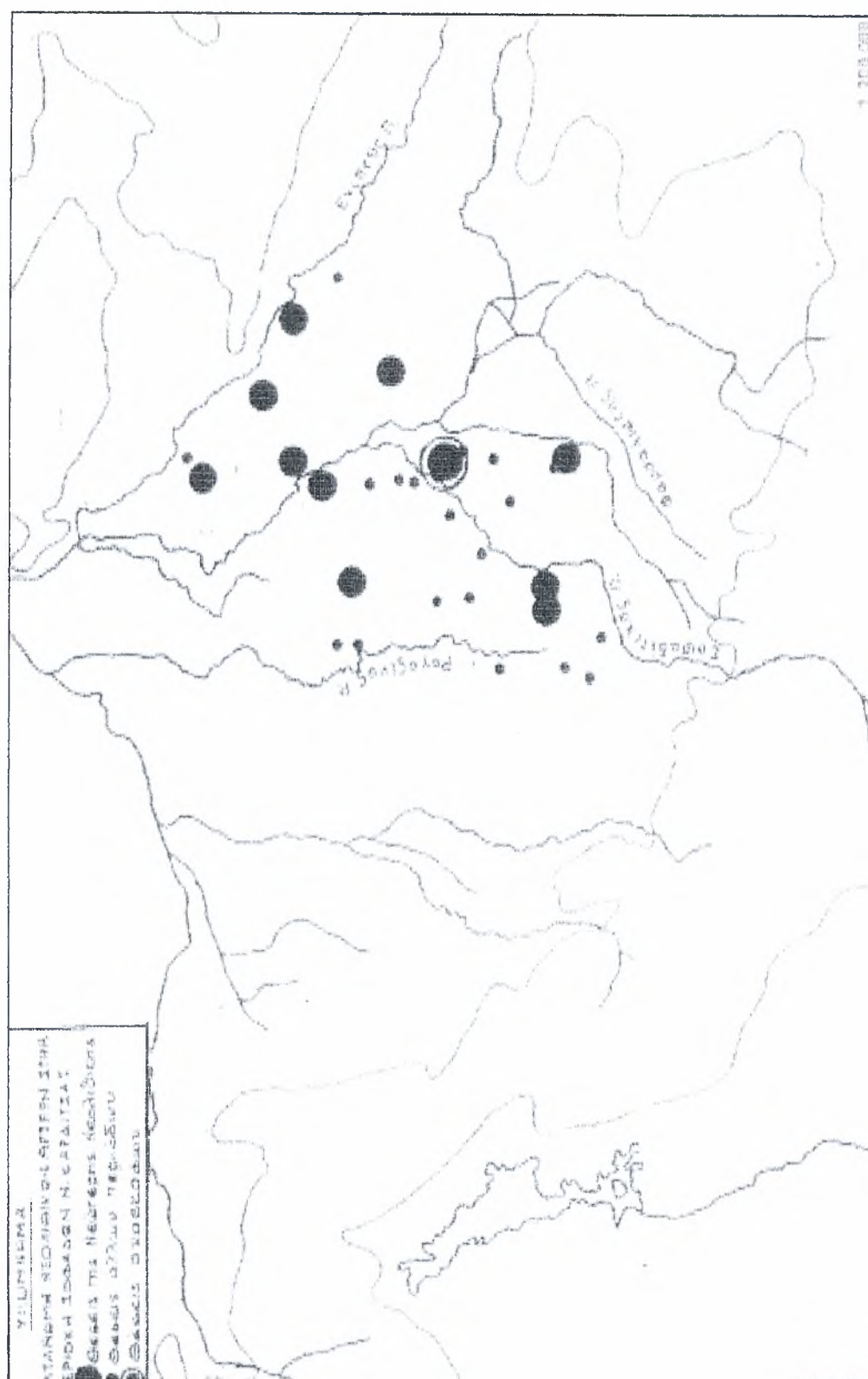
Χάρτης B21γ: Η κατανομή των νεολιθικών θέσεων στη θεσσαλική πεδιάδα κατά τη Νεότερη Νεολιθική (Ροντήρη, 1994: εικόνα 3).

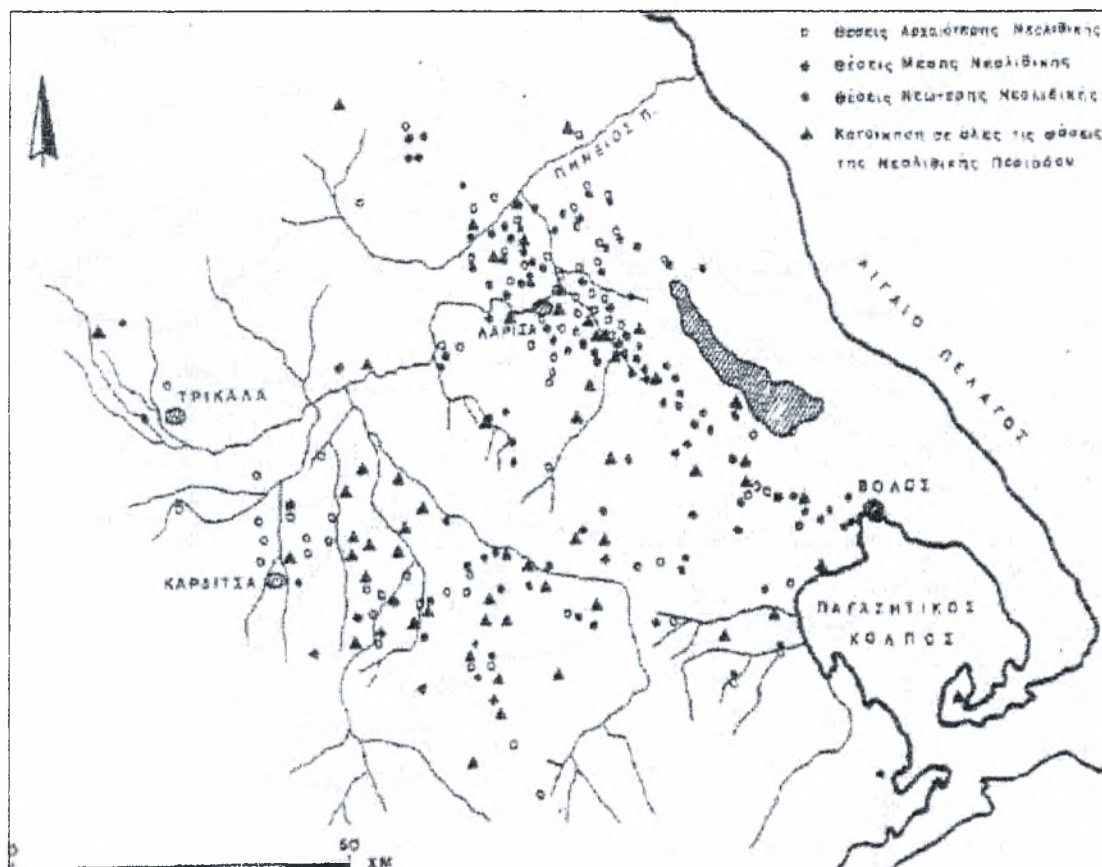
Χάρτης Β22α: Η κατανομή των νεολιθικών θέσεων στην περιοχή των Σοφάδων Καρδίτσας κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική (Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά, 1994: χάρτης Ι).

Χάρτης B22β: Η κατανομή των νεολιθικών θέσεων στην περιοχή των Σοφάδων Καρδίτσας κατά τη Μέση Νεολιθική (Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά, 1994: χάρτης II).

Χάρτης B22γ: Η κατανομή των νεολιθικών θέσεων στην περιοχή των Σοφάδων Καρδίτσας κατά τη Νεότερη Νεολιθική (Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά, 1994: χάρτης III).

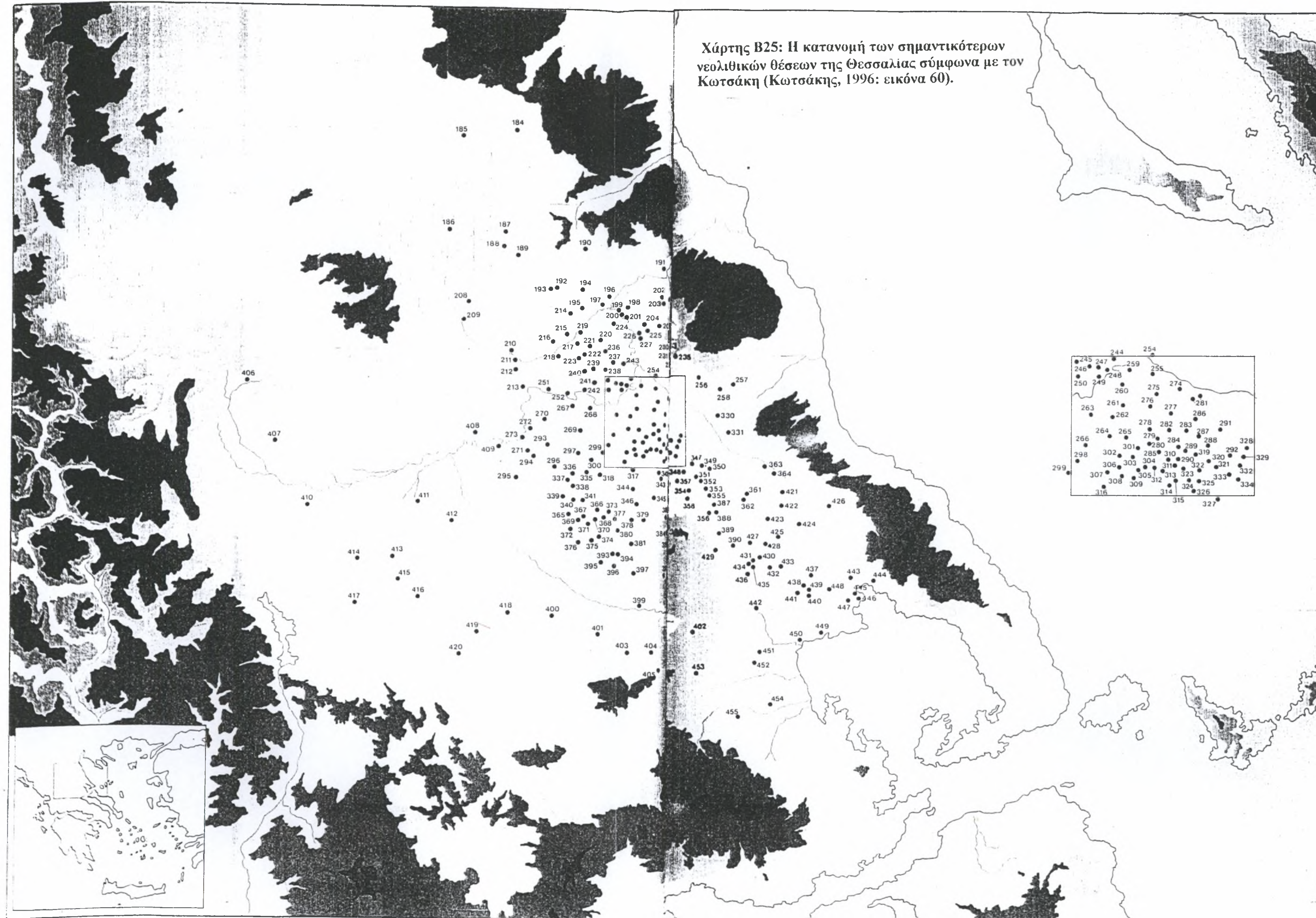

Χάρτης 23: Η κατανομή των νεολιθικών θέσεων στη Θεσσαλία (Μακρή-Σκοτεινιώτη, 1995: σχέδιο 2).

Χάρτης B24: Η κατανομή των θέσεων της ΥΕ στη Θεσσαλία (Συριόπουλος, 1995: χάρτης 56).

Χάρτης Β25: Η κατανομή των σημαντικότερων
νεολιθικών θέσεων της Θεσσαλίας σύμφωνα με τον
Κωτσάκη (Κωτσάκης, 1996: εικόνα 60).

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

Νομός Λαρίσης

- 184. Πύθιο 1 (Α.Τ.Α.Ε. 199). ΜΝ
- 185. Σαραντάπορο 1 (Α.Τ.Α.Ε. 353). ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
- 186. Κεφαλόβρυσο 1 (Α.Τ.Α.Ε. 142). ΑΝ. ΜΝ
- 187. Παναγία Ολυμπιώτισσα (Α.Τ.Α.Ε. 329). Ελασσόνα 1. ΝΕ
- 188. Βοΐδιανά (Α.Τ.Α.Ε. 141). Ελασσόνα 2. ΑΝ. ΜΝ
- 189. Χασάν Μαγούλα (Α.Τ.Α.Ε. 297). Τσαρίτσανη 1. ΝΝ
- 190. Άνω Αργυροπούλι (Α.Τ.Α.Ε. 201). ΑΝ
- 191. Μπεσίκ Τεπε (Α.Τ.Α.Ε. 120). Γόννοι 1. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
- 192. Μαγούλα Ματι Τυρνάβου (Α.Τ.Α.Ε. 363). Λυγαριά 1. ΝΝ
- 193. Λυγαριά 2 (Α.Τ.Α.Ε. 196). ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
- 194. Δερέλια 2 (Α.Τ.Α.Ε. 362). ΜΝ. ΝΝ
- 195. Μαγούλα Άγιος Αθανάσιος (Α.Τ.Α.Ε. 268). Δερέλια 1. ΑΝ. ΜΝ
- 196. Μαγούλα Πέρα Μαχαλά (Α.Τ.Α.Ε. 197). Ροδιά 2. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
- 197. Μαγούλα Νεκροταφείου Ροδιάς (Α.Τ.Α.Ε. 186). Ροδιά 1. ΜΝ. ΝΝ
- 198. Μικρόλιθος 3 (Α.Τ.Α.Ε. 340). ΝΝ
- 199. Μικρόλιθος 4 (Α.Τ.Α.Ε. 341). ΝΝ
- 200. Μικρόλιθος 1 (Α.Τ.Α.Ε. 75). ΜΝ. ΝΝ
- 201. Μικρόλιθος 2 (Α.Τ.Α.Ε. 339). ΝΝ
- 202. Μακρυχώρι 1 (Α.Τ.Α.Ε. 135). ΝΝ
- 203. Μαγούλα Συγουροτόπι (Α.Τ.Α.Ε. 134). Μακρυχώρι 3. ΑΝ. ΝΝ
- 204. Μακρυχώρι 2 (Α.Τ.Α.Ε. 113). ΝΝ.
- 205. Μαγούλα Ραχμάνι (Α.Τ.Α.Ε. 70). Μακρυχώρι 4. ΜΝ. ΝΝ
- 206. Ελάτεια 1 (Α.Τ.Α.Ε. 119). ΑΝ. ΜΝ

207. Μαρούλα Μπουνάρμπασι (Α.Τ.Α.Ε. 121), Πουρνάρι 1. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 208. Δομένικο 1 (Α.Τ.Α.Ε. 32), ΑΝ. ΜΝ
 209. Μεσοχώρι 1 (Α.Τ.Α.Ε. 262), ΑΝ. ΜΝ
 210. Δαμάσι 1 (Α.Τ.Α.Ε. 73), ΑΝ. ΜΝ
 211. Δαμάσι 2 (Α.Τ.Α.Ε. 391), ΝΝ
 212. Δαμάσι 3 (Α.Τ.Α.Ε. 252), ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 213. Μαρούλα Τουρκογέφυρα (Α.Τ.Α.Ε. 15), Δαμάσι 4. ΑΝ. ΝΝ
 214. Μεγάλη Βρύση Τυρνάβου (Αγία Άννα) (Α.Τ.Α.Ε. 49), Τύρναβος 3. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 215. Μαρούλα Καραγάτς (Μπαλαμπάνη) (Α.Τ.Α.Ε. 239), Τύρναβος 2. ΑΝ. ΝΝ
 216. Μαρούλα Μάρμαρα (Α.Τ.Α.Ε. 136), Τύρναβος 1. ΑΝ. ΜΝ
 217. Βακούφικη Μαρούλα. Μπογιαντζή (Α.Τ.Α.Ε. 386), Τύρναβος 6. ΝΝ
 218. Μαρούλα Τσαλμά. Αμπελότοπος (Α.Τ.Α.Ε. 21), Τύρναβος 5. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 219. Αμπελώνας 6 (Α.Τ.Α.Ε. 85), ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 220. Μαρούλα Υδρογωγείου Αμπελώνα (Εσκή Τζαμί) (Α.Τ.Α.Ε. 83), Αμπελώνας 1. ΝΝ
 221. Μαρούλα Εσκή-Μπλερ (Κιμπιέρια) (Α.Τ.Α.Ε. 107), Αμπελώνας 5. ΑΝ. ΝΝ
 222. Μαρούλα Καραγκιόζη (Α.Τ.Α.Ε. 52), Αμπελώνας 3. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 223. Μαρούλα Βακούφ (Κασιανή) (Α.Τ.Α.Ε. 236), Αμπελώνας 4. ΝΝ
 224. Μαρούλα Τσαϊρλί (Α.Τ.Α.Ε. 127), Βρυότοπος 1. ΝΝ
 225. Μαρούλα Σπημένη Πέτρα (Α.Τ.Α.Ε. 305), Γυρτών 5. ΑΝ. ΜΝ
 226. Γυρτών 4. (Α.Τ.Α.Ε. 111), ΜΝ
 227. Γελαδότοπος, Υδατοδεξαμενή Παπαγεωργίου (Α.Τ.Α.Ε. 77), Γυρτών 2. ΜΝ. ΝΝ
 228. Νεσσωνίς V (Α.Τ.Α.Ε. 288), Όσσα 1. ΝΝ
 229. Μαρούλα Νεσσωνίς IV (Α.Τ.Α.Ε. 287), Νέσσω 4. ΝΝ
 230. Μαρούλα Νεσσωνίς III (Α.Τ.Α.Ε. 25), Νέσσω 3. ΝΝ
 231. Μαρούλα Νεσσωνίς II (Α.Τ.Α.Ε. 26), Νέσσω 2. ΑΝ. ΜΝ
 232. Νεσσωνίς I (Μαρούλα Τζαμί) (Α.Τ.Α.Ε. 286), Νέσσω 1. ΑΝ
 233. Μαρούλα Νεσσωνίς VI (Σουφλάρι) (Α.Τ.Α.Ε. 23), Καλοχώρι 1. ΜΝ
 234. Μαρούλα Νεσσωνίς VII (Α.Τ.Α.Ε. 24), Καλοχώρι 3. ΑΝ. ΝΝ
 235. Μαράρινη 1 (Α.Τ.Α.Ε. 246), ΝΝ
 236. Μαρούλα Τατάρι (Μύτικας) (Α.Τ.Α.Ε. 54), Φαλάννη 1. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 237. Μαρούλα Βλαχομαχαλάς (Α.Τ.Α.Ε. 259), Φαλάννη 2. ΜΝ
 238. Φαλάννη 3 (Α.Τ.Α.Ε. 106), ΜΝ. ΝΝ
 239. Δένδρα 4 (Α.Τ.Α.Ε. 144), ΝΝ
 240. Δένδρα 3 (Α.Τ.Α.Ε. 143), ΑΝ. ΜΝ
 241. Οτζάκι Μαρούλα. Δενδρολόφος (Α.Τ.Α.Ε. 20), Δένδρα 2. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 242. Άργισσα (Γκρέμουρας) (Α.Τ.Α.Ε. 50), Δένδρα 1. ΑΚ. ΑΝ. ΝΝ
 243. Μαρούλα Ορμάν (Δασάκι) (Α.Τ.Α.Ε. 60), Δασοχώρι 2. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 244. Μαρούλα Πρόχωμα (Α.Τ.Α.Ε. 132), Δασοχώρι 1. ΑΝ. ΝΝ
 245. Μαρούλα Αράπη (Πρόχωμα Μαλαμά) (Α.Τ.Α.Ε. 46), Γιάννουλη 1. ΑΝ. ΝΝ
 246. Μαρούλα Μάρμαρα (Α.Τ.Α.Ε. 105), Γιάννουλη 4. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 247. Γιάννουλη 6 (Α.Τ.Α.Ε. 185), ΝΝ
 248. Γιάννουλη 5 (Α.Τ.Α.Ε. 184), ΝΝ
 249. Γιάννουλη 2 (Α.Τ.Α.Ε. 51), ΝΝ
 250. Μαρούλα Πρόχωμα Καραβίδα (Α.Τ.Α.Ε. 188), Γιάννουλη 7. ΝΝ
 251. Δήμητρα (Α.Τ.Α.Ε. 365), Πλατανούλια 2, ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ

252. Μαρούλα Αλυγαριάς (Α.Τ.Α.Ε. 74), Πλατανούλια 1. ΝΝ
 253. Γεντίκι (Χασάμπαλη, Μαρούλα Αποθήκης Καυσίμων Αεροπορίας, Κεφαλόβρυσο) (Α.Τ.Α.Ε. 189), Ομορφοχώρι 3. ΑΚ. ΑΝ. ΝΝ
 254. Νεχάλη (Μαρούλα Καραγάτς) (Α.Τ.Α.Ε. 27), Ομορφοχώρι 1. ΑΝ
 255. Ξηρότοπος (Α.Τ.Α.Ε. 364), Ομορφοχώρι 2. ΝΝ
 256. Δημητρα 1 (Α.Τ.Α.Ε. 181), ΜΝ. ΝΝ
 257. Προφήτης Ηλίας (Α.Τ.Α.Ε. 263), Ανάβρα 2. ΝΝ
 258. Ανάβρα 1 (Α.Τ.Α.Ε. 300), ΝΝ
 259. Σουφλί Μαρούλα (Α.Τ.Α.Ε. 35), Λάρισα 9. ΑΚ. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 260. Λάρισα 3 (Α.Τ.Α.Ε. 253), ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 261. Μαρούλα Αραπαδική (Α.Τ.Α.Ε. 79), Λάρισα 5. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 262. Μαρούλα Βραστήρας (Travel Stop Λάρισας) (Α.Τ.Α.Ε. 3), Λάρισα 4. ΝΝ
 263. Λάρισα 2 (Α.Τ.Α.Ε. 1), ΑΝ
 264. Μαρούλα Μοτέλ (Αβέρωφ, Καραγάτς) (Α.Τ.Α.Ε. 41), Λάρισα 6. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 265. Μαρούλα Μαγουλίτσα (Α.Τ.Α.Ε. 40), Λάρισα 7. ΑΝ
 266. Βραστερο (Α.Τ.Α.Ε. 3), Λάρισα 8. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 267. Βραστερό (Α.Τ.Α.Ε. 128), Τερψιθέα 3. ΝΝ
 268. Μαρούλα ΚΕΠΔ (Κέντρο Εκπαίδευσης Πλωτών Μέσων) (Α.Τ.Α.Ε. 130), Τερψιθέα 1. ΑΝ. ΜΝ
 269. Τερψιθέα 2. (Α.Τ.Α.Ε. 59), ΝΝ
 270. Λιθότοπος (Α.Τ.Α.Ε. 4), Μάνδρα 1. ΑΝ. ΝΝ
 271. Μαρούλα Γκεκα (Α.Τ.Α.Ε. 10), Μάνδρα 2. ΑΝ. ΜΝ
 272. Άγιος Νικόλαος (Α.Τ.Α.Ε. 36), Κουτσόχερο 1. ΝΕ
 273. Μαρούλα Αλήφακα (Α.Τ.Α.Ε. 9), Κάστρο 1. ΝΝ
 274. Μαρούλα Αλκή Τεπέ (Παλιάμπελα, Μυρωμένο) (Α.Τ.Α.Ε. 33), Μελισσοχώρι 4. ΑΝ. ΝΝ
 275. Μαρούλα Καρλή (Μεσιανή) (Α.Τ.Α.Ε. 80), Μελισσοτόπι, Μελισσοχώρι 2. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 276. Μελισσοχώρι 3 (Α.Τ.Α.Ε. 163), ΑΝ. ΜΝ
 277. Μαρούλα Μετεσελή (Α.Τ.Α.Ε. 34), Μελισσοχώρι 1. ΑΝ
 278. Μαρούλα Καραϊκία 4 (Α.Τ.Α.Ε. 161), Μελισσοχώρι 7. ΝΝ
 279. Μαρούλα Καραϊκία 3, Τρεις Λόφοι (Α.Τ.Α.Ε. 160), Μελισσοχώρι 5. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 280. Μαρούλα Καραϊκία 1 (Σωρός) (Α.Τ.Α.Ε. 159), Μελισσοχώρι 6. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 281. Μεγάλη και Μικρή Μαρούλα (Καραγάτς) (Α.Τ.Α.Ε. 44), Γαλήνη 1. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 282. Γαλήνη 5 (Α.Τ.Α.Ε. 350), ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 283. Μαρούλα Μεριάδες (Α.Τ.Α.Ε. 314), Γαλήνη 2. ΝΝ
 284. Γαλήνη 3 (Α.Τ.Α.Ε. 155), ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 285. Μαρούλα Καραϊκία (Α.Τ.Α.Ε. 313), Γαλήνη 4. ΝΝ
 286. Πλατύκαμπος 1 (Α.Τ.Α.Ε. 250), ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 287. Μαρούλα Νεκροταφείου Πλατύκαμπου (Α.Τ.Α.Ε. 222), Πλατύκαμπος 4. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 288. Μαρούλα Σιδηροδρομικού Σταθμού Χάλκης (Α.Τ.Α.Ε. 153), Πλατύκαμπος 3. ΜΝ. ΝΝ
 289. Μαρούλα Παναγίας (Α.Τ.Α.Ε. 157), Πλατύκαμπος 2. ΑΝ. ΝΝ
 290. Πλατύκαμπος 5 (Α.Τ.Α.Ε. 154), ΑΝ. ΝΝ
 291. Μαρούλα Καβάκι (Α.Τ.Α.Ε. 89), Γλαύκη 2. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 292. Μαρούλα Ντουμαλάνη (Α.Τ.Α.Ε. 71), Γλαύκη 1, ΝΝ
 293. Ραχούλα 1 (Α.Τ.Α.Ε. 11), ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 294. Μαρούλα Ανεμόμυλος (Α.Τ.Α.Ε. 138), Λουτρό 1. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 295. Παλιό Κάστρο (Α.Τ.Α.Ε. 390), Αργυρόμυλος 1. ΝΝ
 296. Μαρούλα Μεγάλο Γεφύρι (Ασπρόνη) (Α.Τ.Α.Ε. 28), Κολάδα 1. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
 297. Ελευθερές 1 (Α.Τ.Α.Ε. 218), ΑΝ
 298. Μαρούλα Βραστήρα (Α.Τ.Α.Ε. 254), Μεσορράχη 3. ΝΝ

299. Μαρούλα Βραστήρες (Α.Τ.Α.Ε. 2). Μεσορράχη 1, ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
300. Μαρούλα Βραστήρα (Α.Τ.Α.Ε. 55). Μεσορράχη 2, ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
301. Μαρούλα Καρατσόλι 2 (Α.Τ.Α.Ε. 103). Νίκαια 14. ΝΝ
302. Μαρούλα Καρατσόλι 3 (Α.Τ.Α.Ε. 296). Νίκαια 5, ΑΝ. ΝΝ
303. Μαρούλα Καρατσόλι 1 (Α.Τ.Α.Ε. 6). Νίκαια 13, ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
304. Μαρούλα Αμπέλια-Βραστήρα (Α.Τ.Α.Ε. 311). Νίκαια 9. ΑΝ. ΜΝ
305. Μαρούλα Λαχανόκηποι (Α.Τ.Α.Ε. 311). Νίκαια 8. ΝΝ
306. Μαρούλα Μπεσίκια 2 (Α.Τ.Α.Ε. 310). Νίκαια 7. ΝΝ
307. Μαρούλα Μπουκούμ (Μπακού) (Α.Τ.Α.Ε. 8). Νίκαια 12. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
308. Μαρούλα Μπεσίκια 1. Τσαπουρνιές (Α.Τ.Α.Ε. 309). Νίκαια 6. ΝΝ
309. Νίκαια 1 (Α.Τ.Α.Ε. 125). ΝΝ
310. Μαρούλα Καρδαρά 1 (Α.Τ.Α.Ε. 145). Νίκαια 2. ΝΝ
311. Μαρούλα Καρδαρά 2 (Α.Τ.Α.Ε. 146). Νίκαια 3. ΑΝ. ΝΝ
312. Μαρούλα Καπατσιλάρι 1 (Α.Τ.Α.Ε. 108). Νίκαια 15. ΝΝ
313. Μαρούλα Καπατσιλάρι 2 (Α.Τ.Α.Ε. 109). Νίκαια 16. ΝΝ
314. Μαρούλα Καρτάλη (Α.Τ.Α.Ε. 16). Νίκαια 4. ΝΝ
315. Νίκαια 19 (Α.Τ.Α.Ε. 325). ΑΝ
316. Πηγαδούλια (Α.Τ.Α.Ε. 7). Νίκαια 11. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
317. Μαρούλα Τρίτος Αρτάσαβος (Α.Τ.Α.Ε. 233). Νίκαια 10. ΝΝ
318. Μαρούλα Καρατζάρια (Α.Τ.Α.Ε. 323). Νίκαια 17. ΜΝ. ΝΝ
319. Χάλκη 6 (Α.Τ.Α.Ε. 152). ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
320. Μαρούλα Βραστήρα. Κομφάδια (Α.Τ.Α.Ε. 315). Χάλκη 5. ΝΝ
321. Μαρούλα Βραστήρας (Α.Τ.Α.Ε. 316). Χάλκη 4. ΝΝ
322. Χάλκη 1 (Α.Τ.Α.Ε. 151). ΝΝ
323. Χάλκη 7 (Α.Τ.Α.Ε. 147). ΜΝ. ΝΝ
324. Χάλκη 2 (Α.Τ.Α.Ε. 148). ΝΝ
325. Χάλκη 8 (Α.Τ.Α.Ε. 150). ΝΝ
326. Χάλκη 9 (Α.Τ.Α.Ε. 149). ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
327. Μαρούλα Βαρκό (Α.Τ.Α.Ε. 72). Χάλκη 3. ΜΝ. ΝΝ
328. Πρόδρομος 2 (Α.Τ.Α.Ε. 164). ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
329. Πρόδρομος 1 (Α.Τ.Α.Ε. 165). ΝΝ
330. Καστρί 1 (Α.Τ.Α.Ε. 117). ΝΝ
331. Αμυγδαλή 1 (Α.Τ.Α.Ε. 372). ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
332. Μόδεστος 1 (Α.Τ.Α.Ε. 166). ΝΝ
333. Μαρούλα Στ' Αμπέλια (Α.Τ.Α.Ε. 12). Μελία 2. ΑΝ. ΜΝ
334. Μελία 1 (Α.Τ.Α.Ε. 319). ΝΝ
335. Μαύρος Λόφος (Α.Τ.Α.Ε. 56). Κρανών 5. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
336. Ορένια (Ελευθερό) (Α.Τ.Α.Ε. 90). Κρανών 3. ΑΝ. ΜΝ
337. Ντουράκι (Α.Τ.Α.Ε. 37). Κρανών 2. ΜΝ
338. Μαρούλα Χαλκιάδες (Α.Τ.Α.Ε. 29). Κρανών 1. ΑΝ. ΝΝ
339. Κάστρο Κρανών (Α.Τ.Α.Ε. 39). Κρανών 4. ΜΝ. ΝΝ
340. Μαρούλα Ρετζέπη (Α.Τ.Α.Ε. 91). Κάμπος 2. ΝΝ
341. Μαρούλα Ντούμα (Α.Τ.Α.Ε. 38). Κάμπος 1. ΝΝ
342. Νέα Λεύκη 1 (Α.Τ.Α.Ε. 320). ΜΝ. ΝΝ
343. Νέα Λεύκη 2 (Α.Τ.Α.Ε. 376). ΝΝ
344. Μαρούλα Βραστήρες (Α.Τ.Α.Ε. 22). Νέες Καρυές 2. ΜΝ. ΝΝ
345. Νέες Καρυές 3 (Α.Τ.Α.Ε. 214). ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
346. Ύψωμα Σαρλίκι. Παλαιοκκλησία (Α.Τ.Α.Ε. 94). Νέες Καρυές 1. ΝΝ
347. Μικρή Μαρούλα (Α.Τ.Α.Ε. 14). Αναγέννηση 1. ΜΝ. ΝΝ
348. Μεγάλη Μαρούλα (Μαρούλα Τσουλαριώτικη) (Α.Τ.Α.Ε. 13). Αναγέννηση 2. ΝΝ
349. Μαρούλα Ασπρόχωμα (Ασπρόχωμα) (Α.Τ.Α.Ε. 336). Μέλισσα 1. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
350. Λοφίσκος 1 (Α.Τ.Α.Ε. 378). ΑΝ. ΝΝ
351. Μαρούλα Τσανάκα 1 (Α.Τ.Α.Ε. 335). Κυψέλη 3. ΑΝ. ΝΝ
352. Μαρούλα Τσανάκα 2 (Α.Τ.Α.Ε. 337). Κυψέλη 2. ΜΝ. ΝΝ
353. Μαρούλα Κυριάκη (Α.Τ.Α.Ε. 264). Κυψέλη 5. ΜΝ. ΝΝ
354. Μαρούλα Γρίβα (Α.Τ.Α.Ε. 266). Κυψέλη 4. ΝΝ
355. Τζαμί (Α.Τ.Α.Ε. 265). Κυψέλη 1. ΝΝ
356. Βρωμόπετρα (Α.Τ.Α.Ε. 115). Κυψέλη 6. ΝΝ
357. Μοσχοχώρι 3 (Α.Τ.Α.Ε. 318). ΝΝ
358. Μαρούλα Μπισλέρι (Μπεχτισλέρι), Λοφίσκος (Α.Τ.Α.Ε. 18). Μοσχοχώρι 1. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
359. Μαρούλα Βραστήρας (Α.Τ.Α.Ε. 317). Κυπαρίσσια 2. ΝΝ
360. Μαρούλα Διοδίων Λάρισας (Α.Τ.Α.Ε. 216). Κυπαρίσσια 1. ΜΝ. ΝΝ
361. Μαρούλα Πέτρα 1 (Α.Τ.Α.Ε. 257). Σωτήριο 1. ΜΝ. ΝΝ
362. Μαρούλα Πέτρα 2 (Α.Τ.Α.Ε. 256). Σωτήριο 2. ΝΝ
363. Μαρούλα το Σπανέικο Πηγάδι (Α.Τ.Α.Ε. 373). Καλαμάκι 3. ΝΝ
364. Παλιόσκαλα (Α.Τ.Α.Ε. 374). Καλαμάκι 4. ΝΝ
365. Δοξαράς 1 (Α.Τ.Α.Ε. 170). ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
366. Μαρούλα Μαγουλιτσα (Α.Τ.Α.Ε. 63). Άγιοι Ανάργυροι 2. ΜΝ. ΝΝ
367. Άγιος Γεώργιος 4 (Α.Τ.Α.Ε. 66). ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
368. Μαρούλα Γκαμήλα (Α.Τ.Α.Ε. 62). Άγιος Γεώργιος 7. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
369. Μαρούλα Βραστερή (Αμπέλια) (Α.Τ.Α.Ε. 61). Άγιος Γεώργιος 2. ΑΝ. ΜΝ
370. Μαρούλα Μπέη (Α.Τ.Α.Ε. 57). Άγιος Γεώργιος 5. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
371. Μαρούλα Δραγατσι (Α.Τ.Α.Ε. 65). Άγιος Γεώργιος 3. ΑΝ. ΜΝ
372. Άγιος Γεώργιος 6 (Α.Τ.Α.Ε. 212). ΑΝ. ΜΝ
373. Μυτικός (Α.Τ.Α.Ε. 95). Κυπαρίσσιος 3. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
374. Κυπαρίσσιος 1 (Α.Τ.Α.Ε. 168). ΑΝ.
375. Ψηλή Ράχη (Α.Τ.Α.Ε. 169). Κυπαρίσσιος 2. ΑΝ. ΜΝ
376. Μαρούλα Τσουκα (Α.Τ.Α.Ε. 371). Κυπαρίσσιος 4. ΑΝ. ΜΝ
377. Πετρομανούλες (Α.Τ.Α.Ε. 327). Ζάππειο 4. ΑΝ. ΝΝ
378. Ζάππειο 1 (Α.Τ.Α.Ε. 215). ΑΝ. ΜΝ
379. Ζάππειο 3 (Α.Τ.Α.Ε. 235). ΑΝ. ΜΝ
380. Μαρούλα Κούτσουρο (Κουτουκι) (Α.Τ.Α.Ε. 48). Ζάππειο 2. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
381. Μαρούλα Ροϊδιές (Α.Τ.Α.Ε. 97). Ζάππειο 5. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
382. Σοφό 1 (Α.Τ.Α.Ε. 321). ΑΝ. ΜΝ
383. Καλό Νερό 1 (Α.Τ.Α.Ε. 67). ΝΝ
384. Γκιός Τεπέ (Α.Τ.Α.Ε. 68). Καλό Νερό 2. ΝΝ
385. Καλό Νερό 3 (Α.Τ.Α.Ε. 349). ΝΝ
386. Κλαράκια (Α.Τ.Α.Ε. 381). Καλό Νερό 4. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
387. Μαρούλα Σιδηροδρομικού Σταθμού Αρμενίου (Α.Τ.Α.Ε. 328). Αρμένιο 1. ΜΝ. ΝΝ
388. Τρανή Μαρούλα (Α.Τ.Α.Ε. 19). Αρμένιο 2. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
389. Μεγάλο Μοναστήρι 2 (Α.Τ.Α.Ε. 387). ΝΝ
390. Ριζόμυλος 4 (Α.Τ.Α.Ε. 388). ΝΝ
391. Εκατόν Είκοσι (Α.Τ.Α.Ε. 338). Νέο Περιβόλι 1. ΝΝ
392. Ράχη (Α.Τ.Α.Ε. 322). Μύρα 1. ΝΝ
393. Θέση Νύμφη (Α.Τ.Α.Ε. 98). Χαρά 3. ΝΕ
394. Θέση Παλιάμπελα (Α.Τ.Α.Ε. 99). Χαρά 2. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
395. Μαρούλα Πανάγου (Α.Τ.Α.Ε. 133). Χαρά 1. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ
396. Μαρούλα Μεζίλ (Μεζίνη. Τεκές) (Α.Τ.Α.Ε. 96). Χαλκιάδες 2. ΑΝ. ΜΝ
397. Μαρούλα Βλαχόστρατα (Βελιούραχη) (Α.Τ.Α.Ε. 234). Χαλκιάδες 1. ΝΝ
398. Σκοτούσσα. ΝΕ
399. Σιτόχωρον. ΝΕ
400. Δεμερλί. ΝΕ
401. Φάρσαλος. ΝΕ
402. Τσαγγίλ (Ερέτρια). ΜΝ. ΝΝ
403. Αχίλλειο. ΑΚ. ΑΝ. ΜΝ
404. Δένδρα. ΝΕ

405.Ναρθάκιο. ΝΕ

Νομός Τρικάλων

406. Σπήλαιο Θεόπετρα. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ. ΤΝ

407. Μέγα Κεφαλόβρυσος. ΝΕ

408. Πλατιά Μαγούλα Ζάρκου. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ

409. Πηνειάδα 1 (Α.Τ.Α.Ε. 414). ΑΝ

410. Λέστενο. ΝΕ

Νομός Καρδίτσας

411. Μαγούλα Κοσκινά. ΝΕ

412. Παλαμάς. ΝΕ

413. Μυρίνη. ΜΝ

414. Μαγουλίτσα Ι, Αρτεσιανό. ΑΝ

415. Πρόδρομος. ΑΝ

416. Μακριά Μαγούλα. ΝΕ

417. Μαγούλα Τσαπόχα. ΝΕ

418. Τζάνη (Τσανή) Μαγούλα. Σοφάδες. ΜΝ

419. Μεγάλο Παζαράκι (Άγιος Βησσαρίων). Σοφάδες. ΜΝ

420. Μαγούλα Μαυραχάδες Ι (Γκορτσοπούλα). ΜΝ

Νομός Μαγνησίας

421. Πέτρα. ΝΕ

422. Μαγούλα Χατζημησιώτικη, Μαγούλα (Α.Τ.Α.Ε. 277).
Στεφανοβίκειο 5. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ

423. Μαγούλα Καραμουρλάρ. Αλμύρες (Α.Τ.Α.Ε. 278).
Στεφανοβίκειο 2. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ

424. Άγιος Αθανάσιος. Βοίβη (Α.Τ.Α.Ε. 279). Στεφανοβίκειο 1.
ΝΕ

425. Μαγούλα Κοπριά. Καραπατιάς (Α.Τ.Α.Ε. 383).
Στεφανοβίκειο 4. ΝΝ

426. Μαγούλα Αγίου Νικολάου (Α.Τ.Α.Ε. 384). Κανάλια 1. ΝΝ

427. Παλιομαγούλες (Πλατομαγούλες) (Α.Τ.Α.Ε. 282).
Ριζόμυλος 2. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ

428. Μαγούλα Υδραγωγείου Ριζομυλου (Α.Τ.Α.Ε. 281).
Ριζόμυλος 1. ΝΝ

429. Άγιος Αθανάσιος (Α.Τ.Α.Ε. 285). Μικρό Περιβολάκι 1. ΝΝ

430. Μαγούλα Βισβίκη (Μικρό Ταμπουρί. Μικρό Στήθωμα)
(Α.Τ.Α.Ε. 274). Άγιος Γεώργιος Φερών 3. ΜΝ. ΝΝ

431. Άγιος Γεώργιος Φερών 4 (Α.Τ.Α.Ε. 331). ΜΝ. ΝΝ

432. Μαγούλα Ταμπουρί (Στήθωμα. Μαμτζή) (Α.Τ.Α.Ε. 273).
Άγιος Γεώργιος Φερών 1. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ

433. Μαγούλα Γκιούλμπερη. Μαγούλα (Α.Τ.Α.Ε. 272).
Άγιος Γεώργιος Φερών 2. ΜΝ

434. Μαγούλα Μάτι (Α.Τ.Α.Ε. 271). Βελεστίνο 3. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ

435. Μαγούλα Αγκοκπιού (Α.Τ.Α.Ε. 280). Βελεστίνο 2. ΑΝ.
ΜΝ. ΝΝ

436. Μαγούλα Μπακάλη. Πλάτωμα. Μαγούλα Καστράκι
(Α.Τ.Α.Ε. 270). Βελεστίνο 1. ΝΝ

437. Σπαρτιά. Σέσκλο. ΝΝ

438. Πύργος. Σέσκλο. ΝΝ

439. Περσουφλί Μαγούλα. Σέσκλο. ΑΝ. ΜΝ

440. Παλαιόκαστρο. Σέσκλο. ΝΝ

441. Σέσκλο. ΑΚ. ΜΝ. ΝΝ

442. Αερινό. Κάστρο. ΝΕ

443. Κουφόβουνο. Νέα Ιωνία Βόλου. ΜΝ

444. Ιωλκός. ΝΕ

445. Πετρομαγούλα. Βόλος. ΤΝ

446. Πευκάκια (Νήλεια). Βόλος. ΤΝ

447. Δημητριάς. ΝΕ

448. Διμήνη. ΝΝ. ΤΝ

449. Βαλανιδιά. ΝΕ

450. Πύρασος. Νέα Αγχίαλος. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ. ΤΝ

451. Μικροθήβες. Φθιώτιδες Θήβες. ΝΕ

452. Αιδίνη. Μαγούλα Αιδινιώτικη. ΝΕ

453. Νταουτζά. ΝΕ

454. Μαγούλα Αλμυριώτικη. ΝΕ

455. Ζερέλια. ΜΝ

ΣΠΟΡΑΔΕΣ

456. Σπήλαιο Κύκλωπα. Νήσος Γιούρα. ΑΝ. ΜΝ. ΝΝ

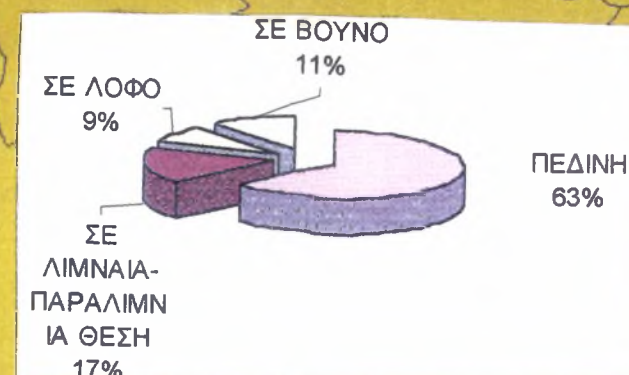
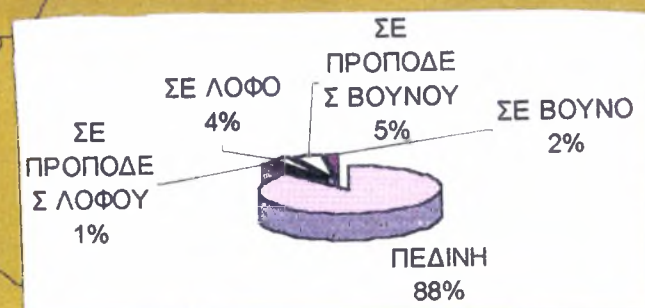
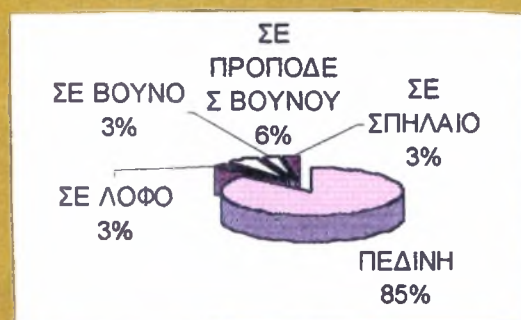
457. Άγιος Πέτρος. Νήσος Κυρα-Παναγιά. ΑΝ. ΜΝ

458. Του Παπά το Χούμα. Σκύρος. ΑΝ

459. Παλαμάρι. Σκύρος. ΝΕ(;)

Χάρτης Β26: Η κατανομή των θέσεων της Ανατολικής Θεσσαλίας κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική ΙΙ (Perles, 1999: εικόνα 2.2).

Χάρτης Β27: Η κατανομή του είδους της εγκατάστασης ανά νομό.

υπόμνημα

160. ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΥΚΕΩΝΟΣ
163. ΜΑΓΟΥΛΑ ΤΣΑΠΟΧΑ (ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ)
222. ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ Ι

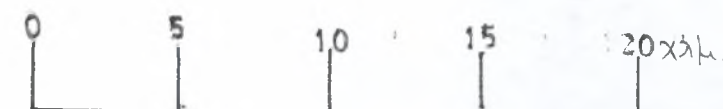
Χάρτης Β29: Νομός Καρδίτσας: Θέσεις της Αρχαιότερης Νεολιθικής,
όπου εντοπίστηκαν οικιστικά κατάλοιπα.

υπόμνημα

15. ΑΜΠΕΛΙΑ (ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟΥ)
 116. ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟΥ/ ΜΕΓΑ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ
 261. ΧΡΥΣΑΥΓΗ

Χάρτης Β31: Νομός Τρικάλων: Θέσεις της Αρχαιότερης Νεολιθικής,
 όπου εντοπίστηκαν οικιστικά λείψανα.

υπόμνημα

124. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΚΡΥΧΩΡΙ
132. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΕΓΑΛΟ ΠΑΖΑΡΑΚΙ
160. ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΥΚΕΩΝΟΣ
163. ΜΑΓΟΥΛΑ ΤΣΑΠΟΧΑ (ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ)
174. ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ Ι
175. ΜΑΝΝΕΣ (ΑΡΤΕΣΙΑΝΟΥ)
194. ΝΕΡΟΛΑΚΚΑ (ΖΑΙΜΙΟΥ) Ι
222. ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ Ι

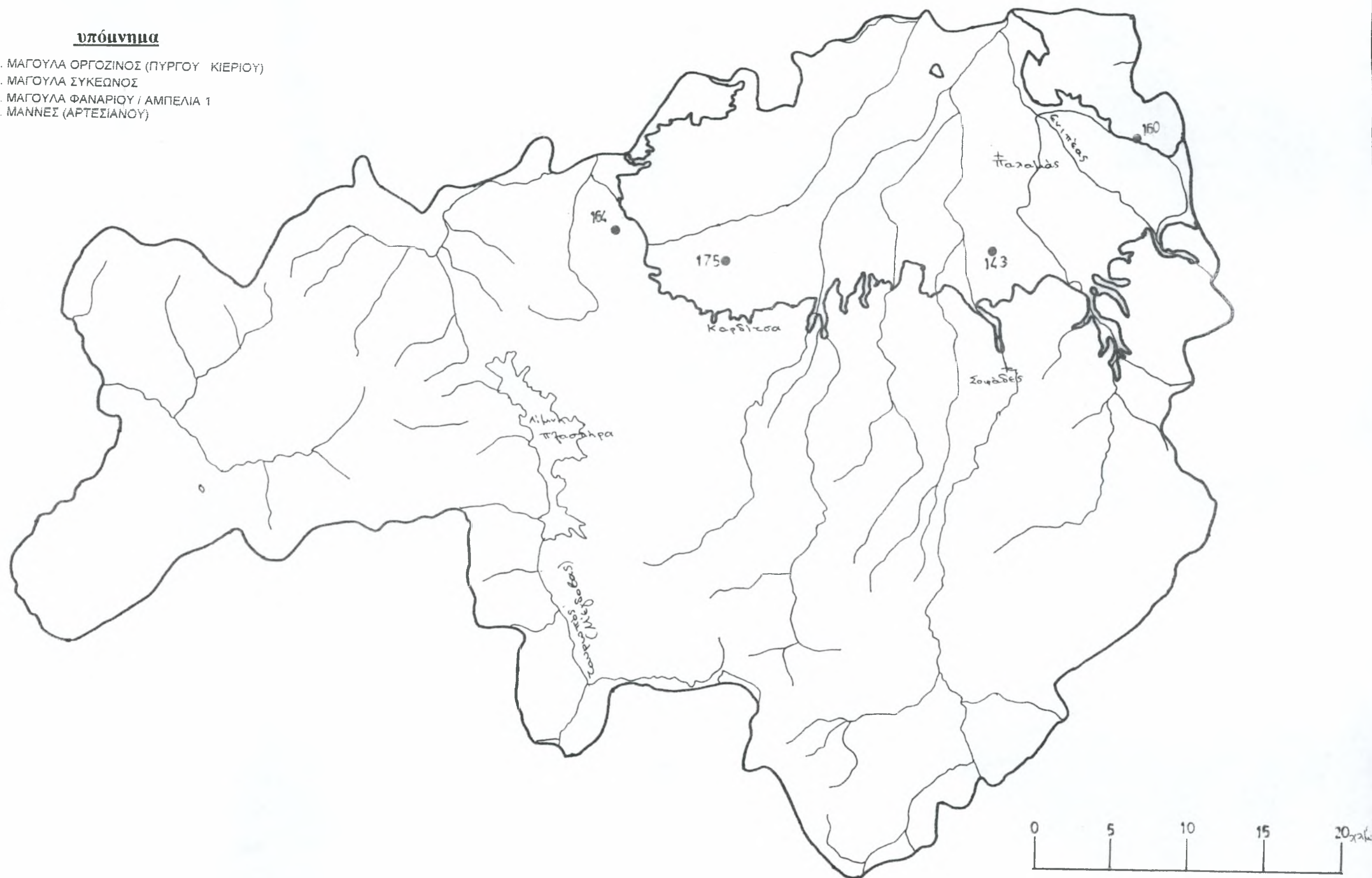
Χάρτης Β33: Νομός Καρδίτσας: Θέσεις της Μέσης Νεολιθικής με οικιστικά λείψανα.

Χάρτης Β35: Νομός Τρικάλων: Θέσεις της Μέσης Νεολιθικής με οικιστικά λείψανα.

υπόμνημα

143. ΜΑΓΟΥΛΑ ΟΡΓΟΖΙΝΟΣ (ΠΥΡΓΟΥ ΚΙΕΡΙΟΥ)
160. ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΥΚΕΩΝΟΣ
164. ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΝΑΡΙΟΥ / ΑΜΠΕΛΙΑ 1
175. ΜΑΝΝΕΣ (ΑΡΤΕΣΙΑΝΟΥ)

Χάρτης Β37: Νομός Καρδίτσας: Θέσεις της Νεότερης Νεολιθικής, όπου εντοπίστηκαν οικιστικά κατάλοιπα.

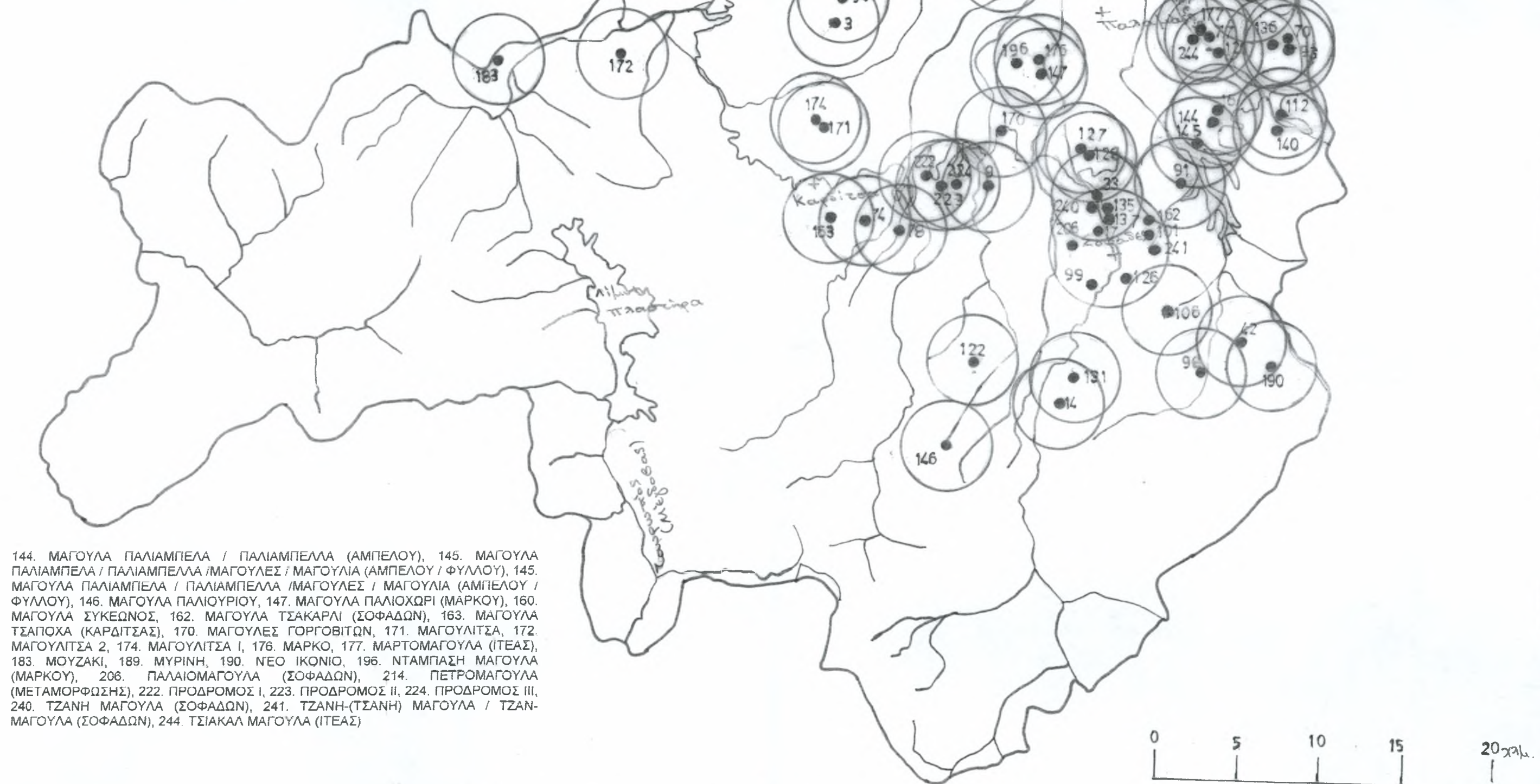
υπόμνημα

184. ΜΟΥΤΑ-ΘΕΟΠΕΤΡΑ (ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ)
218. ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΖΑΡΚΟΥ) (Ε)

Χάρτης Β38: Νομός Τρικάλων: Θέσεις της Νεότερης Νεολιθικής, όπου
εντοπίστηκαν οικιστικά κατάλοιπα.

υπόμνημα

3. ΑΠΑ ΤΡΙΑΔΑ, 9. ΑΠΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ / ΑΠΟΙ ΘΕΟΔΩΡΟΙ, 14. ΑΜΑΚΙΑ (ΦΙΛΙΑΣ), 16. ΑΜΠΕΛΟΣ / ΑΜΠΕΛΩΝΑΣ, 33. ΒΑΡΚΑ / ΠΛΑΤΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΠΥΡΓΟΥ ΚΙΕΡΙΟΥ), 42. ΓΕΦΥΡΙΑ 1, 70. ΗΛΙΑΣ, 74. ΘΕΣΗ 57 ΤΟΥ ΤΣΟΥΝΤΑ-W & T, 77. ΙΤΕΑ, 78. ΚΑΡΔΙΤΣΑ (ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ), 91. ΚΥΨΕΛΗ, 93. ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΠΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ (ΗΛΙΑ), 94. ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΑΣ / ΠΡΟΑΣΤΙΟΥ, 97. ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΒΑΛΤΟΣ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 98. ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΛΜΠΑΝΗ Η ΑΛΜΠΑΤ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 99. ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΜΑΡΑΝΤΟΣ / ΚΛΑΔΙΑΡΕΣ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 101. ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΡΒΑΝΙΤΗ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 106. ΜΑΓΟΥΛΑ ΘΕΟΦΑΝΗ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 112. ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΜΗΤΡΟΥ (ΦΥΛΛΟΥ), 117. ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΣΚΙΝΑ, 120. ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΥΤΣΙΟΥΜΠΑ (ΙΤΕΑΣ), 122. ΜΑΓΟΥΛΑ ΛΙΒΑΔΙΑ (ΔΑΣΟΧΩΡΙΟΥ), 126. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 127. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ 1, 128. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ 2 (ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ 2), 131. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΥΡΑΧΑΔΕΣ 2/ ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΡΛΑΝΗ, 135. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΜΠΑΤΣΗ / ΣΠΑΝΙΕΣ 2 (ΣΟΦΑΔΩΝ), 136. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΞΕ (ΗΛΙΑ), 137. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΡΛΑΜΠΑΝΗ / ΣΠΑΝΙΕΣ 1 (ΣΟΦΑΔΩΝ), 140. ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΤΕΛΗ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑ ΓΚΟΥΝΗ (ΟΡΦΑΝΩΝ)

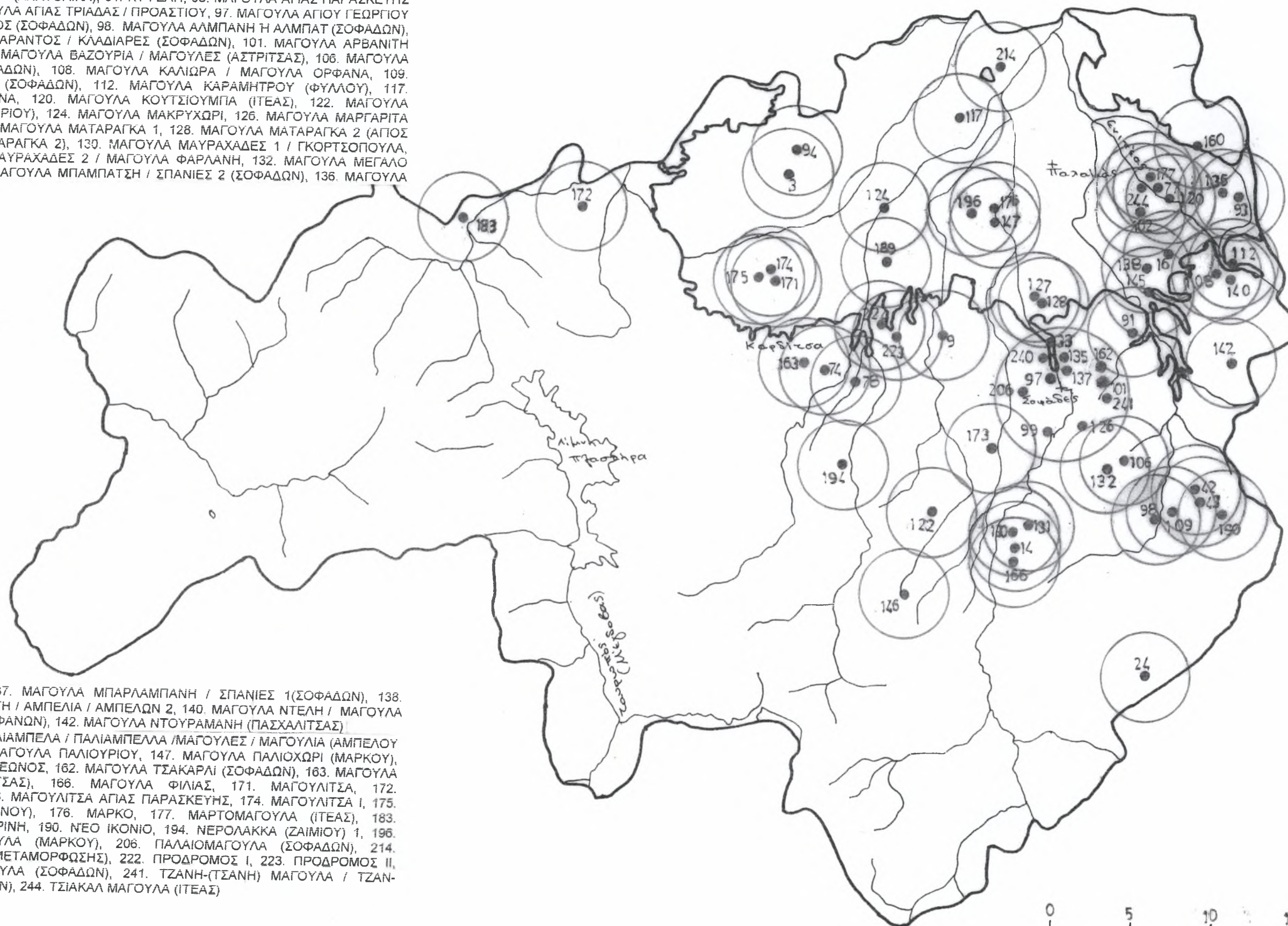
144. ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΑ / ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΛΑ (ΑΜΠΕΛΟΥ), 145. ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΑ / ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΛΑ / ΜΑΓΟΥΛΕΣ / ΜΑΓΟΥΛΙΑ (ΑΜΠΕΛΟΥ / ΦΥΛΛΟΥ), 146. ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΟΥΡΙΟΥ, 147. ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΟΧΩΡΙ (ΜΑΡΚΟΥ), 160. ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΥΚΕΩΝΟΣ, 162. ΜΑΓΟΥΛΑ ΤΣΑΚΑΡΙ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 163. ΜΑΓΟΥΛΑ ΤΣΑΠΟΧΑ (ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ), 170. ΜΑΓΟΥΛΕΣ ΓΟΡΓΟΒΙΤΩΝ, 171. ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ, 172. ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ 2, 174. ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ Ι, 176. ΜΑΡΚΟ, 177. ΜΑΡΤΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΙΤΕΑΣ), 183. ΜΟΥΖΑΚΙ, 189. ΜΥΡΙΝΗ, 190. ΝΕΟ ΙΚΟΝΙΟ, 196. ΝΤΑΜΠΑΣΗ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΜΑΡΚΟΥ), 206. ΠΑΛΑΙΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 214. ΠΕΤΡΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ), 222. ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ Ι, 223. ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΙΙ, 224. ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΙΙΙ, 240. ΤΖΑΝΗ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 241. ΤΖΑΝΗ-ΤΣΑΝΗ ΜΑΓΟΥΛΑ / ΤΖΑΝ-ΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 244. ΤΣΙΑΚΑΛ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΙΤΕΑΣ)

Χάρτης Β39: Νομός Καρδίτσας: Το μοντέλο του εγγύτερου γείτονα κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

3. ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΔΑ, 9. ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ / ΑΓΙΟΙ ΘΕΟΔΩΡΟΙ, 14. ΑΜΑΚΙΑ (ΦΙΛΙΑΣ), 16. ΑΜΠΕΛΟΣ / ΑΜΠΕΛΩΝΑΣ, 24. ΑΣΗΜΟΧΩΡΙ, 33. ΒΑΡΚΑ / ΠΛΑΤΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΠΥΡΓΟΥ ΚΙΕΡΙΟΥ), 42. ΓΕΦΥΡΙΑ 1, 43. ΓΕΦΥΡΙΑ 2, 74. ΘΕΣΗ 57 ΤΟΥ ΤΣΟΥΝΤΑ-W & T, 77. ΙΤΕΑ, 78. ΚΑΡΔΙΤΣΑ (ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ), 91. ΚΥΨΕΛΗ, 93. ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ (ΗΛΙΑ), 94. ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΑΣ / ΠΡΟΑΣΤΙΟΥ, 97. ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΒΑΛΤΟΣ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 98. ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΛΜΠΑΝΗ Η ΑΛΜΠΑΤ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 99. ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΜΑΡΑΝΤΟΣ / ΚΛΑΔΙΑΡΕΣ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 101. ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΡΒΑΝΙΤΗ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 102. ΜΑΓΟΥΛΑ ΒΑΖΟΥΡΙΑ / ΜΑΓΟΥΛΕΣ (ΑΣΤΡΙΤΣΑΣ), 106. ΜΑΓΟΥΛΑ ΘΕΟΦΑΝΗ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 108. ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΛΙΩΡΑ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΟΡΦΑΝΑ, 109. ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 112. ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΜΗΤΡΟΥ (ΦΥΛΛΟΥ), 117. ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΣΚΙΝΑ, 120. ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΥΤΣΙΟΥΜΠΑ (ΙΤΕΑΣ), 122. ΜΑΓΟΥΛΑ ΛΙΒΑΔΙΑ (ΔΑΣΟΧΩΡΙΟΥ), 124. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΚΡΥΧΩΡΙ, 126. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 127. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ 1, 128. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ 2 (ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ 2), 130. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΥΡΑΧΑΔΕΣ 1 / ΓΚΟΡΤΣΟΠΟΥΛΑ, 131. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΥΡΑΧΑΔΕΣ 2 / ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΡΛΑΝΗ, 132. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΕΓΑΛΟ ΠΑΖΑΡΑΚΙ, 135. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΜΠΑΤΣΗ / ΣΠΑΝΙΕΣ 2 (ΣΟΦΑΔΩΝ), 136. ΜΑΓΟΥΛΑ

ΜΠΑΞΕ (ΗΛΙΑ), 137. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΡΛΑΜΠΑΝΗ / ΣΠΑΝΙΕΣ 1(ΣΟΦΑΔΩΝ), 138. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΕΡΑΤΗ / ΑΜΠΕΛΙΑ / ΑΜΠΕΛΩΝ 2, 140. ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΤΕΛΗ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗ (ΟΡΦΑΝΩΝ), 142. ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΤΟΥΡΑΜΑΝΗ (ΠΑΣΧΑΛΙΤΣΑΣ), 145. ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΑ / ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΛΑ / ΜΑΓΟΥΛΕΣ / ΜΑΓΟΥΛΙΑ (ΑΜΠΕΛΟΥ / ΦΥΛΛΟΥ), 146. ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΟΥΡΙΟΥ, 147. ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΟΧΩΡΙ (ΜΑΡΚΟΥ), 160. ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΥΚΕΩΝΟΣ, 162. ΜΑΓΟΥΛΑ ΤΣΑΚΑΡΙ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 163. ΜΑΓΟΥΛΑ ΤΣΑΠΟΧΑ (ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ), 166. ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΙΛΙΑΣ, 171. ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ, 172. ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ 2, 173. ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ, 174. ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ I, 175. ΜΑΝΝΕΣ (ΑΡΤΕΣΙΑΝΟΥ), 176. ΜΑΡΚΟ, 177. ΜΑΡΤΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΙΤΕΑΣ), 183. ΜΟΥΖΑΚΙ, 189. ΜΥΡΙΝΗ, 190. ΝΕΟ ΙΚΟΝΙΟ, 194. ΝΕΡΟΛΑΚΚΑ (ΖΑΙΜΙΟΥ) 1, 196. ΝΤΑΜΠΑΣΗ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΜΑΡΚΟΥ), 206. ΠΑΛΑΙΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 214. ΠΕΤΡΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ), 222. ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ I, 223. ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ II, 240. ΤΖΑΝΗ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 241. ΤΖΑΝΗ-(ΤΖΑΝΗ) ΜΑΓΟΥΛΑ / ΤΖΑΝ-ΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 244. ΤΣΙΑΚΑΛ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΙΤΕΑΣ)

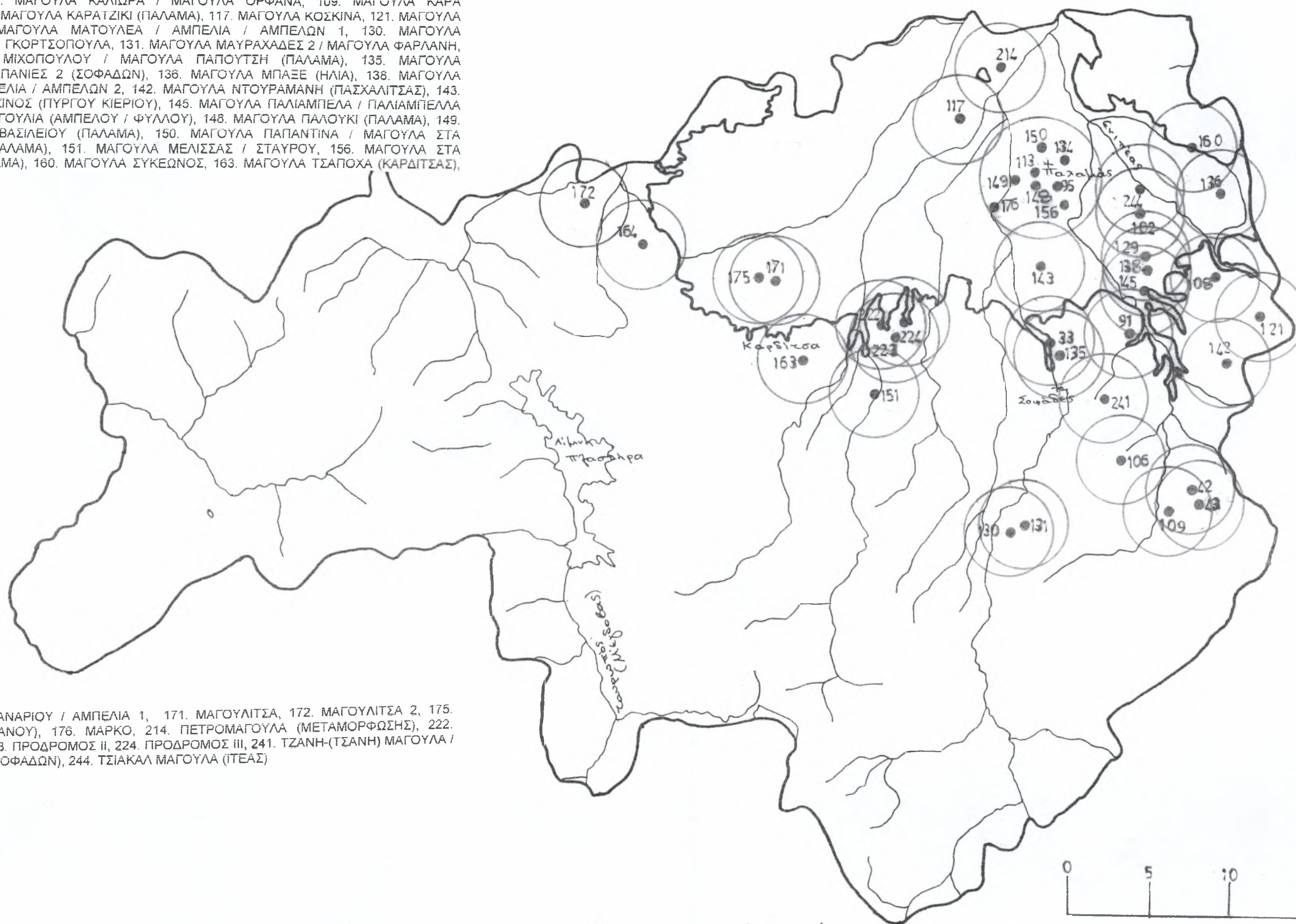

Χάρτης Β40: Νομός Καρδίτσας: Το μοντέλο του εγγύτερου γείτονα κατά τη Μέση Νεολιθική.

υπόμνημα

33. ΒΑΡΚΑ / ΠΛΑΤΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΠΥΡΓΟΥ ΚΙΕΡΙΟΥ), 43. ΓΕΦΥΡΙΑ 2, 44. ΓΕΦΥΡΙΑ 3, 91. ΚΥΨΕΛΗ, 95. ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ / ΧΑΝΤΑΚΙ-ΜΑΓΟΥΛΑ / ΛΟΦΟΣ ΧΑΝΤΑΚΛΗ (ΠΑΛΑΜΑ), 102. ΜΑΓΟΥΛΑ ΒΑΖΟΥΡΙΑ / ΜΑΓΟΥΛΕΣ (ΑΣΤΡΙΤΣΑΣ), 106. ΜΑΓΟΥΛΑ ΘΕΟΦΑΝΗ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 108. ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΛΙΩΡΑ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΟΡΦΑΝΑ, 109. ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 113. ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΤΖΙΚΙ (ΠΑΛΑΜΑ), 117. ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΣΚΙΝΑ, 121. ΜΑΓΟΥΛΑ ΛΕΥΚΗΣ, 129. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΤΟΥΛΕΑ / ΑΜΠΕΛΙΑ / ΑΜΠΕΛΩΝ 1, 130. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΥΡΑΧΑΔΕΣ 1 / ΓΚΟΡΤΣΟΠΟΥΛΑ, 131. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΥΡΑΧΑΔΕΣ 2 / ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΡΛΑΝΗ, 134. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΥ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΠΟΥΤΣΗ (ΠΑΛΑΜΑ), 135. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΜΠΑΤΣΗ / ΣΠΑΝΙΕΣ 2 (ΣΟΦΑΔΩΝ), 136. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΞΕ (ΗΛΙΑ), 138. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΕΡΑΤΗ / ΑΜΠΕΛΙΑ / ΑΜΠΕΛΩΝ 2, 142. ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΤΟΥΡΑΜΑΝΗ (ΠΑΣΧΑΛΙΤΣΑΣ), 143. ΜΑΓΟΥΛΑ ΟΡΓΟΖΙΝΟΣ (ΠΥΡΓΟΥ ΚΙΕΡΙΟΥ), 145. ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΑ / ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΛΑ / ΜΑΓΟΥΛΕΣ / ΜΑΓΟΥΛΙΑ (ΑΜΠΕΛΟΥ / ΦΥΛΛΟΥ), 148. ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΟΥΚΙ (ΠΑΛΑΜΑ), 149. ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ (ΠΑΛΑΜΑ), 150. ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΠΑΝΤΙΝΑ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΛΑΓΓΑΤΣΕΙΚΑ (ΠΑΛΑΜΑ), 151. ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΕΛΙΣΣΑΣ / ΣΤΑΥΡΟΥ, 156. ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΜΑΝΤΕΙΚΑ (ΠΑΛΑΜΑ), 160. ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΥΚΕΩΝΟΣ, 163. ΜΑΓΟΥΛΑ ΤΣΑΠΟΧΑ (ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ),

164. ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΝΑΡΙΟΥ / ΑΜΠΕΛΙΑ 1, 171. ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ, 172. ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ 2, 175. ΜΑΝΝΕΣ (ΑΡΤΕΣΙΑΝΟΥ), 176. ΜΑΡΚΟ, 214. ΠΕΤΡΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ), 222. ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ Ι, 223. ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΙΙ, 224. ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΙΙΙ, 241. ΤΖΑΝΗ-ΤΣΑΝΗ ΜΑΓΟΥΛΑ / ΤΖΑΝ-ΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ), 244. ΤΣΙΑΚΑΛ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΙΤΕΑΣ)

Χάρτης Β41: Νομός Καρδίτσας: Το μοντέλο του εγγύτερου γείτονα κατά τη Νεότερη Νεολιθική.

υπόμνημα

117. ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΣΚΙΝΑ
160. ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΥΚΕΩΝΟΣ
164. ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΝΑΡΙΟΥ / ΑΜΠΕΛΙΑ 1
241. ΤΖΑΝΗ-(ΤΣΑΝΗ) ΜΑΓΟΥΛΑ / ΤΖΑΝ-ΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)

Χάρτης Β42: Νομός Καρδίτσας: Το μοντέλο του εγγύτερου γείτονα κατά την Τελική Νεολιθική.

υπόμνημα

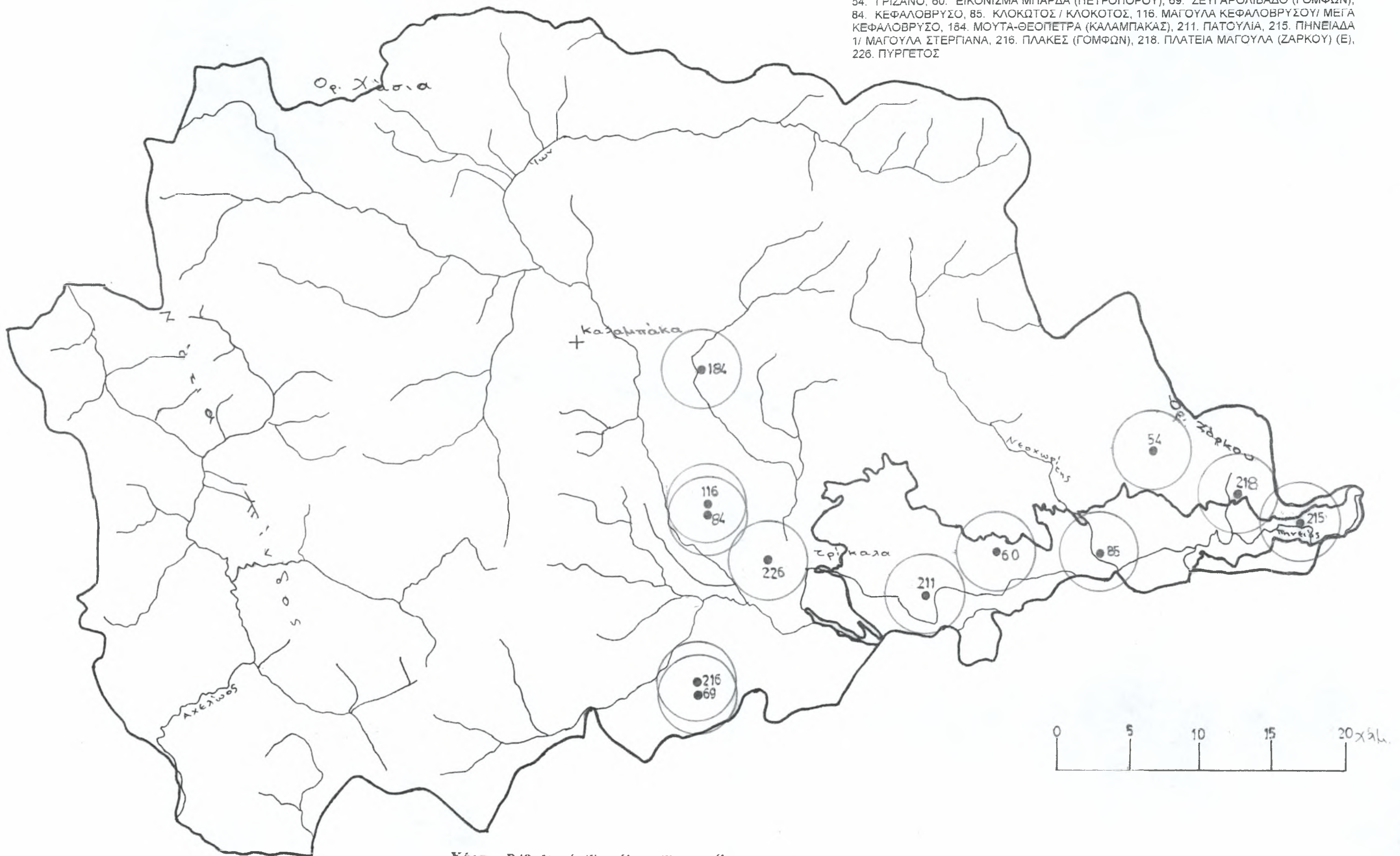
15. ΑΜΠΕΛΙΑ (ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟΥ), 58. ΔΙΠΟΤΑΜΟΝ / ΔΙΠΟΤΑΜΟΣ, 60. ΕΙΚΟΝΙΣΜΑ ΜΠΑΡΔΑ (ΠΕΤΡΟΠΟΡΟΥ), 69. ΖΕΥΓΑΡΟΛΙΒΑΔΟ (ΓΟΜΦΩΝ), 84. ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ, 85. ΚΛΟΚΩΤΟΣ / ΚΛΟΚΟΤΟΣ, 116. ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟΥ/ ΜΕΓΑ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ, 118. ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΤΣΑΚΙ (ΖΑΡΚΟΥ), 184. ΜΟΥΤΑ-ΘΕΟΠΕΤΡΑ (ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ), 186. ΜΥΛΟΣ (ΓΟΜΦΩΝ), 215. ΠΗΝΕΙΑΔΑ 1/ ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΕΡΓΙΑΝΑ, 216. ΠΛΑΚΕΣ (ΓΟΜΦΩΝ), 242. ΤΡΙΚΑΛΑ, 257. ΧΑΪΔΕΜΕΝΗ, 261. ΧΡΥΣΑΥΓΗ

Χάρτης Β47: Νομός Τρικάλων: Το μοντέλο του εγγύτερου γείτονα κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική.

υπόμνημα

54. ΓΡΙΖΑΝΟ, 60. ΕΙΚΟΝΙΣΜΑ ΜΠΑΡΔΑ (ΠΕΤΡΟΠΟΡΟΥ), 69. ΖΕΥΓΑΡΟΛΙΒΑΔΟ (ΓΟΜΦΩΝ),
84. ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ, 85. ΚΛΟΚΩΤΟΣ / ΚΛΟΚΟΤΟΣ, 116. ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟΥ / ΜΕΓΑ
ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ, 184. ΜΟΥΤΑ-ΘΕΟΠΕΤΡΑ (ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ), 211. ΠΑΤΟΥΛΙΑ, 215. ΠΗΝΕΙΑΔΑ
1/ ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΕΡΓΙΑΝΑ, 216. ΠΛΑΚΕΣ (ΓΟΜΦΩΝ), 218. ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΖΑΡΚΟΥ) (Ε),
226. ΠΥΡΓΕΤΟΣ

Χάρτης Β48: Νομός Τρικάλων: Το μοντέλο του εγγύτερου γείτονα κατά τη Μέση Νεολιθική.

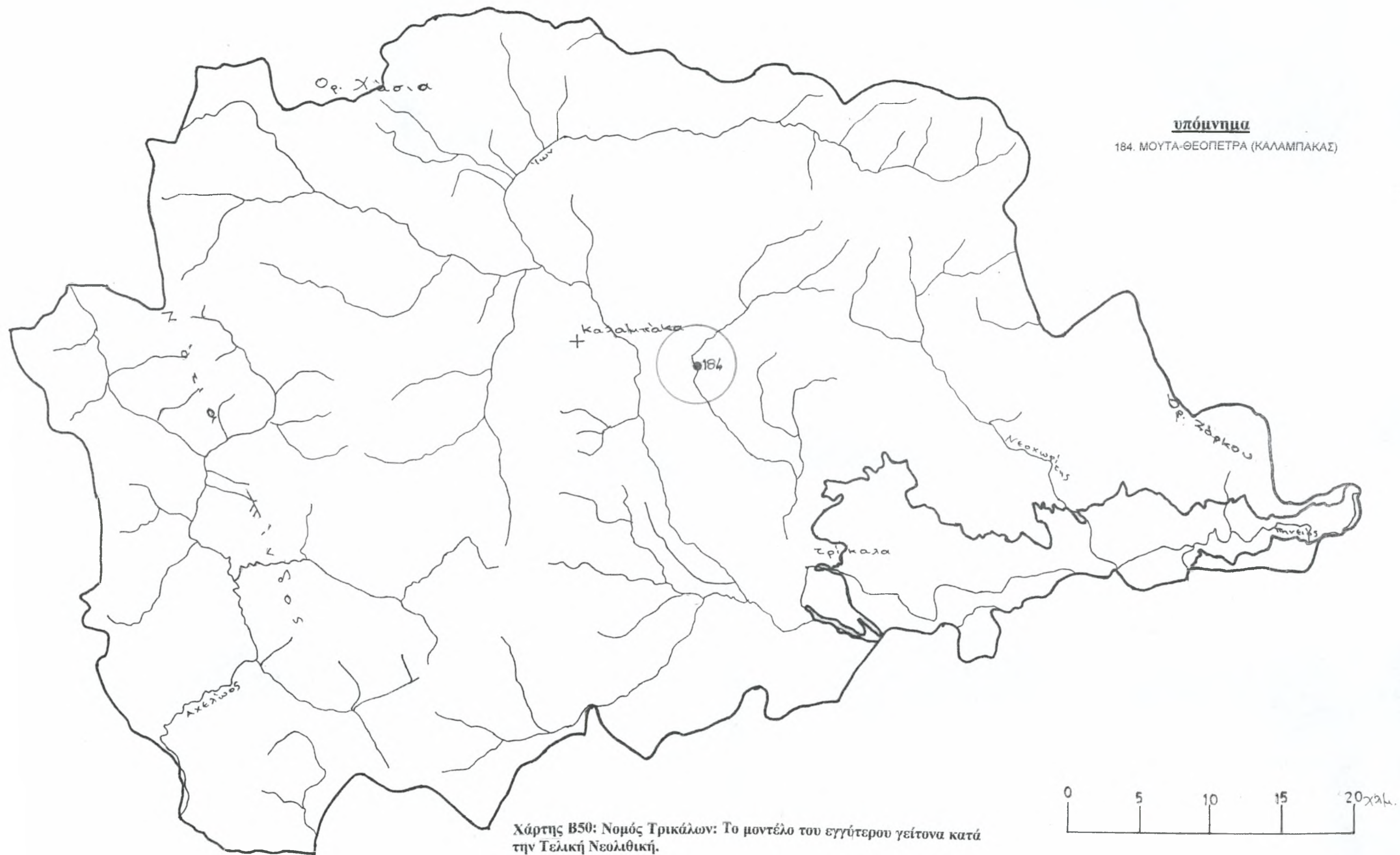
υπόμνημα

58. ΔΙΠΟΤΑΜΟΝ / ΔΙΠΟΤΑΜΟΣ, 84. ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ, 92. ΜΑΓΟΥΛΑ (ΤΡΙΚΑΛΩΝ), 184. ΜΟΥΤΑ-ΘΕΟΠΕΤΡΑ (ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ), 218. ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΖΑΡΚΟΥ) (Ε), 219. ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΖΑΡΚΟΥ) (Ν), 226. ΠΥΡΓΕΤΟΣ

Χάρτης Β49: Νομός Τρικάλων: Το μοντέλο του εγγύτερου γείτονα κατά τη Νεότερη Νεολιθική.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

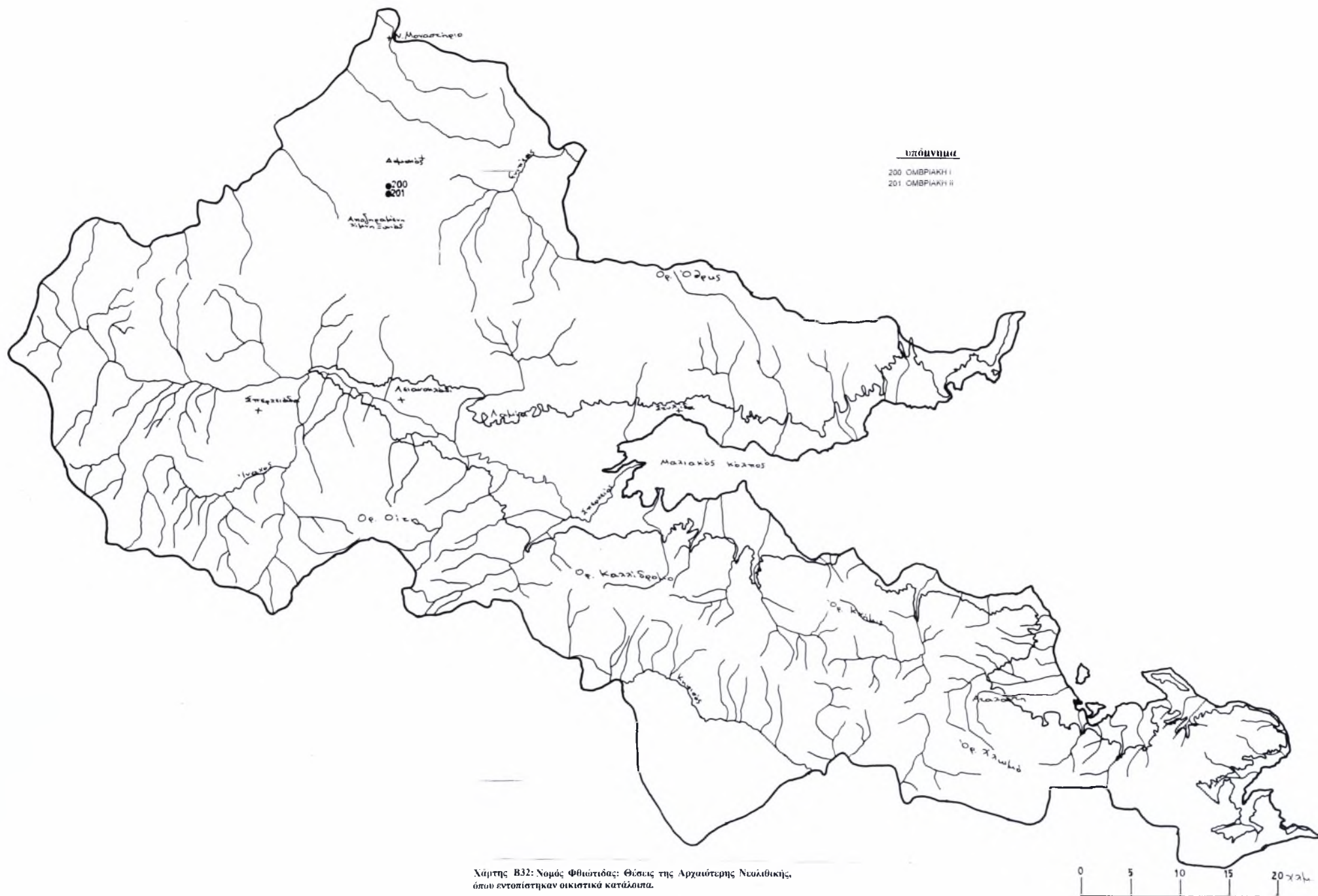
Α6. Η ΧΡΟΝΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

ΝΟΜΟΣ	ΘΕΣΗ	ΑΠΡΟΣΩΠΙΣ ΠΡΟΚΕΡΑΜ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡ				ΧΑΛΚΟΛΙΒΙ
		ΤΗ ΦΑΣΗ	ΕΙΚΗ	Η	ΜΕΤΗ	
ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ		ΝΕΟΛΙΘΙΚΗΣ	ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	ΚΗ
	ΑΓΙΑ ΤΡΙΔΑ /			1	1	
	ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ / ΑΓΙΟΙ ΘΕΟΔΩΡΟΙ		1	1	1	
	ΑΜΑΚΙΑ (ΦΙΛΙΑΣ)			1	1	
	ΑΜΠΕΛΟΣ / ΑΜΠΕΛΩΝΑΣ			1	1	
	ΑΡΝΗ-ΜΑΚΡΙΑ ΜΑΓΟΥΛΑ	1				
	ΑΙΗΜΟΧΩΡΙ				1	
	ΒΑΡΚΑ / ΠΛΑΤΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΠΥΡΓΟΥ ΚΙΕΡΙΟΥ)			1	1	1
	ΒΛΑΧΑ (ΠΑΛΑΜΑ)	1				
	ΓΕΦΥΡΙΑ 1			1	1	
	ΓΕΦΥΡΙΑ 2				1	1
	ΓΕΦΥΡΙΑ 3					1
	ΓΚΙΩΛΙ (ΦΥΛΛΟΥ) 1	1				
	ΓΚΙΩΛΙ (ΦΥΛΛΟΥ) 2	1				
	ΗΛΙΑΣ			1		
	ΘΕΙΗ 57 ΤΟΥ ΤΣΟΥΝΤΑ W & T			1	1	
	ΙΤΕΑ			1	1	
	ΚΑΡΔΙΤΣΑ (ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ)			1	1	
	ΚΑΡΔΙΤΣΑ (ΔΥΤΙΚΑ)	1				
	ΚΥΨΕΛΗ			1	1	1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ (ΗΛΙΑ)			1	1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΔΑΣ / ΠΡΟΣΤΙΟΥ			1	1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ / ΧΑΝΤΑΚΙ-ΜΑΓΟΥΛΑ / ΛΟΦΟΣ ΧΑΝΤΑΚΗ (ΠΑΛΑΜΑ)					1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ/ΜΑΓΟΥΛΑ ΒΛΑΤΟΣ (ΣΟΦΑΔΩΝ)			1	1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΛΜΠΑΝΗ Η ΑΛΜΠΑΤ (ΣΟΦΑΔΩΝ)			1	1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΜΑΡΑΝΤΟΣ / ΚΛΑΔΙΑΡΕΣ (ΣΟΦΑΔΩΝ)			1	1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ (ΣΟΦΑΔΩΝ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΡΒΑΝΙΤΗ (ΣΟΦΑΔΩΝ)			1	1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΒΑΖΟΥΡΙΑ / ΜΑΓΟΥΛΕΣ (ΑΣΤΡΙΤΣΑΣ)				1	1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΓΕΛΑΘΗ	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΘΑΝΑΣΟΥΛΑ (ΠΑΛΑΜΑ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΘΕΟΦΑΝΗ (ΣΟΦΑΔΩΝ)			1	1	1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΙΝ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ (ΣΟΦΑΔΩΝ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΛΙΩΡΑ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΟΡΦΑΝΑ				1	1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)				1	1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ (ΣΟΦΑΔΩΝ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ Η ΣΤΑΜΠΟΛΗ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΧΑΤΖΙΑΓΑ (ΠΑΛΑΜΑ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΜΗΤΡΟΥ (ΦΥΛΛΟΥ)			1	1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΤΖΙΚΙ (ΠΑΛΑΜΑ)					1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΕΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΣΚΙΝΑ		1	1	1	1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΥΤΡΟΥΛΗ (ΠΑΛΑΜΑ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΥΤΣΙΟΥΜΠΑ (ΙΤΕΑΣ)			1	1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΛΕΥΚΗΣ					1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΛΙΒΑΔΙΑ (ΔΑΣΟΧΩΡΙΟΥ)			1	1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΚΡΥΧΩΡΙ				1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)			1	1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ 1				1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ 2 (ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, ΜΑΤΑΡΑΓΚΑ 2)			1	1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΤΟΥΛΕΑ / ΑΜΠΕΛΙΑ / ΑΜΠΕΛΩΝ 1					1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΥΡΑΧΑΔΕΣ 1 / ΓΚΟΡΤΣΟΠΟΥΛΑ				1	1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΥΡΑΧΑΔΕΣ 2 / ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΡΛΑΝΗ				1	1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΥΡΑΧΑΔΕΣ 2/ ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΡΛΑΝΗ			1		
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΕΓΑΛΟ ΠΑΖΑΡΑΚΙ				1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΕΣΙΑΚΑ (ΠΑΛΑΜΑ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΥ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΠΟΥΤΣΗ (ΠΑΛΑΜΑ)					1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΜΠΑΤΗ / ΣΠΑΝΙΕΣ 2 (ΣΟΦΑΔΩΝ)			1	1	1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΣΕ (ΗΛΙΑ)			1	1	1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΡΑΜΠΑΝΗ / ΣΠΑΝΙΕΣ 1(ΣΟΦΑΔΩΝ)			1	1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΕΡΑΤΗ / ΑΜΠΕΛΙΑ / ΑΜΠΕΛΩΝ 2				1	1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΙΣΙΩΤΗ (ΠΑΛΑΜΑ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΤΕΛΗ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΚΟΥΝΗ (ΟΡΦΑΝΩΝ)			1	1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΤΟΥΛΑ (ΠΑΛΑΜΑ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΤΟΥΡΑΜΑΝΗ (ΠΑΣΧΑΛΙΤΣΑΣ)				1	1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΟΡΓΟΖΙΝΟΣ (ΠΥΡΓΟΥ ΚΙΕΡΙΟΥ)					1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΑ / ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΛΑ (ΑΜΠΕΛΟΥ)			1		
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΑ / ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΛΑ /ΜΑΓΟΥΛΕΣ / ΜΑΓΟΥΛΙΑ (ΑΜΠΕΛΟΥ / ΦΥΛΛΟΥ)			1	1	1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΟΥΡΙΟΥ				1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΟΧΩΡΙ (ΜΑΡΚΟΥ)			1	1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΟΥΚΙ (ΠΑΛΑΜΑ)					1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ (ΠΑΛΑΜΑ)					1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΠΑΝΤΙΝΑ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΛΑΓΓΑΤΣΕΙΚΑ (ΠΑΛΑΜΑ)					1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΕΛΙΣΣΑΣ / ΣΤΑΥΡΟΥ					1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΡΟΥΜΑΝΙΑ (ΛΕΟΝΤΑΡΙΟΥ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΚΑΡΑΣΤΕΡΕΙΚΑ Η ΓΟΥΛΙΑΝΟΥ (ΠΑΛΑΜΑ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΚΟΣΚΙΝΑΚΙΑ (ΠΑΛΑΜΑ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΜΑΝΤΕΙΚΑ (ΠΑΛΑΜΑ)					1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΜΗΝ-ΜΑΤΑ (ΠΑΛΑΜΑ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΚΑ (ΠΑΛΑΜΑ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΥΚΕΩΝΟΣ			1	1	1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΥΡΜΟΥ (ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΤΣΑΚΑΡΙ (ΣΟΦΑΔΩΝ)			1	1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΤΣΑΠΟΧΑ (ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ)			1	1	1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΝΑΡΙΟΥ / ΑΜΠΕΛΙΑ 1					1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΝΑΡΙΟΥ / ΑΜΠΕΛΙΑ 2	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΙΛΙΑΣ				1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΧΑΜΑΜΙΑ 1(ΣΟΦΑΔΩΝ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΧΑΜΑΜΙΑ 2 (ΣΟΦΑΔΩΝ)	1				
	ΜΑΓΟΥΛΕΣ ΓΟΡΓΟΒΙΤΩΝ			1		
	ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ			1	1	1
	ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ 2			1	1	1
	ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ			1		
	ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ 1			1	1	
	ΜΑΝΝΕΙΣ (ΑΡΤΕΣΙΑΝΟΥ)				1	1
	ΜΑΡΚΟ			1	1	1
	ΜΑΡΤΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΙΤΕΑΣ)			1	1	
	ΜΟΥΖΑΚΙ			1	1	
	ΜΠΑΜΠΑΤΣ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)	1				
	ΜΥΡΙΝΗ			1	1	
	ΝΕΟ ΙΚΟΝΙΟ			1	1	
	ΝΕΡΟΛΑΚΚΑ (ΖΑΙΜΙΟΥ) 1				1	
	ΝΕΡΟΛΑΚΚΑ (ΖΑΙΜΙΟΥ) 2	1				
	ΝΤΑΜΠΑΣΗ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΜΑΡΚΟΥ)			1	1	
	ΟΜΩΛΙΟΝ	1				
	ΠΑΛΑΙΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)			1	1	
	ΠΕΤΡΙΝΟ	1				
	ΠΕΤΡΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ)			1	1	1
	ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ Ι			1	1	1
	ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΙΙ			1	1	1
	ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΙΙΙ			1	1	1
	ΠΤΕΛΟΠΟΥΛΑ	1				
	ΤΖΑΝΗ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)			1	1	
	ΤΖΑΝΗ-(ΤΖΑΝΗ) ΜΑΓΟΥΛΑ / ΤΖΑΝ-ΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)			1	1	1
	ΤΣΑΠΟΥΡΝΙΑ (ΦΑΝΑΡΙΟΥ)	1				
	ΤΣΙΑΚΑΛ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΙΤΕΑΣ)			1	1	1
	ΤΣΙΚΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ)	1				
	ΥΨΟΜΑ 'ΚΑΣΤΡΟ' Η ΛΟΥΚΙ (ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ) (Ε)	1				

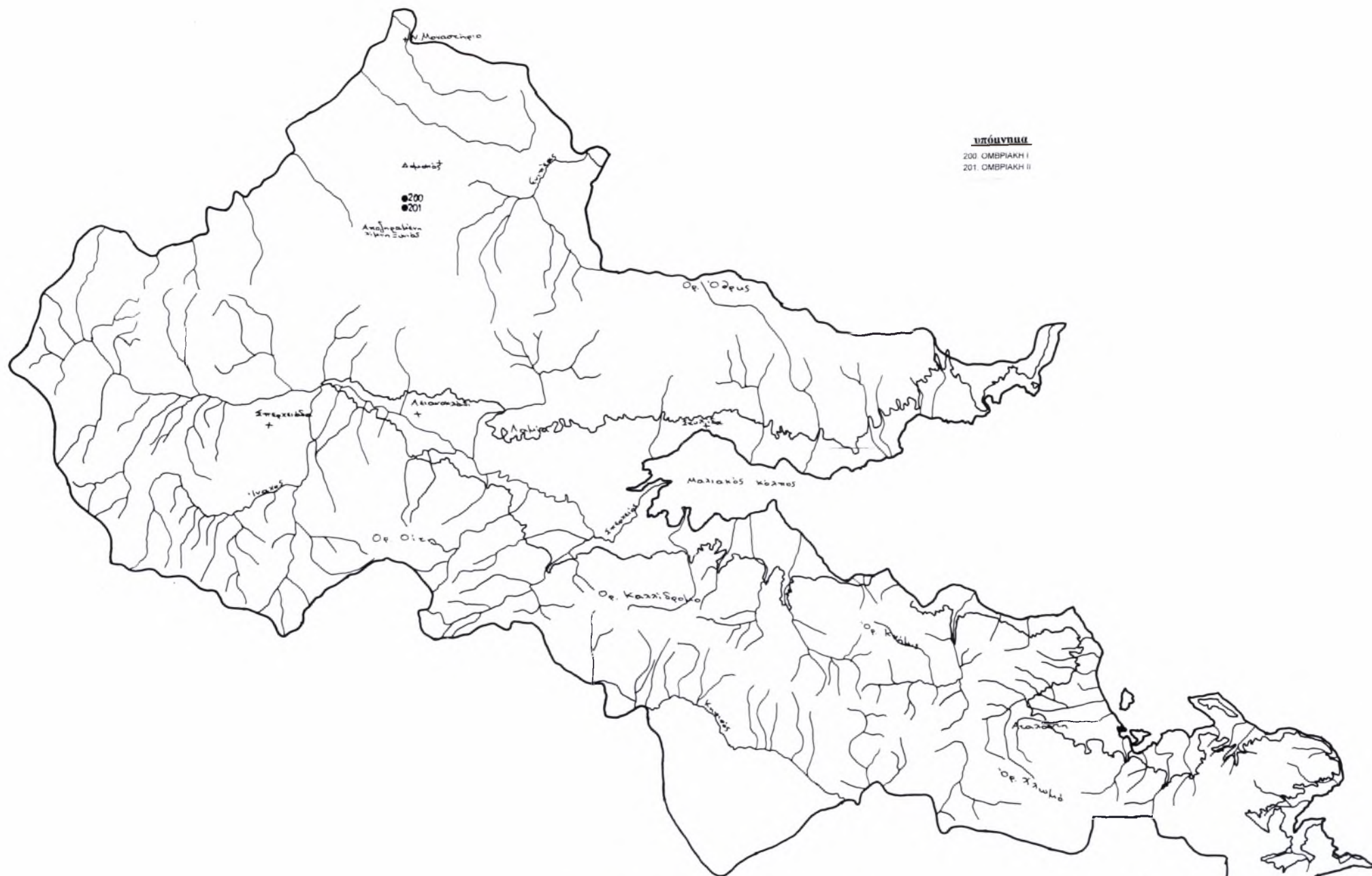
ΝΟΜΟΣ	ΘΕΣΗ	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡ					ΜΕΣΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	ΝΕΟΤΕΡΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	ΧΑΛΚΟΛΙΘΙΚΗ
		ΤΗ ΦΑΣΗ ΤΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗΣ	ΕΙΚΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	Η ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	ΜΕΣΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ	ΝΕΟΤΕΡΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ			
ΛΑΡΙΣΣΗ	ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΦΑΡΣΑΛΩΝ				1	1	1		
	ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΑΡΣΑΛΩΝ 1				1	1			
	ΑΜΥΓΔΑΛΙΕΣ / ΑΜΠΕΛΙΑ (ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ) ΦΑΡΣΑΛΩΝ					1			
	ΑΝΔΡΟΡΙ				1	1	1		
	ΒΑΣΙΛΗΣ				1	1	1		
	ΒΡΥΣΗ ΠΛΑΤΑΝΙΑ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΤΟΥΛΒΑΤΑΝ (ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ)				1	1	1		
	ΓΚΕΚΑ (ΑΧΙΛΛΕΙΩΝ ΦΑΡΣΑΛΩΝ)			1	1	1	1		
	ΔΑΣΟΛΟΦΟΣ 1					1			
	ΕΛΛΗΝΙΚΟ 1 / ΜΠΕΤΣΙΛΕΡ							1	
	ΕΛΛΗΝΙΚΟ 2							1	
	ΕΡΕΤΡΙΑ				1	1	1		1
	ΘΕΣΗ 44 ΤΟΥ ΤΣΟΥΝΤΑ					1			
	ΚΑΤΟΧΩΡΙ				1	1	1		
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΑΡΣΑΛΩΝ 2							1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΓΕΦΥΡΙΩΝ / ΣΤΑΥΡΟΥ				1	1			
	ΜΑΥΡΑΚΑΔΩΝ					1			
	ΜΥΛΟΣ (ΦΑΡΣΑΛΩΝ)				1				
	ΝΕΡΑΙΔΑ				1	1	1		
	ΠΑΛΑΙΟΥ ΜΥΛΟΣ (ΔΑΣΟΛΟΦΟΥ)					1		1	
	ΠΟΛΥΝΕΡΙ 1							1	
	ΣΙΤΟΧΩΡΟ				1	1	1		
	ΣΤΑΥΡΟΣ		1						
	ΣΤΑΥΡΟΣ / ΜΕΛΙΣΣΑ							1	
	ΣΤΑΥΡΟΣ 1, ΤΡΑΝΗ				1	1	1		
	ΣΤΑΥΡΟΣ 2, ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ					1			
	ΣΤΑΥΡΟΣ 3				1	1			
	ΣΤΑΥΡΟΣ 4, ΜΑΓΟΥΛΑ ΔΕΜΕΡΛΙ				1	1	1		
	ΦΑΡΣΑΛΑ		1						
	ΦΑΡΣΑΛΙΤΗΣ					1	1		
ΤΡΙΚΑΛΩΝ	ΑΜΠΕΛΙΑ (ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟΥ)				1				
	ΑΝΑΛΗΨΗ-ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ (ΠΛΑΤΑΝΟΥ)		1						
	ΓΡΙΖΑΝΟ					1			
	ΔΙΠΟΤΑΜΟΝ / ΔΙΠΟΤΑΜΟΣ				1		1		
	ΕΙΚΟΝΙΣΜΑ ΜΠΑΡΔΑ (ΠΕΤΡΟΠΟΡΟΥ)				1	1			
	ΖΕΥΤΑΡΟΛΙΒΑΔΟ (ΓΟΜΦΩΝ)				1	1			
	ΚΕΡΑΜΙΔΙ / ΚΕΡΑΜΙΔΙΩΝ		1						
	ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ				1	1	1		
	ΚΛΟΚΩΤΟΣ / ΚΛΟΚΩΤΟΣ				1	1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ (ΤΡΙΚΑΛΩΝ)							1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟΥ / ΜΕΓΑ ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ				1	1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΤΣΑΚΙ (ΖΑΡΚΟΥ)				1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΗΓΑΔΙΤΣΙΑ (ΠΛΑΤΑΝΟΥ)		1						
	ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ (ΠΛΑΤΑΝΟΥ)		1						
	ΜΟΥΤΑ-ΘΕΟΠΕΤΡΑ (ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ)			1	1	1	1	1	1
	ΜΥΛΟΣ (ΓΟΜΦΩΝ)				1				
	ΠΑΝΑΓΙΑ (ΠΛΑΤΑΝΟΥ)		1						
	ΠΑΤΟΥΛΙΑ					1			
	ΠΗΝΕΙΑΔΑ 1 / ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΕΡΓΙΑΝΑ				1	1			
	ΠΛΑΚΕΣ (ΓΟΜΦΩΝ)				1	1			
	ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΖΑΡΚΟΥ) (Ε)					1		1	
	ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΖΑΡΚΟΥ) (Ν)							1	
	ΠΥΡΓΕΤΟΣ					1	1	1	
	ΤΡΙΚΑΛΑ				1				
	ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗ		1						
	ΧΑΔΕΜΕΝΗ				1				
	ΧΑΛΚΟΓΙ		1						
	ΧΡΥΣΑΥΓΗ				1				
ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ	ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (ΠΟΥΡΝΑΡΙΟΥ)		1						
	ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΟΜΟΚΟΥ				1	1	1		
	ΑΓΡΑΠΙΔΙΑ					1	1		
	ΑΗ-ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ (ΣΟΦΙΑΔΑΣ)					1	1		
	ΑΡΑΠΟΝΗΣ		1						
	ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ (ΠΟΥΡΝΑΡΙΟΥ)		1						
	ΒΑΘΥΡΕΜΑ (ΠΟΥΡΝΑΡΙΟΥ)					1	1	1	
	ΒΑΡΔΑΛΗ 1 / ΧΟΜΜΕΝΟ ΤΖΑΜΙ				1	1	1		
	ΒΑΡΔΑΛΗ 2 (ΚΑΤΑ HALSTEAD)							1	
	ΒΑΡΔΑΛΗ 3 (ΚΑΤΑ HALSTEAD)				1	1	1		
	ΒΑΡΔΑΛΗ 4 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)				1	1			
	ΒΕΛΕΣ(Σ)ΙΩΤΕΣ 1 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)								
	ΒΕΛΕΣ(Σ)ΙΩΤΕΣ 4 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)					1	1		
	ΓΥΝΑΙΚΟΚΑΣΤΡΟ		1						
	ΔΟΜΟΚΟΣ		1						
	ΘΑΥΜΑΚΟΣ / ΘΑΥΜΑΚΟ						1	1	
	ΙΜΒΡΟΥ ΠΗΓΑΔΙ (ΔΟΜΟΚΟΥ)						1	1	
	ΚΑΤΟ ΔΟΜΟΚΟ						1		
	ΚΟΝΑΚΙ ΜΑΡΑΘΕΑ (ΝΕΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ)					1	1	1	
	ΚΟΥΤΡΟΥΛΟΥ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΒΑΡΔΑΛΗ)				1	1	1		
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΜΑΛΟΥΔΗ / (ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΕΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ 4) (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)					1	1	1	
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΡΑΧΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ (ΕΥΝΙΑΔΑΣ)					1	1		
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΟ ΓΚΕΡΕΝΙ (ΣΟΦΙΑΔΑΣ)							1	
	ΜΑΤΙ (ΔΟΜΟΚΟΥ)				1	1	1		
	ΝΕΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟ 2 (ΚΑΤΑ HALSTEAD)				1	1	1		
	ΟΜΒΡΙΑΚΗ I				1	1			
	ΟΜΒΡΙΑΚΗ II				1	1			
	ΠΑΝΑΓΙΑ (ΟΜΒΡΙΑΚΗΣ)					1	1	1	
	ΠΑΝΑΓΙΑ / ΠΑΛΙΟΚΛΗΣΙΣ (ΕΥΝΙΑΔΑΣ)				1	1	1		
	ΠΛΑΤΑΝΟΣ (ΒΕΛΕΣ(Σ)ΙΩΤΩΝ)							1	
	ΣΟΦΙΑΔΑ 1 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)						1		
	ΣΟΦΙΑΔΑ 3 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ)					1	1	1	
	ΣΠΑΘΑΚΙΑ / ΝΤΙΡΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΠΟΥΡΝΑΡΙ)				1	1	1	1	
	ΤΑΨΙ / ΤΑΨΙΚΙΩΝ (ΝΕΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ)					1	1	1	
	ΤΑΨΙ				1	1	1		
ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ	ΧΑΙΡΑΝΙ				1	1	1		
Γενικό Αθροισμα		47	4	97	126	88			6

**Α7. Η ΧΡΟΝΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΘΕΣΕΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΧΑΛΚΟΚΡΑΤΙΑ**

ΝΟΜΟΣ	ΘΕΣΗ	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΦΑΣΗ ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚ ΗΣ	ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚ ΔΙΚΗ I	ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗ II	ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗ ΙΚΗ III	ΜΕΣΟΕΛΛΑΔΙΚΗ	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΦΑΣΗ ΥΣΤΕΡΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΧΑΛΚΟΥ	ΥΣΤΕΡΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ I	ΥΣΤΕΡΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ II	ΥΣΤΕΡΗ ΕΠΟΧΗ ΧΑΛΚΟΥ III	ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΦΑΣΗ ΧΑΛΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	ΑΓΙΟΣ ΑΝΤΡΕΑΣ (ΜΑΤΑΡΑΓΚΑΣ) ✓						1				
	ΑΓΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ / ΑΓΙΟΙ ΘΕΟΔΩΡΟΙ ✓						1				
	ΑΓΡΙΟΚΕΡΑΣΙΟ ✓					1					
	ΑΜΑΚΙΑ (ΦΙΛΙΑΣ) ✓										1
	ΑΡΝΗ ✓						1				1
	ΑΡΝΗ-ΜΑΚΡΙΑ ΜΑΓΟΥΛΑ ✓				1	1	1				1
	ΑΣΤΡΙΤΣΙΑ ✓						1				
	ΓΕΦΥΡΙΑ 4 ✓		1			1					1
	ΓΚΙΟΛΙ (ΦΥΛΛΟΥ) 3 (Ε) ✓										1
	ΓΚΙΟΛΙ (ΦΥΛΛΟΥ) 3 (Ν) ✓										1
	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟ 2 ✓							1			
	ΘΩΜΗ ✓							1			
	ΚΑΡΔΙΤΣΙΑ (ΔΥΤΙΚΑ) ✓		1		1	1	1				
	ΚΑΣΤΡΟ (ΣΥΚΕΩΝΟΣ) ✓					1		1			
	ΚΟΥΦΙΑ ΡΑΧΗ (ΓΕΩΡΓΙΚΟΥ) ✓								1	1	
	ΚΤΙΜΕΝΗ ✓							1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ (ΗΛΙΑ) ✓				1		1				
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ / ΧΑΝΤΑΚΙ-ΜΑΓΟΥΛΑ / ΛΟΦΟΣ ΧΑΝΤΑΚΗ (ΠΑΛΑΜΑ) ✓	1				1		1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ-ΜΑΓΟΥΛΑ ΒΑΤΟΣ (ΣΟΦΑΔΩΝ) ✓										1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΘΕΟΦΑΝΗ (ΣΟΦΑΔΩΝ) ✓							1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΛΙΟΡΑ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΟΡΦΑΝΑ ✓		1		1	1		1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ) ✓				1	1		1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΑΡΑΤΣΙΚΙ (ΠΑΛΑΜΑ) ✓										1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΕΡΑΜΑΡΙΑ (ΒΑΧΟΥ) ✓							1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΟΪΚΙΝΑ ✓				1						
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΛΙΒΑΔΙΑ (ΔΑΣΟΧΩΡΙΟΥ) ✓							1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΥΡΑΧΑΔΕΣ 1 / ΓΚΟΡΤΣΟΠΟΥΛΑ ✓										1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΥΡΑΧΑΔΕΣ 2 / ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΡΛΑΝΗ ✓				1	1		1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΥ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΠΟΥΤΣΗ (ΠΑΛΑΜΑ) ✓	1				1		1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΜΠΑΤΣΗ / ΣΠΑΝΙΕΣ 2 (ΣΟΦΑΔΩΝ) ✓							1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΑ / ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΛΑ (ΑΜΠΕΛΟΥ) ✓							1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΑ / ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΛΑ-ΜΑΓΟΥΛΕΣ / ΜΑΓΟΥΛΙΑ (ΑΜΠΕΛΟΥ / ΦΥΛΛΟΥ) ✓	1				1		1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΛΙΟΥΚΙ (ΠΑΛΑΜΑ) ✓	1				1		1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ (ΠΑΛΑΜΑ) ✓	1				1		1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΠΑΠΑΝΤΙΝΑ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΛΑΓΓΑΤΣΕΙΚΑ (ΠΑΛΑΜΑ) ✓	1				1		1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΑ ΜΑΝΤΕΙΚΑ (ΠΑΛΑΜΑ) ✓	1				1		1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΥΚΕΩΝΟΣ ✓	1				1					
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΤΣΑΠΟΧΑ (ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ) ✓		1		1	1		1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΦΑΝΑΡΙΟΥ / ΑΜΠΕΛΙΑ 1 ✓	1									
	ΝΕΟ ΙΚΟΝΙΟ ✓	1				1				1	1
	ΟΙΚΟΠΕΔΟ ΒΑΣ. ΤΣΙΑΝΑ (ΠΥΡΡΟΣ ΚΙΕΡΙΟΥ) ✓										1
	ΟΜΟΛΙΟΝ ✓	1				1					1
	ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟ (ΠΕΤΡΩΤΟΥ) ✓					1					
	ΠΑΛΙΟΚΛΗΣΙ (ΟΡΦΑΝΩΝ) ✓										1
	ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ II ✓			1	1	1					
	ΤΖΑΝΗ-ΤΖΑΝΗ ΜΑΓΟΥΛΑ / ΤΖΑΝ-ΜΑΓΟΥΛΑ (ΣΟΦΑΔΩΝ) ✓		1		1	1		1			
	ΥΨΟΜΑ "ΚΑΣΤΡΟ" Η ΛΟΥΚΙ (ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗΣ) (Ν) ✓							1			
	ΦΥΛΛΟΣ (Ε) ✓							1			
	ΦΥΛΛΟΣ (Ν) ✓							1			
ΛΑΡΙΣΗΣ	ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΦΑΡΣΑΛΩΝ ✓				1	1					1
	ΑΜΥΓΔΑΛΙΕΣ / ΑΜΠΕΛΙΑ (ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ) ΦΑΡΣΑΛΩΝ ✓	1				1		1			
	ΑΝΟΧΟΡΙ ✓				1	1					1
	ΒΑΣΙΛΗΣ ✓	1				1					1
	ΒΟΥΝΑΙΝΑ ✓								1		1
	ΒΡΥΣΗ ΠΛΑΤΑΝΙΑ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΤΟΥΛΒΑΤΑΝ (ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ) ✓					1					1
	ΓΚΕΚΑ (ΑΧΩΛΕΙΩΝ ΦΑΡΣΑΛΩΝ) ✓										1
	ΓΚΙΟΛΙ (ΒΡΥΣΙΩΝ) ✓	1				1		1			
	ΔΑΣΟΛΟΦΟΣ 1 ✓		1								
	ΔΕΝΔΡΑΚΙ ✓	1				1					1
	ΕΛΛΗΝΙΚΟ-ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΚΤΟΥΡΙ ✓										1
	ΕΛΛΗΝΙΚΟ-ΜΑΓΟΥΛΑ ΚΤΟΥΡΙ ✓					1					1
	ΕΡΕΤΡΙΑ ✓			1	1	1		1			1
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΑΡΣΑΛΩΝ 2 ✓	1				1		1			1
	ΜΥΛΟΣ (ΦΑΡΣΑΛΩΝ) ✓					1					1
	ΝΕΡΑΙΔΑ ✓		1		1	1		1			
	ΠΑΛΑΒΟΥ ΜΥΛΟΣ (ΔΑΣΟΛΟΦΟΥ) ✓		1			1					1
	ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟ (ΑΜΠΕΛΕΙΑΣ) ✓					1					1
	ΡΕΥΜΑΤΙΑ-ΠΑΛΙΑΜΠΕΛΑ ✓				1	1					1
	ΣΤΑΥΡΟΣ 4 ΜΑΓΟΥΛΑ ΔΕΜΕΡΛΙ ✓								1		
	ΥΠΕΡΕΙΑ 1 ✓					1		1			
	ΦΑΡΣΑΛΑ ✓	1				1		1			
	ΦΑΡΣΑΛΙΤΗΣ ✓			1							
	ΧΟΛΕΒΑ ΤΡΥΠΑ (ΑΓΙΟΥ ΑΝΤΩΝΙΟΥ) ✓										1
ΤΡΙΚΑΛΩΝ	ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (ΑΓΡΙ(Ε)ΛΙΑΣ) ✓					1					1
	ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ ✓	1						1			
	ΕΞΑΛΟΦΟΣ ✓							1			
	ΕΞΑΛΟΦΟΣ / ΚΩΣΤΑΡΑΙΚΑ ✓										1
	ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΙΟ ✓			1							
	ΜΟΥΤΑ-ΘΕΟΠΕΤΡΑ (ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ) ✓				1			1			
	ΟΙΚΑΛΙΑ ✓							1			
	ΠΗΝΕΙΑΔΑ 1 / ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΕΡΓΙΑΝΑ ✓	1									
	ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΖΑΡΚΟΥ) (Ε) ✓			1	1	1		1			
	ΠΥΡΓΕΤΟΣ ✓							1			
	ΤΡΙΚΑΛΑ ✓				1	1					1
	ΦΗΚΗ ✓							1			
	ΧΑΛΚΟΓΙ ✓	1									
	ΑΓΡΑΠΙΔΙΑ ✓	1				1		1			
	ΑΗ-ΔΗΜΗΤΡΗΣ (ΣΟΦΙΑΔΑΣ) ✓	1				1		1			
	ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ (ΠΟΥΡΝΑΡΙΟΥ) ✓	1				1					
	ΒΑΡΔΑΝΗ ✓					1					
	ΒΑΡΔΑΝΗ 1 / ΚΟΜΜΕΝΟ ΤΖΑΜΙ ✓				1	1					1
	ΒΑΡΔΑΝΗ 2 (ΚΑΤΑ ΗΑΙ-STEAD) ✓					1					
	ΒΑΡΔΑΝΗ 2 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ) ✓							1			
	ΒΕΛΕΣ(Σ)ΙΟΤΕΣ 1 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ) ✓	1				1					
	ΒΕΛΕΣ(Σ)ΙΟΤΕΣ 4 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ) ✓	1				1					
	ΓΥΝΑΙΚΟΚΑΣΤΡΟ ✓	1				1					1
	ΙΜΒΡΟΥ ΠΗΓΑΔΙ (ΔΟΜΟΚΟΥ) ✓										
	ΚΟΝΑΚΙ ΜΑΡΑΘΕΑ (ΝΕΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ) ✓							1			
	ΚΟΥΤΡΟΥΛΟΥ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΒΑΡΔΑΝΗ) ✓	1				1					
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΛΙΜΝΗΣ / ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΠΑΤΟΠΑΝΝΗ-ΜΠΕΡΤΟΥ (ΚΟΡΟΜΗΛΙΑΣ) ✓	1									
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΜΑΜΑΛΟΥΔΗ / (ΜΑΓΟΥΛΑ ΝΕΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ 4) (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ) ✓		1			1		1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΡΑΧΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ (ΣΥΝΙΑΔΑΣ) ✓	1						1			
	ΜΑΓΟΥΛΑ ΣΤΟ ΓΚΕΡΕΝΙ (ΣΟΦΙΑΔΑΣ) ✓							1			
	ΜΥΛΟΣ ΜΠΕΚΡΙ-ΛΕΡ (ΝΕΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ) ✓							1			
	ΝΕΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ 6 ✓	1				1		1			
	ΣΥΝΙΑΔΑ ✓					1					
	ΠΑΝΑΓΙΑ (ΟΜΒΡΙΑΚΗΣ) ✓	1				1					1
	ΠΑΝΑΓΙΑ / ΠΑΛΙΟΚΛΗΣΙ (ΣΥΝΙΑΔΑΣ) ✓			1	1	1		1			
	ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ (ΠΟΥΡΝΑΡΙΟΥ) ✓	1				1					
	ΣΟΦΙΑΔΑ 1 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΑ) ✓	1				1					
	ΤΑΨΙ / ΤΑΨΙΚΙΔΙ (ΝΕΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ) ✓	1				1		1			
	ΥΨΟΜΑ 502 (ΣΥΝΙΑΔΟΣ) ✓					1					
Γενικό Αθροισμα		35	14	22	8	62	50	1	3	31	4

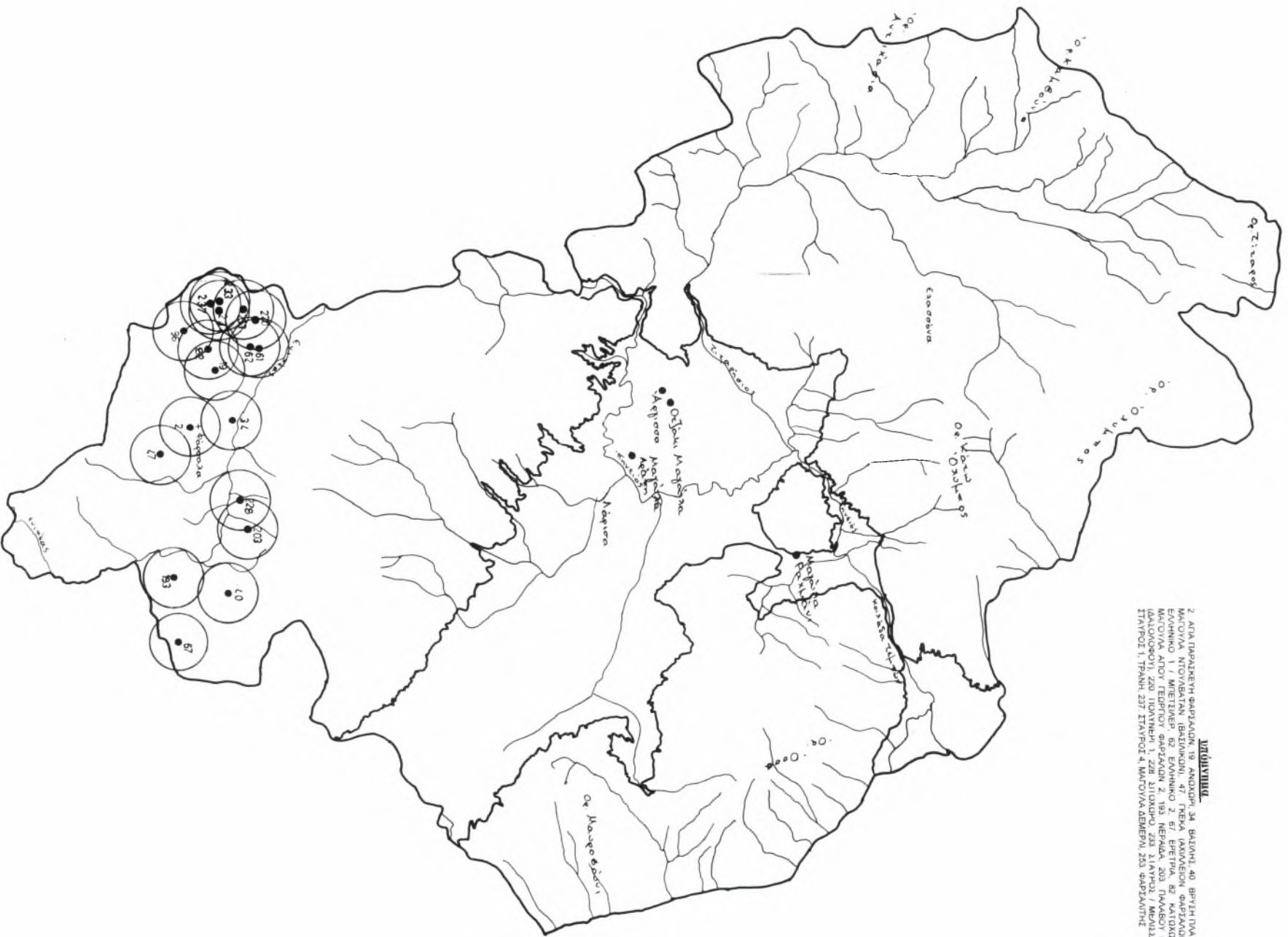

Χάρτης Β32: Νομός Φθιώτιδας: Θέσεις της Αρχαιότερης Νεολιθικής, όπου εντοπίστηκαν οικιστικά κατάλοιπα.

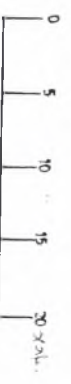

Χάρτης Β36: Νομός Φθιώτιδας: Θέσεις της Μέσης Νεολιθικής με οικιστικά λείψανα.

ΕΠΙΧΕΙΡΗ
 2. ΑΛΙΑ ΠΑΡΑΚΕΤΗ ΦΑΡΤΑΔΩΝ, 19. ΑΝΔΡΟΠ, 34. ΒΑΙΩΝΗ, 40. ΒΥΤΗ ΠΑΛΑΤΑΝΑ /
 ΜΑΥΟΙΑ ΝΤΟΥΒΑΤΑΝ (ΒΑΙΩΝΗ), 47. ΠΕΝΑ ΙΑΚΩΒΕΩΝ ΦΑΡΤΑΔΩΝ, 61.
 ΕΛΛΗΝΙΚΟ 1 / ΜΠΕΤΕΡ, 62. ΕΛΛΗΝΙΚΟ 2, 67. ΕΡΕΤΙΑ, 82. ΚΑΤΟΧΟΠ, 96.
 ΜΑΥΟΙΑ ΑΥΤΟ ΤΕΡΕΡΟΦ ΦΑΡΤΑΔΩΝ 2, 103. ΝΕΡΕΔΑ, 203. ΠΑΛΕΟΤ ΜΑΥΟΙ
 ΜΑΥΟΙΑ ΤΑΚΕΡΕΝ, 211. ΜΑΥΟΙΑ ΤΑΚΕΡΕΝ, 212. ΜΑΥΟΙΑ ΤΑΚΕΡΕΝ, 213.
 ΙΤΑΥΡΟΙ 1, ΤΡΑΝΗ, 237. ΙΤΑΥΡΟΙ 4, ΜΑΥΟΙΑ ΔΕΜΕΡ, 253. ΦΑΡΤΑΔΩΝΕ

Μέγεθος: 845; Νομός: Αιγαίος; Το πορτίκι του εγγράφιου γειττονά κίττα
 τη Νότιση Νεοδωλίκη.

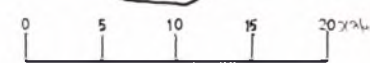

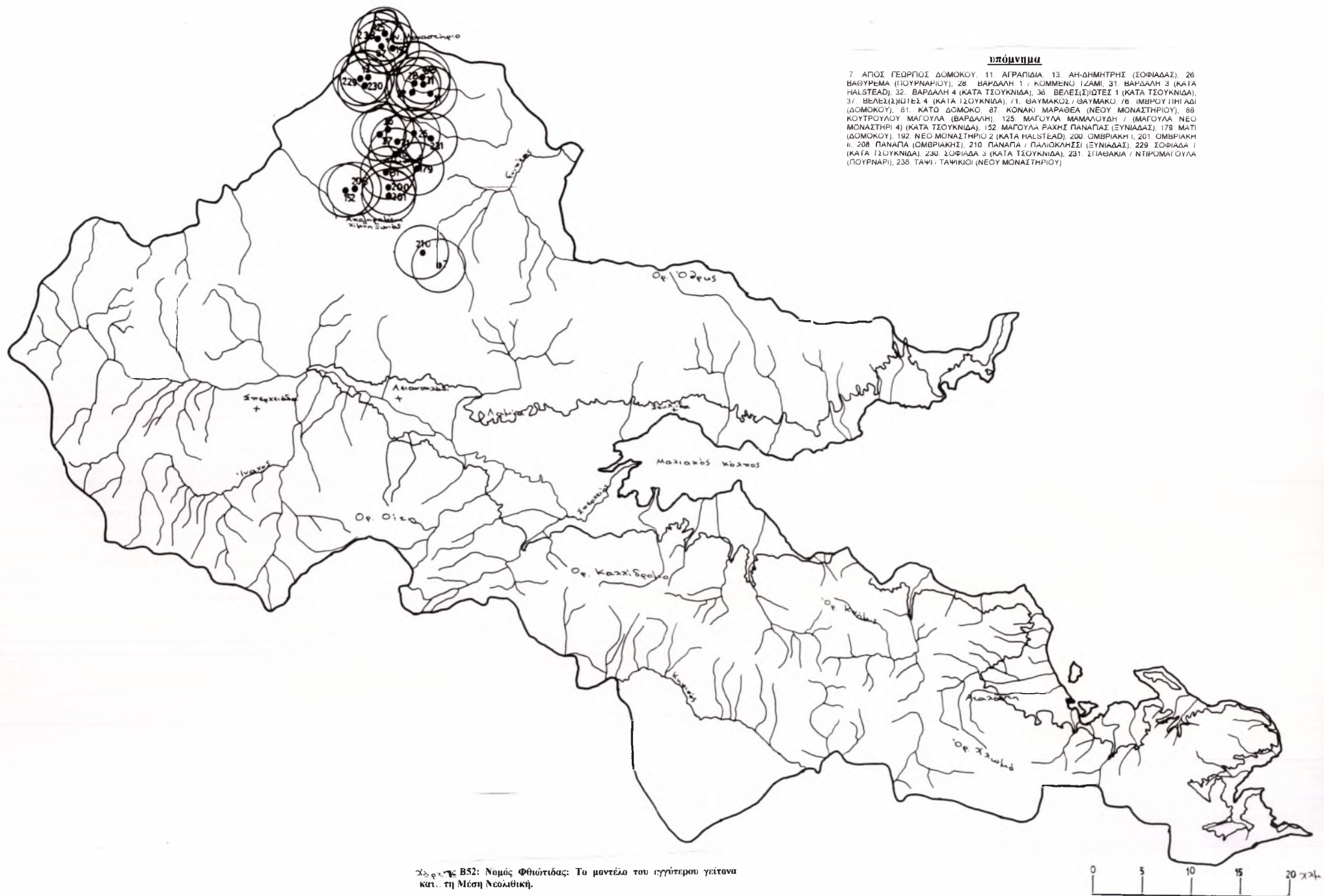

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

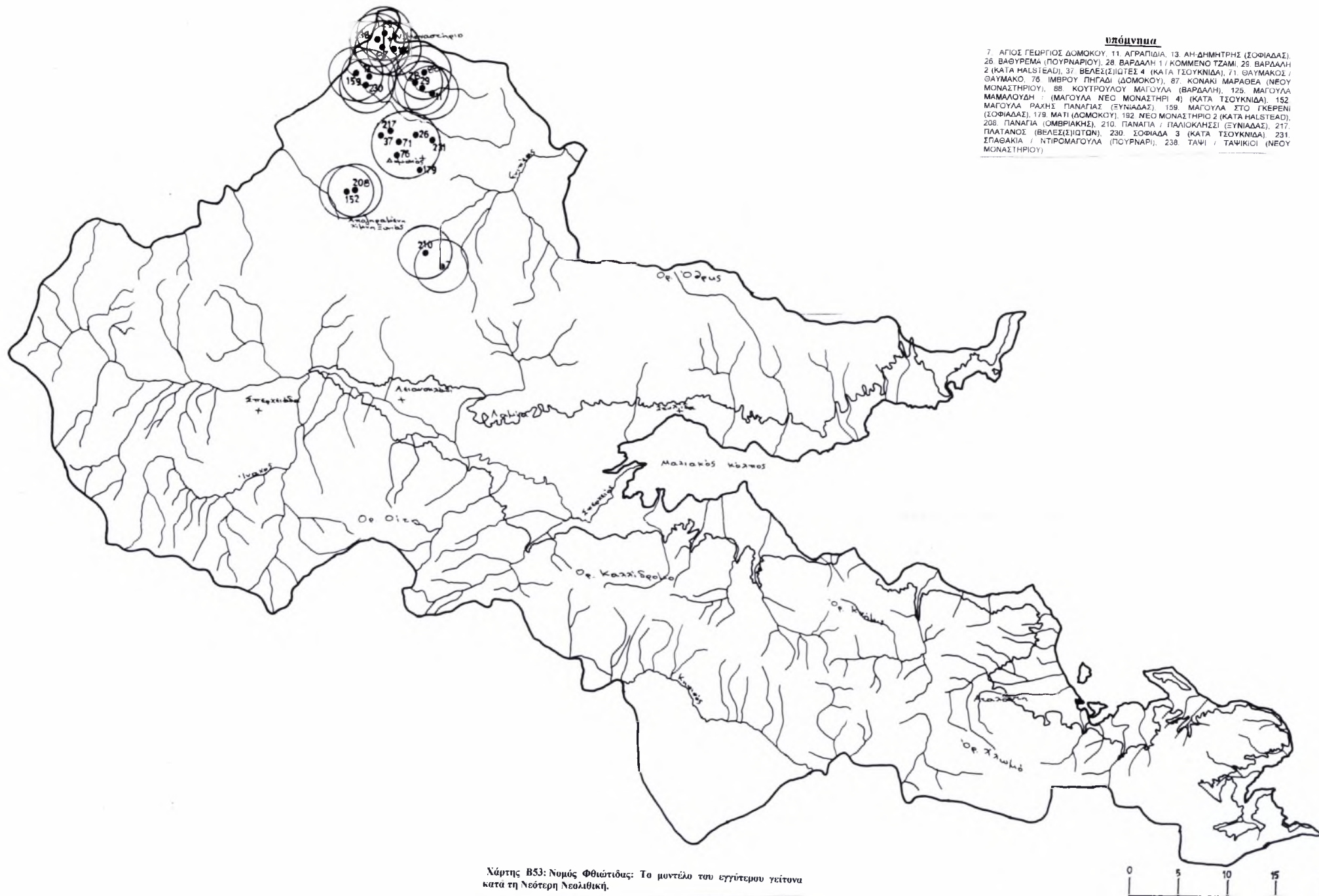
7. ΑΠΟΛΙΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΟΜΟΚΟΥ, 28 ΒΑΡΔΑΛΗ I / KOMMENOTZAMI, 31. ΒΑΡΔΑΛΗ 3 (ΚΑΤΑ HALSTEAD), 32. ΒΑΡΔΑΛΗ 4 (ΚΑΤΑ ΤΣΟΥΚΝΙΔΗ), 88. ΚΟΥΤΡΟΥΛΟΥ ΜΑΓΟΥΛΑ (ΒΑΡΔΑΛΗ), 179. ΜΑΤΙ (ΔΟΜΟΚΟΥ), 192. ΝΕΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟ 2 (ΚΑΤΑ HALSTEAD), 200. ΟΜΒΡΙΑΚΗ I, 201. ΟΜΒΡΙΑΚΗ II, 210. ΠΑΝΑΓΙΑ / ΠΑΛΙΟΥΛΗΣΣΙ (ΣΥΝΙΑΔΑΣ), 231. ΣΠΙΘΑΚΙΑ / ΝΤΙΡΟΜΑΓΟΥΛΑ (ΠΟΥΡΝΑΡΙ)

Χάρτης Β51: Νομός Φθιώτιδας. Το μοντέλο του εγγύτερου γείτονου κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική.

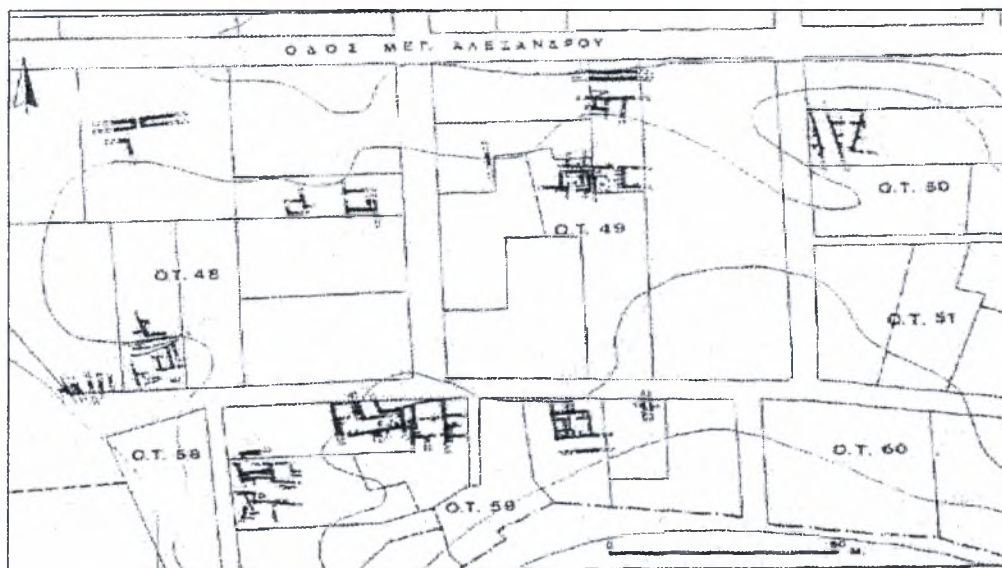

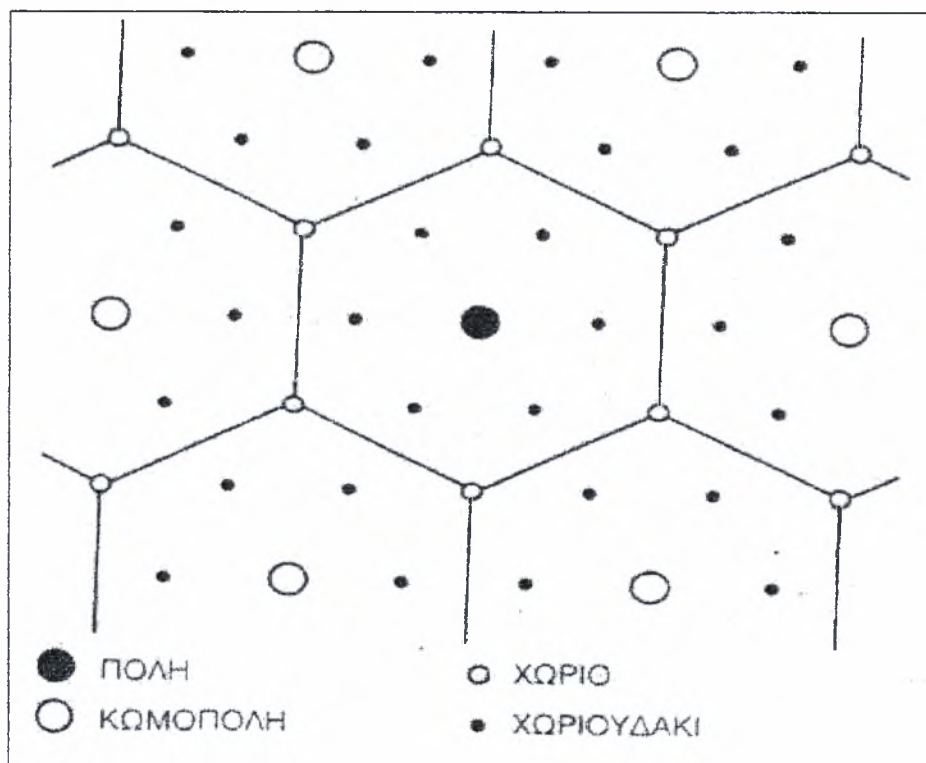
Χρ. 75 B52: Νομός Φθιώτιδας: Το μοντέλο του γιγνότερου γείτονα και... τη Μέση Νεολιθική.

Γ1. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ (ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ 1-9)

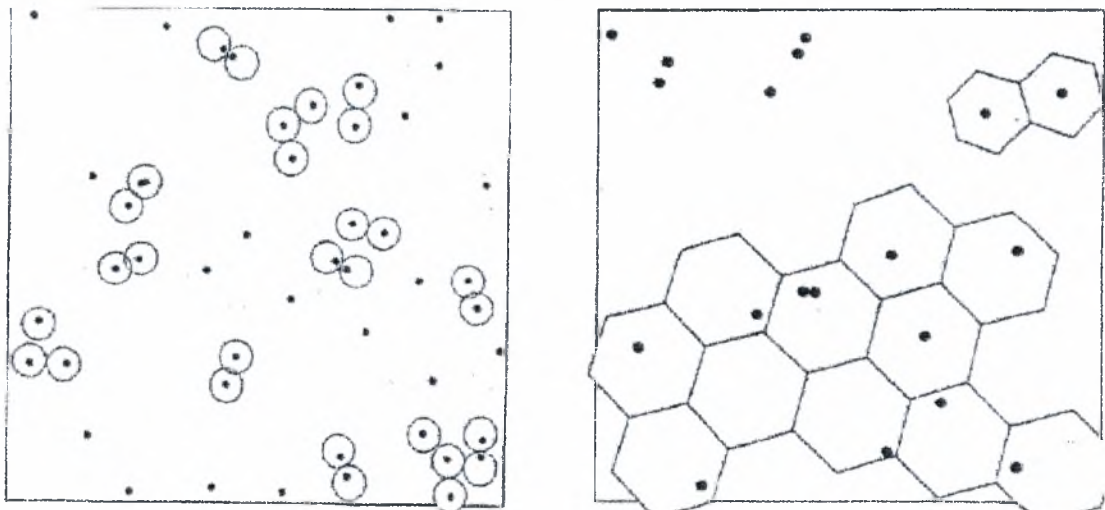
Εικόνα 1: Ένταξη των ανασκαφών στο ρυμοτομικό σχέδιο Καλλιθήρου Καρδίτσας (Μακρή-Σκοτεινιώτη, 1995: σχέδιο 10).

Εικόνα 2: Η θεωρία της κεντρικής θέσης του Christaller (Renfrew & Bahn, 2001: σελ. 185).

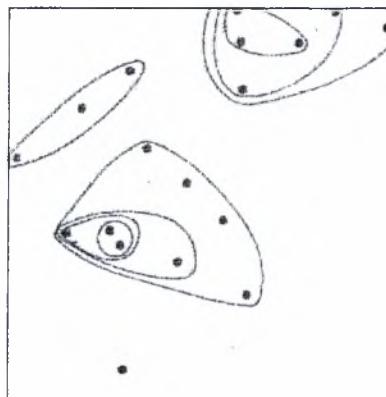
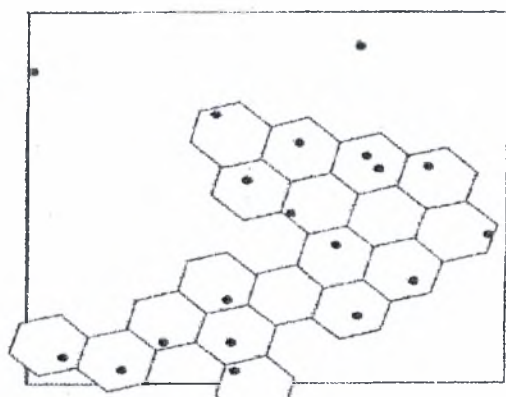

Εικόνα 3: Η εφαρμογή του μοντέλου "της μέγιστης πυκνότητας" του Higgs, του "εγγύτερου γείτονα" και των πολυγώνων του Thiessen στη ΝΑ Θεσσαλία από τους Decourt-Helly (Μακρή-Σκοτεινιώτη, 1995: σχέδιο 5).

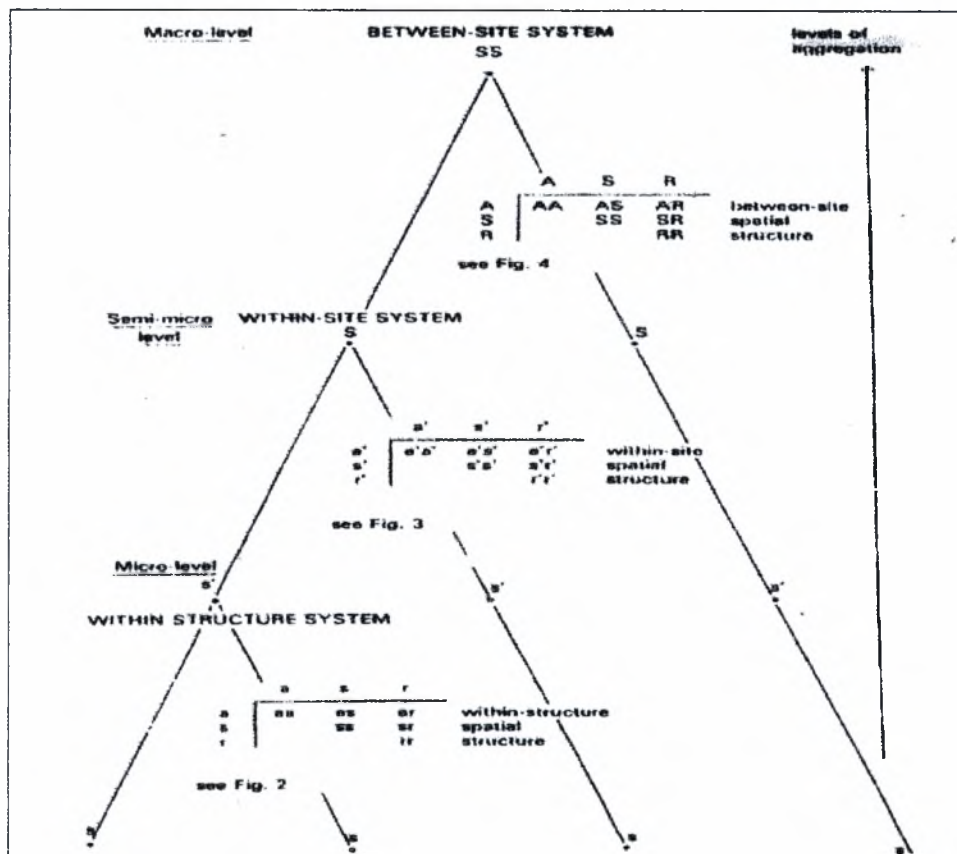
Εικόνα 4: Το (α) μοντέλο του Hodder, κατά το οποίο τα σημεία είναι τοποθετημένα τυχαία σε μία συγκεκριμένη περιοχή. Οι κύκλοι υποδηλώνουν τις σφαίρες επιρροής γύρω από τις περιοχές (Hodder, 1976: σελ. 5).

Εικόνα 5: Το (β) μοντέλο του Hodder, όπου εξάγωνα τοποθετημένα σε μία τυχαία κατανομή υποδηλώνουν διασπορά θέσεων (Hodder, 1976: σελ. 6).

Εικόνα 6: Το (β) μοντέλο του Hodder, στο οποίο μετά τη δημιουργία περιγράμματος προκύπτει το πρότυπο (γ) (Hodder, 1976: σελ. 6).

Εικόνα 7: Το (γ) μοντέλο του Hodder, που υποδηλώνει τυχαία κατανομή των θέσεων στο χώρο και όχι και τόσο πυκνή συγκέντρωση (Hodder, 1976: σελ. 7).

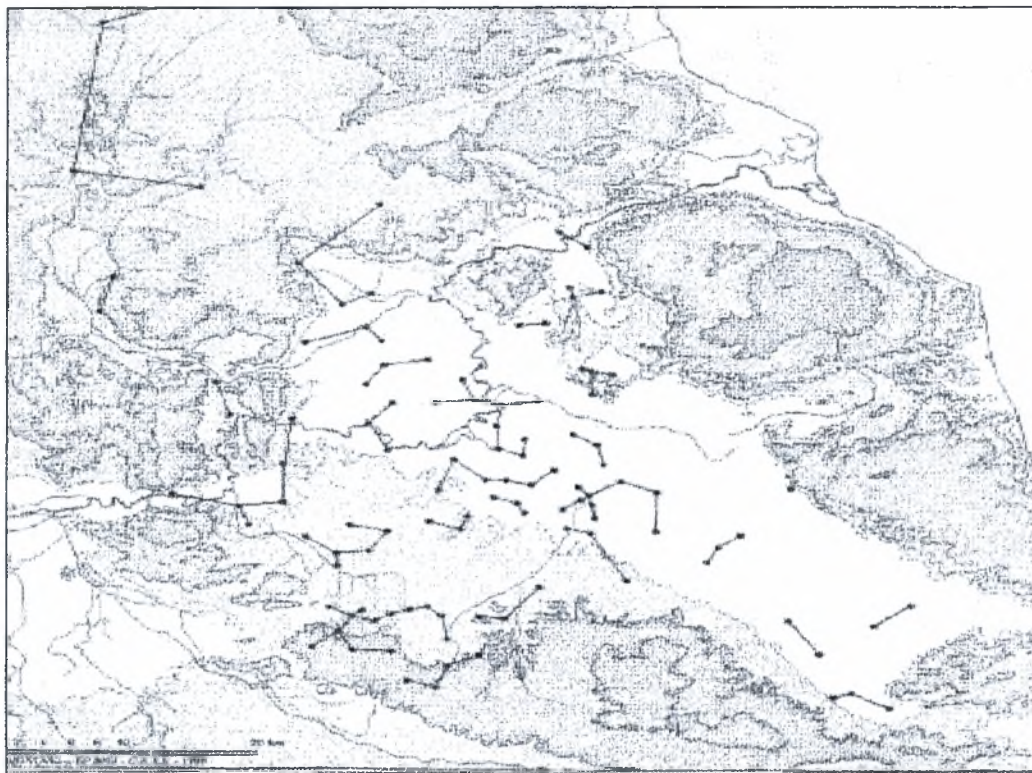
Εικόνα 8 α: Τα τρία επίπεδα ανάλυσης του Clarke (Clarke, 1977: εικόνα 1).

Within structure			
Spatial relationships between			
	Artefacts	Features	Resource spaces
	a	s	r
Artefacts a	aa	as	ar
Features s		ss	sr
Resource r spaces			rr

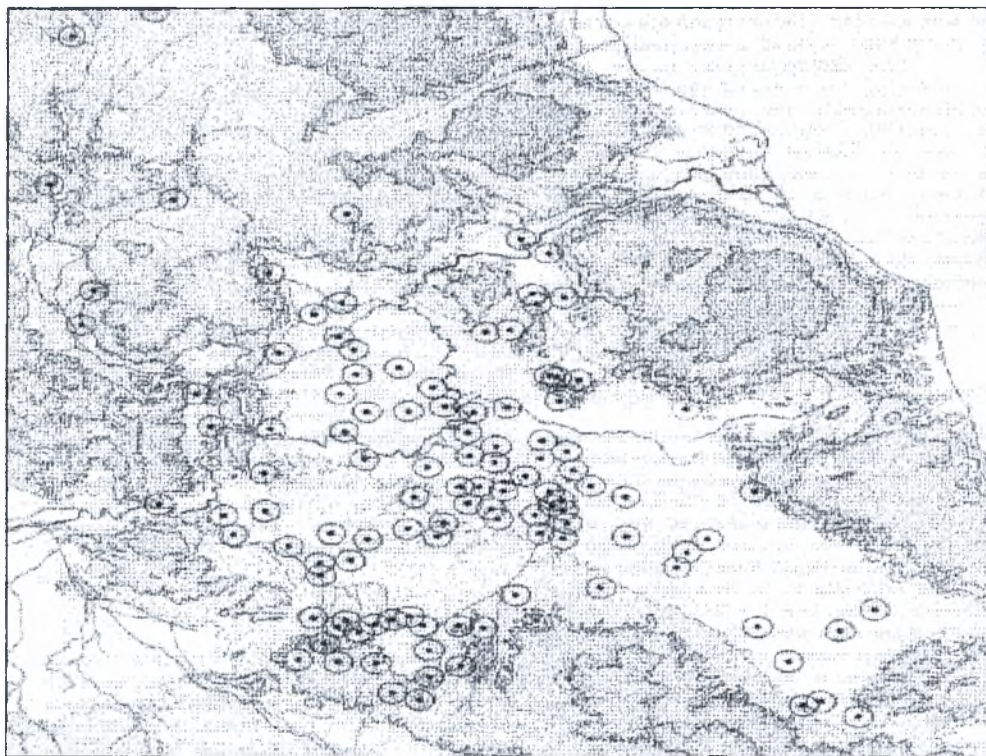
Within site			
Spatial relationships between			
	Artefacts	Structures	Resource spaces
	a'	s'	r'
Artefacts a'	a's'	a's'	a'r'
Structures s'		s's'	s'r'
Resource r' spaces			r'r'

Between site			
Spatial relationships between			
	Artefacts	Sites	Resource spaces
	A	S	R
Artefacts A	AA	AS	AR
Sites S		SS	SR
Resource R spaces			RR

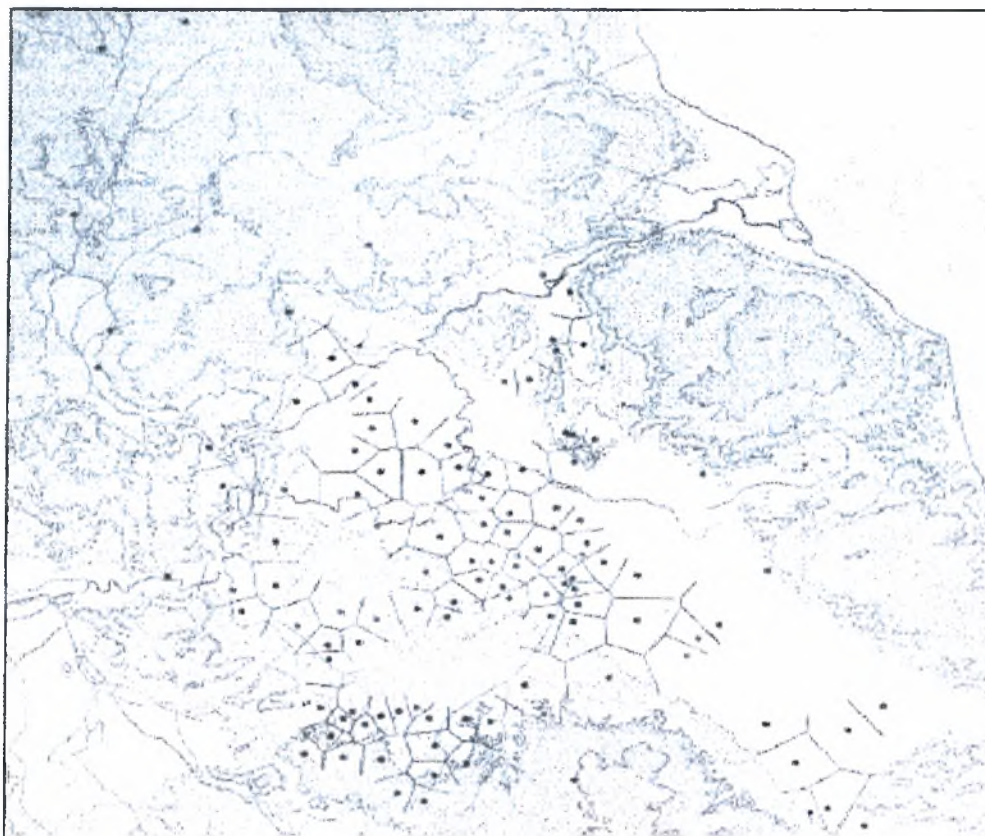
Εικόνα 8 β-δ: Οι μήτρες χωρικής σχέσης, που πρέπει να εξεταστούν για την αρχαιολογική πληροφορία μαζί με τη δομή του μικροεπιπέδου, μεσοεπιπέδου και μακροεπιπέδου (Clarke, 1977: εικόνες 2-4).

Εικόνα 11: Η θεωρητική προσέγγιση του εγγύτερου γείτονα στην Ανατολική Θεσσαλία κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική II περίοδο (Perlès, 1999: εικόνα 2.3).

Εικόνα 12: Το πρότυπο εγκατάστασης της θεωρητικής ευρύτερης περιοχής στην Ανατολική Θεσσαλία κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική II περίοδο (Perlès, 1999: εικόνα 2.5).

Εικόνα 13: Η εφαρμογή των πολυγώνων του Thiessen στην Ανατολική Θεσσαλία κατά την Αρχαιότερη Νεολιθική II περίοδο (Perlès, 1999: εικόνα 2.6).

Εικόνα 14: Σαρκοφάγος του 270 π. Χ., όπου απεικονίζεται ο Δευκαλίων και η Πύρρα πλάι στους σιδηρουργούς Κύκλωπες (Ρούσσος, 1986: εικόνα 25).

Εικόνα 15: Η «Καράβα» των θεσσαλικών Αγράφων (Γριβέλλας, Καραφύλλης, Μαγόπουλος, 1997: σελ. 18).

Εικόνα 16: Η λίμνη Πλαστήρα (τουριστικός οδηγός Νομού Καρδίτσας-Λ.Πλαστήρα: σελ. 36).

Εικόνα 17: Ο Αχιλλέας χτυπημένος βέλος του Πάρη (Γριβέλλας, Καραφύλλης, Μαγόπουλος, 1997: σελ. 23).

Εικόνα 18: Θραύσμα Απουλικού κρατήρα του 4^{ου} αιώνα, στο οποίο απεικονίζεται ο Πηλέας απευθυνόμενος στον παιδαγωγό του γιου του Φοίνικα (Κακριδής, 1986: εικόνα 80).

Εικόνα 19: Ανάγλυφο του 360 π.Χ. του θεού Ασκληπιού (Παπαχατζής, 1986: εικόνα 95).

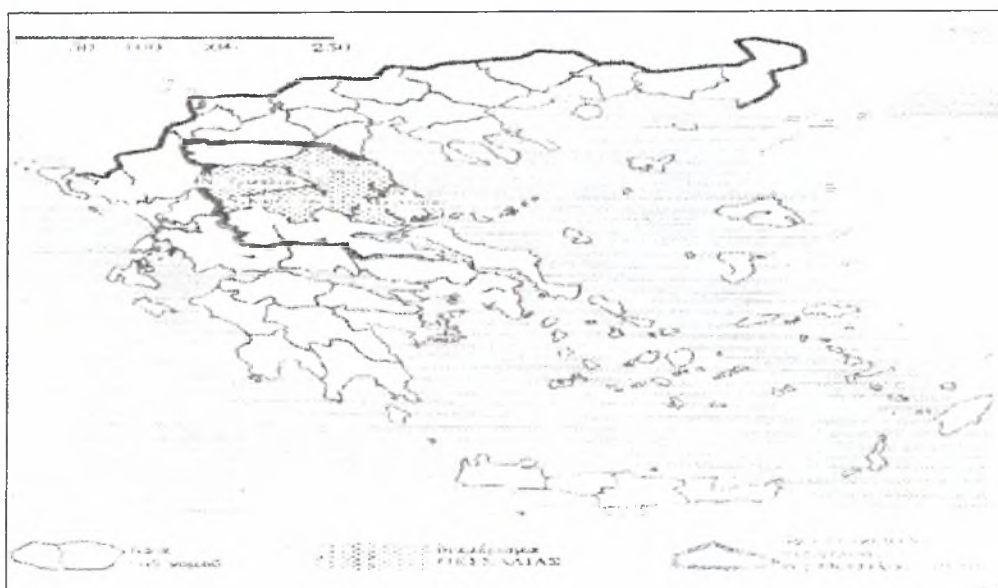
Εικόνα 20: Η Ιτωνία Αθηνά. Εύρημα, που ήρθε στο φως από τις ανασκαφές στην περιοχή της Φίλιας (Γριβέλλας, Καραφύλλης, Μαγόπουλος, 1997: σελ. 29).

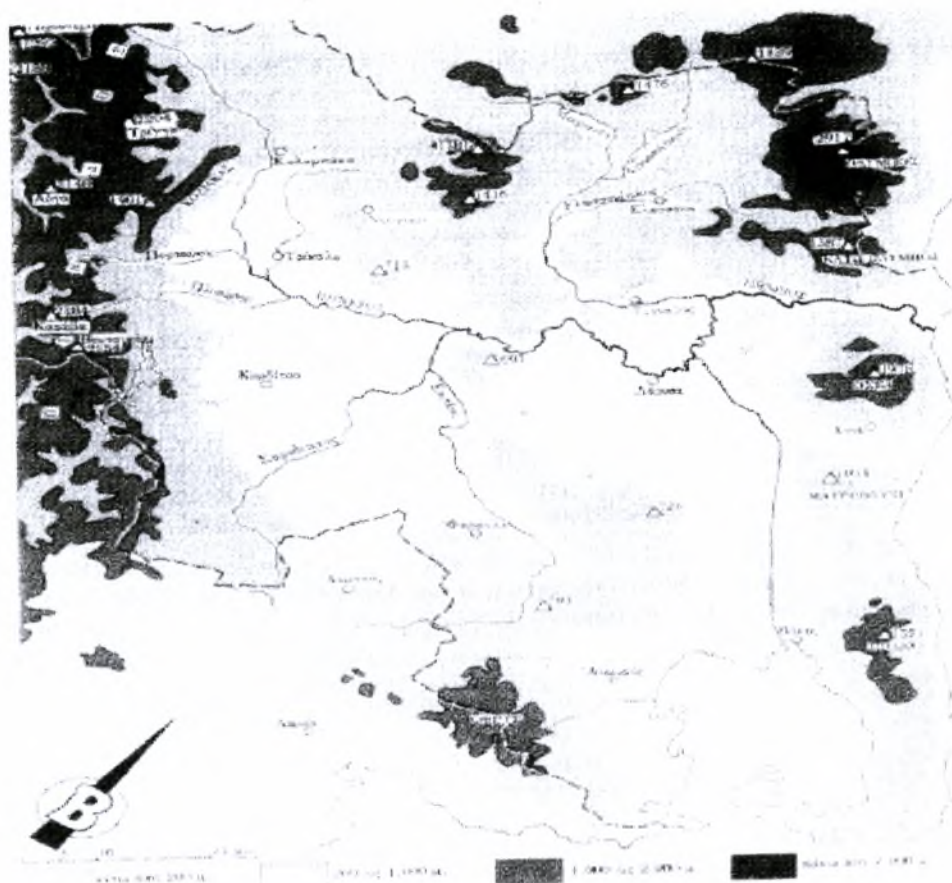
Εικόνα 21: Θράύσμα σαρκοφάγου του 3ου αιώνα, στο οποίο απεικονίζονται οι 3 μοίρες να παρακολουθούν τη δημιουργία του ανθρώπου από τον Προμηθέα. Η Κλωθώ εικονίζεται αριστερά με κλειστό ειλητό στο χέρι να καταγράφει το ανθρώπινο ριζικό, η Λάχεσις να καθορίζει το ωροσκόπιο του κάθε ανθρώπου πάνω στην ουράνια σφαίρα και η Άτροπος, που δείχνει το ηλιακό ρολόι (Σκιαδάς & Καμαρέττα, 1986: εικόνα 126).

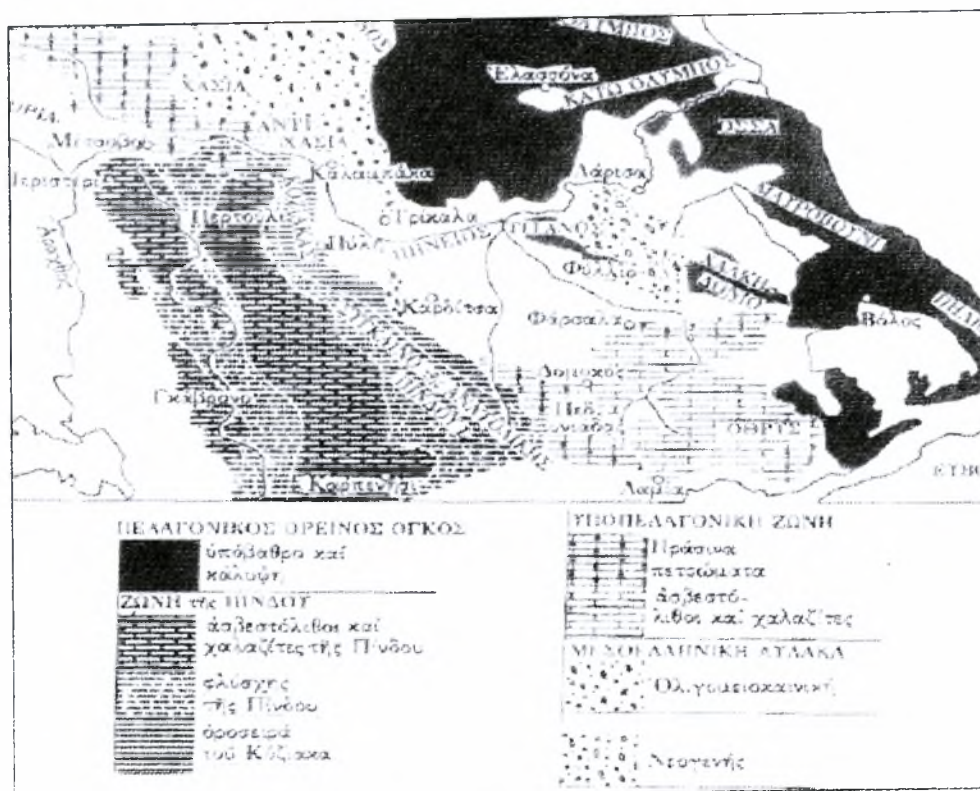
Εικόνα 22: Ο Όμηρος σε νόμισμα του 4ου αιώνα π. Χ. (Γριβέλλας, Καραφύλλης, Μαγόπουλος, 1997: σελ. 36).

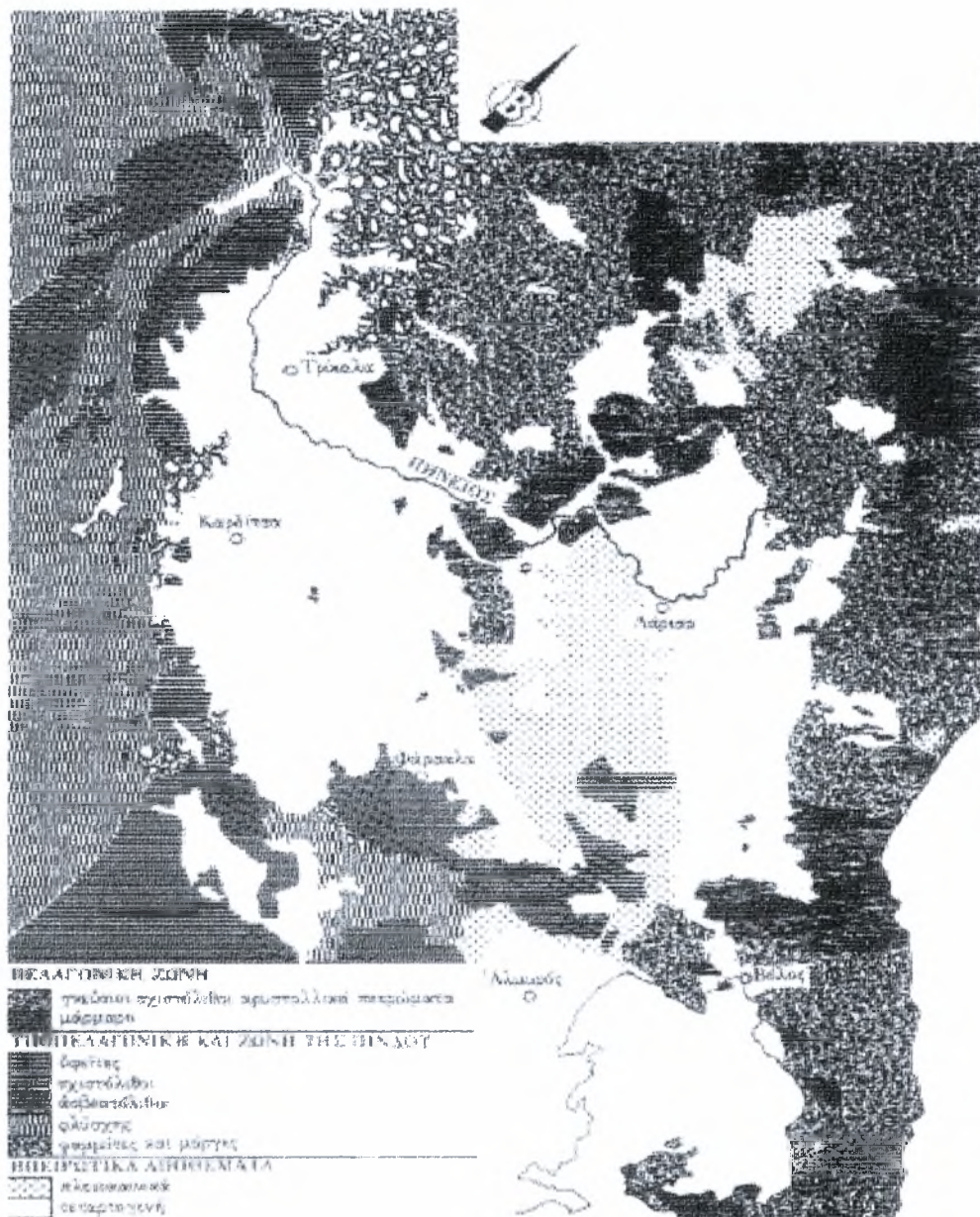
Εικόνα 23: Θέση της Θεσσαλίας στην Ελλάδα (Sivignon, 1992: σχέδιο 2).

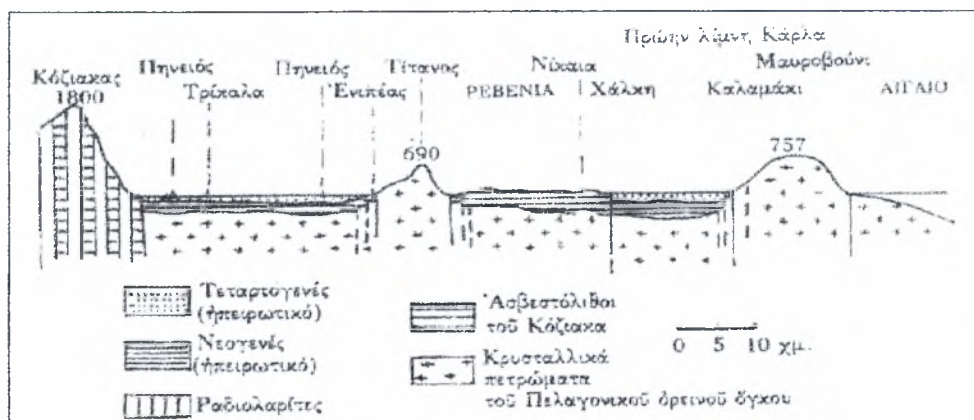
Εικόνα 24: Το ανάγλυφο της Θεσσαλίας. Διακρίνονται οι δύο θεσσαλικές πεδιάδες σε σχήμα λεκάνης (Sivignon, 1992: σχέδιο 1).

Εικόνα 25: Οι τεκτονικές ενότητες της Θεσσαλίας (Sivignon, 1992: σχέδιο 7).

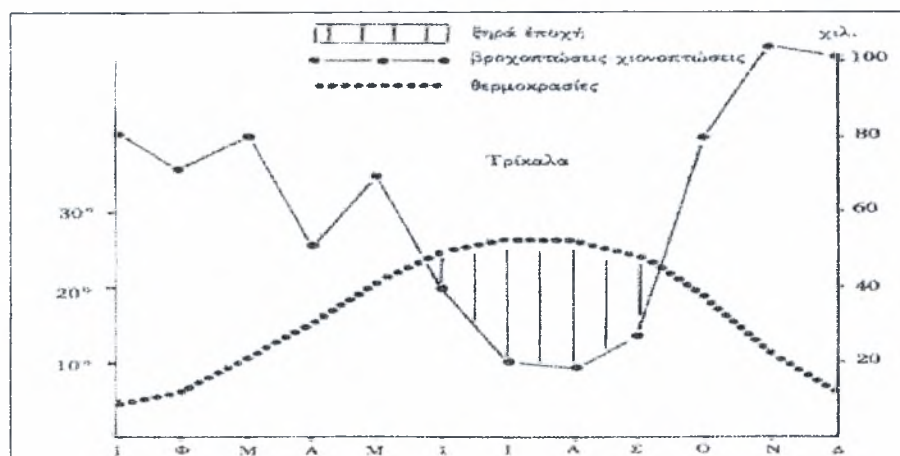
Εικόνα 26: Η γεωμορφολογία της Θεσσαλίας (Sivignon, 1992: σχέδιο 8).

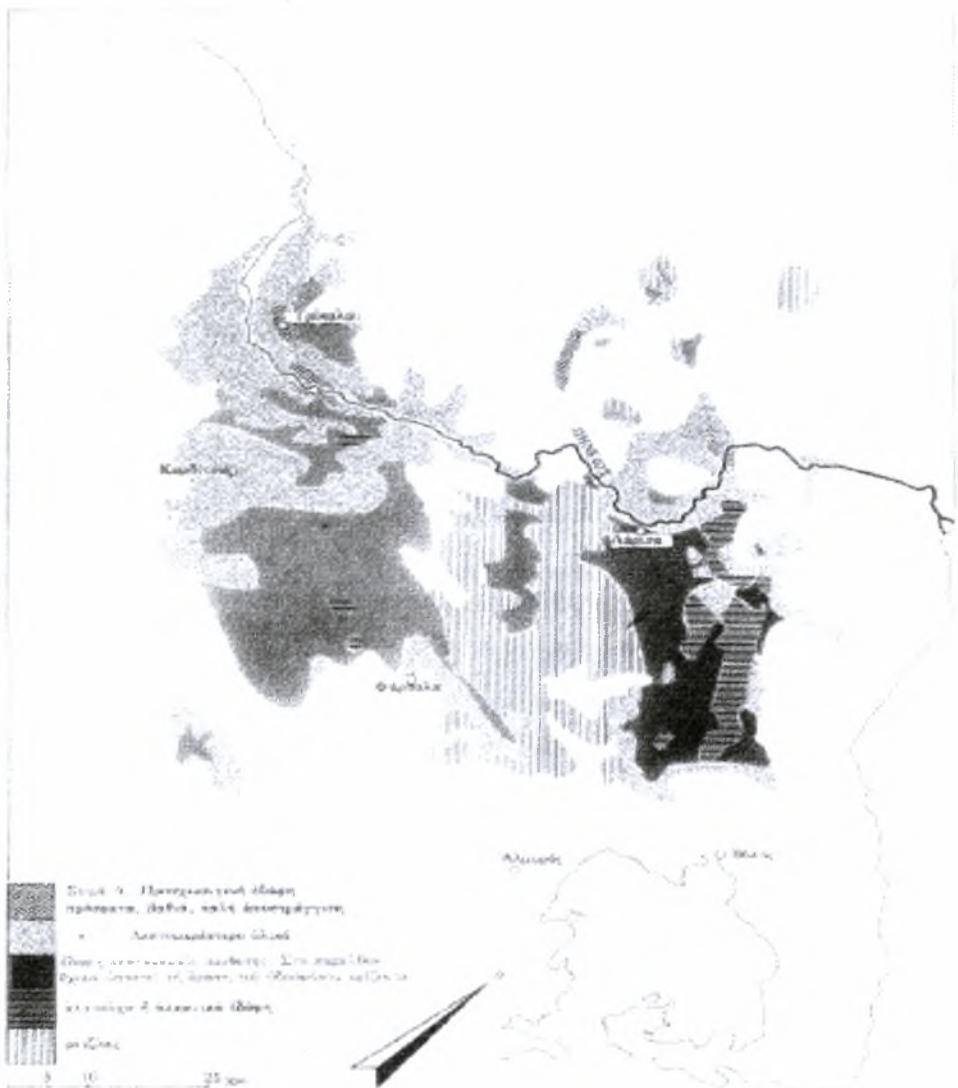
Εικόνα 27: Γεωλογική τομή της Θεσσαλίας (Sivignon, 1992: σχέδιο 7).

Εικόνα 28: Η μέση ετήσια υμή των χιονοπτώσεων-βροχοπτώσεων στη Θεσσαλία (Sivignon, 1992: σχέδιο 12).

Εικόνα 29: Ομβροθερμικό κλιματογράφημα των Τρικάλων (Sivignon, 1992: σχέδιο 15).

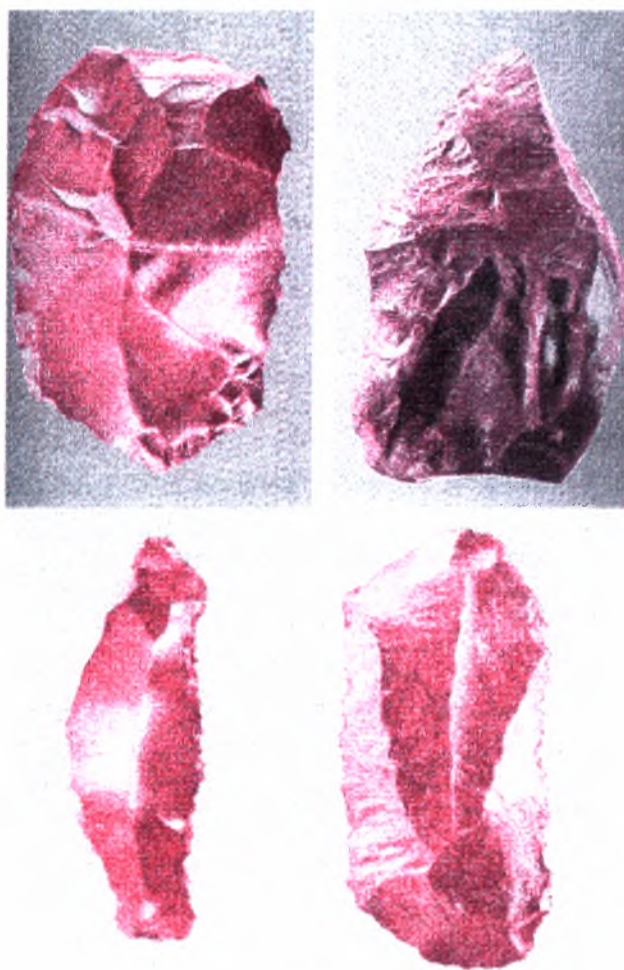
Εικόνα 30: Τα εδάφη της Θεσσαλίας (Sivignon, 1992: σχέδιο 25).

Εικόνα 31: Σχηματική αναπαράσταση ανάπτυξη μαγούλας (Βουζαξάκης, 1999: εικόνα 5).

Εικόνα 32: Οι όχθες του Πηνειού, όπου εντοπίστηκαν παλαιολιθικές λιθοτεχνίες (Θεοχάρης, 1970: σελ. 38).

Εικόνες 33-35: Παλαιολιθικά εργαλεία από τον Πηνειό. Πάνω φολίδα και ξέστρο της Μέσης Παλαιολιθικής και κάτω λεπίδες της Ανώτερης (Θεοχάρης, 1970: σελ. 39, 43).

Εικόνες 36-37: Αριστερά μεγάλος πυρήνας πυριτόλιθου με μερική επεξεργασία και δεξιά αμφιπρόσωπη φυλλόσχημη αιχμή από τον Πηνειό (Θεοχάρης, 1970: σελ. 39, 43).

Εικόνα 38: Το σπήλαιο Φράγχθι στην Ερμιονίδα (Θεοχάρης, 1993: εικόνα 1).

Εικόνα 39: Το κρανίο προ-Neanderthal των Πετραλώνων (Θεοχάρης, 1970: σελ. 37).

Εικόνα 40: Μεσολιθική ταφή από το Φράγχθι (Θεοχάρης, 1970: σελ. 44).

Εικόνα 41: Το σπήλαιο Γιούρα Αλοννήσου (Σάμψων, 1996: εικόνα 12).

Εικόνες 42-43: Λύχνισμα και κοπάνισμα οσπρίων από το Κουτσόχειρο και από τα Λυράδια· Παλαιομονάστηρο Τρικάλων αντίστοιχα (Τρανταλίδου, 1996: εικόνες 30-31).

Εικόνες 44-45: Αριστερά βλάχοι στου Νέγρη της Πίνδου και δεξιά όργωμα με βόδια στο Κοτρώνη Τρικάλων (Τρανταλίδου, 1996: εικόνες 32-33).

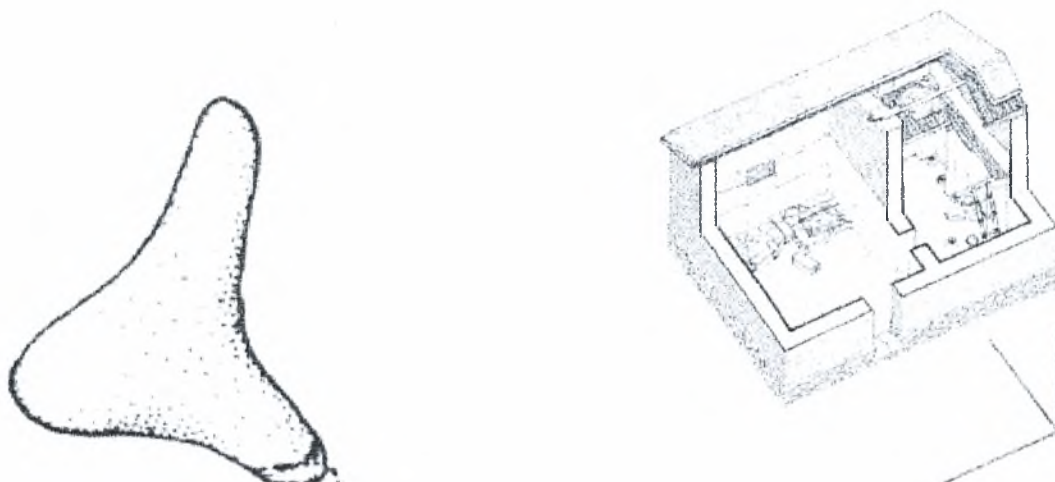
Εικόνες 46-47: Αριστερά βραχιόλια από *Spondylus g.* και δεξιά σύγχρονες εικόνες ιθαγενών της Αυστραλίας, όπου διαπιστώνεται χρήση κυκλικών κοσμημάτων (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2001: πίνακας 37).

Εικόνες 48-49: Αριστερά γνέσιμο μαλλιού από Σαρακατσάνες στον Όλυμπο και δεξιά κούρεμα προβάτων στην Γκιούλμπερη (Τζαχίλη, 1996: εικόνες 38-39).

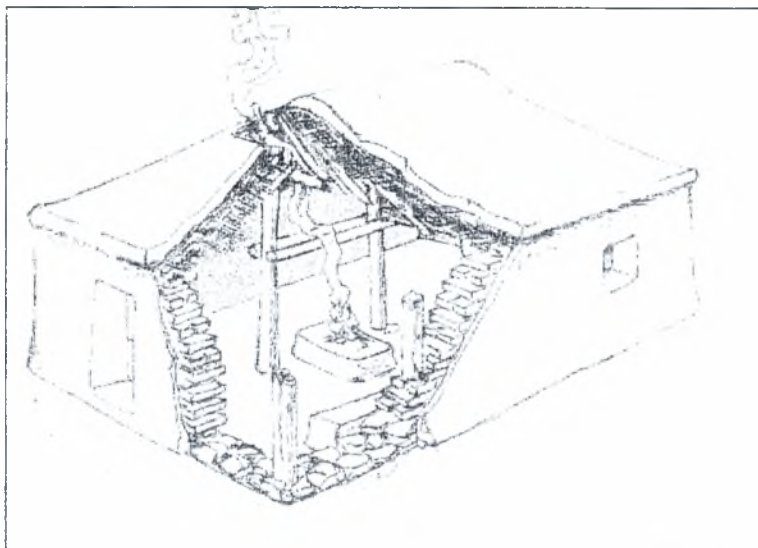

Εικόνα 50: Ακρόπολη Σέσκλου. Κάτοψη ορυγμάτων της Προκεραμεικής (I-IV) (Θεοχάρης, 1993: εικόνα 8).

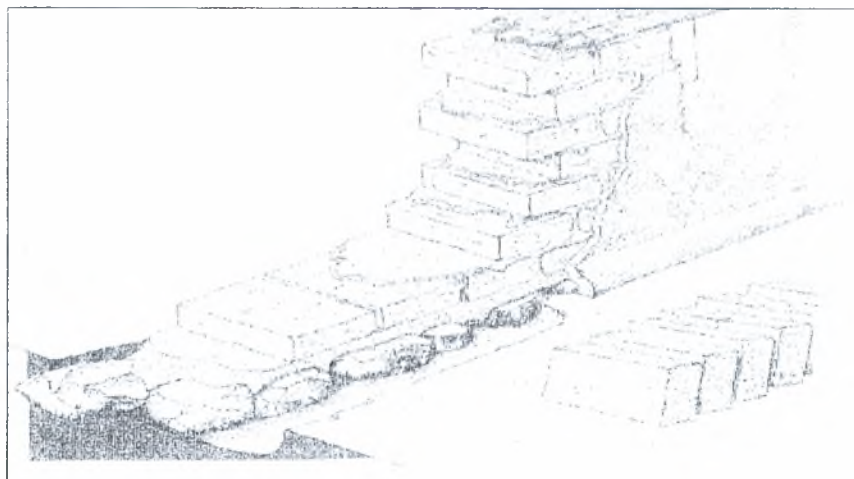

Εικόνα 55: Μικροσκοπικό πήλινο σχηματικό γυναικείο ειδώλιο της Προκεραμεικής από το Σέσκλο (Θεοχάρης, 1993: εικόνα 6δ).

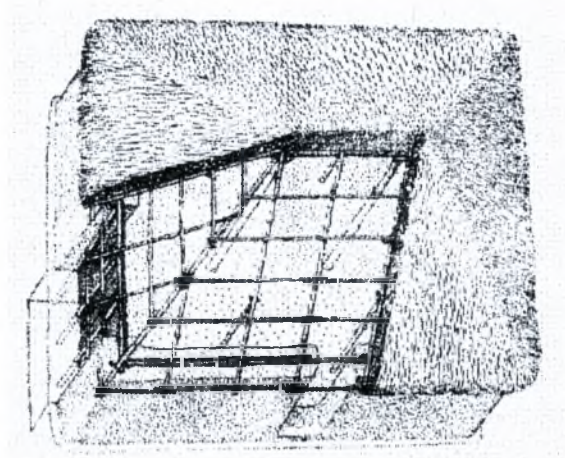
Εικόνα 56: Αναπαράσταση οικίας με λίθινη θεμελίωση (Θεοχάρης, 1993: εικόνα 48).

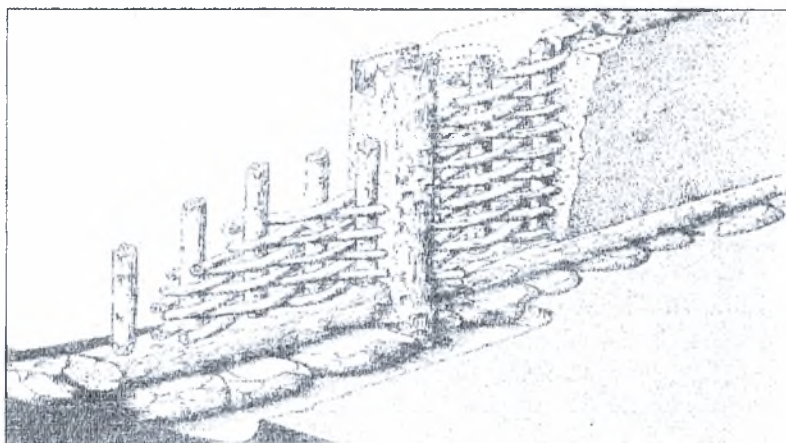
Εικόνα 57: Υποθετική ανασύσταση οικίας με λίθινη θεμελίωση (Perlès, 2001: εικόνα 9.6).

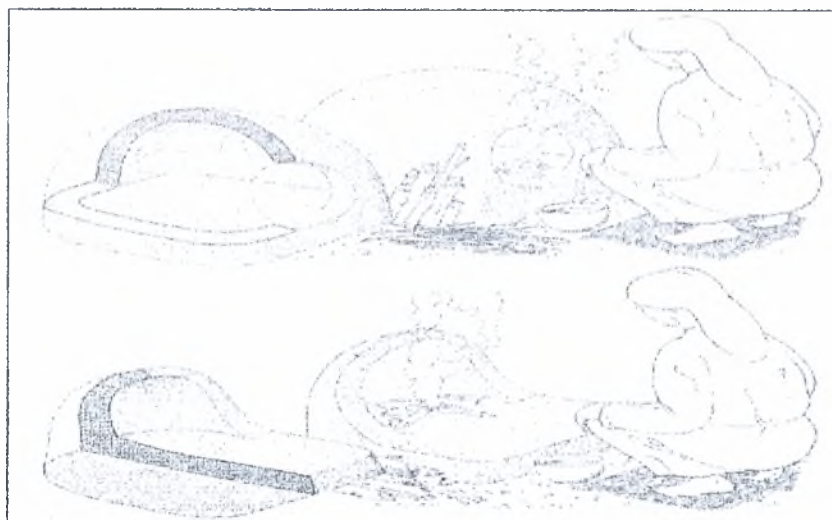
Εικόνα 58: Ανασύσταση τείχους οικίας με λίθινη θεμελίωση και αχυροπηλό (Perlès, 2001: εικόνα 9.5).

Εικόνα 59: Αναπαράσταση οικίας από τη Νέα Νικομήδεια της Αρχαιότερης Νεολιθικής (Θεοχάρης, 1993: εικόνα 19).

Εικόνα 60: Ανασύσταση τείχους πασσαλόπηκτες (Perlès, 2001: εικόνα 9.4).

Εικόνα 61: Πιθανή ανασύσταση θολωτού φούρνου-κλιβάνου (Perles, 2001: εικόνα 9.7).

Εικόνα 62: Καλύβρα, που εντάσσεται στα πλαίσια οργάνωσης της έκθεσης του οικομουσείου του Δισπηλιού, του πρώτου λιμναίου νεολιθικού οικισμού της Ελλάδας. Την ίδια οικιστική δομή ίσως είχε και ο δεύτερος λιμναίος οικισμός, που εικάζεται σύμφωνα με τα μέχρι σήμερα αρχαιολογικά κατάλοιπα ότι υπήρχε στην περιοχή της αποξηραμένης λίμνης Ξυνιάδας (Χουρμουζιάδης, 1999: σελ. 155).

Εικόνα 63: Ταφή της Αρχαιότερης Νεολιθικής από τη Σουφλί Μαγούλα (Γαλλής, 1996: εικόνα 44).

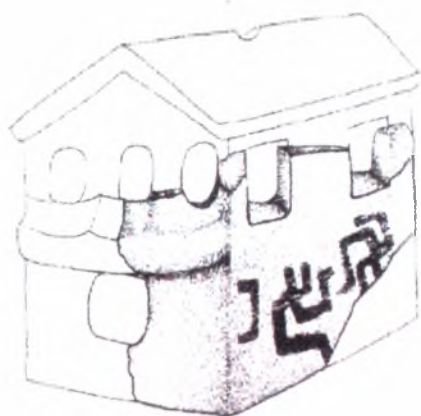
Εικόνα 64: Σκύφος της φάσης Πρωτοσέσκλου από τη Σουφλί Μαγούλα (Ροντήρη, 1996: εικόνα 99).

Εικόνα 65: Ειδώλιο καθιστής αντρικής μορφής από το Σέσκλο (Σκαφιδά, 1996: εικόνα 203).
Εικόνα 66: Ειδώλιο γυναικείας μορφής από την Οτζάκι Μαγούλα (Σκαφιδά, 1996: εικόνα 204).

Εικόνα 67: Κάτοψη οικημάτων της Μέσης Νεολιθικής από την Οτζάκι Μαγούλα (Θεοχάρης, 1993: εικόνα 44).

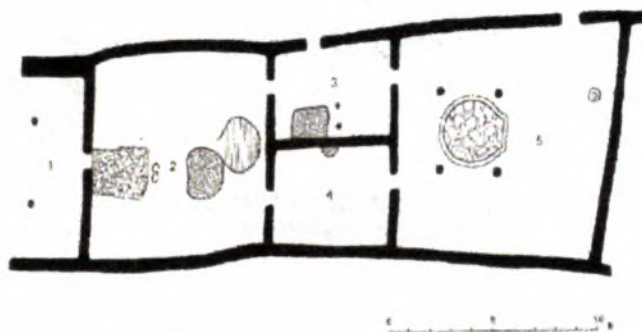

Εικόνα 68: Αναπαράσταση ομοιώματος οικίας από την Νίκαια (Γαλλής, 1996: εικόνα 17).

Εικόνα 69: Λεκανίδα με διακόσμηση τύπου Τσαγγλιού από την Οτζάκι Μαγούλα (Ροντήρης, 1996: εικόνα 105).

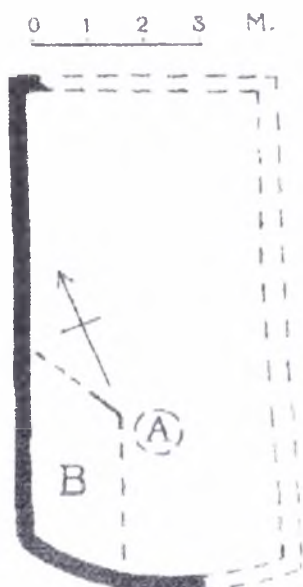
Εικόνα 70: Κεφάλι πήλινου γυναικείου ειδωλίου από την Πύρασο (Θεοχάρης, 1993: εικόνα 66).

Εικόνα 71: Κάτοψη μεγάρου της Νεότερης Νεολιθικής από τη Μαγούλα Βισβίκη (Θεοχάρης, 1993: εικόνα 91).

Εικόνα 72: Δίωτο σφαιρικό αγγείο της Νεότερης Νεολιθικής από το Διμήνι (Τουφεξής, 1996: 11).

Εικόνα 73: Το αφιδωτό κτήριο (οικία Q), που αποκαλύφθηκε στο Ραχμάνι (W & T, 1912: εικόνα 17).

Εικόνα 74: Σκύφος της Τελικής Νεολιθικής από τα Πευκάκια (Ροντήρη, 1996: εικόνα 119).

Εικόνα 75: «Ακρόλιθο» ειδώλιο του «πολιτισμού του Ραχμανίου» από το Ραχμάνι (Θεοχάρης, 1993: εικόνα 101).

Εικόνα 76: Πλινθόκτιστο σπίτι στη Νίκαια της Λάρισας(Σκαφιδά, 1994: εικόνα 1).

Εικόνα 77: Άλεσμα με χειρόμυλο στη Θεσσαλία (Δεβετζή, 1996: εικόνα 37).

Γ2. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΩΝ ΤΩΝ
ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΗΣ
ΠΕΔΙΑΔΑΣ (αντιστοιχεί στα παραρτήματα Α1 και Α4)

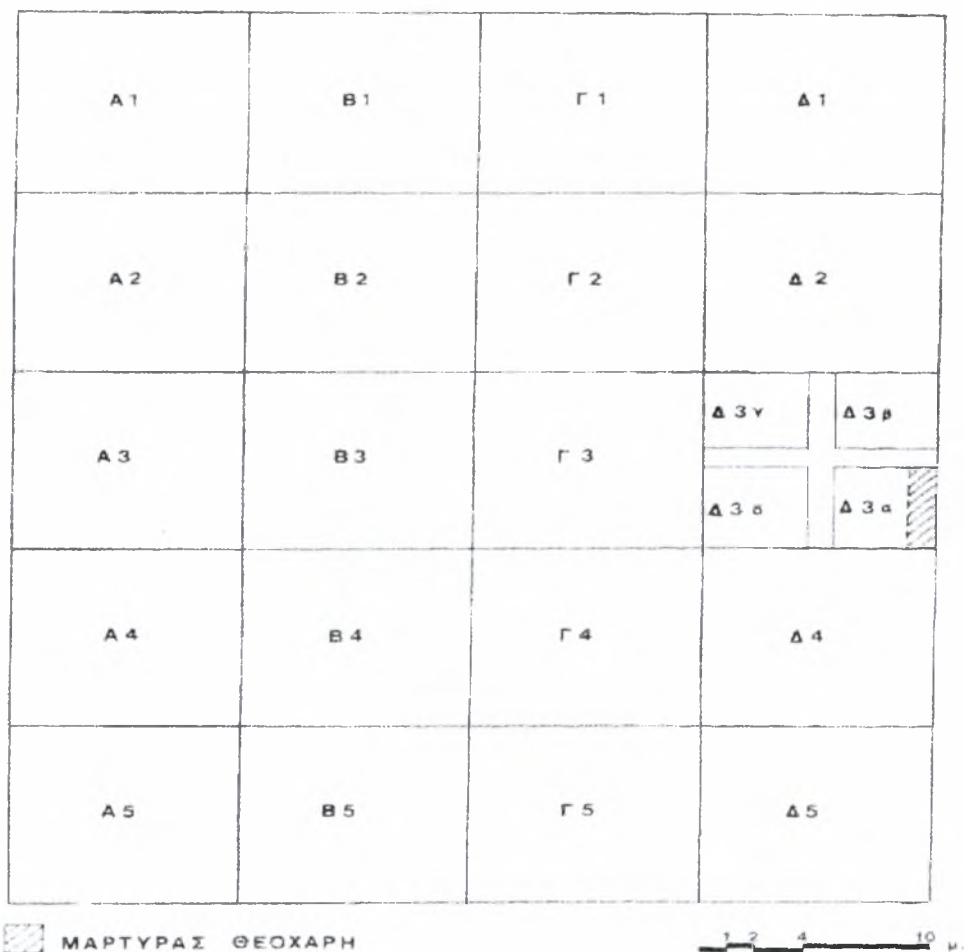
Εικόνα 78: Άποψη των οικημάτων Εποχής Χαλκού από το Αγριοκέρασο (Χατζηαγγελάκης, 2003: σελ. 7)

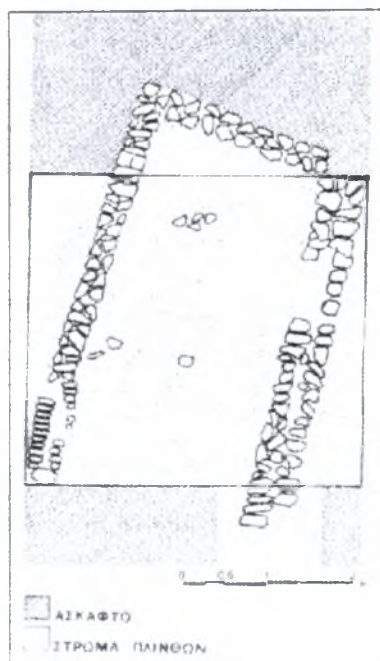
Εικόνα 79: Μαστοειδές αγγείο Εποχής Χαλκού από το Αγριοκέρασο (Χατζηαγγελάκης, 2003: σελ. 7)

Εικόνα 80: Αίθινη σφύρα Εποχής Χαλκού από το Αγριοκέρασο (Χατζηαγγελάκης, 2003: σελ. 7).

Εικόνα 81: Τετράγωνα ανασκαφής Θεοχάρη (1964) και χάραξη νέων τετραγώνων Δ3α-δ κατά την ανασκαφή του 1980 (Πιλάλη-Παπαστερίου, Παπαευθυμίου-Παπανθίμου, 1983: σχέδιο 1).

Εικόνα 82: Τοίχος μυκηναϊκού κτίσματος από τη Φίλια (Θεοχάρης, 1967: πίνακας 193).

Εικόνα 83α: Κάτοψη ορθογώνιου κτηρίου από τη Φίλια (Πιλάλη-Παπαστερίου, Παπαευθυμίου-Παπανθίμου, 1983: σχέδιο 3).

Εικόνα 83 β: Δυτικός τοίχος ορθογώνιου κτηρίου από τη Φίλια (Πιλάλη-Παπαστερίου, Παπαευθυμίου-Παπανθίμου, 1983: εικόνα 1).

Εικόνες 83 γ-δ: Αριστερά βόρειος τοίχος ορθογώνιου κτηρίου από τη Φίλια και δεξιά άποψη του οικοδομήματος από Νότο (Πιλάλη-Παπαστερίου, Παπαευθυμίου-Παπανθίμου, 1983: εικόνες 2-3).

Εικόνες 84-85: Γραπτά μυκηναϊκά όστρακα και μυκηναϊκό ειδώλιο από τη Φίλια (Θεοχάρης, 1964: πίνακας 290 β, δ).

Εικόνα 86: Ο βραχώδης λόφος της Ομηρικής Άρνης, όπου κατά την αρχαϊκή περίοδο δέσποζε η ακρόπολη του Κιερίου (φυλλάδιο υπουργείου πολιτισμού & Π ΕΠΚΑ).

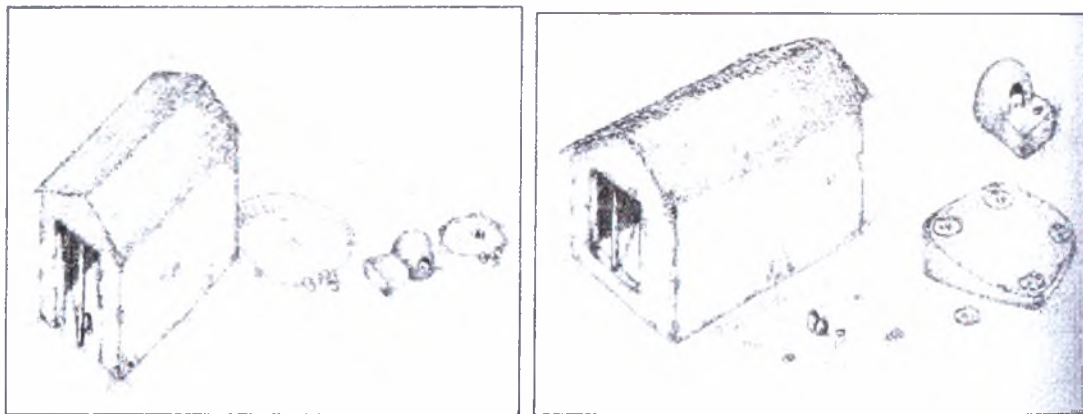
Εικόνα 87: Ο γήλοφος Μακριά Μαγούλα (Γριβέλλας, Καραφύλλης, Μαγόπουλος, 1997: σελ. 34).

Εικόνες 88-89: Οστρακα γραπτής κεραμικής του μικρογραφικού ρυθμού (αριστερά) και γραπτής-στικτής κόσμησης (δεξιά) της Μέσης Νεολιθικής από τη Μαγούλα Κομμένο Τζαμί (Τσουκνίδας, 1994: εικόνες 12-13).

Εικόνα 90: Αποψη της ρεματιάς στη θέση «Γκέκα» Αχιλλείου (Θεοχάρης, 1961-1962: εικόνα 1).

Εικόνες 91-92: Αριστερά αναπαράσταση νεολιθικού σπιτιού, εστίας και φούρνου από τη φάση II της Αρχαιότερης Νεολιθικής του Αχιλλείου και δεξιά αναπαράσταση οικίας, πήλινης κατασκευής με εστίες και φούρνον από τη φάση III β της ίδιας θέσης (Γαλλής, 1996: εικόνες 15-16).

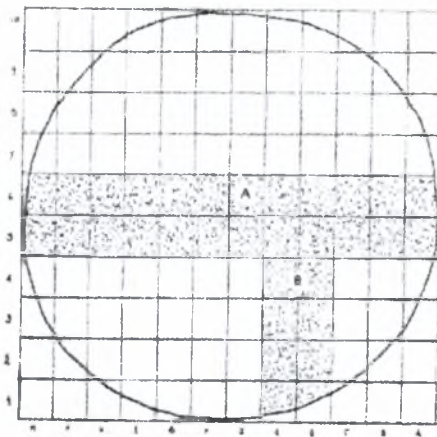

Εικόνα 93: Μονόχρωμος σκύφος της Αρχαιότερης Νεολιθικής από το Αχίλλειο (Θεοχάρης, 1961-1962: εικόνα 2),

Εικόνα 94: α. Κεφάλι ανθρωπόμορφον ειδωλίου της Μέσης Νεολιθικής και β. ειδώλιο γυναικείας μορφής (περίαπτο;) της Νεολιθικής από το Αχίλλειο (Σκαφιδά, 1996: εικόνες 210, 222).

Εικόνα 95: Πήλινη τράπεζα της Μέσης Νεολιθικής από το Αχίλλειο (Τουφεζής, 1996: εικόνα 268).

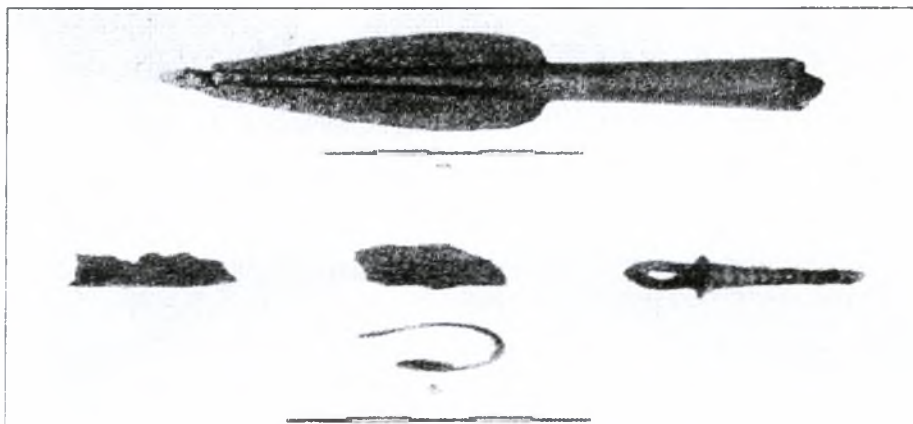

Εικόνα 96: Αποψη του τύμβου του Εξαλόφου (Θεοχάρης, 1968: πίνακας 199 α).

Εικόνα 97: Διάγραμμα ανασκαφής τύμβου Εξαλόφου (Θεοχάρης, Χουρμουζιάδης, 1968: σχέδιο 1).

Εικόνα 98: Αγγεία από τους δύο αποκαλυφθέντες τάφους του τύμβου του Εξαλόφου (Χουρμουζιάδης, 1968: πίνακας 201 α-γ).

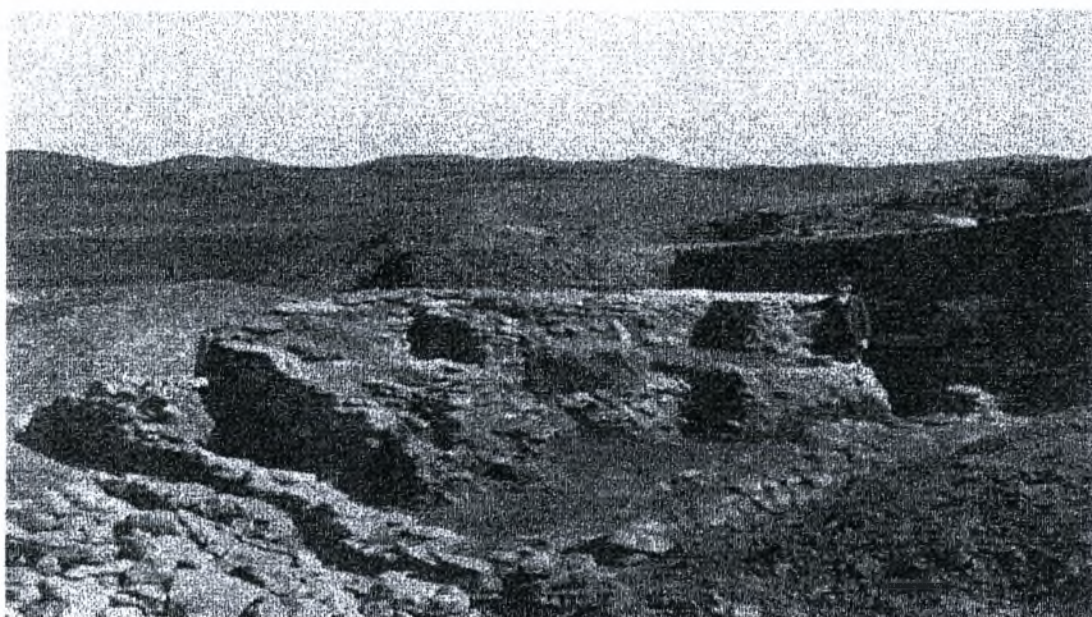
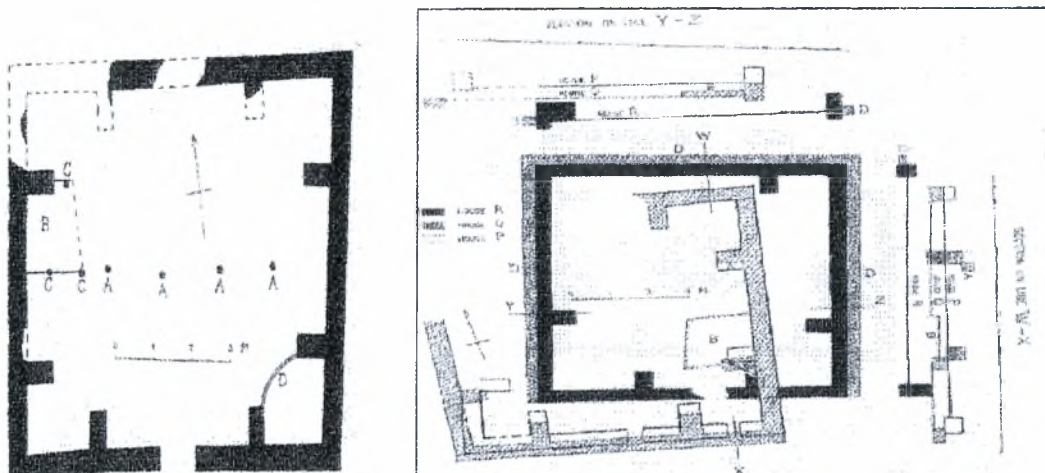
Εικόνα 99: α. Μετάλλινα ευρήματα από τους τάφους Α και Β του Εξαλόφου και β. χάλκινο εγχειρίδιο από τον τάφο Α (Χουρμουζιάδης, 1968: πίνακας 201).

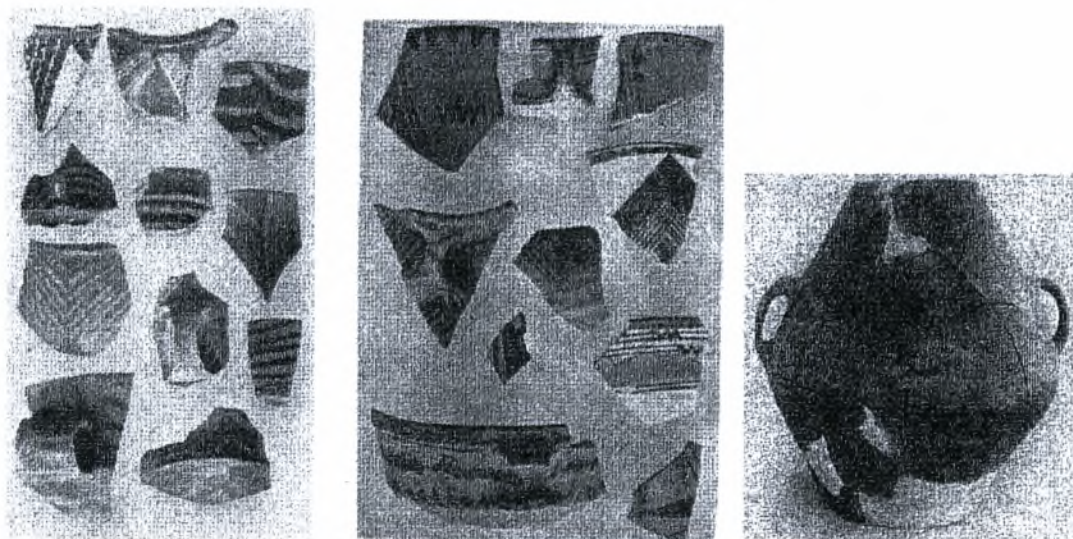
Εικόνες 100-101: Ο τάφος Β του τύμβου του Εξαλόφου (αριστερά) και ποτάμιοι λίθοι εντός της τάφρου (δεξιά) (Χουρμουζιάδης, 1968: πίνακας 200 α-β).

Εικόνα 102: Ο τάφος Β του Εξαλόφου πριν και μετά την ανασκαφή (Χουρμουζιάδης, 1968: πίνακας 200 γ-δ).

Εικόνες 103-105: Κάτοψη της οικίας T (πάνω αριστερά), κάτοψη και φωτογραφική αποτύπωση των αρχιτεκτονικών λειψάνων των οικιών P, Q, R (πάνω δεξιά και κάτω) από το Τσαγγλί (W & T, 1912: εικόνες 64-66).

Εικόνες 106-108: Όστρακα κεραμικής Α3ε και Β3ε και αγγείο του στυλβωμένου ρυθμού από το Τσαγγλί (ΓιαΙ) (W & T, 1912: εικόνες 48, 53, 58 α).

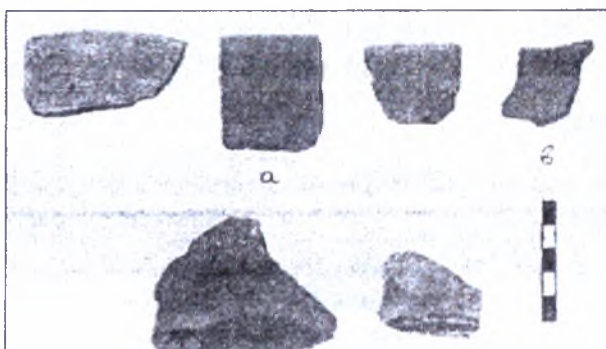
Εικόνα 109: Λίθινα και οστέινα εργαλεία από το Τσαγγλί (W & T, 1912: εικόνα 78).

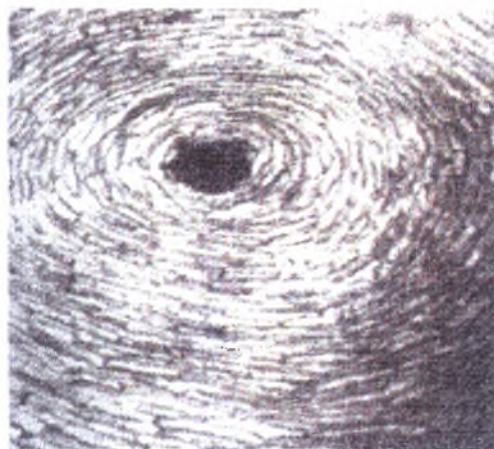
Εικόνα 110: Ειδώλιο γυναικείας μορφής της Νεότερης Νεολιθικής από το Τσαγγλί (Σκαφιδά, 1996: εικόνα 215).

Εικόνα 111: Ομοίωμα πλοιαρίου της Νεότερης Νεολιθικής από το Τσαγγλί (Αραχωβίτη, 1996: εικόνα 270).

Εικόνα 112: Όστρακα από την Κουτρονιού Μαρούλα (Δημάκη, 1996: εικόνα 6).

Εικόνα 113-114: Αριστερά ανασκαφή θολωτού τάφου Γεωργικού. Δεξιά το επάνω μέρος του θολωτού τάφου (Γριβέλλας, Καραφύλλης, Μαγόπουλος, 1997: σελ. 57, 68).

Εικόνα 115: Λείψανα μυκηναϊκών τειχών από την Κτιμένη (Γριβέλλας, Καραφύλλης, Μαγόπουλος, 1997: σελ. 53).

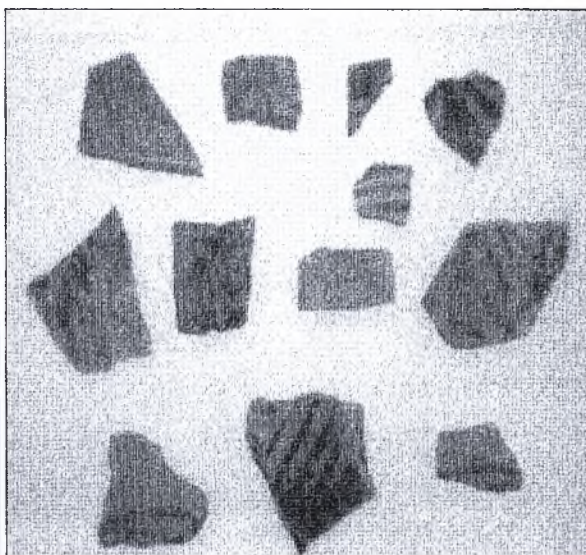
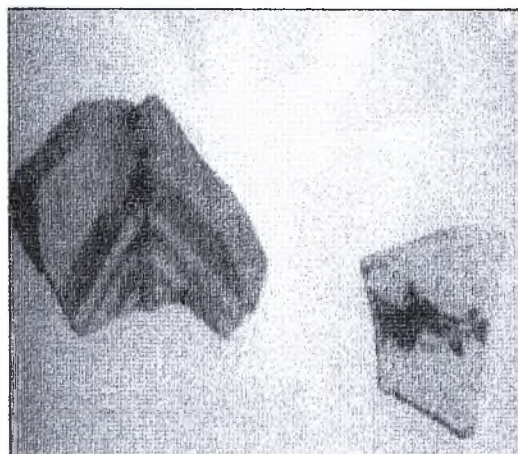

Εικόνα 116: Στο βάθος του δρόμου διακρίνεται η Μαγούλα Αγίου Αθανασίου με το 2^ο Δημοτικό Σχολείο (Νικολάου & Φιρφυρή, 1999: εικόνα 21).

Εικόνα 117: Γραπτή κεραμική από τη Μαγούλα Ορφανών (Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά, 1994: σελ. 9).

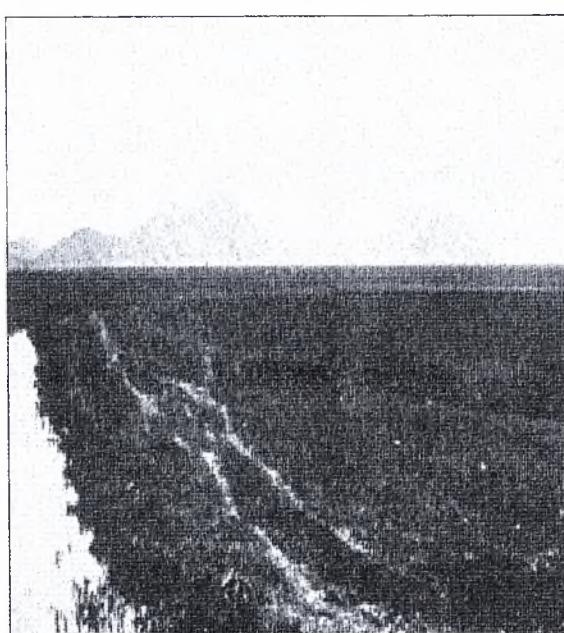
Εικόνα 118: Μαγούλα Καραμήτρου Ορφανών (Νικολάου & Φιρφυρή, 1999: εικόνα 5).

Εικόνα 119: Κεραμική από τη Μαγούλα Καραμήτρου (Νικολάου & Φιρφυρή, 1999: εικόνα 7-8).

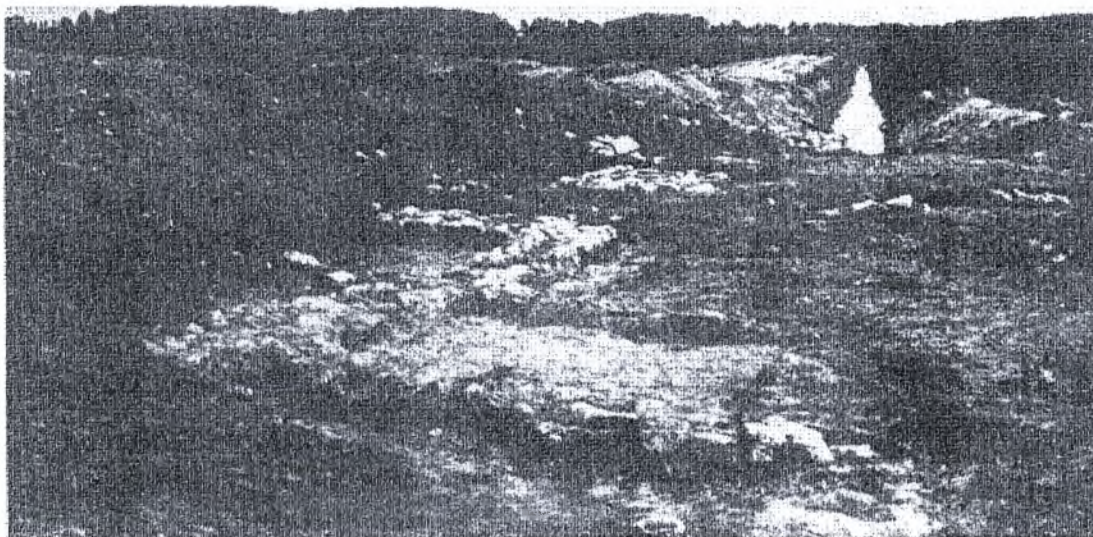

Εικόνα 120: Λίθινα αντικείμενα από τη Μαγούλα Καραμήτρου (Νικολάου & Φιρφυρή, 1999: εικόνα 9-10).

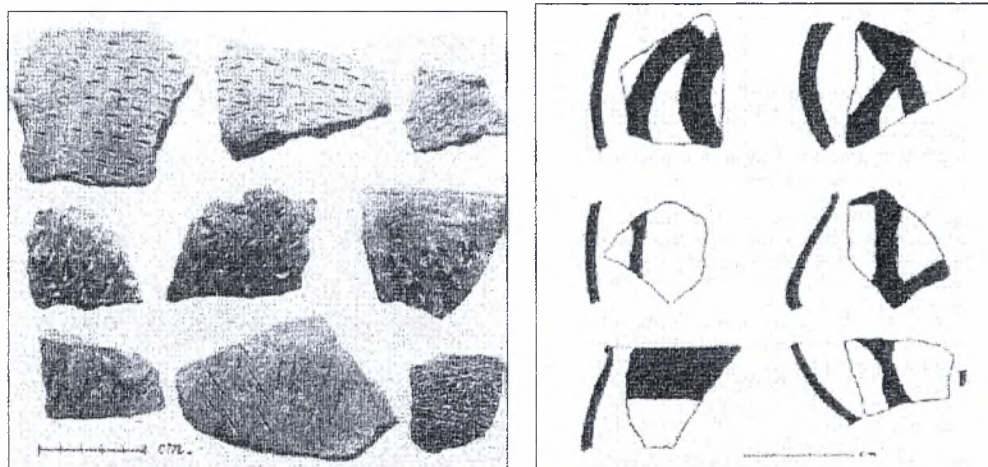

Εικόνα 121: Μαγούλα Καρατζίκι (Νικολάου & Φιρφυρή, 1999: εικόνα 1).

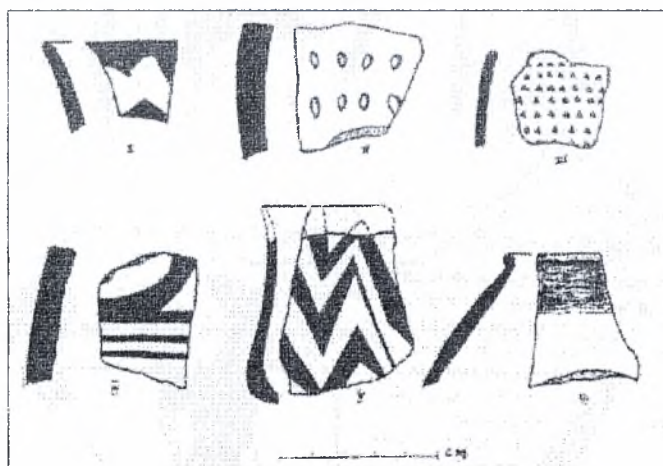
Εικόνα 122: Η θεσσαλική πεδιάδα και ο λόφος του Βλοχού (δεξιά) πάνω στο δρόμο Λάρισας-Τρικάλων (Hansen, 1933: εικόνα 7).

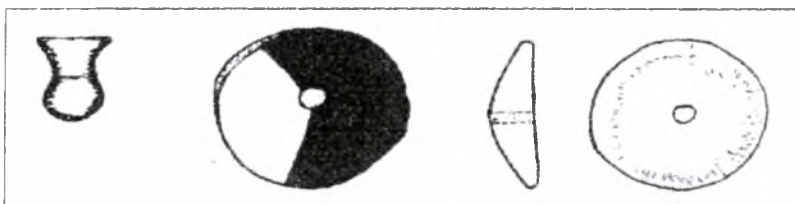
Εικόνα 123: Μυκηναϊκά λείψανα από τη Μαγούλα Κεραμαριά (Γαλλής, 1976 : πίνακας 126 γ).

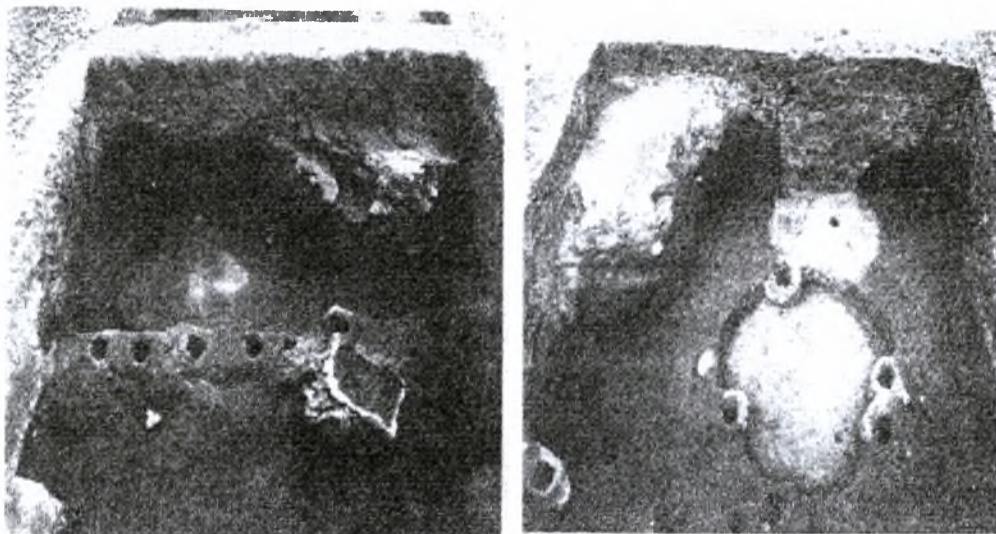
Εικόνα 124: Εγχάρακτα νεολιθικά όστρακα από τη Μαγούλα Κεφαλόβρυσο (Χουρμουζιάδης, 1967: πίνακας 197 β).

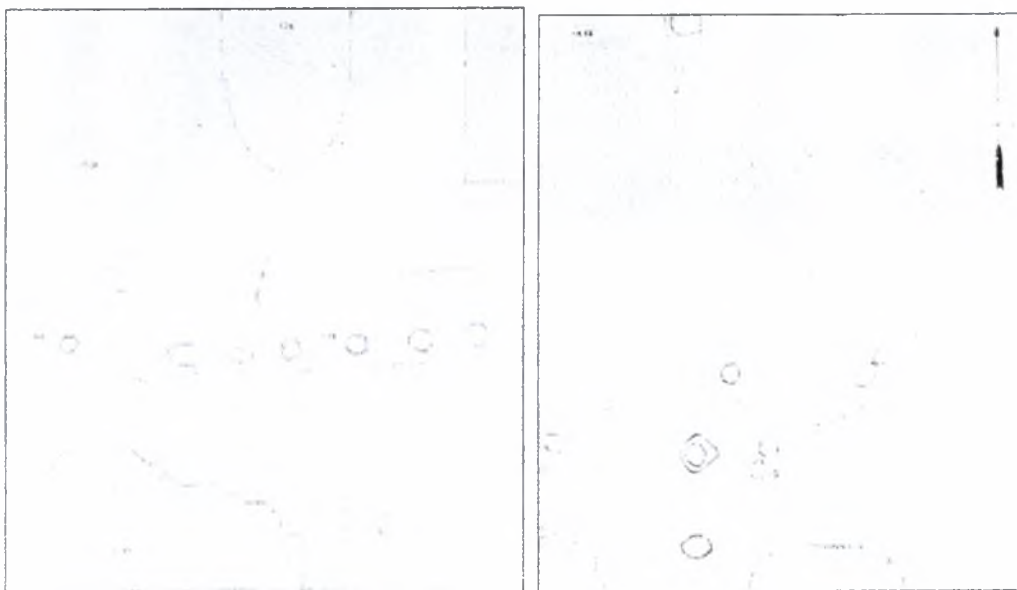
Εικόνες 125-126: Όστρακα πρώιμων γραπτών αγγείων της Αρχαιότερης Νεολιθικής (πάνω δεξιά εικ. 125 α), Όστρακα αγγείων διάφορων ρυθμών (κάτω αριστερά εικ. 125 β) και σχεδιαστική απόδοση φιάλης μετά γραπτής παραστάσεως ανθρώπινης μορφής από τη Μαγούλα Κοσκινά(εικ. 126) (Χουρμουζιάδης, 1968: σχέδια 4, 8 και 1969: εικόνα 1).

Εικόνα 127: Ενώτιο και δύο πήλινα σφονδύλια από τη Μαγούλα Κοσκινά (Χουρμουζιάδης, 1968: σχέδιο 9).

Εικόνες 128-129: Το τετράγωνο Α από βόρεια και το Β από νότια από τη Μαγούλα Μακρυχώρι (Γαλλής, 1973-1974: πίνακας 378 α-β).

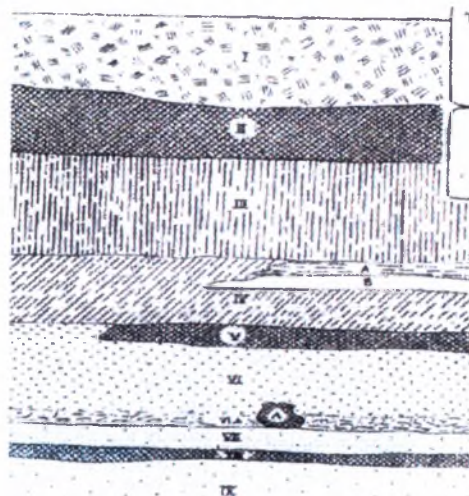
Εικόνα 130: Τμήματα δαπέδων από τη Μαγούλα Μακρυχώρι (Γαλλής, 1973-1974: σχέδιο 6).

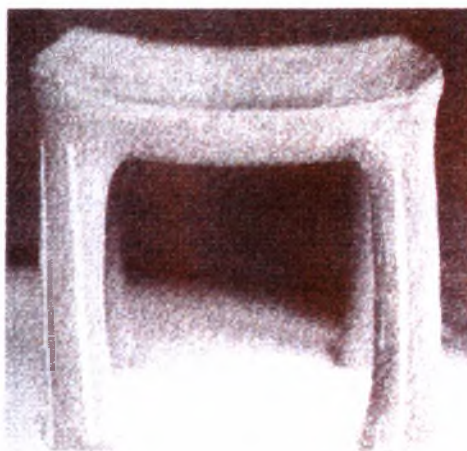
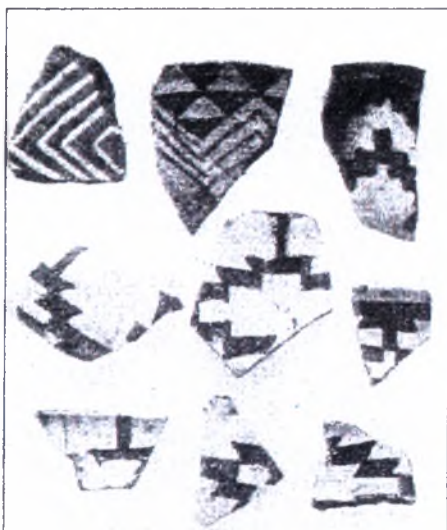
Εικόνα 131: Σκύφος από τη Μαγούλα Μακρυχώρι (Γαλλής, 1973-1974: πίνακας 378 γ-δ).

Εικόνα 132: Ομοίωμα σπιτιού της Μέσης Νεολιθικής από τη Μαγούλα Μαυραχάδες 1 (Σκαφιδά, 1996: εικόνα 262).

Εικόνα 133: Σχεδιαστικά αναπαράσταση της στρωματογραφίας του οικισμού Μεγάλο Παζαράκι (Χουρμουζιάδης, 1972: σχέδιο 1).

Εικόνες 134-135: Οστρακα (αριστερά) και γραπτή πήλινη τράπεζα (δεξιά) της Μέσης Νεολιθικής από τη Μαγούλα Μεγάλο Παζαράκι (Χουρμουζιάδης, 1967: πίνακας 197 α και Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά, 1994: σελ. 11).

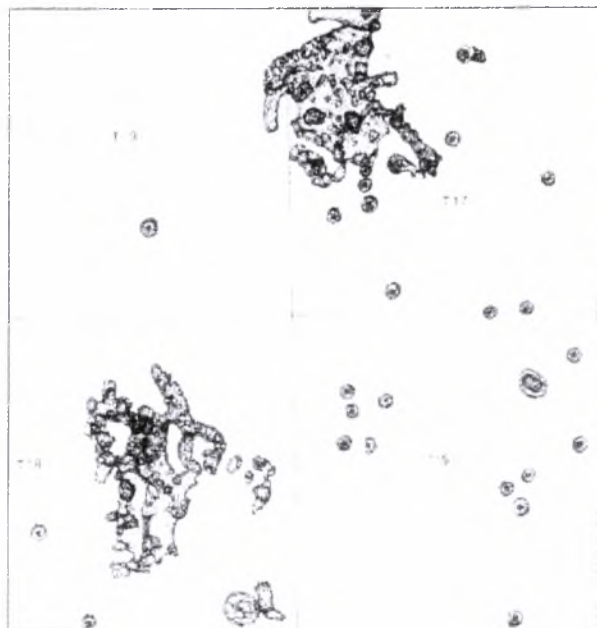
Εικόνα 136: Επιφανειακά ευρήματα από τη Μαγούλα Μεσιακά (Νικολάου & Φιρφυρή, 1999: εικόνες 7-8).

Εικόνες 137-138: Μαγούλα Παπουτσή (αριστερά) και γραπτή κεραμική από την ίδια θέση (δεξιά) (Νικολάου & Φιρφυρής, 1999: εικόνες 3, 8).

Εικόνες 139-140: Άποψη της Μαγούλας Μπαζέ (αριστερά) και η Μαγούλα Καραγκούνη (δεξιά) (Νικολάου & Φιρφυρής, 1999: εικόνες 11, 33).

Εικόνες 141-142: Κάτοψη της ανασκαφής (αριστερά), οπές πασσάλων και μάζες πηλού (δεξιά) από τη Μαγούλα Οργόζινο (Νικολάου, 1996: σχέδιο 17, πίνακας 94 δ).

Εικόνες 143-144: Γραπτή κεραμική και πήλινα ειδώλια από τη Μαγούλα Οργόζινος (Νικολάου, 1996: σχέδια 18-19).

Εικόνα: 145: Αρχιτεκτονικά λείψανα από τη Μαγούλα Συκεώνος (φωτογραφία της γράφουσας).

Εικόνα 146: Λίθινη σφραγίδα από τη Μαγούλα Συκεώνος (φυλλάδιο υπουργείου πολιτισμού & ΙΓ ΕΠΚΑ).

Εικόνα 147: Ανθρωπολογικό υλικό από τη Μαγούλα Τσαπόχα (Πουλιανός, 1964-1966: εικόνα 2).

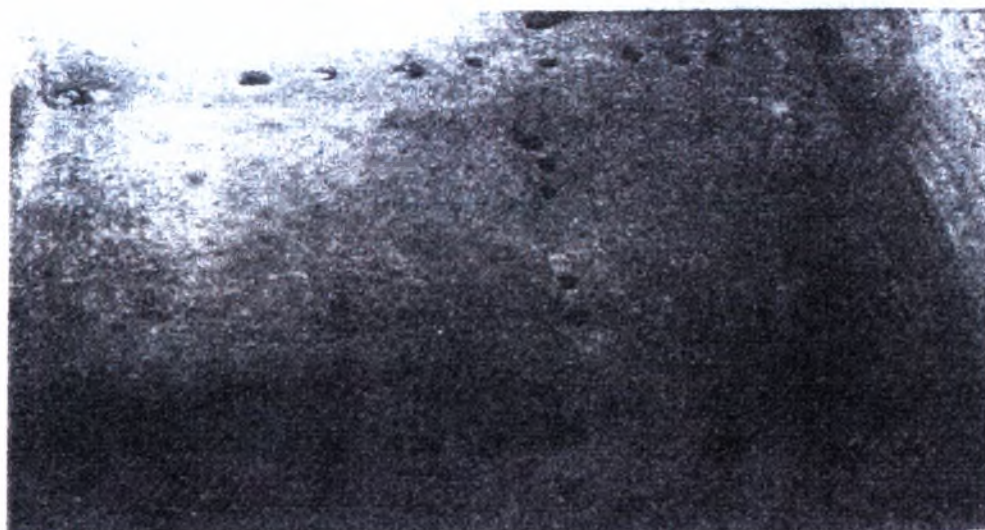
Εικόνα 148: Άποψη της Μαγουλίτσας Ι από Δ. Διακρίνεται το μεγαλύτερο τμήμα της μαγούλας, όπου απειλείται με πλήρη ισοπέδωση εξαιτίας των συνεχών αρόσεων. Το υπόλοιπο τμήμα της καλλιεργείται μέχρι σήμερα με βαμβάκι (φωτογραφία της γράφουσας).

Εικόνες 149-151: Όστρακο της τεχνικής barbotine (αριστερά), αγγείο ζεστό (στο κέντρο), αμφικέφαλο ειδώλιο τετράποδου ζώου της Αρχαιότερης Νεολιθικής από την Μαγουλίτσα Ι (Θεοχάρη, 1958: εικόνες 2, 5 και Σκαφιδά, 1996: εικόνα 254).

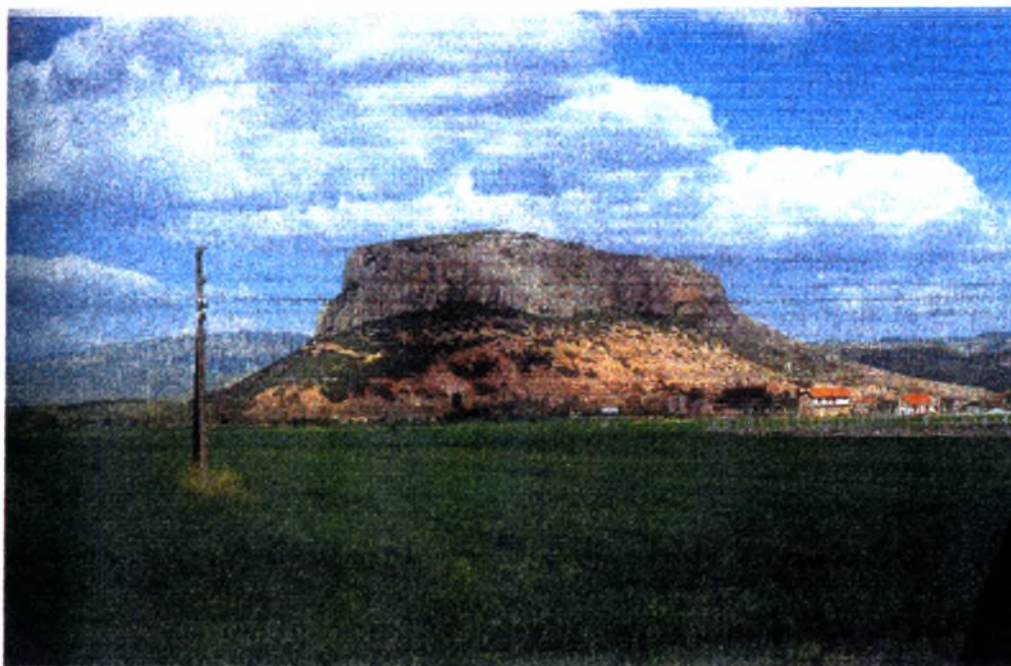
Εικόνα 152: Η θέση Μάννης Αρτεσιανού. Κινδυνεύει με πλήρη ισοπέδωση από τη συνεχή άροση (φωτογραφία της γράφουσας).

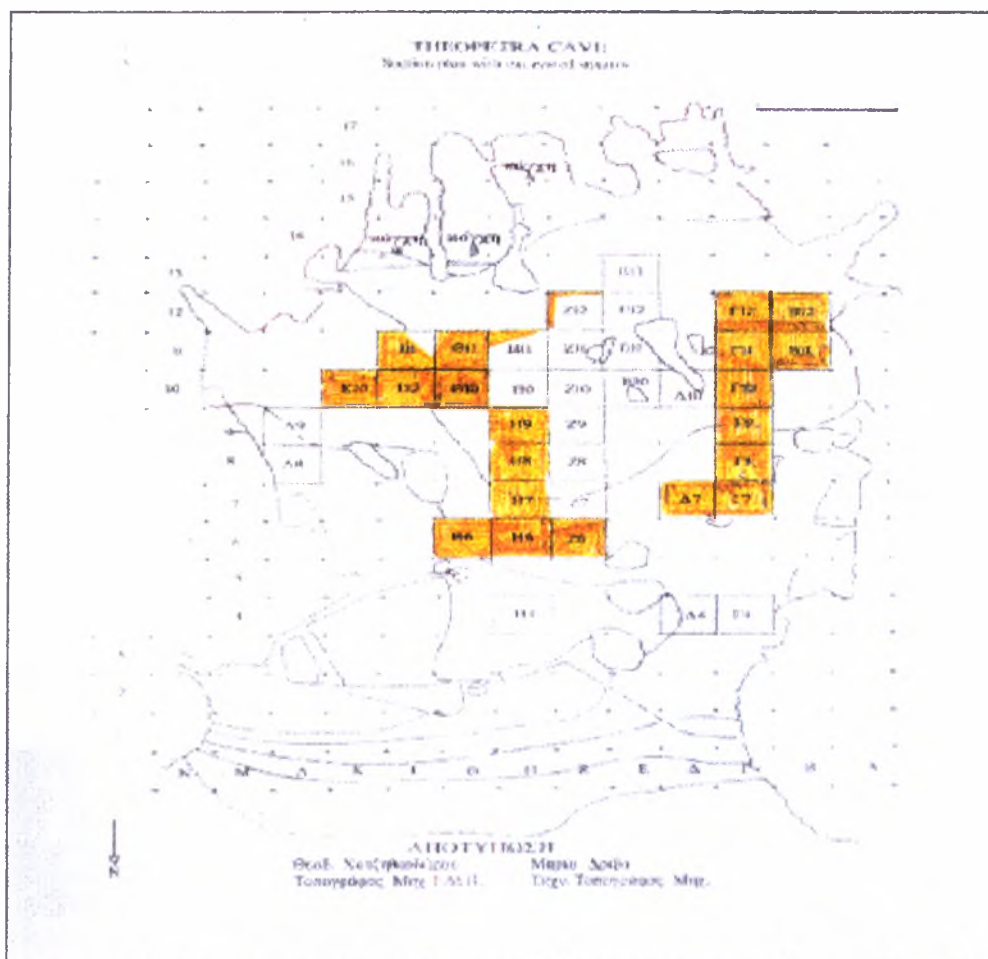
Εικόνα 153: Οπές πασσάλων από το τετράγωνο Β από τη θέση Μάννες (Γαλλής, 1973-1974: πίνακας 377 δ).

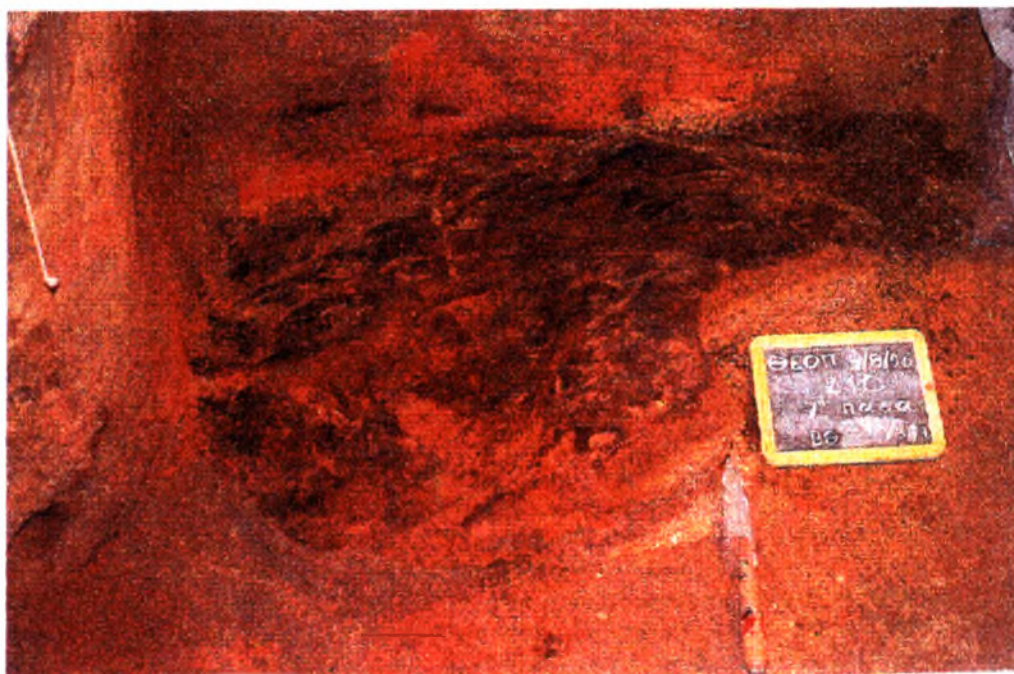
Εικόνα 154: Ευρήματα από τη θέση Μάννες (Γαλλής, 1973-1974: πίνακας 377 β-γ).

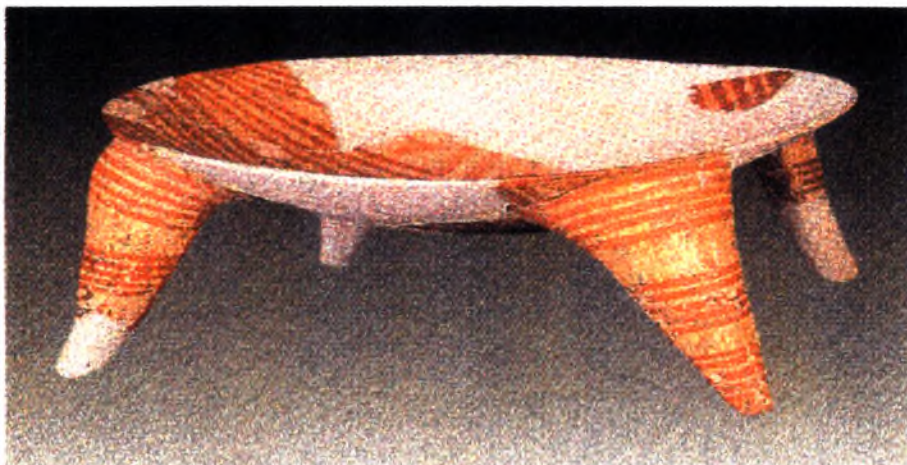
Εικόνα 155: Ο βράχος της Θεόπετρας (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 1996: εικόνα 19).

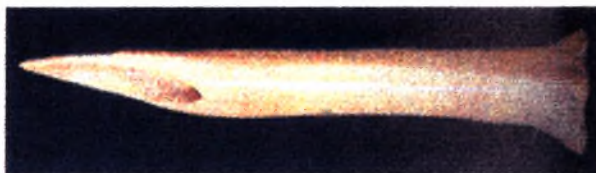
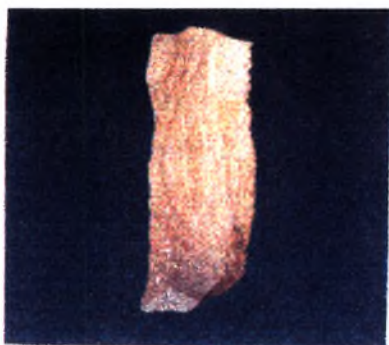
Εικόνα 156: Κάτοψη του εσωτερικού του σπηλαίου με τα ανασκαμμένα τετράγωνα. Με χρώμα σημειώνεται η περιοχή, όπου έχει εντοπιστεί μεσολιθική επίχωση (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000: εικόνα 1.3).

Εικόνα 157: Εστία χρονολογημένη στα 25000 χρόνια (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000: εικόνα 1.9).

Εικόνα 158: Τετραποδικό σκεύος ή «τράπεζα προσφορών» με γραπτή διακόσμηση της Μέσης Νεολιθικής από τη Θεόπετρα (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 1996: εικόνα 7).

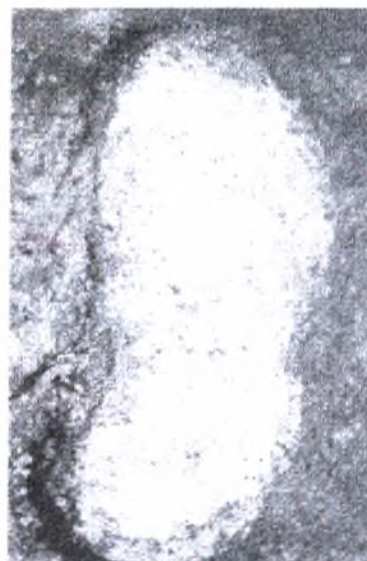
Εικόνες 159-160: Λεπίδα από ανοιχτόχρωμο πυριτόλιθο (αριστερά) και οστέινο εργαλείο της Νεότερης Νεολιθικής από το σπήλαιο της Θεόπετρας (δεξιά) (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 1996: εικόνες 11, 13).

Εικόνα 161 (αριστερά): Ειδώλιο γυναικείας μορφής Νεολιθικής εποχής από τη Θεόπετρα (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 1996: εικόνα 9).

Εικόνα 162 (δεξιά): Σιαγόνα ύαινας από τη Θεόπετρα (Rowley, Newton, 2000: 9.2).

Εικόνα 163: Χρυσό δακτυλίσχημο περίαπτο της Τελικής Νεολιθικής από τη Θεόπετρα (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000: 14.20.3).

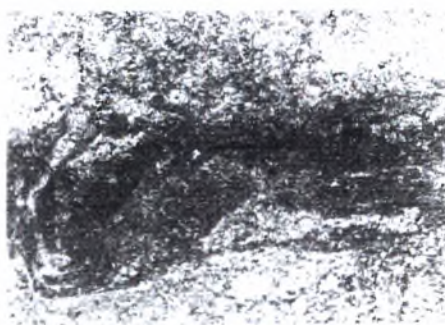
Εικόνα 164: Μεσολιθική ταφή γυναίκας από τη Θεόπετρα (Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000: εικόνα 1.8).

Εικόνα 165: Το No 2 αποτύπωμα του καλυμμένου ποδιού της Θεόπετρας (μεγέθυνση) (Μανώλης, Aiello, Henessy, Κυπαρίσση-Αποστολικά, 2000: εικόνα 5.3).

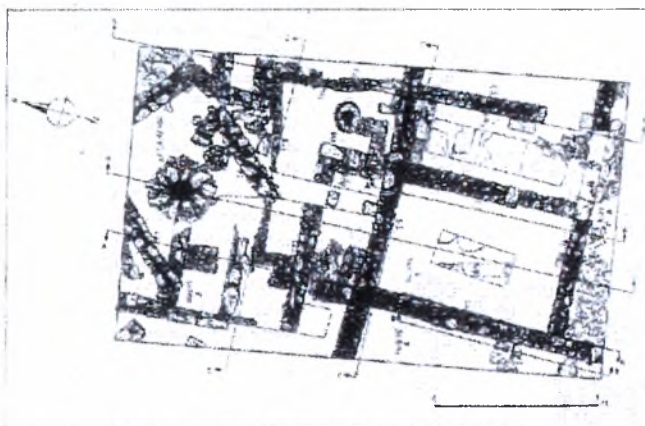

Εικόνα 166: Πήλινο υπόδειγμα οικίσκου από τη Μυρίνη Καρδίτσας (Θεοχάρης, 1993: εικόνα 46)

Εικόνα 167: Ειδώλιο γυναικείας μορφής της Ανώτερης Νεολιθικής από τη Μυρίνη (Γαλλής, 1996: εικόνα 206).

Εικόνες 168-169: Αποψη της ανασκαφικής τομής (αριστερά), τμήμα απανθρακωμένου ξύλου (δεξιά) από τη θέση Νερόλακκα (Ζαιμίου) 1 (Χατζηαγγελάκης, 1993: πίνακας 81 α-β).

Εικόνα 170: Κάτοψη της ανασκαφής στο οικοπέδο του Β. Τσιάνια στον Πύργο Κιερίου (Νικολάου, 1995: σχέδια 6).

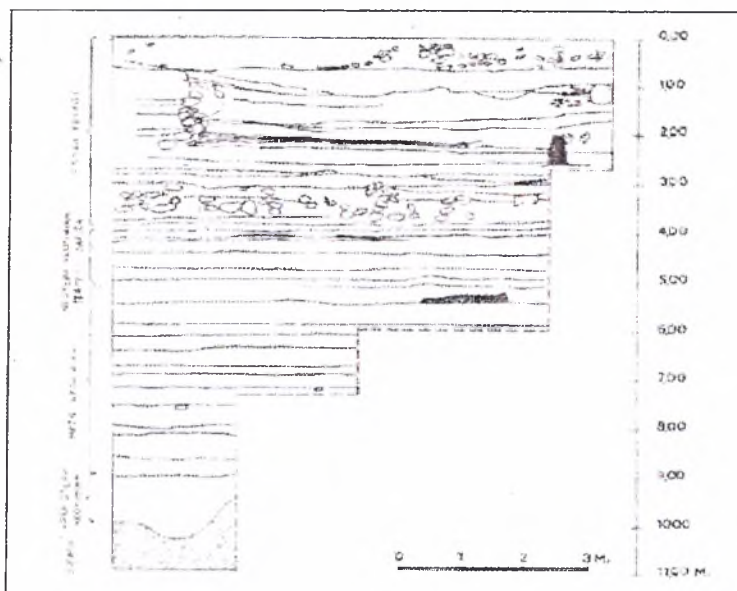
Εικόνα 171: Άποψη του αρχαιολογικού χώρου στο «Παλαιόκαστρο» Πετρωτού από νότια (αριστερά) και της ανασκαφής από βόρεια (δεξιά) (Χατζηαγγελάκης, 2003: σελ. 7).

Εικόνες 172-173: Αρχιτεκτονικά λείψανα (αριστερά) και κεραμικό καμίνι (δεξιά) Εποχής Χαλκού από το Πετρωτό (Χατζηαγγελάκης, 2003: σελ. 7).

Εικόνα 174: Αγγείο με λαβή Εποχής Χαλκού από το Πετρωτό (Χατζηαγγελάκης, 2003: σελ. 7).

Εικόνα 175: Στρωματογραφία της βόρειας παρειάς του σκάμματος, μετά το τέλος της ανασκαφής στην Πλατειά Μαγούλα Ζάρκου (Γαλλής, 1990: σχέδιο 1).

Εικόνα 176: Ομοίωμα σπιτιού της Νεότερης Νεολιθικής Ι από τον οικισμό της Πλατειάς Μαγούλας Ζάρκου (Τουφεξής, 1996: εικόνα 266).

Εικόνα 177: Κάτοψη και τομή της αρδευτικής τάφρου και των ταφικών συνόλων Α-ΣΤ από το νεκροταφείο καύσεων στην Πλατειά Μαγούλα (ανασκαφή 1974) (Γαλλής, 1982: σχέδιο 11).

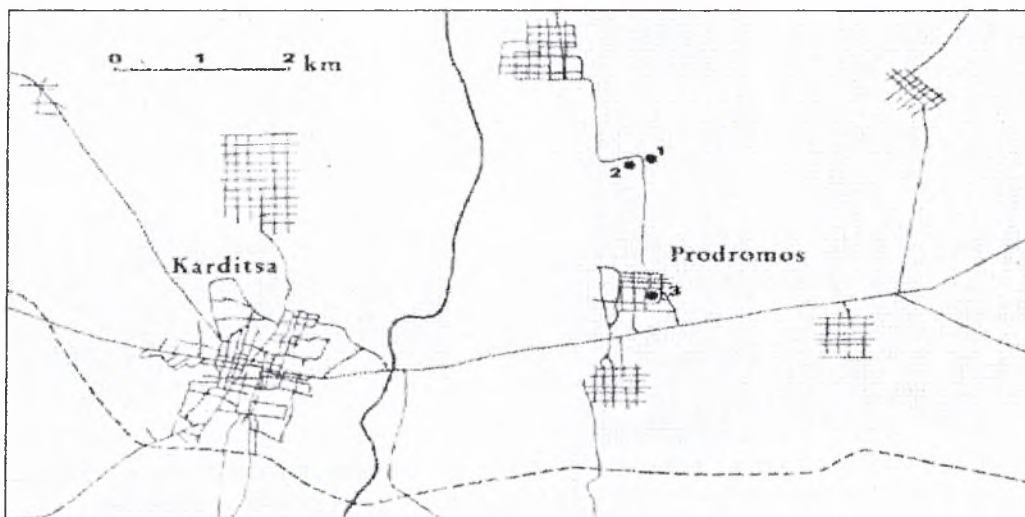
Εικόνα 178: Τα τμήματα του νεκροταφείου καύσεων, που ερευνήθηκαν κατά την ανασκαφή του 1976 (Γαλλής, 1982: σχέδιο 15).

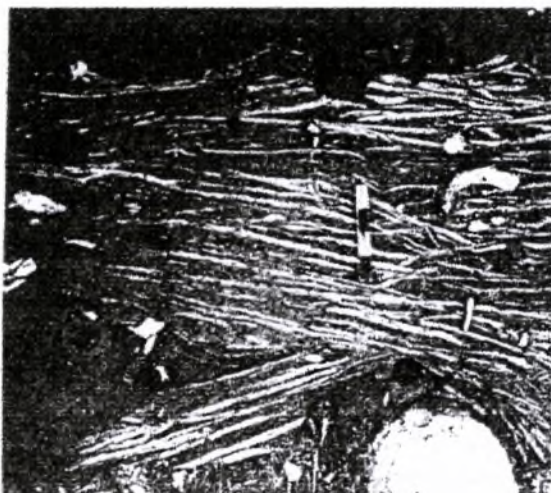
Εικόνες 179-180: Κωδωνόσχημο αγγείο με λαβή (ταφικό σύνολο Β) (αριστερά), ζωόμορφο αγγείο (δεξιά) από την Πλατειά Μαγούλα Ζάρκου (Τουφεξής, 1996: εικόνες 109, 258).

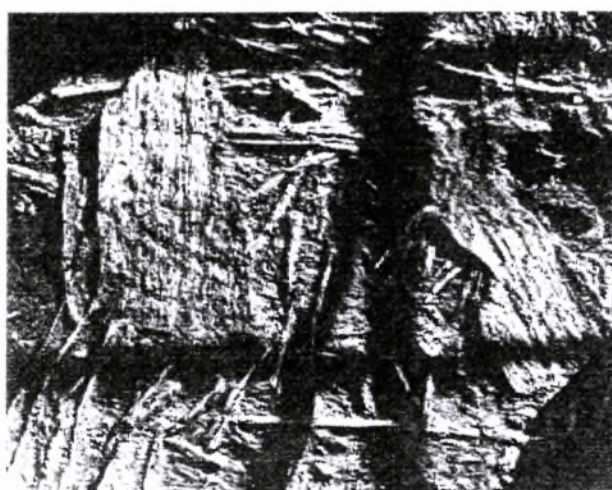
Εικόνες 181-182: Ο τοίχος Α-Β και οι ταφές καύσεως 28-31 και 33-35 από ΝΔ κατά τη διάρκεια της ανασκαφής (αριστερά), οι ταφές καύσεως 33 και 34 (πάνω) και 31 και 35 (κάτω) (δεξιά) από την Πλατειά Μαγούλα Ζάρκου (Γαλλής, 1982: πίνακες 26-27 α).

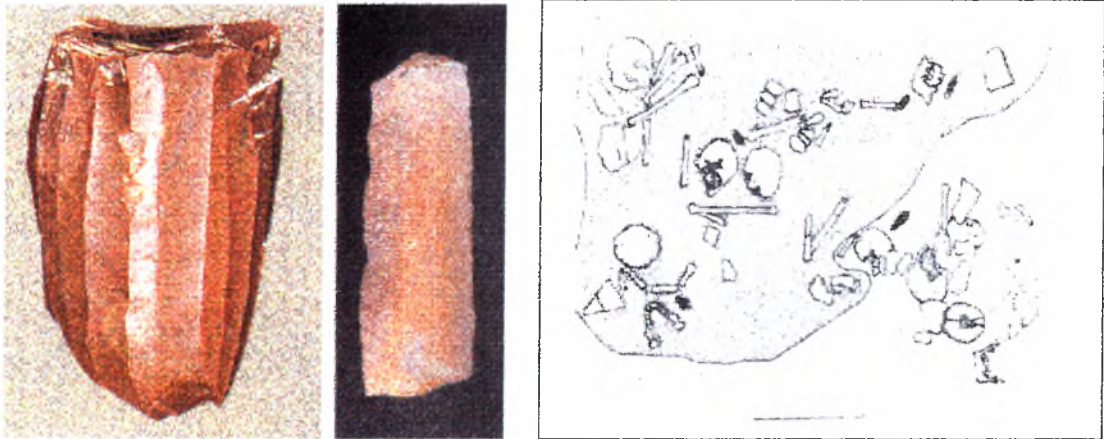
Εικόνα 183: Η τοποθεσία των τριών οικισμών του Προδρόμου στο χάρτη (Halstead, 1980: εικόνα 2).

Εικόνα 184: Τμήματα της ξύλινης στέγης οικίας από τον Πρόδρομο Ι (Χουρμουζιάδης, 1971: εικόνες 11-12).

Εικόνες 185-186: Δύο από τις σανίδες της ξύλινης στέγης (αριστερά), βάσεις ξύλινων πασσάλων με ίχνη ξύλου (δεξιά) από τον Πρόδρομο Ι (Χουρμουζιάδης, 1971: εικόνες 13-14).

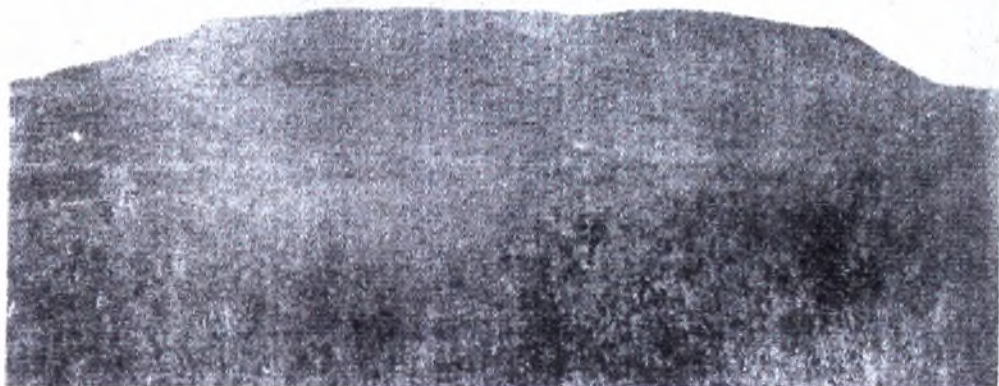

Εικόνα 187: Κωνικός πυρήνας λεπίδων από ίαση της Αρχαιότερης Νεολιθικής (αριστερά), λεπίδα δρεπανιού από πυριτόλιθο (δεξιά) από τον Πρόδρομο (Μαλακασιώτη, Μουνδρέα-Αγραφιώτη, 1996: εικόνες 55 α, 56 β).

Εικόνα 188: Δύο διαδοχικές αποθέσεις ανθρώπινων κρανίων, που αποκαλύφθηκαν κάτω από το δάπεδο οικίας στον Πρόδρομο Ι (Χουρμουζιάδης, 1972: σχέδιο 1).

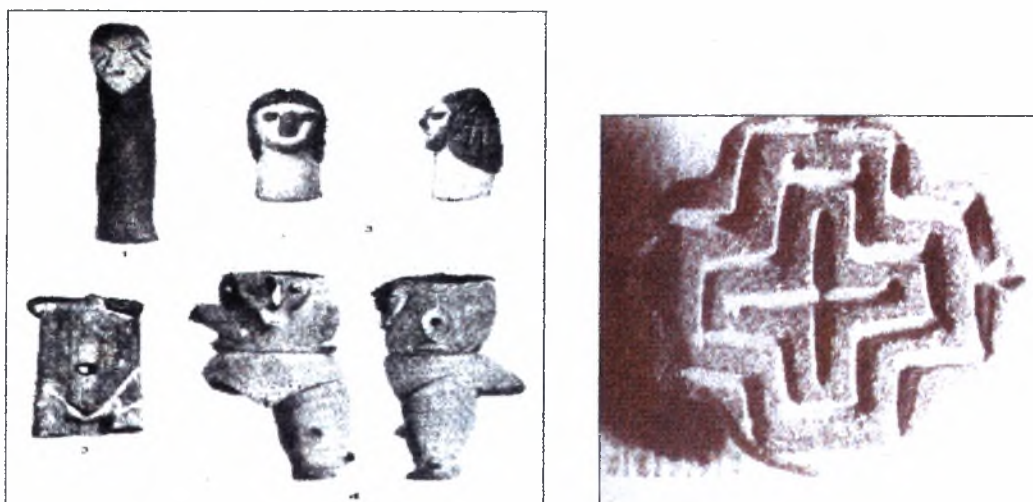
Εικόνες 189-190: Ειδώλιο καθιστής μορφής από τον Πρόδρομο ΙΙ (αριστερά) και ειδώλιο καθιστής γυναικείας μορφής της Αρχαιότερης Νεολιθικής από τον Πρόδρομο ΙΙΙ (δεξιά) (Σκαφιδά, 1996: εικόνες 207-208).

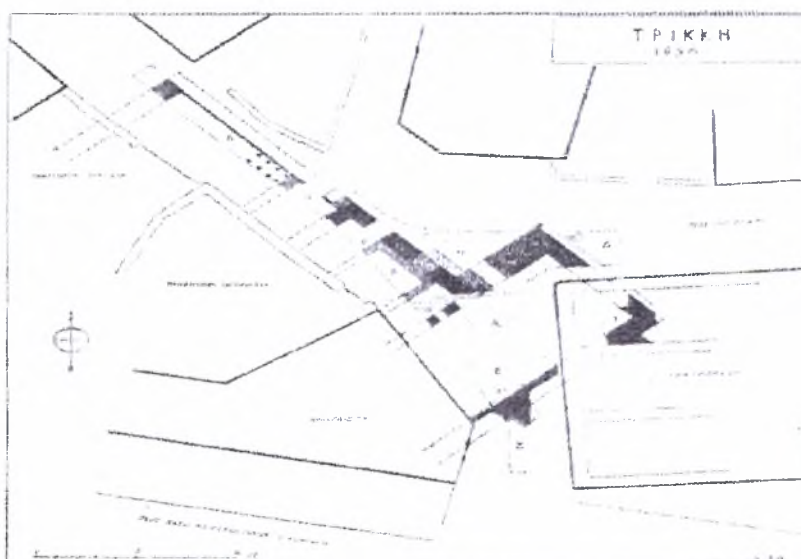
Εικόνα 191: Η Τζάνη Μαγούλα (Τσουντας, 1908: εικόνα 3).

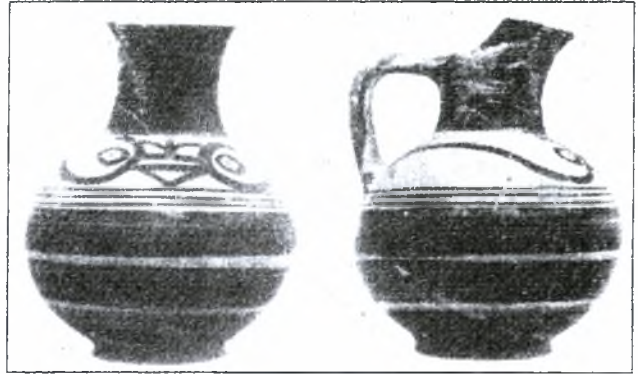
Εικόνες 192-193: Κύπελλο του «συμπαγούς» ρυθμού της Μέσης Νεολιθικής (αριστερά) και οστέινα εργαλεία (δεξιά) από τη Τζάνη Μαγούλα (Τουφεζής, 1996: εικόνα 101 και W & T, 1912: εικόνα 92).

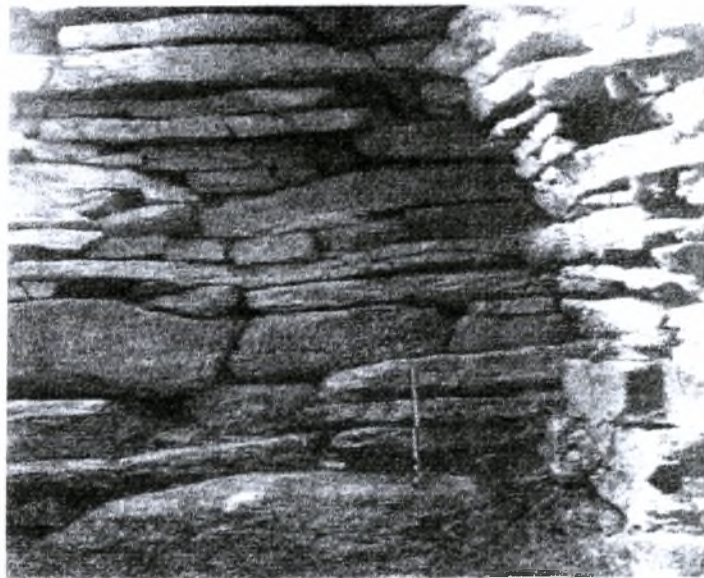
Εικόνες 194-195: Ειδώλια και λίθινη σφραγίδα από τη Τζάνη Μαγούλα (W & T, 1912: εικόνα 91 και Νικολάου, Ροντήρη, Σκαφιδά, 1994: σελ. 15).

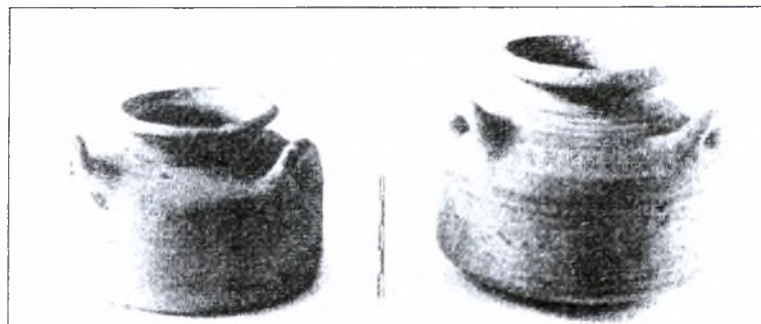
Εικόνα 196: Κάτοψη του χώρου των ανασκαφών στα Τρίκαλα (Θεοχάρης, 1958: πίνακας Α).

Εικόνες 197-198: Εντόπια μυκηναϊκά όστρακα και ταφική γραπτή πρόχους από τα Τρίκαλα (Θεοχάρη, 1958: πίνακας 1, εικόνα 7).

Εικόνα 199: Εσωτερικό μυκηναϊκού τάφου από τη Χολέβα Τρύπα (Θεοχάρης, 1966: πίνακας 245 α).

Εικόνα 200: Πήλινα μυκηναϊκά αλάβαστρα από τη Χολέβα Τρύπα (Θεοχάρης, 1966: πίνακας 245 β).

Εικόνα 201: Μυκηναϊκό εγχειρίδιο από το θολωτό τάφο στη Χολέβα Τρύπα (Θεοχάρης, 1964: πίνακας 306 α).

